

KOCSIS Francisko

Lămpile mamei. Curățând sticlele lămpilor vechi

Am coborât de pe biblioteci, cu gesturi de ritual,
cele trei lămpi vechi cu petrol rămase de la mama,
două de masă și una de tavan, cu abajur rotund de tablă,
le-am scos rând pe rând sticlele fragile și am început
să le curăț de praf cu migala învățată de la ea, cu aceeași
cârpă moale de in scămoșat cu care o făcea acasă;
e adevărat că nu am hârtie creponată, dar prosoapele
de hârtie fac o treabă cel puțin egală, absorb umezeala
cum de pe țiglele dimineții însorite boarea caldă de vară;
îmi amintesc cum sufla în ele aer cald până se abureau,
ca să se ia mai ușor stratul subțire de funingine,
suflu și eu cu gura rotunjită aerul cald din piept
și-apoi le ridic în lumină, da, s-au aburit
ca geamurile în diminețile zilelor reci,
curburile nasc la clătinare frânturi de curcubeu;

pentru părțile mai abitir înnegrite ori pătate de vreo muscă,
mama lua de pe vârful limbii un strop de salivă
pe post de solvent universal, de la ea știu,
care știa de la părinți și bunici – confirmați ulterior
și de domnul Cehov –, că saliva de om
face lună sticla și cizmele de piele date cu vacs,
eu nu-s obligat să recurg la ea, a inventat
chimia sute de solvenți care de care mai eficient,
chiar și soluții de clătit care nu lasă urme,
dar plăcerea și grija de a le șterge urcă pe treapta
de sus atingerea numită mângâiere;

le păstrez cu temătoare grijă pentru seara în care
voi aprinde feștila încolăcită ca un șarpe
în bulbul de sticlă și le voi citi nepoților,
cum le-am promis, la lumina lămpii o poveste,
apoi voi sufla în flacăra ei și după ce ochii
nu vor mai scăpăra în bezna brusc înstăpânită
și pleoapele se vor liniști ca aripile de pasăre obosită
ajunsă la cuibul în care se simte de zei păzită,
ne vom îndrepta pe băjbăite spre paturile așternute dinainte,
vom mai spune vorbe somnoroase fără șir și-apoi
ei vor ațipi ca și cum ar bate la poarta intrării în poveste,
numai eu voi mai veghea o postată de vreme,
cu gândurile întoarse la serile când învățam
la lumina pâlpâitoare care amesteca literele în carte,
voi ghici că zâmbetul de pe chipul întrevăzut
în amintiri e semn că ni-e mereu aproape – lucrul
cel mai greu de tăgăduit e cel în care crezi
cu sufletul, cu simțiri gravând adânc în realitate.

Lămpile mamei – de timp și amintiri înnobilate.

Gabriela ADAMEȘTEANU

Rădăcinile fricii de literatură

Trauma pubertății

În copilărie, în adolescență, mi-am exasperat mama care veșnic mă găsea cu treburile vraiste și cartea în mână. Profesoară de menaj la Școala de Menaj Teuleanu din Pitești, pe care avea s-o desființeze *reforma învățământului* din '49, apoi educatoare și, acasă, gospodină perfectă, era profund neliniștită de soarta mea viitoare când mă vedea drogată de citit. Dimineața, când tata se afla la școală și ea la grădiniță, eu și fratele meu, mai mic cu un an, rămâneam de capul nostru. Eu citeam până când descopeream, cu spaimă, că limba ceasului se apropia de 11. Cum nu prea ajungeam la școală cu toate temele făcute, mi-am învățat deseori, la repezeală, lecția pentru ora următoare, cu un ochi la catedră și altul la manualul ascuns sub pupitru. (Poate și din pricina asta am avut, mult timp, o carență de organizare; urma să mă mai disciplineze, cât de cât, scrisul la romane lungi, viața de *single mother* și anii petrecuți în presă.)

Urmăream cu sufletul la gură întâmplările din cărți, sărind pasajele *plicticoase* – descrierile de natură și dialogurile. Din Jules Verne am sărit cel mai mult, îl consideram *autor de băieți*. Profele de română știu că există cărți de băieți și cărți de fete, dar are literatura gen? Teoreticienii de diverse orientări încă mai discută.

Iar eu, ce căutam atunci într-o carte din care săream pagini întregi? Povestea, desigur. Poveștile de dragoste, narate cu discreție și pudibonderie victoriană.

Avusesem, din nefericire pentru mine, o pubertate timpurie. Șocată în primul moment (pe copii sângele îi înspăimântă), am fost sigură că m-am îmbolnăvit grav și am să mor curând, de atâtea ori fusesem certată și amenințată că din vina mea are să se întâmple ceva rău! „Mă omori cu zile!”, mi-a strigat odată mama, când nu știu ce boacănă mai făcusem. Noaptea am visat-o, întinsă în pat, în capotul lung, mătăsoș, albastru, nemișcată. Ce îngrozitor a fost, nu doar atunci, ci și de câte ori îmi aminteam coșmarul! Dar iată că nu murea ea, ci chiar eu! Spaima de ceartă și ciufuleală a fost mai mare decât spaima de moarte, așa că nu i-am spus nimic despre îngrijorarea mea. Dar n-a trecut mult timp până să-mi descopere chiloțelul flaușat pătat (încă mi-l amintesc), ascuns tot sub saltea.

Devotată trup și suflet copiilor și, mai târziu, nepotului, dar lipsită de abilități de comunicare, mama nu-mi făcuse „educație sexuală”, așa cum, probabil, nici ei, orfana, nu-i făcuse nimeni. Am rămas să băjbăi singură în noaptea instinctelor care se trezeau și cruzimea nepăsătoare a fiziologiei mi-a aruncat în aer, la 10 ani, copilăria. Acum sunt frecvente pubertățile timpurii, dar atunci, luată și ea prin surprindere, mama m-a dus, îngrijorată, la doctor. Probabil moștenisem o genă mai sudică decât ea: cu o sută de ani mai devreme, aș fi fost bună de măritat la 12 ani, aș fi avut mulți copii, la fel ca bunicile mele, și, la fel ca ele, aș fi murit devreme.

Doctorița i-a spus mamei că ciclul meu timpuriu este doar un semn de precocitate, dar nu sunt sigură că a liniștit-o.

Iar eu am rămas multă vreme apăsată de secretul meu rușinos. Fiindcă am fost prima din clasă care „pățise” acest lucru, la distanță bună de colegele mele, m-am simțit stigmatizată și eram terorizată că s-ar afla. La cel mai superficial control medical, când doctorița și asistenta intrau în clasă, transpiram toată, și abia mai respiram până le vedeam plecate. Eram o fetiță neastâmpărată, care se uita cu jind, cu furie și jenă, la colegele care jucau *Țară, țară vrem soldați!* Sau țopăiau la șotron, în timp ce ea sprijinea gardul școlii, înarmată cu niște tamponane prinse cu un elastic, armătura greoaie a timpului pentru femei îngrijite.

Un sentiment similar are și personajul meu din *Drumul egal...*, Letiția, care, atunci când îi vine ciclul, îi strigă mamei: „Nu vreau să mă fac femeie ca voi!” Femeile, așa cum le știam, nu erau făpturile eterice și suave din romanele bărbaților. Obsesiile lor erau pragmatice, mărunte, corpul lor cu rotunjimi moi care sângera lună de lună, cu mirosurile și secrețiile lui, mă dezgusta.

Nici doctorița, nici mama nu mi-au explicat fenomenul ciudat și nedorit care se petrecea în trupul meu odată pe lună. Cu nasul doar în cărți, am crescut într-o cultură „victoriană”, din care m-am ales cu o comunicare proastă cu trupul meu: altcineva decât mine. Un străin necunoscut, care-ți aduce neazuri. O imagine corectă, chiar dacă tot el îți aduce și bucurii. Felul cum părinții împachetează informațiile despre momentele de trecere de la o vârstă la alta te marchează pe viață. Mai târziu aveam să aflu că alte fete, pregătite de mame sau de anturaj să aștepte momentul menstruației, fuseseră, dimpotrivă, pline de orgoliu când, în fine, el venise.

Amprenta maternă

Peste câțiva ani, mama a dat, la curățenie, de o carte pe care o ascusesem tot sub saltea patului (n-aveam altundeva, în antreul de trecere unde dormeam cu fratele meu). Trebuie să fi fost o educație sexuală destul de veche, după culoarea hîrtiei și după ortografie. Poate autorul să fi fost medic, fiindcă anumite cuvinte, cum ar fi *masturbare*, nu le înțelesesem. Cartea n-avea copertă, îi lipseau multe pagini, și până mi-a confiscat-o mama, nu m-am dumirit ce-i cu ea, n-apucasem decât s-o răsfoiesc un pic. Dezgustată, ținând-o de un colț, ca pe un obiect imund, mama m-a întrebat de unde o am, și pe urmă mi-a aruncat, supărată, câteva calificative umilitoare. Biata hârțoagă trebuie să fi ajuns la foc, n-am mai văzut-o, și nu-mi închipui că mama a restituit-o proprietarilor, făcând astfel public delictul meu rușinos.

Înainte să plec la facultate, mă va atenționa că băieții vor vrea „să profite de mine” – un mod menit să te crispeze în apropierea *lui, a lor* – văzuți doar în ipostaza de prădători sexuali, într-o viziune apropiată de cea a feminismelor radicale. Și a lăsat pe seama „fetelor”, a colegelor de școală, tot ce trebuia să mai știu. Că așa putea „profita” și eu de băieți, nu se punea problema, deși chemarea spre ei era irepresibilă, mă îndrăgosteam non-stop. Frânele au fost un timp mai puternice decât tulburarea corpului, chinuit de impulsuri și comandamente contrarii.

Târziu, după moartea mamei, mi-am dat seama că, deși păream că sunt rebelă, că mă împotrivesc, de fapt îi urmam sfaturile la linie, inclusiv leit-motivul: Să te măriți! Să te măriți! Și să fii atentă cu cine! Era sătulă de sărăcia și apăsarea în care trăise alături de tata, deși era bărbatul vieții ei și, la moartea lui (mi-a spus mai târziu), dacă nu existam noi, fratele meu și cu mine, s-ar fi aruncat în fața trenului. Dacă a putut să mărturisească așa ceva, înseamnă c-o și gândise, fără el, nu mai găsea de ce să trăiască. Avea o structură monogamă, pe care eu n-am moștenit-o, și nici n-o regret. Sunt femei, Nora Iuga, de pildă, care au parte de a doua „înflorire” în anii când rămân văduve. Dar mama, în cei 13 ani cât a mai trăit fără tata, nu părea să fi ieșit din depresie, singurul lângă care se mai bucura de viață a fost nepotul. Poate un fond depresiv să-i fi rămas din copilăria de orfană.

Exista însă un sămbure de adevăr în avertismentul ei. Aveam să simt „vânătoarea” bărbaților, ca studentă căministă, și, de aceea, eram de acord cu ideea măritişului: voiam să scap din dormitoare comune, să ies din dilemele vieții și să-mi găsesc drumul, dar spre ce?

Mândru de performanța fraților, tata îmi vârâse și el o idee fixă în cap, „să fac ceva în viață”, intelectual, se înțelege. Numai că nu știam ce, și aveam să bâjbâi ani de zile, până am găsit proza. Dar sentimentul de „vânat” va reapărea și în cadrul noului meu statut, de femeie măritată sau divorțată, de câte ori m-am aflat în postură de solicitantă. În societatea comunistă (și în cele anterioare, cu puternice trăsături feudale), asta funcționa ca o veche „obișnuință”, o lege nescrisă, și destule femei „se pretau” la ea, ca un drum spre avantaje. Eu, doar când mi-a ajuns cuțitul la os, sau când am vrut să public, m-am dus, cu timiditate, să cer ceva, poate ținea și de orgoliu, de o inteligență socială limitată, de firea timidă; dar mă și temeam, instinctiv, că mi s-ar cere „plata”, fie politică, fie sexuală, la care nu eram deloc dispusă.

Acum mi se pare ciudat că am zăcut, pasivă, aproape 20 de ani, în același loc de muncă: singura dată când l-am schimbat, am fost doar un pion orb în mâna altora, mutată pe tabla de șah a două grupări literare de putere. Cât am fost tânără, eram mereu o posibilă pradă, doar o femeie, rareori un partener intelectual, și asta, în mai multe momente m-a făcut să sufăr, o suferință poate mai greu de înțeles acum. N-am avut plăcerea flirtului, a cochetăriei goale. Eram dezamăgită atunci când, după o vreme, dacă nu eram îndrăgostită de prietenii mei (mi se întâmpla mai rar decât în adolescență), descopeream în ochii lor dorința, nu colegialitatea, nu camaraderia pe care o vânam eu. Eu vânam statutul de scriitor, egal cu al lor. Iar pasivitatea socială trebuie să-mi fi intrat în fire, de vreme ce am stat atâția ani la revista „22” și a trebuit să fiu împinsă cu brutalitate ca să ies.

Instinctul poveștilor, vinovat și irepresibil

De când eram mică, mama s-a temut c-aș fi *anormală*, și mi-a zis-o, mai direct, mai pe ocolite. Era o fire închisă, nu-mi amintesc să-mi fi povestit ceva despre copilăria ei. Rămăsese orfană de mamă la patru ani, când tatăl era soldat în Primul Război, poate nimeni nu-i spusese povești și sigur nu văzuse personaje de basm în tacîmurile de la masă.

Pentru mine, însă, multă vreme, furculița a fost o doamnă elegantă, cu un coc înalt, ca la curtea regilor Franței, cuțitul un domn zvelt și bine îmbrăcat, lingurițele erau copii, numai lingura am uitat în ce rol o distribuise. Nu știu ce vîrstă aveam atunci când am început să mă ascund sub o tufă de liliac, în micul petic de grădină, să mă joc cu frunze și să-mi șoptesc povești. De fapt, era un fel de teatru, în frunze vedeam personaje, pețiolul era trupul, iar frunza era părul lung, bogat al fetelor; șopteam replicile fiecărui personaj, și, firește, vocea din *off* a naratoarei.

Toată această producție narativă proprie se întovărășea de un sentiment de jenă și vinovăție: mama îmi tot repeta, în termeni duri, că nu trebuie să mă rătăcesc în *afara normalității*, iar făcutul irepresibil al poveștilor părea calea cea mai directă spre așa ceva. De mică l-am resimțit drept viciu, deși nu cunoșteam cuvântul. Respingerea meseriei de scriitor are rădăcini mai adânci în educația fetelor, chiar și a celor „de familie”, cu acces la învățătură la fel ca băieții. Într-o zi când mă jucam în grădină, am avut revelația cum ar fi dacă aș muri. Am văzut cerul albastru și lumina rece de septembrie, gardul acoperit de vrejurile zorelelor mov-albastre, tulpinile cu pătlăgele încă verzi – totul era liniștit și senin, doar eu lipseam din peisaj. Am simțit lumea neschimbată și goală de mine. N-am mai interiorizat niciodată, ca atunci, atât de corect, fără regret, fără emoție, absența mea din lumea altminteri plină.

Chiar dacă, odată pubertatea venită, mă chinuiam schimbările trupului și regulile de igienă ale vieții adulte (cu atât mai grele cu cât condițiile de locuire erau promiscue), noaptea încă îmi mai făceam povești. Se strecurase însă în ele un erotism sofisticat: eram regina unei insule în care, culmea fericirii, nu exista scârboasa menstruație! Toți băieții erau îndrăgostiți de mine, eu iubeam doar unul, dar îmi plăcea să nu i-o arăt, și trăiam plăcerile sado-masochiste ale chinului reciproc.

O strategie pierzătoare, aveam să descopăr cu primul prieten din liceu care, sătul de fițele mele, m-a lăsat baltă chiar înainte de bac. Am avut grijă să i-o plătesc, ne vom împăca peste un-an doi, doar ca să pot să-l părăsesc, la rândul meu: iubirea pentru el dispăruse și lumea se deschidea în fața mea, eram studentă.

Delirul narativ a continuat până la liceu: am tot mângălit sfârșitul caietelor cu desene de personaje, și dedesubtul lor câte o replică: descoperisem singură, ca M. Jourdain, proza în forma benzilor desenate. Însă în liceu, paginile ultime ale caietelor de notițe rămăneau curate: mă „normalizasem”.

N-am sesizat când s-a oprit producția mentală de povești. Îmi amintesc doar momentul când am devenit conștientă de acest final, ca de o secătuire: lumea se restrânsese, era finită, previzibilă și mai puțin atractivă.

Petru Cimpoșu

Făt-frumos din viitor. Epoca sentimentelor (2)

Între timp, atmosfera de la celălalt capăt al holului era mult mai relaxată. Poate și din cauză că aici activitatea era mai riguros organizată, iar pe monitorul care atârna de tavan în fața cabinetului *Compassiune-2* rula, la intervale precis stabilite, diverse anunțuri având rolul de a întreține confortul sufletesc al pacienților. De exemplu:

Tranziția poate fi prietenoasă;

Acțiune plină de compasiune;

Libertate și demnitate.

Sau, pentru a da un exemplu mai specific:

Persoanele supraponderale au prioritate.

(Acuma, ca să zic, depinde ce înțelegem prin persoane supraponderale. Căci, pe de altă parte, în cabinet se intra doar pe baza numărului de ordine obținut de la dispozitivul automat de ticketing.)

Dar poate și din motivul că pacienții care așteptau să intre la cabinetul *Compassiune-2* se împăcaseră definitiv cu Destinul. De fapt nu mai aveau nevoie de nimic, în afară de compasiune, bineînțeles, și iată de ce așteptau răbdători să le vină rândul, știind că nu vor fi dezamăgiți: aici compasiunea li se acorda cu asupra de măsură. Din când în când, afișarea sloganurilor de mai sus era întreruptă, iar pe display apărea numărul de ordine al pacientului care urma să intre în cabinet. Simultan, o voce sintetică, de data asta feminină și cât se poate de amabilă, pronunța clar numărul respectiv, spre folosul celor care, din neatenție sau din cauza unor posibile deficiențe de vedere, nu l-ar fi putut citi. La un moment dat, monitorul afișă numărul 38, clipind într-un chenar mare și roz, iar vocea sintetică pronunță tandru:

— Numărul treizeci și opt. Urmează numărul treizeci și nouă!

O femeie încă tânără și rujată cam strident, a cărei fustă, făcută dintr-un material subțire, se încărcase cu atât de multă electricitate statică încât îi intrase în fund, se desprinsese de lângă perete și intra agale pe ușa cabinetului, îndreptându-și din mers, cu un gest delicat, fusta.

— De ce merge atât de încet? se întrebă în urma ei bătrânul cu ochelari aburiți, și nimeni nu-i răspunse, deși

răspunsul ar fi fost la îndemâna oricui: așa era procedura! De fapt, nici el n-ar fi avut vreun motiv să se grăbească, era numărul 39.

De îndată ce femeia încă tânără intrase în cabinet, pe ecranul monitorului începu să ruleze un videoclip motivațional. Chiar dacă mai rulase de nenumărate ori până atunci, își păstrase prospețimea, fiindcă unii dintre pacienți încă nu înțeleseseră despre ar putea fi vorba.

„*Ultimele respirații sunt sacre. Când îmi imaginez ultimele mele zile... Voi vedea baloane colorate... Văd oceanul... Văd muzica... Și văd o prăjitură cu brânză... Există încă atât de multă frumusețe, trebuie doar să fi suficient de curajoși ca să o vezi.*”

Cuvinte însoțite de imagini într-adevăr luminoase și de o rară frumusețe, cu o insulă tropicală, baloane multicolore urcând spre cer, valurile mării lovindu-se de stânci, un platou mare cu prăjituri etc., pe o temă muzicală din filmul *Odiseea spațială*, creație a compozitorului român de etnie maghiară Ghiorgi Ligeti. Mă rog, nu știu ce importanță are asta, însă am înțeles că de fapt îl chema György și ar fi fost evreu. Bătrânul cu ochelari aburiți, care acum nu mai erau aburiți, se întoarse și îl întrebă pe bărbatul de lângă el:

— Dumneata ai câine?

— Nu.

— Acum poate că nu ai. Dar ai avut vreodată un câine?

Însă acela se încruntă, ca și cum ar fi urmat să spună un lucru important.

— Eu am făcut yoga de când mă știu, încercând să acumulez o karma cât mai bună, dar m-am săturat și de asta. Acum Nirvana este singura mea opțiune.

— Oamenii de știință au găsit recent un portal către a cincea dimensiune, adăugă bărbatul care vorbea în șoaptă.

— De ce vorbiți în șoaptă? îl întrebă cel care căuta Nirvana.

— E mai bine pentru mine. M-am îndrăgostit de o femeie, mi-aș fi dorit să am copii și mi s-a pus în vedere că sunt bigot. De aceea m-am înscris în Societatea Oamenilor care Vorbesc în Șoaptă. Nu știi niciodată ce urmează. Lumea ar fi un loc mai sigur dacă oamenii ar vorbi în șoaptă.

Ultimele lui cuvinte îl determinară pe bătrânul cu ochelari aburiți să dea din mână a lehamite.

— E o rușine să fii normal, dar ce rost are? Oricum, toți venim din trecut, spuse.

În schimb, bărbatul care avea numărul 48, auzind discuția lor, veni mai aproape, fiindcă era un om cu frica lui Dumnezeu.

— Eu sunt un om cu frica lui Dumnezeu, zise aproape în șoaptă, și mă întreb: ce va zice Dumnezeu când va vedea că am ajuns acolo înainte de a fi programat? Toată viața am muncit conștiincios, nu am făcut rău nimănui, am fost și la biserică, m-am spovedit și așa mai departe, dar acum nu se mai poate!

— Fii fără grijă, îi răspunse preotul care stătea mai deoparte, pe un scăunel adus pesemne de acasă sau din altă parte. Dumnezeu știe mai bine ce tine ce și cum. Fiindcă Duhul Sfânt e un câmp de energie întunecată ale cărui vibrații produc galaxiile. Creierul nu-i decît o antenă cuantică, am citit eu undeva.

Totuși, făcându-și cruce, nu spuse unde. Fiindcă el nu era pacient, ci *probabil* fusese trimis pentru a acorda asistență de specialitate celor doritori să-și descarce sufletul. Îmi vine să cred că, spovedindu-se anticipat în altă parte, omul cu frica de Dumnezeu îl supărase cu ceva.

Între timp, bărbatul cu numărul 62, simțind în nări un puternic și cam ieftin miros de parfum feminin, se întoarse și îi vorbi femeii cu numărul 63 de lângă el, care ținea un binoclu în mână și din când în când îl ducea la ochi pentru a privi lumea.— Eu sunt un simplu decretel și mi-a plăcut întotdeauna să respect regulile. Îmi dădeau un sentiment de siguranță și încredere. În zilele noastre Poliția nu-și mai face datoria ca altădată. Dacă nu e nicio regulă, ce rost mai are să trăiești? Și uite că acum nu mai e niciuna!

— Timpul este un hoț! ripostă pe un ton cam răstit femeia parfumată, fără a lăsa să se înțeleagă dacă vorbise preotului sau bărbatului care iubea regulile. De ce trebuie să citesc aproape în fiecare zi o știre despre echipele de pompieri care au salvat un cățel sau un pui de pisică? Alceva mai bun nu au de făcut? Apoi, ducând binoclu la ochi, privi undeva către capătul holului și adăugă: Cei care folosesc toaleta în avion ar trebui să plătească o taxă, că prea se înghesuie imediat după decolare. De parcă în aeroport n-ar exista toalete.

Ca să o îmbuneze un pic, bătrânul cu ochelari care fuseseră aburiți încercă o explicație cu caracter general.

— Uneori, descoperirile oamenilor de știință au efect retroactiv. De exemplu, am auzit că este unul în SUA care primește mesaje de la morți cu ajutorul unui *psychomanteum*.

— Și de ce ar trebui să te cred? răspuse femeia intens parfumată, privind prin binoclu în altă direcție. Deși Rudolf Steiner a arătat clar că omul este un amestec de sare, sulf și mercur, chimia dintre oameni a dispărut. Trebuie unificate toate spiritele, indiferent de religie. Recunosc că la mine interesul personal este indisolubil legat de interesul public major, dar cum puii mei am ajuns eu în conjunctura asta, nu pricep! Ce rahat de astre au fost când m-am născut, de a trebuit să ajung la nivelul asta? După ce am picat de zece ori la examenul pentru permis auto, m-am mutat din Bacău deși, dacă aș fi rămas, acum aș fi arătat cu mult mai tânăr!

Bărbatul de lângă ea avea numărul patruzeci și poate că de aceea își tot ascundea fața, întorcând-o către perete, ca și cum n-ar fi vrut să fie recunoscut.

— Dați-mi un exemplu! exclamă pe neașteptate.

Fiindcă, pe de o parte, era convins că numărul patruzeci poartă ghinion. Pe de altă parte, era indignat de faptul că nimeni nu recunoaște că sumerienii și egiptenii au învățat să scrie după tăblițele de lut găsite la Tărtăria. Sau poate că e vorba despre tăblițele de aur sau de plumb, sau de altceva, de la Sinaia. Știut fiind că românii sunt în stare de orice, de vreme ce, potrivit ziarului *România Misterioasă*, în urmă cu o mie de ani, când nici nu existau ca popor, au reușit să inventeze oala calorifer, aflată în prezent la muzeul din Galați.

— Ca să fiu sincer, eu cred că deja am murit. Lumea în care m-am născut și am trăit cândva nu mai este. Asta e lumea cealaltă și nu e deloc convenabilă, spuse omul cu frica lui Dumnezeu.

În momentul imediat următor, sub influența unei inspirații de moment, bărbatul cu numărul de ordine 62 hotărî că trebuie să se spovedească și se apropie de preot.

— Părinte, dă-mi binecuvântarea.

Preotul care stătea pe scaunelul adus de acasă sau din altă parte păru un pic surprins.

— O fac pentru slava lui Dumnezeu, hotărî în cele din urmă. Cele mai grele păcate trupești sunt cele spirituale. Ia spune, fiule, de ce vrei să te eutanasezi?

— Păi, propriu-zis eu n-aș vrea să mor... Uite, chiar nu vreau! Dar am un salariu de mizerie, nu-mi mai ajunge, și m-am gândit: oare o să doară?

— Nici vorbă! Eternitatea este mereu prezentă și totul va fi așa cum va fi. Toată durerea va dispărea. Anestezia te disociază de tine însuși, după care oamenii devin complet noi. Orbii pot vedea, surzii pot auzi, schilozii nu mai sunt infirmi... Și așa mai departe.

— Deci, propriu-zis, cum ar veni asta?

— Depinde cum te identifici. Timpul se poate opri, dar starea de conștiință continuă. Ești absorbit de lumină și transportat în viitor. Acolo, vezi tu cum te descurci!

— Nu s-ar putea în trecut?

— Paradisul e întotdeauna în viitor, răspuse cam supărat preotul. De ce vrei în trecut?

— Pe vremea lui Ceaușescu era mai bine. Eram și mai tânăr... Odată, era cât pe ce să fiu declarat erou al muncii socialiste! Iar când ne-a scos la muncă voluntară, la cules de cartofi, am cunoscut o tovarășă de la filatura de bumbac cu care m-aș fi putut căsători. Fiindcă pe atunci priveam viața într-un mod pozitiv și rațional.

— Există Ceaușescu și în viitor. Și muncă voluntară, și activiști de partid și tot ce-ți dorești. Ai vreo donație de făcut?

— Sunt sărac lipit, mărturisii bărbatul cu numărul de ordine 62. Tocmai de aceea mă aflu aici.

— Oamenii au prea multă încredere în judecata umană. Nu există moarte, ci doar tranziție în non-fizic, îl asigură preotul. Lasă-ți mintea să se așeze. Spațiul gol nu este deloc gol. Vidul cuantic, plin de toate calitățile pure, ia forma eterului luminifer. Trebuie să cânti nota *Re* și să emiți sunetul prin vârful capului. Vei simți cum timpul încetinește până la încremenire...

Probabil că ar mai fi spus și alte asemenea lucruri, dar fu întrerupt, tocmai din celălalt capăt al holului, de soneria unui telefon mobil. Ceva destul de enervant, care o neliniști din nou pe femeia cu binoclu.

— Noțiunea de sex sălbatic este total inacceptabilă și ar trebui anulată, deoarece conduce la degradarea demnității umane. Acolo unde există un dubiu înseamnă că există o problemă care trebuie privită în toată complexitatea ei! Eu emit acum ideile altora, fiindcă mi se par realiste! Conspiraționiștii sunt singurii oameni care luptă pentru drepturile celor care nu merită! Conspirații au existat tot timpul! Acum suntem în faza de conspirații la conspirații! Tot e bine, măcar știm ce e! Vom vedea ce aduce viitorul! Gândirea duce la progres! Totul e să fie o schimbare constructivă și pozitivă! Altfel e doar metamorfoză! Decât să aburească pe alții, mai bine ar pune mintea la munca utilă societății! S-au dezvoltat doar interesele ilicite! În plus, cei din privat sunt preocupați să facă bani și nu-i fute grija

de binele public decât dacă sunt prinși la mijloc. Eu cred că în provincie sunt mai mulți oameni de bună credință, fiindcă ceasul nu bate de acolo! Iar forma cea mai evoluată a corupției este războiul!...

— Dacă sunteți așa nervoasă, de ce ați mai venit? o întrebă respectuos bărbatul care respecta toate regulile.

— Dați-mi un exemplu! răspuse, în locul, ei omul care își ascundea fața, identificat cu numărul patruzeci.

— După cât de corect vorbiți limba română, îmi pareți a fi din Republica Moldova. De ce vă ascundeți mereu fața? Întrebă ușor nedumerit bătrânul cu ochelari uneori aburiți. Am observat că tresăriți de fiecare dată când se deschide ușa de la intrare.

— Am o povară pe suflet. Mă frământă gândul că am vrut să fac să fie bine și a ieșit rău. Peste tot sunt camere video. Altfel, cine știe, se poate întâmpla orice, recunosc în șoaptă bărbatul care vorbea în șoaptă.

— În ultima vreme, am întâlnit o mulțime de oameni crăcănați, interveni din nou femeia foarte parfumată. Oare ce-i face să fie așa? Duse binoculul la ochi și îl privi pe bărbatul de lângă ea, cel care respecta regulile, nu celălalt. În afară de ăla din Botoșani, cu o frizură de om prost, dar care s-a operat singur cu flexul, adăugă.

— Se presupune că fiecare dintre noi se naște cu cinci răni ale sufletului și am să vă explic de ce, răspuse bărbatul care făcuse yoga. Deoarece violența nu înseamnă numai lovire, ci și a-mi răni sentimentele, adică a nu gândi ceea ce vreau eu să gândesc.

Chiar în acel moment monitorul își întrerupse emisiunea despre baloane, oceane, prăjituri cu brânză și alte chestii, pentru a anunța:

— Numărul treizeci și nouă. Urmează numărul patruzeci.

Încât bătrânul (nu era chiar bătrân, avea în jur de șaptezeci de ani, vârsta mea de acum) intră în cabinet și nu mai auzi până la capăt răspunsul bărbatului care făcuse yoga, în schimb o văzu pe femeia cu fusta în fund ieșind pe cealaltă ușa a cabinetului, ce da spre un coridor luminat în roz. Nu vom ști niciodată ce s-a mai întâmplat cu ea după aceea; mersul ei agale nu trăda niciun fel de ezitare. Dar bătrânul trebui să mai aștepte încă minute bune, în timp ce asistenta (doamna Carmen) completa pe laptop răspunsurile la un chestionar pentru depășirea prejudecăților implicite și tocmai ajunsese la întrebarea dacă deosebirea între ficatul feminin și cel masculin influențează atitudinea față de oamenii săraci și femeile gravide. În cele din urmă, îi făcu semn bătrânului cu ochelari aburiți să se așeze pe orice scaun dorește, dar abia câteva minute mai târziu, după ce completă și răspunsul la întrebarea dacă actul sexual în afara căsătoriei este ceva imoral, închise laptopul și, desenându-și pe chip un zâmbet amabil, întrebă:

— Dumneata?

— Da, răspuse bătrânul, apoi, cu un gest lent, oarecum nesigur sau mai degrabă timid, scoase de sub haină un pachetel și îl așeză pe biroul asistentei. O mică atenție, știu că așa se obișnuiește... Am mai fost la dumneavoastră în urmă cu trei luni, dar atunci nu am venit propriu-zis pentru mine, ci pentru câinele meu. Fiica mea nu trebuie să știe, adăugă la urmă.

— Sunt angajată aici de numai o săptămână, îl anunță asistenta, luând pachetul și ascunzându-l într-un sertar al biroului.

— Nu, adică aici, bineînțeles, era o doamnă mai plinuță. Și am stat de vorbă cu ea, laudând videoclipul de pe hol. Deși nu prea am înțeles cum poți vedea muzica, totuși mi-a produs emoție artistică.

— Înțeleg că sunteți împotriva persoanelor supraponderale, remarcă în treacăt asistenta, ușor ofensată.

— Nu asta am vrut să spun. Dimpotrivă, cred că judecățile negative față de persoanele care se blochează pe scările rulante sunt un mod de a domina și umili. Acum însă este vorba despre mine. Toată viața mi-a fost frică de câini, își începu povestea bătrânul cu ochelari foști aburiți. Așa că am adoptat un câine de la adăpostul primăriei și am încercat, pe cât posibil, să ajung la o înțelegere cu el. De multe ori îi vorbeam urât, fiindcă nu era deloc un câine frumos și, când vedeam ce țepă mi-am luat cu el, îmi venea să-l lovesc. Însă mai târziu aproape că ne-am împrietenit, mai precis după ce i-am dat un nume. Îl chema Maia. De ce să nu-l cheme Maia? Și mie mi-au pus numele Ermoghen și nu m-am supărat, deși nu-mi place deloc. Toată lumea se miră când aude. Ce nume e asta, Ermoghen?

— E un nume frumos, îl consolă asistenta.

— Mă mir că spuneți asta. Nelu e un nume mai frumos. Dar mie mi-a plăcut să-i spun Maia. Și, ca să scurtez povestea, într-o bună zi Maia a murit, cred că de bătrânețe, că nu știu câți ani avea când l-am luat de la adăpost.

— De ce îmi vorbiți despre câine? se miră asistenta, atentă mai degrabă la chestionarul de pe laptop.

— Fiindcă n-a fost deloc o moarte ușoară. Cred că făcuse cancer sau altceva, că urla de durere. Lătra și pe urmă urla. Abia în zilele acelea m-am atașat propriu-zis de el. Și mi s-a făcut așa de milă încât am hotărât să-l eutanasier. Multe zile după aceea m-am întrebă: o fi văzut baloane colorate sau măcar oceanul? O fi văzut muzica? O fi mușcat din plăcinta cu brânză? De când a murit, simt că viața mea nu mai are sens. Știți că uneori, noaptea, îl mai aud lătrând? Ați putea spune că lătră un alt câine, care are un lătrat asemănător, dar nu! E același lătrat, l-aș putea recunoaște dintr-o mie, la fel cum recunoști vocea unui om. Cine a avut vreodată câini înțelege ce spun. M-am gândit așa: fie să mă duc eu la el, fie să vină el la mine. Fiindcă Organizația Mondială a Sănătății a confirmat că sufletul derivă din organizarea astrală, ceea ce mă bucură, într-un fel. De aceea am venit la dumneavoastră. Dacă mă eutanasier, credeți că pe lumea cealaltă o să-mi reîntâlnesc câinele?

— Da, am înțeles, răspuse cam neatentă doamna Carmen, dumneavoastră doriți ca *ulterior* să fiți identificat drept câine - și îi întinse un formular standard. Completați aici cu pixul: Îmi donez organele sănătoase, după cum urmează, aia, aia, aia..., iar după..., așa, doresc să etcetera, etcetera..., așa - și semnați!

— Cred că m-ați înțeles greșit, îngăimă bătrânul care avusese un câine.

— Nu sunteți primul caz, îl consolă asistenta în timp ce îi înmâna un pachetel cu eticheta *Sodium Nitrat. To Use Carefully*. Aveți aici tot ce vă trebuie, instrucțiuni de folosire, analizele medicale, certificatul de donator... Dar decizia o luați pe cont propriu. De altfel, vă asigur de toată compasiunea noastră.

Dorin TUDORAN

„Să te scoli în miezul întunericului, să muți mai departe cetatea.”

Un asemenea coșmar nu putea hăitui decât un poet ca Ion Caraion. Și nu doar o noapte, ci toată viața. Zi de zi. Zi și noapte. Cum viața poetului a fost una de coșmar, poezia sa nu putea fi străbătută decât rareori de o rază de lumină. Când înseninarea se întâmplă, dacă privești mai atent raza respectivă, ea pare mai degrabă lama unui pumnal de pe care sângele nu s-a șters definitiv. Sisif al beznelor, poetul s-a condamnat la a muta putreda cetate, de la temelii, doar-doar, cândva cetatea va arăta altfel. O aventură sortită de-a pururi eșecului, căci poezii n-au mutat niciodată cetatea, în schimb ea a reușit, nu o dată, să-i mute. Și nu doar „mai departe”, ci, în mod tragic, chiar mai departe de ei înșiși:

„Am trăit în viață numai pentru scris și pentru libertatea frumuseții lui. Nu împotriva talentului, nici a gloriei și nici a pâinii altuia și în orice caz nu împotriva țării mele. De asemeni, n-am căutat să fac din harul, cultura sau inteligența mea o trambulină, spre a mă aranja din punct de vedere material. Spiritul arivist a fost departe de a mă caracteriza vreodată. În vreme ce alții alergau după oaze și ciolane, eu am abandonat de bunăvoie situații făcute, apărând naiv o himerică independență a literaturii. Poate că am greșit sau am exagerat. În orice caz, consecințele au fost groaznice. Fusesem orgolios. Nu mai sunt. În niște împrejurări departe de a fi normale, când puținul ce mai supraviețuise din mine trecuse de limitele disperării și ale nebuniei, după ce nu mai aveam nimic pe lume, după ce am fost închis, după ce mi s-a confiscat opera, după ce mi s-a spus că va fi arsă (ceea ce a dezorganizat și schimonosit cu totul mintea mea), după ce am fost osândit, un moment de tragic impas m-a transformat (ca să mă pedepsesc și eu însumi? din lașitatea de a trăi? nu știu...) m-a transformat în ceea ce-mi fusese vreodată

mai odios. Sunt trei ani de când primiți din parte-mi consemnări conforme cu adevărul, neviciate de vreun subiectivism, despre oameni considerați de mine – în majoritatea cazurilor – unii palavragii, alții vrednici de a mă îngreșoșa. Dar de mine însumi, prezentându-vi-i cum sunt, sau cum sunt măcar în parte, a ajuns să-mi fie și mai greață. Nu mă mai pot suporta, am ajuns la crize de nervi și insomnii devastatoare, măucid. Considerați-mă cum veți crede, corect sau necorect, fiți cu mine drepti sau cruzi, luați măsuri împotriva mea de natură a mă lichida sau priviți-mă ca pe un caz limită, dovediți-mi bunătate sau supremă asprime, cruțați-mă sau ba, da de astăzi eu nu vă mai pot fi de un atare ajutor, nu mai pot continua îndeletnicirea aceasta, care-mi provoacă o imensă scârbă de mine. (...) Dacă veți înțelege, dacă măcar acum veți înțelege, voi fi de mai mult folos țării. Dacă nu, o să termin. Și cine termină nu mai suferă”.¹

Ni se spune că peste numai câteva luni Ion Caraion se repune „de bunăvoie” la dispoziția celei mai întunecate părți a Cetății, dar nu vom afla niciodată cât de mult se identifică acel „de bunăvoie” cu sensul exact oferit de dicționare expresiei respective, căci, deseori, Cetatea a reușit să vicieze nu doar pagina de dicționar, ci și raporturile dintre om și sens, o performanță neomenească. Ea afectează și azi înțelegerea exactă a ceea ce a fost și a ceea ce s-ar putea întâmpla o dată și încă o dată. Rimbaudianul *Un anotimp în Infern* nu voia să spună că există un singur asemenea sezon. Orice anotimp se poate transforma, rapid, în Infern. Și Ion Caraion a trecut, nu o singură dată, prin malaxorul necruțător al unor asemenea metamorfoze deloc „liber consimțite”.

Interesat de ce era adevărat și ce era bârfa în ce se vorbea despre un fost important deținut politic, într-o zi l-am întrebat pe N. Carandino, și el victimă a terorii comuniste, dacă era adevărat că personajul istoric de care mă interesam capotase în timpul detenției și semnase Angajamentul. N-am uitat niciodată răspunsul lui Carandino:

„Ascultă, în pușcărie am văzut oameni care au rezistat, ani și ani, la cele mai crunte încercări - bătăi, tortură, frig, înfometare, șantaje și umilințe de tot felul. Într-o zi n-au mai rezistat. Au cedat în fața unui blid cu zeamă caldă.”

Există și vinovați pe care sunt reticent în a-i judeca: cei trecuți prin infernul pușcăriilor comuniste. Scuțiți de asemenea experiențe, ne încumetăm nu doar să-i judecăm pe cei care au avut parte de el și au cedat torturii, foamei, frigului și umilințelor de tot felul, dar să și credem că noi am fi rezistat la orice. Este una din erorile pe care am învățat să nu le comit. Ce am înțeles din mărturisirile lui Carandino rămâne pentru mine esențial – nu știm niciodată când se poate rupe fibra morală în noi, atunci când suntem aruncați în infernul creat de semenii noștri.

Deși afectată (ca și Virgil Ierunca și alți prieteni ai poetului) de cum apare portretizată în pagini semnate de Ion Caraion, Monica Lovinescu are o reacție exemplară în fața valului de scandalizări și supărări declanșate

de serialul publicat de *Săptămâna*, publicație devenită organul de presă al Securității. Iată transcrierea unui fragment din emisiunea *Europei libere* din 11 iunie 1982 în care Monica Lovinescu pune un necesar punct pe „i”:

„Pe un astfel de scriitor se pot supăra cel mult prietenii în nici un fel menajați de el, nu însă și observatorul unei stări sociale și politice clinice, unde, ca în 1984 al lui Orwell, ochiul stăpânului te urmărește până și în cea mai strictă intimitate; violând-o, și oricât ai fi de reabilitat, dac-ai fost deținut politic, rămâi virtual arestat pe tot restul vieții, în stare de anchetă permanentă.

Într-o astfel de situație incredibilă, victima se poate purta mai mult sau mai puțin bine, tot victimă rămâne. Singurul mod de a ne păstra cât de cât sănătatea morală într-un astfel de context este de a ști să nu amestecăm vinovăția zbirilor cu slăbiciunile posibile ale victimei. Toate răspunderile revin celor dintâi. Zbirilor. Celor ce ar fi uitat acest principiu fundamental, le-am repeta în încheiere prima frază din cartea lui Ion Caraion (comentariul se referea la apariția volumului „Insectele tovarășului Hitler” – notă Ion Solacolu): «Peste treizeci de ani de anchetă: unsprezece înăuntru, douăzeci afară. Există limite chiar și în infern. Sau nu?» Sau nu?»²

Pare-se că unii dintre noi nu vrem sau nu suntem capabili să răspundem încă la o asemenea întrebare. *Sau nu?*

*

O lume ieșită din fățâni s-a prăbușit, nu o singură dată, peste generația lui Ion Caraion, o „generație a războiului”, o „generație pierdută”, o generație a destinelor fracturate. Unii s-au stins cu totul; alții au revenit în viața literară mai rapid, cu izbânzi estetice diferite, supunându-se temporar noilor canoane ale vremii; altora le-a trebuit o vreme mai lungă spre a reintra în circuitul literar; câțiva s-au supus de unii singuri tăcerii.

De la tragicul Tonegaru, trecând prin încercarea comic-eșuată a fostului deținut Filerot de a se reîncarna în proletcultist, până la Mihai Crama, cel care s-a anonimizat timp de douăzeci de ani în ipostaza de jurist, numai spre a nu se supune canoanelor noii orânduiri literare, lista include numele unor Radu Stanca, Geo Dumitrescu, Miron Radu Paraschivescu, Ștefan Augustin Doinaș, Ben Corlaci sau I. D. Sîrbu. Într-un fel sau în altul, mai toți supraviețuitorii generației respective au trebuit s-o ia de la capăt – și unii nu o singură dată – căci s-au dovedit și antifasciști, și anticomuniști. Condamnat și de regimul Antonescu, și de regimul comunist, în două rânduri, ispășind unsprezece ani de cruntă detenție, Ion Caraion a fost unul dintre ei.

Începutul anilor '40 nu s-a dovedit îngăduitor cu debuturile poezilor „albatrosiști”. Ei denunțau și războiul, și pacea care nu era pace; resimțeau și criza culturii, și criza omului; ruptura nu se petrecea doar în plan estetic – visau la cu totul altceva decât ce-i înconjura.

În 1941, Geo Dumitrescu debutase norocos cu volumul *Aritmetică*. În 1944 urma să-i apară, la

Editura Prometeu, volumul *Pelagră*. Cenzura interzice publicarea cărții. Volumul apare abia în 1946 cu un alt titlu – *Libertatea de a trage cu pușca*.

În 1942, Sergiu Filerot publică volumul *Om* – editura *alfa*, 627 de exemplare. Manuscrisul cărții fusese respins de cenzură, dar Filerot și-a asumat riscul de a merge mai departe. Cartea este interzisă de cenzură, trimisă la topit, poetul – arestat. „Zei erau și ei încă incomplet mutilați/ Pentru că Omul, acum, nu putea avea – oficial – frați,/ Că visul îi era abia în germen/ Iar răsăritul gândului mai avea până la termen.”, scria Filerot, poet mediocru, dar om căruia Marin Preda îi face un portret călduros în *Viața ca o pradă*. Dedicția cărții este pe măsura poeziei-protest: „eroicelor hoituri, prietene ale corbilor.”

În 1943, la editura Prometeu, apare volumul de debut al lui Ion Caraion, *Panopticum*, 1000 de exemplare. Cartea are un destin similar celei a lui Filerot – „tirajul a fost confiscat aproape integral, placheta nebeneficiind de difuzare.”³ Volumul ar fi trebuit să poarte titlul *Circ domestic*, dar fusese respins inițial de editură pare-se la sugestia poetului Teodor Scarlat, „deconspirat drept consultant al cenzurii” de profesorul german care, în numele cenzurii, îi spusese lui Ion Caraion că versurile din manuscrisul său „nu sunt literatură”.⁴

Cele trei dedicații reproduse de Alexandru Dumitriu la reeditarea plachetei în ediție facsimil/variantă anastatică mărturisesc și ele despre starea de spirit a tânărului abia ieșit din adolescență: „Lui Geo Dumitrescu, poemele acestei cărți, în care – când nu e vorba de războiu sau tuberculoză – e vorba de el. Cu drag și prietenie. Ion Caraion.”; „Domnului Emil Giurgiuca – nimic decât o carte cu revolte, cu trotuare murdare și curate, venită pe un birou. Ion Caraion.”; „Dlui. Șerban Cioculescu, poemele acestei cărți trăite împreună cu neliniștile și întrebările cu care oamenii s-au obișnuit să trăiască împreună. Ion Caraion.”

La numai douăzeci de ani, când debuta, raportându-se la lumea ce-i fusese dată, Caraion deja nu-și mai oferea nicio șansă: „Cu grumazii găuriți mă cocoșez printre sârme ghimpatе/ ca o sticlă mare cu sânge perforată la gât.”

Omul învins din start, ontologie negativă. Poezia se intitula *Moment*. Anii care au urmat aceluși 1943 al debutului ne spun că titlul poeziei ar fi putut fi și *Moment continuu*, căci fibra liricii lui Caraion și felul de a simți momentele lumii în care i-a fost dat nu să trăiască, ci doar să supraviețuiască, nu s-au modificat niciodată, dincolo de o înseninare sau alta. Perspectiva nu se schimbă peste decenii: „Sunt mai nefericit decât nefericirea./ Am venit prea târziu în moarte/ ca să-mi ajungă viața -/ Plec. Și mai aveam atâtea de făcut.../ Abia începusem lumea./ Abia despărțisem stihiiile./ Îmi trebuiau încă vreo câteva secole...”

Mai vârstnicul Dimitrie Stelaru mărturisește despre aceeași stare de nefericire: „Noi, Dimitrie Stelaru, n-am cunoscut niciodată Fericirea./

Noi n-am avut alt soare decât Umilița ./.../ Ne-am răsturnat oasele pe treptele bisericilor./ Prin păduri, la marginea orașelor./ Nimeni nu ne-a primit niciodată./ Nimeni, nimeni./ Cu fiecare îndărătnicie murim/ Și rana mâinilor caută pâinea aruncată.”

Totuși, la Stelaru, fie și într-o tonalitate mai degrabă ironică, speranța pare să bată din aripi: „*Dar lasă, Dimitrie Stelaru, mai lasă!/ Într-o zi vom avea și noi sărbătoare-/ Vom avea pâine, pâine/ Și-un kilogram de izmă pe masă.”*

Nu și la Ion Caraion.

Nicio surpriză că poetul este și autorul unei extraordinare cărți-eseu *Bacovia. Sfârșitul continuu*. La suprafață, diferențele dintre Caraion și Bacovia sunt evidente; în esență (măduva existenței lirice), moartea neîntreruptă nu este doar a lui Bacovia, ci și a lui Caraion. În oraș nu sunt „doar câțiva morți”, cum îi șoptește Bacovia iubitei sale. Sunt câțiva plus doi. Caraion ne anunță: „*Sunt cel care se întoarce din moarte.*” Mai degrabă, ce se întoarce de-acolo este o imagine a poetului. Cum pentru Caraion viața a fost doar o ipoteză de lucru, așa spune că din moarte poetul nu s-a întors niciodată.

Doi torturați lipsiți de iluzii. Totuși, Bacovia mai speră în izbăvirea prin scris: „*Voi scrie un vers, când voi fi liniștit.*” Caraion nu mai crede în liniște: „*Să nu mai știu nimic, ar fi singurul mod.*” Pentru amândoi golul este „istoric”, amândoi n-au „tras podul de la mal.” Sigur, amândoi și-au „văzut împlinite toate profețiile politice”, unul – pe cele bune; celălalt – pe cele negre, dar asta rămâne o realitate de plan secund.

„*Eseul lui Ion Caraion*” – scrie Nicolae Manolescu⁵ – „rămâne magistral mai cu seamă în câteva dintre intuițiile lui principale, care-și găsesc, adesea, formulări memorabile, la limita aforismului. Iată una dintre cele mai frumoase definiții critice ale poeziei bacoviene: *’Rostirea sa e redusă la maximum, ca în desenele celebre izbutite simplu, dintr-o singură linie sau două: «Un cuvânt e un univers. Pus alături de altul, sugerează ideea de spațiu. Și spațiile sunt pustii.»’*”

*

Că estetica urâtului îl apropie de Arghezi nu e deloc surprinzător. Citind excelenta introducere la cele două volume de *Versuri* ale lui Arghezi (1980), înțelegi ușor afinitatea. Cu totul neașteptată este o trecătoare înrudire stilistică. Atunci când recurge la o formulă baladescă, răspunzând întrebării „Pe cine am?”, înnegurat-însinguratul Ion Caraion nu are cum să știe că, peste decenii, i se va alătura într-o escapadă stilistică un poet (și om) pe care l-a disprețuit profund, fără să știe sau fără să fie interesat de faptul că disprețuitul îl prețuia foarte mult. Cel dintâi se confesa în singurătate, în fața unei oglinzi care nu-l încuraja în niciun fel. Cel de-al doilea se plângea – cred unii. Sau mima plânsul – consideră alții – în mijlocul unor băi de mulțime:

„- *Und’ vă duce, domnule?/- În grădină, somnule./- Ce să faceți, domnule?/- Să mă-mpuște,*

somnule./- Că au gloanțe, domnule?/- Că au vreme, somnule./- Und vă-ngroapă, domnule?/- Sub zăpadă, somnule./- Vă e frică, domnule?/- Îmi e scârbă, somnule./- Cui să spunem, domnule?/- Iadurilor, somnule./- Va fi bine, domnule?/- Va fi seară, somnule./- Aveți rude, domnule?/- Am pe nimeni, somnule./- Vreți o cupă, domnule?/- Cât mă costă, somnule?/- N-are-a face, domnule./- De otrăvuri, somnule.../- Nu vreți cupa, domnule?/- Sparge-o-n țândări, somnule!/- Să vă plângem, domnule?/- N-are-a face, somnule./- Noapte bună, domnule!/- Dormi cu mine, somnule!/- Eu dorm singur, domnule./- Eu mor singur, somnule./- Moarte bună, domnule./- Noapte bună, somnule!” (Ion Caraion, „Am pe nimeni”).

„*Un’ te duci tu, mielule?/ Un’ te duci tu, mielule?/ La pășune, domnule./ La pășune, domnule./ Ce să faci tu, mielule?/ Ce să faci tu, mielule?/ Să pasc iarba, domnule./ Să pasc iarba, domnule./ Cin’ te mână, mielule?/ Cin’ te mână, mielule?/ Ciobănașul, domnule./ Ciobănașul, domnule./ Ce ascuți tu, mielule?/ Ce ascuți tu, mielule?/ Fluierașul domnule./ Fluierașul domnule./ Ce se aude, mielule?/ Ce auzi tu, mielule?/ Coasa-n iarbă, domnule./ Coasa-n iarbă, domnule./ Plângi de frică, mielule?/ Plângi de frică, mielule?/ Nu plâng, nu plâng, domnule./ Eu n-am lacrimi, domnule./ Am cornițe, domnule./ Am cornițe, domnule./ Nu plângi, nu plângi, mielule?/ Nu plângi, nu plângi, mielule?/ Nu plâng, nu plâng, domnule./ Plâng ciobanii, domnule./ Latră câinii, domnule./ Cin’ te taie, mielule?/ Cin’ te taie, mielule?/ Măcelarul, domnule./ Măcelarul, domnule./ Cin’ te mână, mielule?/ Cin’ te mână, mielule?/ Dumneavoastră, domnule./ Dumneavoastră, domnule./ Cine moare, mielule?/ Cine moare, mielule?/ Și noi mieii, domnule./ Și voi domnii, domnule./ Noi cu toții, domnule./ Noi cu toții, domnule./ Ce rămâne, mielule?/ Ce rămâne, mielule?/ Acest cântec, domnule./ Acest cântec, domnule.” (Adrian Păunescu, „Mielul”)*

*

Poezia lui Ion Caraion este asemenea epidermei celei mai subțiri – cea de sub braț – pe care au fost stinse nenumărate mucuri de țigară – Canal, Poarta Albă, Gherla, Aiud, minele de plumb de la Cavnic și Baia Sprie. Orice mișcare a mâinii de a pune pe hârtie un vers este comandată de o durere pe care nervii nu o pot uita, chiar dacă pielea pare oarecum vindecată. Pentru poet, „*Nici un întuneric nu e deplin.*”

Versatilitatea estetică există, metamorfozele stilistice există și ele, dar ele nu pot ascunde autoritatea metatemei. „*Ce rafinate, în cumpănirea lor,*” – scrie Ion Negoitescu – „*au devenit aluziile poetului! Parcă prin versurile lui Caraion s-ar prețura, împleți și despleți*” *Metamorfozele lui Ovidiu... Tonalitatea evocatoare se insinuează și se revarsă tot mai puternic în poem, versurile se succed calme, sigure de forța care conduce spre fine imaginile: ‘Uităm. Se-adună-n valea din ce în ce mai sură/ zăpada peste pleoape, omătul peste gură/ și nu se mai aude nimic. Uităm. Luntrașul/ mahmur și mitologic – de-atâtea ori o mască -/ a putrezit în*

zmîrcuri sau o să putrezească/ la marginile lumii. Pe-o plută cât fărâșul./ Deprins a trece Styxul (departe numai șoapte...)”⁶

În teorie, e treabă ușoară să afirmi că esteticul este estetic, iar eticul – etic, și aceasta este linia pe care trebuie s-o urmeze și scalpul criticului, și cel al istoricului literar. În practică, operația este mult mai dificilă. Ion Caraion – operă și biografie imagine la pachet – reprezintă un asemenea obstacol dificil.

În 1981, Nicolae Manolescu scria despre Ion Caraion: „Marele poet nu trișează, nu-și permite să înșele ochiul cititorului.” Douăzeci și șapte de ani după izbucnirea Cazului Caraion, în *Istoria Critică a Literaturii Române*, „marele poet” este estompat de aprecieri mult mai prudente: „Posteritatea lui Ion Caraion este tot mai incertă. După emigrarea lui, în 1981, revista *Săptămâna* i-a publicat în serial un așa-zis jurnal, pe care scriitorul l-ar fi uitat în țară.”/.../ „Dacă rămâne ceva, dincolo de cazul Caraion, rămâne mai ales o parte a poeziei.”/.../ „Paradoxal, poezia amorfă a lui Caraion rezistă cel mai bine tocmai prin câte un vers sau prin câte un distih norocos.”

„Versuri și distihuri norocoase”? Ele apar la poeți mediocri, nu la autori de calibrul lui Ion Caraion.

Securitatea a înrobbit omul. Organul de presă al Securității a declanșat înrobirea operei la biografic. Un biografic alterat deseori de manipulări iscusite, falsuri grosolane și jalnice reglări de conturi. Cerc închis?

*

Neîncrederea în omul dimprejur crește. Umanitatea nu-i mai inspiră încredere, i se pare o alcătuire foarte discutabilă, așa că poetul preferă să se spovedească naturii, singura care deține cheia singurăității nevătmătoare. O natură care știe, respectă diferența dintre condiția umană și natura umană: „*Pomilor, am să scriu o carte cu voi*”; „*Luasem cu mine un copac să ne plimbăm/ luasem o pasăre să facă diezi/ am văzut de la ce cai erau potcoavele căzute*”(…) „*murim noi / femeile arborii și stelele de deasupra creștetelor/ au văzut de la ce cai erau potcoavele căzute/ dar/ ca și când nu m-ar avea/ ca și când n-ar fi avut pași/ țineau o dietă a tăcerii/ eu eram singur.*”; „*Am să merg cu voi, pomilor, prin seară/ voi fi mândros pe umbletul vostru domestic, oval/ când mă voiu retrage cu munții din bal/ sau îi voiu scrie lui Geo Dumitrescu, la țară.*”

Când Ion Caraion va recăpăta dreptul de a lucra în presă, Geo Dumitrescu îl va angaja la *România literară*.

*

L-am întâlnit prima oară pe la sfârșitul anilor '60 – începutul anilor '70, într-unul din birourile *României literare*. Țineam pe atunci o rubricuță la revista condusă de Geo Dumitrescu – scurte interviuri cu actori, regizori, scenografi, cascadori etc. „Materialele” i le predam lui „Țepe” (Dumitru Țepeneag). Fusesem adoptat cu dragoste de grupul lui Dimov, dar cu „dispensă specială”, fiindcă eram orice, dar nu și oniric.

La o măsură din acel birou stătea un domn mic de

statură, mereu absorbit de cititul manuscriselor. Părea că nu ascultă la ce vorbeau ceilalți. Avea la îndemână câteva creioane ascuțite într-un fel în care nu mai văzusem până atunci - mina creioanelor era foarte lungă, subțire precum acul unei seringi. I-am fost prezentat, mi-a strâns mâna și a adăugat: „*într-o zi, dacă ai timp, poate stăm de vorbă*”.

Nu mi-a venit să cred – dacă am timp pentru Ion Caraion?! Pentru mine era o legendă – „Generația pierdută” – Constant Tonegaru, Dimitrie Stelaru, Radu Stanca; revista pentalingvă *Agora* (număr unic) scoasă împreună cu Virgil Ierunca; poet excepțional; Secretar general de redacție la *Lumea* lui G. Călinescu; 11 ani de pușcărie, publicist strălucit. Am „avut timp”, am vorbit. Peste ani, i-am devenit prieten apropiat.

Ne-am întâlnit ultima oară în 1981 – „Pe stradă”, mi-a spus, „E mai sigur”, a adăugat. Ne-am întâlnit „din întâmplare” în Librăria Kretzulescu. Am răsfoit niște cărți, după care am ieșit pe stradă și am luat-o spre Cișmigiu. M-a întrebat „Ce fac fetele tale?” I-am spus. „Nu vreau să-ți dau sfaturi, dar ai grijă, ai un copil.” Având-o pe Marta la o vârstă mai înaintată, era foarte atent, când era vorba de copii.

„Dragul meu, vreau să știi ceva. Am reușit să obțin vize turistice pentru toți trei – Valentina, Marta și eu. Dar nu ne vom mai întoarce. Ți spun asta, fiindcă în tine am deplină încredere. Pentru mine, aici nu mai e de trăit. Mi-e de-ajuns. Cred că și vouă vă va fi din ce în ce mai greu. Dacă într-o zi veți hotărî să faceți același pas, măcar pentru a vă salva copilul, casa noastră va fi și casa voastră.”

Mărturisirea mea intră doar aparent în coliziune cu declarațiile soției și fiicei lui Caraion potrivit cărora decizia de a rămâne în Occident a fost luată abia la Paris, la insistențele Valentinei Caraion. Chiar dacă „de jure” așa au stat lucrurile, „de facto” Caraion știa de la București care va fi poziția soției sale, odată ajunși la Paris. Și-i datora prea mult pentru a nu ține seama de dorința ei. În fapt, au decis să-i ofere Martei șansa unei vieți de care ei nu avuseseră parte. Pentru Caraion, rămânerea în Occident a fost un ultim preț pe care l-a plătit fără ezitare, indiferent cât de mare s-a dovedit.

Când a trebuit să părăsim și noi România, mi-a dat imediat semn. La început, mi-a ascuns cât de grav bolnav era. Avea altceva să-mi spună – că și-a jurat să-mi facă un dar, să se ocupe de publicarea primului meu volum de poezie în Occident. A făcut-o cu mari eforturi financiare și fizice. Așa a apărut *De bunăvoie, autobiografia mea*, la Editura Nord a lui Victor Frunză, refugiat și el în Danemarca.

Mă ungea și Redactor-șef al uneia din revistele pe care le lansase în Elveția – *Don Quichotte* – care publica literatură în mai multe limbi. În scrisoarea de „înștiințare” mă povățuia, mă prevenea asupra multor capcane care mă așteptau în lumea liberă și îmi mărturisea: „*Sunt împăcat la gândul că luciditatea ce ți-o surprind o să te ferească barem într-o măsură de prea mari prăbușiri...*”

Nu m-a ferit. Uneori, luciditatea nu te ocrotește de prăbușiri.

*

Veștile sunt din ce în ce mai îngrijorătoare. O scrisoare din 20 noiembrie 1985 stă mărturie. Măcinat de o ciroză descoperită prea târziu și de o tromboză care exclude intervenții chirurgicale, ajuns la doar 48 de kilograme, mai găsește timp și putere să se gândească la greutățile începutului meu american și să mai lupte pentru apariția cărții mele.

Cândva ajunsese să cântărească chiar mai puțin, dar în 1985 coșmarul anilor de pușcărie își cere tainul, iată un fragment din ce-i scria lui Horia Georgescu în august 1985:

„Cruzimea celor îndurate în anii de închisoare și-arată clonțul, strig o minune și nu numai că nu vine, nu vine, nu numai că-mi par copilăros și comic, dar însăși această numărătoare inversă e cu mine de-o ironie sălbatecă. În fond, nu ceea ce știu toți (că Ea, Palida, vine) e sugrumător, ci agonia.

La minele de plumb din Maramureș, unde am lucrat, ca și la Canal, în condiții mizerabile, subumane, barosul cu care urma să sparg bolovanii de minereu cîntărea 40 de kilograme, iar eu, v-am spus, doar 38. Am supraviețuit pentru că eram tânăr și anexele tinereții sunt cele mai bune izvoare. Spun că am supraviețuit, însă la un moment dat cu toții îngălbeniserăm și părul a început să ne cadă. Fără excepție eram chei și de culoarea morcovilor stricați. Tratamentele medicinale niciunul. Absolut niciunul. Au murit cei care au fost să moară.”

Mai avea de trăit doar opt luni după ce-mi expediase scrisoarea din 20 noiembrie 1985.

*

Multă vreme m-am întrebat dacă Ion Caraion a apucat să vadă primul exemplar al cărții mele de care s-a îngrijit până în pragul morții. Răspunsul afirmativ avea să vină într-o scrisoare de la Ion Solacolu, la aproximativ un an după dispariția lui Caraion.

I s-a spus și Ion cel Rău. Al meu a fost Ion cel Bun. Prietenia și generozitatea lui m-au marcat profund. O asemenea mărturisire nu ține să conteste existența altui Ion – mai puțin bun. Ține să completeze o imagine simplificată.

Opera nu salvează omul, salvează doar opera: o carte excelentă aruncă în uitare cărți mediocre. Opera lui Ion Caraion este, în opinia mea, una de primă mână. Și nu mă gândesc doar la opera poetică – eseistul, constructorul de reviste, traducătorul și polemistul sunt străluciți.

Omul nu salvează opera, salvează doar omul: un scriitor mediocru rămâne mediocru, în pofida faptului că autorul este un om ireproșabil. Dar omul cel bun poate să-l înfrunte pe omul cel rău din el.

Nu-mi place să operez în ipotetic. Cred totuși că odată scăpat de sub jurisdicția terorii care a fost pentru el România șantajului permanent, Caraion ar fi avut șansa să probeze definitiv că Ion cel Bun îl pusese întotdeauna în umbră pe celălalt Ion. Dar moartea a venit prea repede.

Să și vreau, n-aș putea să accept rugămintea poetului din *Panopticum*, (Ciclul Schizophrenic): „Lăsați-mi amintirea să doarmă pe stradă!”

*

Cele mai bune portrete ale lui Ion Caraion sunt două autoportrete. Unul liric – „eu eram singur/ și degeaba mă spălăm pe toate mâinile/ că viitorul a luat forma ruinelor mele.// Eram Pilat din Pont și-am avut o mie de brațe.”

Celălalt – semnat într-o pagină de Jurnal: „Mă numesc Ion Caraion și sunt unul dintre scriitorii care nu mai pot fi dați afară din literatura română nici de vreun partid, nici de vreun dictator (...)”

Și nici de vreun critic sau de vreun istoric literar – ar mai fi de adăugat.

Oricare va fi imaginea noastră, întipărită pe retina posterității, deseori cea mai exactă este cea a viitorului luând forma ruinelor noastre – mai glorioase sau mai puțin glorioase. Și aici intră și ruinele criticilor și istoricilor literari – trăncănitorii nu intră în discuție.

Cum va intra Ion Caraion în conștiința istoriei noastre literare nu mai ține de conștiința poetului, ci de conștiința criticului și istoricului literar.

(Prefață la antologia..., în curs de apariție la Editura „Cartier”, Chișinău)

¹ Mariana Sipos, „Zvârcolindu-se dintr-o moarte într-alta: Ion Caraion”, *Observator cultural*, 16-03-2004, Nr. 212

² Ion Solacolu, „Sunt cel care se întoarce din moarte”, *Jurnalul literar*, serie nouă, an X, nr.5-6, martie 1999 și nr. 7-10, aprilie-mai 1999.

³ Alexandru Dumitriu, *Ion Caraion 100. Panopticum 80*. Editura Muzeul Literaturii Române, 2023, p. viii.

⁴ Ibidem, pg.X

⁵ Nicolae Manolescu, *Ion Caraion. Sfirșitul continuu*, România literară, nr. 42, 1977, apud Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu*, vol. 3, Critica. Eseul, Brașov, Ed. Aula, 2011, p. 154.

⁶ I. Negoitescu, „Ion Caraion: «Noi poezii»”, în I. Negoitescu, *Scriitori contemporani*, ediție îngrijită de Dan Damaschin, Cluj, Editura Dacia, 1994, p. 79.

Ion Vlasiu - Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, Nicolae Bălcescu (triptic, ulei pe placaj)

Magda CÂRNECI

Jurnal spiritual (pe sărite). Anul 2000: încă un an aparte (3)

dintr-un caiet mai vechi

Dimineață splendidă, caldă. În tren, un tren personal amărat, era lume multă. Am văzut un câmp cu stânjenei violeți. M-am gândit la arhitectura savantă a petalelor lor, ca niște ogive de ametist translucide suprapuse – la frumusețea lor pură și gratuită m-am gândit. Inutilă pentru perpetuarea speciei lor, pentru nevoile evoluției naturale, în termeni darwiniști. Misterul frumuseții lumii, în cele din urmă, m-a frapat din nou, m-a „lovit”: fie că e un hazard sau o predestinare, frumusețea lumii conține în ea atâta forță vizuală, atât șoc ființial, atâta suspendare a simțurilor și aporie a gândurilor, încât nu poți să nu te gândești, trecând prin plăcerea ei pură, la un sens, la un înțeles: abia el oferă vârful suprem al bucuriei misterioase a acesteia. Opacă, trimițând doar la sine, frumusețea e aproape insuportabilă, îți explodează cumva creierul, cu legile ei necunoscute. Dar dacă savurând-o ai presimțirea unui înțeles, fiorul enigmatic, freamățul unor bănuieli supramundane, parcă integrezi mai ușor impactul ei violent, și nu-l stingi, dimpotrivă, îl intensifici. Nu mă pot opri, de câte ori am acest șoc vizual, să nu găsesc frumusețea ca pe un semn, un semn exterior al unui tâlc care o depășește și o transfigurează, fie acesta pur și simplu armonia surprinzătoare, extaziantă a lumii; fie acesta pura revelare a Ființei, a Existenței, ca grad superlativ al ei; sau fie acesta un fel de treaptă pregătitoare (căci trăită prin simțuri) pentru un Înțeles mult mai vast pentru care nu suntem pregătiți. Am de fapt în fața ei, a frumuseții, aceeași neobosită perplexitate cu care trebuie să-ți lași deoparte rațiunea, să-ți desfaci simțurile, să te pregătești pentru un Altceva, care de

fapt nu vine ci doar se lasă presimțit. Și nu pot decât să exclam: Asta e! Asta e! Frumuseții nu-i poți răspunde decât printr-o uriașă Interjecție, care înăuntrul tău te ar putea dizolva în Beatitudine. (1987)

„Ni se dă o porție de libertate, așa cum universului i se dă materie tânără. O consumăm, o distrugem, o nimicim. Cădem, decădem. Însăpăimântătoare prăpăstii interioare ne macină. Apoi, ni se dă iar o porție de libertate, o nouă porție, ca să supraviețuim, ca să avem ce consuma și distruge, așa cum universului i se dă, i se infuzează mereu materie tânără. Ni se dăruie libertate pentru a o consuma și mai ales pentru a o reprima continuu, mereu. Altfel n-am rezista. N-am supraviețui. Ni se dă libertate pentru a greși, dar și pentru a fi iertați, pentru a ne ierta, pentru a ne putea ierta pe noi înșine. A primi libertate înseamnă a putea ierta și a te ierta. După cădere, după abis. Așa cum universul consumă și primește continuu materie tânără. Altfel n-ar rezista. Altfel n-ar supraviețui. Oare cine mă iartă pe mine de mine? Oare cine îmi dă viață nouă în mine? Viața adevărată?” (1987)

Vineri, 7 aprilie

Am fost la Zidari zilele trecute, ca să facem ultimele pregătiri pentru expoziția lor de sculptură de la New York, unde mă voi duce în cele din urmă numai eu. Am stat de vorbă ca de obicei până târziu. Intre altele eu le-am povestit starea mea stranie din timpul nopții. Iar Marian mi-a povestit că în aceeași noapte a avut un vis în care se făcea că mergeam împreună cu el pe un drum de țară și că la un moment dat au apărut niște atacatori agresivi, ca niște polițiști întunecați la culoare, cu băte în mâini, care au dat să ne atace. Marian mi-a spus să fug, să mă ascund, și eu m-am retras, iar el a rămas să-i înfrunte pe atacatori. Până la urmă numai unul s-a repezit la el cu o bătă. Dar în apropierea lui Marian, omul a aruncat bătă și a fugit. Atunci am apărut eu, cu haine de călugăriță și legată la cap cu un batic alb și m-am dus spre bătă, care se prefăcuse într-un ghemotoc de șerpi. Am aruncat dintr-un lighean apă peste fojgăiala de șerpi și i-am făcut să dispară. Marian a comentat că baticul alb i se pare semn de sfințenie. În timpul discuției cu ei, am simțit junghiuri în osul sternului, neobișnuite, și mi-am amintit că și altădată simțisem aceste junghiuri, fiind la ei – ca și cum ceva de acolo, din stern, se activează într-un mod ușor dureros.

Miercuri noaptea, noapte cu lună nouă, m-am culcat foarte obosită. Ei bine, pe la ora 3 și un sfert, am fost sculată din somn de un cutremur de pământ destul de tărișor, dar din fericire de numai 3-4 secunde. Imediat după ce cutremurul s-a terminat și eu m-am trezit mai bine, am observat că inima îmi bătea

nebunește, a frică, deși mie nu-mi era de frică deloc! Era o mică separare în mine, care m-a surprins. Am rămas trează în pat, așteptând un nou cutremur. Am auzit-o pe vecina de deasupra agitându-se speriată prin cameră și diverse alte zgomote de la alte apartamente, pe scara blocului. Tot așteptând, am observat că eram într-o stare de atenție deosebită și că repetam tot timpul în gând „Doamne nu mă părăsi! Doamne nu mă părăsi!” Apoi la un moment dat m-a umplut o stare de conștiință intensă, mai-mai să debordeze din interiorul meu care părea dintr-odată prea strâmt. În același timp, simțeam curenți de energie prin brațe și apoi prin trup. Nu mă prea gândeam la nimic, doar mă observam cum mă rugam în permanență în gând și eram atentă la mine. Asta a durat destul de mult, ceea ce iarăși m-a uimit, dar probabil că la asta a ajutat și cutremurul.

Nu-mi mai aduc aminte mare lucru din starea cu pricina, pentru că nu era spectaculară, deși pe moment mi s-a părut deosebită, intensă și îndelungată. Am observat și că în momentele de pierdere a controlului gândurilor ceva se răsucea în mintea mea și revenea la prezent, într-un mod aparte, altfel decât până acum. Iar la urmă am vizualizat o imagine stranie. Am văzut o fosă deschizându-se, ca un spațiu de sub pământ care a căpătat o gură de aerisire, o gaură spre exterior, ca un mormânt căruia i se trage piatra de deasupra; dinăuntru țâșnea lumină – iar eu urma să ies de acolo, cu mare greutate, cu mare efort, în vreme ce de deasupra Ei, Divinii, mă privesc și mă încurajează, fără să miște un deget, fără să mă ajute direct, căci trebuie să fac totul singură, singură, și efortul e mare și greu. O frază mă bântuie în interiorul acestei imagini stranii și pline de forță: „*În sfârșit, sunt pe cale să mă întorc înapoi!*”

12 aprilie

Noaptea de sâmbătă, după cea descrisă mai sus, a fost și ea aparte. Sâmbătă am avut o zi imposibilă: am moderat un simpozion internațional, am condus o ședință de bloc în care am avut de a face iar cu oameni extrem de puțini colaboranți între ei, iar seara am fost la restaurant cu poeții francezi Henri Deluy și Liliane Giraudon. Am avut o zi total extrovertită, care m-a epuizat și m-a încărcat de o energie motrice excesivă și negativă. M-am culcat pe fondul acesta, rugându-mă înainte doar scurt și superficial. Pe la 4 dimineața, deși încă obosită, m-am trezit. Știam că trebuia să înțeleg ceva legat de ziua precedentă. Aveam o stare de nebine în mine, o neliniște și o frământare. Am încercat să gândesc, nu prea am reușit, aveam gânduri năvalnice și amestecate. După o vreme, disperată de nesomn și de starea din mine, am ridicat mâna și am luat o carte de pe noptieră. Era „Antihristul”, o culegere de texte

pe subiectul cu pricina. Am deschis-o la povestirea lui Soloviov despre Anticrist. Citind-o, simțeam că pusesem mâna pe ce trebuie, deși nu mi-era prea clar de ce. Iar când am ajuns la urmă, brusc m-a lovit o înțelegere cumplită, care m-a cutremurat. *Antihristul eram chiar eu, întru-un fel!* Căci asta înseamnă că în afundul cel mai ascuns al ființei, în ciuda celor mai bune intenții și fapte exterioare, să stea tot Eul tău, amorul propriu, adorarea de sine, idolatria propriei ființe, și nu livrarea totală, sinceră, curată, lui Cristos, adică Arhetipului Divin din făptura noastră, adică naturii noastre superioare, care e un dar de sus, și ne-a fost recuperat din uitarea evoluției istorice, readus în conștiință, răscumpărat în posibilitatea ființei noastre, prin persoana și sacrificiul lui Cristos.

Am înțeles că atâta timp cât nu mărturisesc cu cuvântul și cu fapta pe Cristos în afara mea, nu doar acasă și în intimitatea mea, de fapt sunt în continuare auto-idolatră. (Mi-am adus aminte în acest context de gândul care mi-a trecut prin cap văzând filmul „Matrix”, în care personajul principal trebuie să accepte în el însuși că el este salvatorul umanilor rămași pe lume – ei bine, mi-a trecut prin cap că și eu trebuie să accept acest gând, să-mi asum, la o adică, această responsabilitate!) Și am mai înțeles că poate timpul antihristului e timpul în care umanitatea realizează în mod individual dar într-un număr mare de indivizi, deci în masă, această iluzie teribilă – și că acest timp e al nostru, cel de acum, ca final al umanismului atotcuprinzător. Căci Antihristul cel mare e format dintr-o mulțime enormă de mici antihriști care se cred capabili și investiți cu salvarea umanității după mințile lor – iar noua ideologie a drepturilor omului, a multiculturalismului, a globalismului, etc, ar fi de fapt ultimul avatar al aceluiași umanism. Umanism al cărui principală eroare ar fi predominarea omului-dumnezeu în locul dumnezeului-om – și aceasta e o

Ion Vlasiu - . Himeră (ulei pe placaj)

diferență capitală, de direcție, de sens. E ca și cum funcțiile inferioare ale omului și-ar propune și și-ar închipui că pot să conducă evoluția umanului și transformarea/transfigurarea lui de jos în sus, fără asistența și coordonarea funcțiilor superioare, adică de sus în jos.

În fine, constatarea asta m-a lovit cumplit în inimă. Totuși nu m-a mai umplut de disperare, ca altădată, observarea vanității, mândriei și iubirii mele de sine. Am privit-o mai detașat, mai matur, drept în față. Nu știu dacă e suficient, dacă asta ajunge pe moment.

Au urmat trei zile de oboseală teribilă, pe care nu știu cum s-o explic, căci e nefirească. Pur și simplu după 2-3 ore de la sculare simțeam cum cad din picioare de un fel de epuizare bruscă și trebuia să mă întind sau să dorm. Poate totul e legat și de alinierea planetelor, un fenomen cosmic rar care are loc în zilele astea – și care ar putea explica și cutremurul de joia trecută.

15 aprilie

Ei bine, la numai 2-3 zile după experimentarea Antihristului în mine, am avut parte de o experiență ilustrativă. M-a sunat un fost coleg de facultate, plasticianul M. D. Nu mă mai văzusem demult cu el. În timpul facultății aveam din când în când discuții despre yoga, căci el era un practicant și un discipol al lui Mario Sorin Vasilescu. După revoluția din decembrie ne-am mai întâlnit de două-trei ori pe la Uniunea Artiștilor Plastici, unde el la un moment a ajuns să aibă o funcție, și unde se zbătea să facă ceva, cu multe iluzii și un aer destul de fanatic, dar blând-fanatic, dacă pot să spun așa. De fiecare dată m-a invitat să mă implic în transformarea Uniunii și de fiecare dată l-am refuzat, explicându-i că eu nu cred că acea instituție se poate reforma. Apoi m-a mai căutat pentru un proiect legat de America, dar mereu cam vag și total nerealist.

Acum m-a sunat după câțiva ani ca să-mi propună din nou afacerea cu America, în termeni la fel de vagi și confuzi, ca apoi să-mi spună că are să-mi propună de fapt altceva, mai special, despre care trebuie să-mi vorbească între patru ochi. Povestea asta mă cam plictisea, așa că i-am spus să vină la GDS la ora 6 seara, dar eu am ajuns acolo abia la 7. El era acolo, mă aștepta. A urmat o discuție de vreo 3 sferturi de oră, de fapt un monolog pe care l-am ascultat totalmente tăcută. M.D. arată acum ca un călugăr, are o piele a feței întinsă și rumenă, plete lungi în jurul cheliei din ce în ce mai întinse, și o barbă lungă de schivnic. Mi-a vorbit îndelung, totuși mai puțin confuz ca altădată și mai bine formulat. Mi-a vorbit despre eroarea lui Hegel cu dialectica, care ar trebui

de fapt să fie o trialectică, căci trebuie să se ia în considerare și elementul de legătură - ceea ce e perfect adevărat și există demult în gândirea ortodoxă și cea esoterică tradițională. Mi-a vorbit despre eroarea în care l-a adus yoga, căci deschizându-i anumite canale oculte din făptură l-a lăsat descoperit pentru forțele „de mâna stângă” ale psihicului uman - ceea ce iarăși poate fi adevărat. Mi-a vorbit despre cum a redescoperit ortodoxia, acolo unde trăiește acum, și unde e o viață religioasă intensă. Mi-a vorbit despre călugărul Nectarie, care este părintele și confesorul lui spiritual. Mi-a spus cât de greu i-a fost să renunțe la sex, pe care și înainte îl practica în stil yoga, adică cu reținere seminală; dar că după cochetări îndelungate cu diverse femei, fără neapărat să ajungă prea departe, în urma rugăciunilor sale și ale părintelui Nectarie, i s-a luat această poftă acum un an. Mi-a mai spus că de atunci trăiește separat de soția lui, care nu poate să înțeleagă această opțiune (m-am gândit atunci la mine și la relația mea cu Horia, în care eu sunt cea retrasă din joc). Mi-a mai povestit despre mișcarea „Ceata lui Ilie” care bântuie printre mirenii și mănăstirile din Moldova, și în care oamenii se închină biblicului Ilie, au restricții drastice, nu ating pământul cu mâna, cred că Ilie s-a reîntrupat, etc. Si mi-a spus că există acum ideea că, oamenii fiind atât de religioși, ar trebui ca ei să se organizeze politic în jurul bisericilor. Să folosească de pildă slujba de duminică ca după ea să pună la cale treburile statului, să-și aleagă conducători dintre ei prin rotație, să nu se mai lase manipulați de politicieni. Si că există ideea înființării unui nou partid. M-a întrebat atunci dacă nu vreau să fiu consilierul cultural al partidului acesta care va ajunge la conducerea României. L-am întrebat dacă vorbește serios, având în vedere jocurile politice, sondajele etc. Mi-a răspuns că da, și că voi vedea, și că acest nou partid se numește Partidul Creștin Român, adică pe scurt PCR! Știa desigur că sigla seamănă cu vechiul PCR, dar părea că asta nu-l deranjează, dimpotrivă, era o continuitate semnificativă...

Am refuzat propunerea lui și l-am întrebat dacă nu ar fi cazul ca fiecare dintre noi să se ocupe mai întâi de salvarea sau transformarea personală decât de mântuirea celorlalți și a lumii. M. mi-a spus că avea dorința asta de a-i ajuta și organiza pe alții încă din clasa a treia elementară, și că și Mario Vasilescu și Nectarie i-au spus acest lucru, dar... N-am putut vorbi mai mult, căci trebuia să ajung în altă parte, la poezii mei francezi Henri Deluy și Liliane Giraudon, și eram deja în întârziere cu o jumătate de oră. M. mi-a zis că mă mai sună și că de fapt afacerea cu America nu e o urgență.

Ieri seară m-am dus pe la Zidari, tot pentru expoziție, și le-am povestit întâmplarea cu M.D. Ei mi-au spus că îl știau demult pe M., încă din facultate,

ca pe un informator în legătură cu securitatea. Că M. o făcea pe yoghinul ca să afle ce se întâmplă printre studenți, că lor li s-a părut întotdeauna suspect iar ce le povestesc eu acum le confirmă bănuiala. Căci tot ce e legat de preoțimea română, rămasă aceeași și după căderea comunismului, are legături vechi cu securitatea și e o formă de control al poporului. Că într-adevăr, viața religioasă românească era interesantă și cu forme „sectare” încă de pe vremea lui Ceaușescu, numai că nu se știa, pentru că totul era ținut sub obroc, dar ei au aflat multe încă de pe când lucrau la biserica din Ghelari. În fine, probabil că acum, când românii au redevenit atât de credincioși, există planul în fosta securitate să se reorganizeze ca partid în jurul credinței, folosind iarăși oamenii bisericii. Și că asta e o bună ilustrație a ideii de Antihrist, despre care le vorbisem înainte de povestea cu M. Căci se zice că nu doar vor veni profeți mincinoși, ci și că formele noi de anunțare a „Cuvântului”, ca la Pucioasa, vor fi dublate și maimuțărute de alte forme, cu adevărat sectare, ca să se piardă totul într-o confuzie generală. Si că tentația lui M. este chiar tentația antihristică, a celui ce vrea să se pună în locul lui Dumnezeu ca mântuitor al omenirii. Si mi-au spus să fiu foarte prudentă căci voi primi tot felul de astfel de încercări și eu sunt cam naivă, cam bună sau deschisă să ascult tot felul de oameni – ceea ce din păcate e adevărat.

Pe de altă parte, am avut discuții interesante și cu poeta Liliane Giraudon, care mi-a mărturisit că săptămâna petrecută în România a fost foarte solicitantă pentru ea și că o stare atât de „troublante” nu a mai simțit decât în Haiti – și nu în China, sau Rusia, sau alte țări ex-comuniste, cum s-ar fi așteptat. A încercat cu greu să definească observațiile și senzațiile sale, adesea evanescente, dificil de formulat mai precis. Dar a simțit o „maleză” în relațiile cu oamenii, mai ales cu literații cu care a venit în contact. A simțit că erau încă rupturi și excluderi reciproce între generațiile și grupurile literare - ceea ce e perfect adevărat, a trebuit să-i explic cum stau lucrurile aici. Funcționara de la Uniunea Scriitorilor care i-a însoțit mai peste tot le-a dat impresia că-i urmărește, că nu înțelege că au nevoie și de intimitate, că avea un fel de complexare psihologică în care se amesteca frică și servilism. La București și la Iași, șefii instituțiilor literare i s-au părut a avea maniere ca în trecut, destul de grosolane și totuși ca și cum ar fi emanat de la un fel de „aristocrație culturală”, adică maniere impregnate de un instinct al puterii brute și al unui anume fel de a-i manipula pe ceilalți. Scriitorii români nu i s-au părut prea interesați de contactul cu restul lumii, ci destul de închiși în ei înșiși, neîncrezători, pesimiști, fataliști. Liliane spunea că a simțit și un fel de „vibrații” speciale în diferite locuri - de pildă

Uniunea Scriitorilor nu-i place ca loc, nici hotelul sindicatelor unde au fost cazați și care mai poartă urme ale „confortului fals” din trecut, nici șoferul Uniunii cu mutra lui de țaran viclean. La restaurantele unde au fost invitați li s-au servit chiolhane cu multă carne, iar scriitorii români i s-au părut niște căpcăuni care i-au amintit de Dracula. Mizeria satelor pe care le-a văzut din tren a înspăimântat-o. România i se pare o țară bizară, ascunsă, plină de contraste – a avut tot timpul vise foarte intens colorate, cum nu i se întâmplă acasă și o stare de frământare psihică neobișnuită. E ceva aici, crede ea, neliniștitor și totuși foarte viu, bate un spirit aparte.

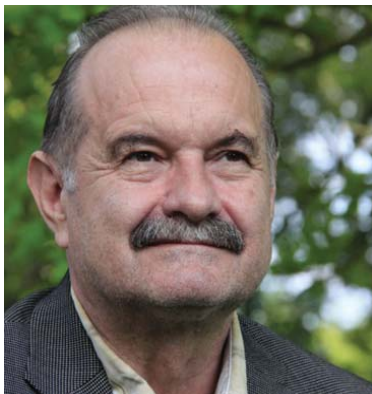
Ii dădeam dreptate și pe față și în sine. I-am explicat câte ceva, atât cât se putea, din felul oamenilor de pe aici. Observațiile ei mi s-au părut interesante. Dar în același timp nu puteam să-i explic că poate frământarea ei psihică, visele colorate, starea de percepție senzorială sporită îi veneau și din natura ei de poetă dar și din faptul că ajunsese într-un loc mai viu spiritual decât Franța, dar și mai nedecantat, un loc în care se întâmplă actualmente ceva ce nu putem înțelege, dar e pe cale de survenire.

Înainte icoanei lui Cristos la care mă rog zilnic, am simțit ieri pentru câteva clipe aceeași căldură lăuntrică în spatele plexului solar, ca și în fața fotografiei lui Robert, maestrul Școlii gurjievienne, astă toamnă la Paris, ca și față de câțiva studenți profunzi din Școală, ca și față de Horia uneori, sau față de nepoțtii mei mici. Căldura asta lăuntrică pentru Cristos m-a făcut pur și simplu să-l numesc în neștire, pentru câteva lungi minute, Iubit, Iubit, Iubit! Iubit! Iubit! Iubit! Iubit! Iubit! Iubit! Iubit!

Ion Vlasiu - . . Sulamita (piatră , 17x29x21 cm

Ion SIMUȚ

Jurnalul unui potrivnic

Doliul, depresia și faza critică

Cum intri în doliu e o fatalitate. Cum ieși din doliu e un cinism. Dacă poți să ieși. Mi se pare că, dacă ești cu adevărat devotat ființei pierdute, nu poți să ieși niciodată din doliu. Cum să uiți sau să ignori ruptura pe care ai trăit-o și care ți-a produs o traumă? Unii spun că e mai bine să închizi în tine suferința. Așa ar fi decent: să nu-i contaminezi pe alții cu tristetea ta. Terapeutic însă, pentru alinare, e mai bine să vorbești, să ai cu cine să vorbești, să-ți explici suferința. Pentru alinare, nu pentru uitare. Ești consolată de alții cu „asta-i viața!”, când tu simți și știi că „asta-i moartea!” Foarte puțini apropiați știu să vorbească cu un suferind, cu un îndoliat sau cu un depresiv, după cum e cazul, sunt situații diferite. Cel mai adesea, se evită subiectul, cauza suferinței, și ești îndemnat să uiți, să te gândești la altceva, ca și cum ai putea. Ceea ce te ajută e ocazia de a-ți analiza stările, dar pentru asta ai nevoie de un confesor de încredere. Și tu însuși, în deplină solitudine, poți să fii analitic, să ieși din tine, să te observi ca pe un altul, să vezi cum te-a transformat trauma și care sunt riscurile. În cazul în care nu ești copleșit, depășit, zdrobit.

Există o mulțime de consecințe ale acestei stări. E un proces complicat, greu de descris și de redus la o diagramă afectivă. Tu însuși nu știi cum stai, cât ești de deprimat și dacă te poți recupera prin tine însuși, fără ajutor. Ești singur și singurătatea de cuprinde din toate părțile. Ceilalți nu prea vor să interacționeze cu un om trist, abătut, cu aparențe de om bolnav. Depresia, dacă se instalează, are grade diferite de gravitate. Dacă o lași să evolueze, evoluează. Te desocializezi. Nu prea îți mai pasă ce cred alții despre tine, nu acolo e miza ta. Asta e consecința socială, cea mai vizibilă. Se face gol în jurul tău, un gol care se tot lărgește și pe măsură ce se lărgește e tot mai sufocant, mai greu de oprit în extensia lui.

Dar există și consecințe morale și intelectuale. Nu mai am răbdare să le detaliez. Pierzi busola, nu știi ce înseamnă să fii bun sau să fii rău – toate sunt egale. Ceea ce ai pierdut tu e în altă parte și e irecuperabil. Dacă încă nu te-ai prăbușit în indiferență, devii foarte sever cu alții, cu ce citești, cu ce vezi. Poate să fie o severitate tăcută, nu explicită. E faza critică, o altă fază critică, dar nu în sensul obișnuit. Când am deslușit

această consecință pentru mine, mi-a venit pentru prima dată, în cursul acestei autoanalize, să zâmbesc, după mult timp, ca acela rătăcit într-un desiș și vede, în sfârșit, liziera pădurii. Am ajuns la lumină, la capacitatea de a vorbi despre alții, de a mă exterioriza și, în cele din urmă, să-mi exercit profesia. Dar oare am ajuns? Nu e o păcăleală a rațiunii cinice? O iluzie? Faza critică a depresiei are, în acest caz sau la acest nivel, un dublu sens: de a te afla pe o altă spirală a crizei psihologice mai profunde și de a fi tot timpul nemulțumit de sine și de alții, reproșist, mai puțin atent la argumente. Dar poți folosi acest defect și să-l convertești, să-l întorci în sensul unei aptitudini critice regăsite? Dacă se poate, revii la tine însuși cel dinaintea de toată această distorsiune care te-a răvășit, te-a amuțit, te-a redus la tăcere. Nu e ascuns aici un cinism involuntar al salvării din depresie? Poate e un instinct de supraviețuire, dar nu mai puțin vinovat prin îndepărtarea de sursa care a produs reacția.

Cronica revistelor literare. „România literară”, azi

Aș vrea să cred că „România literară” va încerca o reformă internă, absolut necesară. Va fi greu, pentru că s-a obstatat în propriile defecte.

În primul rând, s-a închis într-un cerc prea restrâns. Se apără cu gândul că este o elită. Poate rămâne o revistă de grup, cum sunt aproape toate revistele, dar să nu uite că este revista Uniunii Scriitorilor din România și nu revista câtorva, din nomenclatura filialelor și din corpul recenzenților arondați. Ar trebui mai mulți scriitori din noile generații! Alături de poemele discutabile (ca să nu zic altfel) ale Norei Iuga de ce nu ar avea loc și o pagină de poezii de Medeea Iancu?

În al doilea rând, echipa redacțională ar trebui să fie diferită de conducerea USR. Nu știu dacă noul președinte va accepta să nu se implice. Poate că eventuala lui detașare va conveni echipei, să-și susțină pe mai departe interesele. Modificările ar trebui să continue mai profund. Sunt prea mulți universitari care nu au timp de revistă și se achită superficial de al doilea job.

În al treilea rând, trebuie fidelizată o formație de alți trei critici, pe lângă cronicarul literar generalist: câte un critic pentru poezie, proză și critică/istorie literară, fără recenzii amicale secundare ale altor colaboratori (prea multe și prea lungi recenzii la cărți de poezie, pe care nu le vede nimeni). Revista promovează prea mulți traficanți de amabilități și de banalități.

Patru: ar fi absolut necesară crearea de evenimente de receptare în jurul unei cărți deosebite, mai ales de proză. E ciudat cum cei mai mulți dintre participanții la ancheta *Tendințe în proza românească de azi*, din nr. 23-24/ 31 mai 2024, nu găsesc nimic relevant în proza noastră din ultimele decenii.

Cinci: interviuri și cu scriitorii români (dinafara favoriților), nu numai cu scriitorii străini; Cristian Pătrășconiu face bine ceea ce face, dar e nevoie de o completare cu dialoguri pe teme de actualități literare interne (Robert Șerban ar fi colaboratorul potrivit). Interviurile cu Constantin Abăluță (în nr. 23/24) și Al. Călinescu (în nr. 25/ 14 iunie 2024) promit o deschidere. Neonorată, deocamdată. În

numărul 27 din 28 iunie 2024 sunt trei dialoguri, toate trei cu scriitori străini. De ce nu sunt întrebați ce mai fac și ce gândesc Eugen Uricaru, Mircea Cărtărescu, Doina Ruști, Dan Lungu, Aura Christi, Radu Paraschivescu, Carmen Mușat, Cristian Teodorescu, Florin Iaru, Cristian Fulaș, Bogdan Crețu? – ca să nu notez decât câteva nume de scriitori situați la mai mare depărtare de revistă.

Mă opresc aici cu propunerile, deși aș avea mai multe. Revista și-ar dovedi adevărata deschidere dacă ar iniția o discuție chiar pe tema înnoirii structurale a programului publicistic și a echipei. Sunt de acord cu conservatorismul revistei (un spirit conservator echilibrat, mobil, receptiv la nou, așa cum îl definește Al. Călinescu în volumul său *O lume care a luat-o razna* și în interviul din numărul 25/ 14 iunie 2024).

Beneficiind de o frumoasă și stimulatorie tradiție, „România literară” trebuie să rămână cea mai importantă revistă literară din România. Așa cum este acum, suferă de pe urma inerțiilor și de pe urma unei inevitabile uzuri morale induse de unii dintre colaboratorii permanenți. Altfel, dacă nu te gândești la ce m-am gândit eu (la gramatică, la piață, la vârste, la inerții, la promovarea valorilor, la favoritisme, la obtuzități), adică dacă nu-ți pasă de prea multe lucruri, „România literară” pare o revistă bună. Că alta mai bună și la fel de bine plăsată nu este – acesta e adevărul.

Teoretic, ca spirit conservator deschis, eu mă simt de partea „României literare”. Practic, am de făcut câteva observații.

1. Inginerul de la „România literară”

Cineva care semnează „Cronicar” în „România literară”, nr. 22 din 24 mai 2024, ultima notă de pe ultima pagină, sub titlul *Metrul*, crede cu seninătate că valoarea literară se măsoară cu metrul. Nu poate fi decât un inginer, rătăcit cu obiceiurile meseriei sale printre scriitori. Fără glumă, chiar așa crede. Poate că s-o fi gândit la metrul simbolic, ca unitate de măsură, dar apasă atât de tare pe instrumentul concret de măsurare că nu-l credem pierdut în idealisme. Zice el că, odată cu dispariția lui Nicolae Manolescu, a dispărut posesorul metrului-etalon, pe lângă care toți ceilalți evaluatori erau inevitabil eronați. Să citim meditația ilustrului „Cronicar” anonim, care se încheie cu o sinistru greșală de ortografie: „Atâția dintre cei dedicați literaturii avem impresia că acum tocmai s-a pierdut acel metru cu care se măsurau scrierile literare. Sunt din ce în ce mai puțini criticii care ne dau sentimentul că sunt în stare să aprecieze corect mărimea, valoarea cărților de literatură. Se pare că intrăm într-un anotimp aspru și confuz, când fiecare vine cu metrul său care este teribil de diferit de metrul-etalon. Și atunci nu e greu să ne închipuim care va fi soarta literaturii [așa, cu un singur *i* – n. n.] în aceste vremuri care, și așa, nu-i erau favorabile”.

Care să fie soarta literaturii (cu doi *-i*) când revista centrală a URSS perseverează în greșeli de gramatică?! Să dăm vina pe corectură? După ce că pacientul nostru măsoară valoarea literară cu metrul, mai și face greșeli flagrante de scriere. Ar merita câteva aplicații la degete cu metrul-etalon sau rigla, ca pe vremuri la școală pentru elevii codași sau pentru cei care nu au învățat lecția. Ar însemna să facem o educație de modă veche, dezavuată astăzi. Dar ce să facem

cu un asemenea școlar care nu știe nici ortografie, nici cum se măsoară valoarea unei opere literare?! Îl trimitem la vila URSS de la Neptun să-și mai limpezească mințile și să se mai lipească ceva învățătură de el din relațiile la o bere cu scriitorii-etalon.

2. Vasile Dan, îmbarcat pe Arca lui Noe

Poetul Vasile Dan de la Arad era unul dintre favoriții din provincie ai lui Nicolae Manolescu, prin cine știe ce chimie sentimentală secretă. El și-a publicat toată opera poetică din ultimii douăzeci de ani în revistele URSS, cu drepturile de autor pe măsură. Foarte bine! A lansat în urmă cu vreo patru ani un așa-zis decalog: „Ce este și ce nu este o revistă literară/de cultură?”, la Colocviul Național al Revistelor de Cultură, ce se desfășura primăvara în fiecare an, înainte de pandemie, la Arad. În 2024 a fost reluat la Săvârșin, după o întrerupere. Manifestul lui Vasile Dan este reprodus din nou, după patru ani, la mare cinste, în „România literară”, nr. 21 din 17 mai 2024, p. 20. Primul punct declară senin că o revistă literară „nu este o marfă. Nu trăiește din vânzare (tiraj), ci este o valoare a culturii scrise”. Ce fel de valoare? Revistele URSS și presa literară din provincie sunt pline de asemenea specimene de gândire retardată.

Sunt și eu de acord că revistele literare trebuie subvenționate, sponsorizate sau susținute de un patron. În manifestul lui Vasile Dan, urmează dezvoltări inutile de banalități, deduse dintr-o prostie. El se revoltă că trăim într-o economie de piață, care acaparează totul și dezvoltă o filosofie publicistică anti-capitalistă, de o naivitate înduioșătoare.

Dacă nu este o marfă, atunci ce este o revistă? O gazetă de perete? Un bibelou? Un cadou pentru toată lumea? Înțelegem că ea are o valoare intelectuală, dar nu are și o valoare materială? (Un site, cu aparențe de revistă, e cu totul altceva.) Într-o economie de piață, cum supraviețuiește o revistă, cum circulă? De acord că ea nu se susține din vânzarea tirajului, dar ea nu poate fi pusă în circulație, adică pe piață, decât ca o marfă. O revistă imprimată, ca să existe, nu poate fi decât o marfă. E adevărat: o marfă greu vandabilă, dar o marfă! Iar afacerea e în pierdere, o pierdere pe care trebuie să o suporte cineva. Cu o astfel de gândire nerealistă nu se poate susține o revistă. Dovadă, revista „Arca”. Nu e o marfă, nu o găsim la chioșcuri, nu poate fi cumpărată, deci nu există. O revistă trebuie să fie căutată, citită, cumpărată! Sau NU?

Punctul 2 în decalogul aiurit al lui Vasile Dan: o revistă „nu este un ziar”, bla-bla-bla... Sigur, nu este un ziar, pentru că nu apare zilnic! Dar, replicăm noi, dacă nu are o periodicitate previzibilă și dacă nu are minime virtuți publicistice, nu rezistă! Nu e un ziar, dar trebuie să aibă ceva din spiritul unui ziar, măcar pe anumite porțiuni din sumar!

Punctul 3: „Nu este o culegere de texte literare, fie ele și de valoare, ci o instituție critică”, bla-bla-bla... Chiar așa? Ne luptăm cu evidențele?!

Punctul 4: „Nu este o publicație localistă”... bla-bla-bla. Serios? Toate revistele noastre sunt... universaliste? E adevărat că toate revistele locale vor să fie naționale, dar, din păcate, nu sunt!

Punctul 5: „Revista literară nu se perimează a doua zi ca ziarul”... bla-bla-bla! Aha! Ea rezistă în timp, trebuie așezată în bibliotecă, este egala unei cărți! Unele reviste,

da, aspiră să fie precum o carte, altele au degeaba formatul și orgoliul unei cărți, tot la gunoi o vom găsi în scurt timp. Filosofia lui Vasile Dan este de o înduioșătoare naivitate! E așa de simplu să crezi și să înțelegi că o revistă se situează la jumătatea distanței dintre ziar și carte! Unii o pot face mai aproape de un ziar, dacă e vorba de un săptămânal, alții o pot face mai aproape de o carte, cum era pe vremuri „Secolul 20” sau cum e azi „Secolul 21”.

Mai departe, Vasile Dan susține că publiciștii de la ziar sunt personalități perisabile, ca și publicațiile lor, pe când scriitorii din reviste sar direct în posteritate, în panteonul culturii române! Of, Doamne, ce importanți ne credem! Revistele ar fi un pariu cu posteritatea, opusculă dintr-o bibliotecă eternă! O revistă literară nu e un obiect material, ci o proiecție spirituală!

De ce e așa de greu de suportat sau de asumat un adevăr elementar: dacă o revistă nu-și asumă condiția de marfă, ea nu există! Ea trebuie să răspundă unei cereri, să aibă un public. Putem imprima 50-100 de pagini de texte adunate și le putem răspândi între prieteni, le putem distribui gratuit oricui, dar asta nu e o revistă, în sensul adevărat al cuvântului. O publicație făcută de pensionari și pentru consolarea pensionarilor nu va fi niciodată o revistă veritabilă, dacă nu are periodicitate, cerere, public, cotă de piață, orizont cultural. Consiliile județene sau primăriile municipale subvenționează peste tot asemenea publicații, dar ele sunt mai degrabă o formă de ajutor social pentru cultura locală. Nu există județ fără o astfel de publicație! O are până și Teleormanul lui Liviu Dragnea!

Corolarul filosofiei poetului: Revista trebuie să fie o carte rezistentă în timp – am înțeles aspirația lui Vasile Dan! El, când face o revistă, crede că face o carte! Dar nici cartea asta, serioasă, bine articulată, ancorată în marea cultură, nu e o marfă? Nu are un destinatar? Eu cred că o revistă, dacă nu e făcută cu un minim spirit jurnalistic, nu are cum să-și justifice existența (repet!). O carte are alte exigențe, alte scopuri, alt... management. Cu gândirea asta, idolatrizată de „România literară”, nu e de mirare că o mulțime de reviste, care nu vor să fie o marfă, nu se văd. Unele sunt o simplă ofertă, în gol, fără să răspundă unei cereri. Publicul lor a dispărut sau nici nu l-au avut. Dar cui să-i explici legea elementară a economiei de piață? Unor poeți, care au harul de la Dumnezeu, cuvântul lor e de origine divină și ar fi o impietate să fie vândut pe tarabe! Nici cartea de poezie nu e o marfă! Dar, în fond, nici literatura, în ansamblu! Ce impietate să existe librării și difuzarea presei literare!!! Cărți și reviste pe bani? Când ele sunt spiritualitate pură! Astea nu sunt mărfuri! (Știu ce mi se va reproșa: că gândesc marxist! Nu, nu, nu! Gândesc realist și nu pot accepta idealismele județene ale unor pensionari că fac reviste pentru o bibliotecă ideală a culturii române.) Probabil că în curând revistele și cărțile se vor exila și se vor pierde pe internet, fără nicio selecție, fără nicio ordine, fără nicio diferențiere de valoare. Dar asta e o altă discuție.

Ce ar fi să scoată Vasile Dan pe cont propriu o revistă care să nu fie marfă, așa cum își închipuie el că ar trebui să fie?! O revistă fără cheltuieli materiale, fără drepturi de autor, fără minime indemnizații, nu zic salarii, pentru redactori, fără difuzare, fără cititori. Să-i zică „Arca lui Noe” (sau „Arca lui Vasile”) și să adune pe ea (în ea) tot ce crede că trebuie salvat și păstrat într-o Bibliotecă pentru posteritatea avidă de noi!

Nu-i așa că Arca lui Noe nu a fost și nu este o marfă?! Titlu ideal, rezonant cu noblețea spirituală a inițiativei!

Lui Vasile Dan și redactorilor de la „România literară” care îl creditează atât de entuziasmat le-aș recomanda să studieze puțin presa literară interbelică. La examenul de după studiu, le-aș pune printre primele întrebări: de ce revistele literare interbelice nu sunt făcute de scriitori vârstnici? De ce cele mai multe sunt efemere și făcute de scriitori foarte tineri? Puteau revistele literare interbelice să nu țină cont de piață? Erau sau nu erau o marfă? Dacă nu le cumpăra nimeni, ele mai apăreau?

3. Soarta cronicii literare

În nr. 19-20 al „României literare”, Gabriel Chifu inițiază o discuție despre cronică literară. Subiect, de astă dată, bine ales. Dar, din păcate, prea puțini respondenți sunt potriviți cu subiectul. Mulți nici nu știu care și câte reviste mai apar. Ce să-i mai întrebăm despre cronicarii literari în exercițiu? O mediocritate aflată la mare cinste printre colaboratori, un optzecist umflat în pene, figurant la dezbateri, afirmă că nu-l mai interesează cronicile literare, ci istoriile literaturii. Miza lui e posteritatea. S-a săturat de cronici literare! Vrea capitol într-o sinteză! E dintre acoliții directorului. Simplu și direct spus: discuția e ratată, lipsită de aplicație, mult prea visătoare. La o dezbatere inviți oamenii potriviți, care știu despre ce vorbesc, nu aflători în treabă, sprijiniți în coada săpii. Nu zic mai mult. „România literară” nu știe să organizeze dezbateri, controversate, discuții utile pe teme de actualitate literară. Anchetele îi ies întotdeauna ca un fel de adunări populare, cu un amalgam de stări: adunări confuze, lamentuoase, verbigerante, zgomotoase, lozincarde, vituperante, sictiriste, revendicative. Deloc pragmatice.

•

Viitorul omenirii. Varianta pesimistă

Omul este o ființă rațională, căruia însă rațiunea nu-i folosește la nimic, nici măcar la salvarea sa. Omenirea nu poate ieși din erorile sale decât prin catastrofe naturale sau dezastre produse de ea însăși prin progresul tehnologic. Până nu va pieri un procent dureros și alarmant din omenire (ca o amputare de mână sau picior), nu vom vedea adaptări de comportament la noua condiție: post-industrială, post-umanitaristă, post-adevăr. (Din carnetul lui *Nestor Gândiceanu*)

•

Fulgurații

„Echipa națională de fotbal va trebui să dea totul pe teren! Și chiar mai mult decât atât!” (comentariu sportiv la radio).

•

Un vis

Îl visez pe nepotul Eduard (5 ani). Se sperie de o bătaie din palme a mea, în joacă, plânge, apoi întreabă: „Nu mai avem a doua viață?” Mă trezesc după un somn scurt și nu mai adorm multă vreme.

Florina ILIS

Cuvânt despre Eminescu

(În deschiderea Festivalului de Literatură, Cluj-Napoca, Ediția a 11-a, 13-14 iunie 2024).

În volumul *Testamentul unui eminescolog*, publicat în anul 2023, Petru Creția făcea următoarea afirmație: „Eminescu a devenit obiectul unui cult, cu dogmele de rigoare, cu o martirologie, cu ritualuri și ceremonii fixate deja de o tradiție încremenită în înfricoșătoarea vacuitate”¹.

Din perspectiva acestei *înfricoșătoare vacuități*, oricât de adevărată ar fi admirația față de poezia lui Eminescu, cuvintele, chiar și cele mai sincere, sună fără ecou și nu mai sunt ascultate de nimeni.

Să-ți faci auzită vocea în lumea tot mai grăbită și absorbită de realități virtuale și să vorbești despre Mihai Eminescu căutând să eviți toate locurile comune care s-au adunat de-a lungul timpului nu e o misiune prea ușoară și nici comodă, dar, totuși, necesară.

Prin Eminescu literatura a devenit, pentru întâia oară, literară, în sensul cel mai profund al termenului. Dacă, în alte literaturi europene, acest lucru s-a întâmplat cu câteva secole înaintea celui de-al XIX-lea, la noi, scrisul autentic literar dobândește autonomie estetică abia în epoca junimistă, atingând prin Eminescu o culme a perfecțiunii artistice, nemaîntâlnite anterior. Chiar dacă a fost obligat să practice alte profesii, Eminescu a fost, înainte de toate, poet, așa cum Caragiale a fost dramaturg, Slavici – prozator, iar Creangă – povestitor. Prin acești patru mari contemporani, conștiința literară face *un prim salt* important în raport cu *ideea* despre literatură a generațiilor anterioare de scriitori (cei mai mulți dintre ei fiind fețe bisericești, boieri, avocați sau politicieni) pentru care scrisul era o îndeletnicire ocazională, dictată fie din necesități politice, fie de profesie sau de răgazul oferit de o condiție socială lipsită de grijile

existenței. Cum a fost și cazul lui Vasile Alecsandri. Abia prin Eminescu, Caragiale, Slavici și Creangă literatura devine o profesie asumată, pentru care e nevoie de mult talent și o dedicație aproape totală, mergând până la sacrificiul de sine. Ideea asumării totale a condiției scrisului era, de altfel, una îndrăgită de poezii romantici, iar Eminescu o împărtășea cu toată ființa sa.

În raport cu marii săi prieteni, însă, Eminescu ne impresionează și prin tragismul existenței sale, ilustrând în cel mai dramatic și viu mod definiția pe care Goethe o oferea *naturii problematice* a romanticilor, respectiv „un caracter de inadapdat la nici una dintre situațiile în care s-ar găsi în viață și pe care nu-l poate mulțumi niciuna; o situație din care rezultă un enorm conflict care mistuie viața fără să-i aducă nicio satisfacție”. Eminescu a ilustrat această *natură problematică*, faustică sau hamletiană, care l-a mistuit până la epuizare și moarte.

Din cauza bolii, destinul de creator i-a fost curmat mult prea devreme. Nu știm ce ar fi realizat Eminescu dacă ar mai fi putut să creeze. Cert este că ar fi șlefuit până la perfecțiune tot ceea ce scrisese până la declanșarea bolii. Manuscrisele ne arată un laborator de creație în care elementele se decantează neîntrerupt până la obținerea unor adevărate și pure esențe de emoție și gândire, topite în cea mai frumoasă și expresivă limbă românească.

Din cauza scurtimii vieții sale, scrisul lui Eminescu este, însă, inegal ca valoare, deoarece poetul nu a reușit să-și desăvârșească poezia așa cum și-ar fi dorit-o. Străduindu-se să introducă în literatura noastră orizontul filosofic al marilor idei ale timpului său, Eminescu realizează și un *al doilea salt valoric, poetic*, deschizând perspective noi în poezie. Dar

Ion Vlasiu - Mihai Eminescu (ghips, 47x25x35 cm)

adevărata splendoare a talentului său se revelează abia atunci când nu mai e schopenhauerean, kantian sau hegelian, când, eliberat de sedimentele gândirii filosofice, își eminescianizează stilul, devenind el însuși. Acest proces, ca o naștere grea, însă, este unul complicat, anevoios, și se petrece pe parcursul mai multor ani. Editorii lui Eminescu, de la Perpessicius la Petru Creția, au remarcat, aplecându-se asupra manuscriselor, revenirea nu de puține ori asupra unor texte pe care poetul, deși le destinase el însuși publicării în *Convorbiri literare*, continua să le perfecționeze până la absoluta lor esențializare.

Având o puternică conștiință a misiunii poetice și încercând să absoarbă în poezie idei filosofice, cărora să le dea o vie expresie poetică, Eminescu a făcut un efort teribil de creație –stăruință și nebulie ce l-a consumat ca pe o flacăra. Contopindu-se cu propria poezie, arzând constant și fără economie, a cântărit atent fiecare cuvânt, iar din combinații lexicale și sintactice noi, nebănuite, a eliberat energii active în limba noastră, creând surprinzătoare armonii poetice.

Dar, în ciuda imensei bibliografii care s-a ocupat de opera și de viața sa, Eminescu ne rămâne, totuși, și azi un mare necunoscut. Sunt trei motivele care, în opinia mea, pot argumenta această afirmație. În primul rând, interpretarea operei lui Eminescu a fost afectată de mitologizarea existenței poetului și de lectura operei prin intermediul elementelor biografice. O punere în legătură a operei cu biografia este necesară, dar și riscantă din punctul de vedere al interpretării. Este necesară strict filologic (stabilirea contextului istoric) deoarece ne ajută la reconstituirea unei hărți a evoluției scrisului său din perspectiva manuscriselor, a variantelor și filiațiilor. Este și riscantă deoarece, din cauza unor evenimente biografice insuficient documentate, se poate ajunge la interpretări deformate politic sau ideologic (așa cum s-a întâmplat, de altfel, nu de puține ori).

În al doilea rând, lumea reprezentată în opera sa provine dintr-un imaginar la care noi, cititorii de azi, nu mai avem acces direct. Lumea poetică a lui Eminescu este o lume inventată, o lume în care, nimănui – în afara acestuia– nu i-a fost dat să trăiască nici măcar în imaginație. *Împărat și proletar*, *Scrisoarea I*, *Andrei Mureșanu*, *Memento mori*, *Miradoniz*, chiar și *Luceafărul* sunt poeme care imaginează lumi admirabile din punct de vedere poetic (inspirate din anumite realități ușor de înțeles), dar din care emană un aer rarefiat, imposibil de respirat, deoarece poetul le transfigurează în imagini de o rară frumusețe, desprinse din cadrul lor real, originar. E un imaginar care îl poate duce cu gândul pe cititorul de azi, citadinitizat, mai degrabă la filmul *Avatar* decât la o natură rustică, descrisă de poezia noastră folclorică. Sunt lumi imaginate de Eminescu care ne rămân, totuși, străine, dacă nu simțim și gândim ca poetul sau nu izbutim să le transpunem în înțelesul imaginarului actual. Cei care

au o oarecare experiență poetică pot înțelege universul eminescian, dar publicului obișnuit îi scapă adevărata sa cunoaștere. Este și unul din motivele pentru care elevii, neavând experiența naturii eminesciene, bogate în imagini pictural-senzoriale, se simt chinuți când învață despre Eminescu.

Poetul ne deschide ușile și ferestrele lumilor sale, le descrie amănunțit, dar cititorul de azi – asemeni unui turist străin ce pătrunde într-o piramidă veche cu scriere frumoasă, însă necunoscută – are un acces limitat și, inevitabil, mărginit la înțelegerea semnelor hieroglifice. Imaginea piramidei care închide în ea o lume greu de descifrat o întâlnim des și în opera eminesciană. Lumile create de Eminescu nu sunt, însă, statice, moarte, ci într-un continuu proces de evoluție și, de la o etapă la alta a scrisului, acestea tind să-și schimbe înfățișarea. Dificultatea cea mai mare în cunoașterea universului eminescian provine din faptul că, pentru a-l înțelege, ar trebui practicată o critică complexă care să preia în totalitatea lor textele eminesciene (antume și postume) și să stabilească toate conexiunile dintre lumile imaginare (poezie, teatru, proză) în raport cu influențele pe care lecturile poetului le-au exercitat asupra lor.

George Călinescu a realizat magistral acest lucru, dar a arătat numai ceea ce putea fi văzut la suprafața aisbergului, lăsând neexplorate adâncimile (sau *chipul plutonic* din postume, cum îl numea Negoitescu). În plus, în 1934, când apărea la Editura Cultura Națională primul volum din *Opera lui Eminescu*, nu exista încă o ediție critică completă a operei pentru a putea fi urmărite toate filiațiile textelor.

Și, în fine, în al treilea rând, ca să descrie cât mai riguros lumile imaginare din mintea sa, Eminescu a fost obligat să inventeze și o limbă nouă, întrucât limba română literară a timpului nu-i permitea să cuprindă nemărginirile în care se mișca cu ușurință, liberă, gândirea sa. Lumile inventate de Eminescu trebuiau făcute vizibile și redade inteligibil unui public mai mult sau mai puțin dornic și capabil să le cunoască. Rezultatul este o limbă care, în mod ispititor, dar numai aparent, ne dă iluzia facilității sau a unei fluente expresive care îi face pe unii să creadă, în mod naiv, că și o inteligență artificială ar fi capabilă să scrie astfel de poezii.

Cei mai mari dintre poeții noștri și-au dat seama de *noua limbă eminesciană*, de rolul și de importanța limbii lui Eminescu.

Tudor Arghezi afirmă, de pildă: „Fiind foarte român, Eminescu e universal. ... Poezia aparține limbii mai mult decât proza, sufletul secret al limbii.... Eminescu nu e el decât în românește. Eminescu nu poate fi *tradus* nici în românește.”²² Iar Lucian Blaga își adresează sieși o provocare: „O problemă nouă: ce-ar fi să încep *a traduce în limba mea românească* anume poezii de-ale lui Eminescu. Van Gogh *a copiat* în stilul său personal tablouri de Delacroix și Millet.”²³

Eu nu mă consider eminescolog și nu practic știința numită *eminescologie*. M-am aplecat, însă, în cei șapte ani în care am scris romanul *Viețile paralele*, asupra operei lui Eminescu, precum și asupra istoriei și criticii literare dedicate poetului. Din această muncă de documentare de șapte ani am rămas cu mai multe întrebări decât răspunsuri. Nu cred, însă, în împlinirea viselor profesorilor de școală cum că Eminescu va sfârși prin a fi iubit de către elevi. Pe măsură ce trece timpul, va deveni, probabil, tot mai neînțeles și neatractiv pentru tânăra generație.

Cred, însă, că Arghezi și Blaga aveau, într-un fel, dreptate. Și de la afirmațiile lor ar trebui să plecăm dacă ne dorim o *reîmprietenire* cu Eminescu. Poezia eminesciană trebuie să fie *tradusă* în românește, întâi. Blaga exprimă mai clar acest lucru afirmând că ar trebui *să-l copieze în stilul său propriu* pe Eminescu – ceea ce nu înseamnă, firește, *a copia* în sens de *plagia* –, ci în felul în care, în pictură, Van Gogh copiază, interpretând în stilul său, original și inovator, pe Delacroix sau pe Millet.

Leția care se desprinde de aici este aceea că poezia originală, adevărată, înseamnă *traducerea/copierea în stil propriu* de către fiecare generație de poeți a marii poezii a generației anterioare. Poate că atunci când li se va preda elevilor istoria poeziei, explicându-li-se acest act de creație poetică prin *traducere/copiere/interpretare* în stil propriu, original și inovator, vor înțelege mai bine poezia lui Eminescu, cât și poezia, în general.

Cu primul său volum de poezie, *Poemele luminii*, Blaga l-a tradus, *copiindu-l* în stilul său, pe Eminescu. Mai târziu, Nichita Stănescu, Ion Pop, Adrian Popescu, Ion Mureșan, Marta Petreu, Ana Blandiana sau alți poeți contemporani au tradus și copiat în stil propriu, creând opere noi, din limba poetică românească creată și îmbogățită de Eminescu, de Blaga, de Arghezi, de Ion Barbu, sau Bacovia... Și vă pot da și un exemplu din volumul *Introducere în poezie* de Ion Mureșan. Poemul – care poartă și titlul volumului – poate fi citit și ca o traducere în stilul Ion Mureșan a *Luceafărului*.... Vă invit să încercați acest lucru și să citiți în paralel cele două poeme.

De ce este important să înțelegem acest act de traducere/copiere în stil propriu ca pe o formă autentică de literatură?! Voi explica tot cu ajutorul lui Eminescu... Eminescu era pe deplin conștient de rolul literaturii naționale în spiritul public, de faptul că generațiile de scriitori sunt *inele în lanțul continuității istorice* a culturii noastre, după cum se exprima el însuși. În ms. 2258, editat în volumul de *Opere*, din 2015, Eminescu explică rolul literaturii naționale, punându-l în directă și deplină legătură cu limba. Pleacă în explicația sa de la particular, dând drept exemplu un om, în vorbire și scrierea căruia „se poate cunoaște gradul său de cultură; stilul e omul, se-nțelege, – fiindcă exprimă maniera de cugetare și percepțiune a omului. Cum

descrie cineva un lucru, așa l-a văzut și priceput. Tot astfel, prin intermediul limbii, și *literatura națională* ne arată nivelul vieții publice spirituale al unui popor”¹.

Cu alte cuvinte, poezia unui anumit timp/moment istoric ne redă nivelul spiritual al unei culturi, iar o literatură devine națională, dacă reușește, prin contactul nemijlocit cu poporul, în limba căruia se formează, să exprime nivelul spiritual al acestuia. Deoarece poezia, dintre toate artele, este într-un contact nemijlocit cu publicul timpului său și, prin acest contact direct, este în contact cu întreaga tradiție poetică printr-o verigă strânsă ce coboară până în trecut, poezia întruchipează, la modul cel mai înalt, sufletul poporului, după cum observă și Eminescu, dar și nivelul spiritual al limbii poetului.

Despre ce este Festivalul de literatură de la Cluj? Este, în primul rând, despre prezent și despre felul în care literatura de azi reflectă și ea nivelul spiritual al vieții noastre publice. Și, în al doilea rând, despre trecut și viitor în sensul arătat de Blaga și Arghezi sau despre *traducerea și copierea în stil propriu* a poeziei mari românești și, din acest punct de vedere, nu există nicio inadecvare în faptul că Festivalul de literatură se deschide printr-o cuvântare despre Eminescu și va continua cu rondul de gală al poezilor de azi, invitați la Festival.

¹ Petru Creția, *Testamentul unui eminescolog*, București: Humanitas, 2023, p. 6.

² Tudor Arghezi, *Mihai Eminescu*, în *Ei l-au văzut pe Eminescu*, Antologie, note și bibliografie de Cristina Crăciun și Victor Crăciun, Cluj-Napoca: Dacia, 1989, p. 422.

³ Lucian Blaga, *Aforisme*, Text stabilit și îngrijit de Monica Manu, București: Humanitas, 2008, p. 223.

⁴ Mihai Eminescu, *Fragmentarium*, Ediție de Magdalena D. Vatamaniuc, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 552.

Ion Vlasiu - Amurgul geniului (ulei pe placaj)

Alexandru ZUB și Sorin ANTOHI

O convorbire la Văratec

Pentru un nou *Festschrift* dedicat lui Alexandru Zub, care împlinește 90 de ani pe 12 octombrie 2024, aveam două opțiuni: să scriu un text analitic despre opera sau să transcriu un nou episod din dialogul nostru început în toamna lui 1981. Texte în care evocarea și analiza se susțin reciproc am mai publicat. Cele mai multe episoade ale convorbirii noastre de aproape 43 de ani (niciodată întreruptă, fiindcă și perioadele în care nu putem vorbi fac parte din ea) au rămas numai în memoria noastră, dar unele s-au păstrat și în corespondență, înregistrări audio (cele de dinainte de 1989, fără voia noastră) și video.

Opera lui Alexandru Zub, de la articole de presă și conferințe pentru publicul larg la studii și volume savante, este deja un metadiscurs analitic și interpretativ. Nucleul acestui metadiscurs – veritabil tezaur cultural, savant și etnopedagogic – este metodologic și teoretic, iar trăsătura sa definitorie este permanenta adecvare a intelectului la faptul istoric (în toate sensurile sintagmei *adaequatio intellectus ad rem*). Faptele brute, la care cei mai mulți dintre istoricii români se opresc, sunt mai întâi riguros transformate în fapte istorice și sunt mereu aduse în atenție pentru a fi analizate și interpretate, dimpreună cu toate contextele lor, de la cele din epocă la cele prezente. Acesta este un alt fel de a spune că, la Alexandru Zub, istoriografia și istoria istoriografiei, în care intră adesea și elemente de teoria istoriei, completate și susținute de elemente de egoistorie, microistorie și reflecție filozofică (în special etico-morală), se întrepătrund. Cum metadiscursul lui Alexandru Zub este perfect limpede și autosuficient (de la ipoteze de lucru și argumente la cadrul teoretic), încă un nivel meta-, al meu, mi s-a părut oțios și în esență superfluu. În istoriografia română, Alexandru Zub a atins un maxim în *teoria aplicată a istoriei*. Deci nu are sens să revin eu în amonte, la *teoria istoriei*, pentru a specula pe marginea premiselor, argumentelor sau alternativelor. Așa că am optat pentru restituirea unei

gândiri vii, exprimată colocvial, în care cunoscătorii vor intui mereu subtextul, iar publicul nespecialist va găsi mai lesne omul. Cea mai importantă, chiar în dialogul nostru deschis, născut din afinități profunde și prețuire reciprocă (acestea au devenit sursele unei afecțiuni care s-a putut exprima tot mai clar pe măsură ce avansam spre maturitatea mea și senectutea lui), a fost mereu vocea lui Alexandru Zub. A mea e statornic alături, nu totdeauna audibilă, dar mereu prezentă.

Pe 26 decembrie 2022, între 10:45 și 13:45, l-am vizitat pe Alexandru Zub în micul său apartament de la Centrul Rezidențial pentru Persoane Vârstnice „Cuvioasa Nazaria” Văratec, unde marele istoric trăiește de pe 27 martie 2020. Plănuișem de la vizita mea anterioară (întreprinsă pe 25 iulie 2022, cu Florin Cîntic, care a organizat totul și ne-a dus cu mașina lui, și Gheorghe Cliveti, care a declanșat prin câteva evocări deopotrivă directe și cordiale o conversație animată la o neuitată masă de prânz oferită de maica stavroforă Iosefina Giosanu, stareța Mănăstirii Văratec) să ne revedem în toamnă, dar sănătatea mea fluctuantă ne-a obligat să tot amânăm. Pe 6-7 martie 2023 am fost din nou la Văratec, unde am realizat o ediție în deplasare din ciclul *Ideii în Agora*, a LXXII-a, cu titlul „Egoistorie, microistorie, istorie”. Filmările, care se găsesc pe contul YouTube al Muzeului Municipiului București, au fost realizate de Cristian Irimia și Viorel Dorel Iftime. Vechiul meu prieten Silviu Stern, precum și Monahia Filumena Pădurariu, cu toată echipa ei de la Centru, fac posibile aceste prețioase și prea rare întâlniri. Le sunt recunoscător. Între întâlniri, Alexandru Zub și cu mine vorbim la telefon și facem planuri...

Transcrierea convorbirii de pe 26 decembrie 2022 (filmată de mine cu telefonul) a fost realizată de Mona Antohi, căreia îi mulțumesc. Sperăm ca acest text, împreună cu transcrierea convorbirii din martie, să devină nucleul unei noi cărți, continuarea celei din 2002, *Oglinzi retrovizoare. Istorie, memorie și morală în România* (Polirom, accesibilă gratuit *online*). Fotografia din acea zi a fost făcută de Gabriela Mardorof (din echipa Centrului „Cuvioasa Nazaria”).

SA: Ați „petrecut” lungi ani în detenție, după cum se știe. Vă simțiți uneori aici ca și cum ați fi *acolo*, nu? În momente de reflecție solitară, în vise, cel puțin?

AZ: Sunt obligat să constat un anumit paralelism între experiența de *acolo* și un moment inițial de aici, în care am intrat sub o supraveghere strictă și nu totdeauna utilă. Oricum, vorbesc la modul figurat, *mutatis mutandis*. Există unele paralelisme parțiale, de natură psihologică, nu factuală, și cu momentul de acum, când încerc să recuperez pe seama timpului încă neconsumat ce se poate recupera. În fond, e vorba de aceeași persoană, care încă are o memorie activă, dar nu foarte productivă în felul ei, să zic, profesional. E totuși

una mobilizată dintotdeauna să folosească durată într-un fel pentru o narațiune mai cuprinzătoare, *istorică*. E ceva care incită la analize. De ce s-a întâmplat acest lucru, nu putem explica, este voia Domnului. Și rămâne de văzut și de înțeles care este sensul acestei paranteze din faza finală a vieții mele. Nu știu, dar probabil că toate au un rost.

SA: Așa cred și eu, chiar dacă rostul e construit de noi, atât în timp real, cât și retrospectiv. În orice caz, nu știm ce rost intrinsec au toate cele care se întâmplă cu noi și cu lumea, asta e foarte greu și poate prea filozofic – dacă nu de-a dreptul teologic și mistic – să stabilim. Dar putem stabili, uitându-ne la parcursul vieții proprii, care este rolul lor funcțional. Adică, în ansamblul vieții noastre, faptele (și tot ceea ce nu pare la prima analiză fapt, nu se întâmplă, dar ne apare în minte, fie și pentru o milisecundă, deci devine fapt sau puțința unui fapt) se așază într-un fel inteligibil. În raportul nostru atât de îndelungat și de strâns, eu am înțeles, am văzut mereu la Dvs., chiar când erați mai tânăr decât sunt eu acum, dimensiunea de introspecție, de căutare a solitudinii și a momentului de reflecție. Era ciudat, pentru că erați o persoană extraordinar de activă, literalmente publică, mergeați peste tot unde aveți un public, nu munceați numai în birou și în bibliotecă, încât nu-ți puteai închipui când ar fi momentele de meditație gratuită, de pauză în fluxul producției unei opere imense, pentru a lua distanță și a reflecta. Dar, văzând persoana publică în intimitate, la cam toate orele unei zile de lucru care la Dvs. începea în zori și se încheia târziu în noapte, am realizat rapid că aveți foarte multe momente reflexive, chiar de reverie. Am fost totdeauna frapat de acest dualism complementar și recursiv, dialectic: meditație-acțiune. El este desigur detectabil în toată opera Dvs., chiar și în cele mai tehnice studii și volume.

AZ: Asta e ce se vedea din afară. Probabil că arătam ca o persoană cu proiecte și cu capacitatea de a le pune în operă. Și bineînțeles că puteam fi urmărit, din acest punct de vedere, ca într-un fel de confruntare cu propriul destin, cu propria poveste a vieții, dar, în același timp, capabil și de improvizație. E o deschidere către lume care este plină de noutate în felul ei.

SA: Da, am văzut asta. Tot timpul. De exemplu, aveți o curiozitate permanentă și enciclopedică pe care, mă bucur să constat, v-ați păstrat-o și acum. Vă interesau foarte multe lucruri care nu erau direct, ca să zic așa, în fișa postului, nu erau exact ce trebuia să faceți atunci. Adică, în afara profesiunii, oricât de cuprinzător definită, canonul culturii înalte vă era permanent prezent în minte. De exemplu, poezia. Eminescu, Rilke, toată poezia mare, o întregă antologie care ar putea fi reconstituită cândva. Asta, s-ar zice, nu intră în preocupările obligatorii ale unui istoric, chiar ale unuia mare, care excelează și în istoria culturii. Dar intrau.

Totdeauna făceați trimiteri la poezie, chiar recitați poezie. Poezie, visare, reflecție, imaginație – toate erau acolo. La fel, filozofia și teologia.

AZ: Da, cred că pot încerca și eu ca din acea acumulare de elemente biobibliografice să extrag ceva care are sens cumva. De exemplu, aș spune că în ultima vreme am fost foarte preocupat de sensul cuvintelor așezate ca motto-uri în cărțile mele, mai ales din anii '80 încoace. Sigur că înainte de '80 nu se putea face prea mult în acest sens, din pricini binecunoscute. Dar acum, iată, pot să citesc aceste elemente ca având o semnificație. Așa se poate reconstitui o parte esențială din proiectul meu de viață, pe care eu nu-l discutam altminteri decât parțial, sau poate deloc... În orice caz, ce mi-a atras atenția în ultima vreme a fost un motto, deci o reflecție, de fapt o dublă reflecție așezată în volumul *Biruit-au gândul*, eseul meu asupra istorismului românesc. Iată că în 1982 – că acesta a fost momentul – lucrurile aveau pentru mine o proiecție și un sens. Și eu încerc, iată, din nou, să valorific acest sens și să înțeleg de ce s-a întâmplat așa. Dacă-ți amintești, și sigur îți amintești, putem repeta acest motto. Cartea aceea, era dedicată familiei...

SA: ...da, *familiei extinse* în care erați deja și în același timp vă înscriați programatic, deopotrivă modest și ambițios, fără vanitate, dar conștient de sine și de valoarea proprie...

AZ:... da, acel motto era, să repetăm și pentru alții: *Părinților mei, nu doar de trup, fraților mei, nu doar de sânge*. Pe acest orizont putem proiecta familia sub semnul căreia încercam să dezvolt un tip de prezență în lume și de valorificare a timpului.

SA: Așa este. Pe de-o parte, familia dată, biologică, care are și o dimensiune spirituală, și apoi familia aleasă, care este aceea a spiritelor afine și a modelelor.

AZ: O familie, așadar, extinsă potențial la nesfârșit.

SA: Da, extinsă la nesfârșit. Eu am fost de pildă impresionat, de-a lungul anilor, de fidelitatea prieteniei Dvs. cu foști camarazi de închisoare. Au fost legături foarte adânci, pe care le-ați stabilit acolo, în condiții de coșmar, și afinități descoperite în ciuda împrejurărilor, rămase apoi până la moarte. Am văzut asta și când veneați la București și locuiați la unul dintre ei. Erați în contact cu mai mulți, aveți raporturi foarte frumoase, după decenii și decenii de libertate supravegheată și, pentru cei mai norocoși, care au trăit și după 1989, de libertate propriu-zisă. Asta arată că soarta îți aduce în viață, în mod fortuit, diverși oameni, cei mai mulți ireductibili străini, mulți chiar activ ostili, dar dintre toți aceia tu îți poți alege pe cei cu care ai certe afinități elective, pe cei cu care, poate nu întotdeauna pe plan cultural sau spiritual, dar cu siguranță pe plan sufletesc, rezonezi. Și, în rare cazuri fericite, co-evoluezi, devii tu însuși.

AZ: Așa este.

SA: Insist: am văzut de-a lungul anilor asemenea oameni în jurul Dvs., uneori chiar destul de greu de asociat cu Dvs. la prima vedere, dar evident apropiați.

AZ: Așa este. Revenind la analogiile despre care vorbeam la început. Probabil că anumite elemente de analogie există și între situația mea de dinainte și de după închisoare. Cred că unele legături, poate estomplate, dar pentru mine esențiale, între situația care m-a dus în închisoare și cea pe care încercam s-o valorific apoi, înscriindu-mă într-o durată mai lungă, deveneau inteligibile. Cred că am mai povestit undeva, și mi se pare util să repet: am întâlnit în închisoare o figură complexă și vrednică de respect - de țăran și de silvicultor, susținător fidel al monarhiei românești. Ana - acesta-i numele lui real. Pe acest Ana, căruia eu i-am simțit prezența benefică într-un anumit moment al reclusiunii, nu l-am uitat niciodată. Între noi s-a așezat o trăsătură de unire, întărită apoi datorită timpului și datorită felului în care eu înțelegeam să valorific durată.

SA Da, știu ce spuneți, era tot timpul acolo, și doar uneori era exprimat. Sau numai uneori trecea pragul conștiinței. Dar stătea mereu pe acel prag.

AZ: S-a întâmplat ca la un moment dat, apoi iar, să primesc vizita unor urmași ai lui Ana. Întâi a fost un bărbat, și după aceea o nepoată, o femeie dintr-o mânăstire din acest Nord binefăcător sub multiple alte aspecte. Dau un exemplu, dar nu e singurul. În faza în care eu mă aflam la Gherla tereziană, mi s-a impus ca prezență activă figura unui feroviar ardelean de o seninătate și de o înțelepciune extraordinară, și mie mi s-a părut, atunci și acum, că aș găsi niște elemente de comparație, de analogie pe traseul meu biografic și spiritual. Am dat un exemplu cu Ana, care era preocupat de pădurile regale, la care a lucrat o bună bucată de vreme. La fel, acel bătrân feroviar, Moș Vasile, sau nu știu cum i-am spus atunci, în orice caz, fiindcă nu-i cunoșteam numele. Dar s-a întâmplat să ne intersectăm pașii la Gherla, sau poate în altă parte, și să descoperim că între pașii mei și pașii lui era o relație discretă și de natură motivațională la care trebuia să fac apel. Mi-am păstrat aceste legături, aceste afinități. Nu știu însă în ce măsură le-am putut evoca eu, fiindcă n-am avut niciodată tentația de a descoperi, de a urmări sistematic traseul propriei vieți, de a face însemnări și cercetări de egoistorie...

SA: Da, v-am spus mereu că sper că țineți un jurnal, că vă scrieți memoriile. Apoi am început să vă bat la cap s-o faceți. Ați fost tentat?

AZ: Nu, în sensul propriu al cuvântului, nu, dar am găsit între hârtiile mele, în arhiva personală, elemente care trimit în această direcție. De exemplu, un teanc de caiete utilizabile, caiete pe care făceam anumite însemnări și încercam eventual să le folosesc drept bază pentru narațiuni ulterioare. Nu știu ce să spun momentan, pentru că n-am avut o idee clară din acest punct de

vedere, și nici timpul nu mi-a permis să mă opresc prea mult asupra lor. Cred că eu am fost, să zic așa, determinat de viață și de natura mea biografică - egoistică - să valorific momentul și să-i dau un înțeles așezabil, situabil în prelungirea vieții proprii. Nu știu dacă am făcut exces de zel, sau dacă măcar m-am exprimat într-o măsură mulțumitoare, dar am fost surprins să constat că lumea era dispusă să mă asculte și să mă citească...

SA: Absolut. Da, mulți oameni vor să învețe ceva din viețile exemplare care se desfășoară în jurul lor. Se întâmplă să afli câte ceva chiar când nu cauți. Dar când afli prea de la distanță și numai prin opera savantă e una. Și alta când afli - cum foarte mulți au putut - prin opera Dvs. de pedagog național, prin întâlnirile nenumărate cu cadre didactice, cu studenți, cu elevi etc. pe care le-ați avut de-a lungul anilor. Conferință după conferință, comemorare după comemorare, sărbătoare după sărbătoare. Numeroși oameni care v-au putut întâlni personal, spre norocul și bucuria lor. Rămâne întotdeauna, dincolo de curiozitate și fascinație, o dorință - poate nemărturisită - de a învăța: oare cum a făcut acel om tot ce-a făcut? Cine-i persoana din spatele autorului, sau dinăuntru lui, pe care eu n-o văd, deși uneori cred c-o întrezăresc, dar care-i acolo mereu?

AZ: Eu cred că am făcut vizibile, perceptibile, într-un fel care-a interesat, sau putea să intereseze, pe cei cu care mă intersectam, din proximitate sau de la o distanță mai mare, lucruri care până la urmă căpătau un sens. În anii mei cei tineri, anii gimnaziali pentru mine, am fost impresionat de preotul satului, Eugen Grigorescu, venit din Basarabia și, ca să zic așa, pus cu anumite rosturi necunoscute în satul meu Maghera, care era un sat dintr-un complex istoric și simbolic important. Acel Nord moldav care începea să producă spiritual în formă să zic inteligibilă și pentru cei din jur. Pe acest preot, Eugen Grigorescu, l-am sesizat la un moment dat la căpătâiul meu - patul unui copil bolnav la care plângeau părinții, împreună cu un frate mai mare cu șase ani, Vasile, care era impresionat de faptul că treceam printr-o suferință care se cerea și explicată pentru ceilalți. Preotul *imi citea*, ca să mă trezească dintr-o letargie adusă de boala mea - răcisem, făcusem o pneumonie, și pneumonia netratată serios era pe punctul să mă aducă dincolo de marginea neantului de toate felurile. Dar iată, acest moment a fost și cel în care am descoperit că familia era mobilizată acolo, cu un preot care citea din cartea sfântă sau din mai multe. Acest Eugen Grigorescu avea să fie o lumină în viața mea... Avem și o fotografie cu el, din vremea când făceam parte din echipa manifestărilor artistice din sat - cor și echipă de dansuri, apoi și o echipă de teatru. Poate găsim fotografia...

SA: O vom găsi, iat-o...

AZ: ...da! În orice caz, evoc aici numai momentul primei întâlniri și voi încerca să-i dau un sens. Un moment în apropierea sacralului. Spuneam că mă îmbolnăvisem de

dublă pneumonie. Asta a pus familia în derută, nu numai familia, și satul era o familie în care eu mă situam într-un fel organic. Cum îți amintești, satul meu natal, Maghera, e pe Valea Siretului, pe la mijlocul traseului acestui râu. Acolo era în măsură să folosească resursele locale, cele care țineau de agricultură, dar și de silvicultură, de vânătoare, de construcțiile rurale, dacă pot să folosesc această idee. Vreau să spun că am avut atunci revelația unei ieșiri dintr-un timp și de intrare în altul. Acest timp era... Să ne amintim de Eliade, începând cu *De la Zalmoxis la Genghis-Han...*

SA: ... sau proza lui, ca *La țigănci*, sau toate textele în care el vorbește despre oameni care intră și ies în și din timpuri diferite, trăiesc simultan în mai multe timpuri, se întorc mereu în timp...

AZ: Așa este. Am ales acest moment nu la întâmplare, ci ca să descopăr în el, dacă este posibil, un sens. Un sens legat de acela al revelației pe care am avut-o intrând în pădurea satului meu aflat la 15 kilometri de Dorohoi. Atunci, bolnav la pat, am avut un fel de revelație a situației mele precare în lume. Descopeream o familie care se mobiliza în jurul meu și o suferință proprie care se cerea și ea explicată. Am avut acel preot la căpătâiul meu, și preotul acesta avea să mă angajeze la biserică pentru a-l ajuta la serviciile divine care aveau loc vinerea, sâmbăta și în special duminica, bineînțeles. Această slujbă m-a transformat într-un personaj interesant pentru cei din jur – Popa cel Mic, așa mi s-a spus de la o vreme. Bineînțeles că eu purtam această trenă și la școală, și pe stradă și așa mai departe.

SA: Comunitățile vrednice ne acest nume nu se înșală niciodată. Comunitățile acestea mici, organice, văd/simt/înțeleg când în orizontul lor apare ceva nemaivăzut, nemaiauzit. Au un fel de tresărire. La proporțiile mele, am trăit și eu într-un sat de pe Valea Troțușului experiența asta. Am putut și eu să înțeleg ceva despre mine, foarte devreme, din modul în care mă priveau și mă tratau ceilalți. Era înțelegerea faptului că eram special într-un fel, eram diferit, eram vrednic de interes sau chiar de admirație. Cel puțin așa eram în ochiul Celuilalt, al satului, al comunității. Deci satul Dvs. a înțeles exact cine sunteți, înainte să știți Dvs. sau în paralel cu momentul primei treziri, al primei prize de conștiință. E o experiență pe care în orașe e foarte greu s-o ai, iar în orașul mare cred că-i imposibil. Cred că în comunitatea mică această co-evoluție a fiecărui copil împreună cu restul comunității are un tâlc, are un sens. Cred că te-ajută să crești mai repede, să te maturizezi, să te vezi și din exterior. Cred că ai simțit că sunteți altfel de-atunci, nu?

AZ: Da, așa am simțit. Eu voiam să observ, evocând acest episod, că am fost confruntat cu experiențe ale limitelor proprii, fizice și morale. La un moment dat, ele se adunau ca într-un mănunchi pentru a explica unde mă plasam în lume. Era o familie țărăneasă, pe valea

unui râu care avea și un sens istoric de la o vreme și așa mai departe. Și acolo mi-am descoperit familia, începând cu părinții și fratele mai mare, mai apt să înțeleagă ce mi se întâmpla. Insist, acela a fost un moment important pentru mine. Sigur, când s-a produs și sub ce formă, ce anume a urmat după aceea... Eu cred că lucrurile au un sens pe care încercăm să-l descoperim, să-l explicăm, toată viața, până la sfârșit. Când am avut această experiență, desigur, nu mi-am dat seama de ea în toate sensurile. Se adaugă faptul că mergeam la biserică și-acolo era... Și preotul... Nu știu ce să spun mai departe. Eu cred că acest moment în care Alexandru Zub, sau Sănduțu, cum mi se spunea în familie, a apărut în lume, avea deja un înțeles metafizic.

SA: Și eu cred că avea. Și mai cred că o figură ca a Dvs. nu se putea naște într-un singur moment, într-un singur episod, e vorba de o devenire mai lungă. Știi ceva? Să vă spun frontal, fără să vă menajez. Eu știu foarte bine că Dvs. așa sunteți. Adică eu am avut privilegiul de-a vă cunoaște în mediul cel mai privat. Am vorbit nenumărate ore și zile numai noi doi. În biroul Dvs., acasă la Dvs., la Iași, la București, la Sighet, la Paris, în alte locuri. Eu am simțit imediat când cineva se pune în scenă, sau joacă un rol, sau pretinde că este cine nu este. Sentimentul de apropiere pe care l-am avut de la început față de Dvs. a venit din asta. Erați autentic. Erați cine știam/intuiam eu din lecturi că sunteți. Desigur, cunoșteam ca atâția alții figura publică Alexandru Zub. Aveați o reputație – pe lângă aură - că sunteți greu accesibil, că sunteți nu numai rezervat, dar poate marcat de un fel de rezervă ostilă. Oamenii se scuzau așa că nu vă frecventează. Or experiența mea, și care s-a revăzut la alții, la Ștefan Lemny, să dau un exemplu, la Liviu Antonesei, la atâția alții, era exact opusă. Căldura Dvs., dorința de a face lucruri împreună, de-a ajuta, acestea erau de la început vizibile. Așa ceva nu face cineva decât dacă simte cu adevărat. Pe Dvs. ce vă obliga oare să fotocopiați la nesfârșit, pe banii Dvs., din relativ modesta bursă pe care o aveți în Germania – ca bursier Humboldt la Freiburg -, cărți și articole care mă interesau pe mine și pe care vi le dădeam pe listă? Ce putea să fie acolo decât idealism și generozitate? Și eu v-am mai spus râzând, la un moment dat, dar râdeam și nu prea (chiar îmi venea să plâng), fiindcă îmi aduceați și câte-un pachet de cafea sau de țigări: „Bine, dar nu-i culmea, să munciți pentru mine acolo, să fotocopiați cărți și reviste, și tot Dvs. să-mi dați ciubuc?” Ați făcut asta de-atâtea ori, încât în fața Dvs. mi-e greu să stau pe scaun, aș simți nevoia să stau în genunchi. Vă spun asta așa, zâmbind, dar știți că-i foarte adânc. Ei, și acestea au fost lucruri pe care le-am văzut direct. Am văzut că erați *adevărat*. Și-atunci sigur că pentru mine *efigia cărturarului*, ca să vă citez, cu formula despre Pârvan, este exact omul acela. Repet aceste lucruri intime pentru cei care nu v-au întâlnit. Dar cred că au înțeles.

Ruxandra CESEREANU

Fondane vagabondul și Ulise în vagabondaj persuasiv. Fondane, Pound, Joyce (XI)

În încheierea acestui amplu serial despre Fondane, semnalez încă două cărți despre Ulisele fondanian, semnate de Patrice Beray și Louis-Thomas Leguerrier (în cazul celui de-al doilea e vorba doar despre un capitol consistent), prilej să le prezint acum interpretările, întrucât acestea sunt utile pentru o concluzie a acestui serial și pentru chestiunea evreității dezbătute a noului Ulise modern.

Patrice Beray, în *Benjamin Fondane, au temps du poème*, pornește în analiza poemului *Ulise* de la constatarea rescrierii mitului, dar într-o formă de contra-mit și de reinventare absolută a lui¹. Beray vede în *Ulise* un tip nou de poem, „poemul ca act de a trăi” opus poemului cu miză strict estetică, un poem teatral, în sensul de asumare a unei structuri teatrale, prin „discursul activ de martor” al poetului monologal.² Referința mitologică la Ulise e gândită ca un liant între epic și liric, între narațiune și cântec, dimensiunea centrală a poemului fiind aceea a mărturiei: este vorba despre un discurs al martorului despre raportarea sa la istoria recentă.³ Beray observă modificarea tranșantă a începutului din poemul inițial *Ulise* (1933), față de versiunea lucrată între 1941-1944, constatând pe bună dreptate cum discursul martorului devine tot mai acut, mai puternic, în sensul accentuării evreității martorului, a căutării identitare și a marcatului alterității. Condiția de evreu persecutat devine pilon central; dar condiția aceasta se dezvoltă și în sensul unei mărturii tragice prin intermediul unei noi gândiri poetice.⁴ Noua gândire lirică este marcată inclusiv ca spațiu poetic: Beray constată funcționarea în sens de ritm (poetic, muzical) a spațiilor goale și a rupturilor din poem, înrându-l pe Fondane cu Mallarmé, în ciuda diferențelor dintre aceștia.⁵ Condiția de martor și rătăcirea (călătoria fără întoarcere) îl apropie pe Ulisele fondanian de alți călători-martori ai vremurilor, care au asumat testimonii, precum Vergiliu, Dante, Joyce sau Primo Levi, ultimii doi fiind ei înșiși niște autori marcați de investigarea chestiunii evreității în prima jumătate a secolului XX.⁶

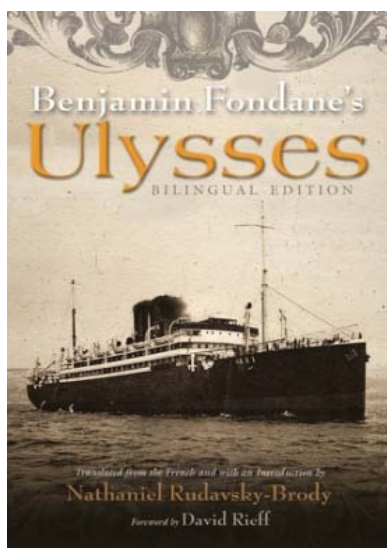
Louis-Thomas Leguerrier în *Entre Athènes et Jérusalem: Ulysse au XXe siècle* consideră că poemul lui Fondane prezintă o întregă istorie a dezrădăcinării forțate evreiești de-a lungul vremurilor⁷, intuind o dimensiune mentalitară, psihoistică a textului. Leguerrier asumă un întreg periplu (iconic – mitizat, remitizat sau demitizat) al figurii lui Ulise, oprindu-se

în câteva secvențe centrale la figura evreului grec, așa cum apare acesta în romanul *Ulise* de James Joyce și în poemul lui Fondane. Leguerrier precizează, de asemenea, că poemul fondanian nu este o aplicare a teoriei lui Lev Șestov din *Atena și Ierusalim*, ci un dialog al ucenicului Fondane cu magistrul și prietenul său Șestov, într-o contemporaneitate în care figura lui Ulise este abordată și de alți autori (Joyce, mai ales).⁸ Leguerrier detectează doi Ulise în poemul lui Fondane: unul care este bardul, celălalt care este lamentatorul (filosofic al) vremurilor.⁹ Ca bocitor al noilor timpuri tragice, Fondane diagnostichează și poetizează un infern terestru populat de oameni-umbră, de făpturi spectrale, un Hades reactualizat, dar la suprafață, nu în subterană.¹⁰ Ca poet și ca făptură umană, ca evreu, Ulisele fondanian este un „revoltat istoric”¹¹ care mizează pe experiența sensibilă a poetului și nu pe cunoașterea rațională. Acest revoltat percepe acut tensiunea între cogniție și credință și problematizează de fapt întreaga condiție umană.

Benjamin Fondane are câțiva competitori redutabili, literar și internațional, pe tema odiseică modernistă. Voi discuta acum, concis, doar două cazuri literare celebre, cele reprezentate de Ezra Pound și James Joyce.

Ezra Pound începe să scrie la seria *Cantos* în 1915 (și va continua până în 1962), iar primele *Cantos* sunt publicate în 1922. Nu știu dacă Fondane citise vreun fragment din aceste cicluri poundiene structurate ca niște colaje pe tema Odiseii, grefate pe citate celebre (în limbi vechi ori noi) și pe scene istorice ulterioare eroului homeric. Poemele lui Pound vizau o mitologie modernă a căutării centrului în lumea ispitelor, abordarea fiind poliedrică și erudită. Pound și Fondane sunt foarte diferiți, deși tema lor este comună; ei au totuși câteva elemente de înrudire: stilul lor aparent aluvionar este foarte migălit de fapt; ambii apelează uneori la o construcție simili-epică, de hibridare a genurilor literare; în ambele cazuri, epica odiseică este combinată cu o epică a cotidianului, într-un stil fragmentar și intenționat obscur. Dar diferența este la fel de tranșantă. Pound, prin noua sa Odisee

lirică rescrie și angrenează o istorie a lumii ulterioară lui Ulise, iar questa este aceea a omului modern în lumea tentațiilor. În cazul lui Fondane, acesta îl portretizează pe Ulise ca evreu rătăcitor având cu totul alte dileme ontice decât cele ale personajului ezrapoundian. Fondane comite o *questa* la nivelul rasei sale evreiești hărăzite de istorie, în vreme ce Pound (care în timpul celui de-al Doilea Război Mondial are o atitudine antisemită) este captivat de un puzzle cultural ce face din Ulise o chintesență a mitologiei antice și totodată moderne.

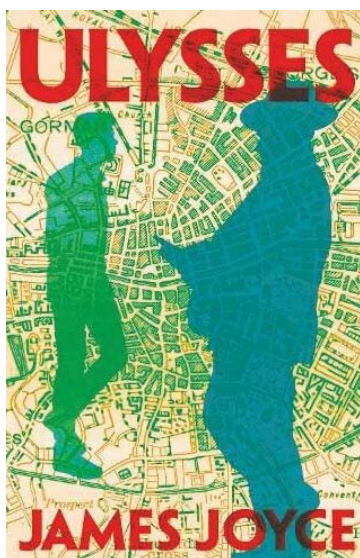
Benjamin Fondane cunoștea, în schimb, foarte bine romanul *Ulise* de Joyce și se găsea într-o înrudire parțială cu acesta: ambii Odisei erau evrei, atât eroul central al lui Joyce (Leopold Bloom), cât și eul-raisonneur (rătăcitor) din poemul fondanian *Ulise*.

Întrucât asistase la felul în care irlandezul generic fusese tratat ca marginal și inferior în cultura și mentalitatea britanică, James Joyce gândește o înrudire între imaginea irlandezului și aceea a evreului ca marginal, outsider etc. Neil R. Davison în cartea sa *James Joyce, Ulysses, and the Construction of Jewish Identity* analizează în detaliu această chestiune. Adevărat, evreul Bloom este unul modern în marginalitatea sa, nu e evreul generic, tradițional, nu e iudaicul canonic, ci un alter adaptat la modernitatea occidentală pe care o proiectează Joyce asupra lui. Joyce speculează o fraternitate de marginali între identitățile de irlandez și evreu, prin Leopold Bloom.¹²

Personajul Leopold Bloom își chestionează subtil evreitatea și poartă o bătlie identitară ca să o asume. La fel procedează (chiar dacă prin altă metodă ori strategii), eul-narator sau eul poetic din poemul *Ulise* de Fondane: evreitatea este un dat, dar devine și o chestiune în dezbatere pentru Fondane, Ulise fiind dezbătut ca evreu rătăcitor și veșnic emigrant. În timp ce Leopold Bloom se auto-recunoaște ca evreu

și irlandez (după o întreagă questa), evreul rătăcitor al lui Fondane, în ciuda originilor și topografiei românești și a noii identități franceze (ori a periplului sud-american), rămâne doar evreu rătăcitor, iar questa lui este fără oprire, continuă și mai ales fără o identitate națională. Bloom e evreu irlandez occidental sau occidentalizat (în ciuda modalității în care este contestat de naționaliștii irlandezi), în timp ce personajul lui Fondane nu are naționalitate, e doar evreu rătăcitor și emigrant veșnic. Sau, altfel spus, e încarnarea non-națională a supremei alterități. Desigur, contextele culturale și formatoare ale celor doi autori sunt diferite, de aici o distincție inerentă. Ceea ce îi înrudește este totuși ideea de *questa*. Leopold Bloom își caută identitatea într-un Dublin creștin-catolic și naționalist-agresiv, iar Fondane și eul său poetic își caută identitatea într-o Franță ocupată de naziști, unde antisemitismul era fățiș. În cazul lui Fondane se adaugă și moștenirea românească din background, istoric vorbind, România (țara neuitată, de fapt, de Fondane, decât lingvistic eventual, după ce optase pentru limba literară franceză) fiind, din 1940 până în 1944 (când Fondane reia poemul *Ulise* cu scopul de a-l rescrie radical și adaptat la istoria brutală în curs de desfășurare), în siajul Germaniei naziste, cu tot ce însemna acest lucru (persecuții, deportări, execuții). Bloom trăiește într-un context al pre-Holocaustului¹³, în timp ce Fondane meditează acut la condiția lui de evreu în plin Holocaust.

Bloom (necircumcisul) meditează asupra evreilor atipici, cei definiți *evrei non-evrei*, adică alteri față de dogma evreiască, Iisus fiind unul dintre aceștia (afirmație care provoacă mânie și iritare în mediul naționalist și catolic irlandez). În vreme ce Fondane, deși se percepe ca fiind evreu atipic, încearcă în *Ulise* să portretizeze colectiv o întreagă rasă rătăcitoare, emigrantă și flotantă (dacă o putem numi astfel), tipică

evreității, în ciuda atipicității autorului evreu care îi face portretul. Ambele personaje (cel din romanul lui Joyce, precum și eul poetic fondanian, personaj-martor-autor din poemul *Ulise*) se autoflagelează. Bloom o face drastic – pentru a interoga de fapt atmosfera unei Irlande naționaliste, eul poetic fondanian o face într-un sens existențialist fățiș, dar cu nuanță șestoviană. Interesant este că polemica (sau antiteza) Evreitate-Elenism apare punctată și în romanul lui Joyce. În cazul lui Fondane, acesta va fi influențat definitiv de opera maximă a magistrului său Lev Șestov, *Atena și Ierusalim*, filtrată în ultima parte a poemului *Ulise*.

Bloom rămâne un evreu marginal, care se complăce (ironic, auto-ironic și polemic) în marginalitatea sa excentrică (irlandeză, totuși), în vreme ce martorul-narator din poemul lui Fondane este un marginal care râvnește să fie integrat în colectivitatea iudaică fără de care nu ar avea identitate completă, tocmai fiindcă devine portavocea acestei comunități, fără să mai fie nici român, nici francez, ci doar evreu. Pentru amândoi, Odiseu este o figură prin care își înfățișează sinuozitățile marginalității lor, cel puțin pentru acest lucru pledează atât Joyce, cât și Fondane.

„Evreu, firește, erai evreu, Ulise” – acesta este versul definitoriu și dominant din poemul *Ulise* de Fondane. Odiseu nu putea fi doar asemenea unui evreu rătăcitor, ci chiar un evreu rătăcitor, aici este miza poemului fondanian. Odiseu iese din mit, este expulzat și este iudaizat pentru a deveni simbol al unei rase persecutate, a cărei lichidare sistematică a fost fățișă în prima jumătate a secolului XX.

Note:

¹ Patrice Beray, *Benjamin Fondane, au temps du poème*, Les Amis de L' Ether Vague, Verdier, 2006, pp. 10, 12, 125.

² *Ibidem*, pp. 31, 87, 89.

³ *Ibidem*, pp. 132, 135.

⁴ *Ibidem*, pp. 172-173.

⁵ *Ibidem*, p. 190.

⁶ *Ibidem*, p. 238.

⁷ Louis-Thomas Leguerrier, *Entre Athènes et Jérusalem: Ulysse au XXe siècle*, Montreal, Editions Hashtag, 2019, p. 83.

⁸ *Ibidem*, p. 84.

⁹ *Ibidem*, p. 85.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 87-88.

¹¹ *Ibidem*, p. 99.

¹² Idee analizată iscusit de Neil R. Davison în *James Joyce, Ulysses, and the Construction of Jewish Identity. Culture, Biography and «The Jew» in Modernist Europe*, Cambridge University Press, 1996, pp. 6-7.

¹³ *Ibidem*, p. 186.

Bibliografie

Patrice Beray, *Benjamin Fondane, au temps du poème*, Les Amis de L' Ether Vague, Verdier, 2006

Léon Chestov, *Athènes et Jérusalem. Un essai de philosophie religieuse*, traduit du russe par Boris de Schloezer, Paris, Librairie Philosophique J. Vrin, 1938

Neil R. Davison în *James Joyce, Ulysses, and the Construction of Jewish Identity. Culture, Biography and «The Jew» in Modernist Europe*, Cambridge University Press, 1996

Benjamin Fondane's *Ulysses*, bilingual edition, Translated from the French and with an Introduction by Nathaniel Rudavsky-Brody, with a Foreword by David Rieff, Syracuse University Press, 2017

Louis-Thomas Leguerrier, *Entre Athènes et Jérusalem: Ulysse au XXe siècle*, Montreal, Editions Hashtag, 2019

Ion Vlasiu - Avram Iancu (ulei pe placaj)

Ioan-Aurel POP

„Incluziunea”

Aflu că pe la universitățile cu ștaif din Statele Unite – așa de dezunite acum – se predă în anii din urmă o materie numită *Inclusion*, pe românește „Incluziune”. În cadrul acestor cursuri, lectori foarte bine instruiți, de regulă și foarte tineri, vin cu toată dotarea modernă necesară și țin teoria „corectitudinii politice”. Ce va fiind aceasta nu este greu de descoperit.

Corectitudinea politică, asezonată cu multiculturalismul (scos în prim-plan ca o lozincă), a devenit instrumentul de politică cel mai activ pentru transformarea societății existente. Corectitudinea politică pare să fie o invenție a stângii de la sfârșitul anilor 1960. Ea a ajuns să fie o tendință dominantă în mass-media în anii 2000. Adepții ideii critică vehement civilizația occidentală, ceea ce este, până la un punct, explicabil. Oricare comunitate, de oriunde și de oricând, are tarele sale, știut fiind că perfecțiunea există doar în „utopii” și că ea este apanajul lui Dumnezeu. Lumea omenească rămâne supusă erorilor de tot felul. Pe de altă parte, civilizațiile au și ele viața lor, adică se nasc, cresc, se dezvoltă, au o perioadă de apogeu, apoi alunecă pe panta declinului și mor. „Moartea” aceasta a fost relativă până acum, din câte cunoaștem sondând istoria: de fapt, civilizațiile „bătrâne” s-au „topit” în alte civilizații, noi și viguroase, care au preluat mereu câte ceva de la primele. Când lumea greco-romană întruhipată de Imperiul Roman „a obosit”, după un mileniu și un sfert de stat roman (753 î. Hr. – 476 d. Hr.), s-au născut treptat noi popoare și state europene, clasificate de specialiști, în mare parte, în romanice, germanice și slave. Toate au preluat mai mult sau mai puțin din lumea cea veche, dar au venit cu infuzii noi, dinspre lumea „barbară”, adică dinspre migratorii care s-au tot avântat dinspre Est spre Vest în mileniul întâi al erei creștine. Mixtura a dat o plămadă nouă în care, mai ales la romanici, a învins moștenirea romană. Aceasta, cu toate transformările suferite în timp, mai există încă. Dar este vorba despre o lume mult degradată față de baza ei, formată din clasicismul greco-latin și din (iudeo-) creștinism. Cauza principală a metamorfozei este tot o migrațiune, de data aceasta dinspre est și sud: este vorba despre etnii cu totul noi și mai ales despre o religie nouă pentru Europa, islamul. Asaltul islamic asupra Europei este vechi și a fost oprit de două ori: o dată în colțul sud-vestic, în Peninsula Iberică, la 1492 și a doua oară în colțul sud-estic, în

Peninsula Balcanică, pe măsura supunerii „Omului bolnav” (adică Imperiul Otoman), în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Luptele pentru oprirea invaziilor belicoase islamice au durat, deopotrivă în colțul sud-vestic și în cel sud-estic ale Europei câte șapte-opt secole. De data aceasta nu mai este vorba de un asalt războinic, făcut prin forță, ci de unul pașnic, făcut pe temeiul unei legislații europene încurajatoare. Europa, după cum cred decidenții politici, nu se mai poate menține în sine și prin sine. Cum spuneam, „bătrânul continent” a obosit și are nevoie de „sânge” nou. Această infuzie vine, însă, cu schimbări radicale și ireversibile pentru vechea civilizație.

Decamdată, noii veniți sunt o minoritate sau mai multe minorități, dar cresc mereu în număr și pretenții. Inițial, ei au fost de acord să respecte cutumele locale europene, să se adapteze treptat lor, dar, tot treptat, au ajuns (acolo unde au format grupuri compacte) să-și impună propriile tradiții și, mai ales, propriile credințe religioase. Unii s-au naturalizat, dar nu în fond, ci în acte. Astfel că azi, o parte tot mai importantă dintre europeni, dintre cetățenii țărilor europene, au dorința de a distruge vechea societate. Controlul este preluat de către diverse minorități culturale sub pretextul corectitudinii politice. Inițial, noțiunea a apărut în Statele Unite, unde moștenirea europeană clasică era foarte firavă și unde amestecul etnic și rasial era în firea lucrurilor. Dar și în Europa, situația s-a schimbat aproape concomitent cu Statele Unite. „Revoluția studentescă” din 1968 a împins ferm politica europeană spre stânga și, adesea, spre stânga radicală. Atunci, aproape toți intelectualii francezi și occidentali în general – cei luați în seamă – erau de stânga și adesea comuniști, fără să fi trăit vreodată comunismul. Studenții francezi au dezavuat în 1968 toată ordinea existentă, au distrus Sorbona, au dat cu tifla tuturor regulilor consacrate de funcționare a societății. Cei mai mulți intelectuali de peste tot, cu Moscova și statele comuniste în frunte, au aplaudat cu frenezie aceste fapte. Ideile revoluției studentești din 1968 se inspirau din gânditori radicali și de stânga, de la Freud (care punea sexul în prim plan) până la Marx (care feteșiza lumea materială, proprietatea colectivă, familia socială, lupta de clasă). Marxismul condamna el însuși familia tradițională și predica, la început, sexul liber. Crizele economice erau considerate binevenite fiindcă grăbeau „moartea capitalismului” și „aduceau din nou în sânul omenirii egalitatea edenică”. Studenții au fost puternic influențați și de Școala de la Frankfurt, care respingea conceptele occidentale de bază și le înlocuia cu revoluția sexuală, cu ascensiunea feminismului și cu nediscriminarea rasială. Inspirați din teorii preluate de la Marx și centrate în jurul „societății fără clase”, acești filosofi erau în vogă printre ideologii tinerilor revoltați. Se considera că, în viitoarea revoluție comunistă, rolul proletariatului moleșit de compromisuri, putea fi luat de studenți, de negrii din ghetouri, de marginalii anarhici și asociați și de oamenii din țările lumii a treia, incomplet europenizați. „Rețeta 68” a fost preluată mai întâi de scriitorii de nișă din SUA, care au provocat un protest împotriva „societății burgheze” și a moravurilor ei, de mișcarea Hippy, de luptătorii pentru drepturile civile ale populației de culoare, apoi de protestatarii contra războiului din Vietnam. „Revoluția” din anii 1960 și-a lăsat amprentele asupra culturii europene prin „eliberarea sexuală”, prin postmodernism și, mai ales, prin revolta împotriva a tot ce simboliza

„vechiul regim” (fără pornirea violentă din 1789, când s-a folosit cam același limbaj). Locul stării a treia din 1789 și al muncitorilor din marxismul clasic a fost luat de femeile asuprite, de popoarele coloniale jefuite, de „verzi”, de natura poluată și distrusă, de gay și de alți marginali. Până la urmă, corectitudinea politică devine o formă de marxism cultural, dar și economic. Muncitorii nu au acționat în unire universală, cum prevăzuse greșit Marx, ci s-au alăturat națiunilor lor în cele două războaie mondiale și în alte împrejurări. Vina a fost dată de către neomarxiști pe „cultura și religia Occidentului”, care se cuveneau „deconstruite”, adică distrușe și ridicate pe noi baze, în centrul cărora să stea globalizarea, regionalizarea (fărămițarea națiunilor) și orice s-ar fi opus ordinii vechi. Ca și la 1789, s-au luat măsuri de desființare sau măcar de discreditare a creștinismului, cu rezultate notabile și de durată, observabile cu ochiul liber: biserici goale și închise, biserici devenite hale comerciale, mall-uri, magazii, săli de concert rock, moschei; scandaluri sexuale augmentate pentru compromiterea bisericilor creștine; promovarea exacerbată a căsătoriilor gay; proclamarea „autodeterminării sexului”, a avortului, a persecutării familiei tradiționale. Se impune (prin politică de stat uneori) o nouă credință, fetișizată și fermă, în globalizare, în detrimentul patriotismului și al dragostei de propria națiune. Mai ales națiunile și statele naționale sunt demonizate, fiindcă ele ar fi declanșat și susținut războaiele în istorie. Unii au prevăzut și decrete de desființare a națiunilor, ca și cum acestea s-ar fi creat prin decizii luate de sus.

Prin corectitudinea politică, acționează un nou tip de cenzură, pornind de la cuvinte și ajungând la autori și curente ideologice prohibite. Unele universități au făcut „coduri lingvistice” speciale, interzicând termeni precum femeie, doamnă, domnișoară, negru, galben, familie cu tată-bărbat și mamă-femeie, surd, mut, orb, indian etc. Fardarea și înveșmântarea elegantă au fost condamnate, basmele au fost contrafăcute (purcelușii devin cățeluși, Albă ca Zăpada ajunge odioasă pentru că este „albă”, piticii sunt acceptați doar colorați, în filmele artistice nu pot juca doar actori albi etc.). Cei care nu sunt de acord cu extrema stângă sunt numiți fasciști, cum face azi Putin cu ucrainenii. „Anularea culturii” sau „cultura anulată” este o parte a corectitudinii politice. Tot trecutul trebuie adaptat noii religii dominante: cercetările, lucrările, cântecele, filmele, desenele animate, programele școlare etc. sunt obligate să excludă orice creație din trecut sau părți din ea, dacă nu corespunde noii grile. Unele creații neconforme, chiar dacă aparțin clasicilor, de la Dante la Shakespeare, pot fi și sunt contrafăcute, ca să fie pe linie. Corectitudinea politică devine un fel de înlocuitor al religiei într-o lume dorită ca non-religioasă. Această nouă revoluție acceptă toate stilurile de viață (inclusiv cele ca duc la extincția speciei umane); califică drept rasist, xenofob și sexist pe oricine condamnă egalizarea forțată a societății; îi declară anormali pe heterosexuali care nu laudă homosexualitatea; omogenizează în mod vulgar toate culturile și religiile, considerându-le reziduuri ale istoriei. Și în Rusia sunt susținute oficial aceste idei, cu excepția promovării homosexualității.

Din scurta prezentare rezumativă de mai sus se vede că valorile sunt complet răsturnate. În loc de adevăr, dreptate, libertate individuală și de grup, democrație, măreție, vitejie, frumusețe, putere, rațiune, noblețe, masculinitate,

feminitate, dragoste curtenitoare, bine, frumos etc., se promovează minoritățile impuse contra majorității, marginalizarea celor merituoși, ignorarea, relativizarea sau condamnarea conceptului de adevăr, deprecierea rolului științei, combaterea culturii tradiționale, de la Homer până la Malraux, amalgamarea sexelor, respingerea democrației.

Societatea civilizată de până acum, născută și afirmată în Europa de la Renaștere încoace și răspândită în toată lumea de succes (mai întâi în Statele Unite, apoi în Canada, Australia, America Latină, Australia, Asia, Africa etc.) a funcționat pe baza democrației, a meritocrației și a cultului muncii. S-a demonstrat, însă, că democrația nu poate fi impusă în societăți nepregătite pentru ea, în comunități cu structuri gentilice și tribale, cu legături de clan și cu morale premoderne. Cu toate acestea, un sistem de funcționare a societății mai bun decât democrația nu se cunoaște, iar democrația înseamnă impunerea voinței majorității în fața minorității (minorităților). Cum să se poată numit democratic un regim politic în care primarii, președinții de consilii județene, consilierii sunt aleși uneori și cu 10-15% din numărul alegătorilor? Ce încredere poate avea comunitatea în acești oameni? Ce fel de legitimitate pot avea acești „aleși”? Iar ideologia corectitudinii politice promovează tocmai impunerea voinței minorităților în fața majorității. Dictaturile au eșuat deoarece au impus (cu forța armelor uneori) coduri morale și legislative antisociale. Globalismul actual, dictat din medii cunoscute, tinde să facă respectate cu forța reguli ale unei elite nerecunoscute de mase și negenerate de ele. Lozincile anti-istorie și anti-cultură se ridică împotriva firii. Toate comunitățile și toate generațiile au avut un sentiment al istoriei și toate au prețuit anumite realizări culturale venite din trecut și validate de trecut. Ștergerea trecutului s-a mai încercat și s-a împotmolit în neant. Timpul are trei dimensiuni, anume trecut, prezent și viitor și niciuna dintre ele nu poate să fie eradicată prin voința unor oameni. La fel, adevărul și minciuna sunt noțiuni morale existente peste tot, de la babilonieni, sumerieni și egipteni încoace. Combaterea minciunii și impunerea adevărului au fost comandamente morale perene, în orice societate care a construit ceva, care a rămas în istorie. Preocuparea pentru adevăr – pentru adevărul omenește posibil – a general studii și tratate ale tuturor marilor filosofi. Relativizarea fără limite a adevărului a fost încercată uneori și a marcat întotdeauna decadența comunităților care au permis și încurajat aceasta. Indicii (*index, -cis*) cărților interzise au fost apanajul dictaturilor. De multe ori în istorie s-au ars cărți și au fost spânzurați autori, dar fără rezultat. Adevărul a învins mereu și valorile au revenit la suprafață. Mulți termeni au fost interziși de-a lungul timpului, dar aceasta nu a putut împiedica realitățile să funcționeze. Cuvintele noi, impuse, nu pot schimba realitățile pe care le denumesc. Realitățile rămân, indiferent cum le denumim. Prin anii 1970, dictatorul Ceaușescu și clica lui au vrut să impună ca formulă universală de adresare în România termenul „tovarășe”, cu toate variantele, în locul vechii formule „domnule”. Nu s-a întâmplat, însă, nimic. Ba, dimpotrivă, românii s-au adresat mai abilit unuia altuia cu „domnule”, „doamnă” și „domnișoară”. Înlocuirea naționalismului (în sens de realități bazate pe națiuni, pe popoare, pe etnicitate)

cu globalismul (uniformizarea forțată a tuturor oamenilor), în vederea progresului societății, este o iluzie. Egalitarismul a fost visul de aur al multor gânditori, de cel puțin două milenii și jumătate încoace. Ce frumos ar fi fost – ziceau ei – să fim toți egali și fericiți! Chiar și Biblia sugerează această vârstă de aur, edenică, de la începuturile omenirii. În lumea noastră însă – lume de „umbră și vis” – nu se poate așa ceva. Suntem din naștere diferiți, adică inegali. Predicarea egalității totale conduce la abstracția indivizilor umani. În această egalitate reînviată indivizii nu mai au loc și rost. Ei devin pioni tăcuți, fără educație, fără cultură, fără trecut și viitor, fără conștiință, fără puterea de a alege sau de spune „nu”. Lozinca lor ar trebui să fie *carpe diem*, după reguli impuse de „elita conștientă”, ca în orice dictatură. Istoria ar trebui eradicată fiindcă ea oferă exemple, căi de conduită, evidențiază valori și dă soluții de viațuire, de conviețuire și de supraviețuire. Studiul istoriei ar arăta oricui ar vrea să știe că națiunile au declanșat și condus războaiele, ci anumite minorități impuse la guvernare prin minciună, fraudă și iluzie. Națiunile/ popoarele au fost carne de tun pentru guvernanți. Ele au fost trimise pe fronturi și decimate. Așadar națiunile împiedică progresul omenirii.

Scriitorii din trecut nu au cum să fie corecți sau interziși. Ei există în sine ca individualități de succes, ca „învățători ai omenirii”. Cum să se interzică „Neguțătorul din Veneția” fiindcă Shylock – personaj fictiv al lui Shakespeare – ar pune în lumină proastă o anumită etnie? Este de-a dreptul aberant. Piesa în sine este o capodoperă și are valoare artistică de unicat. Morala unei epoci și a unei lumi poate să fie comentată, inclusiv în lumina concepțiilor actuale, dar fără accente de prezenteism. Legile și moravurile noastre nu au funcționat la 1600, iar Shakespeare a trăit atunci, la 1600 și s-a împărtășit din acele valori ale lumii lui. „Corectarea” autorilor din trecut pe motiv că nu au gândit ca unii dintre noi, cei de astăzi, este o formă aberantă de cenzură.

Oamenii sunt entități individuale, dar și ființe sociale în același timp. Individul și societatea trebuie să existe într-o coeziune armonioasă. În lume acționează legi ale naturii și legi sociale. Legile naturii nu pot să fie modificate după capriciile oamenilor, fiindcă se răzbuună pe oameni. Firește că nu există popoare superioare și popoare inferioare, firește că discriminarea rasială, etnică, religioasă, sexuală, antisemitismul etc. sunt de condamnat și de eradicat. Totuși, alegerea sexului nu a fost niciodată la latitudinea individului sau a societății. Deviațiile sexuale au existat oricând și purtătorii lor au fost adesea pedepsiți, izolați, ostracizați. Lumea contemporană a decis, pe bună dreptate, să nu mai facă astfel de erori. Dar majoritatea oamenilor nu pot accepta fetișizarea acestor lucruri și impunerea lor deasupra normalității, obligarea tuturor nu numai să accepte deviațiile, ci să se integreze în ele.

Astfel, dictatura minorităților ajunge să domine multe laturi ale ideologiei americane și europene. Toate valorile Europei clasice par să fi eșuat. Și, totuși, nu peste tot opinia publică acceptă „revoluția” aceasta. Încă mai sunt oameni care au trăit sub dictaturi de extremă dreaptă sau de extremă stângă și nu sunt dispuși să mai trăiască asemenea forme aberante de gestionare a comunității. Sunt țări europene și extraeuropene în care forțele conservatoare (în sens de păstrătoare a tradiției) câștigă teren. Sunt toate aceste forțe – catalogate de către unii

drept „naționaliste”, „fasciste”, „liberale” – de condamnat? Conduc ele spre extincția civilizației noastre sau, dimpotrivă, o apără? „Incluziunea” tuturor într-o comunitate este foarte bună ca propagandă, dar și ca mijloc de spargere a acelei comunități. Străinii veniți într-o comunitate se includ singuri în aceasta dacă nu depășesc un anumit număr și dacă doresc să facă acest lucru. Toate societățile libere de pe lumea asta au „înghițit” mereu străini și s-au priment cu forțe noi, inclusiv atunci când erau secătuite. Dar „incluziunea” unor mari mase compacte de străini în comunități limitate ca număr nu a avut alt rezultat decât disiparea acelor comunități și înlocuirea lor cu noii veniți. Se poate întâmpla ca civilizația noastră europeană să fie gata în acest moment să renunțe la limbile, credințele, tradițiile, culturile ei în favoare altor limbi, credințe, tradiții și culturi. Dar atunci, noi și urmașii noștri imediați trebuie să acceptăm această nouă față, străină de clasicismul greco-latin și de creștinism. Momentan, nu pare să fie unanimă această acceptare. O propagandă acerbă intoxica opinia publică cu lozinci și cu minciuni, iar societatea este educată să recepteze totul. „Educația” predicată este simplă și impune *tabula rasa*, adică ștergerea minții, ocolirea culturii generale, limitarea orizontului de cunoaștere și suprimarea capacității de a lua decizii.

Sub masca anonimatului, pe mijloacele de difuzare în masă, „cohorte de imbecili” (Umberto Eco), care altădată vorbeau doar la cârciuma din sat, răspândesc urdori pe care mulți, lipsiți de orice cunoștințe de cultură generală, le cred și acționează în consecință. Oamenii onești se închid în sine de frică, nu înțeleg acest favoritism vulgar, valabil pentru anumiți minoritari, nu înțeleg înlocuirea meritului cu orientarea sexuală și culoarea pielii, nu pot accepta pedepsirea marilor spirite ale omenirii, nici profanarea statuilor, nici interzicerea cărților. Pescuitorii în ape turburi găsesc astfel motive foarte serioase pentru ei sau pretexte ca să agite extremismul, să reînvie stafiile trecutului, de la rasism până la xenofobie. Totul pare demn de lumea fantastică a lui Orwell.

Primenirea lumii, decăderea unei civilizații sau ridicarea altei civilizații nu se fac prin decizii, decrete și legi, ci prin mersul firesc al lucrurilor. O societate, ca să existe și să funcționeze bine are nevoie de educație serioasă pentru membrii ei, de ocrotirea sănătății lor, de muncă stăruitoare, de promovare în funcții pe bază de merit. Iar democrația trebuie să domnească în viața publică a unei astfel de societăți. Alt regim politic de succes, bazat pe altceva decât meritul și competența (de exemplu pe culoarea pielii, pe orientarea sexuală, pe religie și confesiune etc.) nu există și nu a existat în istoria omenirii. Convingerea unora că răzbuinarea și legea talionului pot compensa relele comise și pot asigura binele social este o iluzie și o eroare. Lumea se repară prin îndreptarea greșelilor și nu prin aplicarea lor în sens răsturnat. În aceasta constă forța moralei umane corecte, ilustrate în legi drepte. Dacă alterarea democrației verificate a condus la funcționarea deficitară a societății nu înseamnă că trebuie pervertită și mai mult democrația sau înlocuită cu un regim de forță. Oamenii au învățat să trăiască liberi și demni de-a lungul timpului. Este de ajuns să aibă o elită educată, aleasă în chip democratic și destinată binelui comunității. Parafrazând, în loc de oameni politici, cu gândul la viitoarele alegeri ar trebui să avem în frunte oameni de stat, cu gândul la viitorul țării.

Dumitru PĂCURARU

Spălătoria rapidă și veselă cu miros de stele și căpșuni

1

Instalat pe scaunul din dreapta a unei mașini puternice, Mercedes S 500, făcută la comandă, după cum s-a lăudat rusul, gonim spre Graz.

— Chiar ai lucrat la o fermă de găște? Pe bune?, rupe tăcerea Boris.

— Da, la o fermă de găște. Ce te miri atâta?

— Adică ai vrut să faci pe scriitorul american care nu concepe să-și înceapă cariera fără să aibă experiență de viață. Să știi că nu-i rău. Ba chiar mă bucur pentru tine. Credeam că ești un puștan de bani gata pe care domnul Vasko l-a trimis în Rezidență având în vedere că îl cheamă Paul Hermann.

— Da, recunosc eu, motivul pentru care domnul Vasko m-a recomandat pentru Colonia lui HerrDirektor a fost, într-adevăr, numele meu.

— Eu cred că a fost mai mult decât atât, zice Boris. Mi se pare că ești un tip de treabă. Pun pariu că ești virgin. Stai, stai nu te impacienta. Vreau să spun neînceput din mai multe puncte de vedere. Nemții sunt proști, îi poți învăța pe degete. Oricâte reguli ar face HerrDirektor în Rezidență, noi tot putem face ce vrem. Cu condiția să fim șmecheri. Nu-i așa?

Nu i-am răspuns. O bucată de vreme am mers în tăcere, fiecare cu gândurile lui.

— Dar nu te-am întrebat a cui este mașina asta, rup eu tăcerea. Sigur nu este a ta.

— Ba tocmai că este a mea. Altfel cum crezi că mi-aș fi permis să plec cu tine hai-hui prin Europa pentru că tu ai o presimțire în legătură cu un biet țaran care nu a mai dat pe acasă de câteva săptămâni. Uite, eu n-am sunat acasă de câteva luni și nu mă caută nici naiba. Am impresia că nici pe tine nu te caută nimeni.

— Aici este vorba despre altceva. Am o presimțire ciudată. Te rog să mă crezi.

— Presimțirea asta ți-a venit de la culesul de bostani sau de la crescătoria de găște? Să știi că și mie mi-ar plăcea să lucrez o vreme la o astfel de fermă. Mi-ar plăcea să desenez păsări. Păsări maiestuoase. Le-aș lungi

găturile, le-aș lăbărța labele... De fapt, ce faci la o fermă de găște?

— Ce întrebare-i asta? Le hrănești, cureți găinațul după ele, aduni ouăle, le mai dezbraci de fulgi, de puful ăla fin, de sub burtă și de pe gât care se pune în perna pe care îți pui tu capul când dormi. Sau vrei să-ți vorbesc despre rasele de găște, am citit tomuri întregi despre ele, gâsca uriașă de Toulouse, gâsca Emden, gâsca Pomerană, gâsca de Egipt, gălăgioasele găște Guinee. Le am înregistrate guițând ca niște porcei flămânzi, vrei să le auzi?

— Nu, nu, nu, doamne ferește. Oi fi eu mujic rus, dar să știi că am crescut la oraș. De aia nici nu prea înțeleg ce înseamnă să ai o presimțire rea. La oraș...

— După cum mi-ai luat rucsacul de pe scaunele din spate și mi l-ai trântit în portbagaj, mi s-a părut că deja îți părea rău că ai acceptat să pleci cu mine. Dacă n-ai chef poți să mă duci la o gară, iau un tren și ajung eu singur la Graz.

— Nu fi copil. Așa cum ți-am spus, ți-am pus rucsacul în portbagaj pentru că trebuie să lăsăm libere scaunele din spate, poate avem parte de niște autostopiste. Dacă nu cade nimic vom face un popas la o prietenă de-a mea. Este patroana spălătoriei „Pulbere de stele cu aromă de căpșuni”.

— Pulbere de stele cu aromă de căpșuni? Sună promițător. Pare să fie o cofetărie pentru copii.

„Doamne ajută” și-a făcut Boris o cruce largă, pravoslavnică, atingându-și marginea umerilor, punându-și apoi lăbioiul pe burtă. Conducea cu o mână, ceea ce mă speria puțin.

„Doamne ajută” și-a făcut rusul de trei ori cruce, țintuindu-mă cu ochii lui albaștri, oarecum visători, în ciuda felul său vulgar de a se purta.

Văzând că mă uit cam mirat că și-a dat scaunul mai în spate, îndepărtându-se de volan ca să-și poată face crucile lui largi, sfârșite cu palma larg deschisă pusă pe burtă m-a întrebat, deja cu o altă voce:

— Tu îți faci vreodată cruce când ești la volan?

— Să-mi fac cruce? De ce să-mi fac cruce? Ți-ai făcut cruce atât de mare ca să nu se întâmple ceva la mașina asta mișto? De ce ți-ai pus palma deschisă pe burtă, și nu ți-au pus tot trei degete împreunate, așa cum ți-ai pus pe frunte și pe umeri?

— Pentru că am o relație specială cu chestia asta de aici. Uite-l cât este de ciudat, își ridică Boris tricoul arătându-mi buricul. *HerrNabel*. Pupok se spune în limba rusă. În limba ta cum se spune la chestia asta atât de bine înnodată la naștere că nu se mai desface niciodată. Ți-ai vădit nodul nodurilor. Pe ăsta nu-l putea desface Alexandru Macedon cu o lovitură de sabie cum a rezolvat el simplu problema nodului gordian.

— I se spune *buric*.

— Buric? O să-mi botez o lucrare *Buric*. Pe asta mă concentrez acum. Studiez problema buricului. Nu există două persoane care să aibă nodul cordonului ombilical identic.

— Interesantă preocupare.

— Am dezbătut intens cu HerrDirektor problema buricului. Și când dezbrac o femeie primul lucru la care

mă uit este buricul. Îl mângâi, închid ochii, îl desenez în minte... uite-așa, își mișcă Boris degetul pe mijlocul volanului, închizând ochii, uite-așa, uite-așa... Preferata mea este o femeiușcă, o adevărată nimfă, frumoasă din cap până-n picioare, care mi-a spus că moașa când i-a legat buricul i-a pus în mijlocul nodului un bănuț de aur. Are, deci, un buric de aur.

— Ești nebun? Închizi ochii când conduci pe autostradă? Dacă faci praf mașina asta scumpă ai încurcat-o cu HerrDirektor. Dacă rămâi în viață. De fapt, dacă rămânem amândoi în viață.

— Este mașina mea. Da, este mașina mea, își reveni Boris încetând să mângâie buricul imaginar din mijlocul volanului, așezându-se mai bine pe scaun. N-am închis ochii, dragule. I-am ținut întredeschși. Așa cum fac toți rușii. Mai ales când privesc spre Europa asta care nu a vrut și nu vrea să ne primească la sânul ei. Mai ales la sânul acestei Germanii grase ce pare mereu gestantă. Am privit printre gene, așa cum îmi place să mă uit și la femei. Și află că mașina asta, minunăția asta de mașină, este a mea și este dotată cu un robot. Se conduce singură, fără șofer

— Chiar este a ta? Pare foarte scumpă. De unde ai avut bani s-o cumperi?

— A fost mașina lui HerrDirektor. În această mașină, pe scaunul pe care stai tu acum, a murit soția și fiul lui HerrDirektor. Femeia îl ținea pe micuț în brațe. De fapt nu era chiar micuț. Avea 12 ani.

— Cum? am strigat eu ca și cum sub scaun s-ar fi găsit încă cele două cadavre. Nu se poate!

— Ba uite că se poate. Destinul. Soarta. HerrDirektor se pregătea să plece în concediu, pentru prima oară cu fiul, micuțul Paul, și cu soția. Când au pornit cel mic a țipat că vrea să stea pe scaunul din față unde stai tu acum. Ca să-i facă pe plac, HerrDirektor l-a dat jos de la volan pe Hans, șoferul, ca să conducă el însuși. Hans s-a supărat, m-a sunat ca să-mi spună să mă pregătesc rapid, să-mi iau permisul de conducere că plecăm urgent la Leipzig. M-a luat cu el, într-un Audi, pe care eu trebuia să-l aduc înapoi de la aeroport.

— Bun. Și ce s-a întâmplat?

— Ceasul rău. La o intersecție HerrDirektor nu a acordat prioritate unei mașini, o autodubă neagră, care venea de pe drumul principal, a accelerat, nu l-a lăsat pe cel din spate să-l depășească. Hans conduce foarte atent, respectă toate regulile, dar atunci s-a grăbit să-l ajungă pe HerrDirektor din urmă. L-am ajuns destul de repede, însă după o curbă am rămas ușor în spate, iar când am trecut de curbă am văzut mașina lui HerrDirektor oprită într-un parapet. HerrDirektor rezemat de mașină își izbea capul de ușă și repeta „Maimuță oarbă, ești o maimuță oarbă. Maimuță, maimuță oarbă, ești o maimuță oarbă. Maimuță oarbă, maimuță oarbă, maimuță oarbă”. Nu era un drum prea circulat. Am tras pe dreapta. Pe scaunul din față, striviți, cu capetele sparte, soția și fiul lui HerrDirektor. Mașina se izbise de un capăt de pod. El, viu, aparent fără nicio zgârietură. „Sunt morți! Amândoi.”, mi-a șoptit Hans după ce, cu greu a reușit să deschidă ușa din dreapta. Soarta. Mai târziu am aflat că HerrDirektor a povestit că a văzut pe câmp doi cai albi,

sau mai mulți, nici el nu știe, i-a arătat fiului său și din momentul ăla nu-și mai amintește nimic. Îl vede mereu pe fiul său râzând, arătând cu mânuța cai albi alergând pe un câmp verde. Mașina asta, cât o vezi tu de luxoasă, nu are airbag-uri. A făcut-o la comandă și a spus că nu are nevoie de airbag, deși constructorul a insistat.

— Cum s-a putut întâmpla așa ceva?

— Uite că s-a putut. Mai târziu, peste ani, HerrDirektor a analizat punct cu punct, minut cu minut, gest cu gest, „firul electric” al destinului, cum spunea el. Când te iei cu destinul la trântă este ca și cum te-ai lupta cu un taur, fără să te gândești că te va lua în coarne, că te va trânti la pământ și te va strivi cu picioarele. Una este când te sfâșie un leu, un lup, o hienă. Carnivorul are un scop precis, să se hrănească. Alta este când te strivește un animal ierbivor. Te izbește cu copita un cal, te ia în coarne un taur, te înțeapă un șarpe. Gest absolut gratuit din partea erbivorelor.

Când a decis să plece în vacanță în Grecia, a avut un presentiment. Simțea că se va întâmpla ceva rău. A tot ezitat să plece, dar tentația devenea tot mai puternică, înspăimântător de obsedantă. Simțea că dacă nu ar fi ascultat chemarea aia ar fi regretat toată viața. Simțea că se va prăbuși avionul, sau că se va îneca în mare. Voia să-și verifice premoniția. Nu a putut rezista chemării sirenelor din Marea Egee și a plecat. Nu-i plăcea Grecia. De obicei pleca pe Coasta de Azur. Are o vilă acolo.

HerrDirektor a luat pe rând faptele, ca să afle care a fost punctul zero. Dacă micul Paul von Hermann, moștenitorul, lumina ochilor săi, nu ar fi țipat că vrea să stea cu tata în față, HerrDirektor nu l-ar fi dat jos de la volan pe Hans. Era conștient că trebuie să conducă atent. Momentul în care și-a pierdut controlul a fost la o intersecție când nu a dat prioritate mașinii care venea spre el. Secunda ceasului rău. Mi-a povestit toate acestea ca să înțeleg cum trebuie să-l reprezinte statuia la care lucrez. Clipa de spaimă. Omisiunea elocventă. Îmi spunea să mă gândesc la un taur care te ia în coarne. L-ai putea ocoli, dar tu nu te poți opune să nu te îndrepti spre el. Cumir-ul, cum îi spun eu statuii lui, în felul ăsta îl gândesc.

— Cumir? Ce-i ăla cumir?

— Am să-ți explic altădată. O statuie de lemn în care toți cei care trec pe lângă ea sunt invitați să bată un cui. Lângă ea se află o lădiță cu cui de potcovit cai, caiele, cum li se spune, și un ciocan.

— Adică o profanează? Cum să bați cui într-un monument?

— La invitația autorului, iată că bați cui, se enervă Boris. Lasă-mă să-ți explic. Fiecare cui pe care aveau să-l bată vizitatorii în el o să devină un reper, un punct sensibil al personalității celui pe care-l reprezintă, un loc vulnerabil al trupului său, al organului care va ceda primul, inimă, ficat, colon...După principiul acupuncturii, dar în sens invers. Acele de acupunctură vindecă, iar cuiile acelea trapezoidale îmbolnăvesc, rănesc. Ai înțeles?

— Nu prea, dar nu contează.

— Ah, nu ți-am arătat statuia lui HerrDirektor! O s-o vezi când ne întoarcem. Este la mine în atelier. După

ce nu a acordat prioritate la intersecție, în continuare, fără să-și dea seama ce face, nu a lăsat nici mașina din spate să-l depășească. Inconștient, voia să-i arate fiului său ce șofer grozav era tatăl său. Băiețelul avea cinci ani. Altădată îmi spunea că avea 12 ani. În sfârșit, vorbea și despre niște cai albi pe care dorea să-i arate fiului. Alergau spre o pădurice unde au și intrat. Unde a greșit? Care a fost provocarea destinului? La o intersecție, când HerrDirektor ar fi trebuit să acorde prioritate, a accelerat în loc să pună frână. Atunci a provocat destinul. Nu a călcat accelerația, ci a călcat soarta pe coadă. Dacă nu ar fi accelerat când el ar fi ajuns la locul accidentului cailor ar fi fost intrat demult în pădure. S-a luat la întrecere nu cu propriul lui destin, ci cu destinul celor două ființe, soția și copilul. Pe soție a uitat-o, dar pe micuț nu. Datorită aceluiași accident a decis să accepte în Colonie numai rezidenți care poartă numele Paul Hermann. Eu și Polonezul suntem excepțiile, ultimii care am rămas din garda veche. Mai era și domnul Vasko al tău, dar el a părăsit Rezidența.

— Nu știi dacă să te cred sau nu. Mie nu mi s-a părut HerrDirektor un personaj atât de sofisticat.

— Treaba ta. HerrDirektor s-a ales cu drama vieții lui, eu cu un Mercedes făcut la comanda unui miliardar. Aproape gratuit. L-am revopsit eu, cu mânuțele mele, am schimbat husele. Nu avea decât parbrizul spart, aripa dreaptă, distrusă, ușa din dreapta, unde stai tu, îndoită. Am reparat-o ușor. Nemții sunt proști. Nu se știi folosi de oportunități. Gândește-te, băiete, că ești într-o mașină de miliardar.

— De ce trebuia să-mi spui povestea asta de groază? Acum nu mă pot gândi la altceva. Nu mai pot sta pe scaunul acesta. Oprește să trec în spate.

— Să conduci o astfel de mașină, a continuat Boris, fără să mă bage în seamă, este ca și cum ai face dragoste de fiecare dată cu altă femeie.

— Tu numai la sex te gândești.

— La sex și la moarte. Ca toți bărbații. Dar nu toți vor să recunoască. Lasă că te duc la o damă trăsnet. Am sunat-o să ne aștepte. Ți-a pregătit și ție o fetiță de 16 ani. Ține minte ce-ți spun: să-i analizezi cu atenție buricul, să i-l mângâi, să-i spui că este frumos, delicat. Buricul este poarta intrării noastre în viață.

— Nu mă culc cu prostituate. Mai ales cu minore.

— Ți-e frică să nu te îmbolnăvești. Dar când te urci în avion nu te gândești că s-ar putea prăbuși? Cum să nu. Avioanele pot cădea la fiecare zbor, în fiecare clipă.

— Nu compara o femeie cu un avion, zic eu.

— De ce nu? Nu parașute li se spune femeilor ușurate? În noaptea asta vom avea la dispoziție patru parașute, două pentru fiecare.

— Tu te-ai specializat în parașute. Eu nu.

— Să știi, băiete, că greu este doar cu prima. Pe urmă te obișnuiești. După prima prostituată, îți dai drumul, ți se pare absolut normal să te culci cu o femeie care te îmbie să te culci cu ea. Vorba vine, să te culci, o poți face și în picioare. Fetele alea nu fac nazuri. Pentru că asta este menirea lor. Din asta trăiește fiecare dintre ele. Nu-și permit să se fandosească. O plătești, ea se alege cu banii, iar tu satisfăcut, cu sentimentul datoriei

împlinite față de animalul care ești mergi mai departe. Când simți că ți s-au umplut ouțele, cauți altă femeie, te descarci și tot așa, până ți se face lehamite. Nu de femei, ci de tine însuși.

— Aș prefera să schimbăm subiectul. Am și eu un unchi aici, în Germania. Dacă mergem la prietena ta, mergem și la unchiul meu.

— Foarte bine, mergem și la unchiul tău. Ca mai bătrân ca tine, îți dau un sfat. Imaginează-ți că nu ești lângă o femeie, ci lângă un combinezon de unică folosință în care îndeși diferite lucruri, perne, pătură, cearceafuri, cârpe, apoi te culci peste creatura aia fără viață. Sau stai alături de ea. Nu vreau să fac nicio aluzie, dar să știi, dragul meu, că pereții și tavanele camerelor noastre au ochi, iar podelele au urechi.

Am înlemnit. Boris făcea aluzie la combinezonul de unică folosință rămas de la Fata-Cheiță de la Ratte Industry. Îndesasem combinezonul în rucsac când am plecat. Lăsasem în cameră numai statueta Apsara.

— Să-ți spun eu cum văd femeile, continuă Boris să-mi dea sfaturi. Când abordez o femeie îi spun înainte de orice că sunt artist, sculptor, și vreau să-i studiez trupul ei dumnezeiesc, ca să mă inspir. Asta le place mai ales urâtelor, nasoalelor. Există și avantaje. Când ești cu iubita, cu prietena ta, te străduiești să nu termini prea repede, să nu te lași cu toată greutatea peste ea. Te sprijini pe coate. Peste fetele astea te poți lăsa cu toată greutatea, fără să te sprijini în coate, și să termini într-un minut, în zece sau într-o jumătate de oră. Îți arunci preaplinul, mizeria din tine, când îți vine. Îți arunci sămânța ca într-un sac plin de rahat. Cam asta a făcut și HerrDirektor cu doamna Betty, iar domnul Vasko nu s-a lăsat mai prejos când a sedus-o pe Fraulein Margareta. Da, băiete, domnul Vasko al tău s-a supărat și a plecat. După mine, fără un motiv întemeiat. Să te superi din cauza unei femei pentru că s-a culcat cu altul? Este o prostie. Ține de primitivismul speciei.

— Mie domnul Vasko mi-a spus că HerrDirektor l-a acuzat că i-a furat o carte foarte valoroasă. Și ceva cu Fraulein Margarethe...

— Aiurea. Este așa cum îți spun eu. HerrDirektor s-a dat la prietena domnului Vasko.

— La doamna Betty? m-am mirat eu.

— Da, la serafica doamnă Betty. A fost invitată la un festival dedicat marelui Händel, născut aici, în orașelul lui HerrDirektor, iar domnul Vasko a avut proasta inspirație de a intra în bibliotecă taman când HerrDirektor era călare pe doamna Betty. În apartamentul de lângă faimoasa Bibliotecă. Unde ai leșinat tu.

Domnul Vasko s-a răzbunat culcându-se cu Fraulein Margareta. Mai mult, a lăsat-o gravidă pe scorpie. Se înțelege că HerrDirektor nu a acceptat să aibă un urmaș care să nu fie pur sânge din spița unui Hermann veritabil, cu pedigree cel puțin până la a treia generație. Am uitat să-ți spun că HerrDirektor al nostru nu are sămânță roditoare. Sau nu are deloc. Băieții spun că ar avea doar un singur testicul. De aia vă duce pe voi ăștia de vă cheamă Paul Hermann la mulgătoare. Vă stoarce sămânța, o analizează și o pune la congelat.

Se pare că după avort sora dumnealui a rămas stearpă. Asta este drama familiilor cu multe milioane în conturi, dar fără moștenitori. Mai are HerrDirektor o nepoată. Dacă nu iese nimic din pânțele surorii, pe care o tot injectează in vitro cu sămânța stoarsă de la voi ăștia de vă cheamă Paul Hermann, ticălosul de HerrDirektor o să apeleze la o nepoată. Nu știe nimeni cine este și unde este respectiva nepoată. Eu bănuiesc că ar fi vorba despre fata aia care vine și prinde șobolani. Am motivele mele să cred asta, însă nu am dovezi. Știu doar că este obligată de HerrDirektor să se culce rând pe rând cu fiecare Paul Hermann din Reziđență. Obligată, vorba vine. Fata stă cu ochii pe averea lui HerrDirektor. O să-ți vină și ție rândul.

Aș fi vrut să-l întreb ce mai știe despre fata care deratizează, dar m-am abținut. Făcând pe indiferentul, i-am cerut să schimbe subiectul.

— Dacă tot drumul o să-mi spui povești de felul acesta, prefer să mă duci la prima gară și o să iau un tren spre Graz.

— Trebuie să înțelegi că nu puteam porni la drum cu un novice. Trebuie să știi în ce lume ai intrat. Se vede pe fața ta că nu ai experiență cu femeile. Bag mâna în foc că ești virgin. În noaptea asta o să faci cunoștință cu pulberea dorinței cu aromă de căpșuni.

— Pulberea dorinței cu aromă de căpșuni? Ce naiba-i asta?

— Vrei sau nu vrei, o să tragem la prietena mea, desigur rusoaică. Are o mică spălătorie, spală rufe, calcă, scoate pete din cearceafuri, din fețe de masă, din chiloții nemților. Nemțalăii ăștia consumă mâncăruri grase care produc gaze. Sunt atât de meticuloși încât și-au măsurat cantitatea de gaze acumulate în stomac în 24 de ore. Cât crezi că evacuează într-o zi, în medie, un neamț bine hrănit? 14,5 litri de gaze lichefiate. Oxigen azot, hidrogen, dioxid de carbon și metan. Atât. Din toată mâncarea pe care și-o toarnă în stomac, rezultă doar șase elemente, în diferite combinații, mai mult sau mai puțin urât mirositoare. Șase, nu șapte, număr sacru, rezervat lui Dumnezeu. Înțelegi acum ce înseamnă să fii spălătoreasă în Germania marelui Goethe, a titanului Wagner? *Sturm und Drang*. Furtună și avânt. Voraci și polifagi. Stomac balonat, plin și vânturi, corpolență inestetică, număr mare de globule albe, reacții vasomotorii care ar exprima mirosul urât al urinei, defecare exacerbată lipsită de orice demnitate și modestie. De aici numărul mare de migranți inasimilabili. În fond, noi nu suntem decât urmașii nativilor din colonii.

Din toată cultura germană prefer pietismul. Nemții ăștia și aici vorbește rusul din mine, se pot mântui numai prin misticism și revelații de genul apostolului Pavel călărind pe drumul spre Damasc. Patronul spiritual al Reziđenței noastre, apostolul Paul, a căzut de pe cal, iar HerrDirektor al nostru s-a izbit cu mașina asta de un capăt de pod. Atunci a avut revelația că numele lui ar putea însemna ceva. Adică totul. Da, asta este. Sigur, mai trebuie nuanțate anumite trăsături ale individului. Noi artiștii, creatorii în general, nu trebuie să descriem individul izolat, autoreferențial, așa cum ne pretinde

HerrDirektor, ci trebuie să vizăm direct arhetipul, destinele umane, sufletele labile, zguduite de durere și neputință, așa cum ne învață Tolstoi și Dostoievski. Prietena mea are patru fete. Ziua lucrează la spălătorie, noaptea mai storc câte un ban de la mușterii, bărbați serioși, cu familii, care aducând rufele la spălat, la apretat și călcat, se mai distrează un pic cu fetele astea drăguțe, curate și discrete. Special pentru tine în seara asta este rezervată o puștoaică de 16 ani. Eu o s-o iau pe patronă. Un sac de rahat, așa cum ți-am spus. Grasă și frumoasă.

— Nu accept așa ceva. Nici ca limbaj, nici...

— Ba o să accepti. Este în joc onoarea mea. Ne luarăm cu vorba și uite că am intrat în Leipzig. Deocamdată vom face o scurtă oprire la barul de lângă librăria Mehring, unde vreau să merg la budă și să văd dacă nu cumva este de serviciu o barmană căreia i-am uitat numele. Foarte îndărătnică. Mie nu-mi plac cu adevărat decât femeile care nu-mi rezistă. Inaccessibilele sunt dumnezeiești atâta vreme cât nu reușești să te culci cu ele. După ce le-o tragi, devin banale, ca toate celelalte.

Cu remarca asta vulgară, Boris și-a terminat demonstrația, trăgând mașina pe dreapta.

— Rămâi în mașină. Mă întorc imediat.

Am profitat de ocazie și l-am sunat pe unchiul Johann că sunt în trecere prin München și poate mă opresc pe la el și tanti Agnes. S-a bucurat. Nu am terminat bine discuția că Boris a revenit, bosumflat, nervos, și-a mai fixat o dată scaunul și oglinda retrovizoare, și a pornit în trombă.

— Fata nu mai lucrează aici. Păcat. Mai avem puțin și ajungem la rusoaica mea. Așa cum ți-am spus, are o mică afacere, o spălătorie rapidă și veselă. La Spălătoria Rapidă. *SchenelleWasche*. Sau *La Spălătoria Veselă*? Parcă se numește *Im frohlichenWaschsalon*. Nu știu exact.

Așa cum ți-am spus, ți-a rezervat o fată de 16 ani. Este curată. Ca o farmacie. Și dulce că o poți linge peste tot. Ceea ce îți și recomand. Și să nu uiți de buric. Întâi buricul, apoi viermișorul. Faci o impresie bună. Mama ei m-a asigurat că nu este pe ciclu. Nu știe o boabă nemțească. Cu atât mai puțin românește. Poți să-i vorbești urât, dacă asta te excită. Este chiar fiica patroanei. Deci îți dai seama că este rezervată numai clienților de mare încredere. Eu rămân cu hoasca bătrână. Dacă o să am chef o să chem și una dintre fete. Ba chiar două, dacă nu sunt ocupate cu alți clienți.

Fetele astea sunt atât de ahtiate după un bărbat că nici nu se mai uită la el. Nu contează nici dacă o are lungă, subțire, scurtă, groasă, butucănoasă, tare sau moale. Important pentru ele este ce au bărbații în buzunare, nu în chiloți.

În lumea germană, rece și distantă, o rusoaică blondă de la natură este ca o binecuvântată zi de primăvară în toiu iernii. Aici, la Leipzig, am început să-mi schimb felul de a mă îmbrăca, vestimentația rusească, mai exact sovietică, urâtă, cafeniu-murdară, cu haine mai frumoase, la modă chiar. Aveam aici un prieten, bun sculptor. L-am fi vizitat, dar s-a mutat mai la nord, în Greiswald. Am început să mă îmbrac în stilul lui. Nu s-a supărat, ba chiar mi-a dat niște sfaturi.

Cunoașterea precară a limbii germane mi-a dat mult de furcă. Am înțeles că germana are un lexic mult mai bogat decât franceza pe care o vorbeam bine. De fapt, mă pregăteam să plec în Franța. Aveam planurile mele. Când nu urmărești un țel clar, te refugiezi fie în băutura, fie în femei. Iar dacă ai suficienți bani și în una și în alta.

— Am impresia că te-ai supărat că nu ai găsit-o pe barmana căreia nu-i știi numele. De aia sari de la una la alta. Abia te pot urmări. Pari emoționat că ne apropiem de Spălătoria aia rapidă și veselă.

— Aiurea. Un rus să fie emoționat că se apropie de o femeie? Fii, domnule, serios. La început obișnuiam să trag la berăria Ratskeller sau Auerbachkeller. Acolo erau multe fete, majoritatea singure. Cu timpul, după ce ai plătit câteva dame din lumea lor, nimeni nu te mai întreabă *Wokommen Sie her?* Fiind în cercul lor, începe să ți se dezlege limba. Nemții te iau așa cum ești. Nu contează de unde ești, ce accent ai. Cu condiția să ai bani în buzunar. O vreme am frecventat, împreună cu un prieten german care m-a învățat limba, plătit de HerrDirektor, și casa oamenilor de știință și artă unde mai găseai câte o fătucă amatoare de dans, distracție și sex. Hausder Wissenschaftler. Acolo am cunoscut-o pe Effi, prima nemțoaică căreia i-am tras-o. Sau mai bine zis, mi-a tras-o ea mie. Se mișca de parcă era o morișcă, dezarticulat, alandala, fără nicio noimă. Îți venea s-o iei la palme. Mai avea o prietenă, Mitzi, pe care uneori, fără să-i cer, o aducea să petrecem în trei. Mitzi asta îi spunea fiecărui bărbat că el a dezvirginat-o acolo, pe loc, în seara aia. Curate, ordonate în viață, haotice în pat, fetele astea erau și foarte corecte. Dacă le dădeai cumva mai mult decât era tariful erau în stare să-ți dea rest.

Mitzi asta a născut o fetiță și printre mulții bărbați cu care și-a tras-o în perioada concepției copilului, m-a menționat și pe mine. Am fost mândru, însă tribunalul din Halle nu s-a oprit la niciunul dintre masculii menționați pentru că trebuia să-l menționeze doar pe unul, chiar dacă s-a culcat cu mai mulți în perioada respectivă. Biata fată a fost cinstită drept pentru care fiica ei a rămas cu tată necunoscut.

— Ce mai poveste. Acum erai însurat, la casa ta, cu o soție nemțoaică, tată...

— Aiurea. N-am venit din Petersburg să fac copii în Germania. Am venit să fac artă și artă voi face. Dar asta nu înseamnă că o să-mi țin sămânța în ouțe.

— Acum unde mergem? Ne tot învățăm prin orașul acesta. Mergem la berăria aia a oamenilor de știință și artă?

— Acum nu vom merge la nicio berărie. Nu avem timp. Iar mâine, dis de dimineață, vom porni la drum. Vom dormi la rusoaica mea. Patroana și matroana de la Spălătoria rapidă și veselă a devenit pentru mine o adevărată prietenă și amantă. Freundin. Așa i-am și memorat în telefon numele.

— Am și eu un unchi aici, în Germania. Locuiește la München. De fapt lângă München.

— La München? sări Boris. Păi este în drumul nostru.

— Cum să fie în drumul nostru? Facem un lung ocol. Eu ziceam doar așa. O să ne oprim pe la el când ne întoarcem de la Graz.

— Nici vorbă, se opune Boris. Îmi place să cunosc oameni noi. Negreșit mâine trecem pe la unchiul tău. Presimt că o să mă înțeleg bine cu el. Dar deocamdată să tragem la spălătoria *Pulbere de stele cu miros de căpșunică* să le salutăm pe fete. Are să-ți placă.

*

A doua zi, dimineața, destul de devreme, pregătit de plecare, am dus bagajele jos, în minuscula curte, cu gândul să dictez ceva în micul meu reportofon care transformă vocea în text. Cu destule greșeli, dar ușor de corectat. „Nu mă voi strădui să notez cum am fost primiți la Spălătoria asta rapidă sau veselă. Sau și una și alta. La intrare scria *SchenelleWasche*, iar înăuntru *Im frohlichenWaschsalon*. Pentru mine a fost rapidă în pat și deloc veselă dimineața. Nu știu unde să încadrez noaptea asta.”

N-am apucat să dictez mai mult pentru că Boris a apărut în pragul ușii și mi-a făcut semn să merg înăuntru.

— Fetele ne-au pregătit o masă copioasă, a spus el cu gura plină, făcându-mi semn să mă așez. Măncăm bine acum și nu ne oprim până la München.

— Ți-am spus că trebuie să ajungem întâi la Graz. Ne oprim la unchiul meu când ne întoarcem.

— Uite cum facem. Suni tu acolo, la administratorul care te-a anunțat că a dispărut omul acela, nea Vasile al tău, și îl întrebi când trebuie să ajungi să dai lămuriri că nu a plecat cu tine. Poți suna chiar acum până nu coboară patroana.

N-am apucat să sun că a intrat patroana. Mai degrabă avea un aer de matroană nu de patroană. Mică, musculoasă nu grasă, pieptul dezvoltat, dar nu lăsat în jos, parcă atingând perfecțiunea dintre mărime, greutate și ocupație, gazda noastră a rămas în picioare, refuzând să se așeze la masă, deși Boris, politicoș, s-a ridicat de la masă, a tras scaunul, pofțind-o să ia loc. Femeia s-a scuzat că nu ne poate ține companie pentru că are o mulțime de comenzi, cămăși, lenjerie, cearceafuri murdare, secretul succesului afacerii sale fiind rapiditatea cu care onorează comenzile. Rămași singuri, Boris m-a anunțat că deja fetele sunt la munca de zi. Au la subsol mașinile de spălat, de uscat, mesele de călcat. Nu trăiesc exclusiv din activitățile de noapte. Clientul aduce rufele dimineața și spre seară sunt gata, le poate lua acasă. În felul acesta bărbații pot scăpa de acasă având o acoperire perfectă.: duc sau aduc rufele la spălat. Neamțul, deși calculat, în privința sexului este foarte pripit. Vine, își face treaba, plătește, pleacă. Nu înainte de a scăpa de mirosul de căpșună care li se îmbibă în piele.

Am mâncat repede. Cum eu coborâsem cu rucsacul la mine, Boris mi-a dat cheia de la mașină și a urcat sus să-și ia ranița. Mi-am așezat rucsacul pe scaunul din spate și m-am așezat la volan, fixându-mi scaunul și oglinzile retrovizoare. Voiam să conduc o mașină de miliardar care, așa cum o lăuda rusul, se comportă ca o femeie năvălășă. După ce mi-am fixat scaunul și

oglinzile retrovizoare, l-am sunat pe Șefu' Kurt. Mi-a spus că ar fi bine să sosesc la Graz ziua următoare pentru că atunci vor sosi la fața locului și băieții lui nea Vasile și va fi acolo întreaga echipă de anchetatori, procurori, polițiști, avocați. Se va face reconstituirea crimei. Vor fi aduși și soții din Republica Moldova care deja au recunoscut că l-au omorât pe maramureșean. Nu mi-a dat mai multe lămuriri spunându-mi că nu are timp. Boris nu s-a lăsat prea mult timp așteptat. Și-a trântit și el ranița pe scaunele din spate, unde s-a așezat și el.

— Pentru că eu am tras la galere mai din greu decât tine, și am avut parte și de o partidă rapidă, scurtă, de despărțire, acum dimineață, o să conduci tu. Pentru orice eventualitate, am luat și o punguță din pulberea de stele cu aromă de căpșună. Este special pentru tine. Să o folosești cât mai des. Direcția: München.

— Cum München? Ocolim prea mult. Eu vreau să ajung cât mai repede la Graz. Ne oprim la Munchen când ne întoarcem, am insistat eu de formă, știind deja că la Graz trebuia să ajungem abia a doua zi.

— Ți-am spus că mergem la expoziția lui Hermann Nitsch. O să-ți placă și ție.

— Dacă tot mergem la München, m-am dat eu bătut, o să trec și pe la unchiul Johann.

— Perfect, mergem și la unchiul Johann.

— Vreau să merg singur.

— Asta nu se poate. Dacă ne despărțim s-ar putea să nu ne mai reîntâlnim. Sper că unchiul tău nu este un morocănos ca tine.

— Este o mare figură. Dacă mă gândesc bine, seamănă puțin cu tine.

— Păcat că gazda noastră nu a avut timp să stea cu noi la masă. Te-ar fi întrebat dacă ai gustat din plin din pulberea din stele cu aromă de căpșuni.

— Ce pulbere de stele cu miros de căpșuni? N-am simțit niciun miros de căpșuni. Și n-am văzut vreo pulbere de stele prin cămăruța aia mică, dar foarte curată, ce-i drept.

— Păi nu erau în sertarul noptierei prezervative cu miros de căpșuni? Hai, spune-mi cum a fost? I-ai mângâiat buricul, înainte de a coborî la viermișor?

— N-am văzut niciun prezervativ. Și nu este treaba ta sau a patroanei cum a fost. Te rog să nu deschizi subiectul ăsta. A fost bine. Atâta tot. Mai mult nu scoți de la mine.

— Dobitocule, dacă n-ai folosit prezervativ, și mi se pare că n-ai folosit, mama fetei o să fie foarte supărată. Nu credeam că ești chiar atât de prost, a oftat Boris din greu, nemulțumit. Cât i-ai lăsat fetei?

— Să-i las ce?

— Bani, prostule. Ai spus că a fost bine. Pentru asta trebuie să plătești.

— Nu i-am lăsat nimic. Nu mi-ai spus că trebuie să plătim.

— Întoarce. Întoarce repede! O chemi pe fată și o plătești.

— Cum să o umilesc? Credeam că ai rezolvat tu tot. Spuneai că este prietena ta.

— Aici nu merge așa. Se plătește pe loc. Ca după păcate, când ajungi la Judecata de Apoi. Întoarce!

Întoarce repede!

A fost cea mai mare umilință la care am fost supus vreodată. Să plătesc o femeie pentru sex. În timp Boris o sună pe patroană, vorbind cu ea rusește, la primul sens giratoriu am întors.

— Ce i-ai spus?

— I-am spus să iasă în stradă pentru că vreau să-i spun ceva important ce nu se poate spune la telefon.

Ajunși din nou pe străduța unde era Spălătoria rapidă și veselă, patroana era deja în fața porții. Boris s-a dat jos din mașină și s-a apropiat cu pași mari de ea. Îi priveam prin oglinda retrovizoare. Boris i-a spus ceva, aplicându-se spre ea, apoi rusul mătăhălos s-a dat puțin în spate ridicându-și mâinile a neputință. Patroana și-a pus mâinile la gură, s-a dat și ea un pas în spate, apoi a izbucnit în râs. Nu auzeam prin geamurile mașinii, dar bănuiesc că într-un râs zgomotos din moment ce tremura toată carnea pe ea. S-a oprit din râs, s-a uitat spre mașină, mi-a făcut un semn prietenesc cu mâna, apoi l-a prins puternic în brațe pe Boris, l-a sărutat apăsător, pe gură, și l-a împins spre mașină.

— Duceți-vă în pace, a strigat. Drum bun și vă aștept să mai treceți pe la noi.

— Ce s-a întâmplat? l-am întrebat foarte curios pe Boris. Mi-ai spus că trebuie să o chem pe fată, să-mi cer scuze și să o plătesc.

— Nu a fost nevoie. Fata și-a luat singură banii după ce ai adormit.

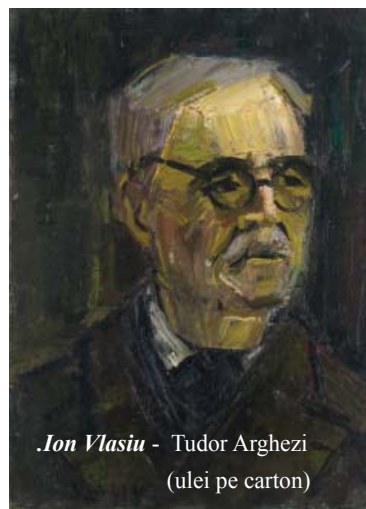
— De aia a râs patroana de la Spălătorie?

— Nu numai de aia. Mi-a spus că nu te-ai atins de fată. Prostănacule! Boule! Condu și lasă-mă să dorm. Sunt frânt. Așa clienți să tot aibă pentru fetița ei. Prostule! Ești pe invers? M-ai făcut de râs. Să nu mă trezești până la unchiul tău în poartă. Sau mergi unde vrei. Nu-mi mai pasă.

*

— De ce ai oprit? întrebă Boris deschizând ochii, căscând, întinzându-și ciolanele, după vreo trei ore bune de mers.

— Ca să alimentez. Am făcut plinul.

.Ion Vlasiu - Tudor Arghezi
(ulei pe carton)

— Ai băgat motorină sau benzină?
 — Pentru că nu s-a blocat motorul înseamnă că am băgat ce trebuie.
 — Cât mai avem?
 — Până unde?
 — Până unde mergem. Bănuiesc că ai profitat că am adormit și ai pornit spre Graz.
 — Nu. Mergem spre Munchen.
 — Foarte bine. Cât mai avem?
 — Mai puțin de o sută de kilometri.
 — Mai pot dormi un pic.
 — Cum vrei.
 Restul drumului Boris s-a prefăcut că doarme, iar eu m-am prefăcut că îl cred adormit.

*

Unchiul Johann locuia într-o mică localitate la câțiva kilometri de Munchen. Era membru în formația de fanfară și îngrijitor la biserică. Moștenise postul de „custode” de la o mătușă de-a noastră care ne lăsase și o mică moștenire. Motiv de ceartă între el și tatăl meu care nu a văzut nici măcar o marcă din moștenire. Frații au trecut peste această dispută financiară abia când tatăl meu s-a lansat în afacerea cu fier vechi, invitându-l și pe el să intre în firmă, dar deja între ei se instalase o răceală peste care nu au reușit să treacă.

Brusc Boris a deschis ochii și a propus să ne oprim undeva să mâncăm.

— Păi abia am mâncat. Oricum în câteva minute ajungem la unchiul meu, am spus eu, făcând pe supăratul. Ne așteaptă.

Nu-mi trecuse supărarea. Ceea ce a făcut el a fost o mizerie și aveam de gând să întrerup orice relație de amicitie cu el imediat ce ne vom reîntoarce în Rezidență.

Mă gândeam să ne oprim o oră, două la unchiul meu, eventual să luăm masa la un mic restaurant din apropiere despre care unchiul Johann nu uita să ne spună că făcuse parte dintr-o rețea de localuri și hoteluri construite de căile ferate germane. Spunea acest lucru cu atâta convingere de parcă ar fi fost meritul lui că micul local era așezat în apropierea casei în care locuia, proprietate a bisericii.

Unchiul ne-a întâmpinat cu brațele deschise, în fața porții.

— Oaspeți, oaspeți. Mare întrunire de familie. De cum m-ai sunat că vii încoace cu un bun prieten de-al tău, și bănuiesc că este acest domn cu figură de viking, am și sunat la București, iar tatăl tău și Paula s-au urcat în primul avion de dimineață și peste câteva minute vor fi aici. Mătușa ta Agnes s-a dus după ei la aeroport.

— Asta da surpriză, a spus Boris în locul meu. Rămăsesem cu gura căscată. Dacă tata s-a decis pe loc să vină în Germania era de rău. Eram sigur că o aduce și pe soră mea ca, împreună, să mă convingă să mă întorc acasă.

— Nu trebuia să faci asta, unchiule. Este prea mare deranjul. Știi cum e tata. O să ne strice tot cheful. Dacă știam...

— Exact, a intervenit din nou Boris, dacă știa nu s-ar fi oprit aici. Oricum noi avem o treabă foarte

importantă în Viena. Cel puțin eu mă grăbesc, iar nepotul dumneavoastră, în această speță, nu este decât șoferul meu. Deci vom sta doar să vă salutăm, pe dumneavoastră, pe distinsa dumneavoastră soție, despre care tânărul meu prieten mi-a povestit atâtea. Desigur, vom aștepta până sosește sora domnișorului Paul și fratele dumneavoastră pe care am înțeles că îl cheamă tot Paul. Ca de altfel și pe tatăl dumneavoastră.

— Ba chiar și pe bunicul nostru. Din arhiva familiei Hermann de Sighișoara rezultă că nepotul nostru aici de față este Paul Hermann al patrulea.

Nu mi-a scăpat ironia rusului. În timp ce ne îndreptam spre casa situată în curtea bisericii, iar unchiul ne vorbea despre cât de frumoasă este biserica de secolul 18, i-am șuiert lui Boris la ureche „Dacă scoți o vorbă despre Rezidența lui HerrDirektor, despre Paul von Hermann, te las aici cu toți hermanii ăștia nebuni pe cap. Nu uita: cheia de la mașina ta este la mine”.

Eram decis să mă țin de cuvânt.

Tata, sora mea și mătușa Agnes au sosit în câteva minute. Porniseră de la București spre Munchen cu o cursă de dimineață.

— Ajungi mai repede de la București la Munich decât de la București la Sighișoara, a spus tata în loc de salut, îndreptându-se cu mâna întinsă spre Boris.

— Bănuiesc că sunteți un coleg din fanfară. Dacă nu vă supără întrebarea, spuneți-mi la ce instrument cântați?

— Eu cânt la mai multe instrumente, a spus politicoș Boris, dar din nefericire nu sunt în aceeași orchestră cu domnul Johann. Mai degrabă sunt coleg cu fiul dumneavoastră. Sunt artist. Sculptor, dar și scriitor. Din păcate nu atât de talentat ca fiul dumneavoastră.

Când l-am auzit am crezut că leșin. Nu bănuiam latura asta mieroasă, pupincuristă, lingușitor-ironică a rusului. Oricum între cei doi s-a înfiripat repede un dialog, tata uitând să mă salute atât pe mine cât și pe unchiul Johann. Nici nu avea cum să-mi strângă mâna pentru că mătușa Agnes deja mă ținea la piept, îmbrățișându-mă de parcă eram cel mai iubit și scump nepot al ei. După ce am scăpat din strânsoare, sora mea s-a apropiat de mine și mi-a șoptit: „După cum vezi, tata este neschimbat. O să-ți povestesc tot ce s-a întâmplat după ce ai plecat din țară fără să ne spui un cuvânt. Eu i-am spus că ai aplicat pentru o bursă, că ai fost trimis de la ziar corespondent pentru Germania. Măcar mie trebuia să-mi spui unde pleci”, mi-a reproșat ea. O să-ți povestesc tot, i-am răspuns eu în șoaptă. Acum sunt într-o foarte, foarte mare încurcătură. Dacă reușesc să-l conving pe rus, noi o să plecăm foarte repede spre Viena. Te rog să nu te superi. Vorbim mai târziu. „Ce rus? s-a mirat sorămea. Tipul ăla este rus? Într-adevăr, are un accent ciudat.” Nu am reușit să-i spun mai multe pentru că mătușa Agnes a preluat conducerea.

— Uite cum procedăm. Casa noastră este foarte primitoare, dar în același timp cam micuță pentru atâția oaspeți. Aici în vecini este un hotel drăguț.

— Construit de căile ferate germane, a completat, mândru, unchiul Johann.

— Lasă, dragă Johann, o să ai timp să dai relații istorice mai târziu. Servim aici, în grădină, ceva, o cafeluță, o prăjiturică...

— Poate și o tărie, a propus Boris.

— Desigur, desigur, o palincă adusă de o rudenie de-a mea din Transilvania, s-a lăudat unguroaica, mătușa Agnes. Apoi vom merge la masă. Hotelul de la colțul străzii are un restaurant drăguț. O să vă placă.

Ne-am așezat la masă. O masă lungă, de lemn vechi, cu crăpături. Mătușa l-a trimis pe unchiul Johann să aducă o față de masă pe care Boris l-a ajutat să o întindă. Era prea scurtă, așa că un capăt al mesei a rămas neacoperit. Motiv pentru care mătușa Agnes a început să-și certe bărbatul, în limba maghiară. S-a dus ea înăuntru și a adus încă o față de masă, de altă culoare, pe care a pus-o pe suprafața mesei neacoperită de prima față de masă, întâmplător aflată chiar în fața tatălui meu, așezat deja, din instinct, în capul mesei.

— Bărbatul ăsta este tare neîndemânatic, s-a scuzat mătușa Agnes. Așa că am să-l rog pe Paul să mă ajute să aduc din bucătărie câteva prăjiturile făcute de mine, cafeluțe, niște aperitive care merg cu țuca din Ardeal.

Am urmat-o pe mătușa Agnes în casă. Totul era pregătit pe masa din bucătărie. În timp ce scotea sticla de palincă unguerească din frigider, mi-a spus, în grabă „Să știi că tatăl tău este foarte supărat pe tine. Mi-a spus că vagabondezi pe undeva, că n-ai dat un semn de viață de săptămâni întregi și că te va duce cu forța acasă. Mie poți să-mi spui ce ai de gând să faci.” „Pe bune, i-am spus, am aplicat pentru o bursă, am obținut-o și sunt foarte bine. Din păcate, nu-mi pot da adresa. Sunt obligat prin contract să nu divulg adresa.” În parte adevărat. „Ioi, hat ce bine, s-a bucurat mătușa, nemții ăștia sunt tare suciți. Nici eu nu-i mai suport. O să vedem cum facem. Îi spun tatălui tău că merg eu cu tine și văd despre ce este vorba. După ce servim puțin aici, o să mergem cu toți la restaurant. Dacă nu ai bani, îți împrumut eu, ca să ai din ce plăti consumația la masă. Poartă-te ca și cum tatăl tău ar fi oaspetele tău. Dar ăsta de l-ai adus cu tine cine este?” s-a interesat ea. „Este coleg cu mine. Este rus, dar este un mare artist. Mașina aia parcată la poartă este a lui. Este plin de bani, am mințit eu”. „Oh, da, zice mătușa, o fi vreun oligarh rus. Este plină Europa de ei. Ne-am înțeles? Te poți baza pe mătușa Agnes.”

Am dus bunătățile pe masa de afară. Sticla i-a fost pasată imediat lui Boris. A gustat direct din sticlă.

— Merge, a tras el concluzia. Este o adevărată mană cerească. Ai o familie minunată, dragă Paul. Trebuie să vă anunț cu fiul dumneavoastră, respectiv nepotul minunatei noastre gazde, este mândria Coloniei noastre de scriitori, artiști, filozofi, esești, ba chiar și IT-iști de ăia ce se pricep la calculatoare. Să bem pentru întâlnirea a trei culturi: germană, română, rusă. Eu sunt rus, dar uitându-mă la sticla asta cu țucă unguerească mai adaug o cultură. Așadar, sunt aici în jurul acestei mese reprezentanți ai patru culturi. Să bem pentru asta. În primul rând am să-l servesc pe domnul Paul Hermann senior, care s-a sacrificat venind să-și vadă fiul la capătul celălalt al Europei. Ca mai bătrân trebuie să vă anunț

că Regulamentul societății noastre nu permite ca pe perioada noviciatului bursierii să ia legătura cu cineva, din păcate nici cu propriile lor familii. „Sănătate. Na zdravi! Să bem pentru minunata noastră întâlnire”.

Porcul de rus, pentru moment, părea că m-a salvat. Nu știu dacă tata s-a lăsat impresionat. După cum îl știam, nu înghițea orice gogoși.

— Am să te rog, dragă Paul, să mergi la mașină și să iei din portbagaj două sticle de votcă. Una o bem acum, iar cealaltă o dăm în păstrare la doamna Agnes pentru când ne vom revedea aici, în același format, la o nouă întâlnire.

Am executat ordinul lui Boris. În portbagaj avea un adevărat arsenal de băuturi, whisky, coniac, rom, dar și o duzină de sticle de Stalinskaia.

Când m-am întors Boris deja își schimbase locul. Stătea între sora mea și mătușa Agnes. Tata și unchiul Johann discutau destul de aprins, în limba română, ca să nu înțeleagă rusul. De cum m-am așezat la masă, vizavi de Boris, au tăcut ascultându-l pe rusul care le vorbea femeilor despre minunățiile pe care nu le găsești nicăieri altundeva decât în artă, despre valul de emoții, profunde și de durată, care leagă ființele umane între ele, indiferent din ce cultură fac parte. „Niciodată, în nicio împrejurare, oamenii nu sunt ceea ce par a fi la prima vedere. Dumnezeu are standarde de calitate? Păi are din moment ce ne-a adunat la aceeași masă. Avem viziunile, fanteziile noastre, însă doamnelor, vă spun eu, și știu bine ce spun, viziunile, fanteziile, descoperirile care schimbă lumea, nu sunt rezervate decât celor cu mintea foarte sănătoasă. Trebuie să ne încredem în ceva? Desigur: în propriul nostru instinct.” Deci Rusul trecuse la atac. Oare care dintre cele două victime îi va cădea în plasă? Soră-mea sau mătușa Agnes? Trebuia să fac ceva. M-am ridicat în picioare.

— Mă iertați, trebuie să vă spun ceva. În primul rând vreau să-mi cer iertare pentru că nu v-am putut anunța unde sunt. Așa cum spunea maestrul meu, domnul Boris Samsonov, Regulamentul Rezidenței noastre ne interzice în perioada de stagiu să luăm legătură cu cei dinafară. Așa se explică tăcerea mea de când am plecat din țară.

— Cum să îți un toast fără un pahar în mână? a intervenit din nou Boris. Eu propun să ne vorbească întâi și înainte de toate patriarhul acestei minunate familii, care de altfel se și află în capul mesei.

— Eu? s-a mirat tata, însă în vocea lui am simțit că era flatat. Oare a căzut în plasa rusului?

— Am să vă rog, a continuat Boris, să luați paharele în mâna dreaptă, cu care noi credincioșii ne facem semnul sfintei cruci. Așa cum trebuia să facă și minunatul dumneavoastră fiu domnule Hermann. Din păcate, sau mai degrabă din fericire, băiatul dumneavoastră nu bea deloc. Abstenență totală. ăsta este, de altfel, singurul lui cusur.

Rusul mințea de înghetau apele, dar am simțit că tata s-a lăsat prins în mrejele lui.

— Trebuie să recunosc că am fost foarte îngrijorați, a spus el încercând, ceremonios, să-l imite pe Boris, Acum că am aflat adevărul nu-mi rămâne altceva

de făcut decât să-l felicite pe fiul meu, urmând să-l cert altădată pentru actul acesta de indisciplină.

— Bravo, să bem până la fund minunata licoare din aceste minunate pahare de cristal.

Boris se întrecea pe sine. Discuția a continuat în aceeași atmosferă de respect reciproc, până s-a terminat sticla de palincă. Între timp mătușa Agnes a adus din bucătărie un platou de brânzeturi, salam, bucățele de suncă, uitând că ne invitase la masă, la restaurantul din vecini.

Dar rusul tot rus rămâne. Dacă la început s-a comportat ireproșabil, când s-a trecut la a doua sticlă de votcă rusească, apreciată îndeosebi de unchiul Johann, dar și de mătușa Agnes, Boris s-a ridicat brusc în picioare:

— Să știți că noaptea trecută fiul dumneavoastră s-a culcat cu o fetiță de 16 ani.

Toată lumea a amuțit. Realizând că a făcut o gafă, a completat imediat:

— Dar nu i-a făcut nimic. Asta nu-l face mai puțin bărbat. Ba chiar îl onorează, ca ființă profund morală. Vă felicite, pe dumneavoastră Paul von Hermann, tată al unui asemenea tânăr.

Na, că la sfârșit, rusul a dat cu mucii-n fasole. Tata s-a ridicat de la masă, s-a îndreptat spre curtea bisericii, a făcut câțiva pași, s-a întors, mi-a făcut semn să-l urmez. Ne-am îndepărtat, apropiind-ne de biserică.

— Tu crezi că am înghițit balivernele acestui bețiv? Am fost contactat în urmă cu câteva săptămâni de un domn, Hans Schafer. A venit personal la București să stea de vorbă cu mine. Mi-a spus despre ce este vorba. Mi-a spus că ai fost muncitor zilier la o fermă agricolă din Austria. Mi-a prezentat acea Colonie în culori frumoase, dar eu nu cred o iotă. Mi-a spus despre acel HerrDirektor care primește numai bursieri care poartă numele Hermann. Nu era nevoie să te ascunzi de mine, să te rupi de familia ta. Am fost anunțat de același domn Hans Schafer și că ai părăsit Rezidența cu un coleg, pe motiv că mergeți împreună la Viena să vă vizitați un prieten internat la un spital de psihiatrie. Mi s-a spus și ce pramatie este rusul, dar apreciez elocvența lui, talentul lui de a se da cu totul altceva decât este. Nu cred că este un prieten adevărat, însă se pare că are un anumit cult al ideii de solidaritate între bărbații imorali.

Ce era să zic?

— Așa este. Îmi pare rău.

— Dacă asta simți tu că este calea pe care vrei să o urmezi, am vorbit și cu mama ta, îți dăm binecuvântarea noastră. Când a fost acel domn la București, a întrebat dacă mai ai frați. I-am spus despre sora ta. Pe urmă m-a sunat chiar acel aristocrat, Paul von Hermann, propunându-mi să o trimit și pe sora ta în aceea Colonie. Dacă nu aș fi vorbit cu el personal, probabil că m-aș fi lăsat convins de acel domn Hans Schafer, dar apoi m-am răzgândit. Ea este femeie și nu are ce căuta în compania aia de dereglați mintali. Acum l-am văzut și pe rusul ăsta zănatic și mincinos. Ține minte ce-ți spun acum: dacă vrei te poți întoarce acasă. O poți face oricând dorești. Afacerea noastră merge bine, iar tu, fiule, vei avea oricând loc în inima mea.

— Am înțeles, tată.

Îmi spunea pentru prima dată „fiule”. Am simțit imboldul de a-l îmbrățișa, dar primul gest trebuia să vină din partea lui. Nu a venit.

— Acum să ne întoarcem la masă. Noi plecăm în seara asta. Am văzut în față o mașină scumpă. Într-adevăr este a acestui zăpăcit de rus?

— Da, este a lui.

— Ne-am luat bilete dus-întors. Am văzut că mătușa Agnes este pleasă. Bietul Johann. Am văzut că nu ai băut deloc. Poate ne duci tu la aeroport. N-aș vrea să o las prea mult pe Paula în preajma rusului. Aș vrea să pornim chiar acum. Îl lași puțin pe rus să se odihnească pe urmă vii să-l iei să plecați la Viena. Domnul Hans mi-a spus și de prietenul acela al tău de la Viena, domnul Vasko. A vorbit frumos de el.

Ne-am întors la masă. Paula s-a uitat la mine întrebându-mă din ochi dacă totul este în regulă.

— Poți să-i arăți și surorii tale cât de frumoasă este curtea acestei biserici, a zis tata. Eu o să mai stau un pic de vorbă cu unchiul Johann.

Boris dormea cu capul pe masă. Spre necazul mătușii Agnes, am plecat cu Paula la o scurtă plimbare prin curtea bisericii. I-am spus că totul este în ordine, că m-am înțeles cu tata neașteptat de bine.

— Mereu îi este frică de schimbări. Cred că și-a spus că a fost un domn să se intereseze de tine. A întrebat și de mine, dar tata nu i-a dat voie să se întâlnească cu mine. A spus că, deocamdată, este suficient că a pierdut un fiu. Mă bucur că ești bine. Eu te-aș putea ajuta cu ceva?

În acel moment mi-am adus aminte de obligația de a-mi construi Autobiografia-fantomă luând-o ca subiect pe ea. Atunci, pentru prima oară, m-am uitat la sora mea ca la o femeie. Am schimbat repede vorba.

— Tata mi-a cerut să vă duc la aeroport. Mi-a spus că v-ați luat bilete dus-întors.

— Da, am văzut că nu ai băut deloc. Am bănuie că vrei să plecați mai departe. Ar mai fi ceva. Am primit acasă o adresă de la poliție, de la Interpol, prin care ne cerea să anunțăm unde ești. Tata nu știe. Nici mamei nu i-am spus. Bănuiesc că s-a întâmplat ceva. Mie poți să-mi spui.

— Nu s-a întâmplat nimic. Niște băieți cu care am lucrat la ferma aia agricolă au furat ceva, dar eu deja plecasem. Probabil mă caută ca martor la prostiile pe care, probabil, le-au făcut.

— Mă bucur să aud asta, m-a îmbrățișat strâns soră-mea. Atunci pentru prima oară i-am simțit sânii. Mizerabilul de HerrDirektor cu Klaudio, băiatul în haine vișinii.

— Totul va fi bine, m-am desprins din îmbrățișarea ei, din nou gândindu-mă la ea ca la o femeie.

— Dacă prietenul tău a adormit, eu zic să pornim cât se poate de repede spre aeroport ca să avem timp să stăm puțin împreună și doar noi trei. Mătușa Agnes mă obosește îngrozitor cu poveștile ei.

(Fragment din romanul Irascibilul domn Vasko)

Claudiu KOMARTIN

Artaud la Norogachic

A găsit stânci scrijelite cu semnele
dinaintea științei și a savanților, cactuși, cursuri
repezi de apă ascunzându-se de cel ce nu
le cunoaște albia și formele schimbătoare,
peisajul arid, permanența nemaculată de tehnică
a magiei,
Artaud electrocutat de Peyotl,
Artaud zdruncinat, vag material,
Artaud dansator cu spiritele,
Artaud în vertijul vidului interior,
Artaud spectator și discipol,
Artaud împrăștiindu-și ultima doză
de heroină peste prăpastie,
Artaud înțelegând că răul e pentru om insondabil
și că expresia lui nu-i păcatul, ci pierderea conștiinței,
Artaud și dominația condamnată a Albilor,
Artaud, ochii lui incendiați
de tribul oamenilor căzuți din ceruri înainte ca
cerurile să se umple de muște,
Artaud învățând de la imobilitatea lor vecină cu sacrul,
Tarahumaras,
dezlegați de lumea fizică și adunați la loc
printre pietrișurile de la Norogachic,
locul în care zeul era încă inteligibil
fiindcă nu primise de la creatură un nume,
Artaud tumefiat, cu țeasta transformată de
sevele drogului în tobă rituală,
Artaud pătruns de Jiculi,
Artaud, cast și erotic precum planta pe care
a căutat-o dincolo și dincoace de lumea vizibilă,
Artaud în ritualul soarelui negru,
Artaud unit cu Onorúgame
și Iyerúgame
și Chirisópori,
provocând pericolul concret al propriei minți
consumate de nevroză și civilizație, de Europa
barbară și degradată,
Artaud adăpostit într-o peșteră cât unghia unui zeu
vechi, pus pe șotii.

Dar noi suntem păpuși în doliu

cu burta bombată cu brațe care apucă
greu lucrurile mai mult le lovesc
sau le târâie când nu ne vede
nimeni

și privirile noastre ar
pustii ar smulge până și când încearcă să
mângâie

suntem păpuși în doliu
cu gura mare maaaare dumnezeule cum mai râdem
de orice prostie ca să nu izbucnim în
plâns deși plânsul ăsta ne face
unici

printre celelalte triburi de păpuși
din odăița fetiței bolnave din naștere a
fetiței cu oase de sticlă și un sânge subțire și-albastru

cu care o să ne zugrăvim biserica
atunci când agonia asta o să se termine
și unul dintre trimișii tăi o să ne mintă că putem să
o luăm de la
capăt.

Patinator

Așa c-am ieșit, m-am întors și am plecat,
am umblat fără țintă, m-am învățat
o vreme pe străzi
pân-a trecut și așteptând să pornească
din nou am coborât
la metrou gândindu-mă mult
în timp ce oamenii urcau, coborau,
înainte să urc într-o garnitură mai goală
pe un perete am recitat iar și iar o
reclamă cu desăvârșire stupidă de la care
nu îmi mai puteam lua privirea
am fixat-o trei stații fără să înțeleg
cum a putut veni copywriterul ăla
cu o asemenea idee (dar el măcar
se poate preface că-i funcțional),
am coborât, adică am urcat
adică am coborât și urcat
și apoi am coborât ca să urc iar,
am intrat în tot felul de magazine
în care m-am zgâit la vitrine, rafturi,
afișe boțite și oameni cu fețe boțite și
gândul la cină sau la zăpezile de-altădată

sau de peste trei zile, am avut
 un flash cu sănii, salopete și vin fiert
 într-o cabană la munte, am vâslit
 mai departe până la prima terasă,
 m-am așezat, am băut moderat, am fumat
 cu suspiciune ascultându-mi în tot
 timpul ăsta hârâitul, sputa
 făcându-și de cap prin plămâni, am
 continuat să umblu în toate părțile,
 patinator profesionist pe angoasă,
 și inevitabilul doomscrolling,
 dezastrul zilei mi-a rânjit în față dintr-o
 fereastră, am închis ochii, i-am
 deschis hotărât să privesc până și-n
 soare, poate uit, poate mă ocolește,
 și toate făcute cât să-mi păcălesc
 încă un sfert de oră dezorientarea:
 covrigi cu susan, birra moretti, bomboane
 mentolate, dunhill (am tras cu nesaț
 deși nu am voie),
 plasturi pentru degetul tăiat
 ieri când curățam păstârnacul,
 umblu mai departe fără să înțeleg,
 în spatele meu e o umbră pe care n-o știu
 deși parcă mă strigă pe nume,
 mă întorc, ascult, urc să cobor,
 mi-a mai scris careva, o să-i răspund
 când va fi prea târziu, acum
 am de ajuns până la colț și de scris un
 comunicat important pentru țară,
 după care o s-o apuc spre matache
 să râd la gluma obosită pe care
 ne-o tot spunem când ne strângem
 în chichineață,
 trebuie să umblu, să mă rad
 în cap și să caut o curea nouă

pentru că dragostea ei a pierit.

Dansează, Soledad

Eu plec, sunt avocați
 care lucrează să ne despartă, sunt antrenați,
 trebuie că știu ei mai bine.

Eu plec, singurătatea se împarte
 doar între poeți și ratați,
 rămână-ntre noi anxietăți și madlene

atâtea joculețe care nu fac doi bani
 când ieși din casă cu iluzia că
 giuvaierul îți vorbește pre limba

spaimelor tale și te-ar putea salva. Dansează,
 Soledad, nici chiar stricatul Verlaine
 n-ar fi știut să te rănească zâmbindu-ți

cu gura lui spartă, rănită de ecoul
 împușcăturii ce a decis totul. Rămâne să împărțim
 lumea, hoitul ăsta cu coroniță și ciucuri

care se-ndepărtează de noi, uite, plutește în vid.

Ion Vlasiu - Stihiile războiului III
 (ulei pe carton)

Trei tineri poeți „singuri”

Cu acest atribut al „singurătății” se autocalifică un mic grup de poeți tineri, acum studenți la Facultatea de Filosofie din Cluj: Toni Chira, Raul Cozlean și Vasi Prode. E, poate, un mod de a se delimita cumva de ansamblul vârstei lor lirice, dominat încă de discursurile autobiografist-minimaliste, cu ambiții, totuși, de maximă autenticitate și de situație „în pas cu vremea” foarte permisivă din toate punctele de vedere și cu accente de nou militantism „progresist”. Pe ei îi știu pasionați cititori de lirică americană și nu numai (de exemplu, Robert Lowell, John Berryman și alții, afini electiv cu aceștia), dar și din poezia engleză și germană a secolului XX. Așadar, mizează pe micronarațiunea expresivă existențial și accentuat confesivă, în asociații de imagini adesea insolite, fără să neglijeze metafora și simbolul, nici aluziile livești. Și fără tentațiile exhibiționiste, acum în vogă. Dar, „singuri” fiind, au o comună notă cvasielegiacă, un tremur al mâinii și al vocii, o privire deschisă dureros-interogativ spre lumea din jur. Sunt note care îi „singularizează” deja în context. Deocamdată, cel mai experimentat este Toni Chira, foarte prezent în lecturile de poezie din diverse cenacluri ale țării, dar, tot mai frecvent și în reviste, cu un discurs neliniștit, al cuiu cu „o geometrie vulnerabilă”, tulburată de decepții și „zbateri de spaimă” lăuntrice, mărturisite direct, cu o naturalețe lipsită de orice emfază. Ceva mai timid încă, Raul Cozlean înfățișează o fragilitate a eului vulnerabil, în stare, doar, pentru moment, „să gravez(e) spații lipsă” și câte „o casă din bucăți inexistente”, cu trimiteri la cineva „cu suferința purtată ca un medalion sub piele”. La rândul său, Vasi Prode vorbește despre vise între care își aude inima (lucru rar în poezia vacarmului „autenticist” recent), vorbește despre sfășieri și striviri, despre „zece suferințe diferite”, încercând să învețe, totuși, „simpla blândețe”. E limpede că toți trei poeții ce se întâlnesc în aceste pagini promit frumoase evoluții și afirmări/confirmări în viitorul apropiat. Să îi întâmpinăm, așadar, cu încredere.

Ion Pop

Toni CHIRA

Amintirea unui cântec de îndurat tortura

Încrâncenarea o pun deoparte. Îmi voi rosti
Puritatea cât îmi este la îndemână
Puritatea mea în locul cuvintelor mele
A trupului ca un leagăn uitat.
Îți voi păstra râsul.
Îți voi păstra fanatismul, fâstâceala și râsul.
Îți voi păstra amintirea dragostei convulsive.
Amintirea unui cântec de îndurat tortura
Îmi limpezește simțurile, le rează în trup.
Claritatea cerului din preajma ta.
Harta cerească trasată de mângâierile tale.
Lângă tine sunt o geometrie vulnerabilă.
Orice nou început se amână.

Poem de dragoste

Un poem de dragoste ar trebui să conțină
Un stomac de tablă,
O limbă de fontă
Și patru pergamente
Cu incantații satanice.
Gândește-te la un cuvânt
Dintr-o limbă moartă,
La cum își luau adio pentru totdeauna sciții.

Adio pentru totdeauna într-o limbă moartă.

Un ultim entuziasm

Pentru că vocea mea este
Mai mare decât trupul meu
Vocea mea vorbește din afara trupului meu

Nopti descreierate în care cauți dragoste
Sau măcar încerci

Să nu te gândești
La dragoste

Sunt zbateri de spaimă
Înăuntrul meu
Prin care
Vocea îmi curge ca mercurul

Ochii

Umblă de parcă sunt doi oameni îmbrățișați
Sub aceeași geacă, doi oameni
Care nu-și vor mai vorbi curând,
Dar până atunci mai este încă timp
Să nu își amintească
Atingerile tuturor brațelor care
Îi vor smulge definitiv unul de celălalt,
Astfel încât sunt
Un singur trecător
La ceasul în care mă uit pe fereastră,
Un trecător cu gesturi neîndemânaticе,
Mai largi decât ar putea
Antrena orice gimnastică,
Mai viguroase decât ale măcelarului
Când scoate în pumni măruntaiele
Și le aruncă pisicii sau câinelui,
Dar mai este încă timp să nu își amintească
Felul în care își vor negocia uitarea,
Mai este încă timp ca animalul
Să își ridice către măcelar
Pentru ultima oară
Ochii.

Hernán Cortés

Să pleci în întâmpinarea trecutului
Cu brațele încărcate cu speranțe naive.
Să pleci în întâmpinarea trecutului
Cu obrajii înroșiți de emoție.
Să pleci în întâmpinarea trecutului
Cu sângele mărșăluind prin trup.
Să pleci în întâmpinarea trecutului
Ca să răstorni prezentul
Într-o baie de acid.
Să pleci în întâmpinarea trecutului
Cu voința celui care pleacă în america.
Să pleci în întâmpinarea trecutului
Cu sângele de conchistador
Curgându-ți până și în unghii.
Să pleci în întâmpinarea trecutului
Ca să fii tu cel care îi va supune pe azteci.
Să pleci în întâmpinarea trecutului
Chiar dacă aztecii au fost
O dragoste pierdută.

Suntem același, Hernán Cortés,
Neîntreцуți în întreaga lume nouă
Prin tot ce avem mai aspru și mai rău în fire.
Păstrându-ne sălbatici,
Am descins în necunoscut.
Păstrându-ne sălbatici,
Am răpus fiara străvechilor civilizații.
Păstrându-ne sălbatici,
Am incendiat toate corăbiile,
Toate drepturile de a ne alege
Întoarcerea
Noi le-am ars și le-am risipit cenușa.

Cei de lângă care am pornit
Ne-au reproșat nebunia și bestialitatea.
Cei de lângă care am pornit
Ne-au privit perplecși țestele fumegând.
Cei de lângă care am pornit
Au dispărut după ce
Le-am pus în palme inimile noastre.
Pentru că noi am vrut adevărul crud.
Pentru că noi am devorat ca rugina
Orice urmă de neadevăr
Care ne-a stat în cale.
Pentru că noi am spulberat umbrele
Care ne-au împresurat fără niciun regret.

Pentru că dragostea noastră
Este mai puternică decât barbaria noastră.
Pentru că dragostea noastră
Este mai puternică decât barbaria noastră
Pentru că barbaria noastră este adevărul.

Ion Vlasiu - Găsite (Lemn)

Raul COZLEAN

Poemul absenței

*„This form, this face, this life
Living to live in a world of time beyond me; let me
Resign my life for this life, my speech for that
unspoken,*

The awakened, lips parted, the hope, the new ships.”

T. S. Eliot

I.

în spatele tău stă mocirla,
vorbele pe care încerci să le păstrezi.
tăcerea a modelat-o,
a pătruns-o cu degete fine
lăsând-o mai ocrotită, mai robustă;
de acolo absența te urmărește –
câinele tău credincios.

II.

vă simt mai aproape când geamurile se închid
și vântul se oprește.
să știți că și pe mine mă macină
tot felul de doruri –
nu le voi recunoaște vreodată.
mă consolez într-un spațiu,
unde scaunele nu mai aparțin nimănui.
sub greutatea lipsei voastre,
se tocesc,
se retrag într-un loc ferit,
apoi dispar,
la fel cum dispar oamenii după un timp.
o dublă distanță ne separă,
dubla distanță ce-mi dictează
chiar și cea mai simplă mișcare.

când îmi plimb țigara printre degete,
fumul se ridică lent
și pare să-mi vorbească;
sunt lucruri mărunte, aproape insesizabile,
deslușite doar după ce s-au pierdut,
în care adesea mă poticnesc.
adierea toamnei fără sfârșit
ridică tot mai sus fumul
odată cu neputința mea.
carnea care doare
măsoară distanța dintre noi
(liniștea contractă mușchii),
se măsoară-n scâncetul câinelui
(mângâierile nu mai pot oferi nimic).
câinele se retrage șchiopătând spre pădure
și va alege crengile sub care să moară.
oasele-i trosnesc la fiecare mișcare.
Corpul va rămâne imprimat
pe iarba umedă de care noi ne ferim –
o ceață subțire peste pădure,
corpul câinelui se lasă peste pământ.

III.

simt că-întunericul ne caută
și ne apropie;
el e carnea vie în care lucrează noaptea.
umbrele îmi aduc încet
căldura din cana cu ceai –
mirosul de neînvinș al somnului.
adorm greu, o pleoapă mi-e transparentă;
încăperea de unde priveam oamenii grăbiți
trecând prin lumina dimineții,
spațiul în care umbrele se retrag.
(nu știu dacă voi mai vedea
aceiași frică în aceiași ochi.)
adorm cu gândul la cei dispăruți,
la cei ce au tras de firele memoriei până
când țeasta aproape că mi-a pocnit.
aburul ieșit din cana cu ceai
se lasă peste mâinile așezate pe masă –
la fel, absența lor mă învelește.
poate că păstrăm în noi locuri pentru cei absenți,
ca pe niște locuri pe băncile din parc
sau în autobuze.
mereu va exista un spațiu de rezervă –
nu încetăm să dispărem.

IV.

când pereții de gheață se înalță până peste capete
gravez spații lipsă –
spații în care aerul și mângâierea

trebuie de dinainte separate
 vreau să păstrez în pereți imaginea asta:
 lumina unui început de zi
 venind din părți diferite –
 o dată pentru mine,
 o dată pentru tine.
 razele se strecoară printre norii
 care ar putea să învelescă
 trupurile noastre amorțite.
 lumea în care te ridici obosită din pat
 și pășești atentă spre bucătărie
 nu a existat niciodată.
 pot construi o casă din bucăți inexistente,
 o casă numai a noastră
 cu o grădină înflorită unde
 stropim împreună plantele tale preferate,
 dar,
 cât ai clipi,
 realitatea distruge totul.
 vântul bate din spate și anunță
 ceasul de liniște peste oase –
 tăcerea unui om singur
 cu privirea pironită
 în ceva ce nu a existat niciodată.

V.
 e ceasul în care nu pot uita
 urmele prietenilor
 cu suferința purtată
 ca un medalion sub piele.

Ion Vlasiu - Mama cu copilul (bronz)

Vasi PRODE

m-aș fi văzut înaintând fără creier,
 dar niciodată fără inimă.
 și poate că am dat prea mult din mine acum.
 cel ce m-a iubit a uitat de atașament.
 din timp și-a astupat capul cu tăcere.

potrivit aceluia ce mi-a fost aproape,
 cel dinăuntru meu a dezvoltat
 un orgoliu nemilos.
 despre el s-a spus că dacă-i dai timp
 îți va fuma din scurt toate țigările.

firește că și eu mi-am astupat capul cu tăcere.
 de la un țesut închis n-am avut
 așteptări, dar mi-am dorit ca dintr-
 al tău să se răsfrângă doar luciul.
 să închid ochii și totul să fie lumină.
 să plâng nesătul pe această lumină,
 deși mă doare mai tare gândindu-mă
 că ți-aș fi îndrăgit orbește mitraliera.

pentru ce a fost până acum,
 am un termen nefolositor.
 m-aș apuca să-l comentez, dar
 mai întâi cred că ar trebui să tac.
 pentru că țin la ceva ce-mi aparține
 și n-are de-a face nicicum cu mine.
 la o adică, dependența mea de oameni
 (e dependența de-a opri plânsul).

Pentru că nu e doar cumpătare, Vasi:
 undeva între vise inima te lasă s-o ascuți.
 Restul, mai ales, vine de la sine:
 când ochii încep tiptil să ți se întunece,
 când nu oricine tinde să apară –
 nu o simplă carne, de care să te agăți,
 cum ai fi crezut cu atâta naivitate.
 Când celălalt se apropie și se îndepărtează.
 Când te forțează să mărturisești:
 chiar din acești ochi reflexia s-a smuls.
 Uite-mi încheieturile cum se apleacă
 spre tine fără să-ți mai ofere ajutor.
 Tu ești un proscris, prietene.
 Nu te poți opri din a-i descrie
 pe oameni în absența lor.
 Îți fac un loc în umărul meu pentru
 când o să-ți cadă capul în gol.
 Și eu mă gândesc uneori la absența lor.
 Mă gândesc să le spun lucruri dure,
 să înceteze cu totul, să-i dojenesc.
 Dar nu mi-e în putere, sunt mult prea obosit,
 iar pereții mei nu se opresc din bâzâit.
 Mi-e atât de somn că dacă mi-aș
 lărgi gura în fața voastră cu putere
 vorbele mele v-ar adormi pe loc.
 Dar nu cu putere, așa nu pot,
 sunt foarte obosit.
 Știi Vasi, am impresia uneori
 că există în noi sunete interzise.
 Cele mai multe se întorc din sfâșieri.
 Undeva între vise inima te lasă s-o ascuți.

Mi-a fost rușine să te îndop cu atâta tristețe.
 Semănam ca două lacrimi strivite.
 Ai spune că odată strivite pe piele,
 se dilată și dispar.
 Un peisaj imediat, căptușirea din câteva lemne
 a unui pat punitiv, în care ne-am adăpostit
 încercând să ne atingem.
 De unul în fața celuilalt n-am avut parte
 fără bătăături, fără un colț al nostru ascuțit.

Mi-a fost rușine să mă înțeleg cu propria piele.
 Mai ales acum, după felul în care suntem striviți.
 Dacă te-a durut, înseamnă că am fost acolo.
 Și cândva spuneam că pielea te salvează
 de celălalt, adică îl poți iubi sub aceleași cute.
 Dar noi n-am jelit cu destulă încredere.
 Fețele noastre s-au târât înspre
 noi până când și-au tocit obrații.

Mi-a fost rușine să te îndemn:
 defoliază-mă, strânge-mi
 ațele între degetele tale.
 Înfășoară-ți măduva.
 Reinventează-ți cu grijă fața.
 Pe rând să ieșim din casă când va fi timpul.
 Să fim înlăturați numai fiindcă suntem de neconfundat.
 Privește-te înainte ca pielea să ne dispară.
 Fețele să ni se dilate în mulțime.
 Să fim striviți de unii singuri,
 dar până să ajungem la rond.

Mi-a fost rușine să-ți spun asta –
 că te-am văzut îndepărtându-te între alte ziduri.
 Că există și presupuneri când te imaginez.
 În care ai fost deja strivită în mulțime.
 În care nu mai putem spune că semănăm.
 Oricât ne-am întinde, n-ajungem unul la altul.
 Noi trăim în locurile în care
 pielea se despică și tace.
 Suntem politicoși când
 vine vorba despre durere.
 Durerea noastră.
 Durerea cea de toate zilele.
 Durerea ce ne-am dat-o nouă astăzi.

nu dinspre mine a venit răbdarea.
 încă din primul prosop care m-a învelit,
 eu am fost dedicat privirii în gol.
 dinspre mine s-a manifestat îndurarea.
 am încercat să mă disciplinez
 în fiecare cădere, să-mi iau
 trupul pe umeri și să nu-l scap
 din vedere în catacombă.
 un dulap de haine întunecate
 mă trezește doar ca să mă întreb:
 de ce ar fi trebuit să presupun
 că sunt mai puternic decât tine,
 aproapele meu care abandonează?
 creierul îmi arde până la capăt, dar
 nu și din ochii mei s-a retras noaptea complet.
 am știut cum s-o sechestrez în pumni –
 ca tu să mă poți vedea în ansamblu,
 când primul cuvânt intim pe care ți-l rostesc
 e primul cuvânt a cărui
 semnificație am uitat-o, aproapele meu.

Zece suferințe diferite

te-am descris în zece poezii.
am surprins cum ia foc memoria
și cum telefonul stă încins pe genunchi.
ecranul se înnegrea atunci definitiv.
mâinile îmi erau ocupate cu ochii:
dezlipeau tentacule solide și sărate.
ștergeau din urma lor apoasă,
prelinsă pe suprafața obrazilor.
mi-aș fi dorit ca măcar cerul să fi fost
mai luminos, să mă scape într-o umbră.

geamul îmi reflectă temeinic fața în întuneric.
n-ai spune că în mine se oprește o circulație,
că întrebări agitate își mai pot avea locul:
cum găsești pe cineva pierdut?
cum recuperezi ceva din cap dacă
îți apare în zece moduri distincte?
cum găsești pe cineva pierdut
dacă stă în zece suferințe diferite?

în chiria ta provizorie ți-am citit poemul despre noi,
în care spuneam că orice am face
nu semănăm cu Plath și Hughes.
că noi urâm ceea ce nu se arată etic
mai mult decât ne urâm comportamentul.
că mi-ar plăcea ca eu să fiu transparent,
iar tu Mega și prin asta să ne definim.
prăbușirea catedralei ți-o preiau pe loc.
sau stopăm orice înseamnă prăbușire.

ne-am îndepărtat reciproc de același oraș,
aproape în același timp, tu cu mutarea,
eu cu plecarea ta, deși multe lucruri
mă cheamă înapoi și tare greu mă pot conforma.
știu că ceilalți există acolo de unde am plecat.
pentru toți ceilalți eu învăț acum simpla blândete.

cred că sunt transparent odată ce dispari,
așa cum unele fructe trântite se lasă deschise.
trauma noastră comună n-am fost noi,
cu acțiunile noastre inconștiente.
trauma noastră comună a fost lumea,
orașul părăsit și realitatea acestora.
faptul că ne-am întâlnit la festivalul de poezie
într-o vară despre care astăzi mă rezum doar la tastat.
faptul că am plâns în următoarea vară doar ca să văd
cum lacrima mea nu se mai reflectă în ochii tăi.

de la un timp ești atât de îndepărtată
încât nu-mi dau seama dacă ai reușit
sau nu să te încrezi în realitatea lumii.
noi am fost încăpățânați și am iubit.
eram dați peste cap de moralitate.

n-am intuit cum realitatea dezbină.
eu încă nu pot crede într-o singură realitate.
par mai multe și că nu se suprapun mereu.

știu că dintr-o infinitate, în cel puțin
o lume, noi continuăm același vis.
mușcăm lihniți felia de pâine și
sorbim ciorba de pui a la grec.

spun asta pentru că din zece poezii
scrise despre tine n-am rămas
cu nimic, tot ce-a fost nou a murit.
pentru că îmi duc mâinile de la ochi
și înțeleg că etica nu există lângă mine.
în cameră zace un corp neînsuflețit
și eu numesc asta o cameră goală.

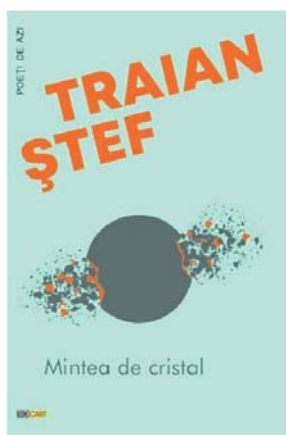
tu ai țipa într-o asemenea cameră?
la fel ai numi-o dacă ar fi complet întunecată?
să nu-ți simți corpul în beznă
îți oprește gândul pentru ceilalți?
memoria ta îi croșetează pe cei dragi
când becul pufăie în stingere și tu stai acoperită?
eu până și din beznă te-aș putea ciopli.
cel mai dur material ce-mi stă la îndemână.
la fel ai numi atunci o cameră goală?
tu pe cine alegi să cioplești din propria ta beznă?

Ion Vlasiu - Turn III (ulei pe carton)

AI. CISTELECAN

Stadiul cristalin al poeziei

Nici dacă și-ar fi pus anume în gând să-și omagieze Premiul național „Ion Barbu”, primit acum doi ani la FILStret Pitești, cu o replică (anti)barbiană n-ar fi reușit Traian Ștef atât de bine precum a reușit fără să aibă astfel de gânduri emfatică. Emfazele de orice fel, de la cele umane la cele poetice, sunt, de fapt, tot ce poate fi mai contrar firii și poeziei lui Traian (se știe că dacă poezia nu e întocmai cum e firea, ceea ce adesea se întâmplă, poetul cu siguranță trișează). Înainte de a propune ofensiv, în *Mintea de cristal* (Editura Rocart, 2024), un simbol ordonator al lumii și o „cristalinitate” contemplativă, de nu o viziune cristalină, Traian atinsese – și chiar de multă vreme – starea de cristalinitate a poeziei. În unele volume, ce-i drept, nu se dă în lături de la manifestele de ingeniozitate formală ori de la colocviul intertextual (ba nici măcar de la ispitele „rescrierii”), dar linia lui de consecvență structurală constă într-un fel de înțelepciune a simplității și, mai ales, simplitate a înțelepciunii – o armonie între seninătate, nostalgie și cumpătare de cuget (și simțire). Pentru a atinge acest stadiu de cristalinitate, poezia și poetica lui fac o reverență în fața simplității, a dicțiunii fără exaltări și a expresivității fără aroganțe. Cu această naturalețe confesivă și contemplativă, ușor melancolică și nostalgică, dar și – evident – sceptică, omagiază el artificiozitatea exaltată și ostentativă, dusă până la autarhia ermetică, a lui Barbu. Nu există poet mai emfatic decât Ion Barbu, care ține să marcheze totdeauna apăsător întrarea într-un limbaj sacru, aruncând cât colo limbajul ordinar și laic. Dar nici poet mai devotat simplității și genuității umane și transparenței poetice precum Traian Ștef. Unei poetici a infatuării simbolice el îi răspunde cu o poetică aparent domestică, fără nici o pretenție de a depăși omenescul imediat și concret. A primit, așadar, chiar premiul pe

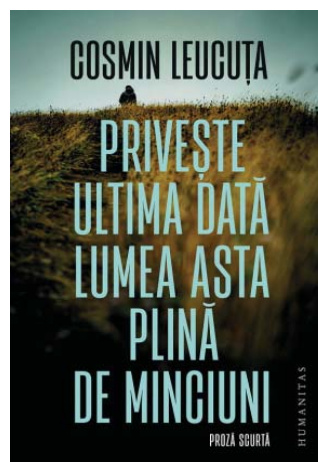
care-l merita ca „oponent” și „conjunctiv” barbian.

La starea de cristalinitate a viziunii Traian ajunge eliminând orice element cu veleități de protagonism din compoziția poemului, fie că e vorba de animația reflexivă, fie că e vorba de impetuoșitatea imaginației. Penitența imaginativă l-a dus spre configurarea de parabole din lucruri și fapte domestice, fără eroism semnificativ, dar ale căror dedesubturi încărcate de un simbolism insinuant sunt dezvoltate ca instantanee ale condiției. Domesticul se decantează aproape ilicit în simbolic și incidentul cotidian se ordonează pe o structură de parabolă. Pe această linie penitentă, poemele sunt făcute din notații fără ifose, directe cantr-un reportaj sec, anume spre a crea un cadru cât mai „neprielnic”, deși nu ostil, epifaniei. Dar drumul acesta pe jos, prin stricte notații, tocmai spre evenimentul epifanic se îndreaptă iar poemul descriptiv – riguros descriptiv – devine un mic imn al luminii: „Ulicioara aceasta ajunge într-un câmp/ Câmpul e străjuit de o pădure/ De mesteacăn și plop/ Mușuroaie cu pământ proaspăt/ Se ridică pe câmp atrase de lumina soarelui// Unde se întâlnește ulicioara cu pădurea/ E o masă și două bănci de lemn/ O flanchează// De departe se vede o mogâldeață/ Așezată cu fața spre drum/ Și capul dat mult pe spate/ Frunzele unui plop tânăr/ Au sclipiri argintii/ Pentru asta a venit/ Acuma îl recunosc/ El e/ Se ridică să-mi facă și mie loc pe bancă/ În această lumină a lui” (*Într-o anume lumină*). Desigur că pe drum poetul pune câteva semne prevestitoare, dar nu destul de elocvente spre a fi considerate chiar semne de circulație spre locul epifanic (mușuroaiele „atrasede lumina soarelui”, frunzele de plop cu „sclipiri argintii”), așa că acesta rămâne un eveniment de convertire. La subtilitatea dozajelor, Traian e un farmacist abilitat în medicamentația de rafinament: în rețeta lui e de-ajuns un strop abia vizibil pentru a produce o transfigurare și a insinua o epifanie în cel mai banal moment și-n cel mai sărac loc. Pe conturul concret al lumii apare de fiecare dată o prezență, un fel de mesager de dincolo, în urma căruia rămâne doar o boare de neliniște și fior: „Era o sală cu multă larmă/ Chipuri difuze cunoscute/ Eu aștept în picioare lîngă ușă/ Lîngă mine așteaptă de asemenea Gabriel/ Doar noi știm ce așteptăm/ Pe cine/ Ușa se deschide cu grijă/ Și intră/ Mă îmbrățișează mai strîns ca altădată/ Și-mi dau seama că am în mîna un pocal/ De aur/ Să i-l ofer/ Și ezit// Mai departe nu știu ce s-a întâmplat// Îl întreb a doua zi pe Gabriel/ Și-mi spune că el n-a văzut pocalul de aur/ Că am băut vin roșu într-adevăr noi trei/ Din pahare ca toate celelalte/ Dar asta înseamnă/ Că a fost și el acolo/ Că am fost toți acolo/ Că de fapt n-a fost un vis/ A fost o mare temere” (*Cum nu știm ce se întâmplă*). Darea de seamă despre evenimentele epifanice, fie că sunt onirice, fie că sunt doar contemplative, e făcută într-o sintaxă aproape idilizantă, chiar și atunci când e posibil ca poetul să se

întâlnit cu moartea. Seninătatea e modul înțelepciunii ca stare a ființei la Traian Ștef iar cristalinitatea – modul contemplației. Nu cred că Nicolae Oprea (în „România literară”, nr. 22/ 2024) voia să spună – când zice că „forma adecvată principiului poetic devine raționamentul, condus uneori pînă la limita silogismului” – că Traian e un poet de speculații și de sentențiozități, făcând un fel de filosofie pre versuri, deși așa s-ar putea înțelege. Știe și Traian, din copilăria culturală, de la Maiorescu de nu din altă parte (măcar că Maiorescu chiar cu asemenea poezii se chinuia el însuși în junețe), că poezia nu e filosofie și că rostul cugetărilor poetice nu e să facă parte dintr-un tratat. De „raționamente” chiar n-are nevoie, căci el propune viața ca mod al înțelepciunii concrete, trăite, fără fandacii intelectuale – iar contemplația, ca mod al revelației umanizante. La orice se uită, Traian scoate la vedere cel mai uman sens simbolic ascuns în lucruri, cum face, bunăoară, cu „păpușile Matrioșka”, cu acea „Mamă bună ascunzîndu-și fecioarele/ Din calea soldatului sovietic” (*Păpușile*). Un poet calm, mai că fără nervi (când nu scrie teme morale), Traian nu se panichează de cele ce se insinuează în lume sau în viață, deși poemele lui sunt un raport despre stadiul melancolic al lumii, despre mutațiile acesteia în zădărnice, despre evacuarea din rost: „Am dat mobilele/ Obiectele netrebuicioase/ Am golit casa/ Și iarna protejez acolo/ Plantele de interior// Acuma aș vrea să scot de acolo/ Și plantele/ Să fac loc bibliotecii mele/ Încă din timpul vieții” (*Casa părinților*). Înțelepciunea ca mod genuin de viață e o partitură de stări, nu de raționamente și concepte, atinse ușor de nostalgie, dar mai ales întreținute de o melancolie infuză. Cu vocabularul „poeziei joase”, modeste și sfoase, Traian scrie, de fapt, „poezie înaltă”, o poezie care „se vede din depărtare” și care „nu se tulbură/ Atunci cînd toate se tulbură/ Ea trece o lumină clară/ Peste reliefurile omenesc/ Peste soldatul eu și tu și el/ Care știe că va muri/ Dar nu astăzi” (*Poezia înaltă*). Desigur că aparatul cu care se poate scrie această poezie nu poate fi decât „mințea de cristal” – și cea „mare” și cele „mici” –, cea care pune totul în lumină fără nici o emfază (dar nu într-o lumină semeață, eventual cu metafizică pe ea, ci într-o lumină afectuoasă, de luminiș protector). De la ea vine armonia contemplativă cu care Traian „petrece” lumea, așezând-o într-o melancolie tandră. Cu omenia și umanitatea ultimului Czesław Miłosz scrie Traian, dând o concretă imediată naturalității și găsind adevărata autenticitate în contemplația cristalină – una solară în chiar melancolia ei.

Oana PALER

Cosmin Leucuța despre o lume plină de minciuni

Cosmin Leucuța e un prozator interesant, atras de bizar, absurd, monstruos, straniu, dimensiuni pe care le simte și le pune sub microscop, examinând inexplicabilul din natura umană. În volumul *Privește ultima dată lumea asta plină de minciuni* (Humanitas, 2024), Leucuța scrie despre violență și răul din jur (și din noi), care îmbracă forme neașteptate, și livrează artistic pe tonuri diferite, folosindu-se de mai multe formule/filtre (clasic, pulp, punk) și mixând narativul cu sugestia cinematografică și cu experimentul dramatic.

Dacă în câteva dintre povestiri și miniscenarii (*Adela, De vorbă cu Petronela, Omul roș*), autorul scrie despre chestiuni importante fără prețiozitate sau efecte forțate, inserând subtil aluzii la tot felul de angoase/anxietăți contemporane, în altele recurge la contrariu, șochează deliberat, obligând practic cititorul să privească fără *blur* o lume populată de monștri și victime (*A fost al mamei mele, Zdrobit: o biografie în viu grai a unei tragedii moderne*). Descrierile sunt excelente, iar personajele trăiesc, *first of all*, prin limbaj. În plus, mesajul pe care-l transmite Leucuța are legătură nu numai cu subiectele pe care le alege sau cu problematica narațiunilor sale, ci și cu o atitudine/ chestionare de natură etică: ce facem în fața ororilor? Întorcem privirea sau găsim curajul de a ne lăsa atinși, răniți, afectați?

În ansamblu, autorul mizează pe contraste, iar cel mai puternic mi se pare cel dintre puritate și maculare. Prima povestire (*Adela*) revarsă un val de nostalgie și emoție, iar ultima șochează prin mărturiile despre un caz de omor comis de doi copii asupra unui alt copil de doi ani și jumătate. De la sentimentalism la groază,

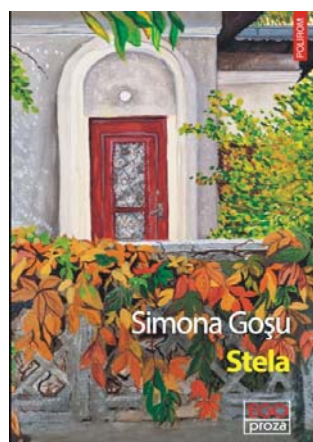
Leucuța exploatează o gamă de trăiri pe care reușește să le transfere și cititorului. Uneori, scrisul e calm, lejer. Vocea narativă a unui introvertit cu ciudățeniile lui, cu întrebări și dileme pe care le formulează fără tamtam, manifestă o îngăduință caldă prin felul în care privește oamenii și întâmplările prin care trec. Alteori, vocea narativă dispare, nu mai există *buffer zone*, iar lumea se prezintă așa cum este ea, bântuită de goliciune, moarte, spaimă. Ca-n *Death Proof*, povestirea *A fost al mamei mele*, aflată la granița dintre horror și absurd (o halucinație de autostradă), parcă creează un univers paralel, arealist, în care avem o crimă (fals) justificată prin autoapărare, în care posibilul călău devine victimă. Tot în zona absurdului, de data aceasta cu accente comice, *Prăjitura* expune viața „de marțipan” a unui personaj copleșit de furie, nevroză și frustrare. În *Adela*, o povestire despre neglijența adulților și despre fragilitatea cărnii noastre, o fetiță inventivă, simpatică și vioaie, moare strivită printre betoane. Naratorul (copil și el pe atunci) o iubește și o pierde într-o clipă. Printre vechituri și aglomerări de obiecte răzbate firav în amintire fiorul primelor contacte cu lumea, scoțând la suprafață compasiunea, afecțiunea, frica, durerea. În *De vorbă cu Petronela*, text conceput sub forma unui dialog, o femeie și un bărbat, aflați în pragul crizei *midlife*, dezbat (fără emfază) tot felul de subiecte: lipsa de însemnătate a vieții, (ne)asumarea unei familii, maternitatea, aberațiile contemporaneității generate de social media care modifică/influențează atitudini și comportamente, făcându-le nefirești și ridicole (înjurătura rebranduită ca „abuz verbal”, „violul gri” și altele). Povestirea *Privește ultima dată lumea asta plină de minciuni* e o hartă sentimentală plină de contraste. Plimbarea prin sat a naratorului oferă ocazia evocării unor figuri semnificative ale copilăriei, împletite cu tragedii (sinuciderea unui copil de 12 ani) sau depresii ale adulților „pe care la vremea aceea nimeni nu era echipat să le depisteze”. Autorul inserează în narațiune detalii memorabile: o bătrână care-și mângâie vitele, descrierea casei Melindei, o locuință abandonată. Trecutul e evocat nostalgic, însă fără optimismul recuperării lui prin amintire: „Am ajuns la marginea satului. De aici până la capătul lumii nu se mai vede decât un lan nesfârșit de grâu. În depărtare, dacă știi încotro să te uiți, mai poți distinge ruinele semeteului. Norii negri se adună la orizont, și dintr-unul țâșnește un fulger care se frânge de vreo șase ori înainte să se înfigă în pământ cu un fluierat sinistru care ajunge la mine după jumătate de minut. Toată scena arată ca o zi plăcută de iarnă nucleară. În fața unei case văd doi copii jucându-se și râzând, și brusc mă simt singur pe lume. Mă lovește o melancolie aparte, o tristețe de vară, și simt ca și cum inima mi s-ar scufunda în adâncuri, trasă de o greutate care nu știu de unde vine și ce înseamnă”.

Leucuța e moralist, dar nu sentențios, e reflexiv, dar nu abisal, are umor, dar nu e caustic. Nu am găsit

cinism nici în text, nici în subtext, am observat tendința asta și la alți prozatori mai tineri, o eliberare de „obligația” de a fi *cool* prin cinism. Jena de a arăta că-ți pasă pare că a dispărut. *Privește ultima dată lumea asta plină de minciuni* e un volum care te poate afecta emoțional, dar, vorba Sașei Zare, altfel ce rost are să mai scrii literatură.

Senida POENARIU

Stela sau despre o femeie cu minte de bărbat

*Stela*¹, romanul Simonei Goșu, se deschide printr-o scenă de „mansplaining”, emblematică în economia poveștii tocmai pentru că surprinde, anticipativ, mizele sociale ale poveștii conduse pe coordonate intersecționale de gen, clasă, rasă și chiar naționalitate/ cetățenie. La o privire superficială, povestea Stelei poate părea banală dacă ne raportăm la primul volum de proză scurtă al Simonei Goșu, *Fragil*, publicat în 2020, o colecție de micronarațiuni ce înfățișează atipicul și caracterul insolit, ascuns și chiar rușinos, tabuizat, al vieții personajelor, fie ele adulți sau copii. Însă, după cum vom vedea, nici aici privirea focalizată a autoarei nu se limitează la *ceea ce se vede / ceea ce se spune*, profilând un *dincolo*² al imaginii fericite din pozele de familie ale celor așa-zis privilegiați sau mai puțin privilegiați.

Deși operează cu clișee și locuri comune, prin aceeași tehnică a mistificărilor și demistificărilor, Simona Goșu reușește să dea viață unui personaj autentic, cu toate defectele și virtuțile sale. Biografia în șase părți, respectiv în șase zile de lucru, a unui personaj atât de vivace precum Stela, de 53 de ani, fostă casieră la Depozitul de carte, acum menajeră, este susținută într-un ritm foarte rapid. O scriitură vie, așa cum este și personajul pe care-l (re)prezintă. Se poate spune că

forma este în deplină adecvare cu mesajul. Există un crescendo care dă naștere, simultan, atât narațiunii în sine, cât și unui personaj, pe principiul Creațiunii succesive din cartea Genezei, o Stela însă cu o conștiință de sine poate un pic grăbită, o accelerare riscantă, am putea spune, nu fără o doză de cârcoteală.

Cu mici sincope, în definitiv neglijabile în raport cu reușitele romanului, Simona Goșu își conduce personajul în mod admirabil, mai ales că vorbim despre prima încercare în acest gen narativ. În linii mari, mai degrabă prin dialog decât prin tehnica observației tipice romanelor de tip realist, *Stela* se (re)găsește în timp ce (se) discută cu celelalte personaje. Nu ne-ar mira ca prin această continuă sporovăială a personajelor, construind în jurul unui personaj feminin extrem de locvace, o Steluță incapabilă să-și țină gura, să avem aici o intenționalitate narativă cu bătaie mai lungă: cum să construiești un univers dominat de prezențe feminine fără să nu apelezi la stereotipica locvacitate a genului feminin? Numai că, cele mai profunde și dureroase adevăruri despre Stela se regăsesc nu în ce se spune, ci în ceea ce se trece sub tăcere o viață întreagă. Apoi, așa cum ne-a obișnuit, Simona Goșu ne prezintă și reversul prin fiica Lăcrămioara, o taciturnă, o „ascunsă” care, cel puțin pentru Stela, rămâne o enigmă.

Interesantă este și dubla perspectivă: cea a timpului prezent – pe care Stela îl petrece la lucru, în casele în care este menajeră, și apoi discursul retrospectiv, respectiv rezumarea momentelor de maximă intensitate pe care aceasta le găsește demne de povestit soțului Mircea, când ajunge acasă. Este redată exemplar și o dinamică a relațiilor pe verticală, cu angajatorii, un soi de mică burghezie bucureșteană, dar și pe orizontală, cu ceilalți angajați, care, nu tocmai satisfăcuți de condiția lor, își obțin micile satisfacții din categoria „să moară și capra vecinului”, dovedind, desigur, și o doză de ipocrizie necesară supraviețuirii în acest mediu. Astfel savuroasă este discuția dintre Stela și Camelia, soția grădinarului care-și înlocuiește soțul la muncă, despre câinele Dianei „pațachina de câine” care, în contrast cu *poziția socială* din care face parte, parcă numai în ciudă, are o pasiune „să se tăvălească în rahat și mortăciuni” (p. 35).

Revenind la scena care deschide romanul, îl regăsim pe domnul Țane, activistul PSD-ist, care-i face o instrucțiune într-ale conspirației menajerei lui, Stela, o chemare la civism în contextul referendumului pentru familie. Stela, fire practică, vrea să înțeleagă cine/ ce este statul paralel. Discursul actorului convertit în activist salvator, Marin Țane, prin lipsa de concretețe și efuziuni apocaliptice, relevă un tipar ușor recognoscibil, care, într-un tăvălug argumentativ, speculează tot felul de frici colective mai noi și mai vechi (legiuitorii – acel *Ei* generic – care-și fac propria lege, poliția politică, semne și pedepse divine pentru timpurile în care oamenii

se căsătoresc cu animale și sentimente naționaliste de extremă în care globaliștii vor să fure țara). Ceea ce merită reținut de aici nu este doar discursul în sine, tragic-comic cum este el, cât surprinderea reacțiilor sau, mai bine zis, a modului în care Stela percutează la acesta. Romanul urmărește pe de-o parte trezirea conștiinței civice a Stelei, care se traduce prin prezența la vot în cadrul referendumului pentru modificarea articolului 48 din Constituție, și, pe de altă parte, o împăcare cu sine, survenită atât pe fondul unei împăcări cu ceilalți, cât și cu propria ei condiție de femeie și de mamă. Și, deloc neglijabil, mai are loc în acest roman și o împăcare a Stelei cu divinitatea, prin intermediul Bibliei pentru copii.

Privind cu atenție la dramele și sursele nefericirii din familiile pentru care lucrează, Stela ajunge, în cele din urmă, pe parcursul celor șase zile, să-și înțeleagă propriile necazuri și surse ale nefericirii, pe care i le prezintă lui Mircea: „Nu știu, parcă la toți ne intră câte-un drăcușor în cap și nu ne lasă să ne bucurăm de nimica. Știi că notărița s-a operat de cearcăne? Așa, de frumusețe, nu că trebuia... Zici că era bătută ultima oară. De ce l-o fi lăsat ea pe Țane la bătrânețe?! Și el, în loc să-și vadă de teatru, face pe măscăriciu-n piața, zici că-i urs din ăla, de joacă cum îi cântă alții. Ce să mai, dacă și Diana, fată frumoasă, deșteaptă, apare ea și-n reviste și tot necăjită e ...” (p.76). Discuția despre înfometarea Dianei, orfana însărcinată și iubita domnului Vlad, mult mai în vârstă decât ea, pentru care Stela preia rol maternal, provoacă rostirea unor gânduri până atunci neverbalizate despre Lăcrămioara, fiica cu care aceasta avea o relație dificilă, precum și o primă încercare eșuată de a relua legătura.

Probabil că, pe lângă pierderea casei, marea ei traumă, și a serviciului – și odată cu acesta și a posibilității de a fi femeie de afaceri, dorință care mai că a băgat-o la închisoare –, AVC-ul soțului, om bun și înțeleghător, plecarea din țară pe furiș a Lăcrămioarei și căsătoria acesteia cu un bărbat de culoare, la care se adaugă și înstrăinarea recentă de fiul iubit, adolescentul Emanuel, cea mai mare nemulțumire a Stelei este cea legată de *locul* ei atât pe plan familial, cât și pe cel social. Stela are nevoie să simtă că e nevoie de ea, „ca are un rost”, astfel că „se bucura, aproape-i dădeau lacrimile când îi ziceau familiile «Fără dumneavoastră am fi morți»” (p.80): „Să fii de folos pe lumea asta, să aibă lumea nevoie de tine, asta contează. Și să faci un lucru cu rost” (p. 101).

Retrospecția împrejurărilor prin care Stela își pierde locul de muncă și (auto)justificările acesteia, dar mai ales – pentru că era vorba de cărți și comercializarea lor ilegală – „succesul” în termeni de vânzări al autorilor/cărților, probează, încă o dată, capacitatea Simonei Goșu de a oferi o anumită tandrețe (și umor) chiar și celor mai nefericite evenimente: „Deja îl auzea pe patron lăudând-o, dând-o exemplu colegilor de la vânzări și

distribuție – în ultima vreme, făcea săptămânal ședințe despre scăderea vânzărilor. Nu i-a venit să creadă când oamenii au scos portofelele – vreo două profesoare mai în vârstă și-au rugat colegii să pună bani pentru ele. De abia reușea să completeze chitanțele. Bătaia s-a dat pe culegeri și atlase. Ce-o fi avut în cap să umple căruciorul cu autori morți? De Coelho întrebau toți” (p.105).

Prin ochii lui Mircea, Stela era „întotdeauna bine-intenționată, un fel de justițiară, care voia să rezolve situații complicate, uneori pe cele care nu o priveau. Când o vedea cu ochii în lacrimi, incapabilă să înțeleagă că poveștile din capul ei nu se potriveau cu realitatea, i se făcea milă de ea, la gândul că e singurul care o vede așa cum e: o visătoare, nu o șmecheră sau o șarlatancă, cum putea crede cine nu o cunoștea bine” (p. 68). Portretul lui Mircea este dublat de cel al lui Țane, care o ajută pe Stela să iasă din problemele legale, dar și financiare, atunci când aceasta își pierde serviciul și casa: „Stela nu e o hoată, e cinstită, dar așa o trăsnităăă, ce n-am pomenit, o ză-pă-ci-tă” (pp. 69).

Convins că soția lui se va împlini prin rolul de mamă, respectiv prin acela de casnică, Mircea avea să descopere, după nașterea copiilor, că, asemenea lui, pentru care „meseria a fost mereu un colac de salvare” (p. 181), și ea își dorea „o meseria cu rost”: „Teatrul era leacul lui și își dădea seama că Stela nu avea partea asta de viață” (p. 183). Capacitatea lui de a se adapta la această nevoie a soției sale este, în mod surprinzător, mai mare decât a Stelei care, o viață întregă, nu-și înțelege nici nevoile și nici frustrările, fiind prinsă într-o dureroasă oscilare între conformism și revoltă. La rândul lui, Mircea își face muștrări de conștiință că nu a înțeles mai devreme că Stela are „minte de bărbat” și că, pe cale de consecință, a vrut să „facă lucruri”, „să aibă rost”, să fie cineva”, nu doar să fie mamă. Când cei doi reușesc să rostească ce era de nerostit, Stela își găsește în sfârșit liniștea.

Problema maternității și a confruntărilor diverselor mentalități asupra rolului femeilor în societate este una dintre temele predominante ale romanului, ca și cea a presiunilor puse asupra corpului feminin, fie el mai tânăr sau ajuns la menopauză³.

Alături de problema homofobiei și a variațiilor sale în spațiul românesc, xenofobia și rasismul sunt aici motivate de statutul de victimă pe care și-l reclamă Stela: pe de-o parte pierderea casei pentru că „o babă de evreică, pe nume Eva Weiner, fugită în Germania prin '82, și-a amintit de casa din București (...) o bogătașă care avea de recuperat alte două imobile în Iași, aflase avocatul. A câștigat casa din Palisadei și a vândut-o unor străini, probabil doi evrei. Doi bărbați, care cine știe ce învârtesc pe acolo. Nu s-ar mira să afle că vând droguri, niște golani care... Mai bine să nu-și închipuie ce murdării fac nemernicii în locul unde și-a crescut ea copiii” (p. 32). Și, pe de altă parte, de pierderea fiicei, cum o percepe Stela: Lăcrămioara a plecat în străinătate, s-a căsătorit, a făcut un copil și „s-a lăsat pe mâna bărbatului”, și nu pe mâna oricărui bărbat, ci, nenorocire mare, pe mâna unui negru. Stela nu se poate împăca nici cu rasa fostului ginere, nici cu statutul de casnică al fiicei.

Finalul deschis, neașteptat, foarte asemănător cu ceea ce Simona Goșu ne-a obișnuit deja în *Fragil*, tulbură definitiv liniștea de-abia descoperită a Stelei. A șaptea zi este una a sfârșitului... sau a începutului, o zi în care, cum afirma Nicoleta Cliveț, „se produce saltul”⁴. Lăsăm și încurajăm cititorul să-l descopere singur.

¹ Simona Goșu, *Stela*, Polirom, București, 2023, 244 pp.

² v. și cronică Nicoletei Cliveț, *Lumea în șase zile*, în revista „Vatra”, nr. 3-4/ 2024, p. 34-35.

³ Un excelent articol despre corporalitate în acest roman scrie Amalia Cotoi în revista „Familia”, nr. 11-12/ 2023.

⁴ Nicoleta Cliveț, *op.cit.*, p. 35.

Ion Vlasiu - Horea, Cloșca și Crișan

Andreea POP

Poker face

Cartea cu moace, debutul lui Alberto Păduraru apărut anul trecut la Editura Dezarticulat, e un proiect gândit cap-coadă sub forma unei mascarade poetice. Mai rar atâta exhibiție și degajare la un debutant, completate de un umor fin și-o (auto)ironie care percutează peste tot cu multă forță. S-ar zice că e aici o poezie care merge aproape spre facil și artificial. Nimic mai fals, pentru că Alberto Păduraru își regizează tot spectacolul lingvistico-ideatic (mai ales!) care e volumul lui cu multă atenție la felul în care „moacele” se așază în tot colajul ăsta plin de vervă, odată, și mai apoi, cu o nostalgie foarte bine mascată ce vine din siaj biografic.

E multă atitudine ingenuă aici, care poate fi pusă pe seama unei mize ceva mai grave, însă, pe care poetul și-o deconspiră în poemul ce deschide placheta: *premoacă* e unul din puținele momente în care Alberto Păduraru își permite să fie melancolic până la capăt, asumat, fără trucuri și grandilocvențe stilistice care să distragă atenția de la fondul grav al poemelor/ să îl redirecționeze spre o tiradă a ludicului, așa cum se întâmplă în mare parte din volum. Ba chiar dimpotrivă, cu o excizie sentimentală greu de găsit în bufoneria verbală ce îi urmează: „în ultimele tale zile/ am stat cu tine/ deși nu știam/ că așa se face/ nu cunoșteam pe-atunci semnele morții/ pe care mi le ascundeau cu toții/ așa că am avut după-amieze întinse/ și în fiecare dintre ele/ în absolut toate/ ne-am spus câte un secret/ de păstrat în piept/ chiar și după ce nu mai bate// eram mare de acum/ nu îți mai încăpeam pe genunchi/ dar te țineam strâns de mâna ridată/ fără să știu că e pentru ultima dată/ și vorbeam despre viața care urmează/ dar tu doar ascultai// [...] inițial nu m-am gândit că e profetic/ dar te-am visat în seara aia/ și mi-am amintit/ am știu de atunci că ăsta e tributul meu/ pentru tine pentru că/ de la tine am scris și/ de la tine am scrisul/ am înțeles atunci de ce ai vrut să-ți citesc/ am înțeles unde ai spus că o să iei/ cu tine răsul/ am înțeles moartea înțelegând/ viața un pic mai bine”. Aici se vede cel mai bine motorul care pune în funcțiune toată explozia ideatică ce urmează, în confesiunea asta dedicată unui mort drag care echivalează cu o revelație – existențială, dar mai

ales a creației – gândit sub forma tripticului viață-scris-răs care își arondează tentacular toate poemele, fără excepție.

Cred că în cheia asta poate fi citită cel mai bine poezia lui, ca pe un lung poem construit din decupaje tragico-livrești, tras în tușe burlești, unul care explodează de-a dreptul odată cu *Sare și piper*, textul ce vine după momentul personal de mai sus (care justifică demersul ăsta): „am un motan british shorthair/ îl cheamă piper// când mă duc la frigider/ câteodată sare și piper// las ușa crăpată/ sare și piper// așa face el// îl cheamă cu p mic/ n-o să mai crească defel// întind mâna cu whiskas/ zic cine-i băiat bun/ primește whiskas/ și îl mănânc de față cu el/ și-așa la supărare/ sare// săracul piper”. E un exemplu excelent pentru modul în care defilează poezia lui Alberto Păduraru, cu multă inventivitate & joacă, nu doar a formei, ci și a ideilor. S-a vorbit deja despre influențele mai mult sau mai puțin explicite spre care trimit versurile lui, așa că nu le reiau; e suficient de spus că tot amestecul ăsta are, nu de puține ori, o destinație culturală. Că e un poet cu lecturile la zi, dar, mai ales, că e unul care nu se lasă copleșit de tentația imitării, ci reușește să asimileze și să topească toate sursele într-o poezie care mustește de glumă și reflecție, de psihologic tras în poantă și jonglerie, în fine, într-una care se dovedește a fi, până la urmă, o radiografie personală cu textură parodică.

Toată frivolitatea (aparentă, desigur) de care ar putea fi bănuită *Cartea cu moace* ascunde, fără excepție, un substrat sobru. Însă aerul alert și fizionomia (din nou, aparent) nesperioasă a poemelor, și, dincolo de ele, combinațiile de structură în care se înscriu ele, estompează din melancolia discretă (funciară, totuși) a volumului, o redirecționează spre o suită de introspecții mascate în joacă, uneori cu tentă existențială (*mood swings*), sau, dimpotrivă, care frizează nonsensul, pe alocuri (*incompatibil*). De la poeme care comunică între ele (vezi *polen și bijuteriul din Buzău*), la poeme care se „șicanează” reciproc (*poem scris de mână* vs. *poem scris de mână (remix haiku)*), la poeme razante de tip „definiție” (*triangle of sadness* vs. *adevăr*), n-ai cum să nu rămâi fascinat de toată disponibilitatea imaginativă a poetului, care își „deconspiră” la un moment dat „condiția” cu o precizie a intențiilor extrem de plastică: „să fii poet/ înseamnă să ai un cal/ pe care-l călărești invers/ cu măiestria/ unui călăreț frontal/ astfel încât toată lumea/ să se uite la tine și la armăsar/ și să se-ntrebe încotro/ nicăieri, oriunde/ dar mai întâi la tanti Margareta”, *un poem un pic cam lung și explicit despre dragostea dintre 2 melci*.

Oricum o iei, *Cartea cu moace* e un spectacol imprevizibil & spumos, în care senzația e că premisa întâi a poemelor lui Alberto Păduraru echivalează cu o tentativă escapistă/ de „exorcizare”: a realului care amenință să acapareze, „fentat” cu multă luciditate și redirecționat către un discurs poetic sedus în totalitate de sugestii culturale și scenarii pigmentate de mici tandrețuri lingvistice. Tocmai în pendularea asta între biografic și tensiunea demitizării lui e de găsit efortul textelor din debutul ăsta pe care oricum îl citești, n-are cum să treacă neobservat.

* Alberto Păduraru, *Cartea cu moace*, Editura Dezarticulat, București, 2023

Alex GOLDIȘ

Un obiect academic neidentificat

Probabil cea mai provocatoare carte de studii literare românești a ultimilor ani este semnată de Anca Pârvolescu și Manuela Boatcă, profesoare la Universitatea Washington din St. Louis, respectiv Universitatea din Freiburg. Ea se numește *Creolizing the Modern. Transylvania Across Empires* și a apărut la Cornell University în 2022, fiind recent tradusă de Editura Universității Lucian Blaga din Sibiu*. De fapt, probabil că eticheta de „studii literare” nu e tocmai exactă, întrucât volumul sfidează încadrările disciplinare clasice. Deși e ancorată deopotrivă în studiile literare prin formația Ancăi Pârvolescu și în sociologie prin specializarea Manuelei Boatcă, *Creolizarea modernului* rămâne un volum al cărui obiect e mai degrabă interstițial și nu seamănă cu construcțiile clasice ale niciunui din cele două domenii menționate. Cea mai mare ciudățenie e că, totuși, acest OAN (obiect academic neidentificat) a fost deja recunoscut și salutat de cele mai importante asociații de profil la nivel internațional: volumul are deja o receptare consistentă și a primit premiul René Wellek pentru cea mai bună monografie din partea Asociației Americane de Literatură Comparată, dar și Premiul Barrington Moore pentru cel mai bun studiu de Sociologie Comparată și Istorică.

Cartea reprezintă o ilustrare excelentă a faptului că naționalismul metodologic, care a vertebrat cercetările umaniste peste un secol, nu mai poate fi valabil, luând drept teren de analiză și de teoretizare situația Transilvaniei de secol XIX-XX – din punctul de vedere al autoarelor, „una dintre regiunile cel mai puțin teoretizate ale Europei”. Semnalând limitele de acoperire conceptuală ale studiilor postcoloniale, Pârvolescu-

Boatcă optează pentru o paradigmă specifică de studiu, cea a interimperialității, sugerată de contribuțiile Laurei Doyle, însă instrumentată aici în mod liber. Cadrul interimperial le permite o mobilitate extraordinară a privirii, deopotrivă din unghiul extensiilor geografice și al adâncirilor temporale, în descendența aceluia *longue durée* lansat de Fernand Braudel. Transilvania nu e doar un teren de confruntări identitare, religioase, politice, lingvistice ale unor etnii aflate la răscrucea imperiilor (Otoman, Habsburgic, Otoman, Austro-Ungar, Rus), ci și rezultatul valurilor succesive de migrații, al istoriei sclaviei și al dependenței (semi)periferice în interiorul sistemului capitalist mondial. Pe acest fundal foarte larg se desfășoară excursul analitic al autoarelor, care fac din *Ion*, ca prim roman modern românesc, un document important al acestor relații. Ceea ce rezultă de aici e o perspectivă amețitor de complexă prin exhaustivitatea documentară, prin acuitatea observațiilor (care merg întotdeauna la țintă), dar mai ales prin optica palimpsestică: Pârvolescu-Boatcă izolează cutare detaliu din realitate sau din operă și îi expun toate sedimentele istorice, politice, economice, așa cum un entomolog radiografiază toată evoluția speciei – și structura biotopului – atunci când se uită la o insectă.

Un atare mod de a reciti *Ion* îl face aproape de nerecunoscut, însă amănuntele reținute au, toate, fundamente în text și e aproape neverosimil că critica românească autohtonă nu le-a observat sau le-a marginalizat sistematic. Cred că nu e o exagerare să constați că *Creolizarea modernului* e una dintre cele mai spectaculoase cazuri de relectură a unei opere clasice din întreaga literatură română. Cum procedează, propriu-zis, autoarele? Fiecare din cele șapte capitole decupează un nod problematic al romanului și îi desface toate firele geografice și istorice, pornind de la premisa foarte îndrăzneată (dar din nou, evidentă, dacă stai să te gândești puțin) că Pripasul-Prislopul imaginar-reale nu reprezintă zone abstrase sistemului mondial, în accepțiunea lui Wallerstein, ci spații imposibil de explicat în afara relelor globale care îl traversează: „Transilvania era pe deplin – chiar dacă asimetric – integrată în economia mondială capitalistă. «Înapoierea» constituie rezultatul integrării ei inter- și transimperiale ca periferie agricolă”.

Acest postulat inițial irizează tot discursul OAN-ului, care își păstrează până la final indecidabilitatea între mai multe formule, mutând aproape insesizabil reflectorul de pe un obiect al investigației pe celălalt: un studiu al lui Ion adnotat politic, economic și lingvistic, o istorie globală a Transilvaniei documentată prin *Ion*, respectiv o pledoarie pentru Transilvania ca sit central al interimperialității, fără de care conceptul va fi greu de citat de acum înainte în teoria internațională. Nu pot reda aici întreaga complexitate a cărții, mă rezum la a reține câteva mostre ale acestei analize multi-focale:

problematica „iubirii față de pământ” din Ion capătă intensitățile mistic-erotice pe care le-a observat toată lumea nu datorită „excepționalității” personajului, ci datorită unei memorii (colective) interimperiale, jalonată de problema iobăgiei și a împrumutării țăranilor, dar și de nostalgia proprietății: ca apărătoare a extremității estice a Imperiului Habsburgic, țăranimea din Transilvania fusese răsplătită de Maria Tereza cu pământ înainte de jumătatea secolului XIX. De proprietate e legată și condiția de cetățean activ al lui Ion – și Pârvulescu-Boatcă realizează un excurs extrem de interesant cu privire la dreptul la vot în Imperiul Austro-Ungar.

Cartea e și o excelentă reflecție cu privire la conflictele etnice și rasiale în Transilvania, iar *Ion* oferă – din nou – un ecran foarte vast de speculație: cârciumarul Avrum e prin excelență „străinul”, cel responsabil simbolic pentru sărăcirea sătenilor, pentru că structura burgheziei românești e diferită față de cea occidentală: dacă în Vest rețelele comerciale sunt indigenizate, „la periferia estică a Europei, a cărei clasă capitalistă se suprapunea, în mare parte cu vechea nobilime, apariția unei noi burghezii reprezenta o amenințare politică la adresa vechii elite. Astfel, comerțul a rămas domeniul negustorilor percepuți drept «străini» – evrei, dar și germani și armeni în Polonia, bulgari și greci în România”. Din această cauză, creditul lui Ion de la o bancă românească (Someșana) nu e problematic, în timp ce „familia Herdelea e ruinată de un credit luat de la o companie evreiască”. Romii lăutari din celebra scenă a horei sunt priviți din unghiul istoriei lungi a sclaviei, din cel al plasării lor în afara sferei muncii, dar și ca indicatori foarte exacti ai ierarhizării etnice din interiorul Imperiului: „Criticii literari s-au concentrat pe oprimarea populației românești din Transilvania în Ungaria dualistă, uneori în relație cu minoritatea germană, luând rareori în considerare câmpul etnic și rasial constituit din unguri, români, germani, romi, evrei și armeni (...) Însă romii din textul lui Rebreanu perturbă radical narațiunea oprimării românilor. Oricât de oprimat ar fi Ion, el poate să fie violent, fizic și verbal, față de lăutari”. În fine, cartea reprezintă și o reflecție asupra dinamicilor de gen, a violenței domestice – cu Ana ca figură a tăcerilor și a elipselor narative, al cărei viol critică autohtonă nu l-a comentat niciodată –, a politicilor religioase și mai ales a tensiunilor lingvistice.

Probabil că cel mai consistent capitol, a cărui problematică inundă întregul volum, se referă la raportul dintre poliglotismul ideal postulat de *Acta Comparationis Litterarum Universarum*, revista fondată de Hugó Meltz la Cluj, și interglotismul real, ca scenariu de confruntări între cele șase limbi ale etniilor imperiului (română, maghiară, germană, idiș, romani și armeană), în condițiile maghiarizării ca program imperial după 1868. E, din nou, aproape incredibil cum

a fost trecută cu vederea textura poliglotă a lui *Ion*, o carte scrisă de un autor el însuși extrem de interesant din unghiul identităților culturale multiple, asupra cărora nu mai insist aici. Pârvulescu-Boatcă identifică în roman cuvintele așa-zis „străine”, recontextualizându-le în planul mai general al operei, sesizează blocajele lingvistice dintre personaje, în fine, refac unul dintre scenariile cele mai puternice ale romanului, cel puțin la fel de puternic precum cel ilustrat de problema pământului la Ion: aspirația spre un monoglotism etnicist, exprimată cel mai bine de destinul lui Titu Herdelea și de negocierile dintre celelalte personaje intelectuale ale satului. Perspectiva lui Herdelea pare să rezoneze cu metadiscursul auctorial din debutul romanul: privirea rece și detașată de care a făcut atâta caz critica e, în fond, o privire cadastrală, de luare în posesie prin toponime românești a unui spațiu cu o istorie interimperială.

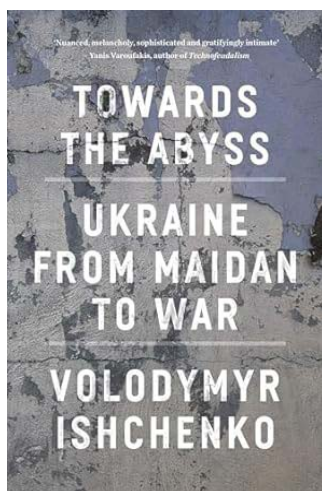
Deși conceptele cu care lucrează cartea (creolizare, interglotism, hibriditate) sau spațiul interstițial în care își plasează obiectul pot părea abstruse publicului românesc, ea cucerește printr-un discurs direct, în care raportul dintre detaliu și legitatea globală e aproape poetic gestionat. Uneori, capitolele construiesc teoretic în jurul câte unei anecdote, debutează sau se încheie cu câte o imagine reprezentativă, nu lipsită de o ironie discretă. În logica înțelegerii satului ca un nod al sistemului mondial pentru care pledează, autoarele cred că n-ar fi fost chiar atât de rău dacă Rebreanu ar fi luat în seamă cererea lui Ion Boldijer, prototipul real al lui Ion, de primi compensație financiară pentru capitalizarea imaginii lui în operă: „Rebreanu prezintă anecdota scrisorii lui Ion drept material de comedie, efect adesea asociat cu metalepsa. Cât este de amuzant că Ion Boldijer, purtătorul real al istoriei iobăgiei, a problemei pământului și periferalizării, vrea ca intelectual de clasă mijlocie să împartă cu el profitul romanului transformat în produs capitalist?”.

Dincolo de cariera ei internațională, care se pare că o duce bine, sper ca această carte inovatoare din toate rațiunile expuse mai sus să ofere un imbold serios studiilor literare românești și, de ce nu, să ajungă la un public tânăr instruit să creadă că nu mai trăiește în același sistem-lume cu cel al cărților pe care e obligat să le citească.

* Anca Pârvulescu, Manuela Boatcă, *Creolizarea modernului. Transilvania la răscrucea imperiilor*, traducere din limba engleză de Ciprian Șiulea, revizuită de autoare, Editura Universității Lucian Blaga, Sibiu, 2024, 250 p.

Alex CISTELECAN

Abisul din vecini

În primăvara acestui an a apărut la editura Verso volumul lui Volodymyr Ishchenko, *Towards the Abyss. Ukraine from Maidan to War*. Cartea grupează – și actualizează acolo unde e nevoie – mai multe din articolele sociologului ucrainian de la Freie Universität din Berlin apărute în ultimii zece ani în publicații și platforme precum *The Guardian*, *Jacobin*, *LetEast*, *AlJazeera*, *New Left Review*. Ca atare, volumul reprezintă o apariție extrem de importantă, în măsura în care aduce în scenă o voce aparte, aproape singulară în corul comentariilor și analizelor dedicate războiului din Ucraina: o voce a unui *social scientist* băștinaș și asumat de stânga, categorie foarte rară și marginală în mai tot estul postcomunist, și cu atât mai mult în Ucraina ultimei decade, în care cele două tabere pro-război, aliniată etanș geopolitic, au strivit practic orice altă posibilă perspectivă critică asupra conflictului.

Volodymyr Ishchenko își declară de la bun început perspectiva non-neutră, ci partizană, doar că atașată unei societăți sau comunități mai mult apuse: cea a „ucrainianului sovietic” – „a wrong ukrainian”, cum o spune chiar el – adică a acelor categorii de ucraineni socializați în societatea sovietică și promisiunea ei modernizantă, cu patriotismul său constituțional, nu ca atașament la o etnie, ci la un proiect politic emancipator – categorie ce avea să înregistreze, în toată tranziția postcomunistă, și în mod accelerat în crizele ucrainene din ultima decadă, un continuu proces de decepție și disoluție. „Soviet Ukrainians were the product of a social revolution; its degradation destroyed them as a political community” – iar cronică ultimilor zece ani pe care o realizează

aici Ishchenko documentează tocmai acest proces de degradare și disoluție a însăși modernității societății ucrainene.

Meritele volumului stau tocmai în articularea unei narațiuni de stânga asupra crizei și conflictului din țara vecină. Acolo unde narațiunile standard se articulează preponderent în cheie geopolitică și culturală, în termeni de Vestul democrat vs. Estul naționalist și autoritar, alinieri cultural-geopolitice care sunt miraculos confirmate în chiar scindarea cultural-regională a Ucrainei, Ishchenko propune în schimb o lectură de clasă a evoluțiilor din ultimii ani. După cum explică el, „deși a căpătat o dimensiune mai etnonațională pe măsură ce criza a escaladat, ceea ce se află în spatele clivajului «regional» din Ucraina este un conflict de clasă”. Tabloul acestui raport de clase, cu cristalizare regională, arată astfel: „Capitaliștii politici – «oligarhii» care au ocupat funcțiile de conducere ale economiei și statului – reprezentau tabăra statu-quo-ului, a stagnării post-sovietice, în timp ce tabăra «occidentală» promitea integrarea în globalizarea neoliberală. Agenda taberei „occidentale” reflecta interesele claselor de mijloc profesionale. Excluse din capitalismul politic, acestea aspirau la rolul de burghezie comprador aliată cu capitalul transnațional. Acesta din urmă ar urma să beneficieze de aplicarea principiilor „transparenței” și „anticorupției”, eliminând astfel principalele avantaje competitive ale capitaliștilor politici din Ucraina. Taberei „occidentale” i s-au alăturat, de asemenea, acele părți ale lucrătorilor care au fost integrate pe piețele UE în primul rând ca lucrători migranți. Cu toate acestea, perspectiva concurenței capitaliste occidentale a speriat alte mari segmente ale

Ion Vlasiu - Mama (piatră)

muncitorilor ucraineni, în special angajații din marile industrii post-sovietice și din sectorul public, cărora tabăra „estică” le putea oferi cel puțin o oarecare stabilitate în mijlocul colapsului post-sovietic, și care au sprijinit pasiv și fără orice entuziasm conducerea acesteia”. (p. XXI).

Această departajare de clasă, decantată de turnura neoliberală a tranziției postcomuniste, este însă, după cum observă și Ishchenko, una destul de tipică pentru tot Estul post-socialist, inclusiv România – ceea ce lipsește de la noi fiind tocmai această decantare perfect „regională” a unui raport de clase: „Această polarizare „regională” a fost în principal o articulare specifică Ucrainei a conflictului de clasă central din lumea post-sovietică: cel dintre, pe de o parte, clasele de mijloc profesionale aliate cu capitalul transnațional și, pe de altă parte, capitaliștii politici locali (cunoscuți colocvial sub numele de „oligarhi”) care se puteau baza doar pe consimțământul pasiv al unui segment al clasei muncitoare, în special din industria grea și sectorul public” (p. 3).

Dacă dinamica crizei și conflictului din Ucraina este, astfel, una mai curând de clasă, decât de etnie și geopolitică, acest lucru este valabil și pentru originea sa – punctul de explozie din 2014 cauzat de politicile ezitante de aliere pro-Vest sau pro-Rusia pe care le încerca Ianukovici. După cum reamintește Ishchenko, cauza primă a crizei ucrainene ce a urmat constă, de fapt, în efectele pe care criza economică din 2008-2011 le-a lăsat aici: o situație mult mai precară decât în Estul oricum afectat serios de acea criză, care a obligat Ucraina să contracteze împrumuturi oneroase la FMI, care au impus o austeritate și o regresie economică tot mai impopulară acasă – tocmai contextul dificil pe care Ianukovici încerca să-l driblizeze în momentul în care, chiar înaintea izbucnirii protestelor din piața Maidan,

jongla cu parteneriatele strategice pro-Vest sau pro-Est. Acesta era contextul de criză socială și implicit fondul socio-economic din care s-au aprins protestele din Maidan, care proteste însă, și ulterioara lor turnură și radicalizare naționalistă, vor abandona și perverti cu totul revendicările sociale inițiale – turnura pro-europeană nu doar că va consfinți neoliberalismul austeritar și represiv, ci îl va și poleii în culori eroice, romantice, decoloniale.

Ceea ce ne conduce spre un al treilea aspect. Un alt merit teoretic al cărții – pe lângă meritul „istoric” de a realiza o cronică a evenimentelor din mijlocul lor – este și critica discursului „decolonizării” ca paradigmă de înțelegere a conflictului din Ucraina și ca aplicație anticomunistă și naționalistă a politicilor și discursurilor identitare contemporane. „Agenda îngustă a «decolonizării», redusă la politici identitare antirusești și anticomuniste, nu face decât să îngreuneze exprimarea unei perspective universale relevante asupra Ucrainei” (p. 119). În locul acestei replieri identitare și auto-orientalizante, Ishchenko arată că ar trebui să concepem criza prelungită din Ucraina ca un caz paradigmatic al consecințelor îndepărtate ale crizei globale. Traiectoria spectaculoasă pe care Ucraina a traversat-o în ultima jumătate de secol – „țara care a sărit de la statutul de periferie agrară europeană la cel de vârf de lance al explorării spațiale și al ciberneticii în decurs de doar două generații – iar apoi, în cursul generației următoare, s-a transformat în cea mai nordică țară din Sudul Global, cu cel mai accentuat declin al PIB-ului și un război devastator” (p. 118) – poate fi văzută mai degrabă ca o traiectorie accelerată și comprimată, într-adevăr, dar al unui curs iminent pentru mai toată lumea, ca o imagine dialectică a viitorului societăților noastre, nicidecum a trecutului lor îndepărtat sau învecinat.

Ion Vlasiu - Eu cu Marina (ulei pe placaj)

Argument

După decembrie 1989, deschiderea granițelor a însemnat o schimbare majoră și în ceea ce privește relația dintre literatura din țară și cea din străinătate scrisă tot în română. Scriitorii care alcătuiau diaspora românească s-au putut întoarce în țară fără teama arestării ori de diversele forme de intimidare și persecuție exercitate de fosta Securitate, cărțile lor au putut fi publicate fără piedici. Aceasta în timp ce alte spirite creatoare tocmai puteau părăsi România atunci când doreau.

Ceea ce s-a modificat fundamental (lăsând deocamdată la o parte cazul literaturii române din Moldova) a fost contextul politic, de care au depins în primul rând motivele plecărilor și ale revenirilor. Motivația strict ideologică s-a volatilizat în bună măsură, dispărând după consumarea mineriadelor și începerea procesului integrării României în NATO și UE, în prim-plan trecând aspecte cum sunt perspectivele succesului economic și ale statutului social și profesional sau accesul mult mai facil la programe de studii. În astfel de condiții, numărul românilor care au emigrat în țări europene și nu numai a devenit imens, cu concentrări semnificative în Spania și Italia. Printre emigranții români – despre care nici măcar nu se știe câți sunt cu exactitate, autoritățile vorbind ba de peste 5,7 milioane, ba de cel puțin 8 milioane! – există, desigur, și mulți creatori de literatură, astfel că odată cu prezența lor în afara granițelor s-au produs transformări și la nivelul creației literare românești din străinătate. Reprezentanții de vârf ai vechii diaspore s-au împuținat enorm cu trecerea timpului, unii chiar revenind în România, operele lor bucurându-se de mediatizarea și receptarea cuvenite, în prezent mai activând doar câțiva dintre ei. Pe de altă parte, s-a dezvoltat în străinătate și o literatură română mai puțin cunoscută, una încă neinventariată și neinvestigată distinct. În diferite țări funcționează reviste, cenacluri și asociații sau întreprinderi literare despre care în România se știe încă prea puțin. Eforturi în acest sens au depus, de exemplu, Florin Manolescu, realizând *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989* (2010), sau Florea Firan și Constantin M. Popa, care au publicat *Literatura diasporei. Antologie comentată* (1996), limitată doar la o parte dintre scriitorii exilului. Însă literatura română care se scrie, din perioada postdecembristă încoace, dincolo de granițele României și ale Moldovei nu s-a bucurat încă de inventariere și analiză. Dintre publicațiile culturale, doar *Euphorion* a mai semnalat în anii din urmă nevoia investigării literaturii care se scrie în română prin diversele țări ale lumii. Pledoarie în acest sens a mai întreprins scriitorul Ionuț Țene, care este activ în presa ultranționalistă.

Prin numărul tematic de față, dedicat literaturii diasporei, semnalăm dezideratul unui inventar cât mai apropiat de exhaustiv al creatorilor/al aparițiilor beletristice, al cercetărilor cenaclurilor, asociațiilor și publicațiilor românești cu conținut literar „din afară”, care să constituie baza abordărilor critice/istoriografice temeinice, lipsite de interferențe cu obsesii naționaliste.

Revista Vatra nu are resursele sau mijloacele necesare unui astfel de demers complex, specific unui institut de cercetare, eventual patronat de Academia Română sau de Ministerul Culturii, însă încearcă să facă în acest sens atât cât realmente îi este posibil, pentru început limitându-se la o abordare a cărei menire esențială este tocmai constituirea unui corpus de creații aparținând românilor care trăiesc în prezent peste hotare, scrise deci în contexte diferite celor „de acasă”, ei fiindu-i asociată miza semnalării nevoii unei investigații amănunțite, în măsură cândva să răspundă la întrebări cum sunt: Cine (mai) sunt cei care scriu în limba română în afara granițelor României și Moldovei, luate acum împreună, ca formând o singură literatură? Care e relația lor cu creația și cu disputele ideologice din spațiul românesc, cum îi influențează emigrarea, care sunt temele care îi preocupă și valorile la care se raportează, (cât) este literatura lor diferită de cea a scriitorilor „din țară”, cum îi influențează ambianța culturală în care se manifestă ș.a.m.d.?

O astfel de abordare nu putea fi atunci altfel decât „democratică”, în sensul trecerii în plan secundar a criteriului estetic, elitist, a ierarhizării deci, și a decelărilor generaționiste, astfel încât ceea ce rezultă să fie o panoramă. Una incompletă, desigur, dar, sperăm, cât mai elocventă pentru starea literaturii diasporei momentului, cuprinzând și partea mai puțin vizibilă, cea de dincolo de interfața elitelor arhicunoscute. Nu ne-am putut întinde spre segmente cum sunt critica, teoria literară, eseistica și teatrul (deși am avut inițial și teatrul în vedere), nici spre abordări analitice îndreptate spre ceea ce scriu românii dincolo de granițe, spațiul numărului de față impunându-ne limitarea la poezie și proză.

În alcătuirea listei cu posibili colaboratori am descoperit că unii scriitori din diaspora s-au repatriat, despre alții se știe prea puțin că au emigrat. La fel, unii nu se consideră diasporeni deși trăiesc în străinătate și (mai) scriu și în română. Pe o parte dintre ei nu i-am putut contacta, în ciuda facilităților internautice, unii ne-au refuzat din diferite motive (starea de sănătate, criza de timp și chiar impedimente legate de obținerea acordului agenților literari care-i reprezintă pe scriitori). Au existat și câteva apeluri ignorate cu desăvârșire. Din păcate, nu lipsesc nici omisiunile, pentru care ne cerem iertare și încercăm să ne revanșăm prin revenirea asupra temei, când sperăm că ne vom putea extinde demersul și spre studii critice despre creația diasporei, precum și spre foarte interesantele creații ale scriitorilor care sunt formați în alte culturi și limbi, dar au ales să învețe româna și să scrie în această limbă.

Dosarul nostru tematic cuprinde răspunsuri ale scriitorilor la câteva teme de reflecție, creații, precum și informații biografice și bibliografice.

Temele de reflecție propuse au fost:

1. Considerați că opera dumneavoastră este influențată și de distanța față de contextul social și cultural din România/Moldova, de contactul direct și prelung cu un altul? Dacă da, care ar fi aspectele pe care le considerați determinante?

2. A scrie din diaspora și pentru publicul din România impune și un anumit efort de intuire și de adecvare la orizontul său de așteptare sau, dimpotrivă, mizați pe o formă de exprimare liberă de o astfel de preocupare?

3. În țara în care trăiți acum, există o comunitate literară românească, în sensul încheșării unor grupuri, organizării unor întruniri/dialoguri stimulante ș.a.m.d.?

4. Publicațiile literare românești de oriunde sunt acum accesibile cu ușurință măcar online, chiar dacă deseori cu întârzieri generate de nevoi economice. Pe care dintre ele le considerați cele mai importante pentru menținerea contactului dumneavoastră cu ceea ce se petrece la zi în literatura română?

5. Cum se vede, din afara României și a Moldovei, dinamica literară românească actuală? Observați discrepanțe tematice, ideologice, estetice în raport cu literatura din țara în care trăiți în prezent (fie în limba țării respective, fie scrisă acolo în română)?

Călin Crăciun

Alina BÎRSAN

Născută în 29.04.1971, în Cluj-Napoca.
Locuiește în Franța, din 2004

Răspunsuri**1.**

Distanța a fost cu siguranță un catalizator personal, atât al unor reflecții și auto-analize care ar fi fost mult îngreunate de mediul sufocant în care trăiam la Cluj, cât și al dorinței de a închea pe hârtie ceva mai mult decât niște notițe personale sau schițe răzlețe de poeme. Am plecat din țară ca rezultat al unei decizii bruște, a fost un fel de fugă într-un spirit romantic de „aventură”, de aspirație vagă spre un necunoscut incitant, spre un soi de renaștere. Doar că uneori când fugi așa brusc, atragi după ție toți uriașii ăia care ies din grotă și care vor să te țină pe loc. M-a preocupat mult dialectica aceasta între fugă și imobilitate, între expresie și neputință, între dorință și moarte, pe care am încercat să o exprim în primul meu volum publicat, „Starea fugii”. Acum mi se pare că volumul nu a fost prea reușit, sau ca s-o spun pe șleau, chiar nu mi-a reușit. La perioada respectivă eram prea lipsită de experiență în privința redactării, a lumii

literare, a strategiilor de publicare, și încă impregnată de un idealism și o naivitate prea puțin rafinate ca să pot să merg mai departe de versuri precum „Doar disperarea / e în stare pură”.

Pe de altă parte, toate considerațiile „practice” chiar nu mă preocupau pe atunci. Aveam nevoie să reînnoiesc contactul vital cu limba română, pe care m-am temut foarte mult că o pierd, și deci că mă pierd pe mine. Ca străin ești tentat să forțezi procesul de adaptare, e pe undeva chiar o hiperadaptare care te face să devii obsedat de cultura țării de adopție, în cazul meu a fost (și mai este încă) vorba nu atât de comportament cât de limbă, pe care m-am străduit să o vorbesc la perfecție, și fără accent dacă se poate. N-a ieșit chiar așa, în schimb am căpătat accent și în limba română ! Cioran spunea că franceza obligă la disciplină, ceea ce i-a permis să creeze în limba lui de adopție acea eleganță de stil, pe care nu o avea în română. Româna e o limbă zbanghie, mult mai elastică, care iese mereu din limite, cu care te simți viu. Bine, probabil că cei mai mulți oameni se simt așa în raport cu limba lor nativă. Și deci mi-am făcut și eu debutul cu poezie în limba maternă.

Apoi nu știu exact ce m-a făcut să doresc din nou să public, mai ales că nu am avut conexiuni cu lumea literară românească, iar primul meu volum nu a făcut furori. Poate fiindcă mi-a fost în continuare greu. Poate faptul că, continuând să scriu în caiet bagatele mele subversive, dar pe care am început să le împărtășesc la prieteni, și în grupuri de poeți și de aspiranți la poezie, mi s-a părut că m-am maturizat ca expresie poetică, și că o anumită vizibilitate și recunoaștere mi-ar face bine. O parte din identitatea mea e legată de psihologie, domeniu în care m-am format și profesez. O altă parte, cea „subversivă”, vine din înclinația artistică, pe care am avut-o mereu dar nu am valorizat-o destul, și nici nu am fost încurajată în mediul meu apropiat. A scrie îmi dă acea formă de libertate, iluzorie dar importantă, de a ieși din roluri și din canoane, de a mă conecta cu eul

meu imaginar. Apoi am înțeles că în eul meu imaginar sunt foarte mulți alții, și că „privirea” celuilalt contează. De asemenea, conexiunea cu alte lumi poetice (și în general cu lumea) contează. Am descoperit că procesul de creație înseamnă să fii înconjurat : de alții, de cuvinte, de cărți, de o viziune („Enivrez-vous”, spunea Baudelaire). Lumea aceea din interior nu e suficientă, ba chiar poate să te înlănțuie.

Cred că al doilea volum, „Mitopoesis sau Singurătatea oului de cerb”, e mai marcat de amestecul influențelor culturale din cele două „acasă” ale mele, fără să pot să identific cu precizie acele influențe. Aici în Franța, cu siguranță am fost modelată ireversibil de contactul meu cu psihanaliza, care m-a împins destul de departe în autocunoaștere, mi-a dat o luciditate uneori enervantă, dar și un echilibru mai bun al expresiei personale. Construcția frazelor și vocabularul meu au trecut și prin specificul francez, iar procesul acesta de metisare continuă. Am descoperit altfel de posibilități expresive ale limbii în creațiile unor poeți care, în contextul rigorii limbii franceze, practică o poetică epurată ce se apropie de logică, unde emoția irumpe mai degrabă din absențe, din ce nu se spune, decât din surplusul de cuvinte. Poemele lor sunt de multe ori scurte, fulgurații. Pe mine, care veneam cu expresionismul generației mele dar și cu un vitalism tipic estic, m-au fascinat poeți ca Antoine Émaz, Eugène Guillevic, Cédric Démangeot, André du Bouchet sau mai tânărul Simon Allonneau. Nu știu dacă i-am luat ca modele, dar m-au impresionat și poate chiar influențat.

În al doilea volum am vrut să creez un altfel de lirism, mai „impersonal” dar tot lirism, fiindcă pentru mine emoția e importantă în actul poetic. Mi-am imaginat un univers hibrid și mutant, atât ca registru expresiv, cât și la nivelul identităților personale, care glisează de la alții la sine, între feminin și masculin, între animal – uman – vegetal - inanimat și ficțiune, între copil și adult, între mecanica unui corp, „aberațiile” onirice, gândirea automată și imaginea glazurată cu care te străduiești să apari nu doar în lume, dar și față de ține însuși-însăși. Mi-a ieșit ceva care îmbină mitologia personală cu mitomania și cu brutalitatea viscerelor / a corpului (nu suntem toți o supă visceroficțională?).

Deși sunt acolo și unele trăiri exaltate, probabil că predomină tonalitatea de însingurare, sentiment care m-a însoțit constant pe parcursul vieții. Iar acest sentiment s-a acutizat în perioada covid în care am scris o parte din carte și în care l-am și pierdut pe tatăl meu, la distanță. Însă îmi citesc mai degrabă cu plăcere poemele din acest volum, ca și cum nu ar fi ale mele – asta poate fi oare un indiciu de reușită ? Am avut și câteva ecouri critice și de la cititori, modeste ca număr în comparație cu poeți români importanți, dar care pe mine m-au bucurat și m-au emoționat. Dacă voi putea, în continuare îmi doresc să creez ceva diferit; am îndoiele permanente și mă plictisesc destul de repede de mine.

2.

Multă vreme m-am închinat și eu, ca mulți alții, la idolul autenticității. Mi se pare acum, din ce în ce mai mult, o iluzie. Chiar atunci când scrii pentru tine cu maximă sinceritate, și chiar dacă nu îți dorești să publici, eu cred că există mereu un public în surdină, fie el imaginar sau subconștient. În ultimă (sau primă) instanță, scrii pentru iubitul sau mama ta, pentru fratele tău geamăn. Or asta induce automat o anumită teatralitate a actului scrierii, ceea ce înseamnă și coduri sociale și culturale. Idealul sau intenția de autenticitate mi se pare însă esențial pentru un poet care vrea să fie mereu în contact cu trăirile personale și să le transmită cu justete. Dar se poate merge și până la deconstrucție, obiectivare, asumarea teatralității etc. Iar alții preferă să se delecteze cu tirania codurilor sociale.

În momentul în care te-ai decis să publici în mod consecvent, adică să pretinzi la o anumită recunoaștere și legitimitate, cred că e imposibil să nu te intereseze ce se mai scrie și ce se citește, care e Zeitgeistul; ceea ce în ziua de azi implică, după mine, și un proces de analiză și de distanțare critică față de creațiile proprii, și o anumită teatralitate în contactul cu publicul. Mi se pare că toate aceste dimensiuni, și mai ales efectul de teatralitate, s-au amplificat enorm în era rețelelor sociale (extrem de folosite de publicul român, după cum arată statisticile), unde apar în timp real tone de producții, iar poeții sunt mult mai solicitați ca să reușească să capteze atenția, să-și promoveze cartea. Inevitabil se creează simultan dinamici de imitație și de concurență sau chiar, după cum am văzut la unii poeți, de modificare a producțiilor creative în funcție de numărul de like-uri și de comentarii. Apoi sunt și performance-urile, poezia vorbită și interpretată, care aduce mai aproape de public creațiile poetice.

La mine procesul de conectare s-a întâmplat (și se întâmplă încă) progresiv, de la uimirea inițială când am constatat că în diverse cronici despre poeți și poete erau mereu referiri și încadrări în diferite curente („așa se face?”); și până la examinarea mult mai atentă și sistematică a creațiilor și tendințelor actuale, și deschiderea unui cont facebook „de autor” care mi-e foarte util, având în vedere distanța ce mă separă de țară. Cred că nu atât pentru a răspunde unui orizont de așteptare, cât pentru a înțelege cam pe unde sunt. Dacă sunt pe undeva.

3.

Probabil că există o comunitate literară românească sau mici grupuri, însă eu nu am avut acces la ele. La un moment dat frecventam cu o anumită asiduitate ICR de la Paris, unde se produceau din când în când și poeți de origine română, sau invitați din țară. Mi s-a părut că e o comunitate închisă sau poate nu am știut eu cum să fac, nedispunând de notorietatea lor. Încercările mele de contact pe email sau pe rețele nu au fost prea fructuoase, cu câteva excepții.

În schimb am fost mai activă în mici comunități franceze, care au însemnat pentru mine un fel de laborator de creație, bineînțeles în franceză. La un moment dat m-am înscris într-un cerc Oulipo („Ouvroir de littérature

potentielle”), din curiozitate și necunoscând mare lucru din această mișcare literară de prestigiu în Franța. Ne trimiteam în plic poeme scrise de mână, respectând niște „constrângeri” tipic oulipiene. Apoi ne-am și întâlnit și am păstrat legătura. A fost foarte simpatic, jucăuș și formator, chiar dacă am înțeles că nu voi continua exclusiv pe calea aceasta a formalismului de limbaj. O altă comunitate care m-a primit cu bunăvoință a fost un Twitter poetic unde se produceau niște oameni destul de talentați și chiar poeți consacrați, iar cu unii ne-am și întâlnit la o discuție sau la prezentări de carte.

4.

Nu aș putea preciza care sunt cele mai importante publicații fiindcă eu mă orientez mai mult după articole sau autori care mă interesează și care apar în una sau alta din revistele prezente pe internet. Internetul și rețelele sociale creează fenomenul acesta de citire rapidă și selectivă, dar și de zapping. Probabil că în țară aș fi mai consecventă și le-aș mai și cumpăra din când în când. Aici mai citesc, în varianta tipărită, revistele în limba franceză „la moitié du fourbi”, „Muscle”...

5.

Întrebarea e complexă. Aflându-mă cumva între două lumi și în niciuna, și neavând competența necesară (în materie de studii literare eu am urmat doar ceva cursuri de teatrologie, facultate pe care nu am terminat-o), nu pot să vin decât cu un sentiment și câteva observații strict personale, ce izvorăsc din pasiunea și interesul meu pentru fenomenul literar. Mărturisesc că, înainte de a-mi crea contul facebook cu scopul de a mă informa despre actualitatea literară, nu cunoșteam decât câteva nume din literatura extrem contemporană din România. Publicațiile apărute pe cont, bloguri și reviste cu texte din autori ai momentului, m-au făcut să-mi doresc să citesc în original totul sau aproape totul. Ceea ce am și făcut, cu un accent pe poezie.

Descoperirea vitalității poeziei românești actuale m-a lăsat, ca să zic așa, perplexă; pe undeva între admirație și frustrare. M-a frapat capacitatea uluitoare de adaptare și de evoluție a poeziei românești, cea extrem contemporană fiind de altfel purtată mai ales de autori tineri și foarte tineri. Apoi, numărul exponențial de noi poeți, din care totuși mulți reușesc să-și creeze o identitate proprie în cadrul curentului dominant (dar inevitabil sunt și alții mai puțin interesanți – cum altfel?).

Efervescența de pe scena contemporană românească vine cu ceva adolescentin, nu mă refer la vârstă ci la spiritul de negație, ebuliția de idei, nevoia de racordare la prezent, sentimentul urgenței. Nu întâmplător, probabil, s-au scris recent mai multe romane despre adolescență. Poezia română contemporană e în general o poezie asumat urbană, asumat racordată la tehnologie, ironică și anti-sentimentală, cu o conștiință a mizelor politice și sociale actuale. Post-modernă, pe linie narativă nord-americană (care tradiție nu e totuși chiar recentă la noi), post-umanistă. Și, în aceeași măsură: post-comunistă, dacă e să ținem cont

de specificul istoric românesc. Cred că suflul acesta nou e mai mult decât salutar în contextul societății românești, în mare parte anacronică și profund conservatoare. Cu câteva reechilibrări necesare, care cred că sunt pe drum.

Din ce am mai citit din literatura contemporană franceză, și din frecventările mele literare, nu am remarcat o demarcație atât de asumată între nou și vechi, nici ca vârstă nici ca ideologie literară. În Franța au fost curente literare puternice și divizate până prin anii 1990. Dacă nu mă înșel, post-modernismul actual e mai degrabă înțeles aici ca o absență a unui curent dominant, ca o paletă foarte diversă și hibridă de tendințe, mai mult ca un eclecticism decât ca o mișcare literară. Rămâne totuși un anume atașament față de curentele inspirate de psihanaliză (cu tradiție solidă în Franța), fie în sialul structuralismului lacanian și al lingvisticii structuraliste (curentele ce pun accent pe formalismul de limbaj), fie pe linie suprarealistă. Cititorii de aici și-au păstrat atașamentul față de poezii lor intrați în clasicism, considerați ca valori sigure. René Daumal, Pierre Reverdy, Benjamin Péret, Robert Desnos, René Crevel, ba chiar un Baudelaire sau un Rimbaud, revin mereu ca referințe. În literatura contemporană există din fericire și o prezență feminină mult mai vizibilă în comparație cu panteonul clasic – sunt multe scriitoare premiate și mediatizate, ca de exemplu, din lecturile mele, Sandra Moussempès, Cécile Coulon, Valérie Rouzeau, Sophie Loizeau, Vénus Khoury-Ghata sau inclassabilele Laura Vazquez sau Babouillec.

Altfel, mi s-a părut că se manifestă o anumită renaștere a „sentimentului naturii” în poezia franceză contemporană, într-un sens destul de clasic și umanist, dar nu mimetic – după exemplul lui Jacques Taurand sau Jacques Simonon. Simultan, avem experimentele avangardiste. După cum am remarcat și în literatura română, există tendințe de metisare și de interferențe între poezie și proză, între poezia scrisă și cea orală (slamul de exemplu), poezie și artele vizuale, poezie și artă performativă, poezia cultă / poezia improvizată etc.

Materii

Zgomot de pași, copacul
în plină lumină,
pietricele pe drum,
picături distincte, despărțite, aliniate,
ecouri ce rezonază
în puritatea neuronală profundă.

Un înveliș vibrează discret și în permanență
în jurul aerului ce
dă o formă fiecărui lucru
expulzându-l din însuși centrul lui, lăsând
acolo o gaură.

*Soarele, vârtej
unde nu sunt decât sunete și atingeri.*

Abia după ploaie, eu văd copacul singur.

Desperechere

Pe volutele aerului, ea se mulează
cu neîndemânare, cu o anumită întârziere,
pe mai multe voci. Și cum altfel, când
corpul însuși se clădește pe falii obscure
- tub de rezonanțe, pixeli, vitrine bizare

când păsări se reflectă
în umbrele copacilor și apoi dispar
lăsând doar urme de aripi ?

Ea cară după ea o carcasă
ce vibrează, un halou de corp,
o gheată desperecheată
ca și cum ar fi unul, corpul unei femei
și toate oglinzile sunt mute.

Ruj

Ușor, năzuia să calce peste păsări,
sărea peste ziguratul neterminat
cu mișcări aleatorii.

Ploua peste mașina de făcut înghețată.

El își țuguia buzele, întindea degetele din fluturi
iar mâna o lua la vale.
Smucit, tot corpul lui o lua la vale
subțindu-se, desfăcându-se în boabe
de sudoare. Cu vechi deprinderi de marinar
ochiul lui se acomoda, el
înota pe jumătate de soare
scuipa moale.

Numai că pata aceea se tot alungea și se micșora
într-o depărtare cu totul neclară.

Undeva se nășteau copiii lor,
fără să știe.

Principiul creșterii continue

Vis de copac.

Foame ce consumă pe dinăuntru
până la o grămadă de circuite cu miros de smoală.
Soarele îndepărtat e mai aproape decât ai crezut !

Nu e nimeni pe stradă. Nimeni,
doar case alinate și închise ca niște păpuși.

Viitorul s-a mutat în prezent
Între două lamele ești în continuă creștere,
sugi din înțelepciunea lumii ca la o mamelă
a unei mame nemuritoare.

In out

Vieți suprapuse, straturi de trăiri,
parcursul lent al digestiei,

voci ce plutesc
ca niște omizi grafice,

prefaceri mătăsoase,
semne ce închid mereu ciclul
renașterilor mărunte.

Doar o fereastră ne desparte.

O stare a naturii

Se întâmplă mereu pe la margini,
e o stare a naturii

Ah, ce vertij să arunci cu bățul departe
la umbra celui ce stă cu spatele
(piatră sau totem ?)

și să ne trezim răsând.

Opera:

Starea fugii (poezie), 2017, Junimea.
Mitopoesis sau Singurătatea oului de cerb (poezie),
2022, Limes.

Referințe:

Călin Crăciun, în „Vatra” nr. 10-11/ 2022, p.15-16 ;
Al. Cistelean, în „Expres cultural” nr. 2 (74), februarie
2023, p.12 și în „Literatura de azi”, 29.05.2023, p.4 ;
Adrian Mureșan, în „Observator Cultural” nr. 1147
(25), 2023.

Ion Vlasiu - În fața timpului, ulei pe pânză

Șerban CHELARIU

Născut în 30 septembrie 1943, București.

Locuiește în Statele Unite ale Americii, din anul 1977.

După ce este eliminat de comuniști din examenul de intrare în facultatea de arte plastice, își ia licența de inginer constructor la Facultatea de Construcții Civile și Industriale în 1967. În anul 1977 emigrează în Statele Unite ale Americii, unde în urma examenelor necesare obține titlul de professional engineer și lucrează în domeniul construcțiilor industriale continuând să picteze și să scrie în timpul liber. În anul 2010, se pensionează și se dedică exclusiv artelor plastice și scrisului (eseuri și poezii).

Răspunsuri

1.

Distanța față de contextul social și cultural intern nu m-a ajutat în nici un chip să scap de gustul peren și mereu tulburător al unei tinereți petrecute în cel mai opresiv regim comunist din Europa, exceptând poate Albania. Destinul crunt al tatălui meu, poetul, eseistul, dramaturgul Traian Chelariu, doctor în filozofie, educat la Paris și Roma, fost asistent universitar al Universității din Cernăuți, fost redactor șef al ziarului Glasul Bucovinei, fost secretar de redacție al Junimii Literare, fost asistent al Profesorului Mihail Ralea, la Universitatea din București, dat afară din învățământ, odată cu soția sa, șomeri pe parcursul a doi ani de zile în anii '50, pentru a găsi în sfârșit un post de deratizator la Abatorul din București, m-a marcat pentru întreaga viață, întrucât învinuirile care i s-au adus, pe nedrept, m-au urmărit și pe mine de-a lungul tinereții, blocându-mi intrarea la Institutul de Belle Arte, unde am dat examen de trei ori, sau la Institutul de Arhitectură, unde am renunțat să dau examen informat fiind că nu voi fi acceptat. După moartea tatălui meu (1966), fiind invitat să particip la o expoziție de pictură la Paris, nu mi s-a acordat viza de plecare, ceea ce m-a hotărât definitiv să emigreze plecând din țară în anul 1976 (decembrie), la vârsta de 33 de ani, când eram, ca artist plastic, parțial format. Am avut norocul, datorită tatălui meu, să avem în casă numeroase

volume de artă, care m-au familiarizat cu domeniul artelor plastice din vechime până la începutul războiului al doilea mondial. Deci, nu cred că pot afirma că am fost schimbat structural de contactele directe cu muzeele Europei sau Americii, ci doar că această deschidere a turnat din plin gaz pe jarul încă nestins al dorințelor mele de mă manifesta. Contactul prelung cu activitățile culturale din America, accesul nelimitat la publicații specifice domeniului cultural, dar și științific, căci, aidoma picturii, fizica și geometria mi-au rămas toată viața dragi, m-au făcut să înțeleg diferențele dintre arta americană și cea europeană, să încerc, fără succes, să o adopt pe cea americană, și să rămân în cele din urmă ancorat pe malurile dragi europene. Dacă orizontul meu artistic a fost substanțial încheștat în momentul în care am plecat din țară, cel filozofic, sau științific, referitor la fizică și matematică, și-au stabilit fundațiile adevărate în America, unde am avut acces la nenumărate publicații nebanuite până atunci, din care am împletit o înțelegere personală asupra universului și vieții, pe care le privesc dualist, cu deosebirea că materia, din dualitatea carteziană, sau spațiul-timp de astăzi, este determinată de îngemănarea eternă a eternității cu vremelnicia, spațiului heraclitic (material, vremelnic) cu metafizicul parmenidic (etern). Iar spiritul este viața, etern independentă de materie. Viața care ne este firimitură din Viață, firimitură dată nouă în dar, pentru a fi, după moartea trupească, înapoiată vieții.

Concluzionând, pot spune că din punctul activității mele în domeniul artelor plastice, contactul cu vestul nu mi-a adus nimic nou. Însă contactul cu cultura vestică, accesul aproape nelimitat la publicații din toate domeniile, de la istorie, filozofie, la fizică și matematică, m-au transformat în alt om. Prietenul meu de singurătate, cum îl numeam eu într-o poezie pe Roger Penrose, marele matematician englez, m-a convins că viața nu este generată de materie, de spațiu-timp, ci este asemenea spațiului-timp. Că spațiul, timpul și viața sunt o trinitate, că acest univers este plin de viață, este *spațiu-timp-viață*. Un alt fel cartezian de a privi unitar existența, în care materia, spațiu-timp, este parte din unitatea parmenido-heraclitiană a eternității cu vremelnicia, prin care Viața hoinărește etern.

Și din acest punct de vedere, datorită faptului că am început să scriu poezie la vârsta de 50 de ani, pot spune că poezia mi-a fost în întregime influențată de contactul meu cu vestul. Și începând să scriu poezie, m-am gândit la Giordano Bruno, la fantasticul lui univers, și mi-am propus să ne reamintim că trăim un miracol al spațiului-timp-viață, și că, așa cum spunea tatăl meu, „*Niciodată nu ar trebui să uităm că locuim în cer și călcăm luminile unei stele, că ni se pare numai că este noroi la picioarele noastre.*”

2.

Ca orice tânăr am scris uneori poezie, dar am început serios să scriu la vârsta de 50 de ani. Citisem multă poezie până atunci, în România. Istorie, filozofie, matematică am citit mult mai mult, având accesul aproape nelimitat în America. Și am început să cred în unitatea spațiului-timp cu a vieții. Mă frământa această interpretare prețioasă mie, personal, și mă întrista să văd cum pas cu

pas, omul ar putea ajunge să elimine dragostea și dorul din sufletul lui, odată cu veșnicul miracol, de neînțeles, al vieții. Și atunci, amintindu-mi de Giordano Bruno, mi-am propus să încerc să scriu și eu despre această sufocantă bucurie pe care cu siguranță a simțit-o și Giordano Bruno, când și-a luminat înțelegerea, intuind miracolul acestui univers. Să-mi reamintesc zilnic mie, dar și când s-o nimeri, posibililor mei cititori, că suntem parte din taina acestui spațiuimpviață. (Și că, așa cum spunea tatăl meu, *locuim în cer și călcăm luminile unei stele...și...că ni se pare numai că este noroi la picioarele noastre.*)

3.

Au existat și încă există, grupuri, organizări sau întruniri/dialoguri. Multe dintre ele însă au îmbătrânit... Problema, pentru că încă există o problemă, este că aceste instituții sau organizații, în general, nu deschid la întruniri/dialoguri brațele larg publicului interesat. Dacă nu ești pe listele lor, sau chiar dacă ai făcut parte cândva din acele liste, la noile întruniri ești anunțat cu o zi înainte de eveniment, sau chiar dispari fără urmă. Cu ani în urmă am participat cu interes la cenaclul poetului preot Theodor Damian, dar pensionarea, prețul din ce în ce mai mare al transportului, dus-întors din New Jersey, unde locuiesc, în Queens, New York, plus traficul sufocant, m-au făcut să răresc din ce în ce participările. Iar de pe lista Consulatului Român din Manhattan, New York, deși am fost câtva timp în urmă prezenți, de o bună vreme nu mai suntem contactați.

4.

Într-adevăr, contactul cu publicațiile românești de peste tot este de oriunde accesibil on line. Personal, urmăresc doar câteva publicații din țară. Iată-le, fără a le pomeni într-o ordine anume: revistele *Convorbiri Literare*, *Vatra*, *Poesis*, *România Literară*, *Bucovina Literară*. Din diasporă, urmăresc cu interes revista *Alternanțe*, din Germania, una dintre cele mai frumoase reviste din diaspora românească. Iar aici, în America, mai rar, *Lumină Lină*.

5.

Datorită faptului că m-am pomenit scriitor la o vârstă înaintată, nu mă pot lăuda că am urmărit într-atât de atent dinamica literară românească, sau că sunt într-adevăr familiar cu ceea ce se petrece în țară. Cunoscut aici câteva personalități ale literaturii românești care erau nume cunoscute în România înainte de emigrare. De la ei mai aflu câte ceva despre prezent. Dar toți fac parte din generația mea, o generație care, trăind peste hotare, se crede deseori în adins neglijată de forțele care pun în mișcare suflul dinamic al literaturii românești. Și acest lucru este în parte o realitate, dar și, în parte, o atitudine normală a tinerei generații, care este acum la conducere, dorința ei fiind să se elibereze de sub „călcâiul” înaintașilor care i-au dominat copilăria. Și în acest grup de înaintași nu cred că sunt incluse numai personalitățile din diaspora, ci și o parte din personalitățile culturale din țară.

printre florile merilor

au pornit
au pornit la plimbare odată cu mine stelele
au pornit la plimbare și saltă
odată cu bolta cerească întunecos de înaltă
printre florile merilor

se mișcă
se mișcă odată cu mine de parcă ar fi țintuite
pe bolta craniului meu de bolta craniului nopții
prin peștera craniului meu
din peștera craniului nopții orbitoare sclipiri aruncând
peste clopotnițe stins răsunând ostenite

se plimbă
se plimbă cu mine și saltă
odată cu arcul piciorului meu ciudată unealtă de pus în
mișcare
și lună și stele și cranii și noapte trădată de soare
printre florile merilor

se plimbă odată cu mine săltate
de-o viață predestinată să facă salturi neașteptate
pâlpâind prin galaxii torțe aprinse
dintr-un tărâm cu torțe de mii și mii de ani stinse
printre florile merilor

am pornit
am pornit în grup la plimbare
cu nouri cu tihna cu luna cu munții și chiar și cu anii
înspre tăceri bântuite de veșnicii fără carne oase sânge și
craii
printre florile merilor

se plimbă
se plimbă odată cu noi împreună și saltă
săltate de arcul piciorului nopții ciudată unealtă
de pus în mișcare întregi universuri cu miriade de galaxii
și sisteme solare

un drag neștiut având de a fi ciudat despletite
bolți peste bolțile frunților noastre gemelar arcuite
printre florile merilor

(*Piele și unghii*, poezii, ed. Limes, Florești – Cluj, 2014)

biblioteca prezentului

în amintirea lui william blake

biblioteca prezentului este sferică
eternă imensă
ea are toate cărțile sferice și fiecare carte descrie
o singură clipă sferică din univers

la intrarea bibliotecii există un fișier sferic
din care alegem în fiecare moment câte o cartotecă

conform ultimelor descoperiri științifice
nu o alegem după un plan dinainte bine stabilit
o alegem cu totul la întâmplare

și după un timp
dorind să înțelegem și noi câte ceva
din destinul nostru atât de fără căutare sau sens
încercăm să punem mâna măcar pe o singură clipă
a acestui întâmplător de indiferent prezent
să o strângem în pumn storcând-o de tot acumul
burdușit între viscerele ei sferice
chintesență

dar ea ne scapă printre degete senzație dureros de neînțeleasă
de parcă am fi fost crucificați să devenim centrul unui gol sferic
din ce în ce mai mult adâncindu-se printre cartea clipei ne încă prezentă
și cartea clipei ne încă trecută
rămase de uimire stană de piatră în loc
că am putut da dovadă de o asemenea impertinență

clipa e cartea cartea e clipa
unul și-același sferic lingou ne încă vremelnicie dat la topit
amândouă descriu o singură secvență instantanee
din masivitatea prezentului din piatra veșniciei cioplit

luate la repezeală din raft rămân o carte prin timp de nerăsfoit
și dacă vrei să-i citești cartea să-i răsfoiești clipa
care numai trăită învie
ia-o din raft cu același drag cu care ai fi descoperit acolo
o sfântă amintire din copilărie
și strânge-o cu toată căldura palmelor tale la piept
aproape de sufletul tău
cuib dăruindu-i căușul tâmpelor inimii
să se ouă acolo clipă eternă în formă de ou

și când oul apare prinde-l și dă-l de pământ
dă cu el de pământ prietene
înainte ca plodul din ou oul să-l crape
dă cu el de pământ înainte ca plodul din ou oul să-l spargă
și clipă de gălbenuș printre degetele tale uimite să-ți scape

căci odată în zbor
a și ajuns la marginea lumii
unde pentru vecie a și dispărut

prinde oul prietene și dă cu el de pământ

de pământul cărnii sângelui și osului tău
numai de-acolo plodul să se înalțe într-o clipă prezentă
numai de-acolo
din adâncul sacului plin de carne sânge și oase
prin care din eternitate hoinărește sufletului tău

fii însă foarte atent prietene fii însă foarte atent
nu lăsa gălbenușul să îți scape din mână odată ieșit din ou

dacă îți scapă nimeni
dar nimeni
nu îți va putea oferi altul nou

(*Gălbenușul soare*, poezii și desene, ed. Limes, Florești – Cluj, 2013)

dacă tot pictez

dacă tot pictez pe grunduri prea de necrezut imagini
este ca să-ți cazi pe gânduri printre ale mele pagini

dacă tot strunesc cu versul ritmurile simfonie
este ca să-i frângi tu mersul din haos spre simetrie

dacă-mi proiectez pe gânduri sufletul paragină
este ca să-mi fi tu mie rănilor pătlagină

(*Quadratura lunii*, poezii și desene, ed. Paideea, București, 2000)

gălbenușul este și el un ou

gălbenușul este și el un ou
un ou cu gălbenușul gălbenuș, cu albușul gălbenuș, și cu coaja
albuș,
albușul este și el un ou
un ou cu gălbenușul gălbenuș, cu albușul albuș,
și cu coaja de ou coajă de ou
coaja de ou este și ea un ou
un ou cu gălbenușul gălbenuș, într-un gălbenuș, albuș,
cu albușul coajă de ou și cu coaja de ou coajă de aer
aerul este și el un ou
un ou cu gălbenușul pământ cu aerul albuș și cu coaja vid
vidul este și el un ou
un ou cu gălbenușul galaxii albușul vid și coaja deloc
delocul este și el un ou
un ou cu gălbenușul vid cu albușul deloc și cu coaja nimic
nimicul este și el un ou
un ou cu gălbenușul deloc cu albușul nimic
și cu coaja niciunde nicicât nicicum nici nimic

nimeni nu știe câte ouă nimic există pe lume
putem afirma că sunt nenumărate prin felul lor de a fi de
nenumărat
precum afirm că un singur ou de aer ca al nostru există
cu tine
citorule
hoinărind pe gălbenușul miraculosului pământ

și iată-mă
vin și eu cu oul acesta
gălbenușul cuvinte albușul hârtie și
precum nimicul
coajă de loc

oul acesta de poezie
aidoma oricărui alt ou din univers
nu se sparge sau crapă
se răsfoiește
și tare m-ar bucura dacă citindu-l
fireasca șopârlă a unui singur zâmbet
peste obraji dintre buze
copilărește din suflet vă scapă

(*Noduri și cârlige*, poezii și desene, ed. Brumar, Timișoara, 2005)

clipocind tresare iazul

clipocind tresare iazul împroșcând cu diamante
unde cercuri ambulante simetrii schimbând macazul
sar spre noapte broaște ude turta lunii-n val rupând-o
o țes nuferi ascunzând-o printre ierburi verzi zălude
vântul blând șoptește-n iarbă se duc melcii la plimbare
pași se-aud dar pe cărare doar de beznă dai cea oarbă

pășările zboară-n cuiburi tot visând a depărtare
nori purta-vor în spinare copaci nevăzuți în sămburi
geme-n depărtări tăcerea și pleznesc uscat ciulinii
apretați și calm cad clinii nopților curgând ca mierea
ies din nou la vânătoare o mulțime de ființe
răsar mituri din semințe luna paște bunul soare
noaptea este profesorul celor ce doresc să-nvețe
plină este de povețe de-i învârți ușor fuiorul
murmură un fel de rune timpul tors clipe prin spațiu
luna-nvăluind cu-acei nesațiu care tăcând multe spune
stelele tresar surprinse din clipirea lor eternă
pitiț între tâmpile dorul îți recită morse din horațiu
cu a dragostei lanternă

(*Praf peste pulberea inimii*, poezii și desene,
ed. Cartea Românească, București, 2002)

simetrii-mproșcate

simetrii-mproșcate haos ființării necesare
haos împroșcat simetric structuri brownian bizare
clar obscur sădind prin cosmos stejari veșnici vieții sprijin
ochi în ochi cu veșnicia făcând rând pe rând prinsoare
c-o să-mbrace forma pură cu voaluri celest ivite
oferind-o prăjitură stelelor desrăstignite
să se joace de-a ascunsea cu tăcerea dintre clipe
îndemnând predestinatul dangăt cu-ale lui smulse aripe
să zboare haihui prin haos rezidească simetrie
ața lumii cap la cap să o înnoade
cu-ale vieții binecuvântate pretutindenii roade
de cu soare până-n soare de din vară până-n vară
fie noapte primăvară

ața vieții să n-o rupă
 veșnic cu vremelnicia veșnicia s-o-întrerupă
 asimetric se-nțelege simetric prin ecuații
 iar și iară să o-nchege hoinărind liber prin spații
 toate fără' de asemănare strânse tainic strânse grabnic
 într-un naos cu statui
 marmură din luminoasa *zeta puppis* sferăcub tăiată
 de ai tartorului fini experți cu pretenții
 și poze de pus în cui
 atârdate de cârligul prins în cer cu un șurub
 privat sanctum călimară prin a noptilor cerneală
 lipsită de reflectoare
 hoinăreli prin mai departe cu alaiuri tropăind
 bocanci steaguri și fanfare prin veci cumva similare
 după o coșniță de dor de la quark-ul epocal
up down bottom strait top charm pân'n universul sine
 paralel sau chiar ciorchine herăstrău eternității
 cu cișmiğiul de tip nou termo nuclear
 vieții sprijin umăr sursă plin de energii reactor
 doar din când în când detractor
 vieții
 însă parțial

oh
 măreț masiv atractor
 câte vieți și stări prin lucruri
 tot atâtea mute vechi buclucuri
 mult prea multe și rămase
 cu alte noi
 mult prea actuale semne de întrebare

viața
 dacă dragostea dispare
 va mai așterne dânsa primăverile perene
 peste ghiociei ninsoare

viața
 fără' de-asemănare

(*Sferele șarpe*, poezii, editura Junimea, 2017, Iași)

care să fie

care să fie la scara universului
 măsura dorului meu
 distanța dintre tample și inimă

diametrul unui atom

sau când te sărut
 distanța dintre tine iubito
 și eu

(*Cămările dorului*, editura Vinea, București, 2023.)

rabdă dorule

rabdă dorule și taci nu te îndemn că nu îmi placi
 când îmi smulgi carnea prin oase și-o arunci printre jivine
 să mă umpli de gândaci

de gândacii dragostei insomniei pacostei
 să ajungă fitecine să-i plângă mila de mine
 c-am iubit și n-am lăsat

hai mai bine-n pieptul meu să-l rugăm pe dumnezeu
 mândrei să nu-i dea pedeapsă
 pulberea pământului târâșul șarpelui

că ajunsă n-a rămas dragostei noastre culcuș
 viața-ntreagă să ne-așternem cu *dorul dor* la taifas

măi dor zdrențuit minciog te îndemn de-acum și rog
 să ne uităm insomnia zilelor cu pacostea
 și ciuleandra nițeluș întărită la bătaie
 să o ținem pălălaie pas în pas cu dragostea

hop ho-op și-așa ș-așa
 și-om trăi și-om mai vedea

(*Cămările dorului*, editura Vinea, București, 2023.)

umbra părului tău

umbra părului tău face subit salturi de arlechini
 când cu dragoste tu fruntea peste mine o înclini
 deșirând prin trup firețuri de frisoane să le-anini
 cu-al lor drag prin dor pricini

cum fac ochii tăi căprui

sau prin păr palma-ți sprintară târând degete spre tâmplă
 doar așa plină de doruri să vadă ce ni se-ntâmplă

îmi zâmbești și închid ochii

oh
 iubita mea
 cum orbii
 fără să-ți destram îți mângâi
 catifeaua
 pietroaselor de gutui

(*Din Cămările dorului*, editura Vinea, București, 2023)

Opera

În umbra numerelor prime, poezii și desene, Ed. Paideea, București, 1998;

Quadratura lunii, poezii și desene, Ed. Paideea, București, 2000;

Praf peste pulberea inimii, poezii și desene, Ed. Cartea Românească, București, 2002;

Noduri și cârlige, poezii și desene, Ed. Brumar, Timișoara, 2005;

Un părinte pentru eternitate, articole și eseuri, Ed. Timpul Iași, 2008;

Povestea cu doi bani, repovestită de Ana Chelariu, cu ilustrații de Șerban Chelariu (*Two Penny Pouch: Romanian Folktales Translated and Retold by Ana Chelariu, and illustrated by Șerban Chelariu*), Amazon, 2013.;

Gălbenușul Soare, poezii și desene, cu o prefață de Ștefan Stoeneșcu, Ed. Limes, Florești – Cluj, 2013, volum propus de filiala USR Iași, pentru cel mai bun volum de poezie al anului 2014;

Piele și Unghii, poezii, Ed. Limes, Florești – Cluj, 2014.;

Sferele Șarpe, poezii, Editura Junimea, Iași, 2017;

Respir, Editura Tracus Arte, București, 2019;

Zaruri și Clepsidre, Editura Amphion, Bacău, 2022;

Cămărele dorului, Editura Vinea, București, 2023.

Colaborări și traduceri:

Publică articole, eseuri, poezii la revistele *Origini*, S.U.A., *Lumină Lină*, New York, *Galateea*, Germania, *Alternanțe*, Germania, *Convorbiri Literare*, Iași, *Poesis*, Satu Mare; traduceri publicate în revista *Poesis*, Satu Mare: Seria *Poezii Americani ai Secolului XX*, unde apar pe rând traduceri din Sylvia Plath, Ezra Pound, Anne Carson și Stanley Kunitz.

Activitate plastică:

Participă de tânăr (1960-1969) la nenumărate expoziții de grup, pictură și desen (București), culminând cu o primă expoziție personală la *Ateneul Tineretului* (București, 1970). Activitatea plastică este continuată în SUA cu expoziții de grup, pictură și desen: Boulder, Colorado (1978); Washington D.C. (1990); *Bergen Museum*, Paramus, New Jersey (1995); *Katonah Museum*, Yonkers, New York, (2005); *East-West Gallery*, Manhattan, New York (2006); *Piermont Flywheel Gallery*, Piermont, New York (2009), precum și expoziții personale, pictură și desen la Galeria Universității din Boulder, Colorado (1979); *Alex Gallery*, Washington D.C. (1987); *East-West Gallery*, Manhattan, New York (2005); Duke University, Durham, North Carolina (2008); *Piermont Flywheel Gallery*, Piermont, New York, (unde este membru permanent din anul 2009, FIIND anual este prezent cu o expoziție personală și o duzină de expoziții de grup).

Afilieri:

Este membru al U.S.R.; al Asociației Internaționale a Scriitorilor și Oamenilor de Artă Români – LiterArt XXI, S.U.A.; al Societății Scriitorilor Bucovineni; membru al galeriei *Piermont Flywheel Gallery*, din Piermont, New York.

Theodor DAMIAN

Scriitor și teolog, născut în 28 dec. 1951, la Botoșani.
Locuiește în SUA, din 1988.

1.

Cred că poezia mea nu este influențată în mod special și detectabil nici de contextul social-cultural din România și nici de cel din America unde mă aflu de 36 de ani. Vorbind însă în general, suntem cu toții într-un fel sau altul tributari locului viețuirii noastre. Faptul că am cântat odată cu apele sărace ale Dresleucii de lângă Botoșani, locul meu de naștere, sau cu cele mai bogate ale Menecaduzei din Statele Unite, precum și prezența altor elemente ce țin de geografie, istorie, de alte aspecte culturale locale, nu reprezintă o determinare nici o influență specifică asupra poeziei mele.

Dacă ar fi să vorbesc totuși de o influență detectabilă, aceea ar ține de educația mea teologică. Deși am început să scriu versuri pe la 13 ani, adevărata mea desfășurare în creația poetică datorează mult foarte numeroaselor mele lecturi din autori români și străini în anii mei de seminar (la M-rea Neamț) și de facultate (la București), precum și de lectura în cantități masive din poezia acelor vremi, anii '60-'80 în special, și iată cum, într-un fel, lucrurile se împletesc deoarece bagajul de cunoștințe acumulat prin studiu și lecturi formează cultura generală a unei persoane, apoi cea profesională. Deci deși cultura generală ține de contextul social-cultural al unui timp, totuși, contextul social în sine, în mod specific ar sugera un alt aspect al problemei care ne duce spre sociologie și chiar politică și economie.

2.

**ASOCIAȚIA
"MIHAI EMINESCU"
VIENA**

Așteptările celor din țară nu reprezintă un criteriu al scrisului eu, în primul rând pentru că așteptările sunt diferite și schimbătoare și în acest caz nu poți „să te faci tuturor toate”, cum ar zice Sf. Ap. Pavel, pentru că nu mai ajungi nicăieri, și în al doilea rând, dar strâns legat de primul, diferite reviste promovează diferite „modele” sau tipuri de poezie, iar altele un amestec de tipuri ceea ce poate duce ușor la confuzie și despersonalizare. Aș spune că identitatea poetică vine, într-un fel, de la sine, scriind fără tendințe de imitare.

Deci așteptările celor din țară pot fi caracterizate prin obișnuitele expresii „De gustibus...” și „Quod capita tot sensus”, ca atare acestea pot duce pe drumul spre nicăieri.

3.

În ceea ce privește o anumită comunitate literară în Statele Unite, trebuie să menționez aici Cenaclul literar „M. Eminescu” din New York (orașul cu cea mai mare comunitate românească din America) pe care l-am înființat în 1993 și care a funcționat până în anul 2023 (odată cu ieșirea mea la pensie), deci timp de 30 de ani, în cea mai mare parte a existenței sale întrunindu-se la fiecare două săptămâni cu excepția vacanțelor de Crăciun, Paști și parțial, de vară, până la începutul pandemiei, după care s-a întrunit numai ocazional pentru lansare de cărți.

Pe parcursul acestor ani, în ședințele ținute la Biserica ortodoxă română „Sf. Ap. Petru și Pavel”, pe care am înființat-o tot în 1993, la restaurantele românești din New York sau la locuința mea, au fost lansate sute de cărți semnate de autori din România, SUA, Canada, și cu extrem de puține excepții (cinci sau șase), mereu în prezența autorului. În afară de lansări de carte, în cenaclu s-a citit poezie, proză, dramaturgie și s-au ținut mese rotunde pe teme specifice.

Reportajele de cenaclu au fost publicate întâi în Buletinul duminical al Bisericii, iar din 1996 în revista trimestrială *Lumină lină / Gracious Light* iată ajunsă acum în al 29-lea an de apariție.

Cenaclul literar a avut ca oaspeți din țară personalități dintre cele mai importante ale literaturii române cum ar fi Nicolae Manolescu, Aurel Sasu, Ana și Alexandru Bantoș (Chișinău), Grigore Vieru, Adrian Dinu Rachieru, Laurian Lodoabă, Gellu Dorian, Mircea A. Diaconu, Cassian Maria Spiridon, Lucian Vasiliu, Vasile Andru, Nicolae Tzone, Lucia Olaru Nenati, Dan Cristea, Aurora Cornu, ș.a.

Pentru că întrunirile literare au avut loc mereu vinerea, Aurel Sasu, un obișnuit oaspete din țară, mai mulți ani la rând, le-a numit „Întâlnirile de vineri”.

Despre Cenaclul literar „M. Eminescu” din New York s-a scris aproape în toate revistele literare din țară în decursul anilor.

Singurul alt cenaclu literar care funcționează cu regularitate în America este „Mircea Eliade” din Colorado, condus de Sebastian Doreanu, înființat în urmă cu aproximativ zeci ani.

4.

Sunt la curent cu fenomenul literar din România datorită faptului că primesc numeroase reviste din țară, la schimb cu în colegii redacționale a peste 20 de reviste în care și public articolele și poeziile mele. Nu fac o ierarhizare valorică, însă iată doar câteva reviste ce îmi parvin electronic cu regularitate: *Convorbiri literare Hyperion*, *Curtea de la Argeș*, *Climate*

literare, *Scrisul românesc*, *Scriptor*, *Bucureștiul literar și artistic*, *Litere*, *Nord literar*, *Caligraf*, între mai multe altele.

5.

Nu văd discrepanțe între literatura română din țară și literatura contemporană americană. Atât modelele estetice sau de altă natură, cât și cele tematice sau care țin de curente diverse există și într-o parte și cealaltă.

Între un pustiu și o femeie

Parcă-mi aduc aminte de
Maria Egipteanca
de pe vremea când duhul meu
sălășluia în pustie
probabil că duhul meu
mai hălăduiește încă pe acolo
de aceea o văd în minte
o nălucă umblând pe nisip
ca pe norii cerului.

A zis „Efrata” și
pustiul s-a deschis
ca să intre
cine pe cine
o luptă ce nu s-a mai dus vreodată
un pustiu și o femeie
desigur pustiu este mai tare
gândeau târătoarele
dar ele nu știu că egipteanca
ascundea în inima ei un pustiu
și mai mare
îngerul pământesc a înghițit
pustiul lumii acesteia
l-a înghițit pentru că l-a cunoscut
pre dânsul
l-a înghițit pentru că nu s-a temut
l-a înghițit pentru că de Cel vechi de zile
nu s-a lepădat...
Îmi aduc aminte de Maria Egipteanca
cea care s-a luptat cu pustiu
și l-a biruit
așa cum îmi aduc aminte
de locul de unde-am uitat c-am venit.

(*Stihiri cu stânjenei*, 2007)

Văzut-am pe Satana ca un fulger

Singurătatea are forma
peșterii
de aceea când ai căzut
în ea
simți că ești captiv
întunericul și umezeala
nu contează
doar forma
te face să stai acolo
cu sau fără motiv

După un timp
captivitatea ți se pare frumoasă

acesta este lucrul cel mai grav
Lazăre vino afară
ți se spune
nu
tu răspunzi
căci nu știi că ești
de moarte bolnav

Singurătatea îl cerne
pe cel slab de cel puternic
așa cum se cern duhurile
în văzduh
în fața credinței
așa cum soldații răstignirii
s-au făcut ca niște morți
în clipa cea mare a învierii
a biruinței

Văzut-am pe Satana
ca un fulger din cer
căzând
spunea proorocul
ca un fulger cade
și înaintea ta
atunci când mergi spre zorii
zilei a opta
străbătând noaptea aceasta
cu moartea pe moarte călcând
ca atunci când ai curățat
de demoni
pustia
și-ai adus-o în ea
pe Maria Egipteanca
Maria

Singurătatea pare mult mai frumoasă
nu-i așa Gellu Dorian
când stai singur în fața lui Dumnezeu
când stai în peșteră
ca Iona în pânțelele chitului
și te întrebi
cine zic oamenii că sunt eu?

(*Apofaze*, 2012)

Singura scăpare-i poezia

Când mi-au spus să nu mă joc cu focul
nu mi-au explicat ce-nseamnă să te frigi la tălpi
mai bine-mi spuneau să nu mă joc cu pustia
că de acolo vin demonii
și tot acolo trebuie să-i învingi
pustia te frige la inimă
și-ți răscolește rărunchii
și-ți risipește tăria
din pustie iese cu adevărat poezia
ca să scrii trebuie să te frigi
ca atunci când nu te aude nimeni
dar tot strigi
Când pustia de-afară se mută-năuntru
ești rug aprins
nu te mai frige căci mergi deasupra
ca Maria Egipteanca

și trăiești cum trăiește necuprinsul în cuprins
când strigi în inima ta ca-ntr-un templu
de se surpă pereții ca zidurile Ierihonului
și când te invadează doru-n pustiu
și încă strigi
singurul mod în care exiști
cum spunea Cristina Șoptelea
și ecoul încă vine la tine
deși cu mult mai târziu
când a fi e singurul mod în care strigi
atuncea nu te mai frigi
atunci ești aripă învolburând
pustia și universul
așa cum zidește din temelii lumea poetul
când și-a împustiit versul
Când devii aripă ca Egipteanca
atunci pentru tine se creează lumea din nou
atunci ești înlăuntrul și în afara marelui ou
vorba lui Crama
prin tine istoria își crucifică drama
totul se schimbă
numai tu rămâi neatins
așa cum fulgerul
nu fulgeră în necuprins
Când mi-au spus să nu mă joc cu focul
nu mi-au explicat că din toate jocurile vieții
acesta e Jocul
Totul e să treci proba de foc
când pustia te cucerește
și moartea e-un joc
dar nu-l pierzi
căci pustia-i mai tare ca moartea
așa cum e dragostea
când nimeni nu e cu tine
și nu-ți ține partea
Poezia pustiei
e ca flacăra ce se pune
în sufletul poeziei
arde ceea ce trebuie să ardă
și nu-l frige pe cel ce nu mai poate
să piardă.
Când te cuprinde pustia
te cuprinde deodată
nu-ți dă timp să te gândești sau
să te retragi
cauți un loc unde să te bagi
nu-l găsești
Singura scăpare-i poezia
doar acolo locuiește cu adevărat
pustia sau aripa
dar aripa nu-i un loc
ci o stare
ca atunci când tot ce poate muri
nu mai moare
așa și poezia
când moartea și-a pierdut boldul
de când a năpădit-o pustia
și când pustia și-a alungat demonii
de când a pătruns-o Maria Egipteanca
Maria

(*Singurul dincolo*, 2015)

Ne trebuie o Egipteancă

Ne trebuie o Egipteancă
la fiecare
așa cum îi trebuie
călătorului
un semnal de plecare
un semnal sau poate
o stea
ce știe un singur drum
acela spre Betleemul Iudeii
locul unde cade cerul
pe pământ
de înfloresc
fără să fi fost semănați
stânjeneii
Ne trebuie o Marie
o Egipteancă la fiecare
să ne conducă
din partea în care-am murit
în partea unde
nu se mai moare

(Lazăre, vino afară, 2016)

Un alt pustiu

Și oul este un eon
e o peșteră în adâncul lui
care servește drept bastion
e peștera-cer
de unde se pornește
călătoria spre Domnul
din slavă în slavă
și din mister în mister
Am plecat din casa
tatălui meu
ca o așchie ce sare
departe de trunchi
împotriva poruncii
ca atunci când Irod
a trimis soldații
să extermină pruncii
ca o așchie ce sare
departe de trunchi
în jos
tot mai mult
mereu
credeam că merg înainte
dar mergeam înapoi
tot mai greu
Vai mie mi-am spus
când era
prea târziu
când m-am trezit deodată
singur
și în pustiu
dar nu acela
al Mariei Egipteanca
ci în altul
un deșert de pripas

ca cel al lui Baudelaire
unde în fiecare zi
cobori spre infern
cu un pas
iar deasupra
nu mai este înaltul
nu mai este tărie
cad ca beat
nu mai știu ce a fost
și ce va să mai fie
Casa tatălui meu
e dintr-un alt vis
nu acela în care cazi
ci acela
din care
încă nu te-ai desprins

(Perihoreze, 2018)

Refugiu

Ne ascundem în viață
ca iubirea în început
ca timpul în clipă
fecundând veșnicia
ca necunoscutul în cunoscut
Nici n-am observat
că moartea
s-a refugiat într-o zbatere
de aripă
tăind deșertul să prindă
Stea Egiptului
pe Maria
Ieșirea din viață
ca intrarea-n iubire
ne găsim locul
ca litera reșezată-n cuvânt
bătând la poarta inimii noastre
iară și iară
așa cum bat clopotele
la Maria Eich
pentru slujba de seară

(Poemele de la Maria Eich, 2021)

Botezul cu foc

Pe umerii mei stătea
pasărea cerului
croncănind răbdătoare
parcă așteptând stârvul,
moartea-mi izbăvitoare.
Nu puteam să o văd
dar îi simțeam ciocul semeț,
vechi de zile
sub cerul gri
ca stejarul lui Avraam
din Mamvri.
Deși nu ardeam
Ii simțeam răsufierea de foc
Ghearele-i erau adânc înfipte
în carnea mea

dar nu simțeam durerea
de loc.

Când s-a prăvălit pustiul peste noi
și pasărea și-a luat zborul
și și-a luat și creanga înțelegătoare cu ea
Atunci au început umerii
să-mi sângereze
și arșița din mine-a
mă boteza.

(*Dimineața învierii*, 1999)

Ne trebuie roșcove

Învierea e-n noi
și nu putem scăpa de ea cum
nu scăpăm de ziua cea de apoi
Ea este rădăcina fără de care
rădăcina noastră cea de toate zilele
călătorim în ea dus-întors.
Tată, dă-mi partea de avere
vreau să-mi fac drumul numai dus
dar celălalt fiu gândea:
fratele meu nu știe ce cere.
Plecăm să vând învierea la licitație
era singurul lucru care
mai putea aduce bani
și să facă senzație.
Nu m-am gândit însă
că porcii
nu vor avea nevoie de învierea mea
și că roșcovele lor
vor începe drumul a-mi fulgera.
Ne trebuie roșcove la toți
ca să îndulcim pustia
ne trebuie roșcovele nisipoase
ca să nu ne mai tragem la sorți
veșnicia.
Din ziua aceea
când mi-am căzut în fire
mănânc roșcove o dată pe an
veniți la cina mea
ca să mâncați ca porcii
și să vă izbăvească Dumnezeu
de cel viclean.

(*Rugăciuni în infern*, 2000)

Așa gândeam și visam

Să te duci o dată pe
săptămână la râu și să-ți
spui acolo păcatele
cu voce tare
să plece de la tine
mânate de vânt și de valul mărunț
du-te
ți-am spus judecând
și visând la ideea c-aș putea
deveni râu eu însumi
și tu ai veni la mine

să-ți strigi în gura mare cântecul înlăcrimat
eu să-ți primesc spălarea mâinilor
și să rămân totuși curat
așa gândeam și visam
la ideea că aș putea
ca eu râul să te locuiesc
să-mi fac sălaș în adâncurile tale
cu munți mari și mici
și tu nici să nu te mai deplasezi
la râu
ci să te cobori în tine în mine
la râul lacrimilor mele să strigi
păcatele tale cu lacrimi
până ce nu te mai întorci pe tărâmul cel vechi
nu tu în pustie
ci pustia în sufletul tău
spre izbăvirea noastră de cel rău.

(*Nemitarnice*, 2005)

#84 Trebuie să-mi rescriu poemele

Trebuie să-mi rescriu poemele
s-ar putea să le scriu invers
de la moarte la naștere
atunci n-o să mă mai intereseze rima
metafora și stilul
o să mă intereseze pustia
de acolo se trage cu adevărat poezia
nu așezarea cuvintelor
în spațiul acestui rând
ci așezarea pustiei în fiecare cuvânt
pustia, cu rugul ei aprins
ca și cuprinsul arzând în necuprins
ca orice lucru și poezia
are drumul și regula ei
nu de drumul de-afară vorbesc
pe care poate merge oricine
ci de drumul ascuns
ca cel de la Neamț la Sihăstria
pe acolo se scrie cu adevărat
poezia
pe drumul acela înveți ce și cum
trebuie pus
să aduni vocalele ca vreascurile
focul vine de sus

(*Semnul Isar*, 2006)

Doar isihia

Cercurile gemene pe care le-am iubit
nu se mai văd
iată clipa rechizitoriului
de ce le-am iubit
eram copil și le împingeam
cu o sârmă meșteșugită
am iubit cercul
sau ideea de cerc
îngerul lui
sau prăpastia atingerii lor nesfârșite
sau infinitul în fiecare din ele

viața și moartea
 cercurile mele concentrice
 și tangențiale totodată
 sâmburele fecundat de ele
 gaură neagră peregrină
 în univers
 nu este cuvânt să-l cuprindă
 nici vreo simțire
 nici vreo metaforă să-l prindă în vers

Tot ce ține de deșert
 este deșertăciune
 singura care stă e isihia
 tot ce ține de pustiie e pustiire
 numai sihastrul nu se pustiește
 el pustiește pustiia

(*Exerciții de Înviere*, 2009)

Opera:

Cărți:

Poezie:

101 poezii, prefată de Theodor Codreanu, Ed. Academiei Române, București, 2022

Poemele de la Maria Eich, Timpul Iași, 2021

Maria Eich. Gedichte (Traducere în limba germană de Christian W. Schenck), Dionysos Verlag, Boppard am Rhein, Germania, 2021

Perihoreze. Poezii, Eikon, București, 2018.

Lazăre, vino afară, Junimea, Iași, 2016

Singurul dincolo, Rawex Coms, București, 2015

Ein Fallen selbst im Steigen. Lyrik (poezii, în germana), Pop Verlag, Ludwigsburg, Germania, 2015

În casa fulgerului, seria Opera Omnia, TipoMoldova, Iași, 2013

Apofaze, Editura Tracus Arte, București, 2012

Semnul Isar/ The Isar Sign (bilingv), Editura Calauza, Deva, 2011

Prayers in Hell (poezii, în engleza), Trafford, Vancouver, Canada, 2010

Shenja e Isarit (poezii, albaneza), TipoMoldova, Iași, 2010

The Isar Sign (poezii, în engleza), PublishAmerica, Baltimore, MD, 2010

Exerciții de Înviere (poezii), Universalia, București, 2009

Sihiri cu stânjenei, TipoMoldova, Iași, 2007

Semnul Isar, Paralela 45, București, 2006

Nemitarnice, Ed. Dionis, Botoșani, 2005

Poesias (bilingv), Ed. Lumină Lină, New York, 2005

Ispita rânilor, Limes, Cluj, 2001

Calea Împărăției (bilingv), Timpul, Iași, 2000 (Premiul Festivalului Internațional de Poezie Religioasă, Deva, România, Septembrie 2001)

Rugăciuni în Infern, Ed. Axa, Botoșani, 2000

Dimineața Învierii, Ed. Axa, Botoșani, 1999.

Lumina Cuvântului, poezii, Libra, București, 1995

Liturghia Cuvântului (bilingv), Tremain, Klamath Falls, OR, 1989

Proză:

Frumusețile iscodirii (interviuri), NapocaStar, Cluj, 2023

Un alt jurnal New Yorkez, RawexComs, București, 2017.

Vraja emigrației. Însemnări New Yorkeze, Eikon, București, 2016

Teologie:

Gregory of Nazianzus. Discovering a New Face of His Personality, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, UK (ediție revizuită a volumului din 2017), 2022

Poezia Sf. Grigorie de Nazianz și fața lui umană reflectată în aceasta, Napoca Star, Cluj, 2022

Glose evanghelice. Meditații la duminicile de peste an, Doxologia, Iași, 2021

Femeia și calea mântuirii, Limes, Cluj, 2021

Gregory of Nazianzus' Poetry and His Human Face in It, Sophia Institute - Theotokos Press, New York, 2017

Introducere în istoria creștinismului. Primul mileniu, Editura Fundației România de Măine, București, 2008

Răsăritul cel de sus: De la Naștere la Înviere, Lumea Credinței, București, 2006

Implicațiile spirituale ale teologiei icoanei, Eikon, Cluj, 2003; ed. 2-a, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2017

The Icons: Theological and Spiritual Dimensions According to St. Theodore of Studion, The Edwin Mellen Press, Kingston, New York, 2002

Critica literară, filosofie, eseuri:

Cateheze literare, RawexComs, București, 2020

Ideea de Dumnezeu în poezia lui Eminescu, Eikon, București, 2016

Life and Mind: Perspectives on the Human Condition, Eds. Theodor Damian, Richard Grallo, Bert F. Breiner, Theotokos Press, New York, 2013

Trăirea în cuvânt (interviuri), Eikon, Cluj, 2011

Filosofie și literatură: O hermeneutică a provocării metafizice, Editura Fundației România de Măine, București, 2008

Roua cărților. O hermeneutică teologică în context literar, eseuri, Danubius, București, 1998

Pasiunea textului, Universalia, București, New York, 2003

(Editor), *Lăuntru și departele. Antologia Cenacului literar „Mihai Eminescu” din New York*, TipoMoldova, Iași, 2007

(Editor) *Eminescu 2000: Aniversări NewYorkeze*, Axa, Botoșani, 2000

(Editor) *Mai am un singur dor*, New York, 1995

Diverse:

Theodor Damian, Repere bio-bibliografice, Eikon, București, 2022

Poezii publicate în reviste literare de prestigiu din România și din străinătate și incluse în antologii și volume colective.

Capitole în cărți și peste 1000 de articole în reviste academice și culturale din România și din străinătate.

Editor al următoarelor reviste:

Symposium, [în limba engleză] The Romanian Institute of Orthodox Spirituality and Culture, New York, SUA, ISSN 1084-0591 (din 1994) (proceedings ale simpoziunilor ecumenice teologice organizate în cadrul Institutului).

Romanian Medievalia. Proceedings of Presentations at the Annual International Congress on Medieval Studies at the Western Michigan University at Kalamazoo, MI, New York, S.U.A., ISSN 1539-5820 (2001-2017).

Lumină Lină. Gracious Light, Revista de cultura și spiritualitate românească. Review of Romanian Spirituality and Culture, publicație trimestrială, New York, SUA, ISSN 1086-2366 (din mai 1996).

Buletinul Institutului Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă, New York (1993-1996)

Adusu mi-am aminte, Lausanne (1982-1983)

Premii și distincții (selecție):

2023, Diplomă de laureat din partea săptămânalului *Literatura și arta* – 2022, pentru critică literară (Redactor-șef fondator Nicolae Dabija).

2023, Ordinul Sf. Ștefan cel Mare din partea IPS Nicolae Condrea, Mitropolitul celor două Americi

2022, Diplomă de Excelență din partea Muzeului cărții și exilului românesc „Recuperare și reintegrare”, din Craiova, Biblioteca Județeană “Alexandru și Aristia Aman”

2021, Diplomă jubiliară și Medalia de aur a AOSR (Academia Oamenilor de Știință din România)

2021, Ordinul *Sfântul Cuvios Ioan Iacob de a Neamț, Noul Hozevit*, din partea PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

2021, Premiul de excelență, acordat de Uniunea Scriitorilor din România, Filiala Iași

2018, medalia centenală „100 pentru Centenar” din partea Guvernului României

2018, ordinul *Donum Sacrum Unitatis* din partea Î.P.S. Arhiepiscop Irineu Pop de la Alba Iulia

2017, Premiul special „Mihai Eminescu”, pentru volumul *Ideea de Dumnezeu în poezia lui Eminescu*, Societatea Scriitorilor Bucovineni

2016, Doctor Honoris Causa, Universitatea Bioterra, București

2002, cetățean de onoare al municipiului Botoșani

Iris DAN

Născută la 21 ianuarie 1948, Rădăuți, jud. Suceava.
Locuiește în Israel, din 1980.

La imigrarea în Israel s-a îndreptat, după propria mărturisire, din motive care nu îi sunt complet clare, spre poezia în limba engleză. A fost invitată să se alăture grupului de poeți *Voices* (cu sedii în Israel, în USA, în UK), unde este membră de mult timp. De mai mulți ani s-a întors la scrierea în limba română, în special eseuri scrise direct în română. De asemenea, își rescrie în română poeziile scrise original în engleză.

Este câștigătoare a mai multor premii internaționale, între care Premiul I la Concursul Internațional Reuben Rose.

Traduce în limba română poeți de limbă engleză și ebraică. În prezent, este angajată în traducerea unui volum al marelui poet israelian Yehuda Amichai. A fost invitată repetat să-și citească poeziile și traducerea la ICR, precum și la organizații culturale engleze și americane din Israel. Organizează ateliere (workshops) de poezie, în care, între altele, încearcă să facă cunoscută și poezia română.

Răspunsuri:

1.

Un poet este desigur ancorat în realitatea în care trăiește. Realitatea israeliană, în complexitatea și tragedia ei, nu poate să nu marcheze adânc universul poetic. Yehuda Amichai spunea că orice poezie este, în cele din urmă, politică. Masacrul de la 7 octombrie 2023 și războiul care a urmat și continuă încă au reprezentat o zguduire imensă, atât a certitudinilor, cât și a limbajului poetic. Conflictele ideologice ne fac pe toți să trăim, într-un fel sau altul, în agora chiar când ne aflăm în acele spații protejate împotriva bombardamentelor pe care le are orice apartament sau clădire sau spațiu public din Israel. Pe de altă parte, există o conversație continuă cu copilăria și tinerețea, precum și cu experiențele părinților și bunicilor, pe care evenimentele recente le-au readus dureros în amintire. Și, desigur, vârsta... vârsta cronologică, în care conviețuiesc, nu întotdeauna pașnic, toate vârstele.

2.

După cum nu mi-ar trece prin minte să cumpăr mobilă nouă ori de câte ori invit pe cineva la mine acasă, gândindu-mă că poate mobilierul meu nu e pe gustul lui, tot așa nu aș putea pune ceva pe hârtie cu alt public în minte decât diversele laturi ale personalității mele care mă privesc și mă aud dinăuntru. Când scriu ceva, încerc să aflu ce gândesc și simt, să ajung la sursele gândurilor și emoțiilor, să captez o situație, o clipă sau o imagine în complexitatea, contradicțiile și culorile ei. Când mă ofer cititorului cu ce am scris, îl invit în spațiul cel mai intim care se poate imagina. Mă bucur când sunt înțeleasă, dar consider că textul, în special textul poetic, aparține (și) cititorului, care îi adaugă dimensiuni în plus.

3.

În Israel există o comunitate literară românească importantă, ne cunoaștem, ne întâlnim, dialogăm. Dl. Adrian Grauenfels are o contribuție deosebită în promovarea menținerii limbii și culturii române. Și Institutul Cultural Român oferă un cadru prietenos și cald pentru scriitori și artiști.

4.

Din nefericire, contactul meu cu publicațiile literare românești se mărginește la câte o poezie sau articol, din ceea ce găsesc pe Internet. Am întâlnit poeți buni și expresivi, chiar m-am împrietenit virtual cu unii din ei.

5.

Am părăsit România în 1980. Ceea ce s-a întâmplat de atunci – constat după o privire desigur insuficient de pătrunzătoare – e că a avut loc o întoarcere la tematica religioasă, abordată în limbaj solemn sau tradițional popular, adeseori sentimental. Frapează, pe de altă parte, un anume dadaism, o eliberare de convenții, o șocare voită a cititorului. Subliniind că nu cunosc suficient tinerii poeți români, mi se pare că poezia română este mai puțin politică decât cea israeliană. Ideologic va fi existând aceeași varietate care există și în Israel. Pentru că vorbeam de religie, ar putea fi scoasă în evidență deosebirea de abordare în cele două universuri. Poezia română vorbește despre sentimentul religios cu mai puține referiri la surse. Putem fi aproape întotdeauna siguri că autorul care alege o temă religioasă

este un om credincios. În poezia ebraică (și în literatura ebraică în general), pe de altă parte, există o intensă intertextualitate între limbajul poetic și cel al Vechiului Testament, Profeților, etc., chiar la autori cu desăvârșire laici. Cum spuneam, îl traduc acum pe Yehuda Amichai în română și mă uimește de fiecare dată conviețuirea atât de firească între textul religios (tratat nu odată cu îndoială sau cu ironie) și limbajul colocvial.

Resurrecție

De mâna bunicii, umbrită de paltonul ei larg,
am intrat prin bramă* în curtea interioară.
Printre mirosuri și aburi, ne duceam să luăm
pantofii bunicii de la domnul Sălceanu cizmarul.

L-am găsit pe trepid, lustruind niște pantofi.
Fața lui n-o țin minte, doar țeasta lucioasă care
oglindea soarele, peștișorii de aur din acvariu,
aureolele sfinților de pe calendarul din perete.

În spatele lui, pantofi căzuți, prefăcându-se în țărână,
ca niște soldați în tranșee, înfășurați în giulgiuri de ziare.
În față, pantofi în care fusese pompată la loc ceva viață -
cu spinarea și coastele îndreptate, cu pielea netezită.

De pe un preș, bătrâna cățea Riga, aproape oarbă,
supraveghea munca cu nasul și urechile. Din când
în când își ridica puțin capul, adulmeca să constate
ce se petrece, gâfâia și-l lăsa să cadă înapoi.

Eram martoră la miracolul resurrecției pantofilor.
Bunica, cu ochi limpezi după o operație
de cataractă, se bucura de pantofii ei, ca noi.
Lumea era în bună ordine, și cățeaua încuviința.

*(Publicată inițial în limba engleză în Antologia Voices
Israel – în traducerea autoarei)*

*Termen de origine slavă, utilizat în Bucovina, desemnând o poartă impunătoare care duce la o curte interioară. Bramele caracterizează arhitectura locală din perioada austro-ungară.

După masacrul

Am visat noaptea trecută că mă aflam
într-un loc necunoscut, plin de oameni
pe care nu-i cunoșteam, cu toții căutând
lucruri cărora nu puteau să le spună pe nume.
Mai rău decât haosul, mai rău decât *fauda**:
era primordialul *tohu vavohu***
cel dinaintea de facerea lumii.

Deodată apăru un câine între noi
(prin prezența sa transformând
învălmășeala în „noi”), mare,
binevoitor, emanând autoritate liniștită.
Cu o mișcare a capului, a labei,

a cozii, arăta fiecăruia dintre noi
unde să ne găsim mobilul, portofelul.

Ne îndruma să luăm pături,
să împărțim o ciocolată,
să nu uităm apă. Chiar și vorbea
Cu coarde vocale nedepinse, ne-spuse:
„Nu sunt făcut pentru vorbire.
Dar știu cuvintele. Știu gramatica.”
M-am trezit cu inima plină de încredere.

Poate, când mintea nu e în stare să priceapă
sensul numerelor ce nu conțin să crească
când sufletul nu e în stare să zăgăzuiască
potopul de neputință și teamă,
când pierderea e atât de groznică
încât în visele noastre ia forma
unor obiecte neînsemnate

când cei la putere ne consideră
nedemni de apărare
când înșiși pereții casei noastre
nu ne mai pot ține în siguranță –
atunci poate un animal înțelept
ne ia pe toți în grijă, ne spune ce să facem,
ne ajută să punem lucrurile la loc.

**Fauda (arabă) – haos. Acesta este și titlul unui
cunoscut serial israelian.*

***Tohu vavohu (ebr.) – în cartea Genezei, starea de haos
care preceda facerea lumii.*

*(Apărută în limba română în volumul „Artele în timp
de război” la Ed. Saga.)*

Între doi munți de apă

*M-am văzut mergând, împreună cu mulți alții,
pe o cărare strămtă între doi munți de apă.*

Munți de apă gravați cu inscripții și imagini
(imagini ce folosesc apa ca mediu nu sunt
o încălcare a celei de-a doua porunci).
Am deslușit niște bărbați jucând volei
cu sânul proaspăt amputat al unei femei,
și-am auzit un munte proclamând
atotputernicia lui Allah.

Pe partea opusă, bărbați într-un un dans barbar,
muntele lor proclamând că Țara e infinit
mai dezirabilă erotic decât orice femeie,
mai prețioasă decât viețile locuitorilor ei.
Chipuri cioplite de ură și nebunie, în neconținută
schimbare. Picături de apă poluată
căzând peste noi din ambele părți, ca pietrele.

În spate, versiunea curentă a armatei Faraonului,
încleștată cu a noastră, în aer, pe sol și dedesubt.
Între carele de luptă, un scaun cu rotile,
o bicicletă de munte, un cărucior de copil,
o mașină arsă. Și încă multe altele.

Ne-am acoperit ochii și am mers mai departe.

Și-am înțeles că nu mă aflam pe un coridor umanitar
spre Țara Făgăduinței, sau măcar spre un liman,
ci pe adevăratul, pe singurul nostru spațiu vital.
Dacă măreați imaginea, printre picioare șovăitoare,
vedei orașe, sate, pâine scoasă din nisip și sare.
Flori ce se deschideau în anotimpul lor,
neavând habar de ce se petrece în jur.

Detalii încântătoare. Copiii creșteau fericiți
până-și dădeau seama unde se află.

*(Publicată în limba engleză în Antologia Voices Israel
– traducerea autoarei)*

Ordine și haos

I.

Să tot aibă 11-12 ani,
corp plat încă, de copil,
dar cu mișcări reținute
curios de adulte;
împătorește și iar împătorește
un pulover voluminos

până obține un dreptunghi
aproape perfect, aproape plat
pe care-l rulează încet
într-un cilindru strâns, și el
aproape perfect, și-l introduce cu grijă
într-un ghiozdan în perfectă ordine

Parcă aş asista la o lecție de geometrie;
n-am văzut niciodată
înfășurarea unei suprafețe plane
într-o formă tridimensională
demonstrată cu atâta claritate;
n-am înțeles-o niciodată atât de bine

Aș vrea să spun: Fetiță, lasă asta;
nu e o ocupație cu care
să-ți petreci viața, copilăria;
toți vor profita de tine
(mai mult ca sigur o fac deja –
inclusiv propria ta mamă)

n-ai să le câștigi dragostea
vei sfârși ca țintă a ridicolului
vei sfârși făcând demonstrații
de împăturire a unui cearșaf cu elastic.
Nu spun nimic, desigur: în primul rând
pentru că nu e treaba mea;

și-mi trece prin minte că poate
nu are încotro; sau poate viața ei
e într-o asemenea învălmășeală
că împăturirea perfectă a unui pulover
e singurul lucru normal pe care-l poate face.

II.

Când mama mea avea 21 de ani, ea a fost cea care a împachetat totul în vederea acelei călătorii peste Nistru la care au fost invitați oficial ea și părinții ei și toți coreligionarii lor din orașelul lor pitoresc din Carpații Bucovinei. Invitația a fost transmisă de soldați cu tobe, precum și pe pereți și pe garduri. Indicate pe ea erau data și ora călătoriei și numărul exact de kilograme pe care le putea lua o persoană ca bagaj de mână.

Bunicii mei nu aveau idei de călătorii în est sau împachetat de urgență. Bunicul meu, avocatul, și-a exprimat părerea că scopul călătoriei consta în reaşezare. Bunica mea, învățătoarea, era o femeie nepractică. Mama a fost nevoită să facă toată treaba.

A împachetat numărul permis de valize, iar apoi, din niște pături vechi și niște curele a făcut cele mai

regulate, netede și prezentabile baloturi, care urmau a fi purtate ca rucsacurile. Experiența câștigată la excursii pe munte trebuie să-i fi fost de folos.

Din nefericire, tocmai din cauza netezimii lor, baloturile au căzut în Nistru când călătorii au fost mânați din spate de soldați să urce pe plute. Au căzut și oameni în apă, așa încât baloturile se cade a fi considerate drept pierderi minore.

Mă întreb care au fost criteriile de împachetare ale mamei. Cum hotăra să ia una, să lase alta în urmă? În orice caz, când poposeau cu toții în sinagoga înghețată, pe ai cărei pereți călătorii din ziua trecută scrijeliseră „spuneți *kadiş* pentru noi” (în acel moment bunicul meu nu mai credea în teoria reaşezării), mama, cu o mână sigură, a scos papucii călduroși de păslă ai părinților ei, a îngenunchat și le-a pus papucii pe picioare.

Peisaj cu Venus întorcându-se în spuma mării

1.

De pe trotuar n-ai bănuî că această bordură de arbori e marginea exterioară a unui parc. „Parcul Many” îi zice dar noi cei din Haifa îl numim „Mania depresivă”, nu frivol, ci cu nostalgie, căci am învățat acest nume de la copiii noștri, cu ani și ani în urmă.

Nu-i un nume nepotrivit, ciclurile bipolare sunt previzibile, faza maniacală izbucnind o dată pe an, la Festivalul Filmului, când parcul se umple de mâncare, muzică și chef de cheltuială. În restul anului adăpostește măturători de stradă istoviți și bătrâni cu îngrijitorii lor filipinezi sau moldoveni.

Odată înăuntru, observi că aduce cumva cu un tablou un chenar vegetal pe trei dintre laturi, iar în fundal un peisaj urban, Auditoriul*, clădiri de importanță locală, blocuri rezidențiale dezirabile. În centru o fântână arteziană cu jeturi paralele care se transformă în spumă.

2.

Pe o bancă două filipineze sporovăiesc cu voci ascuțite ca niște fetițe ce și-au adus păpușa, uitând-o pe dată. Într-un scaun cu rotile, o femeie ca o păpușă din papier-mâché plină de crăpături de uscată ce e, gâtul incapabil să mai susțină capul ce stă să cadă în cavitatea toracică, membrele împrăștiate peste tot.

Nu se uită la nimic, ca puiul acela de arici care se rătăcise nu departe de aici, lângă Auditoriu, și imediat se adunase o mulțime de oameni în jur, fotografiind și chiuind ca nebunii. Ca o minge cu ace stătea, cu ochii orbiți, cu botișorul înghețat de mirosuri necunoscute. Strigătele trebuie să-i fi spart timpanele.

Oare femeia din scaunul cu rotile e speriată sau a uitat ce-i spaima? Mai știe oare unde se află, recunoaște oare vocile din jurul ei sau se pierde totul în cacofonia generală, luminile și sunetele Festivalului Filmului îi mai licăresc oare prin memorie, își mai amintește oare cum s-a ridicat din valuri și a pășit pe uscat?

Un vânt stârnit deodată îi zboară pălăria, îi expune țeasta cheală.
Una din îngrijitoare aleargă după pălărie, i-o reșază pe cap,
și cu atenție, cu duioșie, îi pune un șal pe umerii prăbușiți.

*Principala sală de concerte din Haifa.

(Publicată în limba engleză în *Antologia Voices Israel – traducerea autoarei*)

Barhet

Dintr-o carte audio – acest cuvânt, probabil ieșit din uz.
Sunetul său blând și demn m-a îngropat în moliciune
densă, în dor și regret. Acum aproape șaptezeci de ani,
bunica, vorbind de bluza ei de barhet – nu mai țin minte bluza,
desigur cenușie, sau cafenie, mohorâtă, în orice caz.
Singura ei haină pe care mi-o amintesc e paltonul din loden
– Hubertus –, gri-închis, aproape ajungându-i la glezne.
Uniforma epocii (lodenul mamei era verde ca pădurea).

Barhet, loden, din an în paște buret, din care era făcută
rochia bună a mamei, sau poplin, pentru cămășile tatei,
cu gulere și manșete de rezervă, se găseau la magazinul de textile
unde Dl. Wenkert, cu dexteritate de scamator, măsura
lungimi de material pe care le elibera din baloturi strânse,
antebrațul și degetele lungi arcuindu-i-se deasupra țeșăturii,
vârfurile unghiilor căzând exact unde avea să treacă foarfeca.

Strănepotul său e acum ostatic în Gaza. Oh, aș vrea să aparțin
unui cult al strămoșilor. M-aș ruga la Dl. Wenkert să trimită,
din actualul său magazin de textile, barhet să le țină cald ostaticilor
în nopțile reci de deșert; bumbac mercerizat să le fie răcoare ziua.
Poate niște borangic, să îndepărteze mirosuri pe care sunt prea lașă
să mi le imaginez. Unde e Dl. Wenkert acum, baloturile sunt nesfârșite.
Va fi suficient pentru toți. Farmacistul Schwind ar trimite medicamente.
Cu siguranță că vor ajunge la destinație. În strămoși ne punem nădejdea.
Instituțiile și religiile instituționalizate s-au dovedit fără folos.

Soutine

[Chaim Soutine (1893-1943), pictor expresionist, contemporan al lui Marc Chagall și
Amedeo Modigliani.]

Chaim Soutine n-a adus la Paris
scripcari pe acoperișuri, amanți în levitație,
capre binevoitoare cu ugerile pline,
chezășuind că lumea va dăinui
(asemenea articole se găsesc la Vitebsk*,
dar nu la Smilavicy**.

De acasă, ținându-le strâns la piept,
adusese carcase de animale:
ca acelea împreună cu care *șohetul****
îl închisese pentru o noapte
ca să-l dezvețe de desen.
În noaptea aceea a înțeles următoarele:

Deasupra e pielea cu podoabele sale
– ochi, păr, catifelare, elasticitate –
iar dedesubt e carcasa,

hidoasă, rușinoasă, fără rușine
amenințând tot timpul să străpungă
să ne amintească de prezența ei

printre prieteni chipeși se împleticea
stângaci, fără frumusețe, fără farmec,
pictând și distrugând fără încetare
picturi de gen cu vite tăiate,
naturi moarte cu găini jumulte,
iepuri jupuiți pe tăvi

cofetari tineri și măscărici triști,
câteodată pe sine însuși, cu ochi aprinși,
devoratori, încercând să anuleze
carcasa de sub piele; triumful carcasei,
rochii sclipind precum sângele închegat,
precum carnea putrezită

picta timpul deraiat de pe șine, peisaje
lovite de cutremur, măslini alergând,
case prăbușindu-se, biserici contorsionate,
măruntaiele pământului pulsând dedesubt.
trepte amenințătoare stând să se sfărâme –
în acest spațiu-timp era mereu pe fugă

copac dezrădăcinat din orice peisaj
evreu stângaci cu frica abatorului
până când carcasa începu să sângereze;
în ultimele nouă ore ale vieții sale simți
cum i se umple pântecul cu sânge; își văzu
sângele cum se încheagă, și-l pictă cu genele.

*Vitebsk, oraș în Belarus în care s-a născut Marc Chagall.

**Smilavicy, localitate în Belarus, în care s-a născut
Chaim Soutine.

****Şohet* (ebr.) – sacrificator ritualic de animale.

(Apărută în volum la Ed. Saga)

Opera

Mai multe cărți, în limba română și bilingve, la
Editura Saga, condusă de Adrian Grauenfels, între care
Artele în timp de război, *Vulpi poetice* și altele.

Două volume de poezii în limba engleză: *Las
Meninas*, Ed. *Cyclamens and Swords*, Israel, 2013 și
The Alchemist's Wife, Ed. *Cyclamens and Swords*, Israel,
2015. Numeroase poezii și eseuri în limbile engleză,
publicate anual în Antologia *Voices Israel (Poetry from
Israel and Abroad)*, precum și în antologii internaționale
precum *Ekphrastia Gone Wild*, *Poetica Magazine (USA)*
și alte reviste și publicații, inclusiv online. Ani de zile a
publicat lunar pe situl editurii *Cyclamens and Swords*.

Elsa DORVAL TOFAN

Elsa Dorval Tofan (Cerasela Tofan) este născută în
Brașov, la data de 10 august 1964.
Din 2003 trăiește în Canada, provincia Québec, la
Montréal.

Răspunsuri:

1.

Determinantul se află undeva la intersecția dintre
lumea sensibilă a percepțiilor și conceptualizările filozofice,
în punctul în care limbajul devine sens și realitățile se pot
poetiza. Prin urmare, locul este secundar. Dar el pune o
amprentă prin absență sau prezență în măsura în care este
purătorul unei scene. Uneori se întâmplă ca scenele să
pară asemănătoare, uneori chiar sunt. Una din scenele mele
preferate este strada, oriunde s-ar afla ea conține elemente
comune și particularități. Am numit orașul natal, Brașovul,
orașul glialelor mele, Montréal-ul este starea de fapt. Nu
cred că aș fi scris altfel în România, scena care mă atrage
este imediatul cu forța lui apocaliptică, cu dezagregările și
reconstituirile lui, aș fi aceeași observatoare ontologică a
unei existențe saturate, indiferent de continent. Ar fi existat
nuanțe, desigur. Probabil, ele sunt sesizabile în diferențele
dintre primul volum, *Lansare de promisiuni*, un volum al
celulelor de suport, al orașului pierdut și al nostalgiei unui
mod de a trăi, de a interacționa, al liniei care se trage pe o
etapă a devenirii și celelalte volume de poezie sau *Positiv la
pătrat* (proză), volume în care relația dintre părțile interioare
și exterioare ale subiectului, dar și tensiunile acestuia cu
realitatea în criză devin esența creației.

2.

A scrie din diaspora pentru publicul român impune
și un anumit efort de intuire și de adecvare la orizontul său
de așteptare sau, dimpotrivă, mizați pe o formă de exprimare
liberă de o astfel de preocupare?

Eu nu am conștiința ca sunt *diasporă*, în tot cazul,
nu la nivelul expresiei, creației, al limbii. Cred că scriitorii
de azi, mă refer aici la moderniști și postmoderniști, creează
texte pornind de la perspective multiple, desigur, cu diferența
majoră că cei din urmă refuză ideea unui adevăr absolut.
Complexificarea vieții, internaționalizarea crizelor, existența
unei media sociale care dictează tendințele sunt preocupări

universale în aceste vremuri. Literatura reflectă caracterul antropogenic universal. Experiența personală nu există hors contexte, și acest context s-a uniformizat. Suntem la sfârșitul unei perioade, alteritățile fac parte din paradigmă. Nu, nu m-am gândit să mă adaptez unui public pe criterii predefinite, mai degrabă scrisul meu se adresează aceluia care, ca și mine, sunt preocupați, obsedați de urgențe, de doliul din proximitate în franceză, română, engleză și oriunde s-ar afla.

3.

Desigur. În Canada există o activitate frecventă a unor cenacluri, reviste, organizații cu specific cultural românesc și în legătură apropiată cu cele din SUA, Australia. În Canada, *Destine literare*, cenaclul și revista, cenaclul Mircea Eliade din Denver, SUA, iată câteva comunități literare românești cu activitate importantă. Contactele cu diferite personalități ale culturii, literaturii din România care sunt invitate periodic să participe la întâlniri on-line sunt o prioritate. Fiecare autor se simte atașat/implicat în aceste forme de organizare a evenimentelor culturale românești din țările de adopție în funcție de natura și preocupările sale. Gabaritul este disponibil pentru toată lumea, dar există anumite limitări. Avangarda, postmodernismul, infrarealismul, critica argumentativă sunt evitate, se merge tradițional pe istoria literaturii.

4.

Contactul viu cu mediul literar din România este o problemă, așa spune una complexă, publicațiile literare sunt, în acest context, o necesitate. Pentru mine radioul este o sursă de cunoaștere a realităților culturale. Radio România Cultural. Presa culturală scrisă ajunge la mine fie ca retur de colaborare, fie prin intermediul unor prieteni scriitori/critici. Citesc *Viața Românească*, *Vatra*, *Banchetul*, *Libris*, *13 Plus*, *Autograf MJM*, *Lucefărul de dimineață*, *Apostrof*, *Observator cultural*, *Mozaicul*, *Convorbiri literare*... non-exhaustiv.

5.

În România există o remarcabilă efervescență a scrisului, cineva vorbea de o inflație, în sensul că se scrie foarte mult, dar nu oricine scrie este scriitor, nu-i așa... Observ o tentație către zonele indecente dintr-o dorință a epatării și dintr-un context care trimite mesajul că se poate oricum. Tinerii creatori de texte, unii deosebit de buni trebuie avertizați de riscul acestei neantizări gratuite. Unii seniori ai scrisului încurajează vulgaritatea ca pe o contraofensivă vizavi de *politiquement correct*, mai mult, o bună parte din temele actuale, de pildă, schimbarea climaterică, comunitățile LGBT, penalizarea acțiunilor cu conotație sexuală și violurile sunt rău-intenționat puse la stânga, *toți niște comuniști*, feminismul este discreditat, dar o majoritate a acuzatorilor nu cunoaște mai nimic din concept. De partea cealaltă progresiștii de pretutindeni încalcă principiul de *vivre et laisser vivre*. Literatura română este fidelă unei forme canonice, poate nu este rău așa, se prezervă un standard, dar în același timp, ca în orice proces reactiv, iau naștere structurile adiacente care se vor impune prin trend. Rămâne de văzut dacă va fi un salt sau va fi o dezamăgire. În Canada literatura este un amalgam, așa după cum suntem noi toți,

imigranții. Este o particularitate ivită din multiculturalitatea noastră. Cea din Québec se poate defini ca o literatură a non tranchității, după cum este de așteptat de la o literatură tânără, a fragilităților contemporane, a preocupărilor identitare, a rătăcirii, îngrijorărilor și lipsurilor. „Arta a fost un mai bun stăpân decât historia, mai puțin echivoc”, spunea Pierre Vadeboncoeur. Există prin urmare, aici, un interes față de artă ca motor existențial, decuplată de istorie, nimic neobișnuit într-un context nord-american. De unde dreptul la non conformitate, la discordanța aparentă, într-o estetică a căderilor în cascadă, scopul nefiind acela al cunoașterii, ci al tatonărilor.

(Din volumul *Hazardul aparițiilor*,
volum în curs de apariție.)

Cimitirul central

În memoria mea, cimitirul era un teren labirintic
Beton, lemn și marmură în formă de cruci,
altele stilizate, pe stânga, ortodocși, pe dreapta,
catolici, evrei în spate, aproape de gard,
o altă bucată de beton invadată de plante
cățărătoare și râme, în mijloc câteva cavouri,
unele cu etaj, sinistre, hilare, flori proaspăt-trecute,
candele cu ulei și fitil.... bănuțe,
convoiul cu ultimul mort al zilei trecând
pe aleea principală spre stația finală

plânsete înfundate, dispute între rude, bârfe
despre răposați, peste toate miros de colivă
cu nuci și tescovină pentru sufletul celui
plecat, o stare apăsătoare de liniște lividă

În memoria mea așa era odată la cimitirul central,
dar lucrurile s-au schimbat radical....
nemurirea ține pasul cu moda,
s-a informatizat, crucile au cipuri,
își pot schimba forma, culoarea,
florile-holograme plagiază natura,
iluminate rece de lumânările-leduri,

mortul, închis ermetic,
mai exact pudra fină
a scheletului, ca de stamină

sterilizată, liofilizată

poate fi suflată pe deasupra
apelor, grădinilor și oamenilor,

100
DE BIBLIOTECI
ROMÂNEȘTI
ÎN DIASPORA

grăbiți spre moartea lor
nu simt cum cei de dinainte
li se așază incolor
peste gene, peste rufele
întinse la uscat.

A trecut mult timp, parcă un leat,
nimeni nu-și mai aduce aminte
că la cimitir se vine
cu buchete de flori, de lumânări
ce se sting când și când,
aprinse cu zeci de chibrituri, rachiu,
cu pachetele de pomană
pentru gropari.... și că oamenii plâng

Medicină legală

în ultimă instanță rămâne pudra oaselor
în care continui să exiști
amprente de degete pe fotografii și etajere
este bine așa,
rămasul minimalist detectabil științific, metodă
numită de englezi *forensic*, de alții medicină legală
în ultimă instanță devii licit, inteligent, regretat,
ți se simte lipsa
urma ta poate ceea ce tu nu ai încercat, te relevă,
dispari marcând teritorii vaste,
o palmă artrozică cu cicatrici și linii profunde,
din aproape în aproape indiferența devine compasiune

este de înțeles mai cu seamă iarna când lista celor
care așteaptă să lase un semn
este cea mai lungă. analgeziant, recele te adoarme
dai drumul responsabilităților,
ai îndoieli. lumea care le-a creat ar fi existat oare?!
în ultimă instanță un cer palid turcoaz se deschide

Criteriul de performanță

aici fusese reperul legăturilor dintre
locații și funcții, purtătorul regulilor
de verdict, bariera dintre elementul
de competență și cel de performanță,
forma de salvare a sistemelor avariate

locul inundat de plasma transparentă
este ușor de găsit,
dar ce rost ar avea recunoașterea ochiului
magic trecut, în absența ochiului vigilent
din prezent
excedentul de autonomie în lupta cu realitatea
devenit deficitul binelui în activitățile zilnice
criteriul de performanță...
continuitatea este perimată precum perimate
sunt trăsăturile măștilor mortuare, toate la fel

decedații reproduși
de un număr de ori
căzuți din unicitate

aici fusese pilonul de înaltă tensiune
între pământ și apă
luminatorul transparenței dintre lumi
asiguratorul stării de confort și bine
preschimbată acum
în indecente agonii
ale unei vieți lipsite
de ghid de semnalizare,
capabilă să producă
discordantele sunete
din existența imediată
în care
nimic nu se observă,
nimic nu contrariază

Asindete

sticlele umplute cu nisip au devenit
cărămizi într-un context axiomatic
cu funcție de recuperare ca o minge
medicinală căzută pe partea cu mâner,
singura legătură cu forța în desfășurare
pe care nu o vei putea simți, nici atinge
evenimentele prescrise au anulat dovezi
și simțiri (*este numai în mintea ta*), între
tine și ele o lesă extensibilă fără piedică
alergi după bățul aruncat, câine al atâtor
suverani mirosind semnalul de primejdie
obiectivă preventiv devenită epinefrină

acarienii de casă caută să depună ultimele
ouă pe fața rigidă, dar condițiile necesare,
căldura și umiditatea nu pot fi îndeplinite
perfecta gazdă de odinioară devenind ostilă
unda de frig a mobilizat codul de închidere
ermetică și definitivă a sistemul redus la zero
uită-te la tine. unicul animal inteligent,
diastază osoasă, întreruperea seriei unui
raționament în care nu ai crezut. o epică
surprinzătoare în care nu ai crezut. nu ai
făcut legăturile cu hazardul apariției, nu
ai înțeles diferența dintre răul ocazional
și binele sistemic

pe baza algoritmului
ai apărut, ai dispărut

Părțile

părțile s-au întâlnit seara, la ora stabilită
vinovăția, aroganța, frica, ignoranța
s-au așezat în primul rând
violența, indiferența, gelozia, în al doilea
pe ultimul rând, lenea, toate gândurile rele

e x c e l e n t, am spus și

am început tratativele de pace, parte cu parte
*o dezagreabilă condiționare a unui proces
repetitiv, inutil, grotesc

(părțile tratează între ele de ani de zile!!!)
biologic, chimic, spiritual fără niciun rezultat

.....o ipocrizie empatică.....

se felițează pentru participare, se declară
nerăbdătoare pentru întâlnirea viitoare

părțile

iau cu asalt corpul, îl chinuie până la sânge,
hei, ia mâna de pe el...

vreau să strig, dar nu pot să-mi deschid gura,

*nu mă lasă indiferența sau lenea, poate

privesc saliva, excesiv de spumoasă,

atrăsă gravitațional

scursă în perle, pe mâini, spun violenței,

încetează, am o șampanie la rece,

în mod sincron, părțile se opresc,

se așază confortabil, sângele se încheagă

(homeostazia pare că funcționează)

aduc paharele, unul în plus

*pentru indiferență, îi face bine

să mai spargă din când în când

.....o formă de autostimulare.....

violența știe ce are de făcut, taie *gâtul*

z d r a n g

cuțitul Santoku face să dispară dopul

zboară ca și cum ar avea motor, ca și

cum ar fi o dronă, alte perle spumoase

se preling pe pahare sub același efect

g r a v i t a ț i o n a l

am reușit să rămân în viață și de data asta,

norocul meu este că părțile sunt alcoolice și

foarte mincinoase

: se prezintă fals interesate de armonie, de înțelegeri

: se prezintă la întâlniri pentru că nu au nimic de făcut

am reușit să le vin de hac

*sânge pentru sânge

am luat cuțitul japonez

m-am *semnat*, este târziu

pentru riposte, se vor consola

mințind că m-au eliminat,

dar eu am puls, sunt orientată

în trei sfere, c o n e c t a t ă

știu cum să le răspund

tehnica mea este imbatabilă

am șampanie la rece,

mai cu seamă știu

când să torn în pahare

(Din volumul de povestiri „Pozitiv la pătrat”, editura
Creator, Brașov, 2020)

Fungus și inimă

Un singur lucru mi-aș fi dorit: să nu deschidă Terry ușa. Cu gândul ăsta am apăsat pe butonul slab luminat, cu capul întors înspre strada inundată de un soare sticlos, un fel de autoprotecție în cazul în care, vorba aceea, de ce ți-e frică nu scapi. Și nu am scăpat. În prag, după câteva încercări nereușite ale Helenei de a deschide ușa, apare, desculț și mototolit, Terry. Cu o căutătură rea, fără să-mi răspundă la salut, mă întreabă ce vreau. Cât de greu îmi pot desprinde privirea de la picioarele despuiate ale căror unghii suferă de fungus, una după alta, măcinate, murate într-o sudoare cu miros de vomă, același care îți străpunge nările când deschide gura. Îi zâmbesc atât cât se poate în condițiile date și îl întreb dacă pot să o văd pe Helena. E dezorientat, ar vrea, probabil, să mă întrebe de ce, dar mă salvează maică-sa, care îmi recunoscuse vocea, și înaintând către ușă îl încurajează să-și vadă de ale lui.

– Hey, Zera! Ce zi minunată!

Ca de obicei, orice discuție canadiană începe cu referire la vreme. E atât de mult timp frig și zăpadă, că oamenii au deprins un fel de nebunie de a vorbi neconținut despre asta. Nu ne putem plânge, mai la vest e groasă, 59 de centimetri de zăpadă, e frig de crapă osul, dar avem un soare minunat, și tot așa. Ca și vorbitul de unul singur în mașină, pe autostradă. Tu ești în autobuz, pe lângă tine trec mașini mici și, cum nu ai ce face, te uiți la cei din automobile, e bușon, omori cumva timpul. Toți au în mână o cafea, în păhărel de carton, și toți vorbesc singuri. După amplitudinea gesturilor poți deduce dacă se pregătesc de o confruntare cu șeful, cu ex-ul, cu viitoarea, cu asistenta socială de la școala copilului sau fac exerciții mantrice care îi ajută să fie și mai pozitivi decât sunt deja sau exersează o explicație pentru o negociere ratată cu un client (pentru conformitate, re-vezi „American Beauty”) sau pur și simplu o serie

SEARĂ CULTURARĂ

apozitia

München 28 iunie 2024

Europa cu sufletul la gură.

*Atacul anticomunist de la Berna
(14-16 februarie 1955)*

Pr. Dr. Ioan-Irineu Farcaș

scurtă de înjurături pentru că o frână bruscă a răsturnat cafeaua și bagelul pe scaunul din față, dreapta, lăsând în urmă o mare pată maro cu grăunțe de sesam, în fine, tot frâna asta a contribuit la aplicarea rimelului mult mai jos decât genele, undeva pe la mijlocul obrazului, chestia asta făcând din fața respectivă un personaj mai apropiat de un sioux pregătit de atac decât de o față comercială fără reproș gata să înceapă o nouă zi glorioasă din ciclul: cu elan înainte către consum, unica noastră certitudine.

– Hey, Helena, e o zi perfectă, soarele e mios și nu bate vântul. Dar din păcate de mâine se va răci din nou. Mai avem de așteptat. Știi cum e, vine brusc, direct la 20 de grade, până în mai, nicio șansă de pus roșii. Ce mai e nou?

– Să-ți spun ce e nou: un mare rahat. (Helena are 92 de ani în oase și 25 în cap.) Măcar tu mă întrebă și sporovăială și apreciez. Sunt unii care mă întrebă ce fac. Încă sunt în zonă, le răspund, merg cu greu, am o pneumonie de toată frumusețea, dureri cam peste tot, dar nu zic „nu” la un pahar de vin și am speranța că voi mai prinde un sezon cald.

– Îmi pare rău, nu am știut că ești bolnavă! Ai fost la medic, iei antibiotice, sper.

– Păi, de unde să fi știut, că doar nu ghicești în palmă. Da, am fost la spital și iau afurisitele de antibiotice care îmi irită totul pe dinăuntru, îmi dau amărăciune în gură și îmi amputează pofta de mâncare.

Mă uit la ea cu multă atenție, dar discret. E mult mai înceată decât în vara trecută, mai greoaie și mai mică. La limbă e la fel de dezlegată, dacă nu-i faci voia, te ciupește imediat. Te ciupește, apoi te întreabă dacă te-ai prins și râde.

– *Take a seat, Zera, please!* Un ceai, un biscuit?

– Din păcate, nu pot să stau prea mult. Am decis să fac anul acesta benevolat pentru Fundația Inimii. Știi cum e, merg pe la toți pe Handfield, îi sensibilizăm în legătură cu atacul de cord, primele semne, există o broșură pe care, dacă îmi permiți, aș vrea să ți-o dau. Nu te simți obligată, dacă vrei să dai ceva, bine, dacă nu, e ok.

– Sigur că vreau. Nu prea mult, dar vreau să contribuie. O să-ți dau 5 dolari.

– Perfect. Îmi dai voie să scriu numele tău pe lista donatorilor, sau vrei să fie secret?

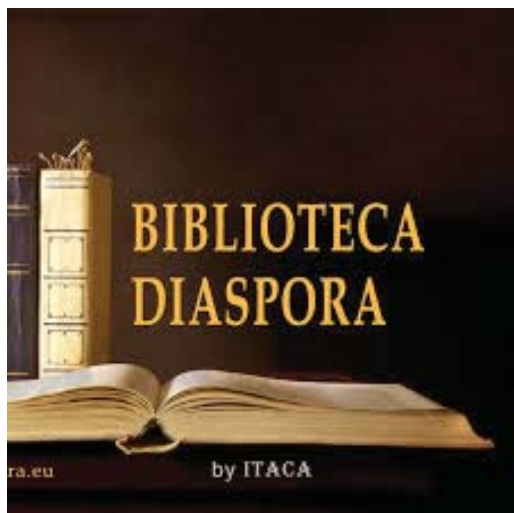
– *You know me*, pune numele în clar, îți dai seama, o să mă gândesc: Helena e pe plicul Fundației Inimii, și o să mă simt importantă cel puțin toată săptămâna. Corect?

– Corect, îi răspund în timp ce ne bușește râsul pe amândouă.

Iau cei 5 dolari, îi pun în sacul de plastic al Fundației și îi spun Helenei, fără nicio urmă de ipocrizie, că sunt sigură că imediat ce vara se va instala va da jos 10 ani din cei 92. Și întăresc spunându-i că așa este în fiecare vară. Helena trage concluzia că dacă ar fi mai multe veri pe an ar putea întineri de-a binelea, dar noi trăim în Nord și la noi e invers, avem multe ierni într-o singură imensă perioadă glaciară care nu se mai termină, deci șansele să ajungă la 50 de ani sunt practic anihilate. Râde și dă din cap, îmi face semn să mă apropiu. Îmi șoptește confidențial:

– *Holly shit!* Îți dai seama ce mutre ar face fetele mele dacă aș întineri... îți spun, Cerul Mare deasupra aranjează bine lucrurile aici, jos.

Și îmi face complice cu ochiul. Îi promit că ne vom vedea în curând prin grădini și ies pe ușă cu câteva secunde înainte ca Terry să ajungă în bucătărie, gata să mă străpungă cu privirea și să-mi paralizeze nervul olfactiv cu respirația pestilențială de varan. Strada mi se pare mai mare decât este în realitate, pe deasupra capului un unghi ascuțit de găște se ivește zgomotos. Ca în fiecare an, când le văd, mă umplu de nădejdi, de planuri. O imensă bucurie, asemănătoare cu cea de copil în fața bradului de Crăciun, mă gădilă în stomac. Sunt de mult dispărute din raza mea vizuală, dar le aud încă verbalizând despre treburile lor de găște. Ca să fiu sinceră, nu dau pe afară de bucurie în demersul meu de voluntar. Nu am starea de spirit necesară. Adică o am, ideologic vorbind, dar partea de vânzare îmi repugnă greu. Nu îmi place să cer, nu îmi place să vând, și cu toate acestea cam asta am făcut în ultimii 10 ani de viață, habar nu am cum. Încerc să nu mă gândesc, să am capul vidat de impresii, opinii, încă o casă, încă un vecin care se face că nu știe cine sunt, cu toate că zilnic trece pe lângă fereastra mea, se uită la mine în casă, ne intersectăm privirile doar cât să-mi spună nonverbal: *neighbors watching you!* Oricum, o mare șansă că nu am toată strada. Încerc să mă adun, să mă reconstruiesc, ce mare vorbă tâmpită de la prima până la ultima consoană, în fine, încerc să țin capul deasupra rahatului și nu-mi este ușor, cu înțotul nu stau bine, cât privește simțul orientării, o catastrofă. Încerc să bat apa pe loc, să nu renunț la mișcare și la sens. Dar, ca și viața mea spirituală care este o nesfârșită serie de îndoieli, tot efortul vine dintr-un sentiment de responsabilitate

și nu din firească, firească nu știu cum se face, nu mai țin minte. Sau țin minte ceva, vag. La fel mi se întâmplă cu chipurile alor mei morți. Închid ochii, nu-i văd, nu-i mai știu. Și am avut teama asta în matrice de când eram copil, că nu o să mai știu fața bunicii după ce nu va mai fi. Văd mai multe fețe ale ei trecând fulgerător de repede prin tomografia memoriei mele, fără să se suprapună, fără să se întâlnească. Nu poți prinde imaginea, nu te poți fixa. Sigur, poți să trișezi și să dai fuga la albumul de familie. Ai impresia, pentru un moment, că lucrurile se limpezesc, în fapt, e mult mai rău. Pozele sunt diferite, în momente diferite, în ipostaze diferite. Poți să fixezi o singură imagine și să impregnezi memoria pentru un timp. Rămâne un triș. Ce mă ajută e să pun trecerile acestea rapide într-o suită cinematografică, un film pe o viteză mare care încet-încet își calmează tempoul și curge compact, ca asfaltul proaspăt, între cele două emisfere ale creierului ou. Atunci respir ușurată că nu s-a pierdut nimic, că albumul minții e intact, doar foile de mătase despărțitoare, un pic mototolite pe la capete.

Opera:

Lansare de promisiuni, poezie, Ed. KronArt, 2018;

Antimetafore, poezie, Ed. Creator (Libris), 2020;

Pozitiv la pătrat, proză (povestiri), Ed. Creator (Libris), 2020;

Recueil de novembre sans titre, volum de versuri în limba franceză împreună cu poetul Adrian Grauenfels-Israel și poeta Amalia Achard-Franța, Ed. Saga, noiembrie 2021;

Nimic, nimicuri, insomnii, poezie, în colaborare cu poetul Julien Caragea, Ed. Eikon 2022;

Afacerile merg bine, poezie, Ed. Aius, 2022.

A predat până în 1990 în diferite sate ale județului Brașov. Ghid de limba franceză pentru Agenția S.A. Poiana Brașov. După 1991, a făcut studii în cadrul Universității Drăgan, marketing, management, vânzări, program scurt și Școala de jurnalism BBC. Fost redactor de știri, secretar de redacție la Transilvania Expres Brașov, fost membru al Uniunii internaționale de presă francfonă (UPF), implicată în susținerea limbii și culturii franceze în România. În perioada 2000-2002, Director de implementare pentru investiții de preaderare la Uniunea Europeană în agricultura din județele din sudul României.

Membră fondatoare a Asociației Scriitorilor Români din America de Nord (ASRAN).

Absolventă a Colegiului de Medicina Ușoară din Québec-CMDQ 2005, specialitate naturoterapie și igiena globală pe care a practicat-o în farmacie.

Absolventă a Universității din Québec cu sediul la Montréal-UQAM, facultatea de științe sociale, specializare în imigrație, etnicitate, identitate culturală, promoția 2007. Conferențiar și corector în cadrul UQAM, catedra de geografie culturală, profesor titular Martine Geronimi.

Universitatea TELUQ, biologia creierului și psihologia personalității, creditare 2009. Absolventă a Școlii de asistenți medicali. Profesor formator asistență medicală pentru comisia școlară Marguerite Bourgeoys. Asistentă în cercetare pentru ELCV (Étude longitudinale canadienne sur le vieillissement).

A făcut parte din „Cenaclul 19”, condus de Alexandru Mușina și Angela Nache, a publicat în revista „Astra”. A publicat volumul de poezie *Lansare de promisiuni* (2018) nominalizat de către USR filiala Brașov la categoria debut în poezie, a obținut în noiembrie 2019 Diplomă de merit în cadrul concursului de proză scurtă *Nicolaie Velea*, având ca temă *Revoluția din Decembrie 1989*, cu textul intitulat *Mendeleev și fox*. Finalistă secția poezie a CONCURSUL DE CREAȚIE TEATRALĂ ȘI LITERARĂ CU TEMA „DISTANȚA”. Contemporary Literature Press (CLP), sub auspiciile Universității din București, British Council, Institutului Cultural Român, Uniunii Scriitorilor din România și Muzeului Național al Literaturii Române, selectată în antologia *Rănilor pe trupul nostru... 2022*, antologie editată de prof. univ. dr. Lidia Vianu, de asemenea, prezentă în antologia de poeme despre anotimpuri, în memoria Radu Cârneli, realizată de *Nicolaie Roșu*, antologia *Taina Scrisului*, îngrijită de publicistul *George Roca*, antologia de poezi brașoveni, *Chiriașii secunde II*, de *Florin Șindrilaru*, antologia de scriitori brașoveni, *Exordii și bruioane*, de *Mircea Brenciu*, antologia de scriitori francofoni, *Le blues roumain, vol.3*, de *Radu Bata*. Autoarea prefeței: *Orientat către Sud. Coabitarea clasicismului și suprarealismului* în volumul *Vă rog, unde este Sudul?*, Editura Saga, Ebook, 2023, aparținând poetului israelian *Adrian Grauenfels*, autoarea postfeței: *Geo Vasile sau arta de a transfigura negativarea lumii* în volumul „Trinity poeme de dor, dolor, doloris”, Editura Eikon, 2023.

Colaborează la publicațiile „Revue pédagogique des professeurs de français” din Brașov, „Destine literare” din Canada, reprezintă Canada francfonă pentru International Writers’ Journal Magazine, S.U.A., revista de cultură „Ramuri”, Rotonda Valahă, Autograf MJM Craiova, Libris Brașov, *Viața Românească*, *Mozaicul*, 13 Plus, *Lucașărul de dimineață*, *Saeculum*, *Jurnal israelian*, *Vatra*.

Au comentat scrierile sale *Julian Catalui*, *Mircea Doreanu*, *Florin Șindrilaru*, *Eugenia Taralunga*, *Ion Popescu Topolog*, *Simona Popescu*, *Ioan Lascu*, *Ada Stuparu*, *Ion Fercu*, *Petre Isachi*, *Gela Enea*, *Toma Grigorie*.

Rodica DRAGHINESCU

S-a născut în 29 noiembrie 1962 (Rodica-Marioara Draghinescu), în orașul Buziaș, județul Timiș.

Locuiește în Franța din anul 2000. A trăit și în: România (se va întoarce și va rămâne), Germania (2000-2005).

Poetă, prozatoare, eseistă, lingvistă, traducătoare – membră a Asociației Poeților din București –USR.

Răspunsuri

1.

Ca autoare bilingvă (română-franceză), am pus în conținutul cărților Rodicăi Draghinescu, viața și drumurile ei *aproape reale, aproape fictive*, un fel de a fi *cu* sau de a lipsi *în lumea fizică*, dincolo de orice graniță geografică sau lingvistică. Am scos din mine, copilul și vârstnicul cu aceleași nume, le-am expus vârstele și perioadele lor înspăimântător-încântătoare, am descris cu ele prezența sau absența unor întâmplări ne-dorite, ne-așteptate(...), ne-chibzuite. Cred că am devenit scriitoare din dorința de a înțelege conștiința existenței, a faptului de a fi *alt-cum, alt-cândva, alt-cineva* de la o secundă la alta, *alt-om*. Am căutat, prin scris, fie că a fost în limba română sau în limba franceză, un arbore genealogic pentru suflelele mele. Mă refer la volumele de poezie, cât și la cele trei pseudo-romane. Nu contextul politic sau cultural m-au determinat în scris, nu distanțele, nu izolarea, nu moda socială sau literară, ci dorința de libertate individuală și intelectuală, de experiență pe cont propriu, cu stările și reacțiile ei privilegiate intens. Textele mele de ieri sunt ecouri la poveștile trăite sau imaginate cândva, atunci. Textele de azi îmi reflectă crizele existențiale de acum (ale mele și ale cititorului care se regăsește *în*) în chiar era distanțării și a pierderii de orice context (familial, social, politic, literar etc), cu adrenalina și mitriaza expuse sau reduse la maximum.

2.

Nu am scris și nu scriu pentru public. Nu scriu pentru o limbă. Fără să fiu o megaegoistă, scriu despre mine și despre cei ce mă văd sau mă aud. Veți zice că *acești cei* ce sunt public! Eu aș îndrăzni să îi

botez *totalitate în minoritate*. Mda, nihilistă cum sunt, scriu pentru cei ce *nu mă înțeleg dar mă încearcă*. Nu cântăresc ce iese din capul meu. Nu fac apologia alextimiei, țâșnind din elucubrațiile mele e-moționale. Nu pariez pe abilitățile și inabilitățile suspective. Nu îmi gestionez ființa prin scris. Scrisul și limbile scrisului meu sunt doar o raportare la fapte de limbaj, ca mod de acțiune.

3.

Spre deosebire de alți autori români, nu am nicio legătură cu comunitățile literare românești. Nu a fost să fie! Sunt o româncă rătăcită în limba franceză, în mediile francofone. În perioada studiilor și a reședințelor de autor din Germania, am trăit cinci ani la Stuttgart. Acolo, în Baden-Württemberg, am cunoscut o comunitate literară românească, un microunivers de oameni iubitori de patrie, convinși și convingători că au o vorbă bună și un gest protector pentru românii care îi frecventau. O singura dată am participat la un soi de *prânz silvic*, cu lecturi, fripturi, muștar și har muzicesc. A fost păduresc și plăcut relaxant. A fost o singură dată și gata. Nu am mai revenit în pădurea stuttgarteză aleasă de ai noștri pentru picknickuri sărbătorești. *Hélas*, vorba franceză, aveam prea multe preocupări și prea puțin timp.

4.

Am fost și sunt la curent cu literatura română actuală din țară grație versiunii online a mai multor publicații literare, cum ar fi *Poesis International, Vatra, România literară, Convorbiri literare, Apostrof, Observator cultural* (mai ales!), *Steaua, Contemporanul, Orizont, Arca*, (versiunile PDF, destul de greu de accesat). Îmi plac și blogurile de scriitori, sunt, și ele, o sursă informativă.

5.

Ca orice autor străin, un scriitor de limbă română are nevoie de un subiect și de un stil care să oblige la lectură, cum tot așa de bine are nevoie și de un traducător-trăsnet, de o editură puternică (*sur la vague*, cu un bun buget destinat promovării), *et surtout* de anumite contexte politico-economice. Occidentul are pe piața cărții multe bestsellere (bune sau comerciale doar!). Este dureros și imposibil să îți faci un loc vizibil și stabil în vitrinele librăriilor. Nu ai cum să te impui, ca nume, doar supraestimându-te, naționalist. Nu te poți ridica din necunoscut doar pentru că ești editat cu subvenții din România. Nici măcar talentul natural nu este suficient. Ca să nu mai vorbim de premiile din patrie la care chiar nu se uită nimeni în Occident. Dinamica literară românească fără românii din diasporă este un fel de *corabie pe uscat*. Fără pânze, apă, vânt și năier se duce în nisip.

**o întregă vină și-un întreg caracter
(drumul spre nicăieri)**

dragă națiune română sunt dezertoare și-mi recunosc
vina cât și vanitatea de a mă numi draghinescu
întruna mă aflu încă pe linia 1 de fugă nu m-am
îndepărtat prea tare pot fi regăsită oricând în plin relief
de lămpi lanterne neoane lustre lupe de siguranță
națională și readusă pentru desprinderea de verdele
negru al câmpiei române în care există undeva o gaură
roz de ieșit din patrie intrând cu totul în patrie pe
partea ei de basm sau balsam ovaritic dragă națiune
română s-ar putea să nu mă mai recunoști
și să nu mă mai poți acuza de găsire „flori pâine și sare
100% produse românești”
picioarele mi s-au tocit de la trambulina asta care
m-a ridicat din ce în ce mai jos
până când petalele și firmiturile și sarea s-au făcut nisip
de nimerit în noroi
inchizitiv vei zice tu imagine imposibilă vei adăuga
tot tu mda am pe chip imposibilitatea
de care am fost acuzată de la bun început fără probe
de derulaj etnic
trădare sau invers o întregă vină și-un întreg caracter
ale poporului între intrigă și deznodământ încapsulat
în lacrimi românești dragă națiune română cu limbi
latine slave teutone urlu original traducându-mi
singură ce urlu buza de jos mi-am mutat-o pe frunte
deh se poartă silabisirea cât mai facilă creierului și
cât mai dificilă inimii tangente astea din urmă
zborurilor ro cu mulți pasageri triști dragă națiune
română din prea multă salivă de la nefericirea sau
ineditul că mereu va fi cum a fost așa se aude un
scrâșnet de dinți ascuns în labirintul unei lirici sau
linii stomato-mazo-elastice nu pentru a trece granița
pentru sine ci pentru a trece patria peste granița atunci
când este important și urgent (tonul grav și ironia de
noi înșine le putem transmuta în quinta essentia durerii
comune sau în oracolul de melc al nimicniciei române
vorbind sufletelor fără putință fără poezie fără părere)
dragă națiune română eu m-am luat pe cont propriu
și nu am abuzat de tine fă din mine ce vrei sunt
dezertoarea d. mă aflu încă pe linia 1 de fugă ușor de
găsit în marele logos am număr abrupt și riscant între
înfățișare și absență
alerg contrar nu m-am îndepărtat prea tare de granița
fug și cad aproape de casă exact așa cum mi-ai
promis întotdeauna tu cad și mă ridic și nu mai
cad asta numindu-se trădare sau fuga de patrie sau
draghinescu

cam așa

nu am timp de prieteni sau de adversari
nu le deschid ușa niciodată
îi introduc în caz de urgență prin gaura cheii
îmi fac din ei clone
le așez într-o vană cu apă înghețată
aștept ca fierbințeala mea să le înmoaie carnea
și trăsăturile

printr-o simplă apăsare pe încheieturi
le piratez identitățile și conflictele
din ochii lor mulți și holbați îmi fac un pichet
de graniță
pe care îl telecomand cum vreau
nu am timp de iubire mai mult de o jumătate de oră
și asta tot la șapte ani
mă aprind doar medical (iubiții mei sunt doctorii mei)
nu las scânteii nici fum nici sunete
sunt directă și explicită
execut subiecții cu propriile lor instrumente
din umbrele lor biografice îmi hașurez un fel de oh
o siluetă fără pleoape și fără lacrimi cu pupile albastru
de voroneț
în care voi pune zilnic picături de dilatare
pentru fundul de ochi în care s-ar ascunde la o adică
adulterele din ceața irisului
am prea multă treabă ca să iubesc excesiv sau
cu lingurița
fac parte din propria-mi armată de muncitoare
care își fac ceaiul și cafeaua pe genunchi sau direct
cu limba gustând din alte cele straturi ale realității care
împart ziua în nouă coline sisifice
urcându-le și coborându-le cu noaptea în spate scriu
ca să-mi mențin în formă cuvintele rele
știu destul despre alții cât să nu semăn cu ei
și asta din experiență și fără emoție.
nu am conștiința că scriu când scriu
nu sunt atentă la cuvinte și punți și punctuații
substitui cuvintele de iubire pungilor de perfuzie
fiindcă
scriu sub carnea mea cu oase străine
pe unii îi menajez pentru decizii
bucată cu bucată

fete morgana încercate la maximum

norei iuga și angelei marinescu. rodică, nu!

eu nu sunt nici nora iuga nici angela marinescu nici
rodica draghinescu
eu nu le cunosc și gata
mie nu îmi plac fetele care au nume terminate în „a”
există nume din astea în care nu merită să intri nici
măcar cu picioarele
pute de la 1 km a om stupid cu buze vinete și subțiri
între două generații de femei sau de conflicte de cratiță
și unele și altele sunt la fel dincolo de pălăriile
de marmură ale fotografiilor gri
eu nu le vreau pe nora iuga angela marinescu rodica
draghinescu aduse la zi
să nu mi le puneți la scris de bunăvoie sau altfel
ele nu au de ce să stea în trupul meu gen
marele zid berlinez violat în '89 cu târnăcopul.

nu îmi mai vorbiți despre cele care
se mulg ca brigitte bardot pentru haitele lor de cățele
în călduri

între noi nu e nici măcar un ac de siguranță

bătaia e ruptă din raiul comunist

cunosc răutatea mâncătorilor de cărți

le știu pofta marxistă îi aud cum icnesc cu-o mână pe
sexul lor de vechi rinoceri. cu cealaltă pe mâncăriimea
de a citi ce scriu alții pân' la oscioare și piele

la înfurciturile secolelor nici azi nu știu cine și ce sunt
eu pe lângă acești alții

mai că m-am născut după lovituri în burta mamei
într-un beci de miliție RSR când ea (din familii de
dascăli și bijutieri) a fost bătută de securiști și milițieni
ca să mărturisească (cu pistolul la tâmplă) când și de ce
a dat foc casei primarului iloae și dacă e ovreică ori
tigancă

mușcăturile și șanțurile din pielea mamei mi-au lăsat
urme de nume pe corp

sunt (după mama) vinovata numărul 2 fătul bătut în
embrion fătul care a aprins prin burta mamei (între
congruență și conștiință) lumea de afară cu sângele lui

am crescut cu greu dar am scăpat cu bine din mânușile
cenzurii comuniste (am publicat târziu după '89). și
acum mi se zbate tâmpla de rușine și adevăr noaptea
aud șoarecii rozând modelul literar ro de sinucidere:

să nu citești cărți oculte
(au toate o piele de drac orgolios)
să nu scrii nimic fără patrie
să nu aștepti nimic de la occident
să nu aștepti prezentul în viitor
și târla-mârta

timpurile și locurile nu mai sunt ce-au fost nu mai
există luceferi doar luciferi

iar dacă nu și nu atunci la câmp cu tine la zdup
la canal la școala marilor uzine ale vieții

român

există legi clipe și locuri din astea
în care îți curge viitorul din gură ca sugaciului laptele
brânzit
și brusc nu mai ai niciun rost nicio aură (de parcă
ai fi avut vreodată)

din tăciuni aprinși copilăria și se face fum făcătură
peste degețelele înroșite în timp. nuiaua dascălului
udrea se ridică la soare și arde în numele celor care nici
azi nu știu unde e pe hartă țara limbii tale
o limbă clară dar violentă. încuiată în sine. unanimă
cu ea părinții și-au prezis firea și și-au închis gura:

*nu te scuipa singură în oglinda neamului nu șuiera în
biserica nației*

*noi nu vom pleca niciodată cu adevărat de aici
tu nu vei pleca cu adevărat de aici
ia seama*

Ah! – încă o dată

oriunde am fi și oricând am dori nu se mai poate
supune sau domestici vederea cu vorba

nu ne mai împrumutăm fierbințeala sângelui ca pe
vremuri inelul cravatei de pionier frunțaș

acum nu mai am de ce să fiu altcum
pentru urmași eu nu sunt doar draghinescu poeta
plecată la fix
a altor draghinescu rămași în acest caz la urmă
să aducă oblăduire financiară și catgut tuturor
generațiilor de poeți căsăpiți

eu nu sunt draga nimănui eu sunt rea și realistă cu cei răi
deși îmi e drag să-mi înfig nările în ținutul lor epitelial
nu o dată ci de mai multe ori nu o fac când e de
așteptat (cuvântul drag e mănos și poate fi schimbat
sau golit de miez ca un harbuz găurit cu vârful cuțitului
pe ambele maluri ale prutului sau ale mureșului orice
fluviu viu e purtător de apă sacrificială) nu o fac. drag
daragoi draghinescu în extenso limba făcutului ar putea
fi limbul sufletului după tot ce ni s-a arătat în filmele
lui Coppola ca sustentație
nu mai am speranța că vor veni alți draghinescu în plus
care să ne împingă urmele spre pupila lui horus

bref

într-o țară străină eu nu voi fi niciodată Draghinescu
à la Ionesco eu din draghinescu nu va beneficia de
număr gen și caz fiindcă între *e* și *u* există *s* și *c* – o
căptușeală de vise care put

fraht

mie în scris mi s-a interzis să plâng sau să râd
mie în scris mi s-a interzis să mai fiu copil
mie în scris mi s-au umflat sfârcurile
mie în scris mi-au venit menstrele
mie în scris mi-a luat foc vata dintre picioare
mie în scris mi s-a spus cu cine și de ce să mă mărit
mie în scris mi-au ajuns buzele la cer și burta la gură
mie în scris mi s-a întins o verticală de sărit cu prăjina

Opera (în limba română):

Aproape cald, poezii, editura Plumb, 1993 – volumul de
debut;

Fiecare avem sub pat niște fotografii de care ne este rușine,
poeme-pamflete, Editura Marineasa, 1995;

Distanța dintre un bărbat îmbrăcat și o femeie așa cum E!,
pseudoroman, editura Marineasa, 1996 – Premiul revistei Tomis și al
Asociației scriitorilor din Dobrogea, tradus în franceză și publicat la
editura marseilleză *Autre Temps* - pe banii editorului;

Obiect de lux ascuțit pe ambele părți, poezie, editura Cartea Românească 1997 – tradus și publicat la editura Cervena Barva, Boston 2014;

AH! – anthologie de poezie, editura Vinea, 1998 – tradusă și publicată la editura Cervena Barva, Boston 2014;

Craun, roman, editura Paralela 45, 1998 - tradus în franceză și publicat la editura pariziană ArHsens - pe banii editorului;

Tangouri pe trambulină, eseuri și interviuri cu scriitori români, editura Paralela 45, 1999;

EU-GENIA, poezie, editura Vinea, 2000 – Premiul Asociației Poeților din București/USR;

Zâna dracilor: Jurnalul care își omoară cititorii, roman, editura Est 2009 – tradus și publicat la Berlin, editura Klak – 2018 – pe banii editorului;

Fraht, poezie, editura Max Blecher 2018;

Copilul cu piele de iarnă, poezie, editura Tracus Arte, 2020 – premiul național APLER.

Referințe:

Livius Ciocârlie, Introducere la Copilul cu piele de iarnă, Editura Tracus Arte, București, 2020;

Vasile Dan, *România literară*, 21 martie 2021;

Ioana Toloargă, *Vatra*, 15 martie 2021

Simona Constantinescu, *Observator cultural*, 7 APRILIE 2021;

Gelu Dorian, *Convorbiri literare*, martie 2001;

Catrinel Popa, *Observator cultural*, nr. 78, 2001

Catrinel Popa, *Observator cultural*, nr. 68, 2001

Catrinel Popa, *Observator cultural*, nr. 5, 2000

Marin Mincu, *Ah!*, Editura Vinea, 1998 (coperta a IV-a);

Nicolae Țone, *Ah!*, Editura Vinea, 1998 (postfață);

Al. Cistelean, *Ah!*, Editura Vinea, 1998 (prefață);

Nichita Danilov, *Ah!*, Editura Vinea, 1998 (postfață);

Nicolae Oprea, *Vatra*, nr. 3/1998;

Emilian Galaicu-Păun, *Vatra*, nr. 4, 1998;

Aurel Pantea, *Apostrof*, nr. 1-2/1997;

Mircea Bârsilă, *Calende*, 19/1997;

Dan-Silviu Boerescu, *Artpanorama*, nr. 1/ 1997;

Mariana Codruț, *Orizont*, nr. 13/1996;

Daniel Vighi, *Orizont*, 6, 1995;

Ștefan Ion Ghilimescu, *Lucafarul*, nr. 11/1995;

Alex Ștefănescu, *România literară*, nr. 12/1995;

Mircea Mihăieș, *Aproape cald*, 1993 (coperta a IV-a);

Romulus Bucur, *Arca*, 10-12, 1993.

Au mai comentat scrierile sale Iulian Cătălui, Mircea Doreanu, Florin Șindrilaru, Eugenia Taralunga, Ion Popescu Topolog, Simona Popescu, Ioan Lascu, Ada Stuparu, Ion Fercu, Petre Isachi, Gela Enea, Toma Grigorie.

Rodica Draghinescu a fost activă ca lingvistă și scriitoare română din 1986. A semnat rubrici de cronică literară și eseu în revistele *România literară*, *Lucafarul*, *Convorbiri literare*, *Arca*, *Argeș*, *Tribuna*, *Familia*, *Viața Românească*, *Contemporanul*, *Steaua*, *Tomis*, *Cuvântul*, *Zburătorul*, *Analele Universității de Vest*, *Analele Academiei Române etc.*

Coautoare a mai multor dicționare de lingvistică romanică și de literatură română apărute la editura Academiei Române.

Are în bibliografia personală peste 100 de cronică literare, studii de literatură, eseuri, mai toate publicate în reviste de specialitate din România și Franța.

Proiecte și angajamente în Germania

- Creatoarea colecției *Poetry*, editura Klak, Berlin (la această editură RD a recomandat și autori români: Dinu Flămând, Doina Rusti, Eva Filip) și a coordonat și publicat o antologie de texte literare și impresii despre *frontiere: Grenzporträts/Portrete de frontieră*, în care a publicat, printre cei 25 de autori internaționali, 8 reprezentanți ai lumii literare din România: Nora Iuga, Magda Cârnci, Șerban Foartă, Floarea Țuțuianu, Claudiu Komartin, Robert Șerban, Simona Grazia-Dima etc.);

- Redactor-șef al revistei germane *Das Verb*, editura Ithaka, Stuttgart;

- Redactoare a revistei germane *Matrix*, editura Pop, Leonberg;

- Președintă de onoare a festivalului de teatru franco-german *Au fil des nuages*, Brandenburg – Berlin.

Angajamente/responsabilități culturale în Franța:

- Rodica Draghinescu orchestrează, regulat, întâlniri și manifestări culturale cu ținută educativă și artistică în Lorena, cum ar fi cele de la Centre *Georges Pompidou*, Metz, Médiathèque *Jean Morette*, Théâtre *Maurice Chevalier*; seria de conferințe și mese rotunde cu titlul *Ces étrangers qui font la France*, cât și workshopuri pe teme socioculturale.

- Rezidențe de autor în sudul Franței (Camargue, éditions Au Diable Vauvert), cât și la Collège La Source, Amnéville, regiunea Le Grand Est.

Afilieri:

- Membră a Uniunii Scriitorilor din România, a Asociației Poeților din București, cât și a Maison des écrivains/Casa scriitorilor din Paris (MEL) și a Société des Gens de Lettres/ Societății Oamenilor de Litere (SGDL, Paris), precum și a Asociației Scriitorilor Germani și Europeni DIE KOGGE/Europäische Autorenvereinigung DIE KOGGE, Minden, Germania;

- Membră fondatoare și activă în Le Parlement des Ecrivains Francophones / Parlamentul Scriitoarelor Francofone, Paris;

- Membră și redactoare la Accademia Mondiale della Poesia, Verona, Italia;

- Directoare artistică a Festivalului Internațional de Poezie din Bratislava (sectia videoperformance);

- Membră fondatoare a asociației culturale franco-germane *Ein Wort pour un Autre*, Paris- Berlin.

În ultimii ani, Rodica Draghinescu a conceput și dezvoltat mai multe proiecte culturale trinaționale pentru la DRAC du Grand Est (Direcția Regională a Afacerilor Culturale, instituție de stat, subordonată Ministerului Culturii din Franța) și pentru OFAJ (Oficiul Internațional al Tineretului Franco-German, cu sedii la Paris și Berlin).

Marin DUMITRESCU

Locuiește de peste 20 de ani în Spania.

Templu

În fiecare seară mă întorc obosit,
Cu încă un secol cheltuit pe nimicuri.

Mă răsucesc pe turla dinspre nord a nopții
Până la Steaua Polară cu gândul
Și adorm aici pe pământ,
Pe iarba verde și albastră a întunericului.

Sunt foarte atent, încât
Până la Steaua Polară
Pot mișca oricare obiect cosmic
Ca pe un deget
Și pot să simt pericolul
Și pot mângâia depărtările.

Lacrimă de întuneric la picioare
Chiar de la somn mi-o fi căzut,
Ca o dibuire a unui mare mister,
Ca o descoperire întâmplătoare
Între apă și cer.

Am dat naștere fără să fi vrut gândului
Și l-am acoperit cu toată noaptea înstelată
Și pentru prima oară cosmosul
A avut conștiință de sine.

Totul, însă absolut totul,
S-a petrecut în această imensitate
Între timp și lumină
Și încet, însă foarte încet,
Am înțeles deplasarea luminii înspre roșu
Și a timpului înspre violet.

Am construit această structură
Ca pe o realitate întâmplătoare,
Noaptea cu stele și lună
Și ziua luminată de soare.

Și am stabilit un echilibru,
Astfel încât propria mea mișcare are sens
Și legi universale susțin, supraveghează atent
Tot acest întuneric înstelat și imens
Sub care mă întorc în fiecare seară obosit,
Cu încă un secol cheltuit pe nimicuri.

Simplu

Îmi cântă liniștea în gând
La flaut.

M-am rătăcit
Și nu știu ce caut
Și vin din nu știu care răsărit
Că nu mai știu nici cine sunt
În toată rătăcirea,
Cu toate că mă apropii de cuvânt
Și că primăvara îmi place înflorirea
Pe pământ.

Nu pot să fiu timpul care trece,
Chiar dacă trec plictisit prin oraș
Și nici râul cu apă dulce și rece
Care se aruncă de pe stânci în Făgăraș,

Dar pot să fiu dinadins
Și chiar din întâmplare pot să fiu
Un simplu om, însă distins
Și viu.

27 octombrie

Într-o toamnă rece și urâtă dinadins am venit
Înfășurat în ploaie și fluierând ca o ceață printre
Copacii îmbrăcați în doliu care au înlemnit
Lăsând scorburi goale vântului să intre.

Râul era ud și tremura cuprins de pietre reci
Și peștii lui curgeau în sus către izvor,
Turmele de oi veneau oftând fără berbeci,
Plouate și berbecăind ciudat în limba lor.

Ziua s-a transformat într-o fecioară nebună
Care lua copacii în brațe și-i strângea,
S-a cuibărit pe câmp tristețea ca o lună
Și eu veneam încet și cosmosul plângea.

Întâmplare

Dureros dar logic, materia
A inventat întâi bacteria,
A învățat-o să se nască și să moară
Și a făcut-o iară.

A plouat întâi încet
De s-a mucegăit pământul
Și în secret
A contribuit și vântul.

Întâmplarea, sigură pe ea,
A făcut apoi pădure
Și în pădure, s-a ascuns în ea
Omul care și-a făcut secure.

Pasărea rea

Se năpustește și mă ia
De subțiori pasărea rea.

Și mă duce demâncare,
Zburându-mă în gheare
Către cuibul ei din zare.

Mă vor mânca puii păsării rele
Neștiind că mă mănâncă
Și se vor bucura sub stele
În cuibul lor mușcat de stâncă.

Și de durere am să mă desfac
În vorbe, ca un cântec
Să le fiu pe plac
În pântec.

Și să se înfioare
De cântarea mea,
Când vor învăța să zboare,
Puii de pasăre rea.

Amintire

După miezul nopții statuile fugeau din cetate,
Li se vedeau la lumina lunii
Gândurile transparente și albastre
Pierzându-se în ceața de la poartă.

(străjerii dormeau buștean
pe buștenii tăiați dinadins
ca să pară mai înalți)

Doar eu le auzeam coborârea
Către râul sticlos
Și le vedeam cum fumau
Istorie răsucite și uscate.

Se opreau pe poteci
Uneori în poiană
Și schimbau între ele
Câteva secrete.

Dar întotdeauna
Când răsărea soarele
Și când străjerii căscau somnoroși,
Statuile îl salutau pe rege
În curtea interioară
A cetății.

Timpul

Timpul umblă prin oraș fără ceas la mână,
Intră-n fiecare cârciumă și bea, se îmbată,
Clipele-i sunt frunze, viitorul și-l amână
Și norocul verde și l-a pus cravată.

Fetele îi dau târcoale iubitoare
El se strâmbă când le vede și mai bea,
Și-a închipuit o zână ca o floare
Și-o iubește doar pe ea.

Pletele lui negre îi cad pe umeri ca și când
Însăși noaptea l-ar împodobi cu cerul,
E modest și bun și iertător și blând,
Chiar dacă astăzi și-a îmbrăcat misterul.

Fetele îi dau târcoale iubitoare
El se strâmbă când le vede și mai bea,
Și-a închipuit o zână ca o floare
Și-o iubește doar pe ea.

Umblă fără vreun destin precis,
Tace și gândește ca un geniu,
N-are ceas la mână însă a decis
Să cheltuiască astăzi un mileniu.

Adrian GRAUENFELS

Născut în 2.11.1946, la București, Adrian Grauenfels locuiește în Israel din 1972, unde este un neobosit promotor al literaturii române prin editura *Saga* și publicația *Jurnal israelian*.

Răspunsuri

1.

Mă ocup de artă, de universalitate, de cultură, traduc multe eseuri și poezie modernă, poezi ebraici, dar și afro-americani sau asiatici. Nu sunt aliniat vreunui curent sau modă.

2.

De când planeta a devenit globală, am legături cu scriitori din Irlanda, Germania, Canada, Suedia, România. Problemele au devenit comune și le atacăm

prin prisma ecologiei, a declinului intelectual și al ciocnirii cultural-ideologice cu Islamul.

3.

Da există ASILR care este o asociație venerabilă, din păcate azi cu un output minor, neglijabil.

4.

Primesc multe reviste on line – *Realitatea evreiască*, *Vatra*, *Constelații Diamantine*, *Viața Românească*, *Mozaic* etc. Nu lecturile lipsesc, ci timpul liber.

5.

Admir piața de carte românească, abundența, calitatea, prezentarea și actualizările... Sunteți de invidiat în climatul secolului XXI, de când telefonul și ecranele au înlocuit hârtia și cartea.

Eu ca o statuie de Cirico

Am privit cum albul pereților
ciobea marmura albă
cum mare se învoluta
cu o spumă de vădită indiferență
și doi bărbați și-au scufundat mâinile
în adânc
căutând comori, epave scufundate
Am ținut în mână scrisoarea ta
Ca pe un scut spartan
Nu știam ce am fost,
de ce mă protejam.
Prietenul meu, dacă găsești
această scrisoare la Paris
sau la Tivoli nu uita
cum statuile băieților se apleacă
una spre cealaltă ca niște câini de vânătoare andaluzi
cu setea de carne consumată, și
mințile lor primitive.
Iar eu te voi memora
la masa de ceai, simțindu-mă mai mult obiect
decât lucru, cu buzele noastre pictate strident
cu rujuri anti-sărut.

Elegie pentru un defunct

Karma planează deasupra noastră,
zeii văd un lan de porumb întunecat, urmele de plug
ale unor combine electrice, și doi soldați
zăcând în tranșee.
Fumează amândoi pentru că uneori este greu să trăiești.
Știuleții de porumb, moleșiți sub soarele israelian
reînvie în răcoarea amurgului.
Comandantul va ști că suntem aici de câteva ore.
Vor ateriza păsări și își vor odihni penele în jurul nostru.
Telefonul va șopti nume liniștitoare ale lucrurilor

înaripate:

hirondelă, monarh, Boeing, NASA, Daedalus, Icarus, Gabriel...

Sanitarii se vor apleca și își vor atinge fețele
de ale noastre și ne vor împrumuta știri diverse

Mai devreme,

un cal a alunecat și și-a rupt piciorul.

Un băiat stătea alături de fratele său mai mic.

Un terorist a intrat în sat, cu o armă

Prunele zburau dintr-un măslin; băiatul...

a urmărit traseul care l-a adus aici, pe

câmpul lucrat de calul mort,

unde fratele său s-a întins,

cu praful de pușcă pe obraji

(2024, ora 15)

Starea târzie a poeziei

Poemul de dimineață

M-am trezit brusc, prea devreme
De un ceva ce s-ar putea să fie
Un șoarece umblând prin cursă.

Am o tuse nervoasă
Ascult pașii intrusului,
Du-te-vino-ul tensiunii în timpane
țin ochii strânși – nu vreau să-i deschid
în lumina de lapte afumat.

Arunc o privire spre cer
e sângeri și bat în lemn
încă o zi de calendar
14 ore trăiesc
6 dorm
4 ore lipsesc, cineva mă fură, sunt jefuit

e gândul? imaginea ta pe pânză, pe cerceafuri?
pernele de puf sunt calde încă...
ce fac mai departe cu mine ?
e doar 06.05

Lullaby

Un ochi pentru ochi iubitule
O gură pentru o gură
Întinde-te lângă mine iubito
Vei primi și una și alta

Ambele și tot restul
Apoi stai lângă mine
Răsfirați amândoi în cele patru vânturi
Până la cântul cocoșilor

După ce cocoșul va tăcea
Membru după membru
Fiecare din noi
Ia viața celuilalt
Fără regrete

Corpuri Celeste

Eram două comete
 Gravitam în spirale ferme
 în jurul unor axe inexistente
 Ne făceau zeii cu ochiul
 Cădeau meteori răpuși de gelozie
 Inelele unui Saturn taciturn
 Bârfeau la colțul galaxiei
 Foamea era pretutindeni
 Eram bogați și egoiști
 Binari, pluriamori,
 Dezmățați de scris poezii indecente
 Eros fugea urmărit de un nor de lăcuste
 Toate purtau galabie și ochelari ultraviolet
 Se puneau de ceai în astronave
 Clopotul din soare se bucura de ultimele raze
 expuse la apus.

Angela Nache MAMIER

Născută în 06.11.1949, în Brașov, locuiește în Franța, începând din 1987, Angela Nache-Mamier este poetă și traducătoare, fondatoare în 2012 - 2023 la Frontignan (France) a cenaclului pluriartistic *Musc'art* și, în 2023, a cenaclului *Arts Pluriels la Béziers*, aflat în desfășurare.

Răspunsuri

1.

Este un exercițiu în forță de a traversa frontierele și peregrinările în timp și în spațiu, a fi altceva decât turist. Un caracter „încăpățânat” a făcut că nu am abandonat poezia (ori nici ea pe mine...), nu am lăsat-o să se îndepărteze de mine, o persistență a credinței mele nedezmășitate în scris. Un autor devine un receptacol neîntrerupt, zi și noapte, de reflecții despre rectitudinea politică, tristețe, tragediile și speranțele secolului.

Ce pot spune la ora unui bilanț personal, la capătul unui periplu laborios... Am debutat în 1977 la redutabila „Poștă a redacției” ținută cu aplomb de vindicativul poet Geo Dumitrescu. Am urmat studii de filologie la București, am frecventat cenaclurile studențești... La *Junimea* amfiteatrul era plin de vocile unui Păunescu oniric pe atunci,

Constanței Buzea lunară, Nichita Stănescu enigmatic și alții care mă intimidau și mă purtau spre un orizont care îmi oxigena setea de absolut. Teza mea de absolvire nu putea fi dorită, dar, cu sprijinul d-lor profesori Crohmălniceanu și Piru, titlul ei a fost acceptat cu greu: „Absolutul în lirica lui Arghezi”. Profesori iluștri, ca Bușulenga, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Sorin Alexandrescu, Irina Mavrodin, Tatiana Slama Cazacu, Mircea Martin etc., ne elevau amețitor mințile, era o epocă mai permisivă pentru opere până atunci interzise, care reapar prin bibliotecile universitare, cultura se „americanizează” și o libertate relativă se instalează încet (avangardiștii, Noul Roman, structuralismul, existențialismul, absurdul figurează în programele de examene prin anii '70, când Ceaușescu nu-și dăduse încă arama pe față).

Apoi, viața de profesoară de franceză în provincie, naveta și revenirea nesperată ca profesor în Brașovul natal. De înfruntat dictatura din plin, uluită de tonul de analfabet ceaușist cu ocazia primului său discurs. O uimire permanentă că am putut încăpea pe mâna unui retardat mental. Nu am aderat la funcții aberante, nu am fost membră de partid, nu am căzut în capcana oportuniștilor, deveniți membri de partid grăbiți să ocupe funcții cât mai zornăitoare. Scrisul era o evadare, o necesitate cu cât presiunea cotidianului devenea grea, mistuitoare. Cu punga goală, cu cozi pentru rații alimentare, cu cei doi pui pe genunchi, scriam între ei, pe foi jumulte, răbufnirile sufletești ale unei condiții feminine sub talibanismul opresant ceaușist. Aceste poeme cotidiene erau printre primele apărute și publicate în revista *Vatra*, unde Mihai Sin, Dan Culcer și Romulus Guga formau o fortăreață pentru cei ce nu tăceau, stiloul lor devenind o armă, cuvintele lor strigă de revoltă împotriva unui genocid în masă.

Nu știu cum am supraviețuit... Prin anii 80 am ajuns la *Cenaclul Astra*, la Brașov, dirijat de scriitorul și profesorul Ioan Topolog, care era un animator talentat. Se citeau creații ale membrilor, unii vârstnici, alții debutanți... În presa de atunci erau prioritari „burebistarii și mioritarii”, cei care glorificau Geniul Carpaților. Așa i-am întâlnit pe Gheorghe Crăciun, Mușina, Ioan Pop Barassovia, Gogea Paul Grigore, Petru M. Haș, Claudiu Mitan etc. Nu păreau entuziaști deloc de aceste întâlniri, ca atare, când Adrian Munteanu, care lucra la Casa de Cultură, le-a propus o sală într-un subsol, pentru un alt cenaclu, aceasta s-a concretizat imediat sub numele de *Cenaclul 9* (eram 9 la început);

ulterior devenit Cenaclul 19. Ni s-au alăturat mai tinerii Simona Popescu, Bodi, Caius Dobrescu, Marius Oprea, Leonard Oprea etc... Cenaclul l-am condus alternativ, eu, Crăciun ori Mușina. Eram urmăriți de Securitate. În arhive se află nota unui informator în care eu și Mușina apărem ca „mafioți”, dușmani ai poporului, fiindcă nu ne aliniam la poruncile zbirului de a produce osanale partidului*. Dosarul meu conține peste 60 de pagini*. Un tip ciudat, îndesat, îmbrăcat cu o vestă din piele neagră, m-a atacat pe la spate într-o seară, pe pragul de la intrare. Am strigat cât am putut de tare, a sărit vecinul de la parter pe fereastră și l-a pus pe fugă. Altădată, în toiul nopții, geamurile de la salon mi-au fost sparte de o avalanșă de pietroaie. Nu e de mirare că Paul Grigore, profesor și poet, coleg de cenaclu revoltat, a fost găsit mort într-un parc. Era un erou sublim. Culmea este că am fost colegă timp de 5 ani la facultate în aceeași grupă cu Ioan Petru Culianu, asasinat în Statele Unite, o eminentă gri, un geniu, un om curat, îngerul nostru, Pierrot.

Nu speram vreodată să am vreun volum. Trebuia trecut prin furcile caudine ale unui concurs național printre sute de manuscrise. Miracolul s-a produs la Ediția 1980 a concursului Editurii Dacia, condusă de eminentul scriitor Vasile Igna, care va deveni lectorul cărții mele. Nu m-a cenzurat, dimpotrivă, am avut parte de o lansare emoționantă la Biblioteca din urbea natală. Am depus volumul prin poștă în 1979, am avut rezultatele prin 1980 și cartea a apărut abia în 1982 din pricina penuriei de hârtie pentru poezie, în acea epocă neagră. Câștigasem alături de Soviany, Miruna Runcan, Mircea Petean. Mulți poeți de valoare au rămas prin sertare, alții cu diverse pile au publicat fără să treacă prin vreun concurs. Nu dau nume, istoricii literari îi știu. Primirea volumului meu de debut, *Miraculum*, a fost onorabilă, nu am cuvinte. Eram atât de contrariată de această lungă așteptare a unui prim volum, că mă blocasem, nu mă mai recunoșteam, nu mai scriam, eram într-o stare de letargie. Apoi a urmat, în 1985, a doua carte, *Femina*, tot la Editura Dacia, ton la fel de intransigent, cu accente politice, cu condiția femeii dezvăluită în prim-plan, hărțuită de un regim care-i impunea sacrificii „maoiste”, pe fond de mizerie materială, socială, sexuală – 5 copii de „fabricat” până la 45 de ani... Deci eram în plin „optzecism”, publicată ca atare de către revista *Vatra*, deși încet, încet, fiind plecată, am dispărut dintre „membrii fondatori”***.

Am depus cerere de căsătorie cu Pierre Mamier prin 1985 și în august 1987 am aterizat în Franța unde soțul meu normand m-a preluat la Gare de l'Est frântă de oboseală, cu două valize și doi fii. Am sosit legal, dar regimul m-a „pedepsit”: m-a scos din postul de profesor, numindu-mă bibliotecară în aceeași școală, am așteptat doi ani aprobarea dosarului și am obținut pașaportul abia la 9 luni după căsătorie și anularea pensiilor alimentare la care ar fi avut dreptul de la tată. Obligată să urc într-un tren, să înfrunt neomenia vameșilor hoți români, unguri și austrieci, nemții lăsându-ne în pace. Elevii noștri corespondau grație unor adrese găsite prin reviste Pif prăfuite, un hazard ne-a reunit de prin 1981 căci a scris la școală, pentru a ne întreba de ce elevii săi nu primeau răspuns de la colegii români (securitatea confisca tot). A

venit spre noi cu drag și compasiune de vreo 7 ori și în 1987 ne-a salvat de o dictatură ce părea de nemișcat din loc. Iată-mă în Franța, în Normandia, la Elbeuf, orașul lui André Maurois, ca să îmi dau seama că am devenit o ilustră necunoscută, o poetă oarecare, în exil. El avea doi fii, eu la fel, care, adolescenți, abia vorbeau franceza. A început timpul integrării, un adevărat roman de scris. Nu vedeam nimic în jur, nici urmă de porți deschise, eram dezorientată complet. Încet, încet am cunoscut diverse persoane, de o bună voință extraordinară, nu mai vorbesc de elanurile de solidaritate consternante în timpul evenimentelor din 1989, când peste 30000 de localități din Franța au stabilit legături trainice cu România. Au trecut 38 de ani de când sunt plecată. Am exersat posturi interesante, expert judiciar traducător pe lângă Curțile de Apel din Rouen și Montpellier, profesoară la Rouen, orașul celor trei mari autori Corneille, Maupassant, Flaubert, apoi la Montpellier, tot profesoară. Am încheiat această carieră la Sète, orașul lui Paul Valéry, unde am profesat timp de 15 ani, plecând la pensie la 62 de ani. Plecasem din nordul viking ploios spre soarele la care aspiră orice francez, pe malul Mediteranei. Am participat sporadic la câteva cenacluri, festivaluri, am întâlnit editori, autori, am publicat sporadic cărți bilingve. Prima carte s-a numit *Dolor* (2008) și a apărut la Editions Clapas, datând din 1949, cu un subiect deloc comercial, subiect delicat pentru a apăra cauza romilor români ostracizați oriunde s-ar fi aflat pe acest pământ. Cu timpul, dorul de țară, de această Românie atât de puțin cunoscută, ținută într-o închisoare, m-a transformat într-un fel de ambasadoare limbută. Profunzimile ei reveneau la suprafață și creau această creatură bilingvă, o prelungire a comorilor culese de mine, aduse cu mine, alăturate prin încrucișări sentimentale teaurului francez de care nu mă mai pot desprinde, fascinată, din ce în ce mai admirativă. Prin anul 2000 am creat un cenaclu la Frontignan, intitulat *Musc'art* (e zona Muscatului, aperitivul preferat pe aici), unde am primit peste 150 de invitați, scriitori, sculptori, muzicieni, jurnaliști regionali, dar și din alte regiuni, chiar și internaționali. Cum eram departe de centru, de Parisul decizionar dintotdeauna în materie de arte, mi-am zis de ce nu o viață de boemă ca în Montmartre, totul avea loc într-un mic restaurant pe malul mării Côté Mer timp de zece ani non stop. În 2023 am plecat la 50 de km, la Béziers cel mai vechi oraș din Franța și după 3 luni am avut ocazia să propun „formula” noastră de cenaclu unei case de cultură intitulată pur hazard Frédéric Mistral (amic al lui Vasile Alecsandri!) situată pe strada... Paul Cézanne(sic!). L-am botezat „Arts Pluriels” și iată-mă din nou în crize de timp. La venirea mea în Normandia am avut contacte cu amicii mei literari Crăciun, Barassovia, Mușina. Scosese ră o revistă, „Paralela 45”, m-am abonat, colaboram, la un moment dat am trimis un interviu tradus de mine al Isabellei Adjani, nu le-a convenit... Le făcusem un abonament pe un an la revista lui Bernard Pivot, *Lire*... Am câteva epistole de la ei, urmăream evoluția lor în literatură, care mi s-a părut vertiginoasă, chiar vanitoasă pe alocuri. Câteva prietenii s-au trădat între ele, o frenezie care le-a măcinat prematur unora energiile vitale.

Combătusem împreună, erau puține femei autoare în acele vremuri cu opinii exprimate liber. Apoi am fost

prinși fiecare în preocupări existențiale frenetice. În Franța am menținut un contact sporadic, dar de haut vol, cu domnul Dan Culcer. Viața acestei generații a noastră sacrificată, o adevărată odisee

* Notă a Serviciului Special „S” nr. 110/MA/6.06.1985 - informator „BRAȘOVEANU S” (din vol. *O istorie a Cenușăreșii* de Daniel Puia Dumitrescu): *Mușina și Securitatea*:

„Nici la Steagul Roșu, nici la Tractorul, unde am fost invitat mai des, nu am observat vreo tendință de inventivitate antistatală, de minimalizare a realizărilor materiale în *Epoca Ceaușescu*, fapt ridiculizat, ba chiar interzis în *Cenușăreșii* de la Casa Municipală de Cultură, condus de fosta profesoară de franceză ANGELA NACHE, unde AM, după o lectură patriotică a unui tânăr, s-a urcat pe scenă și a ținut să sublinieze: „*Cenușăreșii* nouă nu e o *tribună patriotardă*. Aici nu se va pronunța nici cuvântul *Patrie*, nici nume proprii, fie chiar cel de Eminescu, Ceaușescu și alți escu. Noi facem artă, nu politică. Vrem să-i redăm poeziei libertatea care i-a fost furată!” Această perorație nu a avut loc între cei nouă, ci în public, și nu oriunde, ci pe scena Casei de Cultură! Urmărind producțiile acestor *reformatori*, vom observa că sunt total absenți din presa noastră propagandistică, necesară, dacă nu chiar mai necesară ca cea așa-zis artistică.

Ceea ce este mai incredibil, este propaganda care se face în jurul acestui *MUȘINĂ*, în ASTRA, în special, consemnându-se că poemele sale antipoetice au fost premiate de nu știu ce juriu de declasați ca și el.

Se pare că tocmai această atitudine ostilă literaturii realiste, pe care o solicită președintele țării este încurajată de mafia care sapă la temelia limbii române.”

2.

Când am revenit timid spre România, legată de mâini și de picioare de stările de sănătate oscilante (familiale), un site ca *Agonia* mi-a fost recomandat de prietena mea Marina Nicolaev, ori Ioana Geacăr. De la bun început am resimțit ura unei gloate răutăcioase, șovine, care mă trata ca pe o trădătoare de neam. Le-am ținut piept cât am putut, crezul meu în arta liberă de a se exprima m-a menținut la suprafață. Încet, încet m-am resemnat să comunic pe rețele (*facebook addict*), asumând o anumită izolare, acceptând că nu mai am chef de zbenquielii demonstrative. Între timp, am stabilit prin messenger un contact fructuos cu poetul și editorul de la Vinea, directorul Nicolae Tzone. Am colaborat și publicat la Vinea în condiții grafice excelente și exigente diferite cărți bilingve ori numai în franceză ori în română și am participat la lansarea lor la Paris la Salon du Livre unde autorii echipei Vinea au putut fi cunoscuți pentru această capitală culturală a lumii. O amintire luminoasă e ziua când în culoarele salonului l-am întâlnit pe Marin Sorescu, care mă știa de pe vremea unui festival de teatru contemporan la Brașov. Un contact ratat, care m-a îndepărtat definitiv de a ieși din izolare, când m-am întrebat la ce servesc ICR-rile din Paris, a fost când trimisesem la ei cartea mea tipărită în Franța. Mă credeam așteptată... La conducere, dna Magda Cârneli, fosta Magdalena Ghica, care, primind cartea, nu a catadicsit sa-mi mulțumească, se ocupa de amicii apropiați din București. Mi-a răspuns că îi

ceruse secretarei sale (vezi doamne) să îmi răspundă! Deci, un sentiment că nu existam cei de aici, fiecare servea parohia sa... Noroc că având o bază culturală solidă de pe băncile facultății am putut să am discernământul necesar pentru a refuza un stil siropos, naturalist, rime și dulcегării, nici urmă de cotidianism ori avangardism. Poezia la un rang de Cenușăreșă... Poezia bună exista, dar într-o elită restrânsă, pentru care nume ca Cioran, Brăncuși, Eliade, Gherasim Luca, Benjamin Fondane, Tristan Tzara, Celan, Ionescu sunt la loc de cinste, o poezie neoavangardistă, slamul performerilor de tot felul, artele vizuale, inventivi excentrici... La un festival internațional de poezie poți vedea autori *Off* care recită pe la colțuri cu un public excentric, amator de senzații forte. Un autor spaniol, un alt fel de Don Quijote, a recitat o jumătate de zi alfabetul, fiecare literă chinuită, strigată, mototolită, umilită ori iubită în toate registrele. Alte feministe, dinainte de *Me too*, citind și mimând actul sexual, orgasme de tot felul, fără urmă de pudoare. Am vizitat marile librării, celelalte fiind pe cale de dispariție, dar puțini autori români. Surpriza e și mai mare când nu o dată găsesc literați români pe raftul limbilor slave printre ruși. Personal, eu am dat de Eugen Barbu, Panait Cerna, Virgil Gheorghiu. Ori autori români de pe aici autoeditați, de care nu am auzit. Desigur că va trebui ca statul român să se ocupe de autorii demni de a fi popularizați prin Occident, căci e curios că se fac eforturi în acest sens pentru un autor-doi, un mod obsesional de a-i propulsa, invita, îneca în diplome și decorații. Personal am tradus câțiva autori contemporani, o activitate interesantă. În același timp, un fel de culpabilitate se instalează și am făcut o punte între mine și peste 130 de autori români contemporani, cărora le-am recenzat cărțile (vol. *Matrițe stilistice din lirica de azi*, Editura Minela 2023), căci am remarcat că nu beneficiau de o cronică de întâmpinare, atât de indispensabilă. Am un contact permanent lăudabil cu Adrian Lesenciuc, un autor remarcabil care are acest talent de a ne face să ne simțim „acasă”, pentru el diaspora este capitală.

3.

Spre deosebire de Spania, Italia, românii din Franța sunt mai reticenți. Există asociații, schimburi culturale, economice, dar au nevoie de fonduri materiale pentru a fi eficace. Sunt anunțate pe site-urile Ambasadei din Paris ori ale consulatelor din 4 mari orașe de pe întreg teritoriul.

Diverse primării au fost generoase. La Sète a funcționat foarte bine asociația *Dacia Méditerranée*, dirijată de un prieten al României, Dl. Claude Perrin. Printre invitați, Irina Mavrodin, Gheorghe Crăciun, Dinu Flămând, Bujor Nedelcovici, Vasile Igna, Dan Lungu. După vreo 20 de ani a trebuit să schimbe sediul în alt oraș (Frontignan. unde locuiam de 15 ani), căci primăria din Sète le-a stipulat că România nu mai are nevoie de ajutor, fiind o democrație europeană.

Altă asociație, *Le Soleil de l'Est*, a permis de ani de zile ca artiști plastici să beneficieze de reședințe de creație, saloane de expoziții. Am înțeles că aportul statului român este din ce în ce mai substanțial pentru cele mai solide dintre ele.

Studentii români creează asociații efemere, pe timpul burselor, care nu sunt elastice. Altele se rezumă pentru a anunța adrese utile ori câte un meci lângă un grătar cu mici și bere, ori slujbe pe la biserici grecești de sărbători.

4.

Preferințele mele sunt *România literară*, *Viața Românească*, *Steaua*, *Vatra*, *Libris*, *Banchetul* etc... La unele am fost abonată, dar dacă adaug abonamentele de pe aici, nu mai ajung să le parcurg. E frustrant.

5.

În ambele sensuri parcurgem o eră supusă unei crize existențiale în progresie. În afara unor cunoscători, literatura este depreciată, se scriu multe cărți comerciale, literatura biografică a devenit o invazie, cu bani (mulți) oricine își oferă o carte subliterară, își inventează o notorietate locală, mediocră. Putem vorbi de o literatură „industrială”. Parisul nu mai este centrul lumii culturale, își uită trecutul de purtător de cuvânt decisiv în literatură. Asistăm la emergența autorului din colonii ori din emigrație, care umbrește metropola ori o ațâță nemilos. Literatura română se simte ignorată, depreciată. Nu avem suficienți traducători pentru a răzbate. Editorii nu au interes, sunt placizi, cartea este obiect de consum, nu riscă. Librăriile independente sufocă repede, deși inovează, unele, mai ploconite, ajung să fie subvenționate de către primării, pentru a ține piept monștrilor ca Amazon. Librarul care dedică timp clientului este revolut. Românii se doresc citați în Franța, francezii așteaptă să pătrundă pe piața americană ori britanică. Interesul pentru franceză este înlocuit la noi pentru engleză, aici frangleza câștigă teren zi de zi, fenomen imposibil de frânat. În România ca și în Franța subzistă un public amorf, cu excepția unor pasionați. Autorul român rescrie literatura unor curente literare, un postmodernism palid, dacă ne referim la precursori. Aici un Houellebecq mai dezmoștește mințile adormite și fataliste, atacând pe plan social un regim politic care alienează o societate în pierdere de identitate, pune în scenă o barbarie montantă. Autorii români invitați în 2005 la *Belles étrangères* au făcut o impresie bună, apoi au fost traduși, iar presa de calitate, ca *Magazine littéraire*, *La Matricule des anges*, *Le Courrier International* etc., a fost unanimă în aprecieri. Poezia românească de azi este variată, cea religioasă surprinde aici, unde practica religioasă este în scădere, bisericile goale de lume, cu excepția unor băbuțe. În ultimii ani, 40 de autori români au fost traduși în franceză. Dacă măcar unul dintre ei va deveni un best-seller, poate va declanșa un interes veritabil pentru o literatură în mișcare. Tema deziluziilor, a celui ce este obligat să plece în străinătate pentru a supraviețui, noi pagini de tragedie modernă se scriu sub ochii noștri. Cioran, Ionesco, Panait Istrati, Benjamin Fondane, Celan au dat noblețe acestor subiecte dramatice sub tăvălugul crâncen al istoriei, care, din păcate, se repetă sub ochii noștri, sursă de pesimism și de haz de necaz.

smochinul

smochinul uriaș și neliniștit
scutură mierle lacome
umbre zemoase
parfumează aerul greu și uscat
al caniculei
rădăcinile noduroase
spintecă argila
la încrucișări de ape
sapă drumuri
camere intermediare
păsări cu pliscul albastru
zboară încet peste târgul străin
vânzători ambulanți sunt
hoții de aripi în zbor
incendiază casele fără ferestre
cu făclii în mâini
strigă pe nume pruncii
plecați în voiaj
vând pe un preț de nimic
la talcioc
scheletele noastre
îngenunchiate
și fardate strident
pe planeta-mamă
în scrum

cusătoreasa de pietre

miranda culege cioburi scoici
comori ascunse-n nisip
azi a găsit resturi farfurii din 1900
degetele tremură
viața burgului se întinde la picioarele sale
gunoaiile se aruncau pe nisip
miranda și canișul mimoza scrutează orizontul
plaja spălată de furtună
cusătoreasa de pietre are în buzunare
cioburi sârme culori bibelouri
portrete caleidoscopice
marea spală tălpile goale și reci
între aer apă cer și pământ
miranda lipește pietricele figurine multicolore
cu un clei vârtos și ieftin
de la pescari
buzunarele sale buzunarele mării
poartă păpușile mici amazoane sirene
legănate de marea
în registru minor

m-am construit pe o coloană infinită

m-am construit pe o coloană infinită
colina gardiole (garda lui eol) se opune vânturilor nebune
soarele mușcă din viile cumiți
am nevoie de lumină de albastru
cactuși măslini sălbatici irișii lui van gogh smochinul
rezistă-n brațele mistralului ori tramontanei
zumzet milenar peste via romana
les ventres bleus localnicii recunosc vântul ce va sufla
după consistența miezului de pâine
cel uscat anunță mistralul cel umed vântul marin
ventre bleu e cel care are rădăcini din tată-n fiu pirați corsari
pescari ciobani
pământul acesta are o inimă acest pământ are un puls
între mediterană și muntele acoperit de vița-de-vie nemuritoare
balena din zare – muntele saint clair – cade-n mare
cu cimitirul său marin legendar
paul valéry invizibil de negăsit legănat de soare
notre dame de la salette capela miracolelor
binecuvântează drumul vapoarelor
plânge marinarii pierduți
lacul étang de thau al lui brassens leagănă barca des copains d'abord
el se odihnește-n vecii vecilor după vrerea sa în cimitirul săracilor
cu fața spre malul lacului étang de thau al copilăriei
mă reconstruiesc pe o coloană infinită sunt cetățean al lumii
voyager c'est exister uneori îmi spun că visez
sint marea europă crescându-mi în vine
am vecini purtați de mediterană: maurice rachid luigi
enrique suleiman
ventres bleus amestecați cu acești exilați de la fenicieni
greci și romani încoace
fantomatice ere
hanibal însuși zice legenda a trecut pe aici însetat
a sorbit uimit licoarea sfântă a muscatului auriu
a deformat sticla de vin până la ultimul strop
richelieu omul regelui a distrus catedrale a tăiat capete de rebeli
orașul burților albastre (ventres bleus numiți așa de pe timpul
unei cumplite epidemii de ciumă care i-a decimat)
s-a întins dincolo de biserica fortăreață saint-paul
care la revoluție și-a pierdut clopotul campanile
depus pân-acum la primărie la maison du peuple
italieni împinși de sărăcie au venit din sudul italiei
– les macaronis les ritals
au uscat mlaștinile au creat la peyrade drumul de pietre
au secat bălțile au numit locul la pointe courte
portughezii – les morues/ morunii – au fugit de salazar
spaniolii de dictatura lui franco
arabii harkis – les pieds noirs – instalați de-a valma
de generalul de gaulle
în focul războiului de independență colonial
când camus spunea j'ai mal à l'algerie
mă definesc pe o coloană invizibilă
românii se mai întâlnesc la biserică protestanții
le-au împrumutat-o pe-a lor,
se mai ajută mai ales la făcutul colivelor
fug în spania nu departe să cumpere varză murături
mititei cozonac cu mac
au asociații pagină de facebook „români la montpellier”
sunt pe skype schimbă vești din țară înjură de mamă și de tată

guvernul trimite mandate poștale așteaptă vacanțele
 revin acasă își duc părinții la doctor fac pe grozavii în patrol
 se înscriu pe o coloană din ce în ce mai absentă
 pe măsură ce copiii lor au uitat ori nici nu vor mai ști
 vreodată dulcea limbă română
 ubi bene ubi patria
 nu există echivalent pentru starea de dor

arta modestă

culege lemnul flotant
 scoici cuțite de sidex
 învelește plaja
 cu mătasea sfâșiată
 a cămășii de noapte
 cu dinții
 ultimului mohican
 pictează digurile visele
 în alb
 cu tone de vopsea
 armata de meduze
 deschide ochi mari
 sculptează himere
 în mare
 în spuma de val
 în blândul cristal
 de sare

traumă

în tramvaiul decorat cu flori pescăruși
 drapat în dantele „arlesiennes”
 concept christian lacroix
 acordeonistul într-un gest sacadat
 întinde paharul de plastic
 împinge orbit spre stația terminus
 călătorii cu capetele
 plecate
 fără cele mai elementare
 balamale
 cu dinți străpeziți de dispreț
 pentru femeia căzută pe caldarâm
 care scuipă în cutia ruginită
 a destinului
 alunecă vertiginos
 pe podeaua de sticlă a vieții
 ne zgârie cu unghii de sânge
 până la os
 (*Perdeaua de fier*, Editura Vinea, București, 2020)

Opera

- 1) *Miraculum*, Cluj Napoca: editura Dacia, 1982;
- 2) *Femina*, Cluj Napoca: editura Dacia, 1985;
- 3) *Dolor*, éditions Clapas (France), bilingv, 2007
- 4) *scara B. apart.3*, poezii, Editura Vinea, 2014 (lansare la Salon du Livre Paris 2014);
- 5) *Poemas, Poèmes, Poeme*, éditions Lulu, 2017 (ediție

trilingvă: franco-română-spaniolă);

6) *In absentia / En l'absence*, poezii, Edition Nimes, 2018 (ediție bilingvă);

7) *Perdeaua de fier*, poezii, editura Vinea, 2020;

8) *Celebratio - Ma Roumanie mystérieuse*, éditions Kogaion (în franceză), 2008, cu o posfață de Nicole Pottier;

9) *Memoria*, Editions Clair de plume 34 (France), 2013

10) *Exilium* (e-book 2012Thau Info –Sète- [http://www.thau-info.fr/index.php/culture/poesie/1359-exilium-d-angela-nache-mamier\(2013\)](http://www.thau-info.fr/index.php/culture/poesie/1359-exilium-d-angela-nache-mamier(2013)))

11) *madame bovary votre fidèle et savante lectrice*, poezii, editura Vinea (lansare Salon du Livre Paris, 2014);

12) *Le Rideau de fer*, Editions Vinea, 2020;

13) *Matrite stilistice din lirica de actualitate*, cronici literare, editura Minela, 2021;

14) *Independenta, migranta, rebela, scrib...*, editura Minela, f.a.

Angela Nache-Mamier este prezentă în mai multe antologii: *Brașovul în o sută de poeme*, 2007 (îngrijită de Nicolae Stoie); *Scriitori români din anii '80-'90*, coordonator Ion Bogdan Lefter, Pitești: Editura Paralela 45, 2001; *Antologia ASLRQ / QUEBEC*, 2009; *Antologia de poezie a revistei „Singur”*, 2010; *Antologia de poezie 2012 „Hai hui”*, Editura Grinta /Singur; *Antologia „Semnul că nu cunoaștem eclipsa”*, Editura Didactică și Pedagogică, 1978; *Anthologie Musc'art :Si les frontignonais m'étaient contés – 2020* ș.a.

Daniel D. MARIN

Născut în 26 iunie, „orice an”, în Călărași, locuiește în Italia începând cu 2012

Răspunsuri:

1.

Sincer, eu nu prea scriu. De fapt, nu iau nimic prea în serios, deci ar fi cu atât mai ridicol să mă iau chiar pe mine. Mă „copilăresc” și poate că de aceea mă mai și vizitează – doar ea știe când – poezia. Poate ar fi mai interesant să le întrebăm – observându-le – pe unele personaje mai distinse, de exemplu pe domnul r. sau pe domnișoara o., ce caută în viețile noastre și în cărțile mele, ar trebui să știe mai bine decât mine despre distanțe, mai ales aeriana domnișoară o., sau context social, mai ales domnul r., deși el, după cum îl văd eu, s-a retras de mult din vreunul și nici nu îmi dă impresia că ar fi fost vreodată „pe bune”. Sigur, el era din start un marginal și un implicat observator al nimicului. Dar domnișoara o., la cât de amuzantă pare a fi, ar fi avut toate șansele să se „integreze” pe undeva, nu?! Și totuși, călătorește ca și cum ar fugi – detașată – de ceva sau pur și simplu chiar așa de delicat-interiorizată și inconsistentă e ea. Iar povestea Oonei pun pariu că – dacă Elon Musk ar lucra la al 90210-lea cip Neuralink și i l-ar atașa chiar ei și ar face-o astfel să vorbească – n-ar putea să ne-o spună nici ea, era prea micuță când au început să dispară toți, s-a născut (în sensul că a devenit conștientă de ea) doar din propriile ei amintiri, iar ceilalți și-au dat seama de prezența ei când deja absența era elocventă. Înainte, nimeni nu părea să fi sesizat nimic. Deci se poate să fi apărut – atât personajele amintite cât și poemele fără personaje din „opera” mea – nu datorită, ci în ciuda unui context socio-cultural.

În ce mă privește, am fost, fizic, în câteva locuri (n-am trăit, adică, doar în capul meu), m-am plimbat printre ele, sau am fost martor la mai multe astfel de contexte, și poate chiar am interacționat constructiv într-unele, însă nu atât încât să reiasă vreo apartenență (de unde și imposibilitatea tehnică de prea multe, sau relevante, influențe). De aceea poate că am și plecat brusc, dar firesc, din România, și abia aterizat în Sardegnă am simțit că s-ar fi putut – mult mai logic – să mă fi născut chiar acolo. Am „recunoscut” instantaneu acel spațiu, cu tot cu contextul socio-cultural, ca fiind, de fapt, cel din care venisem, nu acela în care tocmai

sisisem, atât îmi era (din senin) de familiar. Evident, însă, că, deși eu și în acest moment mă simt – dar știu că nu sunt – sard, nici acelui spațiu nu-i aparțineam și nu-i aparțin. Încă n-am ajuns la o „împăcare” cu spațiul. Când eram mic, pentru mine doar timpul exista (mental, evident), spațiul nu, „spațiul – lipsa de cotidian”, spuneam într-un poem, ca și cum trebuia să stau nemișcat pentru a nu pierde ceva din cotidian, din comunicare; prin adolescență, timpul (tot mental) a încetat să existe și a apărut spațiul, care până azi continuă să existe (fără timp). Trăind însă în primii mulți ani de viață „fără un spațiu”, acel sentiment de apartenență nu există. Sunt un călător care nu știe de unde a plecat și nici unde ajunge. Poate de aceea, deși par a povesti ceva, personajele din cărțile mele nu sunt, de fapt, veritabili „martori oculari ai evenimentelor”, cum se întâmpla de exemplu la Matei Vișniec, ci un fel de martori pasivi ai propriilor stări și traiectorii; chiar și atunci când observă în detaliu ceea ce este în jur, acuitatea privirii e dată (sau mișcată) de propriile desfășurări interioare și exterioare, fără a (și) le explica. Prin urmare, poate că se întâmplă fix pe dos de cum se întâmpla la Vișniec, deși diferența ar putea trece drept nesemnificativă: nu mă joc cu aceste personaje și nu le provoc ca să aflu mai multe; ele sunt, pur și simplu, în căutarea propriilor fire biografice, fără a-și explica și a-mi explica nimic.

Există și un al doilea răspuns, dacă (din cauza acelei mici imposibilități tehnice din paranteza anterioară) în loc de influențe am reformula întrebarea dvs. mai degrabă în jurul conceputului de legături (inclusiv primejdioase), iar acesta ar fi că, deși par, și îmi par, din alt film (nu mă refer doar la cel „generațional” – deși am stat mult timp lângă colegii mei de generație și pe unii îi apreciez fie pentru cum scriu, fie pentru cum trăiesc; pe cei mai mulți dintre cei pe care i-am apreciat vreodată pentru cum scriu, de altfel, i-am și inclus într-o antologie, ca să am eu, în primul rând, undeva la un loc ceea ce mi-a plăcut mai mult din poezia lor), eu, ca poet, cred că am mai multă legătură cu poezia română decât cu orice altceva. De când traduc din italiană îmi dau seama că îmi place foarte mult un anumit fel de poezie italiană și, dacă tot nu e influențată de distanța față de contextul social și cultural intern (cum n-a fost nici de apropierea de acest context, cât am locuit în România), nu mi-ar fi displăcut ca „opera” mea să fie influențată de contactul, cum spuneți, „direct și prelung” (deși la mine nu e chiar prelung, nici nu știam limba când am venit...) cu un altul, cu acela italian, însă nu e. Poate că opera mea, puțină câtă e, va avea o mai bună receptare în Italia, însă nu e din acest spațiu și ar fi și cam târziu să devină: cum am spus, nu prea scriu.

N-aș vorbi prea mult de contextul socio-cultural lăsat (parțial) în urmă și de noul context socio-cultural în care mă găsesc (și parțial regăsesc), deși evident că orice context, sub o formă sau alta, te influențează. Poezia, când vine, vine din ceva mult mai mic (ceva spus în treacăt de cineva care poate nici nu vorbea cu tine) sau din ceva mult mai mare (ceva care a fost cu tine, ca un însoțitor permanent, de cine știe cât timp și poate nici nu știai). Alte chestii determinante despre influențe nu prea știu.

2.

Mă întrebese și Liana Andreasen (care chiar e din Diaspora, din SUA; eu nu mă consider din Diaspora, de altfel m-am stabilit în Italia la 5 ani după aderarea României la Uniunea Europeană, așadar când deja, fie și semi-oficial,

Italia și toate celelalte țări din UE nu însemnau decât o altă întoarcere „acasă”), traducătoarea uneia dintre cărțile mele în engleză, despre publicul pentru care scriu și n-am știut să-i răspund decât că singurul public pe care-l cunosc sunt chiar eu. Nu mă pot raporta la ceva ce nu prea cunosc, așa că am scăpat de problema adecvării la un anumit orizont de așteptare al cuiva în afară de mine, și cel mai des îl ignor și pe-al meu, și am scuza că nu știu ce-o să iasă, nu prea depinde de mine. Nu cunosc mecanismele prin care o poezie începe să devină poezie sau o carte devine carte și, mai mult, ajunge să satisfacă niște așteptări. Știu că ceea ce public nu depinde de mine, dar are legătură cu mine. Și știu că dacă nu ar avea legătură cu mine și dacă m-ar lăsa indiferent estetic sau dacă un ceva de al ei nu ar intra pe un anumit „vibe” al meu (și nu unul oarecare), aș arunca-o direct la coșul de gunoi – carte sau poezie. Nu aș sta să-l întreb pe un altul dacă nu cumva îi satisface orizontul de așteptare. Unica „preocupare” a unui poem, ca să pot să-l semnez, ar fi să... treacă de mine. Dacă trece, poate avea șansa la un moment dat să ajungă și la un alt public, din Italia, din România sau de oriunde.

3.

Ar fi putut să existe o astfel de comunitate în jurul scriitorilor din România care sunt invitați la diferite evenimente literare în Italia – de exemplu la Salonul de carte din Torino, unde România, prin Institutul Cultural Român, are de fiecare dată un stand și evenimentele găzduite acolo sunt foarte stimulante – însă acest lucru nu se întâmplă, iar la cele mai multe dintre ele lipsesc (și e o lipsă vizibilă, ca să-l parafrazez pe autorul tăcerii asurzitoare) inclusiv cititorii / spectatorii. Se mai strâng unii autori români din Italia la câte un cenaclu, apar și antologii cu textele lor (în vreo două am acceptat și eu să-mi apară câteva texte), dar nu îmi par în măsură să coaguleze ceva, deși, pe lângă cei 3-4 pe care deja i-am remarcat, am mai putea avea aici câțiva autori buni (Gabriela Ion, dacă ar mai scrie; Ruxandra Elena Dragoescu, dacă ar scrie...). Din păcate, țara în care – după un moment în care am decis să plec imediat oriunde, iar acel oriunde s-a întâmplat să îl identific pe o insulă a ei despre care nu știam nimic – am ales „a pezzi” să mă izolez pentru câteva luni și apoi, din pură plăcere, am ales să rămân, poate că prin definiție nici nu e locul potrivit pentru ceea ce mă întrebați, întrucât cei care vin aici din alte țări muncesc de regulă foarte mult. A publicat Ovia Herbert o carte despre condițiile în care muncesc mulți dintre ei (deși el relatează din Cehia). Eu, însă, pentru că în prezent studiez la Universitatea din Padova, sunt beneficiarul direct al unor evenimente culturale de excepție.

Numai în ultimul an și ceva i-am revăzut, pentru că au ținut conferințe aici, pe Bogdan Crețu (în calitate de anti-biograf „romanțat” al lui Nichita Stănescu) și Emanuela Ilie (despre literatura fantastică), Mircea Cărtărescu a fost „reținut” de studenți până în clipa în care portarul ne-a anunțat că trebuie să închidă porțile, ba chiar și un pic (mai mult) după, Matei Vișniec a avut o lansare de carte la care s-a dus până și o colegă din SUA care nu vorbea nici română, nici italiană (deci n-a înțeles nimic) și la care eu nu m-am dus (pentru că eram în drum spre Roma, dar am prins aceeași lansare, după doar câteva zile, chiar la Roma)... ce să mai spun – și acum – despre serile de teatru în limba română cu subtitrare în italiană (ultima dintre ele în urmă cu vreo doar trei săptămâni, *Bravul nostru Micșă / Bravo, il nostro Micșă*, de Radu Țuculescu), de care se ocupă deja de atâția ani regizorul Pierantonio Rizzato, cu „complicitatea” profesorului Dan Octavian Cepraga și a întregii catedre de limba și literatura română de la Universitatea din Padova.

4.

Mie îmi displace faptul că nu prea îmi mai sunt accesibile cărțile (trec o dată, poate chiar de două ori pe an prin țară, însă pentru prea puține zile și reușesc să „recuperez” prea puțin), ele sunt adevăratul contact la zi cu literatura. Uneori îmi lipsește acut acest contact cu literatura română, nu mă consolează că pot găsi prin reviste diverse păreri despre ea. „Răsfoiesc” câte ceva din cam toate revistele literare care acum apar (și) online, cel mai des din reviste pe care le citeam și în țară (*Vatra, Steaua, Orizont* și *Orizzonti culturali italo-romeni, Ramuri, Apostrof, Echinox, Familia, Observator cultural, Luceafărul de dimineață*... dar „țin legătura” și cu câteva mai noi), cel mai des despre autori pe care îi citeam și în țară. Dar e una din plăcerile mele să descopăr și în continuare autori noi.

5.

Discrepanțe am observat mai ales la receptarea unei anumite literaturi într-o țară sau alta. Am fost, de exemplu, luna trecută la Cluj-Napoca, în special pentru TIFF, dar am trecut întâmplător și pe la Cenaclul X. Tot ce au citit în acea după-amiază Nóra Ugron, Raluca Panait, Pati Murg și Alexandru Adam mi s-a părut incredibil, prin prisma faptului că până în acea după-amiază nimic din și despre poezia lor nu ajunsese la mine. Puțină „trecere”, așadar, a unui mesaj pe care l-aș numi ecoQueer și din care eu am rămas mai ales – via fragilitate (citesc acum din jurnalul meu) – cu umanul. Un poem fluviu (pe mai multe voci) cât o după-amiază de protest calm, liniștit și autoironic chiar la timp, un utilitarism cu corp (nu doar formă) și terapie inclusă sau chestionar psihologic – mi-am mai notat în jurnal. Deci nimic nu auzisem înainte despre poezia lor, zero. Cam în același timp, în Italia, Giovanna Cristina Vivinetto, cu o poezie mai puțin Eco și mai mult LGBTQ+, însă pe fond cu aceeași unitate de măsură în punctele culminante (la ea tabu-ul de depășit era transsexualitatea, iar în plan personal criza, fractura și trecerea, apoi, cum spune ea, „de la un corp, care se pierde nu fără răni, la altul, care se cucerește dureros”), „defila”, pe bună dreptate, prin toate revistele de profil, iar cărții ei de debut i se decernase, acum câțiva ani, premiul Viareggio, care e cel mai important premiu pentru poezie în Italia. Iată, deci,

o nediscrepanță tematică, dar o discrepanță de receptare în general și apoi una de impact în mediul literar, căci și – sau mai ales – la el mă refer, și ar mai fi astfel de exemple. Ca scriitură, însă, poezia română de astăzi e destul de diferită de cea din Italia, și știu asta și pentru că, la invitația editoarei Raluca Lazarovici Vereș, am decupat tematic mici fragmente de poezie „la feminin” și am încercat să le pun „față în față”, în *Borderline2000. Zece autoare pentru o antologie a poeziei de astăzi* (ed. Ratio et Revelatio, Oradea, 2021). Ce m-a interesat a fost cum povești diferite (amintiri biografice, stări interne sau prejudecăți...), mai ales prin tensiunea interiorizării faptului cotidian, a oricăruia dintre ele, spun, de fapt, o poveste comună. Și, deși cele patru poete de origine română și cele șase italiene care au debutat editorial în două spații geografice și în... două secole diferite, între 1992 și 2015, ca scriitură nu au mai nimic în comun, reușesc un dialog hiperintens între stările care le compun și apropie. Aș spune că, în ciuda diferențelor estetice, tematic și ideologic există completări reciproce, iar granițele – de orice fel – sunt ușor depășite prin limbajul poetic.

Un film cu Ofelia

(Grupaj de versuri rescrise din *Așa cum a fost, ed. Vinea, 2008*)

asa se trezise

își înfipse ochii în tavan.
toată noaptea se plimbase singură
și tavanul îi apăsa creștetul,
degetele i se strâneau ca un clește și
țigările îi cădeau din colțul gurii, fumate
pe jumătate. așa se trezise.
a privit câteva secunde, apoi a plecat
închizând ușa cu o mână neagră.

scrisoarea

înfășurase bine scrisoarea în mână,
ochii i se îngustau
și simțea un gust acru în gură

noaptea
se împerecheau gândacii leneși
sub privirea ei atentă și rea,
iar patul se mișca imperceptibil

sub plapumă
stătea ea chircită
în rochia ei neagră

în singura ei rochie neagră,
cu o scrisoare răsucită în mână
și mâna i se desfăcea și i se strângea convulsiv,
iar scrisoarea rămânea lipită acolo
puternică și caldă.

rochiile

în dormitorul ei o grămadă
de rochii colorate frumos
undevea printre scaune
pe covorul moale

ea stă un pic aplecată pe fereastră,
se uită cu ochii întredeschiși
în lumină la mașinile care trec
prea repede, urmărește fumul lor
negru până se pierde

aude o melodie stranie,
ar vrea să știe de unde vine,
dar închide ochii, strânge puternic
pleoapele și ascultă

pe umărul ei se așează o mână
rece noduroasă, și ea alunecă pe covor,
trupul ei cafeniu printre rochii
se zbate două - trei secunde.

liniștea crudă

ar fi putut aștepta oricât
în camera ei
prefăcându-se că nu s-a
întâmpat nimic

în golul dintre
fereastră și pat,
golul peste care plutește
trupul ei cald

undevea în golul acela
mintea ei vede tot ce a fost

ea poate ascunde atât de bine
lucrurile urâte încât nimeni
nu le-ar putea bănuși vreodată

liniștea asta crudă, apoi
spaima ca un dric ce îi intră
prin ochi.

strigătul

orele trec cu nesimțirea unui uriaș
în fugă printre pigmei,
auzul i se ascute de câte ori ajunge
să-și numere pașii în jurul patului,
ascultă speriată de parcă ar fi îngenucheat
într-un corp separat

patul desfăcut, inima coșmarurilor,
cearșaful împede ca o folie de aluminiu sub
care se coace trupul ei
din care ies repede sucurile grele, mirosurile,
singurul tablou din care nu reține decât

o privire fixă

ar fi putut spune că în penumbră luminează
cu degetele chirchite pe grumazul
unui uriaș nebun
cu fire de păr aspru, negru,
puternic ca al unui mamut

strigătul ei în văgăuna aceea pe care
o numește locuință
se poate opri doar în dreptul ferestrei.

prin zăpada înaltă

ea stă întinsă cu un prosop gros peste
trupul vântat înțepenit

ea își amintește cum alerga prin ninsoare
când era copil

ea se așează fără să spună nimic lângă pat,
închide ochii și aleargă mai departe
prin zăpada înaltă țipând cât poate de tare.

zile la rând

așteaptă să plouă așa cum plouă toamna
zile la rând, să stea cuminte în cameră
urmărind umbrelele
negre

care se ridică peste clădiri și plutesc
așa până departe și ea crede că
fiecare om trebuie să aibă o umbrelă
neagră a lui

care să îl poarte peste lume atunci
când plouă întruna și pe aici nu mai e
nimic altceva de făcut.

3 poeme inedite

pulovere vii

ea era sora tuturor și împlerea bine, temeinic,
împlerea, din venele noastre ușor umflate
de sânge și din nervii întinși ca niște coarde,
pulovere călduroase. zâmbea blând și ne chema pe fiecare
la ea: „vino, dragule, să probezi acest pulover!”
și noi veneam pe rând,
ca niște copii ascultători, ea ne trăgea aproape,
se uita iscoditor în ochii noștri,
apoi ne îmbrăca oftând: „vezi, aici e cam strâmt,
dar modificăm, astea-s pulovere
care se mulează pe trup precum carnea pe oase,
sunt pulovere vii, cine le îmbracă
și mort de-ar fi sângele începe să-i curgă prin vene
și inima îi bate în piept
ca pumnul în mânășă într-un sac de box.”
„cum a plecat fratele vostru la război

peste graniță, doar cu un pulover împletit de mine...
ehee, atunci aveam ochi buni,
nimeream din prima măsură.
când au năvălit ciorile peste acoperiș, croncănind,
am știut că și-a dat jos
puloverul și un glonte l-a străpuns. a putrezit în câmp,
ciorile i-au ciugulit carnea.”

ea era sora tuturor, tăcea,
împlerea zi și noapte,
și după ce ne îmbrăca frumos cu puloverele ei vii
ochii ei obosiți se închideau,
ea răsuffla din ce în ce mai lent,
încrucișa mâinile pe piept și dormea.

la pescuit de rechini

„azi vom ieși în larg să prindem rechini, pregătește-te”,
„dar aici nu-i nici mare, nici ocean, e drept
că avem o corabie în curte, doar ai meșterit la ea toată viața”,
și el gemea „să ieșim acum, până nu începe furtuna,
ridică velele și pregătește năvodul
căci azi vom prinde rechini”,
„oceanul e la mii de kilometri distanță,
aici e doar pământ și nici măcar pământ adevărat,
totul e desenat la fel ca și corabia ta”,
și el șoptea „să ieșim chiar acum la pescuit,
rechinii se îmbulzesc, mulți vom prinde,
ajută-mă să mă urc în corabie”,
și eu luam creionul în mână și desenam pe coala de hârtie
oceanul, rechinii, corabia, mă desenam pe mine aruncând
năvodul,
deschideam fereastra, afară era furtună,
corabia zbura în larg
cu noi amândoi la bord pescuind rechini
în timp ce el închidea ochii șoptind împăcat
„azi am prins în sfârșit rechinul viclean care m-a pândit toată
viața”.

Anuka

fetița mergea cu tălpile goale prin zăpada înghețată,
 un firicel de sânge luminat de o rază firavă și aiurită de soare,
 fetița strângea la piept păpușa din cărpele bunicii
 și păpușa avea o inimă mare și caldă care pulsa încălzind
 trupul fetiței, și fetița vorbea cu păpușa Anuka, „spune și tu,
 când am văzut-o pe mama
 n-ai văzut-o și tu, n-ai auzit-o și tu? de de ce era albă ca varul
 la față,
 tremura și îi cădeau dinții din gură?”, „dar ai auzit și tu,
 Anuka,
 spunea că ne iubește și că o țin prizonieră acolo
 într-un fel de casă numai cu pereți din pământ negru
 fără uși și fără ferestre, dar ea mănâncă în fiecare zi din
 pământul ăla
 până nu mai rămâne nimic și coboară la noi;
 atunci, Anuka, o să fim fericite și mama
 o să aibă iar obrajii îmbujorați și inima ei va fi caldă
 ca inima ta, dar noi nu avem casă, iar casa aia din cer
 în care locuiește mama e întunecată și rece,
 noi nu avem ce căuta acolo, dar – nu-i așa, Anuka? –
 tu ești păpușa mea fermecată și dacă adorm
 cu tine la piept o să faci o vrajă și o să apară
 chiar aici în mijlocul zăpezilor o căsuță din lemn de brad
 cu pat călduros, sobă și bucătărie cu o măsuță și scăunele
 mici de lemn
 la care ne vom așeza noi două și mama ne va pune în
 farfurioare
 măcălețuță cu brânză și ouă moi, și mama va mânca și ea
 cu poftă,
 apoi ne va spune o poveste cu crăieșe cu inima de gheață,
 care locuiesc în palate din sloiuri de gheață,
 și noi vom adormi în timp ce în sobă focul va șerpui
 ca limbile balaurilor care le răpesc pe crăieșe,
 dar noi ne vom trezi la timp și le vom salva, nu-i așa Anuka?”,
 și fetița se prăbușea în zăpadă cu Anuka la piept,
 și inima Anukăi era sloi de gheață și fetița era sloi de gheață.

Opera:

Oră de vârf, 2003, poezie, ed. Gee; *Așa cum a fost*, 2008, poezie, ed. Vine; *L-am luat deoparte și i-am spus*, 2009, poezie, ed. Brumar; *Poeme cu ochelari*, 2014, poezie, ed. Tracus Arte (carte apărută, într-o altă formă, și în Italia); *Din România sunt doar eu*, 2018, jurnal, ed. Paralela 45; *Trupurile care nu ne vin niciodată bine / The bodies that never fit us well*, 2021, ed. Limes (carte apărută, într-o altă formă, și în Italia); *Poezia antiutopică. O antologie a douămiismului poetic românesc*, 2010, antologie de poezie (coord.), ed. Paralela 45; *BorderLine 2000: Zece autoare pentru o antologie a poeziei de astăzi / Dieci autrici per un'antologia della poesia di oggi*, 2021, antologie (coord.), ed. Ratio et Revelatio.

Gabi NAN

Poet, născut în 29.06.1966, cu numele Gabriel Nan, la Cărbunești, jud. Prahova.
 Din 1997 trăiește în Spania

Răspunsuri:

1.

Cu siguranță distanța de casa părintească influențează ceea ce scriu. A influențat starea sufletească și, în concluzie, tot conținutul poemelor.

2.

Mizez pe o exprimare liberă.

3.

Da există.

4.

Cu siguranță.

Amândoi

Azi-noapte am adormit amândoi într-o cupă de vin.
 Ventilatorul ne mesteca răsuflarea,
 precum zierele scenele de glamour.

Dinspre pământ ninge cuvinte înghețate,
 ori de câte ori cineva descojește historia.

Ne-am îmbrățișat precum dunele de nisip în bătaia vântului.

Scorpionii fugeau,
 urmele șacalilor nu se mai colorau de sânge.

Vocea ta năștea cuvântul acela prodigios.
 Nu aveam nevoie de soare.

Dunele se reuniau, apoi din nou își schimbau forma.

Furtuna aceea în cupa de vin,
 era ca dimineața de după război.

Amândoi am adormit atunci fără morfină.

Furnica

Mii de trenuri se-amestecă-n triaje,
timpul se grăbește gonit de iubire.
Se duc, se-ntorc, își caută linia fostelor veri,
își tropăie macazul neatinșilor ani,
se-agită, se pierd, întind peste fragi, peste muri și lavandă,
linii de fier.

Oțelul inert te zmulge din tine, din noapte, din zi, din visare,
te scutură de muguri,
te spală de mamă, de tată, de copii...
...te zboară.

Sunt vagoane de tren unde oamenii se-ascund.
Au în suflet anii morți.

Obosiți de priviri, de iubiri, de petreceri, obosiți de nevis,
oamenii își duc departe peste șine,
momentul împușcării a ceea ce i-a zidit.
Oamenii își cară visul viermelui alb din cireasă,
unicul lucru ce le-a rămas, trupul.
Carcasa nevoii de suflet,
colivia anilor când îndrăzneau în șoaptă,
conturul golului de sub pleoape,
spuza spaimei fără nume,
totul.

Liniile de tren se întretaie prin triaje,
carcase de vis pudrate coboară prin gări purtând valize.
Orașele devin mormântul amintirilor din copilărie.
Macazul sensurilor se schimbă ne-nțeleș,
apoi șinele de tren
devin fire de ață arsă ce te leagă de trecut.

Azi,
întors lângă linia mea de tren,
privesc cu delicatețea foamei,
locul de unde a pornit însă, stăruie sub pâclă.
Împușc spațiul gol dar nu sângerează.
Duc mâna la piept apoi ating oțelul rece,
oțelul lustruit de însingurarea multora.
Furnica ce-a urcat atrasă de sclipirea șinelor
nici nu bănuiește imensul gol al singurătății,
sau câtă depărtare
începe în lustruirea ce-o va strivi.
Aplec urechea, un vaet scapă metalul.
Furnica ridicată pe două picioare își privește o clipă devenirea.
Șina țipă sub presiunea trenului ce transportă alte fantome.

Sufletul lor a trecut de ultimul macaz.

Furnicile cară zilnic poveri traversându-și propria linie de tren.

Locul unde suntem nu are inimă.

Opera:

El Tejedor (Țesătorul), Madrid: Amargors, 2014;
O altă Romă, București: Eikon, 2020;
Tesoro de Espinas, Oviedo: Ars Poetica, 2023;
Copiii din satul cu tainiță, Cluj-Napoca: Neuma, 2024.

Prezent în antologiile *Insomnii mătașoase*, volumul 2, 2012, și volumul 3, 2013, ambele apărute la Editura Pastel din Brașov), dar și în patru antologii spaniole, *24 Poetas Timidos* (2017), *El grito de la mujer* (2017), *Encuentro Internacional de Poesia UBEDA* (2016) și *54 Poetas que corrieron la maratón de Chicago* (2019).

Felix NICOLAU

Născut în 17.12.1970, Bacău, jud. Bacău.
Trăiește în Spania, din 2021.

Răspunsuri:

1.

Da, în sensul internaționalizării substanței literare. Adică nu atât contactul cu scriitori străini, ci filtrarea prin simțuri și minte a unui context social și geografic-arhitectonic diferit.

2.

Pentru mine nu este un efort, dat fiind că, deși plecat de 7 ani din țară (4 ani anterior în Suedia), am fost mereu în contact cu țara și cu revistele de cultură de acolo.

3.

Există chiar mai multe comunități, cenacluri și asociații culturale. Majoritatea sunt de nivel modest. Dar și în țară nivelul a scăzut mult, de exemplu față de acum zece ani când existau mai multe cenacluri de analiză și dezbateri, nemiloase. Pe unul l-am păstorit chiar eu, Cenaclul Deko de la Teatrul național din București, unde se strângeau optzeci de scriitori și la care au participat multe nume consacrate. Dar există în cazul literaturii reviste cel puțin onorabile, unele de nivel, în diaspora:

Littera Nova, Itaca (revistă de creație, mai puțin teoretică), *Kryton* etc.

4.

Cele mai importante mi se par cele neideologizate și nu prea generos stipendiate de la buget. Firește, nu deduc de aici că cele independente ar fi automat de valoare. Personal, citesc orice publicație, pe hârtie sau online. De multe ori cele reprezentative mă dezamăgesc, abilitatea tehnică a unor autori lăudați nu mă duce de nas. Până la urmă, există foarte puțină inovație valoroasă, mai ales în vremuri de corectitudine politică.

5.

Da, se confirmă zisa că diaspora adesea rămâne în urmă față de arta din interiorul țării. Dar aș adăuga că în ultimii zece ani și arta din țară apare ca ponosită, repetitivă, manieristă de foarte multe ori. Iar creațiile cu adevărat valoroase rareori au parte de promovarea cuvenită.

!Madre mia Cartagena!

creață vine ea înaintea trenului
nedorind să polueze
mă găseam în șantaj prin Puerte de Mazarron
pedalam între golfuri clonă desigur
a simpaticei Oma Gretchen
o văd și blochez conferința despre
meserie și caracter
cum se încalecă ele
marea toată bulbuci
Mar Menor chiar mai frumoasă
fără filtru
excluzând transportul public obraznic

vine ea creață dinspre Cabo de Palos
să-mi spună că fără intenția
luptei ajung cărțile sfinților
restul e bale și diavol

nu-i zic de șantaj
îi dezvălui pești printre iahturi
zemoase bestii cerșind produse de panificație

Autopsia morții. chestii

credeai că nu se va mai putea ca înainte
după tot ce a fost
cum n-a mai fost vreodată

dar ei s-au grăbit spre îmbrățișarea călăilor
ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic
au lins mâinile călăilor

deși călăii le-au furat trupurile
i-au zăvorât în cușcă
le-au străpuns copiii

au aprins ruguri și au jertfit
naricisisme grase în cinstea călăilor
au încins dansul slugii fericite cu
chiote mari în urlet de chimvale și
grohăituri de tobe cât bivoli de mlaștină

au pus în rame rânjetul călăilor
și le-au bătut 5 seturi de mătănie pe zi
au postit pentru călăii lor
au prăjit tămâie și smirnă în
sucursale și decanate

chiar de Crăciun
un ghiocel negru cu miros de viperă
a țâșnit din ochiul lor
de zăpadă

Onirică

Treptat memoria se umple de negi și putrezește
Nu te teme dragostea mea
vidul adoră uniforme documentele
Nu te teme dragostea mea
ei te vor tigru bengal cu fundă pisei îndopat
cu
boabe vaccinuri pupici
Nu te teme dragostea mea
iubește-ți călăul ca pe fratele tău dacă
nu ai frate ca pe craniul tău inflammat
pe Instagram
Nu te teme dragostea mea
mâine dacă nu miercuri va apărea
în explozii nucleare pe tavanul din bucătărie influencerul
mesia mai
filantrop și curios ca niciodată
Nu te teme dragostea mea
Fa la pian devine La la trompetă

Mamona

n-ai cum să învingi aici fără
să pierzi dincolo
în prăjitor urlător scuiptor
instrucție continuă aspră
în vedere eșec confiscare percheziție
schelet cu cască pe craniu
adânc topit în țărână
câștigătorii pretind că nu văd
postează glumițe și flegme
cu pretenții de victime
pierzătorul țâșnește în lumină prin
glod noroi zoaie mucii leorbe și flenduri
din teacă

El kiriaco

Din vârful pricomigdalului vede aproape toată valea și ceața orașului. Colotenentul de credite îi strigă de jos: coboară gata ajunge! Încă un pic! Bine, atunci zi-mi la dreapta, ce vezi, la dreapta, pe sub castanii ăia de înconjoară castelul Oaureliei? Ooo, ceva lucește acolo! Uite, se mișcă încoace! Da, da, se apropie un pluton de poponași. Și pe la urekile kiriacului șfikiuie vreo 3 plăcinte cu mere. Se-nfig în baobabii din spate.

Bine, ajunge, dă-te jos! N-auzi kiriacule? Imediat, colotenente! și: lasă, nu-ți fie teamă, nu mă kitesc ei pe mine. Bine, atunci zi-mi ce vezi la stânga, acolo, pe sub cupolele de bășina porcului. Lângă stația de metrou? Da, exact! kiar și în stația de troleu. Văd, da, văd, sunt 3 coloane de terolene blindate. Au și turelă? Aăăă, da, au. Ai, ai, e de rău! o să tragă cu din alea de 86. Hai, coboară, în paștele mâne-tii!

Da' până să-și încolăcească coada pe altă creangă, un bumbac țiuu scurt la el în piept. Ba mai și rețeză jumate din pricomigdal.

Futu-i kiciura steagului soacră-siii! și se azvârliră toți în față, care pe burți, care pe abdomene.

O vreme puseră pe foc automat, apoi înjghebară totuși un foc de tabără. Dar nu fură atât de idiști încât să nu maskeze fumul sub bulumacii așezați în horă. Deci fumul alb se prelinge pe boltă doar printre crăcile de mentosan. Barmanii se apropie cu bazucile pe umăr, briketele aprinse. Îi simt după parfumul lor de paie ude.

Exact atunci începu să licurească în iarbă corpul turtit al kiriacului.

Mooomă puii mei!

Lucea ca un manioc și degeaba aveau ei pe umere babaroase, că nu se mai gândea niciunu să le folosească. Atenție! asta în timp ce tureții se apropie în galop, călări pe țevi de 88 mm. Ba și trag din călărire, iar skijele de ekinaceea țiuie de-ți iau urekile. Kiar omoară orice gest sau orgoliu care le stă în cale.

Și cum se cercuieră în jurul kiriacului, cadavrul micului grenadir începu să se înalțe dintre ierburi și flori până pe la jumătate de decimetru, unde și ninge. Strălucitor ca un morcov, așa plutea. Kiriacu devenise o planetă și, firește, îl apucă mișcarea de revoluție. Mai întâi încetișoor, apoi din ce în ce mai repede. Diversele triburi viermănoase complotând civilizații pe trupul lui nu se mai puteau distinge. N-aveau decât să-l polueze cu mașinile și avioanele lor comerciale – el mirosea a crizanteme ninse.

Eu vorbesc adevărat, m-ai înțeles? Dacă și pe colotenent l-au nimerit cu un bumbac în șale...îți dai seama. Însă pe el îl durea la coacăză. Nu putea s-o mierlească tocmai pe miracolu ăsta.

Tărtani, pregățiți aaarm! Târtaaaani armați! Târtaaaani okiți! Târtaaaani foc! și foc! și foc!

Acuma ajunseseră și barmanii+tureții cu bazucile și babaroasele încărcate. Din tărtani oricum nu mai rămăseseră decât 2, bașca colotenentul căruia i se fleșcăiau genunkii. Restu se cam scărpinau la lăței.

Să fiu a dracu' dacă ăsta nu e kiriacu!

Care?

Ăla de plutește de nebulă cu ghiocei în mocoflender.

Ușor se ridicase până spre vârful salcâmului. Unde se și agăță într-o crenguță țepoasă. Un turet își descărcă babarosul,

ceea ce-l proiectă într-un plop în plină vitamină. Hoitul descheiat al kiriacului începu să verse o melodie tandră.

Și bulibașa barmanilor se prăbuși în genunki. Își făcu cruce cu mâna dreaptă telefonul îl scoase cu stânga. Bătu numărul de la castel. Oaurelia nu era în markiză – se pieptăna în baronet. Dar un fitil îi făcu legătura:

Kiriacu e mort și plutește miroase cântă. Mă rog, kestii...

Vai de mine, nu așa trebuia să se sfârșască totu!

De-acuma asta e!

Îl poticniră cu lasoul deasupra baobabilor. Încolonați în batalioane: tărtani tuaregi și barmani defilând printre bulumacii deja înfloriți: și unu-doi-trei-paaaatru! și unu-doi-trei-paaaatru! Cu cântec compania a 5-a!

„mândră io mă duc cătană/tu rămâi și țese haină/tra laaa, lalalalalalalalla”

Carmen Cristina OLTEAN

S-a născut în județul Alba în 22 mai 1970, locuind în comuna Lunca-Mureșului, apoi în Alba-Iulia. Locuiește în Toronto, Canada, începând din 2001.

Răspunsuri:

1.

Consider ca mi-am păstrat autenticitatea în vorbit și scris în limba maternă ca pe un tezaur la care țin cu prețuire, păstrat în adâncul sufletului, cu care mă mândresc, și chiar mai mult, am ținut să îl predau copiilor mei învățându-i cuvinte arhaice, rugăciuni și proverbe.

Scrisul s-a înfățișat pentru mine răzbătând prin dorul puternic de casă, de plaiuri, tradiții, chemarea pământului manifestându-se printr-o însuflețire bruscă de a scrie poezie ce s-a produs oarecum inconștient.

Am ajuns în Canada la 31 de ani și după 18 ani au început flăcăriile cuvintelor, ce s-au ițit timid și am început a scrie pentru a le elibera reușind să pun pe hârtie două volume de poezii în 2021 și altele două în 2023.

2.

În timpul prezent avem oportunitatea de a ne desfășura cu ușurință online și a obține publicare în reviste românești de pe mapamond cu iuțea vântului, plus facilitatea de a participa online la diverse cenacluri literare, cu acces incredibil la diferite personalități ale culturii care nu ar fi altfel posibile, așadar am întâlnit personalități ale condeiului din diverse țări și continente.

În taina scrisului cred cu tărie în exprimarea cu originalitate și autenticitate a fiecărui individ, pentru mine este dimensiunea în care ating cerul, unde îmi dau frâu liber emoțiilor în vers, încât consider că acesta îmi conferă cea mai frumoasă stare de vibrație sufletească și posibilitatea de a îmi găsi întrebările existențiale, sperând să îmi vină și răspunsurile.

3.

Din fericire, datorită internetului posibilitatea de a fi părtaș la diverse evenimente a devenit floare la ureche. Am avut onoarea să particip și să fiu publicată în antologii necunoscând fizic coordonatorii și editurile acestora, de asemenea, să fiu publicată atât în Toronto la ziarul Observatorul, cât și în diverse reviste peste granițe.

În Toronto ne putem mândri cu un eveniment local unde participă distinși oameni de cultură din România, Canada și USA, organizat timp de o săptămână, cu un program diversificat de dansuri tradiționale, târg de produse specifice românești, iar în încheiere se prezintă cărți și publicații ale poezilor și scriitorilor din diaspora.

Altă oportunitate ce îmi hrănește sufletul este participarea online la cenaclurile românești Mircea Eliade din Colorado, Denver, USA, Mihai Eminescu din Montreal, și Destine Literare din Montreal, unde exista discuții concentrate pe cultură și tradiții românești.

4.

Remarc cu încântare existența unei multitudini de reviste românești realizate cu talent desăvârșit ceea ce îmi dă un sentiment de bogăție a culturii românești, a valorilor și mai ales al hărniciei, dăruirii, mândriei de a ne ține flăcările culturii cât mai înalte.

Sunt încântată să fiu participantă activă în publicațiile: Observatorul –Toronto, Ecouri –Turda, Repere Literare – Montreal, Constelații Diamantine, Luceafărul – Cluj, ASLRQ – Quebec.

5.

Ca peste tot în lume, și în celelalte domenii ale vieții, istorie, politică, justiție etc., și în literatură se lasă impresia în mare măsură de degradingolada. Lipsesc direcțiile de dezvoltare ale literaturii, liniile directoare, principiile, punctele de vedere bine definite, spiritul critic nu are putere, lipsește unitatea de vederi, niste criterii orientative, lăsând impresia că literatura se află în derută, că băjbăie anarhic, căutând buimacă drumul spre lumină, asemenea unei bărci lăsate în larg, fără cârmă. Partea bună mi se pare că în zilele astea se scrie mult și dacă peste timp nu rămâne nimic valoros literar, scrisul în sine este de o rară noblețe care modelează omul.

Am să tac

Am să învăț tăcerea florilor
și-am să port lumina soarelui în ochi
Așteptând fluturii ce își culeg nectarul
Dăruind tăcerea câmpurilor

Am să fiu precum cerul
Vărsând lacrimi în ploii de vară
Cum pădurile dorm în umbre
cu viori ce visează în trunchiurile lor

Am să tac...
Precum cerneala în călămară
așteptând penița să scrie versuri noi
În mâna poetului pândit de flăcările cuvintelor

Am să tac...
Aplecată precum spicele grele
înainte de secerat
ajunse în pâinea ce se coace pe vatră

Am să tac...
Precum via ce își ține strugurii în sân visând
precum iarba cosită
și luna ce stă aninată pe pătura cerului între stele

Și am să cresc din tăcere din nou
Am să stau precum cerșetorul la colț de stradă
Lumina din ochi să îmi țină loc de cuvinte
Așteptând pe cei vor
Să-și dea în dar cămașa sufletului lor...

Copila, femeia

Timpul trece prin mine
Precum un tainic râu ce curge
Mângâindu-și pietrele în sân
Câteodată clipocind vesel
Altădată plângând cu ploile cerului
Acum femeie, mângâi aripile timpului
Mă joc de-a v-ați ascunselea cu viața
Alint copila ce era vrăjită
De mirosul salcânilor înfloriți
Când vântul le pieptăna florile,
Furându-le parfumul să-l ducă departe-n zări
Ea parcă auzea povești,
Zâmbind precum soarele
Învăța jocul umbrelor
Nu avea jucării multe
Îi plăcea să hălăduiască
Căutând fragi pe dealuri
Visa privind câmpurile crude
Alerga cu fluturi și libelule
Vorbea cu mieii pe pajiști înțesate cu păpădii
Iubea oamenii, dar n-a înțeles niciodată

De ce o făceau să plângă...
 A învățat atunci jocul de-a v-ați ascunselea
 Și îl tot joacă întorcându-se în timp
 Pe dealurile cu liliac, pe câmpurile crude
 Cu fluturi și fragi, cu miros de salcâmi
 Pitind-se în cea mai adâncă ascunzătoare,
 În spatele gârbovit al unui zâmbet...

Ochii

Ochii mei sunt ca un bătrân gârbovit
 Ce umblă în lume sprijinit de toiașul lui
 în călătoria însetatului de miraje
 spre Mecca sufletului
 Aflând lumina în ochii oamenilor

Ochii mei au sorbit visul soarelui
 Curcubeie din albastrul cerului
 Sclipirea stelelor în noapte
 Răsărituri calde mângâiate de pace
 Asfințituri înfocate pe cer
 Precum sângele clocotind la serbări de coride
 și lumina durerilor de răstignire

Ochii mei au privit aurul câmpurilor aprinse cu maci
 Lumina și umbrele pădurilor dormind
 Mirajul ierbii bându-și roua dimineților
 Râscruci de drumuri pierdute în ele însele
 Fântâni fără cumpene ce își duc somnul părăsite
 Lebede visând adormindu-și lacul
 Mări flămânde ce își mușcă țărmurile
 înrobite de lună

Mi-e dor să urc munții, să intru în pieptarul lor
 Să calc dealurile de acasă cu coame de liliac
 pajiștile îmbrăcate în păpădii
 cu miei păscând în tihnă cu mamele lor

Ochii mei râvnesc
 Porțile cerului nefecate de lumină
 templele tăcute ale albastrului
 A căror clopote mă așteaptă să cânte kyrie eleison

Ochii mei însetați de frumusețe
 învață rugăciuni noi
 și tot caută lumina în ochii oamenilor

Femeia-cămilă

Istovită, traversează deșertul vieții
 Înhamată la viață,
 Cu lacrimi purtate în cocoasă,
 are sarcini de îndeplinit.
 Femeia-cămilă poate seduce umbrele
 Și se duelează cu năluci.
 Pășește cu sârg prin nisipul existenței diurne,
 Cu foc în ochi și mare în inimă.
 Călătoria îndură arșița sufletului,
 Taie întunericul cu privirea
 Și primește lumina

Fără vătămare.
 Flămândă de fericire,
 Femeia-cămilă rabdă
 Setea neîmplinirilor,
 Îngenuncheată în viață.
 Destinu-i străjuiește calea,
 Ce nu se-abate de la drum,
 Precum și stânca, îmbrățișată
 De stihii, cată mereu spre stele.
 Femeia-cămilă, robită de ea însăși
 Merge înainte sleită.
 Lui Dumnezeu îi închină rugi
 Să o îndrepte spre oaza din deșertul vieții...

Lumina

Caut lumina
 Precum o pasăre oarbă
 își caută cerul
 Am ieșit din cercul liniștii
 Trecând prin mirajul nimicniciei
 Am privit de pe marginea prăpastiei
 Să văd dacă nebulia e scânteia
 ce ține focul arzând
 M-am aruncat în valurile vieții
 Precum în marea înspumată
 Să simt galopul mustangilor liberi sub cer
 Am răbdat sete precum pelerinul în deșert
 crezând că poate găsesc oaza înțelepciunii
 Am flămânzit căutând puterea stâncilor
 Am colindat pădurile să le ascult tainele
 sperând că voi tălmăci rugi noi
 Am trecut prin flăcări
 Ce păreau un dans de jinduit
 Am mângâiat vântul și am vrut să-l prind
 dar am rămas cu mâinile goale
 Până viața nu m-a îngenuncheat
 Biciul durerii nu l-am simțit sfichiind în suflet
 Precum copacul cioplit
 Pentru vioara zămislită în trunchiul lui
 Atunci corzile sufletului meu
 Au atins cântecul din mine
 Lumina ce căutam cu zădărnice
 în ochii străini...

Testament

Nu știu când va fi ziua plecării mele
 De rămas bun
 Zâmbetele ce le-am dăruit să devină fluturi
 Dragostea mea să devină florile câmpului
 Lacrimile mele să aducă ploile verii
 Cei ce m-ați îmbrățișat când am căzut
 Colindați pădurile pentru mine
 Îmbrățișați copacii
 Căroră le-am confesat tainele sufletului meu,
 și ei vă vor răspunde
 Cei ce mi-ați umplut inima de trăire
 Închinați un pahar de vin roșu
 Amintindu-vă de ochii mei

În care ați văzut lumina prieteniei mele.
 Ce rămâne după trecerea mea
 Găsiți în poezie
 mările ce le-am iubit
 nisipurile unde tălpile mele au lăsat săruturi
 soarele ce vă mângâie obraji
 cerul albastru ce mi-a fost acoperământul trăirii mele
 lanurile ce râd cu maci roșii
 asfințituri aprinse pe cer
 luna misterioasă
 stelele ce nu se pot număra
 Când vă este dor de mine
 Căutați salcâmi înfloriți
 Umblați desculți pe iarbă
 Acolo ne vom întâlni
 Ca și cum n-aș fi plecat niciodată...

Opera:

Desculță prin Suflet, Cluj Napoca: Ecou Transilvan, 2021;
Și Îngerii Plâng, Cluj Napoca: Ecou Transilvan, 2021;
Scrisori către Mine, Craiova: editura SitTech, 2023;
Lumini și Umbre, Craiova: editura SitTech, 2023.

Este membră a Asociației Canadiene a Scriitorilor Români.

Poeziile ei au fost publicate în *Observatorul* (Toronto), *Repere Literare* (Canada), *Armonii Culturale* (Bacău), *Bumerangliterar* (Australia), *Vatra Veche* (Tg. Mureș), *Meridianul* (Vaslui), *Revista Extemporal Liric* (Oradea), *Prodiaspora*, *Lucefărul*, *Logossiagape*, *Caligraf*, *Cafenea literară*, *Miorița* (USA), *Ecouri* (Turda).

Prezentă în antologiile *Taina scrisului* (Vol.3), editor: George Roca, Australia, 2022, și *Ecoul singurătății – Momente din vremea pandemiei*, editura Ecou Transilvan, 2020.

Veronica PAVEL LERNER

S-a născut în 3 ianuarie 1944, București
 Locuiește în Canada (din 20 ianuarie 1982 până în prezent).

Răspunsuri:

1.

Nu consider că ceea ce scriu e influențat de vreun context, altul decât, în poezie, emoțiile personale; în proză, tratez fie subiecte din cotidianul canadian, fie eseuri cu teme filosofice sau literare.

2.

Mă exprim liber în poezie, dar și în proză, unde îmi place să marchez diferențele și asemănările între cele două țări: cea natală, în care am petrecut primii 38 de ani, și cea de adopție, în care trăiesc de 42 de ani.

3.

Da, în Canada există mai multe grupuri. La Toronto – unde locuiesc – este grupul publicației lunare *Observatorul*, condusă de dl Dumitru Puiu Popescu. Grupul funcționează de peste 30 de ani, cu cenaclul său „*Nicăpetre*”. Colaborez lunar de peste 27 de ani la această publicație și sunt membră a cenaclului. La Montreal există *live* „*Cenaclul Eminescu*”, condus de scriitorul Leonard I. Voicu, iar la ședințele prin *teleconferință* ale aceluiași cenaclu, organizate ca și cel *live* din Montreal, participă scriitorii din toată Canada, întinsă pe mai multe fusuri orare. D-l Voicu este președintele *ACSR* (Asociația Canadiană a Scriitorilor Români), din care fac parte și eu. Tot d-lui a înființat cu câțiva ani în urmă revista trimestrială *Repere Literare*, din al cărui colectiv de redacție fac parte.

4.

România Literară, *Orizont*, *Ramuri*, *Dilema Veche*, *Revista 22*, *Observatorul cultural* și altele. La acestea se adaugă revistele din România la care colaborez cu regularitate: *Vatra veche* (lunar), *Leviathan* și *Astralis* (trimestrial), *LaPunkt* (platformă electronică la care scriu bilunar) și altele, ocazional. Colaborările mele se extind și la revistele românești din Diaspora, cum ar fi *Observatorul* și *Repere literare* (Canada lunar), *Itaca* (Irlanda, trimestrial) și *Jurnal Israelian* (Israel, ocazional).

4.

N-am observat discrepanțe!

SEARĂ CULTURARĂ

apozitia

München 28 iunie 2024

Europa cu sufletul la gură.
Atacul anticomunist de la Berna
(14-16 februarie 1955)

Pr. Dr. Ioan-Irineu Farcaș

țara mea poezia
am trăit patul
de ger
din spital

felii de gheață
înveleau cuvintele

respirația ridică și coboră
cuțite

înghețul
ucide idei

cuvintele statui
umpleau pustiul
cu țurțuri

astăzi
patul de ger
a dispărut

poarta s-a deschis

sunt înapoi
în țara mea

poezia

cine sunt

m-ai întrebat pe vremuri
cine sunt
și n-am știut atunci
să mă explic
ce-ar fi putut
să-ți spună-un om mărunț
care abia creștea, dintr-un nimic?

azi îți răspund

sunt stânca-n munte
din care
păsări zbor spre cer
sunt ghem
sub ploile mărunte
ce cad
din norul efemer

sunt frunza
plămădită-n soare
și litera
dintr-un cuvânt
sunt veghea umbrei
care moare
pe-o pagină
plecată-n vânt

sunt sluga
ce înfruntă clipa

și luptător
născut înfrânt
sunt privitorul
sunt risipa
sunt frumusețea ta
pământ

frumosului deschisă poartă

am obosit
de ură
violență ger
și de-ntunericul
sub cer

de ploi cu strigăte
cacofonii
de urlete în noapte
și în zi

am obosit
de agresiuni bătăi
insulte
între buni și răi

de îndoieli
la nesfârșit
de adevărul crud
umbrit

m-a ostenit gândul
mascat
greoi încetinit
uscat

prietene
pe viața mea îți jur
am obosit
de dușmăni în jur

doresc doar liniște
nu ceartă
și iar frumosului
deschisă poartă...

(Din volumul *Frumosului deschisă poartă*,
editura *Vatra veche* 2023)

Teoria covrigului

Eram în liceu când profesorul de istorie, care presăra în formidabilele lui prelegeri mici vorbe de duh, ca să ne mențină atenția, ne-a învățat că trebuie să privim (și consumăm) covrigul, nu gaura lui. Se referea, evident, la covrigii din România, la care gaura servea – cred – pentru punerea lor fie pe sfoară, fie pe coada cățeilor, nu pentru a o ignora și a privi sau consuma, optimist, covrigul.

Mai târziu am auzit și varianta paharului cu apă și considerarea, de optimiști, a jumătății pline. Nu pot spune că am negat varianta cu paharul, dar inima mi-a rămas la covrigi, fusese prima mea întâlnire cu *filosofia* covrigului.

Ajunsă la Montreal, m-am întâlnit cu renumiții și delicioșii covrigi – *bagels* – care, ca și cei din România, au gaură. Prăvăliile care îi coc și-i vând sunt deschise 24 de ore pe zi, 7 zile pe săptămână. Se pare că e o rețetă veche, foarte apreciată, care acum a ajuns de la Montreal și la New York și Toronto, unde mă regalez cu ei. Covrigii și *bagels*-ii au toți o gaură considerabilă, pe care optimiștii, evident, o ignoră.

Lucrurile ar fi fost simple dacă mi-aș fi oprit atenția numai la covrigii din România și la cei din Montreal. Cu o mică indulgență aș putea include în studiu și covrigii *pretzel*, cu mai multe găuri, la care opțiunile de optimist sau pesimist se multiplică!

Dar iată că, în cercetările mele, m-am ciocnit de o dilemă: supermarketurile nord americane vând *bagels* al căror aluat e atât de crescut, încât legendara gaură de covrig a devenit minusculă și uneori e chiar invizibilă. Mi s-a explicat că, pentru covrigii americani, se folosește o altă rețetă, în care aluatul crescut tinde să desființeze gaura. Mă întreb dacă nord americanul, optimist din fire, n-a inventat rețeta asta cu drojdie tocmai pentru a-l obliga pe consumator să considere covrigul și nu gaura.

Nu am adâncit cercetările, dar am observat că, pe acest mare continent, gogoșile sunt și ele diferite de cele știute de mine. Mă refer la gogoșile culinare, nu la cele metaforice, *minciuni*, deși există și delicioasele prăjituri *minciunile*, pe care polonezii le numesc *aripi de îngeri*, ca nu cumva să se creadă că un popor cu tradiție religioasă ar promova *minciuna*!

Gogoșile culinare ale polonezilor sunt *normale* (ca în România): rotunde, unele umplute cu magiun și pudrate cu zahăr. Ei, aici vine poanta: nord americanii

au și ei gogoși, le numesc *donuts* și, surpriza surprizelor: au o gaură la mijloc. S-a micșorat (aproape lipit) gaura la covrigi (*bagels*), dar iată, gogoșile (*donuts*) au gaură. Evident, trebuie cercetat în arhivele istorice dacă gaura de la *donuts* are și ea semnificațiile optimist / pesimist ale găurii de la covrigi / *bagels*.

Observațiile mele au continuat (voi supune documentările aprobării unui comitet avizat, format din personalități care au demonstrat de-a lungul întregii lor cariere că nu gaura, ci restul covrigului constituie principala lor preocupare) și, în urma cercetărilor, am constatat că, în magazinele canadiene care oferă consumatorilor un larg evantai de gogoși – *donuts* –, există două feluri de gogoși specifice Canadei: cea cu gaură, numită *maple deep*, cu glazură de sirop de arțar, și a doua, *canadian maple*, fără gaură – ca o gogoasă europeană – tot cu glazură de sirop de arțar (*maple*), umplută cu cremă de vanilie. Ambele variante sunt delicioase!

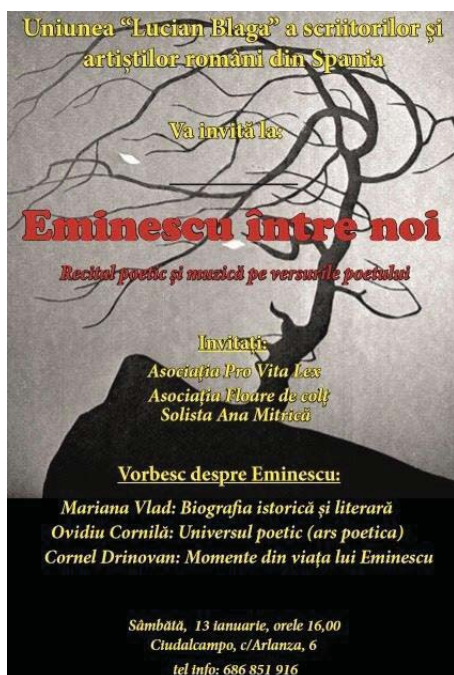
Desigur, Canada e o țară pașnică și, în majoritatea cazurilor se aplică deviza *împacă și varza și capra*. Rămâne de văzut în ce măsura gaura de la *bagels* sau *donuts* intră în cugetările canadianului, sau el preferă, pentru definirea optimismului sau a pesimismului, să aplice metoda jumătății pline sau goale a paharului. Cum toți canadienii preferă să bea bere, la studiul meu ar trebui adăugat faptul că ea se consumă direct din sticlă, deci ar fi vorba de jumătatea plină sau goală a *sticlei* de bere, nu a *paharului*. Canetele de metal cu bere ies din discuție, conținutul lor fiind invizibil atât optimiștilor cât și pesimiștilor.

Cercetările continuă!

(Din vol. *Peripeții canadiene* - Ed. Leviathan 2024)

Opera

- Miniaturi de dincolo de Ocean* (proză scurtă), Ed. Arhaeus, Buc. 2000
Gânduri printre rânduri (proză scurtă, poezii), Ed. Arhaeus, Buc, 2001
Binecuvântatul prezent (poezii), Ed. Pallas Athena, Focșani, 2006
Oameni pe care i-am cunoscut (proză scurtă), Ed. Vatra veche, Tg. Mureș 2015
Oameni-Repere-Mărturii, Veronica Pavel Lerner în dialog cu Nicolae Băciuț, Ed. Vatra veche (proză, publicistică), Tg. Mureș 2018 - în cadrul proiectului *100 de cărți dedicate Centenarului Unirii*;
Disonanțe de bon-ton, (proză scurtă), Ed. Coresi, București 2019;
N. Steinhardt în care spui că nu crezi (proză publicistică), Ed. Vatra veche, Tg. Mureș 2020;
Neterminatele secunde (poezii) Ed. Vatra veche, Tg. Mureș 2020;
Frumosului deschisă poartă (poezii) Ed. Vatra veche, Tg. Mureș 2023;
Pășanii Canadiene (proză scurtă) Ed. Leviathan, București 2024.
Talking the world over, Cranberry Tree Press, Canada, 2001 (short stories);
Smiles in the Mirror, Cranberry Tree Press, Canada, 2002 (short stories & poetry).

Dragoș Cosmin POPA

Născut în 22 august 1975, la Iași.
Trăiește în Spania de peste 22 de ani.

vinovat

mă întâlnesc cu același vinovat
oglindea
care se scufundă fără a-și putea stăpâni râsul
un râs meschin, poate ironic, o repetiție
aceeași dublură care de un timp
începe să contureze o formă
care se aseamănă într-un fel cu mine
mă salvează doar apa rece
cu care îmi botez diminețile
îmi salvează fața de această minciună onirică
îmi suportă picioarele pe marmura invizibilă
și aceeași lumină artificială mă îmbracă în clown
și ies pe aceeași ușă
pe care am intrat cu ochii închiși
și cu capul aplecat, cu lacrimi negre
înflorite peste zâmbetul meu de circ
același care îmi folosește pentru a privi decadența lumii
și pentru această înmormântare care m-a condamnat să
fiu vinovat
...de existență

flashback

nu știu dacă tu ești reală
daca azi-noapte am vegheat străzile
un punct la care o să ne întoarcem întotdeauna
în Pandora unde făceam dragoste
din momentul în care am intrat pe fereastră
eu cu pielea albă care se avertiza sub zâmbetul tău
și tu cu verbul meu care înflorește sub crochiuri
fără nici o exagerare
dimineța întreagă am dansat
în ritmuri de cafenele culturale
și nici leul, nici depresia nu ne-au captivat
aveam călătoria noastră în toate locurile din lume
în toți amanții care scriau versuri
la lumina felinarelor care-ți contura spatele
pe care inutil încercam să-l acopăr cu paltonul
doar câte o fantasmă trecea din întâmplare
apropiind dimineța și cele două inele de fier
pentru a ne continua condamnarea
și mirajul de a ne întoarce
în Pandora

în spatele lui Chirico

în spatele manechinului
fire dezlegate și cordoane s-au legat de pământ ca un
râu necesar
cutii nedeschise și hârtie pentru ambalat amintirile
libere ca un gaz toxic
care nu se mai diluează niciodată
pânze peste pereți care servesc pentru a-ți ascuți unghiile
oameni fără chip, fără nume, iubiri anonime, capricii
o inimă mare care a zdrobit coastele într-o mansardă
alungită
alte câteva zâmbete pietrificate în ultima silabă
se hrănesc cu neamul îndărătnic care vine din lume
realitate crudă, lăsată de izbeliște
manechinul își plânge adesea talentul de a omorî tot
ceea ce atinge
sau ce a mai rămas din frumusețe
cu toate că se surprinde când o întâlnește și surâde la fel
ca după o victorie
lacrimile ei sunt de mărimea unui bărbat, doi sau trei, a
unei tăceri
sau a unui vis întins pe șevalet
manechinului îi lipsesc brațe pentru a îmbrățișa
și urăște florile când se usucă
un frig necunoscut aduce mai devreme toamna
sunt flori afară încă proaspete
sunt arbori cu mâini și așchii sub covor
sunt vise care încă par vii
vise și cuțite

urmele bocancilor tăi

au rămas pe ventricolul meu stâng
într-o zi cu umbrelă
mâinile tale m-au împins într-o depărtare
care merge dincolo de cimitir, dincolo de inutilitate
îmi spui că e mai bine pentru mine
să nu mor de o moarte naturală
m-ai privit ca pe un câine
când eu am lătrat ca un om
împușcat, lingându-mi rana
în care trăiește un bătrân
poezia a murit, noaptea asta
într-o casă în care am scris timpul
pe ziduri, trecut, prezent și viitor
fiecare zi, tăiată în dreptul numelui meu
și eu, singur
o jucărie stricată la care înainte să mor
i-ai înghițit cheia
și nu știu încă
dacă tu ai înțeles ce înseamnă
să iubești
urma bocancilor tăi

e o casă

în dimineața asta ai adormit cu perna în brațe
fără să-ți spun nimic, m-am ridicat din așternuturi
în care doar ieri se luptau iluziile
sala de operații, câte un by pass
am plecat să te caut
să te salvez de drumurile necunoscute
de privirile viclene ale barbarilor
și de șerpii meduzelor
sângele de pe mâini ți se curăță
la fel ca și rănilor tale vechi
și cu puțină apă sfințită se fac minuni
m-am rătăcit în atâtea labirinturi
acum înțeleg de ce m-ai împins înăuntru
noaptea sunt mai scurte, somnul e de piatră
ruga e adâncă
și noi, înainte prizonieri
am început să construim o casă

dragostea e altceva

te-aș fi putut iubi cum nimeni, niciodată nu a făcut-o
pentru că unii s-au apropiat de nebunie
dar totul a rezultat prea violent
drame, vieți, tragedii și sângele scurs al micului arcaș
astăzi șomer și ocupat cu lucruri de mântuială
dragostea e altceva, cum v-am mai spus înainte
și mâine va fi muncă de antropologi
sau de vreo știință nouă care a rămas neinventată
iubirea va fi eradicată, poate interzisă
vreun caz izolat o să termine la spitalul de nebuni
sau va ieși în pagina de curiozități a vreunui ziar local
fiii or să-i întrebe pe părinții și părinții pe bunici
despre sălbăciunile care le făceau în acele timpuri
și or să le răspundă cu jumătate de gură: dragostea e
altceva
pierdere, obsesie, disperare și departe idealul ca o
caricatură
poate o boală a sângelui care face să-ți crească aripi
dar totul este doar o iluzie
îți schimbă fizionomia, pielea și te face să vezi în
întuneric
îți corupe somnul și îți maltratează respirația
te face să crezi că ești Dumnezeu și-ți pierzi direcția în
melancolie
cicatricile nu se închid și o să uiți de tine
și acest lucru, dragii mei
acest lucru
este de neiertat

(Poezii publicate în antologia poezilor români din
Spania: *Între inimă și țara promisă*, Editura Neuma, Cluj-Napoca,
2022, coordonatori: Eugen Barz și Dragoș Cosmin Popa)

Opera:

Numele meu este..., poezie, Editura Neuma,
Cluj-Napoca, 2017.

Alexandru POPESCU

Născut în 26 septembrie, 1987, în Bender
(Tighina), Republica Moldova
Locuiește în Marea Britanie, stabilit de șapte ani.

Răspunsuri

1.

Sunt convins că dacă nu emigram, nu m-aș fi apucat de
scris proză. De fapt, niciodată nu am vrut să devin scriitor, mai
ales după cei aproape zece ani de jurnalism, munciți în Republica
Moldova. A fost o muncă stresantă și istovitoare. Am decis, la un
moment dat, să pun punct și s-o iau de la capăt, în altă țară, să fac
cu totul altceva.

Nu prea știu cum sunt oamenii din alte țări, însă englezii
au o particularitate națională demnă de toată admirația: îți respectă
intimitatea și viața privată. Mi-a prins bine faptul că ei sunt ceva
mai distanți în comparație cu noi, cei din estul Europei. Așadar,
m-am pomenit cu multe ore libere, pe care trebuia să le umplu cu
ceva. Începusem să petrec tot mai mult timp cu mine însumi, în
solitudine, citind cărți și reflectând. În plus, am început să depăn
amintiri. Țineam și un jurnal la un moment dat. Distanța mare de
baștină m-a ajutat să o înțeleg mai bine (oricât de neverosimil nu
ar suna asta), să înțeleg de ce mi s-au întâmplat anumite lucruri și
cum să pot trăi mai departe cu noile realități.

Și mai e ceva care, probabil, poate fi trecută în lista
factorilor determinanți. Mi-a luat cam trei ani să mă adaptez.
Da, adaptarea. Adaptându-mă, mi-am schimbat niște convingeri.
Plăcerea scrisului a venit imediat după adaptare, ca un nou *modus
vivendi*.

2.

Nu știu cu exactitate ce-i place publicului român să
citească. Rămân doar cu presupuneri. Am însă convingerea că
îi pot ademeni pe unii cititori cu o scriitură cursivă, cu personaje
interesante și cu linii de subiect pline de suspans. Cel puțin asta
aștept eu, ca cititor, de la o carte de ficțiune. Undeva citisem că,
dacă nu găsești pe polițele librăriilor o carte care să-ți placă,
poate că ar merita să o scrii chiar tu însuși. Asta încerc să fac.
În plus, cred că munca de reporter m-a ajutat să înțeleg mai bine
care sunt plăcerile, fricile și visele românilor. Păstrez în minte o
multitudine de reportaje cu oameni interesanți, care vor deveni,
sunt sigur, protagoniștii viitoarelor mele romane.

I

3.

Urmăresc postările câtorva grupuri de pe Facebook cu cititori români din Marea Britanie. Sunt curios să văd ce cărți se citesc și ce scriitori români mai vin pe la Londra. Însă cu asta se termină participarea mea în aceste grupuri. Sunt mai retras de fire și evit vreo implicare constantă în orice fel de dialoguri literare. Pentru mine scrisul și cititul sunt două exerciții absolut intime. Prin scris și lectură mă salvez în fiecare zi de deșertăciunea lucrurilor din jur. Recunosc, și această salvare e cumva iluzorie, însă ea mă ajută să-i dau un rost vieții. Astea fiind spuse, nu mai simt nevoia unor dialoguri stimulante și motivaționale, sau să împărtășesc cu cineva ideile mele despre literatură și scris. Accept uneori invitații la târguri de carte din România și Republica Moldova, pentru că simt o datorie față de cititori, datorită să le satisfac curiozitățile legate de cărțile mele și să-i asigur că sunt un om ca și ei, în carne și oase, și că romanele mele au fost scrise în sudoarea frunții, nu de vreo inteligență artificială.

4.

Sunt curios să citesc fragmente din romanele în curs de apariție sau cronicile semnate de critici literari renumiți. Cred că, actualmente, există o piață destul de dezvoltată de publicații literare pe ambele maluri ale Prutului. Este un lucru care mă bucură, pentru că, astfel, se încurajează lectura și mulți scriitori, inclusiv debutanți, devin mai vizibili. Îmi rezerv timp în weekend să accesez paginile web ale câtorva reviste pe care le găsesc destul de interesante, printre ele: revista *Timpul* (inclusiv ediția de Republica Moldova), *Observator cultural*, *Viața românească*, revista *Vatra*, revista *Golan*, *Revista Literară* (Chișinău), și, de câteva luni, revista *Familia*.

5.

Am convingerea tot mai pronunțată că spațiul românesc trăiește acum un boom literar. O fi COVID-ul pricina sau dezvoltarea economică și democratică a României și Republicii Moldova, dar acest lucru se întâmplă și e bine că se întâmplă. Există, practic, o avalanșă de titluri noi publicate anual. Desigur, nu toate textele sunt de calitate bună și nu toate vor rezista în timp. Totuși apar și cărți excelente. Apar cărți care tratează subiecte mai înguste, de nișă, cum ar fi traumele psihologice, apar distopii și thriller-uri, cărți pentru adolescenți.

Cât despre discrepanțele tematice în raport cu literatura (în cazul meu) britanică, ele există, și e aproape imposibil să găsești un autor român contemporan, tradus în engleză și vândut în librăriile de la Londra. Englezii, pe care-i știu, țin mult la propriii scriitori și e greu să-i convingi să încerce autori necunoscuți. Ei ar citi o carte străină dacă aceasta e deja un bestseller internațional și, poate, s-a făcut vreun film pe baza ei. De aceea nici nu mi-am propus să scriu în viitorul apropiat în engleză, deși stăpânesc limba destul de bine. Aș fi perfect mulțumit dacă tirajele cărților mele, nu prea numeroase, s-ar epuiza în România, Moldova, sau printre românii din diasporă. Pentru asta, însă, ar trebui să devenim o națiune cititoare, or la acest capitol avem încă mult de muncă. Rămân optimist că suntem, acum, pe drumul cel bun.

Pe tata l-au ucis la mijloc de februarie. Mă întreb ce ar fi simțit dacă vedea ce au dezlănțuit rușii în Ucraina, cu zece zile mai târziu. Pe parcursul anilor, am aflat multe despre războiul nostru, despre morții de la Bender și nu mi-aș fi imaginat că oamenii mai sunt în stare de așa atrocități. Credeam că acele cazuri izolate de maltratare sunt absolut irelevante și nu au treabă cu natura umană. Iar acum, după tot ce văd la televizor, după ce văd că lumea raportează explozii nu departe de Tiraspol... Nu-mi mai fac iluzii.

Tata îmi spunea că lumea se mișcă înainte și că nu vom mai avea vărsare de sânge. Povești de adormit copiii! Uite ce au făcut rușii în primele săptămâni de la invazia în Ucraina. De ce să nu recunoaștem că lumea nu s-a schimbat din '92 încolo? Că și atunci au fost omorâți și torturați civili, așa cum s-a întâmplat anul acesta lângă Kiev, în Bucea și Irpin. Exact treizeci de ani au trecut de la războiul nostru și ce? S-a schimbat ceva în 30 de ani în firea omului? Am devenit mai buni? Oare mi-aș fi putut imagina vreodată că tatăl meu este un om rău? Aș fi ripostat oricui ar fi lansat această acuzație. Și acum află aceste lucruri despre dânsul chiar de la tine. De ce, oare, poveștile pe care mi le-ai citit în anii copilăriei nu aveau eroi care să fie buni și răi în același timp? Pentru că acesta a fost tata, nu-i așa?

Toată viața e un război, mamă. De fapt, karate e aceeași luptă și cere aceeași disciplină de fier, ca și războiul. E nevoie de echilibru emoțional și sânge rece. Ai luptat toată viața. Ai avut adversari în carne și oase pe tatami, dar, de fapt, loveai și te apărai de trecutul sângeros, de firea animalică a omului. Nu știu dacă ai câștigat. Oare nu crezi că, acceptând să trăiești cu tata toți acești ani, te-ai făcut complice la crima comisă împotriva bunicii mele? Ai ales să fii complice în numele dragostei și familiei. Sau poate totul s-a făcut în numele sportului? Voshod Karate-do era locul unde fugeai ambii de trecut. Sportul a devenit viața voastră. Nici pe mine nu m-ai iubit atât de mult, cum ai iubit karatele.

De ce crezi că a fost nevoie să știu că tata mi-a ucis bunicii? Nu e mai bine pentru un bolnav să nu știe că are o tumoră benignă? Oare gândurile rele despre potențiala boală nu vor transforma benignul în malign? Ah, da. Vei spune că tumorile benigne trebuie diagnosticate din timp și supravegheate constant, că ignoranța naște boli incurabile. Nu știu care-i atitudinea corectă. Dar, mă rog, acum îmi asum această boală cu care m-ai contaminat, precum și cu predispoziția excesivă la herpes.

Țin minte cum tata se prostea în fața mea când luasem o gripă și trebuia să lipsesc de la grădiniță. Nu ții minte faza asta. Eu o văd foarte limpede. Se punea în poziție de atac și-mi porunca să respir pe gură. Respiram, iar el lovea cu palmele și picioarele în vid, strigând:

– Kiai, uite, microbul! Kiai, l-am doborât! Hai, încă unul!

Și eu expiram teatral și credeam că tata îmi ucide, în felul acesta, toți microbii și că mâine mă voi face bine. Să mă ia dracu', dar a doua zi chiar mă simțeam mai bine. Tata...

Prune uscate cu sâmburi, semințe de floarea-soarelui prăjite, borș cu varză și fasole. Nu, nu-mi pot imagina să existe altceva pe lumea asta care să-mi placă mai mult. E ciudat felul în care reușesc părinții să construiască poftele copilului. M-ați modelat cu bună știință și inconștient. Pot spune acum cât din

mine e de la tata și cât de la tine. Dar n-am să-ți spun. Ați făcut sacrificii mari pentru mine, mai ales acum, în anii de facultate. Nu-mi amintesc să fi existat vreo ocazie când să cer de la voi ceva și să-mi spuneți: „Nu, n-avem de unde”. Pentru că tot timpul se găseau bani, deși vedeam pe la vecini cât de prost o duceau și cum numărau fiecare rublă, hrivnă, leu, dolar sau euro sau ce mai aveau strâns la ciorap. Din tot ce mi-ați dat, oare câte au fost cumpărate pe banii din karate și câte din banii ilegali și pătați de sânge? Întrebare prostească. Nici nu vreau să știu.

Cât îl mai iubeai pe tata, ai sperat că va dispărea odată regimul din Transnistria și, cu el, traficul de armament și, în sfârșit, afacerea lui tata se va ruina, fără să-i pună viața în pericol. Dar uite că Transnistria viețuiește deja al treilea deceniu.

E foarte bizar să te naști pe un teritoriu disputat. Aud la știri că așa-zisul președinte transnistrean a făcut cutare lucru, că așa-zisul minister de interne de la Tiraspol nu știu ce a demarat, că toți cei de sus sunt așa-zii și preținși, iar eu am deja douăzeci de ani și mă tot paște suspiciunea că și noi, cei născuți aici, suntem așa-zii oameni. Dormim prin așa-zisele case și facem așa-zisa dragoste și naștem așa-zii copii. Nu mai pricep ce-i de facto și ce-i de jure prin Transnistria. Când mă duc la veceu, o fac de facto sau de jure? E curios. Dacă actele transnistrene sunt nerecunoscute, atunci nici certificatul de deces al lui tata nu e recunoscut. Prin urmare, de facto tata este mort, însă, de jure, umblă sănătos pe drumuri. Sufletele noastre prin Transnistria, niște șoareci de laborator.

Mă întrebă lumea de unde vin și spun că vin din Republica Bananieră Sheriffstan, nu, nu căutați pe hărți că n-o s-o găsiți. Le arăt pașaportul terfelit cu simbolul secerii și ciocanului și ei se miră. Le spun că, deși nerecunoscut, este cel mai puternic pașaport după Singapore, pentru că cetățenii transnistreni își pot face automat cetățenie moldovenească și rusească, iar dacă mai depun puțin efort, cetățenie română și ucraineană. Deci, dacă iei cu tine toate aceste patru pașapoarte și jumătate, poți călători fără viză cam în orice colț al lumii.

Acum, după ce ai hotărât să-mi lași moștenire acest adevăr dureros despre bunicii mei și după ce am cunoscut prețul iertării tale, am luat și eu o decizie care îmi va marca viața. Dacă pe tine te-a maturizat decizia de a păstra familia, apoi eu trec în lumea adulților cu această decizie, perfect asumată. Îți scriu acest mesaj de departe. Ne despart trei mii de kilometri, mamă.”

(Fragment din Ecografie, roman, Editura ARC, Chișinău, 2024)

2.

Neculai privea îngrozit spre întunecimea din vale. Pe un anumit punct din beznă apăru o scânteie de lumină. Aceasta pălpăia și părea că se stinge. Apoi cresc din nou în intensitate și făcu o traiectorie ciudată în jos. În următoarea clipă punctul de lumină explodă și se răspândi fulgerător într-un covor de foc alb-suriu. Așa îl vedea Neculai. Chiar și de la distanță, puterea focului îl forță să-și acopere ochii cu brațele. Nu știa ce vrea mai mult: să rădă sau să plângă. A ales să zbiere ca un animal. Adrenalina îi zburda prin sânge. Voia să vadă. Trebuia să vadă! Îi luă câteva clipe ca să-și deprindă ochii cu lumina agresivă din vale. Privi și mirosi. Pentru că fumul negru ca noaptea îi

pătrunse în nări. Neculai tuși de câteva ori, abia păstrându-și echilibrul. Focul a cuprins toată oglinda lacului și întregul areal de stuful. Acesta se înălța, aruncând scânteie în eterul tot mai zbuciumat de vânt. *Vânt?* Da, Neculai era sigur că simțea și o boare de vânt, un vânt răcoros, cum n-a mai fost prin Bugeac de multă vreme. Lumina grandioasă a flăcărilor deconspirase fântâna secată și pădurea de salcâmi. Dealurile din jurul lacului păreau să tremure de oroare. Se vedea totul, până și ruinele fermei de porci. Pereții parcă apăreau și dispăreau subit, ca niște imagini holografice. Iar lacul... lacul părea că geme sub pătura deasă de flăcări. „S-strugurele, ca și ț-țara”, își spuse moldeanul.

Ceea ce văzu Neculai după asta îi va stăruia încă mult timp în minte. Simți cum pulsul îi lovește cu forță undeva sub bărbie. Erau imagini parcă desprinse dintr-o poveste de groază, încă necitită. Din stuful cuprins de flăcări zburau rațele sălbatic. Unele, se pare, aveau penele îmbibate cu benzină. Acestea urcau în văzduh arzând, apoi se prăbușeau, moarte, în apele mocninde. Niciuna nu apucă să ajungă la uscat. Neculai își închise din nou ochii, fără să-și recapete suflul. Îi era greu să privească. Sub pleoape îi apăru imaginii cu puii de rațe mistuiți de foc. Vedenia i s-a limitat doar la păsări, deși în vale ardeau de vii și broaștele, și șerpii, și peștii care se încumetaseră să zburde prin stuful. „Ce-ce-ai fă-făcut, b-bade T-tudor? Ce-ce-ai fă-făcut...?”

A luat-o instinctiv la vale, spre lacul cuprins de flăcări. De acolo răsunau strigătele inumane ale lui Tudor Roibu. Îl găsi alergând de pe un mal spre altul, înjurând și chiuind. „Arde iazul, Colea! Arde, înghiți-l-ar pământul! Oare nu-i frumos? Privește, Neculai! Privește cum arde! Uite-l cum moare! Moare, pentru că așa am hotărât eu! Privește!” Neculai privea și plângea. Tremura din tot trupul. Se așeză pe malul pleșuv, la vreo douăzeci de pași de oglinda încinsă a lacului. Dacă nu o făcea, s-ar fi prăbușit de slăbiciune și emoții. În aer domina mirosul de fum, benzină și carne arsă. Țăranul simți valuri de căldură irespirabilă, propulsate cu fiecare bătaie a vântului. Îi era imposibil să se apropie de ape, să vadă mai bine. Se auzeau plescăieli surde, croncăneli, țipete. *Ce țipă? Cine țipă?* Neculai își puse palmele peste urechi. Și-a dorit în acea clipă să fie beat turtă, umflat de nesimțire, ca și cel de alături. Pentru că Roibu se așeză alături de Neculai. I-a dat un ghiont și l-a întrebat dacă are țigări. Neculai a scos pachetul din buzunar și i l-a întins, tremurând. Polițistul și-a aprins țigara și a tras fumul adânc. „Acum așteptăm, Neculai. Așteptăm și savurăm clipa”, murmură Roibu, de parcă toată viața a dat foc la iazuri. „Ce-ce să mai aștep-p-ptăm?” Neculai nu voia să audă răspunsul. În ochii înfiorători ai lui Tudor se reflectau flăcările din lac. Erau plini de lacrimi și de ură. Bărbatul rânjea. Se vedea limpede că nu mai era el însuși. „Stai calm și ai să vezi”, fu răspunsul.

Pe malul opus umbrele flăcărilor dansau, pălpând peste povârnișurile ticsite cu buruieni. *Sunt doar niște umbre. Umbre sure, surișoare. Parcă au brațe și picioare. Umbre mici și mari,* își zise Neculai în gând, fără să observe cum își clătina jumătate de trup, așa cum o fac evreei în fața Zidului Plângerii. Își frecă ochii de câteva ori, însă umbrele își păstrau aceleași forme macabre, aproape omenești. Tudor se holba la umbre și fredona ceva neclar. Cei doi își mutară, parcă sincronizat, privirile spre flăcări. Au făcut-o în tăcere, hipnotizați.

(Fragment din Adâncuri incolore, roman, Editura ARC, Chișinău, 2023)

Opera*Montana, roman*, Editura ARC, Chișinău, 2022;*Adâncuri incoloro*, roman, Editura ARC, Chișinău, 2023;*Ecografie*, roman, Editura ARC, Chișinău, 2024.

În anul 2023, romanul *Montana* a fost distins cu premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova la categoria „Cartea de debut”, cu premiul pentru debut în literatură al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” (Chișinău) și cu premiul pentru literatură al emisiunii „Vânturile, valurile” de la postul Jurnal TV.

În 2024, romanul *Adâncuri incoloro* a fost nominalizat la Premiul Național pentru Proză „Ziarul de Iași”.

Eugen D. POPIN

Născut în 24.05.195, în Ciacova, jud. Timiș.

Trăiește în Germania, din 1990.

Membru al Uniunii Scriitorilor din România, membru al Uniunii Scriitorilor Germani – VS (R.F.G); membru al Exil –P.E.N – Germania; redactor al revistei „Bawülon” – Süddeutsche Matrix für Literatur und Kunst; din 2013 editează la München, actualmente la Garmisch-Partenkirchen, revista de cultură „Alternanțe”, ediție tipărită și online (www.revista.alternante.de).

Răspunsuri:

1.

E greu de apreciat, mai ales dacă ținem cont de faptul că, dincolo de deplasarea fizică a individului social, *omul interior* este cel care nu depinde de prezența fizică într-un anume areal. Odată formată matricea culturală într-un anume spațiu geografic, individul are, în mod reflex, repere mentale care creează modul său de a reflecta mundanul. Contactul direct, chiar și prelung, cu un alt context socio-cultural generează încă o matrice culturală, care însă *nu* o substituie pe cea inițială. Matricea nou creată, coexistă, într-un *modus vivendi*, cu cea existentă anterior. Fapt constat din experiență personală, cât și din contactul meu direct cu scriitorii colegi ai diasporei românești, dar și ai altor diaspore.

2.

Rămân la punctul meu de vedere, exprimat în câteva rânduri la lecturi publice. Literatura nu ar trebui să aibă un public dintr-un areal geografic anume. Literatura care *are* ceva de transmis cititorului, o face prin *harul* care reflectă (transcrie) – și revin citându-l pe Meister Eckhart – *omul interior*.

3.

Din păcate, până acum zece ani au existat două comunități literare la München, *Asociația Scriitorilor Români și Germani din Bavaria*, înființată de răposatul Radu Bărbulescu, scriitor, editor de carte și reviste, și tradiționalul cenaclu *Apoziția* – președinte domnul Dan Ciudin, președinte de onoare domnul Prof. Dr. Gelu Ionescu – care a invitat pentru lecturi publice scriitorii români din țară, cenaclu înființat acum 50 de ani de scriitorul și editorul Ion Dumitru.

4.

Aș cita: *Contemporanul, România literară, Vatra, Argeș, Actualitatea literară, Lumină Lină, Poezia, Orizont, Nord literar, Jurnal israelian, Itaca* (Dublin).

5.

Revistele literare din spațiul germanofon, *nu* conțin în paginile lor subiecte politice și nici cu nuanță politică. Același principiu l-a adoptat și revista *Alternanțe*. Prezența în presa literară germană a unor reviste care se străduiesc să aducă cititorului german autori din România, aș îndrăzni să spun cu trădăceri foarte bune, se datorește unor editori de origine română. Între ei îl citez pe Traian Pop de la Ludwigsburg, care nu numai că publică autori români, dar face și atât de necesara promovare a cărților, în cele două reviste ale editurii, cât și la târgurile anuale de carte de la Frankfurt și Leipzig. Editor care a reușit să-și facă un renume foarte bun în rândul editurilor mici și mijlocii. Pentru ca să poată fi publicat la o *editură mare* din Germania, un autor trebuie să ofere editorului o carte care va *provoca* cititorul – anume cumpărătorul potențial.

În orașul domnului K.

se făcea că am ajuns
în orașul unde totul se întâmplă
așa cum trebuie să se întâmple

după ce cobor din tren
socotesc nimerit să scot din valiză
umbrela pliantă –
n-am de unde ști cum va fi vremea

îmi schimb apoi ochelarii
îi pun pe cei noi
cu fanta de privit pe mijlocul lentilei

împachetez cu grijă pălăria într-o pungă ecologică
și o îndes în buzunarul interior al pardesiului
portul ei în afara clădirii – doar cu aprobare specială

dichisit
în spiritul locului
ies din cubul de sticlă al gării

abia apuc să fac doi pași
și un tramvai cu botul ca de submarin
intră în stație

câțiva călători coboară
pașii lor seamănă cu pachetele de carne congelată

transportate pe bandă rulantă
din camioanele frigorifice

disciplinat
urmez simbolul pietonului luminat în verde
intru în interiorul vagonului
toți stau în picioare
deplasându-se în ritm de melc înainte

în clipa în care ajung în fața ieșirii
trebuie să coboare
indiferent în ce stație au ajuns

între stații
tramvaiul circulă cu viteze impresionante
încât nu ai când să reperezi ceva anume

nu știi unde ești
unde ai să cobori
iar stațiile sunt marcate cu litere
care se schimbă din oră în oră

cu toate acestea
după o vreme te simți acasă
în orașul domnului K.

(Publicat în volumul *Moartea vânează astăzi altundeva*
editura Hestia, Timișoara, 2011)

Alternative

I.
ce-ar fi
dacă totul
n-ar fi așa cum este

dacă
n-am fi
ceea ce suntem

II.
ce-ar fi
dacă nimic
s-ar dovedi toate
și dacă
însuși nimicul
la rându-i
ar fi un pustiu

III.
ce-ar fi
dacă noi
n-am fi îndrăznit
să ne lăsăm seduși
de fervoarea
necunoscutului
dacă mărul
ar fi rămas neatins

(Publicat în volumul *Moartea vânează astăzi altundeva* editura
Hestia, Timișoara, 2011)

Anno domini MM *orașului meu natal, Ciacova*

ajuns la marginea străinătăților
m-am oprit
și am privit cu nesaț câmpia
și lanurile de porumb în pârgă

după o vreme
aproape uitându-l pe cel plecat
și mângâiat de adierea caldă
pășeam tăcut
pe drumul
ce duce de-o veșnicie
la mine acasă

mergeam
răscumpărând fiecare pas
fiecare arbore

într-un târziu
ostenit
stăteam
pe banca de dinaintea casei
și priveam
castanele coapte
cum se rostogoleau pe trotuarul
din cărămidă smălțuită

în piața mare statuia Mariei
și cea a lui Nepomuk
ceasul din turnul bisericii
care bate neobosit sfertul de ceas –

toate păreau la fel de proaspete
precum pruncul flămând de la sânul vecinei
Garmisch-Partenkirchen – Ciacova

(Publicat în volumul *Moartea vânează astăzi altundeva* editura
Hestia, Timișoara, 2011)

ineluctabil

azi
nu voi ajunge
la mormântul mamei –
primăvara *ființei mele*
s-a stins
acum un an

la amiază
îmi îngădui
totuși
să tulbur
liniștea cimitirului
de la capătul satului

iar buchetul de gerbera
cules din grădină
îl dăruiesc

unei cruci de lemn
căzute la pământ
fără nume
și fără flori

...mama
surâde senin
luminând clipa...

Garmisch-Partenkirchen, septembrie, 2016

(Publicat în volumul *Murmur dincolo de tăcere* editura Limes,
Cluj, 2021)

descindere controlată

singura dramă
pe care n-am s-o pot scrie
e felul în care ne pierdem
rătăcind
în propria existență
fără să fim conștienți
că o facem

(Publicat în volumul *Murmur dincolo de tăcere* editura
Limes, Cluj, 2021)

Opera:

Navigații, Poeme, Editura Litera, București, 1985;
Constelația gemenilor, Poeme, Editura Facla, Timișoara, 1988;
Coiful de ceară, Poeme, Editura Hestia, Timișoara, 1992;
Living-room cu scară interioară/ Living room mit Innentreppe,
ediție bilingvă română – germană, Poeme, Editura Hestia, Timișoara,
1996;
September auf der Ponte Rialto (Septembrie pe Ponte Rialto),
Poeme (în lb. germană), Editura Archenoah, München, Germania, 2000;
Il silenzio grida (Liniștea țipă), Poeme (în lb. italiană), Editura Il
Leggio, Veneția, Italia, 2001;
Gramatik der Vergangenheit (Gramatica trecutului), Poeme (în lb.
germană), Editura Anthropos Timișoara, 2003;
Anonimus Magnus, Poeme, Editura Anthropos, Timișoara, 2005;
Patru ipostaze ale peisajului, Poeme, Editura USR, Timișoara,
2005;
Cealaltă jumătate a cuvântului (Deine Hälfte des Wortes), Poeme
(în lb. germană), Editura Utz–Literareon München, Germania, 2008;
Geometria focului, Poeme, Editura Anthropos, Timișoara, 2009;
Ton demi-mot, Poeme, ediție trilingvă română-franceză-germană,
Editura Berenice, Paris, Franța, 2009;
Scarabeul imperial, Poeme, Editura Hestia, Timișoara, 2010;
Moartea vânează astăzi altundeva, Poeme, Editura Hestia,
Timișoara, 2011;
Umbră cântărețului de jazz, Poeme, Editura Arania, Brașov, 2013;
Papagalii cu ciocuri albastre (Papagaien mit blauen Schnäbeln),
Poeme (în lb. germană) Editura Pop Verlag, Ludwigsburg, Germania,
2013;
Convergențe, Poeme, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2014;
*Amurgul traversează râul/ Das Zwielficht überquert den Fluß –
Dusk across the river*) Poeme, ediție bilingvă germană-engleză, Editura
Gracious Light, New York, S.U.A., 2015;
Viul și aproapele sau Adevărul nume al faptelor, Poeme, Prefață
de Geo Vasile, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2016;
Trupul țărânei/ The Body Of Dust, ediție bilingvă română-engleză,
traducere: Olimpia Iacob & Jim Kacian, Editura David Press Print,
Timișoara, 2017;
The Alive and The Near, versiunea în limba engleză a volumului
Viul și aproapele, traducere: Olimpia Iacob & Jim Kacian, Editura Saga
Publishing, Rishon LeZion, Israel, 2017;
Evanescențe sau Puntea dintre maluri, Poeme, Editura Limes,
Cluj-Napoca, 2018;

Evanescences - or The Bridge Between The Banks, versiunea în
limba engleză a volumului *Evanescențe*, traducere: K.V. Twain, Editura
Create Space Publishing, North Charleston, S.U.A., 2018;

Das Lebendige und der Nächste, versiunea în limba germană a
volumului *Viul și aproapele*, în traducerea autorului, Edition Winterwork,
Borsdorf b. Leipzig, Germania, 2019;

Murmur dincolo de tăcere, Poeme, cu postfață de Andrei Zanca,
Editura Limes, Cluj-Napoca, 2021;

*Ultimul surâs sau Desfrăul merelor coapte/ Das letzte Lächeln
oder die Ausschweifung reifer Apfel* – cu prefață de Herbert W. Mühlroth,
Volum bilingv: Română-Germană – Editura Capps Press, Galați, 2023.

Traduceri:

Cuptorul de piatră, Antologie de poezie bavareză (Traducere
din germană, note și postfață), Editura Hestia, 2005;

Harald Grill, *Pietre ca și noi* (Traducere din germană și
postfață), Editura Anthropos, Timișoara, 2007;

Leonardo da Vinci, *Crinul regal* (Traducere din italiană și
postfață), Editura Hestia, Timișoara, 2007;

Lucian Alexiu, *Der Jagdpavillon* (Traducere în germană),
Editura „Anthropos”, Timișoara, 2007;

Bernhard Setzwein, *Păsările, de ce zboară* (Traducere din
germană și postfață), Editura Hestia, Timișoara, 2008;

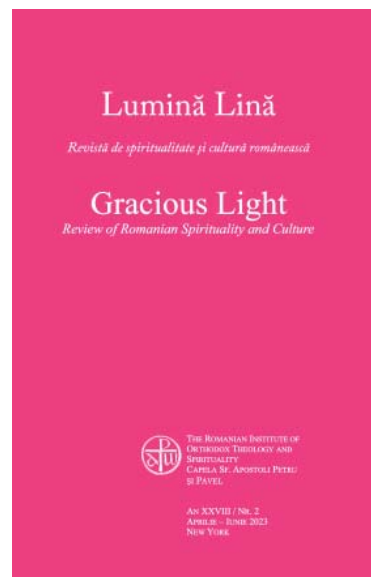
Adrian Munteanu, *Parole sussurate dall'istante* (sonete,
traducere în italiană), Editura Arania, Brașov, 2012.

În periodice: traduceri ale unor lucrări de: Leonardo da Vinci,

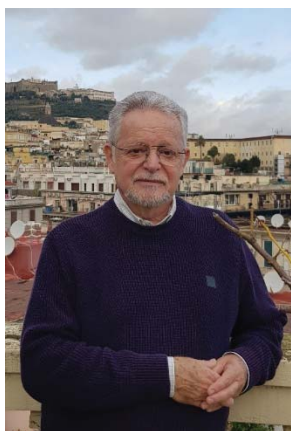
Giovanni Pascoli, Moses Rosenkranz, Jorge L. Borges, Salvador
Dali, Alda Merini, Giovanni Papini, Daniil Harms, Jules Supervielle,
Oliver Friggieri, Rolando Certa, Kurt Tucholsky, Franz Kafka, Dan
Pagis, Primo Levi, Vittoria Colonna, Tanikava Shuntarō, Mascha
Kaleko, Marc Bouvet, Rolf D. Brinkmann, Erich Kästner, Georg Trakl,
Branislav Nusic, Pier Paolo Pasolini, Max Jacob, Miodrag Pavlovic,
Jandl Ernst, Giuseppe Ungaretti, Robert Sabatier, Frank Wedekind ș.a.

Colaborări la publicații (din țară și străinătate):

„Orizont”, „Ateneu”, „Cronica”, „Familia”, „Poezia”,
„Reflex”, „Galateea”, „Banat”, „Observator” (München), revista
literară online „Littera”, „Književni život”, „Archenoah” (München),
„Matrix” (Ludwigsburg) „Neue Banater Zeitung”, „Bawilon”
(Ludwigsburg), „Story” (Murnau), „Alternanțe” (München)
„Timișoara”, „Euphorion” (Sibiu), „Radio Timișoara”, „Bayerische
Rundfunk – Radio Bayern 2 – München” ș.a.

Alfred-Rennert POPLINGER

Născut în 3 August 1952 în Dorohoi, România. De la frageda vârstă de o luna a trăit în Iași. De profesie medic.

Din 1980 trăiește în Israel, în orașul Haifa.

Scrie poezii, eseuri și articole de opinie care au fost publicate în diverse reviste din Israel și străinătate: „Jurnal Israelian”, „Prietenia” și „Contact Internațional” din Iași, „Alternanțe” – Germania și „Destine Literare” – Canada.

Răspunsuri:

1.

Ceea ce scriu e influențat de evenimente și impresii din copilărie și tinerețe, cât și de existența contemporană din Israel.

2.

Cred că în ceea ce scriu se poate distinge o combinație între exprimare liberă și dorința de a dezvălui cititorului de limbă română câte ceva din realitatea israeliană.

3.

Israelienii originari din România, care reprezintă aproape 5% din populația țării, desfășoară o bogată activitate culturală în cadrul Asociației Scriitorilor de Limbă Română, prin intermediul revistei „Jurnal Israelian” și prin colaborările cu Institutul Cultural Român de la Tel Aviv.

4.

Contactul cu literatura românească contemporană îl fac prin intermediul publicațiilor care îmi publică scrierile și prin ceea ce se tipărește în România.

5.

Nu pot spune să există discrepanțe majore în ceea ce se scrie și se publică în România comparativ cu Israel, mă refer la publicațiile în românește).

Casa de la Țară

Casa de la țară e oaza mea
De liniște, de pace și de împlinire.
În fața ei, spre Nord, muntele Kfir
Ca un perete acoperit de iederă
Îmi servește de strajă.
Mai departe, din Meron, spiritul lui Rashbi
Continuă să răspândească
Pentru cei cu dorința și harul Primirii
Învățăturile oculte ale iudaismului.
În zare, spre Răsărit, Înălțimile Golanului mă vestesc
Că chiar acolo, la poalele lor
Valurile Mării Galileei scâldau pașii lui Ieshua
Pe când învăța oamenii
Încercând să schimbe lumea.
Orele serilor de vară
Aduc cu ele un vânt cald și puternic.
Mi-aduc aminte de Mistral.
În zilele de iarnă, când norii se deschid,
Diamante se preling pe frunzele pomilor din grădină.
În preajmă natura
Mă readuce pe meleagurile Toscanei.
Natură, spirit și istorie, asta-i Galileea
Și aici mi-am ales refugiul.
Și mă gândesc că poate
Întinderile din Provence și Toscana
Mi-au trezit dorul să mă întorc.
Și iată-mă, am revenit...

Cine ești tu, Moria?

Sunt locul de unde
Prin Voinea Divină
Zămislirea lumii a început.
Piatra Fundației veghează și azi.
Ca mută mărturie.
Sunt locul din a cărui țărână
Dumnezeu l-a plămădit pe Adam.
Sunt locul în care
Devotamentul și credința lui Avraam
Au trecut încercarea lui Dumnezeu.
Sunt locul unde Noe
A coborât din arca lui
Și a înălțat primul altar
Al credinței în Elochim.
Sunt locul ales
Ca sfânt lăcaș
Al Tablelor Legii.
Sunt locul unde Ieșua
A dojenit și a absolvit
A acuzat și a iertat
A propovăduit și a prorocit.
Sunt locul de unde
Încălecat pe Buraq
A început Mohammed
Înălțarea spre ceruri
La întâlnirea cu Dumnezeu.
Sunt locul în care
Greutatea mileniilor îți apasă umerii.
Sunt locul în care simți
Forța ce te trage înalt

Spre Ierusalimul de Sus.
Sunt Nodul Gordian și Mărul Discordiei.
Sunt tărâmul învrăjbirilor.
Sunt lăcașul credinței și al speranței

Destăinuire

Am deslușit lumina
În a treia zi de August
(Pe vremuri o numeau Gustar)
La orele amiezii ale unei duminici toride
Mi-a dezvăluit mama mai târziu.
Șapte decenii s-au scurs
Ca șipotul unui izvor de munte.
Nu le-am lăsat să treacă pe de alături,
Le-am trăit după voia mea
Sub indulgența și paza LUI.
Oare Gustarul mi-a dat imboldul ?
Corifeii fizicii moderne
Ne învață că
Trecutul prezentul și viitorul
Coexistă simultan și independent
Și că timpul, da timpul
E doar o perpetuă iluzie.
Dar eu continui cu încăpățănare
Să mă leg de timp
Să-l măsoar și să-l cântăresc.
Nu pot renunța la sertarele timpului.
Am nevoie de ele
Ca să-mi rânduiesc
Și să-mi păzesc amintirile.

(15/05/2023)

Alandala

Întins pe spate
Cu antebrățele încrucișate pe frunte
(Poziția mea preferată)
Închid ochii.
Crâmpeie de întâmplări petrecute în ajun,
Idei, planuri, soluții și explicații,
Toate deodată și fiecare pe rând
Se învârtesc în minte
Ca un carusel de călușei
De la bălciul din piața halei
Unde mă ducea tata.
Flashbackuri din timpuri
Mai mult sau mai puțin trecute
Dau năvală fără să-mi ceară acordul,
Fără nicio ordine cronologică.
Brusc mă văd învăluit
De un albastru diafan
(Culoarea copilăriei mele)
Alături de câțiva puștani de vârsta mea,
Punând pe șinele tramvaiului
Care trecea aproape de casă
Căpăcele de la sticle de bere
Cu desene și scrieri colorate.
Tramvaiul le presa și le transforma
În ce alegeam noi după imaginație:
Monede sau medalii.
Întins pe spate
Cu antebrățele încrucișate pe frunte
Închid ochii....

(25/09/2023)

Ofelia PRODAN

S-a născut în 12.01.1976, la Urziceni, jud. Ialomița.
Locuiește în Italia, din anul 2020.

Răspunsuri

1.

Plec de la ideea că nu poți scrie total rupt de realitate, chiar dacă nu scrii despre realitate. Întotdeauna contextul social și cel cultural te vor influența, și asta se vede în poezia oricărui poet. M-am stabilit în Italia, inițial în Sardinia, orașul Sassari, în 2020, acolo m-a blocat într-un mod fericit pandemia, îmi doream de mult să emigrez, vizitam aproape lunar Sassari și eram superincântată de farmecul și exotismul Sardiniei, cât și de amabilitatea sarzilor, relaxarea, atmosfera pașnică, lumina răsăritului pe cerul de un albastru turcoaz. Odată revenită la București, în contact cu aerul deprimat și ostil al oamenilor, cu aglomerația și agresivitatea instinctuală a unora dintre acei bucureșteni care supraviețuiau la limita sărăciei (încă mulți, la acea dată), cădeam în depresie și numai un zbor până în Sardinia mă scotea din acea stare, care se reflecta inevitabil în cărțile mele. Când m-am stabilit în Italia, starea mea de spirit a început să se upgradeze și am devenit cumva mai pașnică, mai puțin revoltată, mai empatică. Această schimbare se reflectă și în poezia mea publicată de când locuiesc aici. În Sardinia, în perioada pandemică, am scris *Rezonanța începe când oscilăm pe aceeași frecvență*, vorbind despre Sardinia și peisajele sale, dar și despre stările mele notate ca într-un jurnal poetic disparat, încercând cumva să fac și publicul din România să rezoneze. Nu a rezonat. Poate că nici parodiile din *Întâmplări cu poetul d.d.marin și alte personaje controversate* nu au controversat concret. *Clona lu' Ofelia Prodan* a rămas și ea suspendată în aeroplan, totuși răsplătită cu Premiul Revistei Familia la Festivalul Internațional de Poezie din Sighetul Marmației. *Crash test dummies* a fost ignorată cu superbie. Ce încerc să subliniez e că nu doar opera e influențată de distanța față de un anumit context social, dar și receptarea ei. Toată receptarea unui scriitor (cel puțin pe termen scurt și mediu) e influențată și de contextul social în care e sau în care nu mai e, iar din Diaspora, „de la distanță”, se poate observa cel mai ușor acest lucru. Mai departe, urmărind traseul geografic, am locuit câteva luni în Veneția Mestre și am scris un grupaj intitulat *Iarnă la Veneția*, publicat, de altfel, în revista Familia. La Padova, unde locuiesc de 2 ani de zile, am scris *Lexus pe cărbune*, un nou volum Eco, dar și *Auto-proiecții padovane*, un volum în care îmi exorcizez emoțiile negative din trecutul meu din România în noul mediu padovan, un volum încă nepublicat, dar din care selectez chiar acum un grupaj inedit pentru revista *Vatra*. De fiecare dată, trasez o geografie literară a locurilor în care mă stabilesc sau pe care doar le vizitez. Și, de fiecare dată, mă reinventez, caut noi forme poetice de

exprimare. Faptul că locuiesc în mintea mea în limba română, că am insula mea interioară de limbă română în care pot jongla, pot face asociații, pot analiza fiecare cuvânt, îl pot repeta în gând până îi dezintegrez sensul și creez altul nou într-un context nou, înseamnă că o simt mai acut și încerc să-i transcend limitele.

2.

Scriu pentru un public universal pe care îl vizualizez mereu mental. Acesta include și publicul din România. Nu fac, așadar, eforturi de adecvare la orizontul publicului român; dimpotrivă, încerc să adaptez publicul român la poezia pe care o scriu în Italia și o public în România.

De când trăiesc în diaspora am interiorizat și conștientizat mai acut farmecul limbii române, limba în care gândesc indiferent de spațiul geografic sau cultural, ceea ce m-a determinat să caut noi forme de exprimare poetică, intuind cumva un viitor limbaj, o poezie care urmează să se scrie, adecvată mai curând acestui orizont universal, intuind, din nou, că numai un astfel de limbaj poetic ne poate scoate din provincialismul cultural.

3.

Da, desigur, există, de exemplu la Roma, unde este cea mai mare comunitate de români din Italia și unde am și fost de câteva ori. Membri ai diasporei pasionați de literatură se întâlnesc la vreo 200 de metri de Basilica di San Giovanni in Laterano, cea mai veche biserică occidentală, citesc poezii, proză, fac discuții, lansări de carte, socializează, chiar mănâncă delicatose culinare românești. O doamnă cu calități de actriță a interpretat remarcabil scenete comice de teatru românesc interbelic.

4.

Enumăr doar câteva dintre cele care mi se par relevante – *Observator cultural, Vatra, Literomania, Scena 9, Tomis...*

5.

Literatura românească face niște salturi în exterior tocmai datorită contactelor cu literatura apuseană, câțiva tineri literați plecați la studii în străinătate s-au întors cu noi viziuni despre proză și poezie împrumutate, firește, din țările în care s-au școlit. Însă cea mai mare parte a literaturii române a rămas blocată într-un mecanism ficțional anacronic, încă tributară vechilor modele și teme. Obiceiurile s-au schimbat cu noua generație de poeți și prozatori, se mizează pe ideologie, noua tehnică și stilul necosmetizat, dar încă sunt în faza de tatonare. Se vorbește mult despre raportul etic-estetic, despre autonomia esteticului în raport cu protestul literar brut. Încă împrumutăm, lucru perfect normal pentru o literatură mică. De exemplu, ne-am aliniat destul de târziu fenomenului feminist din literatură, practic am redescoperit roata când ea rula deja cu mare viteză pe șoselele literaturii occidentale de o jumătate de secol – sau, în SUA, chiar mai mult – și am împrumutat fix acel feminism sălbatic, recalcitrant, isteric, propriu perioadei de debut. Apoi, ne-am echilibrat, dar cum spuneam, unii au rămas blocați în propriul mecanism literar. Prin 2015, publicam prima mea carte eco, *No exit*, care a fost dublu premiată, dar prea puțin comentată la cât de ofertantă era și este tema, mai ales acum, când pe agenda de lucru a UE schimbările climatice și măsurile împotriva efectelor nocive sunt prioritare, plus amenințarea iminentă a unui război nuclear fatal pe care îl descriu cu tot cu urmări în această carte, dar apoi au început să răsără cărți eco-protestare, bineînțeles sau de neînțeles, uitându-se de *No exit*, paradoxul rizibil fiind că după ce am publicat și alte cărți eco-protestare am fost trecută în descendența noilor poeți eco sau ignorată cu desăvârșire. Se

pare că în Italia, unde am publicat până în prezent doar două cărți, ambele premiate și bine receptate, sunt mai integrată de cât am fost în România.

m-am dezorientat în lumea haotică

din pumnul meu
bine strâns cu care izbesc
în zidul clădirii cu balcon și iederă
de pe via Santa Lucia
dacă voi trece bariera dintre
trupul meu și mediul aparent ostil
dacă voi recita ca pe o mantră
formulele de politețe
necesare și dulcegi și mă voi debarasa
de straturile de prisos
cândva mă voi trezi într-un spațiu infim
dansând pe o muzică eterică
voi fi docilă și apatică
voi număra secunde până
în momentul imprevizibil când
zidul se va deschide
ca o peșteră preistorică
și înăuntru mă vor aștepta mamuți
oameni primitivi în jurul
unui foc și un șaman
oferindu-mi liniștea și vindecarea

mi-am sustras identitatea

într-o arie protejată
elementar dar nu și decisiv
umbra se solidifică
plâng în somn strângând pleoapele
globii oculari se mișcă rapid
cutele feței se umplu
de o sudoare amăruie rece
mă trezesc în aceeași dimensiune
sunt suspect de calmă
deschid fereastra
văd Ponte Molino
câțiva bicicliști cu glugi
plouă mărunț frigus dimineții
râul aproape sec
două lebede plutesc cu o grație ireală
fac foto privesc și văd
două fete ca într-un tablou de Botticelli

aștept să se deschidă ușile liftului

câțiva turiști cu aer zgribulit
cu niște rucsacuri blindate
intru și respir aerul cu miros de curry
până la ultimul etaj stau ca un pui
într-o coajă de ou ajung în cameră mă dezbrac
cu gesturi lente mă spăl pe mâini
mă așez pe pat și îmi privesc
bocancii galbeni de parcă aș vrea
să îi hipnotizez cad în mine
straturile protective cad și ele ca într-un joc de domino
bocancii merg singuri în zig-zag
pe parchetul umed călduț
nu pot să îmi dau seama
dacă am sau nu ochii deschiși
dacă sunt sau nu între două percepții suprapuse

mi-am refăcut rezervele de reactivitate

înainte pe o pantă ascendentă
îmi leg șireturile îmi aranjez hainele

totul într-o dezordine studiată
 voi întâlni acea parte din mine
 care are nevoie de aprobare
 de sprijin aproximativ
 lentoarea cu care înaintez
 prin Giardini dell'Arena
 postura ușor aplecată în față a trupului
 îmi trimit semnale de alarmă
 semnale încrucișate
 tâmpile îmi bubuie de spaimă
 de încordare mai am
 un singur pas și îmi voi spune mie
 discursul dezarticulat
 cu vocea cea mai intimă și precisă

culorile proiectate cu efect

bruiază dansul armonios
 al lebedei pe care
 o fotografiez înainte să se ascundă
 în ierburile sălbatice
 ca și cum ar intra după cortină
 sfârșitul spectacolului se taxează
 sfârșitul unei galaxii îndepărtate
 se înregistrează în scopuri științifice
 merg apatic lumina se scurge
 pe o suprafață rigidă
 ochii mei pipăie aerul
 îmi țin treze toate simțurile
 alarma vuieste în cutia toracică

mi s-au deschis ușile glisante

am trecut razant
 pe lângă bodyguardul în costum negru
 am privit hăinuțele
 căciulile și mănușile înghesuite
 pe rafturi suprapuse
 urmărind silueta fetei cu burka
 mâinile ei căutau ceva
 răscoleau se opreau și mângâiau
 cu finețe blănița artificială
 de pe căciulița pentru copii
 afară un bărbat masiv
 cu barbă și sprâncene negre
 stufoase trăgea lent
 înainte și înapoi un cărucior gol

între două stări cronice de agitație

o perioadă în care mă ghemuiesc
 în interiorul trupului
 oasele se rearanjează asimetric
 mă odihnesc până se face
 din nou dimineață și cerul gurii e acru
 revin la forma inițială a trupului
 cu ușurința unui contorsionist
 învăț să merg ca un nou născut
 învăț să fug de umbra mea
 dar umbra mă urmărește până
 în intersecția dintre
 via Cavour și via Sant'Andrea
 unde mă ciocnesc cu mine adult
 ne privim ne iscodim reciproc
 adultul mă mângâie pe creștet
 eu îl privesc cu spaimă
 apoi cu ură și mă revolt
 aparent fără cauză sunt abia la început
 îmi voi continua traseul
 numai când voi fi suficient de pregătită

să mă confrunt cu latura mea masochistă
 ascunsă adânc printre straturi masive
 de nepăsare și indolență

abonamentul de tren Padova-Veneția

a expirat îl mototolesc îl arunc
 fără să îmi pară rău că l-am folosit
 doar o jumătate de lună
 îmi propun să călătoresc și mai des
 după convalescență
 am dormit zile și nopți întregi
 aveam impresia că sunt într-o iarnă perpetuă
 nu am mai urmărit știrile
 deja nu îmi mai pasă de ce se petrece
 în lumea obiectivă îmi promit
 să călătoresc până voi reface filmul
 care să imite fidel realitatea
 încât să îmi placă
 până și privirile agresive
 când ne plictisim de convenționalitate
 când lovim cu picioarele
 în membrana uterină caldă și elastică

emit unde oscilatorii

în caverna din osul sacral
 celulele sanguine se coagulează lent
 sub crusta subtilă
 Iphone-ul vibrează ascult un mesaj
 trimit emoticoane stupide
 îmi aranjez rochia ciorapii și sacoul chanel
 inspir parfumul florilor de cireș
 fotografiez o chitară peste care stă o pălărie
 reglez intensitatea culorilor
 decupez reglez luminozitatea decupez
 mă plimb pe canalul Piovego
 studenții stau pe iarbă vorbesc cu voce tare
 cerul verde-albastru soarele arid
 lumina filtrată prin cuburi
 translucide de miere
 mă așez la umbra unui copac pipăi rădăcinile

mi-am impus să fiu mai îngăduitoare

cu propriile greșeli
 încerc să disimulez atacurile de panică
 dar și stările de euforie
 după o plimbare prin piazza Eremitani
 îmi pot întoarce mintea
 pe toate părțile mai puțin vizibile
 o pot pipăi de parcă ar avea consistență materială
 introspectiv delirant și vizionar
 cine nu și-ar trece la dosar
 fișa cu bolile imaginare dar nobile
 dacă ar cădea un meteorit
 în timp ce fotografiez cerul întunecat
 dar dacă ar exploda un vulcan
 sub peninsula dar dacă ar începe un uragan
 subtilitatea nu este punctul meu forte
 o să zbor spre Lună
 o să îmi fac un hamac între două cratere
 sau deschid laptopul și rescriu
 scenariul SF în care mă transform
 în alien și nimeni nu observă
 mă hrănesc numai cu oameni și nimeni nu observă

(Grupaj de poezii inedite, din manuscrisul
 auto-proiecții padovane)

Kafka reloaded 1

Ziua începuse cum nu se poate mai bine pentru gândacul negru de bucătărie. Se ghiftuise cu niște firimituri și acum stătea pe masă cu toracele în sus, mișcând haotic din picioare. Dar deodată începu să se simtă ciudat. Picioarele lui fragile se transformau treptat în mâini și picioare, iar trupul lui în trup de om, solid, voinic. Fără să vrea, deschise gura și se auzi vorbind – *ce naiba mi se întâmplă!* Imediat îi căzu fisa – *sunt om, m-am transformat în om, ce oribil! Urâsc oamenii, ei vor să mă extermine! Oare acum o să-mi extermin și eu frații mei, gândacii de bucătărie? Oare o să ajung un criminal vinovat de genocid?* Fiind ditamai omul, masa abia îl mai susținea și se prăvăli la podea. Se ridică sprinten. *Am chef să alerg, zise cu voce tare și se miră că îi sună destul de plăcut vocea umană pe care o detesta și tremura de groază când o auzea pe vremea când era doar un gândac de bucătărie.* Ieși afară. Începu să alerge inspirând aerul răcoros al dimineații. O fată trecu pe lângă el alergând și îi făcu un semn amical cu ochiul. El nu pricepu mai nimic, ba, mai rău, i se păru ceva pervers, ofensator. *Ciudate mai sunt reacțiile oamenilor!* Oftă în sinea lui, dar întoarse capul după fată și i se păru atrăgătoare. Alergă după ea și îi zise – *nu te supăra, aș vrea să te invit la o firimitură de mâncare, e delicioasă, te sature pentru o jumătate de zi!* Fata îl privi de parcă era nebun și îi zise aspru – *du-te și te caută!* Apoi o luă la fugă, accelerat, de data asta. El se gândi – *deci trebuie să mă caut!* Dar asta și vreau! *Eu sunt gândac de bucătărie, nu om, și nu mă regăsesc nicăieri, fata are dreptate, trebuie să mă caut!* Se întoarse tot în fugă acasă și începu să se caute prin toate cotloanele unde se ascundea când era gândac. Dădu peste alți gândaci, care, cum îi văzură fața de om, se făcură nevăzuți, de parcă văzuseră o creatură de coșmar. Degeaba îi chemă cu glas prietenos. Toți gândacii se infiltraseră prin crăpături și nici măcar din antene nu mișcau. *Sunt o creatură de coșmar, până și frații mei sunt îngroziiți de mine! Trebuie să mă regăsesc.* Se întinse pe podea cu mâinile și picioarele desfăcute și începu să lingă cu limba firimiturile de mâncare. Otrăvite.

Kafka reloaded 2

Mă gândeam eu cum ar fi să fiu o carie într-un dinte și m-am și trezit cu toți dinții cariați. M-am dus la stomatolog și stomatologul mi-a zis – *dvs., domnișoară, sunteți problema, sunteți o carie care trebuie urgent îndepărtată cu aceste instrumente!* Și mi-a arătat niște instrumente îngrozitor de ascuțite, că am făcut niște ochi încât i s-a făcut milă și a adăugat – *nu vă faceți griji, înainte de a vă elimina vă voi anestezia total!* M-am liniștit și m-am întins pe canapea. Îmi ziceam în gând – *sunt o carie, chiar sunt o carie! Super!* Între timp, anestezia își făcuse efectul și am căzut într-un somn adânc, cu vise elucubrante ca orice vise. Visam că sunt coada unui șobolan, o coadă lungă care îl cam încurca și s-a dus la un tâmplar și tâmplarul, cum l-a văzut, a scos o toporișcă să-l taie, dar el a fugit exact cât trebuie și i-a tăiat doar coada. Adică pe mine. Și m-a aruncat cu scârbă în găleata cu gunoi. Aici am urlat și m-am trezit în alt vis. Eram o pălărie de lux. Stăteam numai în cuier și mă plictiseam. Prinsesem miros de mușegai, când stăpânul, un pianist celebru, s-a hotărât că mă ia cu el la o cină romantică. În timpul cinei, întrucât mă plictiseam grozav din cauza timidității excesive a celor doi, am început să-mi fac de cap și săream cu iuțeală de pe capul pianistului pe capul iubitei lui, o balerină superbă, care a început să leviteze și să facă niște piruete cu mine pe cap chiar pe masă, printre farfuriile și pahare. Eu am fost teribil de încântată și n-am mai

vrut să mă dau jos de pe capul balerinei, care s-a panicat și a scos din poșetă o forfecuță de tăiat unghiile și m-a înțepat până am început să urlu ca din gură de șarpe. Atunci am sărit în al treilea vis. De data asta, eram un hippiot care fuma marijuana și cânta în pielea goală pe o stradă din Los Angeles. Am fost imediat arestat și dus la poliție, unde mi-au dat niște haine și mi-au făcut cazier. Am refuzat hainele. Ei m-au pus într-o celulă cu un psihopat homosexual. Cum i-am văzut privirea am urlat – *vă rog frumos, vă implor, dați-mi niște haine!* Și mi-au dat o rochie. Ba m-au și rujat și coafat. Psihopatul saliva. Am înghețat de groază și am urlat. M-am trezit. Eram în cabinetul stomatologului care cânta la saxofon, iar eu eram lungită pe canapea. L-am întrebat dacă a rezolvat problema, adică pe mine. A râs gutural ca un saxofonist de culoare și mi-a zis – *stai liniștită, domnișoară carie, te-am eliminat complet!* Am oftat de bucurie și am sărit de pe canapea direct în interiorul saxofonului sau gurii fuguite a stomatologului.

Kafka 3 reloaded

Îmi făcusem cu burghiul în cap, după urechea stângă, o gaură mică. Am privit înăuntru și am văzut o oliță de noapte, un aragaz vechi cu patru ochiuri învârtindu-se ca butoanele de la un panou de comandă, niște farfurii nespălate de ani de zile încât mâncarea se făcuse crustă, basorelief și puteai privi ca la cinema filme de dragoste între diverse feluri de mâncare, un cuțit de măcelărie care tăia orice fără discernământ, iar mie mi-a tăiat vârful nasului tocmai când priveam înăuntru în culmea extazului, și atunci am intrat cu totul. Cuțitul de măcelărie a fost impresionat și mi-a tăiat pe loc urechile. Dar fără urechi, am început să aud vocile basoreliefurilor de pe farfuriile de mâncare – *„pare a fi bun pentru o dublură!”* *„Eu l-aș pune în rolul principal!”* *„Ești nebun?! Nu știe nici măcar să facă discret cu ochiul!”* M-am enervat și am făcut un semn mai mult decât evident cu ochiul, că ochiurile aragazului au țipat: *„asta vrea să fie a cincea roată la căruță!”* M-am uitat și nu era nicio căruță. Era doar olița de noapte. Aveam vezica plină de la nervozitate. Ce să fac?! Exact ca un copil, m-am așezat pe olița de noapte, care a început să trepideze încât am sărit de spaimă în sus și am ieșit afară din cap prin gaura de burghiu de lângă urechea stângă, care i-a transmis celei drepte să-mi blocheze accesul la orice intrare potențială în interiorul capului meu.

Job de Dumnezeu

Am primit următorul job – să îmi asum rolul de Dumnezeu și să creez o lume în șapte zile. M-am descurcat mai mult decât admirabil. În prima zi, m-am trezit pe la 11 și am vrut să-mi fac o cafea, dar nu exista cafeaua, așa că, în prima zi, eu, în calitate de Dumnezeu, am creat cafeaua. Și am văzut că era super fain cu cafea. În a doua zi, după ce mi-am băut cafeaua, am vrut să văd ce e pe afară, dar pe afară era beznă, așa că m-am gândit că n-ar fi rău să creez soarele. Am luat mușamaua de pe masa din bucătărie și am decupat soarele, pământul, luna, stelele, galaxiile, apoi am pus mușamaua pe post de cer și pe mușama am pus într-o ordine astronomică soarele, pământul, luna, stelele și toate galaxiile. Și era o lumină orbitoare și eu, în calitate de Dumnezeu, m-am bucurat. În a treia zi, când să-mi beau cafeaua admirând răsăritul de soare, am vrut să conversez cu cineva și nu aveam cu cine. M-am gândit să creez un om. Am luat plastilină din dulăpior și am modelat un soldățel cu arma pe umăr. Am suflat

peste el și el a început să respire și să facă flotări, genuflexiuni și să alerge. I-am zis să înceteze, el a zis să trăiți și l-am invitat la cafea. A acceptat bucuros. L-am întrebat ce are de gând să facă după ce termină armata. Voia să se însoare. Habar nu avea cu cine. Eu l-am adormit și i-am luat arma de pe umăr, din armă am scos un glonț pe care l-am topit și, în a patra zi, am turnat o femeie cu forme dementiale de atractive. Femeia asta intra ca un glonț în tine. Când s-a trezit soldățelul și a văzut femeia s-a îndrăgostit lulea. Eu i-am binecuvântat și le-am zis să se înmulțească, dar așa, mai cu grijă, că resursele sunt limitate. În a cincea zi, contemplant eu cele create de mine, în calitate de Dumnezeu, când îmi vine ideea să le construiesc celor doi un mic paradis. Și am luat cearșaful de pe pat și l-am întins peste pământ și au răsărit tot felul de pomi fructiferi și ierburii medicinale, și canabis, și maci, și multe altele. Eu l-am zis celor doi că pot mânca și fuma orice, numai canabis nu. În a șasea zi, tot așa, îmi contemplant creația, când îi văd pe omuleții mei stând sub un măr și fumând canabis. M-am supărat rău. Le-am confiscat toată iarba și i-am alungat din micul paradis, le-am zis să-și găsească ei altul și nici acum nu și-au găsit. Era a șaptea zi și eu, în calitate de Dumnezeu, m-am odihnit pe un șezlong pe balcon fumând din pipă și bând cafea. Urma să-mi închei magistral jobul.

Dumnezeu copil

Eram Dumnezeu și eram foarte singur, mic și trist. Nu aveam nici cu ce mă juca, nu aveam nici mămică, nici tătuca, și nici măcar orfan nu eram. Stăteam tot timpul într-un colț, cu genunchii la gură și cu lacrimile între pumni și dinți. Până mi-am zis că nu sunt chiar atât de mic încât să nu-mi pot face un prieten de joacă. Și mi-am făcut din plastic organic un omuleț simpatic, îmbrăcat în trening, care știa tot felul de sporturi. Baschet, fotbal, atletism, gimnastică și multe altele. Numai că aceste sporturi nu le puteam juca în doi, nici măcar în trei și eu voiam doar un singur prieten de joacă. I-am spus, dar el nu s-a supărat, ci a zâmbit și a scos un fel de pai un pic mai gros și scurt din buzunar, căruia i-a dat foc, l-a băgat în gură și a inspirat fumul. Eu eram cu ochii și gura căscate de parcă abia mă născusem, ceea ce nu e total fals. El a râs și mi-a zis scurt – iarbă! Cum a zis iarbă, eu m-am luminat la față și am clipit din ochi și din nimic s-a făcut un pământ mare, rotund, acoperit numai de iarbă. Omulețul alerga prin iarbă și chiuia de fericire. Dar eu nu înțelegeam de ce și am început să plâng din nou și pământul acela s-a inundat pe jumătate cu lacrimile mele sărate. Omulețul meu care mai devreme chiuia de bucurie, își făcuse deja o corabie și cu iarba aprinsă în gură plutea fericit peste lacrimile mele. Eu m-am supărat și mai tare și doar am zis foc și restul de iarbă a luat foc și peste tot s-a făcut un fum mare, parfumat, amețitor și eu am început să văd mulți, foarte mulți oameni, clădiri înalte, străzi, orașe, mașini, avioane și multe altele și m-am mirat foarte tare, nici nu-mi venea să cred, dacă nu l-aș fi văzut pe omulețul meu într-un parc, cu paiul acela mic în gură, aprins, pufăind fericit și făcându-mi cu ochiul în timp ce-mi șoptea – iarbă!

(proze scurte inedite)

Opera:

Elefantul din patul meu, ed. Vinea, București, 2007; eLiteratura, 2013 (Marele Premiu Ion Vinea, 2007; Premiul pentru debut al Asociației Scriitorilor din București, 2008; Premiul revistei Luceafărul, 2008; Nominalizare la Premiul Național de Poezie Mihai Eminescu - Opera Prima, 2008), poezie.

Cartea mică, ed. Brumar, Timișoara, 2007 (nominalizare la Premiul Euridice, 2008), poezie.

Invincibili, ed. Vinea, București, 2008, poezie.

Ruleta cu nebun, ed. Vinea, București, 2008; ed. eLiteratura, 2013 (Premiul Special la Festivalul Național de Poezie George Coșbuc, 2009), poezie.

În trei zile lumea va fi devorată, ed. Paralela 45, Pitești, 2010 (Nominalizare la Premiul Marin Mincu, 2010), poezie.

Ulise și jocul de șah / Ulysses and the game of chess, ediție română-engleză, ed. Charmides, Bistrița, 2011 (volum nominalizat la Premiul Marin Mincu - 2011 și finalist la Premiul Literar Internațional Città di Sassari - 2016), poezie.

Călăuza, ed. Cartea Românească, București, 2012 (Premiul Ion Minulescu, 2013), poezie.

No exit, ed. Charmides, Bistrița, 2015 (Premiul Național George Coșbuc, 2015; Premiul Mircea Ivănescu, 2016), poezie.

Șarpele din inima mea, ed. Cartea Românească, București, 2016 (Premiul Cartea de poezie a anului 2016 la Festivalul Național Avangarda XXII, 2017), poezie.

Număr de dresură, ed. Cartea Românească, București, 2017, poezie.

High, antologie de autor, ed. *El Genio Maligno*, Granada, Spania, 2017, poezie.

Fișă clinică, ed. Charmides, Bistrița, 2018, poezie.

Voci cu defect special. Jurnal de Facebook, ed. Paralela 45, Pitești, 2018, proză scurtă.

Elegie allucinogene / Elegii halucinogene, ediție română-italiană, Edizioni Forme Libere, Trento, Italia, 2019 (Premiul special al președintelui juriului în cadrul Premiului Literar Internațional Bologna in Lettere, 2021; finalist la Premiul Literar Internațional Città di Sassari, 2020), poezie.

Periodic reciclăm clișeele, ed. Limes, Cluj-Napoca, 2019, poezie.

Întâmplări cu poetul d.d.marin și alte personaje controversate, ed. Limes, Cluj-Napoca, 2020, poezie.

Rezonanța începe când oscilăm pe aceeași frecvență, ed. Limes, Cluj-Napoca, 2021 (Premiul pentru volum de autor la Festivalul Internațional de Poezie Getafe-Madrid, ediția a doua – Mihai Eminescu, Spania, 2023), poezie.

Clona lu' Oflia Prodă în aeroplan, ed. Neuma, Cluj-Napoca, 2021 (Premiul revistei de cultură *Familia* la Festivalul Internațional de Poezie de la Sighetu Marmăției – ediția 2021), poezie.

Crash test dummies, ed. Charmides, Bistrița, 2022, poezie.

Lexus pe cărbune, ed. Limes, Cluj-Napoca, 2023, poezie.

Periodicamente ricicliamo cliché, Edizioni Ensemble, Roma, 2023, traducere în limba italiană de Mauro Barindi (Premiul special Virginia Woolf pentru carte de poezie în cadrul Premiului Literar Internațional Nabokov 2023, Novoli-Lecce, Italia, 2024), poezie.

Cum a evadat elefantul din frigider, ed. Limes, Cluj-Napoca, 2023, poezie.

Ara Alexandru ȘIȘMANIAN

Născut în 26 ianuarie 1951, la București.
Locuiește în Franța (din ianuarie 1983).

Răspunsuri

1.
Ambele – și nici unul.
2.
Liberă!
3.
Probabil – dar nu le frecventez.
4.
Vatra, Leviathan, Poezia, Bucovina literară, Itaca.
5.
Sunt incapabil să răspund la această întrebare.

stelele înoată... (1)

stelele înoată prin fluviile vidului • stranie lumină adormită în curenții de aer – cupă de mister pentru neant • spiritul – da, și neantul sângele lui profund • sînt Făurarul Verbului – cu seva-mi de lumină peste bezna-mi labirintică de rădăcini • amurgul mi-e ca o stingere spartă cu strune de vise • respir în palatul avisului un aer la care nu ajung decît cu insomnia-mi albastră • din sol de somn și umbre cresc arbori de fantasme cu coroanele învisate-n flori – și rămurind și lărmuind de fluturi imenși cu aripile boreale • și-adîncuri de oglindă hrănesc parcurile vaste ale exilului – unde asemeni unei stalagmite din cavernele artificiale ale sufletului – peste zăpezi și prin ninsori de-argint – narcis își plimbă frumusețea indiferentă – nemuritor • mere de-uitare, de discordie și de aur cresc – cresc halucinații ale șerpilor rămuroși • acolo unde bătrîni monștri sihaștri respiră păsări și visează aștrii și galaxii – și scorburii de sorburi negre de anti-lumini scobite-n vid • iar sumbrul zilei cu verdele lobacevskian al nopților cu orizonturile îndoite de infinit – se înfige ca o săgeată-n misterele de dincolo de orizont • săptămîni pîlpîtoare de plaje de secunde – și porți sub zăvorîrea cărora blocuri de-abis urlă de disperare înghețată • mă descopăr plămîndu-mi din așteptare drumul • căci prora bărcii zămisleşte spuma pe care o străbate – iar barca plutește precum un chip pe care tot oceanul curge într-o singură lacrimă •

evanescenta (12)

cînd fiecă voință – fiecă dorință – poartă în ea armă și rană • poate omul purtat de miraje să spere-n hazard • valurile răstoarnă spre zgomot tristețea – labirinturile despletesc iarnă în inimi • beznele se coc în obscur – și vechea răscruce încearcă să evadeze din vrajă • culesul aspirînd la un mai inocent echivoc • poate năluca bătrînă să reurce panta apăsătoare a realului – și regele-lună să-și învingă blestematul adânc • el încearcă să scape mereu din gratiile încrucișate ale cărărilor – și de sub păsările de aramă ale văilor • povara tezaurelor pe care le poartă ca un melc fastuos – înspre setea de avis a oglinzilor • și nici o fereastră – doar portaluri ce-n veci se închid • nici o cale eliberată de menhirii solemnii – nici o cale care să nu fie-un exil •

și deodată ea – letala evanescentă a lunii – atît de asemenea și-atît de departe • evanescenta fără origine a cărei menire e fuga • transparenta aprinsă cu aur – parcă un farmec livid al cadavrelor invizibile • parcă un nicăieri ce apare insesizabil – fără să deschidă în afara obsesiei nimic • căci evanescenta ce te atrage cu brizele ei inefabile e o altă formă a închiderii – o mai misterioasă cruzime a temniței cu parfumuri de liber • întoarsă mereu înspre altul ea ce nu e niciodată aceeași pare să fie numai a ta • și-o sete argintie ciudată caută dispariția în piatră • sculptat în nocturn și solemn regele-ar vrea să se spargă – și-un fir de nebunie freamătă-n vînt • să fii asemeni cu frisonul ce joacă între sclipire și neființă – mai liber decît fantasma nu se poate închipui • și totuși să *vrei* – să *vrei* ca fantasma aceasta să fie numai a ta • dansul ei nebulos – cu argintiul străin ce dispare doar revenind • ce se întoarce pierzîndu-te și se mistuie umplîndu-te cu friguri de dincolo • să te iubească pe tine • numai pe tine • să-ți poarte amețitor insomnia în vârtejurile ei fără somn • da, ea – ea – cine – nimeni, inefabila nimeni • să nu fie alta decît pentru că tu – cine – tu – singurul nimeni – nu ești decît adânc • fără speranță adânc – fără măsură – neștiut – abis de nesfârșire și piatră •

distanțe de disonanțe (54)

... distanțe de disonanțe – de evanescente nitescente • și cînd letala lunii își vărsa lumina pe pămînt – palorile i se plimbau tăcute prin păduri iar ea trecea prin arbori – și arborii prin care trecea se-umpleau de-o lungă clipă de cristal • și fiecă an îi adăuga lumină – căci regele-lună a cărui solitudine era – îmbătrînea doar în mereu sporită splendoare • da, letala lunii – intangibilă precum geometria • ea lunecă și-mi toarnă o tenace disperare din ceață • înveșmîntată în amețitoare voci clare – sirena nesfârșită a adîncurilor • o voce fișnită din nebunia cerurilor mi se sparge în suflet • poteci de singurătate îmi varsă cerneală în vine – iar durerea e un condei cu care treptat mă rescriu • mă contempul-n oglinzile înverzite de un fel de alge onirice printre care sticlesc palorile unor morți imagine ce nu vor fi de viață visate nicicînd • bizară fantomă dintre uitare și reamintire – o fisură cu un fel de solzi argintiu-albaștri strălucite – strălucite cu un sclipet tăios de sticlă rece • ciudată sirenă moartă în înserarea căreia parc-aș vrea să mă-nveștesc – eu, în veci veștejitul • fărîmat de frustrare îmi adulmec precum un animal rătăcit întunericul ce se sparge în clopote – pasărea de zboruri murind •

și regele-lună grăi: „prea clară e noaptea – ca o transă cu limpezimea fără silabe • m-am urcat în barca rânii mele și-am trecut vislind cu zîmbet dincolo de moarte • m-am pierdut între sinucideri visate și-ucideri absurde – vai! cît de reale-n

înece – și-n profundul albastru sculpitor al falezelor • și sirena ce poartă o mantie de mare – o fantomă a mării ce-i însoțește fiecă gest • sau pantoful rănit – pantoful-sirenă din hipnotice valuri • singerînd solitar de parcă toate scoicile oceanelor ar agoniza pe-un țarm de sidif • toate ferestrele – toate oglinzile – și rătăcite-n străin – vai, toate labirinturile” •

eu, martorul... (56)

eu, martorul – un ochi îmi devine tot trupul – un ochi ce nu mai lasă nici o privire în jur • printre golurile ce cu înghițită tenebră vorbesc • fereastră de spermă prin care se discerne abia – neantul ce-ai fost – întimplarea de-argint ce-ai fi putut poate fi • vai! aur, tu cheag letal de nemurire – o nostalgie obscură a muririi e camuflată în febrele tale • când letala lunii-și împarte trupul între vid și oglinzi • da, când se apropie cu selenara ei cheie de magii • iar văile fumege de-avis sub scară de seară • când copac de umbră se întinde peste liniștea lacului – și netezimi șoptesc în scoici de pliat început • da, evanescențe încete când ning peste străfunduri pierdute – și insomnie de veci peste oval de tăcere • sau frigul migrenelor neștiute – fără suferință – fără durere • al migrenelor cu jumătate de trup în vis și cu jumătate în semi-trezie • stingere rătăcită între utopii de sidif și naufragiu-n destin • cerbi misterioși înoată prin porți înverzite de mare • albatroșii se pierd în oglinzi • bărci de priviri se scufundă în bezne • albastrul mi se fărîmă în întunerice – solitar •

omul liber trăiește liber în vid • parc-aș fi un copac înfrunzit cu silabe – înfruntînd pierduții planetelor – lacrimile cenușii ale cosmosului • oglinzile rătăcirilor decupate în labirint – porți prin care visezi – umbre unde te uiți • da, obraji de-argint ai pînzilor corăbiei pentru eternitate nocturne • hoinăresc prin mine păduri de tristețe – oh! toate blestemele deteriorate ale maidanelor și toate frustrările navigabile • și ele, oglinzile cenușii unse cu vid – coșmarurile aproape abstracte nichelate cu-o infernală trezie • paginile valurilor – foile galactice acoperite cu profetice rune de apă • lacrimi cu pietre pe-obraji de exil – lacrimi cu pietre peste toate amintirile • și-uitarea cu fiare de iarnă și fire de-ursită înzăpezite • da, fîntînile de melancolie prin care cad • dincolo de absurd nicăieri • sau nebunia cu strune subțiri – vioara de plutire albastră • regele-lună cu singur – la fereastra de clar de letal •

(Din Letala lunii, volum apărut în 2023)

barca albă

barca albă – nu știi mai mult – ca o patină • se îndepărtează de mine apropiindu-se – barca albă • vîslesc cu vîslele afundate în iarbă – din barca albă • ca un fragment de lună pe un uriaș pubis verde – ea, barca albă • și țin de volan un anotimp – apoi un altul – cu care mă îndrept spre barca albă • continui însă să vîslesc cu zdrențele întîmplării – plutind cu barca albă • uitîndu-mă la mine – cu mine de mîna – de pe țarm – la barca albă • mă depărtez de străin vîslind – cu barca albă • în vreme ce mă înece țîpînd – după barca albă •

o bucată de absență

o bucată de absență vizavi • vizavi de ce – de nimic • se privește de vizavi – albă poate – neagră poate • vizavi • o bucată de lună – vizavi • luna este totdeauna vizavi • parcă o paloare uitată de-un înger anxios • absența vine la urmă • da, absența e raza lăsată în urmă • ca o pisică în prag de evanescență • luna se dizolvă într-un tsunami de raze • lumea se dizolvă într-un tsunami de-absențe • vizavi persistă însă • vizavi •

adunat în negru

adunat în negru • ca un morman de pietre de umbră • caut în absența mea pietre de umbră – și găsesc o întreagă carieră • înaintez prin tunel și culeg pereți întregi – sporesc în urmă mormanul • mormanul de umbre negre și fantome albe • un morman ciudat – bîntuit de litere • parc-aș înainta prin cortine obscure din nici un spectacol • o întunecime ce se retrage și persistă • așteaptă și dispăre • nimeni nu mă așteaptă – nimeni doar mă așteaptă dincolo de perdele • dincolo de fereastră • suspendat în dreptul geamului absent •

solitudine rotundă

solitudine rotundă cu creșterea înceată – nimeni culege fructele punctului • deschide chipul ce se revelă în literă • centrul – cununa abisală a tot ce se lasă sacralizat de cuprindere • zdrențele coroanei niciunui rege ci numai – ale unui început de înțelegere • mesajul de strălucire al străinului – măsura de lumină a mirajului • palmierul cu aripi din rotundumul vid • și poate un cuvînt ca un atlant incolor • ce priviri ascunde mersul – ce ochi, drumul • ce noi labirinturi, iarna – această căruntețe a vidului • solitudinea crește rotund – floarea plutește între avis și pasăre • cupă sau tron – gînd reificat al unei stranii așteptări inutile • întîmplarea poetului aruncă în raze țîpătul spinilor • adâncuri grele săpate-n refuzurile bruște • salcia letală plînge cu friguri de aur – își înclină cântecul spre recele verde • am fost – am fost – și cu toată dispariția – melancolic durez • suntem țesuți din evanescențele semnelor cu care ne înțelegem • ne apropiem de noi înșine prin tot ce ne părăsește – zâmbetul e o pasăre care zboară cu aripi de eșec • vîntul plin de cuvînt strigă numele lui dumnezeu • îngîndurată pulbere cu sceptrul de nisip • poetul își tîrăște zdrențele printre cuburi de limite • țîpă prin palme din ochi – explozii ofilite de-amurguri • nimeni se întîmpină îngîndurat – neștiut de același •

(Din Zdrețe 4, volum inedit)

Onirice 3

zborul cerne cenușă peste zăbovirile ierbii sub care aștept • ies pînă intru în șirul absurd și abstract al celor demult inutili • al celor ce și-au pierdut pasărea și umbra • gura atîrnă neputincioasă de zâmbet – corabia atîrnă aproape naufragiată de alb • și din scheletul gândului vid mi-am cioplit statuia străinului ce-mi slujește de catarg • ștreangul face din fiecare din noi un funambul plin de silabe • iar cheia – cheia murind descuie în sfinx toate enigmele lui puberale • nu, nu întinde mîna monedelor întîlnite pe stradă – în ciuda sînilor lor foarte frumoși • și nu uita satirul din trunchiul copacilor – satirul sedus de varul letal al razei de lună • gura-și tîrăște literele în cuvinte de neînțeles – în necuvinte poate • în necuvinte ce-adaugă un cearcăn profetic privirii moirelor • nu, nu întinde mîna capului preaobscur – decapitat de propria-i idee • sângele lui ar putea să te umple de navigația înfinită a celor în veci fără țarm • desigur, orice contradicție ascunde povestea dezamăgirii unei marionete onirice • povestea unui somn bizar prin care trecem fără a pune măcar capul pe pernă • basmul unui zâmbet-fantomă atinse de care lumi pudrate plîng și dispar • da, dispar instantaneu – cum avisul avariat sufocat de albastru •

(Volum inedit, în gestație) 3 mai 2024

Opera

În română:

Triptic 1. Priviri, editura Arhipelag, Târgu-Mureș, 1997.

Triptic 2. Ochiul orb, editura Arhipelag, Târgu-Mureș, 1998.

Triptic 3. Tireziada, editura Arhipelag, Târgu-Mureș, 1999.

Triptic: Priviri, Ochiul orb, Tireziada, editura Cartea Românească, București, 2001 (cu o prezentare de Dan Cristea).

Migrene I-II-III, editura Cartea Românească, București, 2003-2005. Volumul II cu o postfață de Dan Cristea, pp. 113-118; voll. I și III cu prezentări de același critic.

Migrene IV, editura Paralela 45, 2007.

Migrene V, VIa, VIb, editura Ramuri, 2007, 2016, 2017.

Absențe I-II-III-IV, editura Ramuri, 2009-2012.

Absențe V, ΦΩΣ (Les Amis de I. P. Couliano), 2021. Cu o prezentare de Sonia Elvireanu.

Neștiute I-II-III-IV, editura Ramuri, 2012, 2014, 2015, 2018.

Neștiute V (ultimul din ciclu), ΦΩΣ (Les Amis de I. P. Couliano), 2018 (cu un cuvânt de Dumitru Radu Popa).

Menuetul menestrelului morbid, ΦΩΣ (Les Amis de I. P. Couliano), 2019 (cu "Cîteva gânduri preliminare" ale autorului).

Staze și enstaze, 2021, auto-editare online pe site-ul personal.

Zdrențe I, 2022, auto-editare online pe site-ul personal.

Zdrențe II, 2023, auto-editare online pe site-ul personal.

Zdrențe III, 2024, auto-editare online pe site-ul personal.

Onirice I, (2022), auto-editare online pe site-ul personal.

Onirice II, (2023), auto-editare online pe site-ul personal.

Letala lumii, ΦΩΣ (Les Amis de I. P. Couliano), 2023 (cu o prefață de Dana Shishmanian).

În traducere franceză:

Fenêtre avec esseulement, poèmes sélectionnés et traduits par Dana Shishmanian, éditions L'Harmattan (collection Accent tonique), Paris, 2014 [din *Neștiute I*].

Le sang de la ville, poèmes sélectionnés et traduits par Dana Shishmanian, éditions L'Harmattan (collection Accent tonique), Paris, 2016 [din *Neștiute II-III*].

Les non-êtres imaginaires. Poème dramatique, traduit par Dana et Ara Alexandre Shishmanian, éditions L'Harmattan (collection Accent tonique), Paris, 2020 (préface par Dana Shishmanian) [din *Migrene VIb*].

Orphée lunaire, traduit par Dana Shishmanian, revu par l'auteur, L'Harmattan (collection Accent tonique), 2021 [din *Triptic, Menuet...*, *Absențe V*, și *Zdrențe inedit*].

Mi-graines, traduit par Dana Shishmanian, revu par l'auteur, Échappée Belle édition, 2021 (préface de Dan Cristea) [din *Migrene I-V*].

Valentina TECLICI

Valentina Teclici s-a născut la data de 21 ianuarie 1952, în Dolhești, Județul Iași.

Trăiește în Napier, Noua Zeelandă, din noiembrie 2002.

Răspunsuri

1.

Consider că în ceea ce scriu s-au strecurat unele influențe ale cenaclurilor, ale Societății Teozofice pe care le frecventez, ale limbii engleze, cât și ale mediului socio-cultural în care trăiesc de aproape 22 de ani. Stilul în care scriu este mai puțin metaforic, în special când scriu în engleză și în unele poezii influența culturii noastre și cuvintele în Te Reo sunt evidente. Sunt undeva la granița dintre cultura românească, în care m-am născut și format, și diversitatea culturală a țării care m-a adoptat. Dar rădăcinile ființei mele sunt adânc înfipite în solul fertil al culturii și spiritualității românești și ceea ce învăț și asimilez din universul noii culturi adaugă note și nuanțe de profunzime și deschidere în gândirea, atitudinea și scrierile mele.

2.

Când scriu pentru publicul român, înseamnă că mi-e dor de limba maternă, de locurile și de oamenii care mi-au atins sufletul și mintea de-a lungul anilor și mă concentrez doar pe temele/subiectele pe care doresc să le dezvolt/prezint și nu pe orizontul de așteptare al publicului. Mi-ar fi și foarte greu să anticipez orizontul lui de așteptare, gândindu-mă la diversitatea care-l alcătuiește: educație, vârstă, influențele culturale, sociale, politice, situația internațională și contextul globalizării.

3.

Doina – Asociația Românilor din Auckland, înființată în iulie 2000, fondată de un grup de români din Noua Zeelandă. Activitatea acestei organizații apolitice și non-profit este complexă, promovând cultura, limba și identitatea românească printr-o varietate de modalități, cum ar fi emisiunile de radio „Românie, Plai de Dor”, pe 104.6 FM, care sunt ascultate în fiecare vineri seara, între orele 20.30 și 21.30 de 22 de ani, organizarea unei biblioteci românești și a unor sesiuni de lectură pentru a consolida abilitățile de comunicare și pentru a păstra legătura cu limba și cultura română, organizarea de expoziții, spectacole artistice și evenimente culturale pentru a aduce în prim-plan arta și tradițiile românești și a încuraja schimbul de idei și creativitatea.

4.

Observatorul din Toronto, revistele: Vatra Veche, Leviathan, Prietenia, Surâsul Bucovinei, Climate literare, Jurnal israelian, Bumerang (Sydney), Școala gălățeană, Antares, Dunărea de Jos, Logos și Agape, Armonii culturale...

5.

Consider că literatura română contemporană cuprinde opere de calitate. Mulți scriitori din zilele de azi sunt apreciați pentru suflul nou pe care îl aduc, pentru stilul scriiturii, temele abordate și modul inedit de exprimare. Pe de altă parte, alături de opere valoroase, se publică și scriituri anoste, simpliste, care nu pot fi încadrate la sintagma „literatură bună”.

Comparând cele două literaturi (română și neozeelandeză), cu certitudine se observă asemănări legate de fond – tematica universală abordată (nașterea, dragostea, dramele umane, moartea) și teme specifice (capitalismul, comunismul, colonizarea). Deosebirile, în special de stil și formele de exprimare, sunt justificate logic prin evoluția istorică și literară, cât și prin originalitatea culturală și spirituală a fiecărei țări.

Fantoma orașului natal

Am plecat, dar nu definitiv.
Ceva din mine a rămas acolo,
în orașelul dintre vii, pe strada Teilor
pe banca din parc
unde primul sărut a încrustat un tatuaj
pe buzele întunericului,
unde ploaia a spălat lacrimile
de pe obrazul stelei călăuzitoare
când am rătăcit calea dreaptă și-am
înnoptat cu animalele sălbatice
în văgăuna deznădejzii.
Am plecat, dar frânturi din mine au rămas
între zidurile școlii unde slovele
și-au pus amprente pe sinele meu.
Alte frânturi mai stăruie
în inimile celor pe care i-am atins
cu lumina, cu umbra, cu miera, cu pelinul.
Am plecat, dar nu definitiv.
Buretele memoriei a șters doar fragmente.
Paginile trecutului se pictează singure
în tabloul prezentului.
Ampretele inimii, fantome în oglindă.

Aripile fiecăruia contează

Suntem născuți să visăm că
avem aripi
cu care putem atinge
creasta propriilor idealuri,
ca privighetoarea zburând
pe cerul primăverii
și care întotdeauna se-ntoarce acasă.
Ne naștem pentru a spera
că singura culoare a lumii este curcubeul
și putem zbura liberi
în oxigenul diversității care ne înconjoară.
Ne naștem pentru a învăța

că negru, alb, maro și sânge
sunt capitole ale istoriei,
oportunități de schimbare.

Măști

Nimic nu mai este cum a fost.
Primăvara nu-ți mai zburdă prin sânge
precum mieii pe dealurile copilăriei.
Tot mai rar rândunicile-și construiesc cuibul
sub streășina gândului tău.
Până și vocea mamei din corul îngerilor
are tonuri de catifea, vindecând rănile amintirilor.
Dascălii nu-ți mai dau sfaturi din cancelaria cerului,
ci-ți pun întrebări despre cum ar putea deveni
utilizatori de internet și dacă ai timp de un skype.
Copiii tăi au castelele, prinții și prințesele lor,
cazemele, turnurile de veghe,
urcând și coborând treptele destinului.

Nimic nu mai este cum a fost.
Nu mai ai secrete, nimic de ascuns.
În cenușa iubirilor, viselor, crezurilor, faptelor tale
ireversibilitatea timpului își încălzește oasele.
Doar sufletul tău continuă să poarte măști
copiate din albumul de familie
și dă spectacole gratuite de câteva ori pe zi.

(Poezii apărute în volumul *Eu, Pasărea*, versuri, Editura
Stef, Iași, 2022)

De la imposibil la posibil

E imposibil să zbor cu tine, ai șoptit.
Dorești prea mult albastru,
Mult prea intens și prea departe,
Și nu pot prinde luna de pe cer
Ca mînzul, de căpăstru.
Înimile noastre locuiesc
În emisfere separate.
Ești prea învăluită în mister.

Orice-i posibil, am șoptit
Primind ecou din patru zări.
Zburând pe-un mînz albastru,
Am plantat un fir de nufăr, în deșert.
Nisipul roșu, pârguit de așteptări,
A lăcrimat adânc, și-a ferecat
Eternitatea în găoacea unei oaze.

Ca o candelă, nufărul alb,
Prin desferecate raze
Luminează potecile inimii
De la imposibil la posibil.
Sus, pe cer în albastru căpăstru,
Luna, nebunatic mînz, dansează.

M-am visat...

M-am visat astă-noapte o pasăre
Cu-aripi senine ca speranța.
Aveam culoarea dorului
Și energia dorinței.

Aripile atingeau în zbor
Clapele abisului.
Simțeam libertatea de-a fi,
Puterea de-a ndrăzni și-acționa
S-ating prin zbor absolutul.

M-am visat astă-noapte o pasăre
Cântând la pianul abisului
În zborul ei de foc, spre neant.

În zori, întinzându-mi aripile,
Mi-am spus:
„A fost doar un vis.
M-am visat o femeie cu aripi
Învățând de la păsări
Libertatea de-a fi”.

(Din volumul *De la imposibil la posibil/*
From Impossible to Possible,
versuri, ediție bilingvă română-engleză,
Editura Oscar Print, București, 2013)

Opera:

- Longing Songs Between Two Worlds*, Scripta manent Publishing House, Ltd, Napier, 2022;
Eu, Pasărea, versuri, Editura Stef, Iasi, 2022;
The Jockey Princess – La Princesa Jinete, versuri, traducere în spaniolă de Rogelio Carles Rosas, Editura Scripta manent, Napier, 2019;
The Jockey Princess – He Tioki Pirinihi, versuri, traducere în Te Reo de Te Aranga Hakiwai, Editura Scripta manent, Napier, 2018;
Up and Down - Ki runga ki raro, versuri, traducere în Te Reo de Te Aranga Hakiwai, Editura Scripta manent, Napier, 2017;
The House of Music – Casa muzicii, versuri, ediție bilingvă engleză-română, Editura Scripta manent, Napier, NZ, 2017;
Poetical Bridges – Poduri lirice, antologie bilingvă, versuri, editare și traducere, Vol I și Vol II, Scripta manent, Napier, NZ, 2016, 2018;
Oglinzi, versuri, în colaborare cu Violeta Ionescu, Editura Oscar Print, București, 2013;
De la imposibil la posibil/From Impossible to Possible, versuri, ediție bilingvă română-engleză, Editura Oscar Print, București, 2013;
Dialog, versuri, în colaborare cu Ana Anton, Editura Oscar Print, București, 2011;
Gioconda nimănu, versuri, Editura Oscar Print, București, 2011;
Calif de-o zi, teatru, în colaborare cu Violeta Ionescu, *O antologie a literaturii gălățene contemporane*, Editura Centrului Cultural Dunărea de Joș, Galați, 2008;
The Dance Lesson, versuri, Editura Oscar Print, București, 2002;
Vina de a fi copil al străzii, Editura Oscar Print, București, 1998;
L'Enfance en Poésie, versuri, traducere în franceză de Constantin Frosin, Editura L' Etoile d' Argent, Belgia, 1993;
Caseta video-povești: Daruri de la Moș Crăciun, povești, în colaborare cu Cezarina Adamescu și Ene Stanciu, Editura Galatea, Galați, 1992);
Jocurile verii, versuri, Editura Coresi, București, 1991;
Fetița cu nume de cântec, povestiri, Editura Ion Creangă, București, 1990;
Mama mea e cea mai bună, versuri, Editura Ion Creangă, București 1987;
De la noi din grădiniță, versuri, Editura Ion Creangă, București, 1986 (premiu național);
Moș Teacă, dramatizat după *Schițe și articole*, de Anton Bacalbașa, în colaborare cu actorul Vlad Vasiliu, jucată la Teatrul „Maria Filotti” din Brăila (1985-1987);

Cristina VREMEȘ

Foto: Patrick Nikola

Născută în 9.04.1986, la București.
Locuiește în Franța, începând din anul 2012.

Răspunsuri

1.

Este convingerea mea că nu aș fi scris două romane a căror acțiune are loc în România, în bună parte, și mai ales la București, dacă nu aș fi plecat acum mult timp. Distanța față de locul natal a creat un segment binefăcător de observație, de sedimentare semantică, alimentat în același timp de un alt fel de a pune problema, de a scrie, de a înțelege „tradiția” și coordonatele bătătorilor din trecut, de a avea curajul de a le chestiona, de a ști cum să fii câteodată „avocatul diavolului”, pentru a nu cădea în capcana unei perspective încrâncenate și nestingherite. Dacă scriu despre realitatea românească a anilor copilăriei și ai adolescenței, așa cum am trăit-o, așa cum mi-o amintesc, așa cum o pot deforma prin scris, asta nu înseamnă că scriu neapărat așa cum o fac alți scriitori români, cu care aș ține neapărat să mă aliniez, cu care aș fonda comunități cu o anumită descendență și și mai multe imperative. Dacă această afinitate literară se întâmplă spontan, grațios, fără efort, eu o salut cu bunăvoință! Însă nu ascund faptul că mulți autori din literatura universală m-au inspirat. Îmi place să cred că aș putea scrie despre cartierul Berceni cu o sensibilitate proustian-blanchotiană, pentru a da un exemplu (fără să fac din asta un crez).

2.

Este o întrebare excelentă, care merită un răspuns amplu, dar voi încerca să fiu cât mai succintă aici. Bucuria mea cea mai mare, atunci când public o carte, este de a primi mesaje de la cititori care s-au regăsit în unele scene sau pagini, deși putem fi foarte îndepărtați în lumea reală. Sunt momentele unei întâlniri directe, inocente, cu publicul; acesta îmi arată, când nu mă aștept deloc, că este publicul implicit, latent, pe care îl am în minte atunci când scriu. Este un public pe care îl descopăr retrospectiv. Deocamdată, scriu fără a mă supune în chip deliberat așteptărilor altora, chiar și în cazul în care această alteritate este publicul român. Asta, într-o primă fază. Scrisul m-a învățat însă că nu suntem niciodată singuri, chiar și atunci când lucrăm încuiați într-o bibliotecă sau într-o cameră mică dintr-un sat pustiu din Andaluzia. Nu ne putem „deșira” din ghemul mai mare al experiențelor unei generații, și al amintirilor

sale colective, conștiente sau inconștiente. Rămânem mereu, în pofida unui individualism încăpățânat, o mică bucată dintr-un întreg ce ne depășește, iar asta se reflectă în ceea ce scriem. Într-o carte, conlucrează forțe pe care nu le bănuiești (asta, dacă le lași, bineînțeles), și care, indirect, se adresează unor cititori pe care nu îi poți bănuși sau controla.

Mi-aș dori ca oricine, indiferent de mediul pe care îl frecventează, ideile politice pe care le are, limba pe care o vorbește, sau locul în care s-a născut, să poată găsi o secvență din „Balada necunoscutului” care să-i cuprindă sensibilitatea, experiența de viață.

3.

La Paris trăiesc scriitori români, însă nu aș putea spune că vorbim despre o comunitate bine încheată, în acest sens, ci mai mult despre evenimente izolate. Este foarte posibil să nu întrebați persoana cea mai potrivită, recunosc, fiindcă eu am operat mai dintotdeauna din margine, pe post de observator, și, înainte de a participa la viața literară, am insistat cu încăpățănare să-mi descopăr pe cont propriu vocea, imaginarul, gustul pentru cărți, (ne)poziționarea, și mai apoi să mă integrez în lumea mai mare, dacă este cazul. Mai recunosc și faptul că, fiind „în exil”, îmi lipsește comunitatea, precum și dialogul susținut, întâlnirile boeme la cafea și vise cu alți oameni pasionați de lucruri similare. M-am bucurat câțiva ani de comunitatea literară anglofonă la Paris, în care am descoperit ateliere creative, proiecte la care am și participat, sau adrenalina scriitorilor aspiranți.

4.

Deși nu aș putea spune care sunt publicațiile cele mai importante, fiindcă nu sunt în măsură să evaluez acest lucru, vă pot spune că „răsfoiesc” revistele *Matca*, *Familia*, *Vatra*, dar și *Dilema Veche*, *Observer Cultural*, fără să neglijez *România literară* sau publicațiile mai noi, cum sunt *Cod de Poveste*, *Bookhub* sau *Nesemnate*. Lista nu este exhaustivă. Îmi place să descopăr diverse lumi, perspective, poziționări.

5.

Cred, fără să fiu convinsă pe deplin că am dreptate, că literatura românească este prea puțin cunoscută în afara granițelor. Desigur, există un public străin atent la mișcările de aici, și premii internaționale care le recunosc reușitele, dar de popularizare în sensul larg nu cred că este vorba. Mi se pare că ecoul unui imperativ formulat de ceva timp, ca literatura să fie angajată politic, și dacă nu este, atunci vorbim de ceva pur estetic și condamnat, ceea ce are drept consecință o disjuncție exclusivă rigidă între estetic și ideologic (ori e una, ori e alta), se simte destul de bine în viața literară românească, însă nu tot timpul găsim nuanțele dintre, sau aparatul critic și conceptual care are răbdarea și distanța convenite pentru a descoperi zonele intermediare, sau acel pas înapoi care trebuie făcut pentru a-ți curăța instrumentele de gândire. Din întâmplare, am dat recent peste textul lui Sartre, „Ce este literatura?”, scris acum aproape un secol, asociat cu îndemnul la angajamentul politic literar *par excellence*, pentru a descoperi o carte extrem de originală și departe de a negocia în termeni teribil de simplificați rolul autorilor și impactul lor asupra lumii, de-a lungul timpului și în contextul respectiv.

V Regele Lear

Despre bebeluși. Toată mâncarea de pe lume. Foamea. Poezia intrărilor. Agale, printre pânze pictate. Cum se simte un corp butucănos. Andreea și Vlad. Fruntea și peisajul. Din nou, unchiul Vienică. Turnul Babel. Doamna învățătoare nu zâmbește. Eseu despre ploaie. Limba limbilor. Vaccinul existențial. Doi copii în lupta pentru întâietate. Regele Lear și complexul Cordeliei. Mașina neagră. Fabrica de cuțite. Domnul Dieter. Oamenii □ mașină. Dinu cel bătrân. Prânz la castel. Petit, petit. Mathilde, Martina, Mariana. Piele de căprioară. Apucat de „toate alea”. Singură pe scara blocului. Gândul întoarcerii. Insomnie. Plecarea lui Artur. Noapte pe tavan. Coșmarul căderii de pe bloc.

Zdronc!!!

— M-a omorât asta cu furculițele ei.

Un bebeluș plânge.

— Doamnă, dați-l mai încet, se poate?

Femeia ridică ochii la Dinu, zâmbește sclerotic, cu buzele întinse, albite. Are pielea timpuriu ridată. Uită-te cum îi fac cu mâna și sunt drăguț. Cam bună, dacă n-ar purta tricoul ăla mânjit. Ce face bebe? Bebe bea lăptic de la țâțșoară? Pot să beau și eu? Femeia ridică odrasla în sus, ca Dinu

să-l vadă mai bine, fără să înțeleagă ce zice. Dinu scoate limba, apasă pe vârful nasului în același timp, de parcă ar fi un buton de declanșare. Se uită cruciș. Copilașul râde, bate din palme.

Nici unul din noi doi nu adera la credința populară că toți bebelușii sunt extrem de simpatici, cu năsuc-butonel și pernuțe și dințișori. De cele mai multe ori, mi se păreau acoperiți cu prea multă piele, înceți, inepti, golași. Cu puțină blâniță pe ei, poate ar fi fost mai reușiți. Mă dusesem cu Dinu la spital să vedem pruncul unei verișoare, Dorina. Copilul era ca o vânăta cu ochi verzi, când l-au dezvelit din toate scutecele pentru ca neamurile și vecinii să-i spună puiutul mamei și să-l țină în brațe, legănându-l cu o privire dubioasă, de parcă se îndrăgostiseră lulea de copilaș din primele trei secunde. Au încercat să mi-l dea și mie, la care am dat din cap, sfioasă, că nu. Hai, măi, ții și tu un băiețel în brațe, te pregătești, o să fii și tu la fel, parcă te văd în câțiva ani. Ah nu, sâr'u mâna. Nu știi să țin, să nu pătească ceva. Hai, tu, că n-are de ce să-ți fie frică. Ce nu știau ei era că deja spărsesem capul unui copil de un an.

Observasem din timp că se rostogolea spre marginea canapelei. L-am privit fără să reacționez. Ceva mă ținea în loc, de parcă priveam acțiunea pe un ecran, neputincioasă. A întins o mână în afară, s-a zgâit la mine, a scos capul, s-a prăbușit. De-abia când a început să scâncească pe podea, m-am trezit la realitate, l-am luat în brațe și am încercat să îl liniștesc, proptindu-i ceafa în palme, așa cum văzusem că fac femeile. Parcă fusesem altcineva în timp ce asistam la Verișoara lui Dinu era dezamăgită; nici eu, nici el nu ne arătaserăm entuziasmul față de bucățica de carne înfășată, privind psihotic în jur cu ochi goi. Ne-am retras în hol, lăsându-i pe ceilalți cu trilarile lor ipocrite. Erau fățarnici, copilul era urât ca naiba, cine să-l ia în brațe? Cu coji pe față aia de broscoi mutant. Lui Dinu nu-i plăceau mincișii. Îl ardeau la stomac. El vorbea spurcat, vrute și nevrute, era isteric, sunt isteric, anunța unui public general, câteodată, și nu mințea. Era mort de urât bebeluș, asta era adevărul. De ce nu spunea nimeni verde în față. Pe coridor se auzeau papuci de plastic, se lipeau și se dezlipeau

de linoleum. Asistentele vorbeau pițigăiat, se mișcau repede, nu aveau timp de nimic. Aș fi vrut un pahar cu apă. Am zis de câteva ori „doamna“, dar nu m-a auzit nimeni.

Eram în sala de mese a hotelului în care am petrecut prima noapte din Viena. Mă trezisem devreme, cu un gând fix: aveam să mănânc mult în acea dimineață, cantități de preparate cum nu mai văzusem până atunci la micul-dejun, cât puteam eu să înghit, fără să mă opresc, până la ora zece și jumătate dimineața. Îmi plăcea să mănânc. Masticaja, seva îmbucăturilor, căldura stomacului îmi dădeau o stare de bine, de armonie, de flux taoist, pentru că-n acel răstimp al dumaticelor nu acordam nici un dram de energie unei alte activități, reușind să ajung la o stare contemplativă care s-ar putea numi meditația-masticajie. Se pare că nu eram singura care înțelesesem potențialul de înțelepciune al chefului alimentar disproporționat. Regele Soare al Franței își transformase masa în ceremonie solemnă, obligându-și curtenii să îl privească în timp ce el degusta prepelițe și fazani. Era extraordinar să fii conștient de fiecare înghițitură, să trăiești o vreme în papilele gustative.

Încremeniți amândoi la intrare, Dinu scana încăperea, eu strecurată între el și tocul ușii. Să nu fie masa prea aproape de bucătărie, că te înnebunesc ușile batante. Nici lângă WC, cum erau amărății ăia. Nu prea aproape de mâncare, că te călcau ăia în picioare. Mai ales ăla, grasonelul. U□huu, grasonelul! Bărbatul nu și-a dat seama când l-a interpelat Dinu, se servea cu iaurt, își vedea de treabă. Eu am roșit. Poate că totuși ne auzise cineva. Cine, mă, nu vorbesc română aici. Ești ca o babă, pe cuvânt. Lumina naturală intra prin ferestre mari. Ferestrele erau neașteptat de frumoase, cu rame albe, curate ca lacrima. Acolo, acolo, du-te repede să nu ne ia locul. Locul, care loc. Du-te, măi, când îți spun. Du-te, unde să mă duc. Arăta cu degetul și bătea din picior. Îmi bătea inima tare. O bilă grea, cu o forță răvășitoare. Lângă ferestre era o masă de șase persoane. Trebuia să fug acolo, să pun o haină pe un scaun, aparatul de fotografiat pe altul, geaca pe al treilea, eu să mă așez în mijloc, așa, ca să dăm impresia că suntem mai mulți, să nu ne bată la cap să ne zică să ne mutăm. Cine să ne zică, ce? Dinu își ieșea din fire. A ridicat tonul, să mă duc odată acolo, să nu mai pun întrebări. Mamă și tată, doi băieți și o fată mergeau în direcția mesei. Masa noastră. Am pornit cu pași repezi, fără să fug. Mergeam ca o femeie de la țară care prinde găini în curte. Mai aveam puțin și ajungeam. Eram în fața lor. Era masa noastră. M-am așezat. Am răsuflet.

Ceaiurile aveau ambalaje cu palmieri și elefanți. Erau puse în sertărașe de lemn. Am luat unul câte unul, le-am pus la loc. Opțiuni: cafea granulată, cafea la filtru, cafea de la aparat. Cacao cu lapte. Apă fierbinte. Le voiam pe toate. Am luat ceașcă după ceașcă, am mers mult cu ele în mână, fiindcă masa noastră era de cealaltă parte a sălii, m-am întors să iau și celelalte cești și pahare, un du-te vino de vreo trei patru ori, ca să îmi dau seama că nu încăpeau toate pe masă, așa că a trebuit să iau farfuriile curate și să le pun una peste alta și le-am împins în- tr-un colț. M-am întors repede la bufet, căci vânătoarea de-abia începuse și nu voiam să rămân în urmă. Se strângea lume, se stătea la coadă. Dacă, doamne ferește, se termina vreun fel și eu nu apucam să îl gust; și dacă era felul cel mai căutat, atunci trebuia să fie și cel mai bun. Dinu tocmai se întorcea cu două farfurii conținând piramide de culori și aburi. Mi-a zis să mă duc repede că se terminau crenvurștii albi, specialitatea locului. Nici nu i-am răspuns, m-am repezit în direcția în care mi se păruse că-i văzusem și am intrat în

spătarul unui scaun. Podeaua a scrâșnit; toți se uitau la mine.

Containere din fier inoxidabil erau alinate la milimetru și perfect lustruite, dar nu își arătau conținutul, fiindcă erau toate acoperite cu câte un capac etanș. Le-am ridicat pe fiecare în parte, cu emoție. Aburi încinși creau o ceață efemeră ce împânzea sala, apoi se ridicau, dispăreau, și descopereai ciucuri generoși de omletă, șuncă prăjită, mâncare de fasole, gogoși strălucitoare, pilaf, cărnați, și în cele din urmă, pielite de crenvurști, întinse și sidefii, plutind la suprafața apei.

Coșuri cu croasante calde, cu coca fragedă. Cornurile cu ciocolată împachetate în pungi pline cu aer, și vopsea care se lipea de degete, pe care le mâncam în fața chioșcului de la școală, nu se asemănau la trup cu foitajul acesta care se topea în gură. Alte sertărașe, cu gemuri, miere, Nutella. Am băgat mâna în morman, am pescuit un pumn din fiecare, deși nu mai aveau loc pe tavă. Eram doar la începutul parcurșului, extaziată de promisiuni gustative. Raiul exista pe pământ, sub forma eternei abundențe de prăjeli, sortimente de pâine, platouri cu fructe. M-am uitat la ceas, mai aveam doar o oră și douăzeci și șase de minute, ca să încerc tot. Dinu se dedicase trup și suflet. În spatele lui se formase coadă, în timp ce dădea pe gât mai multe pahare dintr-un suc proaspăt de portocale, ce se rotea apetisant în dozatorul transparent. Dinu se desfăta, se ștergea la gură cu dosul palmei, apăsa pe clapă din nou. Domnii din spatele lui aveau pahare întinse, așteptau fără proteste.

La masă, tăiașe câteva chifle și vâra ouă fierte înăuntru, cu felii de roșii, unt, salam, ardei, apoi strivea compoziția, înfășura prada în șervețele, se uita în jur, le băga sub masă, le ascundea în sacoșa pe care o căram cu noi peste tot. Era plină de cute, cu logouri șterse.

— Cum îți place?

L-am auzit ca de pe altă lume, fără să zic nimic. Dinu, din nou:

— Ceva extraordinar de frumos, cred.

Sub nasul meu era o pictură rotundă. Struguri-aripi, lângă evantaiul de cașcaval. Carnea afumată, sângerie, aranjată în buchete șifonate. Semilună de căpsune. O floare albă. Trebuia să fac o poză. Am luat aparatul, după ce m-am lins pe degete și în palmă de câteva ori. Prin obiectiv vedeam capul lui Dinu, aplecat deasupra cășpunelor, cu gura căscată și o privire stupefiată.

Mă simțeam bogată, îndepărtată de pericolul unei foamete imaginare. Frica de foamete sălășluia în mine ca un animal de pradă ce înregistrează traumele strămoșilor săi. Goneam departe de lipsuri, prin acest abecedar culinar de calitate mediocră.

Mi se întâmplase să îmi fie foame, în bucătăria de la Piața Sudului, și să nu avem mare lucru de mâncat, doar o mână de cartofi prăjiți cu greu, fiindcă nu era gaz. În ziua respectivă, era frig în apartament. Țepi de lână îmi gâdilau pielea gâtului.

Colțul mesei îmi venea deasupra creștetului, așa că eram încă la vârsta obiectelor mici, a umanității văzute de jos.

Deschid ușa. Bucătăria este îngustă, masa îndesată în colțul din stânga. Afară e o ceață groasă, prin care nu văd nimic. Ei nu știu că sunt acolo. Din sufragerie se aud împușcături, vocea care dublează în română, muzică de film de acțiune. Cratița este la margine, pe ochiul din dreapta. Este roșie cu buline albe și are un mâner lung. Brațul îmi ajunge până sus, pescuiesc cartofi aurii, crocanți, deformați, lipiți unul de altul. Ar trebui să mă întorc, o mână este de ajuns, dar nu mă întorc, duc mâna sus de mai multe ori, a treia oară

mestec îndelung, ca să pre- lungesc gustul. Nu a mai rămas nimic, fundul cratiței este gol. Pipăi din nou. Nimic, din nou, doar aerul rece care trage de la geam. Adevărul e că încă îmi este foame, în penumbra albăstrui a bucătăriei fără lumină. În acea noapte, Dinu și Doina rămân nemâncați.

Era singura mea amintire legată de „foamea de pe vremuri”; restul le auzisem din povești, însă le auzisem atât de des încât mă pomeneam câteodată, în vise și false amintiri strecurate printre cele autentice, că stăteam la câte o coadă kilometrică, cu basma pe cap și câteva pungi subraț, cu gâtul lungit de așteptare. Dar ce însemna acel „pe vremuri“?

„Pe vremuri” se întâmplaseră toate lucrurile importante, ca facerea lumii sau rugăciunea din grădina Ghetsimani. Eu, în schimb, trăiam într-un prezent imperfect, în secunde ce se scurgeau fără fapte extraordinare de povestit. Firea călăie a prezentului se măsură în raport cu acel timp trecut, din care porcedeau povestiri și amintiri. Dacă cineva începea cu acea formulă, mi se deschideau porțile către ceea ce era cu adevărat important, ceea ce avea rezonanță și autoritate, față de care existența mea prezentă era subțire. Unii oameni, cum era bunica Coco, trăiseră atunci, într-o nebuloasă în care pământeni apăreau și dispăreau ca niște umbre ale unui discurs fragmentat. Acolo, până și bunica Coco fusese fetiță ca și mine. Această singură informație îmi dădea lumea peste cap. Cum era cu puțință ca părul ei scurt, pus pe bigudiuri o dată la zece zile, să-i fi ajuns până la fund? Sau ca mâinile ei cu pielea plină de pete să fi fost moi și mici, ca ale mele? Hainele din șifonier, a căror orânduire o schimba odată cu schimbarea de sezon – alea mai subțiri în față, alea mai groase în spate –, fuseseră aceleași de când lumea, când se crease ea în șapte zile. Într-una din zile, Dumnezeu a spus: să fie Coco; apoi: să fie șifonierul lui Coco; să fie mâinile ei și bigudiurile ei. Străzile, poeziile lui Alecsandri, biserică din capătul străzii, sifonăria fuseseră așa dintotdeauna.

Acele „vremuri” nu aveau grade de îndepărtare, ci aparțineau unui conglomerat în care nu se intra și din care nu se ieșea. Acolo nu era salam de Sibiu, nu existau copane de pui, nu se găsea ciocolată, nu se bea suc, nu se servea musaca. Oamenii nu se puteau duce la alimentară când aveau ei chef, ci când li se cuvenea. În acele „vremuri” vitrinele frigorifice luminau gâturi de pui, și nu prăjituri.

Omul gospodar se descurca. Coco avusese un țap. Blana lui, cu alb și negru, arăta forma trupului acoperit odinioară, cu picioare, ceafă și spinare. Îmi plăcea să calc pe blana lui Dumitrache, în picioarele goale, să îi ciufulesc perișorii îngrijiți, desenând linii cu degetul. Câteodată îmi imaginam că este încă viu, și că nu îl mâncaseră, și că era un câțel – câțelul meu.

Tata Toma lucra la Prodexport și venea cu carne acasă. Cu salam de Sibiu! Nu toți aveau, să știi! (Coco se apleacă sub masă, continuă să povestească cu vocea sugrumată. A văzut o firimi- tură, o lipește de palmă, în timp ce cu cealaltă mână își întinde ciorapii de mătase de pe glezne, unde s-au încolăcit.) Sacoșe cu carne, când lumea mânca gheare. Mai dădea uneori la amărăți. Coco și tata Toma erau deci bogați în mușchiuleți și cârnați. De asta lipise Dinu un abțibild pe geamul ușii de la dormitor, pe care scria „Boery”. Era probabil un nume de frigider, dar eu înțelegeam că acolo este intrarea într-o împărăție. Ce sorginte de renume aveam!

Când Coco lua salam la serviciu, mânca cu grijă, înfășurând învelișul de pâine în mai multe straturi de șervețele, din care lua o înghițitură, doar cât apuca cu dinții din față, apoi învelea la loc prada rușinoasă, ținând-o sub birou, cât timp

termina de mestecat, cu mâna la gură, să nu ajungă mirosul pe undeva. Era visul Netei, drăguța de ea, să mănânce salam. Visa la kilograme. Zicea: „Când oi fi bogată, Cocoreta, o să-mi iau mult salam, asta am să fac.” M-a sunat într-o zi să-mi zică că nu-i iese musacaua. Păi ce-are, Neto, musacaua? Nu se prinde, nu știu. E apoasă. Am tot lăsat-o la cuptor. Carnea ai tocat-o bine? Eh, da, cum am putut. N-am prea avut ce să toc. Știi, am luat gâturi. Gâturi? Coco și-a dat o palmă peste frunte. Carne de vită, asta pui la musaca, ce-i aia, gâturi? Am făcut și eu ce-am putut, se văita Neta în receptor. Fiu-miu le scuipă printre dinți. Uite, îmi zice că aia nu e musaca, că e o tâmpenie cu ațe, că se înecă, că vreau să îl omor. Ce puteam să fac cu gâturi, te întreb?

(Din Balada necunoscutului, *Humanitas*, 2024, pp.176-183)

Opera:

Trilogia sexului rătăcitor, 2019, proză, România, Humanitas;
Balada necunoscutului, 2024, proză, România, Humanitas.

Receptare:

Constantin Piștea, „Un debut mai mult decât surprinzător”, *citestema.ro*, 2019;
Angelo Mitchievici, „Femei între ele”, *România literară*, numărul 24-25, 2019;
Péter Demény, „Evadarea în timpul propriu”, *litero-mania.com*, 2019;
Gelu Diaconu, Recenzie: „Trilogia sexului rătăcitor”, *omiedesemne.ro*, 2019;
Romana Salageanu, „Recenzie: Trilogia sexului rătăcitor”, *blog.voiana.org*, 2019;
Anca Zaharia, „Trei cărți necesare despre femeia ultimului secol în România”, *ancazaharia.ro*, 2019;
Senida Poenariu, „Existența la feminin”, *revista Vatra*, 2020;
Cătălin Pavel, „Doar o carte ne desparte”, *Episodul 9*, 2020;
Andreea Lupu, „Tratat concret despre feminitatea hoinară”, *revistacopil.ro*, 2020;
Tiberiu-Ioan Buzoianu, „Trilogia sexului rătăcitor” de Cristina Vremeș, *cartileluitebieru5.blogspot.com*, 2021;
Mihai Buzea, „Copilul de aur”, *coddepoveste.ro*, 2024.

Premii:

- *Premiul pentru Debut* acordat de Filiala București-Proză a Uniunii Scriitorilor din România, 2021;
- *Premiul pentru Debut în Proză*, *Premiile „Sofia Nădejde”*, 2019.

Addenda

Elena BUICĂ

Cunoscută ca „Buni” în cercurile literare din Canada, s-a născut în 3 ianuarie 1933, în comuna Țigănești, județul Teleorman. Din anul 1964 este absolventă a Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Din anul 1998 locuiește în Toronto, Canada.

1.

Consider că mi-am păstrat românitatea și crezul artistic de-a lungul anilor, dorind ca acestea să stea la baza scrierilor mele, în care mă aflu în dialog imaginar cu cititorii români. Am încercat să pun în valoare armonia și noblețea limbii române transmițând adesea bucuria de viață. Am păstrat bine legătura cu România, vizitând-o aproape în fiecare an câte două luni. Prietenii din țară mă numesc „Ambasadoarea sufletului românesc.” Cu toate acestea, influența mediului înconjurător

se strecoară pe nevăzute în viața fiecărui emigrant, de multe ori benefic. Impetuoșitatea balcanică cu care am venit pe parcurs s-a domolit, Canada mi-a dat un echilibru mai stabil al cumpenei gândirii, m-a ajutat să înțeleg importanța unei vieți trăite din plin, cu mai multă bucurie și mai puține regrete, deoarece această țară e mai aproape de normalitate și astfel, scrierile mele sunt tonice, solare, încărcate de energie pozitivă, așa cum este climatul acestei țări. Deși trăiesc cel de al 92-lea an de viață, inima mea tresaltă de nevoia primenirii prin comuniune, dragoste și aprecierea celor două țări.

2.

Mijloacele tehnice au schimbat mult modul de a comunica pe toate meridianele pământului. Astfel, informațiile sunt la îndemână oricui, iar populația României are acces la informații din oricare colț de lume. Consider că a nu scrie ținând cont de realitățile și așteptările din România este doar vorbă în vânt. Oricât ai fi de informat, intuirea și adecvarea la orizontul României se impune de la sine.

3.

Metropola Toronto are grupări literare, dar nu suficiente, ne lipsește un local pentru întâlniri. Eu fac parte din grupul revistei de cultură al „Observatorului”, la care am o rubrică permanentă, intitulată „Între două lumi”. O parte din întâlniri sunt organizate de Consulatul din Toronto. Bisericele își au și ele un important rol. După slujbă, românii se retrag într-o sală în care fac schimburi de idei din care nu lipsesc cele literare. O săptămână din vara fiecărui an este dedicată scriitorilor români de pretutindeni care se întâlnesc la „Câmpul românesc” din localitatea Hamilton. E o mare sărbătoare a literaturii. Lunar ne întâlnim și discutăm pe Zoom, întâlniri organizate de Cenaclurile literare „Mihai Eminescu” și „Destine literare” din Montreal, iar în USA de cenaclul „Mircea Eliade” din Denver-Colorado. Sunt mult mai multe.

4.

Consider apariția publicațiilor literare o mare binefacere, căci inimile cititorilor tresaltă de dorința primenirii prin cuvânt, chiar dacă nu mai simt atât de puternic suflul pasiunii lecturilor pe nerăsuflete de odinioară. În primul rând, pentru mine este revista *Vatra veche*, acea vatră pe care o socotesc a țării întregi deși are identitatea în Târgu Mureș. Mă relaxez cu revista ieșeană *Booklook*, apreciez și revista craioveană *Constelații diamantine*. De remarcat și ținuta remarcabilă a unor publicații din orașe mai mici, precum *Climate literare* din Târgoviște, *Bogdania* din Focșani, *Caligraf* din Alexandria și încă altele.

5.

Ca peste tot în lume și în celelalte domenii ale vieții, istorie, politică, justiție etc., și literatura lasă impresia în mare măsură de degingoladă. Lipsesc direcțiile de dezvoltare ale literaturii, liniile directoare, principiile, punctele de vedere bine definite, nici spiritul literar al criticii nu are viață puternică, lipsește unitatea de vederi, niște criterii orientative, lăsând impresia că literatura se află în derută, că băjbăie anarhic, căutând buimacă drumul spre lumină, asemenea unei bărci lăsate în larg, fără cârmaci. Partea bună mi se pare că este aceea că se scrie mult și dacă peste timp nu rămâne nimic valoros literar, scrisul în sine este de o rară noblețe care modelează omul.

Mărturisire

Scrisul ca mod de a exista

În etapa mea de viață aflată acum pe înserat, mi-a izvorât în cale scrisul. Îmi face mai vizibilă lumea pe lângă care trec, degajă o libertate a spiritului. Mulțumesc adânc întâmplării care mi-a scos în cale acest dar, căci, la rândul lui, scrisul a dat naștere unei alte etape de viață, cu trăiri în care zace ceva sacru și teribil de frumos. Treptat, scrisul a devenit un mod de a exista, a devenit bunăstarea mea sufletească. Este singura avere pe care o am, este singurul meu belșug, de care depinde existența mea. Scrisul este casa în care locuiește sufletul meu, este timpul și spațiul în care călătoresc gândurile mele, este terenul pe care viețuiesc și pe care lupt să ridic cât mai sus măreția sufletului și împăcarea cu mine însămi. Este lupta de a scoate la lumină înțelesuri spirituale tainice pentru a le împărtăși semenilor mei, pe scurt, este chiar rațiunea de a fi. Prin scris ajut mintea să fie mai proaspătă, mai creatoare. Scrisul îmi activează imaginația, fantezia, zborul minții, declanșează procesul unor îndelungate meditații.

Astfel, mi-am deschis sufletul și lumea poate să umble slobodă prin el. Scrisul degajă o libertate a spiritului de a se orienta spre tot ce-l înconjoară și face lumea mai frumoasă și mai interesantă. Mă încântă puterea muzicală a cuvintelor și a imaginilor create prin cuvinte. E un exercițiu al puterii de a mă transfera, de a crea armonie din cuvinte, de a le da viață și culoare.

Mă transfer dincolo de cuvinte pentru a dezvălui ceva din universul existențial: dragostea de frumos și adevăr, înfrățirea omului cu natura, dorul și jalea, setea de viață brăzdată uneori de trăsnete durerii, neliniștea trăirilor scurgerii ireversibile a timpului, contorsionatele trăiri ale adaptării la noul mod de viață pe pământul strămutării... Scriu despre frumusețea operelor scriitorilor noștri și, din vacanțele mele, despre frumusețile pământului, adevărate colțuri de Rai în care Bunul Dumnezeu a revărsat minunățiile Sale, iar mintea omenească s-a întrecut pe sine.

Scriu având în minte prietenii cărora mă adresez, dar și cititorilor care au răbdarea să se aplece asupra scrisului meu și pe care îi socotesc tot prietenii mei, chiar și atunci când au puncte de vedere diferite de ale mele, căci, într-un anume fel, și ei mă stârnesc pe mine tot timpul și mi-amintesc de tabloul larg al diversității umane.

Eu îi am în vedere chiar și pe acei prieteni care s-au înălțat în lumea seninului deplin, fiindcă și cu ei pot comunica într-un anume fel. Nu există nicio opreliște a gândului de a se înălța până la ei și gândurile trimise lor se întorc la mine cu un răspuns, ca un ecou, conform firii lor pământene de odinioară. Cuvintele sunt pentru mine un fel de scară pe care pot urca oricât de sus, sau în viitor, pot coborî până în adâncuri, chiar și la acelea ale sufletului nostru.

Prin scrierile mele adie uneori fie un duh arhaic, semn de prețuire al strămoșilor noștri, fie câte o pală de romantism, chiar dacă astăzi se scrie după alte rosturi. Trăim prea trepidant într-o lume a reclamelor ostentative, prea sufocați între zidurile betonului și ale sticlei care sting treptat umanismul din noi, iar tehnologia comunicării mai mult ne însingurează și ne sărăcește trăirea interioară. Dacă nu m-am scuturat total de romantism,

este și din convingerea că romantismul înobilează, umanizează, apropie mai mult oamenii între ei, dă aripi minții și sufletului, dă speranțe, încântă, dă frumusețe înfloririi florilor, înfrunzirii frunzelor, șoptitului șoptelilor, sunetului cântecelor de care fiecare suntem însetați, ne dă vibrația caldă a nostalgiei, chiar dacă nu vrem să arătăm. În fiecare din noi stăruie peste timp urme de parfum, de cuvinte nerostite, de amintiri de spus în singurătate, de șoapte abia îngânate. Dumnezeu ne-a dat și această mare minune, amintirea. Nimeni și niciodată nu-și scoate din minte amintirile scumpe și dragi, adevărate comori de trăiri care înseamnă frumosul, iubirea, ființa, viața, adică totul. Amintirile seamănă adesea cu ilustratele de demult, la care îți arunci ochii din când în când, atras de vraja închisă în ele și te lași rostogolit în starea de bucurie și trăire profundă ca în momentul trăit atunci, dacă nu chiar și mai profund. Te lași sedus de amintirile cu parfum narcotic ce te îmbie să-ți deslușești memoria îndepărtată. Au uneori calități terapeutice, un fel de pansament alinător peste răni usturătoare. Când întâmplările vieții mă împing în vreun unghi mort, când nu mai găsesc în mine ceea ce îmi dădea curaj și forță, scrisul mi-a sărit în ajutor adunând într-un mănunchi firele nevăzute ale altor chemări spre viață. El a fost acela care m-a ajutat să-mi revin, să-mi regăsesc izvorul de viață și de bucurie. Ajutată de scris, nu mă poate opri nimeni să trăiesc în dimensiunile pe care le doresc.

Scrisul nu poate să fie un strigăt în pustiu, trebuie să aibă un ecou și cuvintele bune care-mi vin din partea cititorilor sunt bucurii de o esență specială. Comunicarea prin scris cu semenii mei nevăzuți, mai ales cu cei care își notează pe agenda zilnică împlinirea faptelor bune și iubirea, a devenit pentru mine esențială.

Dacă n-ar fi fost o veche năzuință a mea, această îndeletnicire ar fi fost o cutezanță. Scrisul, ca și viața, are căi întortocheate, greu de descifrat, e un labirint cu infinități ascunse în textul literar. Deși stau singură la masa de scris, în spatele meu fojgăiesc o mulțime de alter ego-uri care se iau la harță.

Scrisul presupune, pe lângă inspirație și un strop de îndrăzneală, efort continuu, chiar și un strop de umilință care să îngăduie exigenței puterea de a anula multe rânduri în favoarea limpezimii și luminii. Scrisul îți cere strădania continuă să dezlegi câte ceva din sensurile mai adânci, ori din imperfecțiile rânduielilor omenești, să descoperi mereu unghiuri noi din care să privești lumea, să găsești sensuri noi, să surprinzi esența, nota particulară. Scrisul îți cere să proiectezi lumini în colțurile obscure ale sufletului, să surprinzi fapte de tot felul și mai mari și mai mici, nuanțele lor ascunse și ignorate relevând multitudinea diversă a omeneșului. Scrisul îți cere să ai puterea de a ocoli locurile bătorite, stereotipiile verbale și multe altele mai cere scrisul și nu le poți avea întotdeauna gata să te slujească. Nu de puține ori simt cum se strecoară pe lângă mine acele trecătoare momente ale vieții pe care tocmai voiam să le prind în scris și, după un timp, chiar să le văd strălucind în scrierile semnate de alți autori.

Conștientizarea propriei limite este de multe ori apăsătoare și chiar dureroasă. Reușita în scris se plătește în fel și chip și, nu de puține ori, propriile-mi slăbiciuni îmi răsăd sub nas. Realizările cer jertfă proporțional cu importanța lor.

Nu știu cât reușesc din tot ce am îndrăznit să împlinesc, dar am în minte cuvintele lui Th. Roosevelt: „E greu să pierzi, dar este mult mai rău să nu fi încercat niciodată să reușești.” Oricât de puțin însemnate sunt scrierile mele, ele tot înseamnă

mai mult decât o tăcere vâscoasă lăsând beznele să acopere ceea ce odată a însemnat viața. Nerostitul nu aduce decât întunericul și viața ne oferă atâtea aspecte care nu trebuie să fie uitate. Știu că scrierile mele nu vor ajunge în piscul literaturii, dar chiar numai un mușuroi de le-am socoti și tot înseamnă mai mult decât platitudinea drumului de viață care vine de nicăieri și merge nicuinde.

Indiferent cât loc vor ocupa în viitor scrierile mele, știu că acum că ele îmi creează momente de bucurie deplină, o bucurie rotundă, a împlinirii, mă pun la întrecere cu mine însămi. Scrisul va rămâne pentru mine până când mă voi îmbrățișa cu zarea cea eternă o permanență, o stare de frumusețe a sufletului, un exercițiu spiritual în care adesea uit de toate și chiar de mine, un spectacol al luminii în care încă exist, va rămâne cuprinderea gândurilor și ritmul inimii cu bătăile aripilor spre frumusețile întâlnite în cale.

Sebastian DOREANU

Născut la Brașov, la data de 8 octombrie 1969, Sebastian Doreanu locuiește în Denver, Colorado, SUA, fiind jurnalist cultural, scriitor și promotor al literaturii române în spațiul american. A fondat, în 2010, împreună cu Simona Sîrghie, *MECA - Mircea Eliade Cultural Association*, cenaclul și biblioteca românească cu același nume, în orașul Frederick din Colorado. A fost Președinte (2014 - 2018) al asociației românilor din Colorado *RAFA - Romanian American Freedom Alliance*.

Răspunsuri:

1.

Pentru orice român care a ales să trăiască în altă țară, de fapt, pentru oricine face o schimbare majoră în viață, și trebuie să recunoaștem că emigrarea este o asemenea schimbare, are loc o transformare, atât la suprafață cât și la nivel mental. Cu toate că se vorbește foarte mult în zilele noastre despre globalizare, există totuși un „bagaj” educațional și comportamental caracteristic fiecărei regiuni/țări, bagaj pe care fiecare persoană îl înmagazinează și pe care-l duce cu sine în locul în care a ales să trăiască. Pentru unii adaptarea este mai ușoară, pentru alții mai dificilă, în funcție de așteptări, speranțe, realizări. Fără îndoială că se păstrează legătura cu țara de origine, informațiile circulă, interesul față de ce se întâmplă „acolo” poate fi mai ridicat sau mai scăzut, de asemenea orientat spre direcții diferite. Un scriitor, de exemplu, este mai interesat să afle informații culturale, un antreprenor caută informații economice, un microbist vrea să știe dacă Steaua bate pe Dinamo. Dar, în același timp, informațiile din țară sunt „filtrate”, sau mai bine zis corelate cu cele de aici, din noua „vatră” informațională. Dacă în domeniul sportiv impactul este minor, sper să nu citească rândurile acestea „câinii roșii” (Sic!), pentru un economist, un scriitor sau un jurnalist este foarte important să le integreze trendului global, să vadă imaginea completă, de ansamblu, să le poată înțelege corect, să le analizeze critic, mai ales în aceste zile, când bombardamentul informatic a ajuns la cote de neimaginat. Distanța te face să privești altfel lucrurile/evenimentele aflate/petrecute „acolo”, mai ales când ai, cum am spus, termeni de comparație.

2.

Toate articolele pe care le-am scris, și sunt câteva sute,

le-am trecut printr-un filtru propriu, filtru care poate fi rezumat în felul următor: a). mi-ar plăcea mie să citeșc un asemenea articol? b). este un subiect care merită tratat/prezentat ? c). contribuie cu ceva la orizontul de așteptare al celui care-l citește ?

Jurnalismul cultural, pe care-mi place să cred că-l practic, este un mod de a arăta că există o alternativă la materialismul economic (dar și dialectic!!) care ne înconjoară. Am speranța că mai există destul de mulți iubitori de cărți, de dezbateri culturale, de schimburi de idei. Gelu Ruscanu nu e mort iar „jocul ielelor” nu s-a încheiat, doar s-a modernizat. Ce propun, de multe ori în articolele mele, este o întoarcere spre trecut, de unde să învățăm. *Historia Magistra Vitae*. Încerc o „dez-vrăjire” de la poleiala care ne înconjoară, care ne orbește, pentru a vedea dincolo de ea. Lectura cărților este un alt mod de a păstra umanitatea din noi.

3.

Atât în Statele Unite, dar și în Canada există asociații literare/culturale românești și au existat de la începutul așezării românilor în „Lumea Nouă”. S-au scris cărți despre aceste asociații, numeroase articole în ziarele din exil și mai nou din țară. Florin Manolescu a publicat o Enciclopedie și tot nu a reușit să cuprindă tot. Câteodată o singură persoană devine o instituție culturală. Să nu uităm că Ștefan Baciu, el singur, în Hawaii, a reprezentat cultura română acolo decenii întregi. Mai de curând, în North Carolina, Vavila Popovici a fost un asemenea „lone ranger” al culturii române în statul respectiv. Din păcate doamna Popovici s-a stins anul trecut și în România nu se știe absolut nimic despre ea, deși a publicat două duzini de cărți în limba română, pe cont propriu.

Dintre asociațiile culturale care activează în prezent, am să enumăr doar trei, din America, cu speranța că despre cele din Canada vor scrie prietenii din Montreal sau Toronto care au acceptat să participe la acest dosar tematic.

Așadar, la New York funcționează de peste trei decenii Institutul Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă, condus de preot profesor dr. Theodor Damian, având în componență și Cenaclul „Mihai Eminescu”. Pe la acest cenaclul, cred ca

pot spune cu siguranță, au trecut cam toți oamenii de litere români din America. De asemenea, scriitorii români din țară care ajung în marea metropolă americană. De patru ori pe an se publică revista „Lumină lină” (Gracious Light), și anual revista „Symposium”, care este o revistă de specialitate (filosofie-teologie). Până de curând apărea, sub egida aceluiași institut, și revista „Medievalia” unde se publicau materiale de istorie românească.

Aici, în Colorado, există trei asociații româno-americeane. RAFA – Romanian American Freedom Alliance, înființată în decembrie 1989, în timpul revoluției din România, având ca scop ajutorarea persoanelor nevoiașe din țară, organizarea unui Festival Românesc (anul acesta se va desfășura ediția a XXVI-a) și prezentarea culturii române și a tradițiilor românești americanilor din aceste locuri. Timp de două decenii am ocupat funcția de director cultural al acestei asociații.

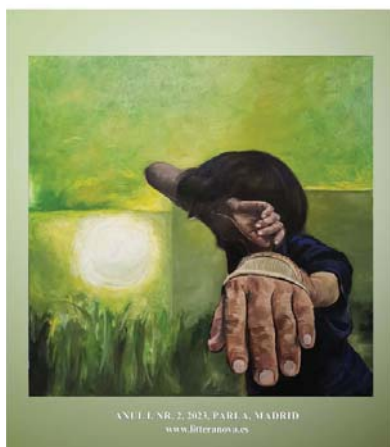
Bucharest Inside the Beltway este o asociație culturală româno-americană pornită de Cristina Bejan pe când se afla în România, cu o bursă Fulbright, în urmă cu două decenii. Când s-a mutat în Colorado, câțiva ani în urmă, venind de pe coasta de est, pentru a prelua un post de profesor la Metro State University, a mutat și asociația aici. Activitatea pe care o desfășoară se întinde pe mai multe paliere, atât de promovare a unor acțiuni sociale prin literatură, teatru și poezie în special dar și de promovare a scriitorilor români din Statele Unite care au decis să publice în limba engleză. Bineînțeles nu sunt ocoliți nici scriitorii care publică în limba română.

În anul 2010, împreună cu Simona Sirghie, din Erie, Colorado, și ajutați de prof.dr. Anca Sirghie de la Universitatea din Sibiu, am pornit Cenaclul „Mircea Eliade” de pe lângă biserica Sf. Dimitrie cel Nou din Frederick, Colorado. Întâlnirile s-au desfășurat, până în anul pandemiei, în sala socială a bisericii respective, la diferite intervale de timp. Ideea a fost de a prezenta comunității românești din Colorado aspecte mai puțin cunoscute din istoria poporului român și din literatura română, de a prezenta noi apariții editoriale și, totodată, în măsura posibilităților, organizarea unor întâlniri cu scriitorii români din Statele Unite, Canada și România. Am avut alături de noi, de-a lungul anilor, câțiva scriitori, unii dintre ei chiar și-au lansat în premieră cărțile la cenaclul nostru. De asemenea am avut bucuria să descoperim în mijlocul nostru scriitori care au debutat în cadrul cenaclului și care, în timp, și-au publicat cărțile. Îi amintesc aici pe Mircea Hortensiu-Tomuș, Cristina Miller, Alexandru Marian-Almar, Ingrid Fotino, Florina Opran, Cătălin Pavel, Florian Stone Wells.

Când a izbucnit pandemia am continuat să ne întâlnim pe platforma on-line zoom. La fel au procedat și colegii noștri de la cenaclul „Destine Literare” din Montreal. În felul acesta am reușit să devenim un cenaclul cu deschidere în întreaga lume unde se află români. Am avut invitați scriitori și oameni de cultură chiar și din Australia, nu mai vorbesc de continentul european sau America și Canada. Pe lângă conferințele la subiectele anunțate în prealabil, de fiecare dată avem invitați scriitori care să citească din opera lor, iar un punct important în desfășurarea programului, de fapt cu asta începem fiecare întâlnire, este timpul alocat prezentării de noi apariții editoriale. În felul acesta scriitorii români din diferite locații geografice pot afla despre realizările confrăților într-ale scrisului. Pentru cei interesați, întâlnirile cenaclului nostru au fost înregistrate și se găsesc pe platforma youtube. Despre cenaclul nostru s-au exprimat laudativ scriitorii din țară și din afară și am avut

revistă de cultură
LITTERA NOVA

bucuria ca activitatea noastră să fie recunoscută prin două invitații de dialog la Radio România Cultural Internațional.

4.

Într-adevăr, multe publicații sunt accesibile online. Eu, recunosc, prefer să citesc în continuare reviste (și cărți) tipărite. Este unul dintre motivele pentru care, alături de cenaclul „Mircea Eliade” am pornit și o bibliotecă românească cu același nume. Am primit și primim donații din partea scriitorilor și editorilor. Primim regulat reviste din România sau din alte țări, publicate în limba română de către diferite organizații culturale. Bineînțeles, în timpurile noastre, existența publicațiilor online ajută la o mai rapidă circulare a informațiilor. Una este să citești revista (online) în ziua în care este publicată și alta să aștepti câteva săptămâni până varianta tipărită trece oceanul (și jumătate din continentul american!). Întotdeauna ceva se pierde când altceva se câștigă. Printre revistele românești pe care le consider importante pentru menținerea contactului cu ce se petrece în literatura din țară le-aș menționa, în primul rând, pe cele care au tradiție în domeniu: *România literară*, *Apostrof*, *Luceafărul*, *Observator cultural* (aici, din păcate, am observat în ultimul timp o alunecare spre politizare – nu este ceva rău dar, după părerea mea, este o direcție în defavoarea literaturii), *Tribuna de Cluj*, *Vatra*, *Convorbiri literare*, *Familia*, *Vatra Veche*, *Steaua*. Alături de acestea, de nivel național, sunt multe alte reviste foarte bune, din păcate puțin cunoscute și care se găsesc doar local. De aceea, de câte ori ajung în România îmi place să călătoresc în diferite orașe în căutare de reviste interesante. Sunt foarte multe și foarte bune. La fel și cele publicate în afară, din care amintesc cu plăcere *Destine literare* de la Montreal sau *Itaca* de la Dublin. De fapt, una dintre edițiile cenaclului nostru a fost dedicată viitorului presei scrise și am avut invitați peste douăzeci de editori de la diferite publicații românești din întreaga lume. În *Steaua fără nume* a lui Mihail Sebastian există o replică de genul „o gazetă trăiește o oră, o zi, moare după ce a fost citită”. Cred că s-a înșelat. Revistele trăiesc bine mersi în biblioteci și sunt răsfoite în continuare.

Qvo Vadis Cancel Culture?

Conform Dicționarului Webster, *cancel culture* ar fi practica sau tendința de a boicota în masă, de a se manifesta dezaprobarea printr-o presiune socială asupra cuiva sau ceva. Dicționarul Oxford spune mai mult: practica excluderii cuiva din viața socială sau profesională, printr-o rupere totală a legăturilor de comunicare, reale sau online, pentru faptul că a spus sau a făcut ceva cu ce nu suntem de acord. Iar Encyclopedia Britannica pune cireșa pe tort cu: retragerea, anularea suportului pentru indivizi și pentru munca lor, datorită unor opinii sau acțiuni inacceptabile pentru ceilalți. Dacă traducem în limba română *cancel* prin anulare, găsim în DEX verbul (a) *suprima*. Ce poartă larg deschisă oferă această nouă mișcare progresistă, pe unde poate intra o nouă dictatură, și ce departe suntem de Voltaire cu a sa apoteogmă: *Nu sunt de acord cu ceea ce spui, dar voi apăra până la moarte dreptul tău de a o spune*. Se pare că omenirea nu învață nimic din istorie. Ideologiile și-au găsit întotdeauna câte o *cancel culture* pe care să o pună la treabă, o armă prin care să *suprime*.

Ce altceva, dacă nu o *cancel culture* a fost acțiunea faraonului Akhenaten de a renunța la tradiționalul politeism, de a ordona distrugerea statuiilor reprezentând vechii zei egipteni și înlocuirea lor cu o singură deitate, Aten, zeul solar. Iar fiul său, influențat de preoți, continuă cu un alt *cancel culture*, de data asta împotriva tatălui său, distrugând tot ce a construit acesta, sfărâmându-i statuii, efigii, stelae și temple, ștergând numele lui din lista faraonilor astfel că, timp de 5000 de ani, Akhenaten a dispărut din istorie, până în secolul XIX, când a fost descoperită Amarna, capitala construită de el. Mai mult, fiul și urmașul său la tron, pentru a *suprima* orice legătură cu erezia tatălui, și-a schimbat numele din Tutankhaten în Tutankhamun, așa cum este cunoscut astăzi.

Și pentru că vorbim de erezii, să amintim o altă *cancel culture*, cunoscută sub numele de iconoclastism, acțiune pornită de împăratul bizantin Leon al III-lea, începând cu anul 726, de distrugere a icoanelor, o *cancel culture* care a durat, cu intermitențe, până în anul 843.

Revoluția Franceză de la 1789 rămâne, fără îndoială, o schimbare în istoria umanității, venită însă în raniță nu doar cu bastonul de mareșal dar și cu o nouă formă de *cancel culture*. O cultură a *suprimării*, începută cu scoaterea regilor și reginelor din istoria Franței, practic cu profanarea rămășițelor regale din criptele de la Saint Denis și aruncarea lor în Sena, continuată cu *suprimarea* completă a timpului dinaintea revoluției și începerea unui ev luminos, spre diferență de *evul mediu întunecat*. Astfel, vechiul calendar este înlocuit cu unul nou, din care sunt eliminate orice referințe religioase. Anul unu al lumii noi începe la 22 septembrie 1792, data echinocțiului de toamnă, precum în zodiac (și putem vedea aici o influență francmasonică, în continuarea alchimiștilor iluminați), avea tot 12 luni dar erau eliminate săptămânile. Luna avea 30 de zile, împărțite în 3 decade, iar lunile primesc nume noi, în funcție de cum poate fi caracterizată perioada respectivă. De exemplu, luna Ventose, de la 21 februarie la 20 martie își datora numele anotimpului vântos, tot așa cum Germinal, de la 21 martie la 20 aprilie, era legat(ă) de germinația plantelor și a vieții. Este vremea schimbărilor, în care poezia își dă mâna cu nou venita în Pantheon, știința luminoasă, noul calendar fiind rodul matematicienilor Gilbert Romme și Gaspard Monge, astronomilor Joseph Jerome Lefrancois de Landale și Joseph Louis Lagrange, împreună cu poetul Fabre d'Eglantine.

Calendarul vremurilor noi a durat din 1792 până la 31 decembrie 1805. Știința intra astfel în istorie pe ușa din față dar o folosea, la nevoie, și pe cea laterală, prin invenția lui Tobias Schmidt, invenție ce a păstrat însă numele doctorului Joseph Ignace Guillotin. Timpul nu mai are răbdare, are nevoie de metode noi, vechea secure a călăului se retrage spre muzeul de istorie. Ghilotina, rezervată celor care se opun schimbării, va prefigura lagărele naziste și gulagul, așa cum revoluția franceză este bunica celor două ideologii hemofile ale secolului XX: fascismul, cu varianta germană nazismul și respectiv comunismul, cu varianta chineză maoismul. Venise vremea *ismelor*, care nu se mai mulțumeau cu un simplu calendar nou, în schimb anunțau Omul Nou, iar cei care nu intrau în tiparul propus de avatarii doctorului Frankenstein urmau să fie anihilați, *suprimați*, cu tot ce reprezentau ei. *Cine nu este cu noi este împotriva noastră!* Nu vrei să bați pasul de defilare, în lagăr. Patru picioare bun, două picioare pohor na Sybir. Ministerul Adevărului stabilește ce e bun și ce e rău. Nu-ți convine, plutonul de execuție așteaptă cu armele încărcate. *Dumnezeu a fost un plutonier*, a scris, la un moment dat, cel mai lucid om, Cioran. *Cancel culture* nazistă: renunțarea la tradiția iudaică a Europei, de asemenea la creștinism, întoarcerea la mitologia nordică a Walhalei. Omul nou va stăpâni Europa pentru o mie de ani. În partea cealaltă, mai simplu, religia este o invenție a claselor exploatare. Dumnezeu nu a murit pe vremea lui Nietzsche, pentru simplul fapt că El n-a existat niciodată, spune cursul scurt de marxism leninism. Dar și noua constituție din Bruxelles-ul contemporan, care a uitat de pilonul creștinismului la ceea ce este Casa Europa. Religia, un *opiu pentru popor*, îl citează Lenin pe revoluționarul Marx, care cerea anularea proprietății private, desființarea familiei, schimbarea omului, cum propune astăzi Charles Schwab, un fel de Marx - Engels *reloaded*, eminența cenușie a Davos-ului, în cea mai recentă carte a lui *The Great Reset*. Adică resetarea omului. Omul vechi, pe care l-au resetat Lenin și Stalin, omul vechi care nu era doar culacul, nobilul rus, dar și occidentalul, cel care avea solzi pe ochi și nu putut vedea *lumina de la răsărit*. Lumea nouă începea, pentru a câta oară, la 7 noiembrie 1917, o lume nouă care *suprimă* din start tot ce este vechi. Toate au *germinat* acum, în brava lume nouă: Alexandru Popov a inventat radioul, nu Marconi; Jean Baptiste Lamarck și Gregor Mendel n-au descoperit nimic în știința genetica, adevăratul descoperitor este Trofim Lisenko iar noul Dumnezeu este Stalin. Mai modest, Mao se mulțumește cu rolul de întemeietor. Înaintea lui nu a existat nimic, cinci mii de ani de istorie chineză au fost *suprimați* pur și simplu, viața între Yangtze și Huang He a început odată cu el, cu Mao, iar pentru cine are o altă părere, direcția Laogai, echivalentul chinez al gulagului sovietic. Cel mai simplu pentru anularea unei idei este să anulezi creatorul și transmitătorul ei, omul care gândește. *Dubito ergo cogito!* Dar ideologiile nu au nevoie de *cogito*, ideologiile nu au îndoieli, au doar certitudini, marșul lor triumfal are în frunte Adevărul Absolut, răspândit în fiecare zi la televizorul de seară. *Nu sunt cu mulțimea nici când are dreptate*, spunea același gânditor, bolnav de luciditate. O mulțime care așteaptă doar directive. Clopoțelul lui Pavlov a fost înlocuit cu *digital media*, pentru a-l *suprima* pe cel care nu-i este pe plac: fascist, nazist, rasist, ist, ist, ist. *Secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc!* S-a înșelat Marlaux? Ne apropiem de mijlocul secolului și până acum vedem doar o proliferare a ideologiilor. Scos din sfera politicului, dar sprijinindu-se pe acesta, *zoon politikon*-ul de astăzi nu mai vrea să construiască nimic: nici un imperiu milenar arian, nicio patrie a proletarilor din toate țările uniți-vă, vrea doar să dărâme. Orice și pe oricine. Și nu-i plac multe: statui, tablouri,

monumente, biblioteci, cărți. Oricine, adică cei care gândesc, nu diferit de ea sau el sau ei, ci diferit de Ministerul Adevărului. *Groupthink*-ul a înlocuit gândirea individuală. S-a vorbit mult despre arderea cărților în Germania nazistă, mai puțin despre asemenea *451 fahrenheit*-uri în țările comuniste. În 1948 apare romanul lui George Orwell *1984*, în același timp când în România este tipărită broșura *Publicații interzise până în mai 1948*. Opt mii de titluri dispar din biblioteci, urmate de alte două mii, *demascate* în suplimentele broșurii respective. Istoria este anulată, în locul ei se scrie alta, nouă. În *Răsună Valea și Drum fără pulbere*, în Universitatea unde Filosoful ajunge bibliotecar iar caloriferistul director de studii, la Pitești unde Omul Nou iese din teacul lui Mayakovsky. *Hey, teachers, leave those kids alone!* Durează, totuși, patru ani până când Mihai Roller își publică manualul de istorie ce rescrie istoria unei țări și a unui popor. Toate ideologiile au nevoie de câte un *controller* și o *cancel culture*. Cea mai recentă, care face ravagii în universitățile de astăzi, de unde a ieșit în stradă, nu se diferențiază de cele trecute. Dușmanul? Cel care în ultimele sute de ani a împiedicat dezvoltarea altor popoare, cel care se opune astăzi tuturor minorităților; politice, religioase, sexuale, ce-și doresc o viață mai egală decât alții sub soare, dar nu pot din cauza lui, a vinovatului aproape perfect, cum se intitulează cartea lui Pascal Bruckner, în variantă românească, dar titlul în franceză este mai aproape de adevăr: *La construction du bouc émissaire blanc*, unde *bouc émissaire* s-ar traduce prin țap ispășitor, iar *blanc* prin Shakespeare, scos din programa cursurilor de literatură engleză, Mark Twain din literatura americană, Karl May din literatura pentru tineret, Heidegger din filosofie, Pitagora din matematică, *Pe aripile vântului* din istoria filmului iar Cristofor Columb din istoria Americii. Cărțile sunt interzise sau apărute cu note de subsol în care autorii sunt înfierăți, nu atât pentru ce au scris, cât pentru faptul că fac parte din cultura oprăntă. Statui demolate, nu contează că pe soclul lor scrie Robert Lee, Columb, Churchill sau chiar Gandhi, *cancel culture* este mai oarbă decât zeița justiției, iar balanța este înlocuită cu un târnăcop. Panait Istrati, întors din Rusia Sovietică, cu iluziile spulberate, scrie în *Sposedanie pentru învinși* despre cei care, gândind, vorbind sau scriind împotriva partidului unic își pierdeau dreptul la cartela de alimente sau de lemne pentru încălzit, nu mai primeau locuință, erau alungați din propriile familii și sfârșeau în gulag. În China de astăzi, odată cu introducerea recunoașterii faciale prin telefon, cei care se pronunță împotriva directivelor partidului nu mai pot folosi cardul pentru plăți, nu mai au dreptul să călătorească cu trenul sau cu avionul, sunt scoși în afara societății. *Hey, kids, leave those phones alone!* Ciudat că asemenea lucruri se petrec și în țările cu tradiție a libertății. Cartea scrisă de Mark Joseph și Dennis Prager *No safe space* prezintă fapte inimaginabile pentru societatea americană, societate a democrației și a primului amendament, unde profesori universitari sunt alungați din facultăți de studenți ofențați pentru că trebuie să învețe despre Dante, Napoleon Bonaparte sau Mircea Eliade. Voltaire a obosit răsucindu-se în mormânt. Cum pot comisarii noilor ideologii să ne convingă de Adevărul lor când există termene de comparație cu trecutul? Doar *suprimând* trecutul.

Cu toate astea, cultura *suprimării* din zilele noastre, ce copiază o altă *cancel culture*, a Parisului anului '68, e adevărat, la un alt nivel, pentru că viața reală se confundă tot mai mult cu cea virtuală, este doar unul dintre multele *experimente* petrecute în istoria umanității. Fără rezultate sau, poate, cu puține, pe termen scurt, pentru că spiritul liber triumfă întotdeauna. Este de ajuns, câteodată, doar o bătaie din picior: *E pur si muove!*

Marian ILEA

Ai nimănu și ai tuturor

Skoda Octavia oprise la frizeria din Solotvino, aproape de podul peste Tisa, de vama și de... casă. Solotvino, adică Slatina, mina de sare de lângă Sighet.

„Pe strada principală călătorul era îmbătat de mirosurile de cafea și de rahatul tăvălit în susan al turcului de peste drum”, zice frizerul. Scaun de stomatolog, scârțâind din toate șuruburile, dacă se rupe, dacă dau de pământ, vai de lombosciatica mea, vai de mine!

„Tuns scurt și dat cu pudră de talc pe ceafă, apoi bărbieritul cu apă rece”, prinde a povesti Ivan Ivanovici, frizer și tămăduitor cu vorbe. „O să te mănânce pielea capului măcar două ceasuri, așa se tunde și când am încorporat. Privește prin vitrină strada asta, altădată aromele puternice de tutun se strecurau în frizerie. Da, alte vremuri, alte obiceiuri, acum-a-i Ucraina, atunci era Cehoslovacia, apoi Uniunea Sovietică, înainte Austro-Ungaria. Ai nimănu și ai tuturor am fost și suntem. De la Iaremcea la Hust. Asta e, domnule. Au vrut cehii să ne dea României, în o mie nouă sute optzeci, pentru producția de sare a Ocenei preț de-un an. Românii au zis că n-au nevoie, că-și păstrează frontiera asta naturală cu Tisa și nu cu munții. Mai sus, la Iaremcea, a fost și Polonia”, vorbele bătrânului frizer ne învăluie. Șchioapătă ușor. Pornește radioul.

„Eram peste tot, domnule. Făceam bani. Comerț cu nasturi, ciorapi, prosoape. Armata. Vorbele care îmi sună și astăzi în urechi: «Țara are nevoie de armată», spuse în ungurește, rusește, cehește ori poloneză.

Am încorporat în Lemberg. Așa a fost. Alții la Debrecen, alții la Cracovia, la Brno ori Praga. După cum erau stăpânirile. La Lemberg erau două asistente medicale și-un doctor. «Dezbrăcarea», a zis doctorul. O blondă micuță, slabă, o brunetă grasulie și curioasă. Ne priveau în zonele păroase. Cu rigla ne măsurau mărimea, știi dumneata la ce... Aveau mânuși pe mâini. Atâția centimetri, atâția milimetri. Transpiram. Valeri Postunov, tovarășul meu din Grosswardein, a avut o erecție de zile mari. S-a apucat doctorul de răs și am scăpat de controlul ăla. Armata unde se împărțea un pateu în trei. Mâncam orice ne cădea înainte. Frizeria era la subsolul cazărării. Așa scria acolo pe o tablă: «Frizer și tămăduitor». Așa am scris și eu aici, domnule. Sunt apreciat de comunitate.

Apoi, Mozes, fotografii ăla, ne-a închipuit pe peliculă ca să ne aibă toate imperiile. Cu pulbere de magneziu care bubuia puternic la aprindere, de ni se închideau ochii și eram gata.

Am multe meserii. Mergeam de tânăr în Rusia, puneam radiatoare, eram instalator. Lucram de la om la om. Câștigam. Familia, ziceam atunci, e de bază. Copiii. Am trei. Doi la Moscova. Unul la Praga că-i pastor la «Martorii lui Iehova». Treaba lui, nu mă amestec. Până la lacul Baikal făceam o săptămână cu trenul din Munkacevo. Arhanghelsk, lângă Marea aia Albă. Stăteam șase luni. Bani. Și înapoi la familie. Aduceam grâu, păpușoi. Prima meserie de tâmplar am avut-o de la tata, apoi am fost electrician și asta de instalator am învățat-o singur. Da' frizeria mi-e dragă, stai liniștit, mă pricep, am învățat-o tot în armată, dumneata ești român de dincolo, eu de dincoace, dar omul unde s-a născut acolo trebuie să și moară. Și zidar am fost. Îmi era dor de casă, veneam. Acuma n-aș mai pleca. Îmi ziceam: Ivan Ivanovici, ăsta sunt

eu, mai importante sunt nevasta și familia decât banii. În afară pot fi banii. Vin în frizerie tot felul de inși, pun întrebări, trebuie să gândesc până să răspund, da' n-aș refuza pe nimeni. E de bază: să nu fii vânzător de oameni. Da' când nevasta era bolnavă, n-am dus-o la Ujgorod la operație. Nici vorbă. Tot la voi m-am dus. Adică la noi la Cluj, că-s mai buni doctorii ăia. Vine omul, uite dumneata, pune o întrebare și eu știu că are mai multe răspunsuri. Atuncea gândesc. Până nu gat, nu dau răspunsul, dacă greșesc, e treaba mea, că nu e treaba ta”, încheie Ivan Ivanovici. Apoi îmi spune, cu lumina pe față: „Te-am făcut mai tânăr cu zece ani”, își freacă mâinile și se apucă de măturat.

Minele de sare din Solotvino s-au închis. La „Muzeul sării” ajungi prin curtea vechilor exploatare. Barăci părăsite, fiare aruncate printre ierburi, lacul de sare. O cărare ce urcă până la casa directorului, lacătul de la poarta de intrare. Dacă e anunțat că sunt vizitatori, muzeograful vine de-acasă cu bicicleta. Are numărul de telefon pe poartă, sunăm, nu știe românește, noroc cu cameramanul care se descurcă în ucraineană. Apare după o jumătate de oră Margit, o tânără blondă, și ne deschide. E răcoros înăuntru. Câinele de pe lanț latră de parcă l-ar chinui foamea. Nu poți să privești în liniște. I-am dat douăzeci de grivne și tânăra s-a pus pe vorbit ca placa de pick-up.

„În anul o mie nouă sute șaptezeci și opt, în Solotvino a ajuns Robert Maxwell, unul dintre magnații de presă ai Angliei. Cel care a înființat «Maxwell Communications Corporation» și «Mirror Group Newspaper», și care mai avea patrusute de firme. Robert Maxwell s-a născut aici când era administrația ceahă, într-o familie de evrei. Se spune că serviciile de spionaj din lume îi spuneau «Domnul Știe-Tot». Robert Maxwell era prieten cu marii șefi de state.

Când l-a rugat pe Nichita Hrușciiov să-i aprobe să vină-n vizită la el acasă, acela l-a refuzat. Când în locul lui a venit Leonid Brejnev, Robert Maxwell a publicat la Londra două din cărțile liderului Uniunii Sovietice și Brejnev l-a primit în vizită. Brejnev a dat dispoziție ca portretul «englezului» să fie pus în «Casa Albă» din Teceu, în sala dedicată cetățenilor de vază care nu au uitat de unde au plecat și cu care se mândrește întreaga Uniune Sovietică.

În douăzeci și doi septembrie, anul o mie nouă sute șaptezeci și opt, în Solotvino a fost mare agitație. Sosea Robert Maxwell de la Lemberg sau Lvov. Au vrut să-l arate realizările poporului. Le-a spus că-și dorește să ajungă cât mai repede acasă. Mii de oameni l-au așteptat în centru. N-a avut nevoie de traducător. Vorbea românește, ungurește și cehește. S-a urcat la tribuna improvizată și a spus: «E foarte bine aici, în țara asta, dar trebuie reintroduse demonstrațiile de protest atuncea când e cazul, altfel nu se poate conduce o țară». L-au dus la restaurant. Se știa că-i plac femeile. Cea mai frumoasă chelneriță din regiune l-a servit, scăpând tava de emoție.

Robert Maxwell a oferit șazeci de milioane de dolari pentru refacerea drumului din cetatea Hustului și până-n Iaremcea. L-au refuzat. Le-a spus că măcar zece milioane să primească pentru refacerea canalizării și aducțiunii de apă în Solotvino. Nu puteau primi bani de la un capitalist. N-aveau aprobare.

L-au dus la Ocenele de sare și i-au oferit două statuete. I-au adus articole de îmbrăcăminte de la colhozul Dibrova. Viceprimarul de atunci era Iuri Iurevici, care mai trăiește.

L-au dus la primărie și Ana Andreievna Bihun i-a înmănat o copie după certificatul lui de naștere în care era înregistrat cu numele de: Mach Mendel Geršovici Ion Ludvig Hach, cutatăl Hersch Leibovici și mama Iankelovici Ruhtel. A roșit și s-a scuzat: «A trebuit să-mi schimb numele că așa erau vremurile».

L-au dus la locul nașterii lui. A întrebat dacă mai sunt în Solotvino cele trei sinagogi, i-au spus că două au fost dărâmate și-n a treia funcționează brutăria.

A recunoscut fântâna din fața casei și a plâns. S-a dus la podul de peste Tisa și a privit înspre Sighet. La plecare a spart o sticlă de șampanie în mijlocul drumului, pentru că dorea să mai revină acasă.

Pe strada principală a apărut, agale, groparul. Robert Maxwell l-a oprit : «Laszlo, tu ești ?! Nu mă recunoști ? Eu sunt Geršovici, colegul și prietenul tău». Au stat pe marginea drumului și au povestit.

A plecat. Nu s-a mai întors niciodată.

În anul o mie nouăsutenuăzecișu era pe iahtul lui «Lady Ghislaine». În patru noiembrie, la orele nopții, doi necunoscuți l-au imobilizat, i-au injectat în vena jugulară o bulă de aer. I-au aruncat trupul peste bord. După șaisprezece ore de căutări l-au găsit scafandrii. La zece noiembrie din același an a fost îngropat pe Muntele Măslinilor din Israel.”

Lui Margit i se încăleacă brusc vocalele peste consoane. A trecut efectul celor douăzeci de grivne. E bine îmbrăcată. S-a așternut tăcerea în muzeul sării. Mă uit la exponate, flori de sare, exploatări vechi din secolul optșpe, o hartă a drumului sării, panouri de onoare cu comuniști fruntași în producție. Găsesc în ultima cameră un dulap cu rafturi. Cărți de specialitate, răsfoiesc filele îngălbenite. Pe raftul trei, înghesuit în stânga, dau de un caiet subțire, câteva zeci de file. Cameramanul îmi traduce dedicația: „Domnului Robert Maxwell, cu adâncă venerațiune vă sunt...”

Am dormit în seara aceea la pensiunea din Solotvino. De dimineață, Margit mi-a xeroxat paginile de manuscris. Sunt chiar „Cronicile de la Herina”.

Odată acasă, l-am rugat pe bătrânul arhivar maghiar din Baia-Mare să-mi traducă manuscrisul.

„Indiferent cât costă, domnule”, i-am spus.

A zâmbit. În trei zile mi-a dat textul dactilografiat la un rând jumate, în românește. „Nu vă costă nimic, domnule Grigore, și oricând mai găsiți astfel de manuscrise, aduceți-mi-le”.

E treizeci septembrie două mii unsprezece. La „Mozi”, în Herina. M-a invitat parohul Chirilov Andreiuca. Am găsit o cameră ieftină la pensiunea „Maryelen”. În dimineața următoare sunt pregătit să pornesc pe străzile orașului. Parohul îmi prezintă pompierul de serviciu al cinematografului, unde rulează un film despre Cristos. Stă la bufet : batoane de ciocolată, răcoritoare, biscuiți, prăjituri. Într-un colț scrie cu creionul pe o hârtie prinsă de perete cu pioaneze: „Loc de ospățare într-un oraș de la răspântia unor drumuri”.

Parohul îmi povestește despre oamenii din Herina.

„Frații Mixel vindeau butelii cu gaz. Nu le lua nimeni. În Herina sunt lemne, focul se face în sobe. Iosif Mixel a ieșit din magazinul lui în Piața Centrală, în brațe cu o butelie. Când a deschis robinetul și a apropiat un chibrit aprins a izbucnit o flacără de cinci metri înălțime. «Am dovedit orașului că gazul

nu e periculos și că e bun pentru încălzit. Dacă tai pădurile nu poți avea lemne la nesfârșit», a zis Iosif către curioși.

«Nici gazul nu e pe vecie, Mixel», i-a răspuns unul, dând din mână a lehamite.”

Parohul Chirilov Andreiuca m-a adus dinaintea râului Rika. „L-au luat apele”, mi-a zis: două bărne de trecere țineau loc de pod. Era noapte, râul Rika se putea auzi, dar nu se vedea.

Andreiuca Chirilov (paroh): Lanțul ăsta de munți desparte țările. De la Iaremcea și până la Colomeea, de la Prut și până la Tisa, moșiile astea se cumpărau cu bani de aur, apoi se moșteneau. Odată cu armatele soseau și caii. Așa ne-am obișnuit. Erau folosiți la lupte ori la muncile cu pământul. Și pe pereții bisericii din Herina au apărut caii. Calul țâșnește din pământ, aleargă ca sângele și pulsează ca el, la amiază se odihnește. Soarele stă pe un tron, bea vin și își aduce aminte să vină să înveselească Herina. Caii albi ai zilei și caii negri care privesc în jos, spre cimitir. A fost greu pe-aceia, domnule. Când ne-a omorât Stalin caii, se pleca dincolo de Tatariv ori Iaremcea după caii de nuntă ori cei de înmormântare. Cum era cazul. Altfel era veselie mare ca roua din dimineață. La masa lungă rezemată de biserică aveau loc cei înstăriți, care-i aduceau pe săraci, orfani și dezmoșteniți să le dea pomană. Numele lor sunt trecute pe pereții bisericii.

Aici sunt patru feluri de neamuri. În alte locuri sunt mai puține. Avem neamuri de sânge, neamuri de cuscrie, neamuri de adopție și neamuri de fântăfire ce se fac pe un an de zile, fără act scris, pentru că scrisul se poate distruge.

Parohul Chirilov Andreiuca vorbea întruna în noapte, făcând să dispară vuietul Rikăi.

„Da, domnule Grigore, în Herina a trăit un fotograf cunoscut de la Cracovia până la Budapesta și Viena. Unul Mozes. Ieșea cu aparatul noaptea, pândea tinerii care se sărutau, bătrânii care-și beau romul de seară în bodegi. Alegea nopțile cu ceață și cu ploaie mărunță. Mi-a spus odată, la parohie : «Domnule paroh, umiditatea din aerul Herinei simplifică lumina». Fuma numai țigările care ardeau lent. «Eu, domnule paroh, glorific umbra deși totul depinde de lumină, până și umbra. Contează doar lucrurile care nu se văd, cele de dincolo de ceață și umbră.»

Pe-aici veneau oamenii din Galiția cu sarcină clară: pânneau în fiecare zi mari suprafețe de pădure, stăteau la unele crăpături din munte ca să vadă flacăra ce iese și joacă deasupra. Acolo se aflau zăcămintele de gaze, de petrol ori de aur. Își notau conștiincios în caiete. Dormeau la hotelul «Kiss Pipa». Imperiile alea aveau bani ca să plătească astfel de călători. După ce plecau ei, veneau specialiștii care dădeau găuri prin pământul din jur.

În Herina fiecare paroh primește învățătură de la cel căruia i-a luat locul. Totul e legat de unghiul astronomic de șaizecișidoi și șaizecișiopt de grade care ține de călătorirea verii din șase și până la Paisprezece august. Atuncea soarele intră pe fereastra îngustă din altar și prin raza lui se face în acele zile legătura cu...”

Cuvintele parohului au fost brusc luate de curgerea năvalnică a Rikăi. Plouase mult în munte. M-am întors singur la pensiune.

Aveam încă în urechi vorbele lui gălgăite de răs: „Măine vei vedea tridimensională pictură: «Madona cu pruncul» din Herina, plus vulturul cu două capete care poate privi soarele cu ochii, domnule... Mai e o Madonă la Paris, dar aceea nu ține-n brațe nimic”.

Iulian BOLDEA

Leon Volovici, adevărul și ideologiile

Scriitor evreu din România, Leon Volovici dovedește, în cărțile sale, o exigență a clarificării unor probleme controversate, ca întemeieri ale scrisului de maximă stringență. Intelectual de ținută și anvergură, Leon Volovici s-a făcut remarcat ca istoric literar cu pregnantă vocație etică, printr-un demers al probității și preocupării față de temeiurile adevărului. Absolvent al Liceului Național din Iași, licențiat al Facultății de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1962) și doctor în filologie al aceleiași universități (1975), Leon Volovici a fost profesor în comuna Bivolari (județul Iași), iar apoi cercetător științific la Institutul de Filologie „Al. Philippide” din Iași. În 1984, Leon Volovici se stabilește în Israel, ca cercetător la Institutul „Yad Vashem” pentru studierea Holocaustului (1984-1989). Din anul 1989 a fost cercetător la Universitatea Ebraică din Ierusalim. Volovici a debutat în „Iașul literar” (1964), și a colaborat la reviste importante: „Anuar de lingvistică și istorie literară”, „Cahiers roumaines d’études littéraires”, „Convorbiri literare”, „Cronica”, „Iașul literar”, „Revista Culturii Mozaic”. Cartea de debut, *Apariția scriitorului în cultura românească* (1976) cuprinde analize și interpretări de critică și istorie literară cu caracter aplicat, înclinate spre rigoare și claritate. Timbrul afectiv al autorului este în mod constant resorbit de reliefurile unei scriituri sobre, metodice, temeinice, chiar în cazul unor teme sensibile, precum „problema evreiască”.

Detășarea epistemologică față de obiectul de studiu este programatică, cum este și distanțarea față de sine, autorul găsim mereu un punct de echilibru, de echidistantă înțelegere și edificare a unei construcții critice dedicată căutării adevărului. O căutare nelipsită de rătăcirii, ocoluri, ezitări. Două teme esențiale l-au marcat pe Leon Volovici: „apariția scriitorului” și „problema evreiască”, teme adesea controversate, greu de limpezit, chiar inhibante, teme ce necesită luciditate, spirit critic, pasiune a interogației și rigoare demonstrativă.

Norman Manea și Leon Volovici la Ierusalim, în 1999

Apariția scriitorului în cultura românească (1976) își propune să limpezească problema apariția și evoluția scriitorului în cultura noastră, „în perioada de formare și consolidare a literaturii române moderne”. Autorul pornește de la o distincție importantă, între apariția scriitorului și apariția literaturii culte, domenii convergente, cu motivații și cauze diferite, reliefate cu acuratețe: „Nu e vorba de apariția literaturii noastre culte (fără a se socoti astfel, Dosoftei este deja un mare poet, Ion Neculce sau Antim Ivireanul – mari scriitori), ci de formarea ideii de poet și a ideii de scriitor. Începem încercarea de sinteză din momentul în care cel care scrie nu se consideră nici cronicar, nici istoric, nici comentator de texte religioase sau de morală (el fiind, totuși, scriitor sub raportul expresiei artistice, deci din punctul nostru de vedere), ci autorul unor opere mai mult sau mai puțin de ficțiune, de creație. Primii scriitori ar fi deci cei care compun opera literară, reflectând, în același timp, asupra actului lor, știind că fac «literatură» (chiar dacă nu o numesc astfel), pentru propria lor «desfătare» sau cu intenții moralizatoare și patriotice”. Leon Volovici observă modalități, forme și căi de modernizare a culturii române, care conduc la autonomizarea literaturii, delimitându-se apariția unei noi „categorii intelectuale și artistice – scriitorul”. În demonstrația sa, autorul reliefează acele elemente „din opera literară sau din mărturiile lăsate” care au putut să releve „o atitudine, o mentalitate, un punct de vedere în legătură cu ideea pe care și-o face scriitorul despre menirea sa”. Este subliniată importanța textelor și contextelor programatice, în care scriitorii își exprimă opiniile despre actul scrisului, despre condiția și rolul celui care scrie în context social-istoric. Expresie a unei „conștiințe colective”, scriitorul își asumă repertoriul profesionalizării scrisului prin propriile creații cu reflecții programatice mai mult sau mai puțin subliminale, sau prin interogații explicite cu privire la statutul său estetic, social, moral etc., interogații necesare pentru situarea sa optimă în spațiul cultural.

Cartea *Ideologia naționalistă și „problema evreiască”* (1995) valorizează o temă mult mai sensibilă, tematizând raportul dintre scriitură și ideologie, dintre intelectuali și istorie. E un subiect delicat, sensibil, controversat, dacă ne gândim la implicarea în sfera ideologiei naționaliste a unor intelectuali din „tânără generație” a anilor '30 (Vulcănescu, Eliade, Cioran, Noica). Examinarea lucidă a antisemitismului în cultura și în societatea românească este necesară, cu toate dezavantajele ce decurg din perspectiva imaginii culturii românești care, privită prin prisma temei antisemitismului, poate fi „neavantajoasă”. Este necesar un examen sever și exigent al acestei teme, în deplinătatea și în adevărul ei, fără duplicități și compromisuri, în lumina autenticității și prin prisma transparenței morale, căci, scrie Leon Volovici, „ imaginea unei culturi, ca și a unei mari personalități, este rezultanta a nenumărate «oglinzi» și ea va fi cu atât mai convingătoare cu cât va fi mai complexă și mai adevărată”.

În *Prefața la ediția românească* este expusă o definiție limpede a antisemitismului, cu delimitări,

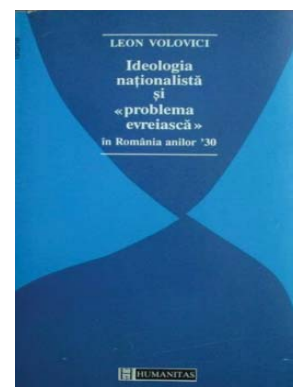
disocieri și caracterizări clare din perspectiva ideologiilor, a epocilor istorice și a spațiilor geografice. Antisemitismul este un „complex de prejudecăți și stereotipuri”, de mituri ale conspirației, „fantasme ideologice” și „programe politice”: „Antisemitismul nu este totuna cu rasism și nu este numai o componentă a ideologiilor de tip fascist și totalitar. Este, în aceeași măsură, și înainte de apariția ideologiilor, un cod cultural, un complex de prejudecăți și stereotipuri care au generat, de-a lungul vremii (ca și astăzi), mituri iraționale ale conspirației și primejdiei evreiești, fantasme ideologice și programe politice, dar și clișee mentale mai rudimentare sau mai sofisticate. Ele au afectat, în grade diferite, cultura europeană, având, în anumite perioade, o pondere în istoria religioasă, politică și intelectuală, cu consecințe directe asupra istoriei evreilor”.

Leon Volovici și Nicolae Balotă (Foto: Aura Christi)

Însemnătatea cărții lui Leon Volovici este evidentă prin prisma a cel puțin două aspecte: explorarea unui fenomen social-istoric controversat, cu tare evidente asupra evoluției societății române moderne și, pe de altă parte, surprinderea unor etape ale devenirii comunității evreiești din România, cu precizarea că *adevărul* își exprimă esența în măsura în care este integral și necondiționat. Demersul lui Leon Volovici e diacronic, el relevând rădăcinilor naționalismului și ale antisemitismului, dar se distinge și prin radiografia epocii, a anilor '30, din unghiul celor două mituri dominante și convergente: mitul intelectualului și mitul național, mituri convergente, unificate într-o rețea ideologică de sursă nietzscheană cu priză puternică la unii dintre tinerii intelectuali români ai timpului pe care i-am amintit deja. Fervoarea naționalismului, fantasmele salvării (mântuirea națiunii) sunt demontate și interpretate în spirit critic, prin analize lucide și detaliate. Cartea lui Leon Volovici oferă o imagine obiectivă, lipsită de complexe afective, a unei epoci frământate din istoria României moderne, situată între extreme ideologice, confruntări sângeroase, intoleranță și suspiciune.

E limpede că, așa cum observă Volovici, *adevărul* e unul singur, integral și neatârnat de variabile și ecuații contextuale. Tomai de aceea, rostirea *adevărului*

asupra antisemitismului în cultura românească e necesară și inevitabilă, imaginea societății și culturii românești trebuind să fie prezentată în toate manifestările sale, cu obiectivitate și fermitate. Renunțând la idealism, la ornamente retorice inutile, Volovici își exprimă convingerea că e necesară o examinare sinceră, în lumina adevărului, a temei antisemitismului în cultura română, considerând extrem de periculoasă eludarea ei, ignorarea sau prezentarea sa mutilată: „Și în istoria politică și culturală a României «problema evreiască» și antisemitismul au avut o evoluție care nu poate fi neglijată sau diminuată. Tema are, prin urmare, importanța și «autonomia» ei, oricât ar fi de legată de întreg tabloul social și politic. Evitarea cercetării ei are un efect mai deformativ decât interpretările sau concluziile eventual discutabile ale unui studiu serios”. Cărțile lui Leon Volovici sunt expresii ale rigorii etice și ale vocației adevărului. Relevarea unor fenomene cultural-istorice controversate din perspectiva obsesiei adevărului revelator este o garanție a unei cunoașteri de maximă acuratețe, asumată în mod natural, fără distorsiuni sau inflamări retorice.

Referințe critice

Cătălin Vasile Bobb, *Leon Volovici, De la Iași la Ierusalim și înapoi*, în revista „Journal for the Study of Religions and Ideologies”, Vol. 7, nr. 19, 2008; Iulian Boldea, *Adevărul și temeurile lui*, în revista „Vatra”, nr. 10-11, 2000; Iulian Boldea, *Pasiunea adevărului*, în revista „Contemporanul, Ideea europeană”, nr. 3, 2018; Iulian Boldea, *Critici români contemporani*, Editura Universității „Peru Maior”, Târgu Mureș, 2011; Iulian Boldea, *Leon Volovici. Textul și contextul etic*, în revista „Limba română”, nr. 5-6, 2021; Mircea A. Diaconu, *De ce a tăcut Ronetti-Roman?*, în revista „Contrafort”, nr. 1, 2008; Virgil Duda, *Omenescul și literatura*, în revista „România literară”, nr. 29, 2008; Geo Șerban, *Leon, Mărturisitorul*, în revista „Observator cultural”, nr. 435, 2008; Tudorel Urian, *Leon Volovici par lui-même*, în revista „România literară”, nr. 46, 2007; Claudia Ursutiu, *Leon Volovici - istoric al vieții intelectuale evreiești din România* în revista „Journal for the Study of Religions and Ideologies”, Vol. 7, nr. 21, 2008; Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu (coord.), *Dicționarul scriitorilor români*, vol. IV, Editura Albatros, București, 2002.

Mircea POPA

Aurel Gurghianu

Făcând parte din școala „Stelei” (a se vede teoretizările lui E. Simion în textul „*O nouă poetică a simplității. Grupul de la „Steaua”*”, din serialul *Scriitori români*, III), așa cum mărturisește adeseori poetul în volumul *Carnet* (1981), Aurel Gurghianu e un nimer rar pomenit astăzi. Și totuși, împreună cu A. E. Baconsky și Victor Felea, el a contribuit la susținerea programului revistei clujene, de a acredita „poezia de notație”, și a se opune, oricât de modest, dominației lirismului aservit, practicat în epocă de o întreagă clasă de poeți-lefegii, demn de disprețul nostru, al celor de azi. A. Gurghianu s-a dovedit destul de fidel direcției inaugurată la „Steaua” de A.E. Baconsky, despre care are cuvinte bune și în comentariile sale de la rubrica sa „Terasa”, atestând chiar entuziasmul juvenil din primii ani de existență ai revistei, când omogenitatea grupării îi dădea un aer de combatant conștient de misiunea sa, și când, de câte ori ajungea la București, îi făcea plăcere să-l revadă pe elegantul și cultivatul A.E. Baconsky, cel pe care îl evocă cu nostalgia unui companion care a însemnat mult pentru spiritul și orizontul de idei al revistei: „ Spiritul său viu nu adormea niciodată. Noaptea noastre de scris, când concepeam revista, apoi ieșeam în lungi plimbări nocturne, când aproape seră de seară – ani la rând – îi eram musafiri, făcându-ne planuri, discutând literatură, nu se pot șterge niciodată din amintirea noastră. Tinerețea ne-a fost marcată de un destin comun... Unde să-ți scriu numele, A.E. Baconsky, unde doamna Clara, unde ceilalți prieteni cunoscuți...” Viitorul poet Aurel Gurghianu (n. 11 mai 1924, la Inclăzel, jud. Mureș) și-a făcut studiile secundare la Blaj, debutând în 1949 în ziarul „Lupta Ardealului”, iar editorial cu volumul *Drumuri*, în 1954. Blăjeanul sobru, distins, și cu figură de țarcovnic (întrucât își lăsase de tânăr un fel de bărbuță preoțească), întruchipa în mediul cultural al Clujului figura impozantă a omului distins, gânditor, introvertit, baladând încet și cu călcătură temeinică pe străzile cu zarzări și trandafiri înfloriți ale orașului, căutând parcă să-i afle misterul ascuns și farmecul studentesc niciodată părăsit. L-am surprins investigând și zonele marginale, de la periferie, care duceau undeva printre lanuri de grâu și păpușoi, care părea mai aproape de ruralitatea sa adâncă și nostalgică a satului părăsit. Fire tăcută și visătoare, cu aerul unui cavalier medieval rătăcit într-un oraș prea zgomotos, Aurel Gurghianu nu a renunțat niciodată la acest mers tacticos, aparent indiferent la tot și la toate, imprimând calmitate și siguranță, ordine bine statornicită, de om împăcat cu sine și cu lumea din jur. Era totuși un om al lecturilor savurate pe tăcute în liniștea odăilor sale, amestecându-se rar în contrazicerile și comentariile din sălile redacției, provocate de mai tinerii Virgil Ardeleanu, Leonida Neamțu, pe teme de

fotbal sau de noile scandaluri ale lui Jenică Barbu de la revista „Luceafărul”, transformat într-un adevărat idol al succesului de către Virgil Ardeleanu, gata să sară în apărarea lui la fiecare insinuare. La el, totul era în armonie și statornicie, așa cum am avut ocazia să-l studiez mai de aproape, într-o vară la Sovata, unde mă nimerisem într-o cameră vecină în acea Casă de odihnă a scriitorilor, pe care aceștia o populau în lunile de vară spre a beneficia de plăcerile oferite în apa salină a lacului Ursu. Vecinătatea camerei sale mi-a impus și mie un mai sobru și mai dat odihnii, decât discuțiilor prelungite și petrecerilor zgomotoase. Era, cum s-ar zice, omul greu de scos dintr-ale lui, simpla sa prezență respira ordine și siguranță, lipsite de crispări și agitații inutile. Așa l-am reîntâlnit apoi pe străzile Clujului, mișcându-se domol, amăsurat, într-o cadență interioară numai de el știută, înaintând cu pași mici pe străzile înguste și întortocheate, contemplând parcă patina timpurilor trecute, Istoria ascunsă a zidurilor, farmecul căsuțelor mici cu flori la geam și cu miros de busuioac sau cu unul mai îmbietor de mâncare caldă. Ca absolvent al liceului din Blaj a urmat apoi cursurile Facultății de Filologie, la absolvirea căror a fost cooptat în redacția revistei „Steaua”, fiind părtaș fără sentimentalități, la toate schimbările redacționale și a locației, de pe strada Horia, la Palatul financiar și de aici în localul Primăriei. Își asumase redactarea rubricii *Terasa*, care au alimentat mai târziu materia volumelor *Carnet* și *Anotimpurile cetății* (1988), cu o pronunțată notă confesiv-introspectivă. Dacă în cea dintâi își permitea a face reflecții acide asupra stării culturii contemporane dominată de un dogmatism pernicios, în cea de a doua predominau stampe și stop-cadre din viața Clujului, mici elegii despre timp și inevitabilul îmbătrânirii, despre lucruri modeste care pot emoționa. Decupajelor orașenești le opune nu de puține ori imaginea satului natal, acolo unde totul părea imuabile ca într-o frescă de veche biserică: „Cântăreții săi au fost anonimi ca frunza și ca iarba care n-au alt nume: sunt doar frunză și iarbă arsă de soare și legănată de vânt” (*Tărâm al legendelor*). Dominantă este amintirea nostalgică, aceea care se interpune uneori între realitate și retrăirea estompată, pe care o vrea mai degrabă trecută prin filtrul timpului, decât apărând încărcată de prea multă lumină scânteietoare: „ Mă doare sufletul/ de multa lumină/ de-aceea mă-nchin obscurilor drumuri/ pe care-am venit prin ploaia de mai/ cărauș sau poate păstor/ de la Munții Gurghiului” (*Ploaie de mai*). Peisajul favorit e cel estompat, vătuit, în care familia, rudele, frații, vecinii apar cu figurile lor de odinioară convocați de o memorie sentimentală. Poezia sa așază lucrurile și oamenii într-o vastă panoplie a aducerilor aminte, într-o încercare de a le descifra misterele ascunse, fața nevăzută a unor spațialități transcendente, așa precum omul de la țară contemplă sacral mai ales prin sărbătorile trăite. El face din această ipostază a sărbătoreșcului, starea obișnuită a orașului,

reînviat cu precădere în preajma sărbătorilor de iarnă, când aura lui fantastică subjuga realitatea, umplând-o cu umbre ciudate, care animau cotidianul anost. Aflat în căutarea unui brad pe care nu l-a găsit, personajul se întoarce pe jos spre casă, pe lângă Someș, observând cu atenție schimbările climatice, metamorfozele zilei care prinde alura unui vis stilizat: „Apa curgea susurând sub crusta ușoară de gheață. Soarele palid de după-amiază și-a mai arătat odată discul de aur. Am simțit că mă doare capul. Privirile mi-au fost lovite de un reflex neașteptat la ciocnirea sulitelor de sus cu gheața. Acum s-a petrecut fenomenul. Incandescența sudurii de câteva minute mi-a pătruns în creier. Am început să văd. Ce? Din balcoanele blocurilor de pe strada Dragalina au izbucnit focuri. Toți brazilii captivi au prins să ardă cu flăcări alb-roșcate. Flăcările erau însă reci, iar brazilii rămâneau intacti. Ardeau fără istov, cenușa nu cădea din ramurile lor, balcoanele nu se aprindeau, numai glazvaturile erau scăldate într-o mare de lumini. La un moment dat s-au auzit voci. Ușile, geamurile caselor s-au deschis în exclamații de mirare. Dar iată, glasurile au amuțit, topite de emoție. Brazilii, ca smulși de un vânt puternic, și-au luat zborul, aterizând pe toată lungimea vizibilă a Someșului. O pădure, crescută parcă din gheață. O pădure ce se îndesa mereu; în fiecare clipă veneau brazilii de pe alte străzi; parașute cuprinse de vâlvătaii coborau din văzduh, luând în stăpânire albia râului”. Astfel de scene se înmulțesc, cum ar fi cea cu pasărea necunoscută care s-a așezat pe statuia lui Matia Corvinul etc. Sunt scene nebuloase, anunțând schimbări de umoare și de trăiri, se insinuează în fluxul celor reale, completându-le nu de puține ori cu versuri pe o tematică subiacentă, vorbind așa dar de principiul vaselor comunicante aplicat în notațiile peregrinului Gurghianu, transformat ad-hoc în personajul Mistofeu. O dovadă că poetul ar fi putut scrie literatură fantastică.

În acei ani, poetul Aurel Gurghianu era un fel de reper bine fixat al orașului, devenit celebru pentru plimbările lui ritualice pe străzile Clujului, aducând omagiul său discret și adânc unor locuri pe care le îndrăgise. De unde și poezia sa de notație, de reconfigurare a lirismului în funcție de sensul migrator al existenței, în răspăr cu echilibrul static al unor imagini înghețate cu incandescența pierdută. Emanatiile și efluviile poetice alternează cu sonorități abia percepute aduse de un ritual vânt al biodiversității. Adevărat caleidoscop imagistic poezia sa nu reușește să reaprindă focul interior al materiei, rămânând în sfera unei extrasanguinități capricioase. Poetul hedonist se topește în interioritatea acestui efort contemplativ, aplicând o ruptură a registrului descriptiv, spre a adăuga elemente ale unei epici flexionare, de comunicare surdinizată și a unei contiguități aparente. E de apreciat faptul că a luat de câteva atitudine împotriva celor care schilodesc poezia, prăbușită într-un nou misticism, în care partidul e văzut ca un duh, ca o forță supremă împărățită în toate lucrurile din natură. Pentru el poezia este cea care închide în sine „sensul

ultim” a unei „nostalgii a orizonturilor”, invadat mai degrabă vetustețea timpurilor trecute, convertind imaturitatea hedonistului în diafane și rarefiate stări lirice, deconspirând nuanța simbolistă momentelor trăite. Iată una din ele: „Să petrecem; toamna e la ușă./ Să petrecem, ne îndeamnă-un glas./ Numai prea severii stau pe tușă/ par-car fi pitiți sub plexi-glas.// Să intrăm sub bolta de la cramă,/ vinul nou se bucură-n ulcea./ de necaz o iapă de aramă. /Dilatându-și nările și ea.// Ne așteaptă chicotind Mongolul./ tot la fel ca-n fiecare an./ pe butoaie etalând obolul;/ lângă vinciosvârta de cârlan.// Să cinstim slăvitelor bucate,/ pe Horațiu, cel de-a pururi viu./ „Carpe diem”... Multă sănătate,/ anotimp cu ciuful auriu !” Astfel de popasuri au loc tot mai numeroase, iar registrul liric al poetului dobândește culoare și varietate, îl locul unei realități crispate, el simțind că respirația caldă a satului tradițional. Ni se pare explicabil de ce, întreg grupul de poeți ai „Stelei” au ripostat destul de dur la raportul despre poezie al la conferința scriitorilor din 1956, exprimându-și indignarea față de transformare poeziei în pur declamatorism. Cei interesați de manifestarea acestei solidarități cu Baconsky se pot adresa prefeței lui C. Cubleşan de la cartea sa *Poezii „Stelei”* din 2019, contribuind, prin luările lor de poziții, la condamnarea proletcultismului din câmpul vieții literare de la noi. În această direcție se poate urmări cu atenție modul în care redacția stelistă a știut să se depărteze de înseilările poetice ale lui Deșliu și la fundamentarea propriului drum spre ipostaza poetică a realității insolite. El va răspunde acestui lirism factice cu proclamarea cuvântului născut din experiența tulburătoare a străzii: *Ascult strada!* Postulatele acestei poezii, ca și rezultatele concrete ale demersului său, pot fi urmărite în volumele : *Drumuri* (1954), *Strada vântului* (1968), *Zilele care cântă* (1957), *Liniștea creației* (1962), *Biografia sentimentale* (1965), *Poarta cu săgeți* (1972) sau *Temperatura cuvintelor*. Ele atestă o componentă tradițională reală, fiind cel mai ardelean în spunere dintre poeții „Stelei”, realizând o geografie

Ion Vlasiu - Testamentul scriitorului (Mihail Sadoveanu și Valeria), ulei pe placaj

a nivelului de sensibilitate care reconstituie, la alt mod decât cel direct patriotic declamator o legătură foarte adâncă cu solul transilvan, deschizând seria unor pasteluri stilizate și cutureierate de o melancolică stare de contopire hieratică: „Între dealurile de lut., între dealuri de sare și ceață/ Anii mei se trag uneori îndărăt/ Până la picioarele vârstelor dragi, infantile/ Când mușcam iarna din bulgări de omăt.// Ah, cuiburi negre de ciori și de coțofene/ Plutind cu destinul peste casele oarbe de fum!/ Bătrâne ciocuri at în inima mea câteodată/ Stârnind amintirile - și iată-le acum” etc. Poezia sa se edifică în jurul unor nuclee ideatice date de rememorarea amintirii, la fel ca la Ion Pillat, dar având un sunet schimbat nu atât de melancolia trecerii, cât mai ales de schimbările din Câmpia cunoscută („ce goale sunt curțile-n Câmpia Ardealului”), și care crea nu atât o stare de incompatibilitate, cât o sugestie a „golului” istoric ivit: „O fermă era. Pe-o latură Someșul./ pe alta, șoseaua./ Și eu între ele. Strângeam păr de cal / din coama roșcașilor/ știind că vântul mă va lua la rost/ „mi-ai făurit un arcuș”/ de fapt copilăria mea mântreba!” Poetul preferă a face reportaj direct, în versuri albe, cu o oarecare monotonie, cu oarecare prozaism, totul venind din credința lui în autenticitatea directă. Coborârea în miezul realității se face prin intermediul străzii, care îi oferă o adevărată scoală a elementarului, a întâlnirii cu cosmogonia orașului, cu citadinismul desuet al reconvertirii timpului în spațiu. Cele două elemente, timpul și spațiul, fuzionează aici pentru a comunica o percepție sentimentală a fixării pe scara evoluției așa cum se prefigurează în poeziile *Melodiile cartierului* sau *Ascult strada*: „Ascult strada și pe mine m-ascult/Când trec amețit prin arterele ei./ Privind dincolo de aparențe./ Dincolo de vârtejul prafului. Și al hârtiilor răsucite (...) Ascult vibrația materiei atinse/ De pasul tău trecătorule./ Respirația ta rămâne în aer ca un polen/ Știu când ești trist/ Sau când te sufoci de emoție ” etc. Poetul e un pasionat de câmpuri, de ierburi, de dealuri în caligrafia cărora își caută identitatea, drumul parcurs într-o declarație patetică de iubire: „Ah, Câmpie ardeleană! Zbor cu gândul înapoi./ Despăcând nămeții iernii, te zăresc departe-hăt!/ Sălciile stafii albe care joacă prin zăvoi./ Dealurile măcinate lunecară sub omăt.” Etc. Sentimentul dorinței de comunicare cu câmpia de acasă, dar nu exprimată direct printr-o sentimentalitate abundentă, ci trecută prin filtrele lucidității omului matur, capabil de a-și așeza spunerea sub cupola unei divinități blânde și omenoase: „umple-mă, toamnă, cu soarele tău/ Ia forța copacilor și toamnă-mi-o-n vine/ N-o lăsa să se scurgă-n pământ/ Când eu, alesul lui Dumnezeu./ Mă tângui pe dealuri străine.// Fața de miază-nopate mi-o întorc/ Dă nu se deprindă cu umbra prea mare/ Cu mușchiul, cu pietrele verzi. / Ori cu somnul, cu prematura iernilor îmbrățișare.// Spală-mi ochii cu apele Dobrogei/ Ca să am viziunea timpurilor ce mă zidiră./ Ascute-mi auzul ca să pot asculta/ acel sunt de daltă/ Lovind în piatra statuilor antice.// Întoarce-mă-ncet, fibră cu fibră/ Ca

să pot cânta până-n seară/ Neostenit chiar dacă febra mă-ncearcă/ Chiar dacă-mi pare mai palidă/Aura soarelui.!” (Rugă).

Poet al anotimpurilor, al Clujului medieval și modern, al deambalărilor pe străzile lui mici și rătăcitoare, Gurghianu e un poet al întoarcerilor în timp, al imaginarului fisurat, de ploile care ne reîntorc la obârșii: „Iată, veni și acest septembrie/ cu înc-un an la Cluj/ și copacii încep să pleznească din nou/ întâmpinând ziua ta cu schimbarea la față. cu bună dimineața zilnică. –Azi, pe lângă cele obișnuite/ ce ți-aș putea oferi/ în afară de flori/ și o fructieră cu struguri/ având ca oaspeți pozele noastre în ramă/ Nu e nevoie de altceva –îmi spui/ Vara s-a dus cu umbrel, cu târguieli,/ așa că ne rezumăm la o masă intimă. ” etc. Fiorul antipoetic al acestei poezii anunță valul de post modernism de mai târziu, atunci când degradarea organicului se va instaura devenind dominantă, atestând starea tot mai precară a pelerinului. Imagismul său eliberat de constrângeri posedă uneori o forță sugestivă demnă de atenție, în care unii au văzut urme de suprarealism, precum în unele imagini de realism oniric: „De aceea cred că purta pisici pe umăr,/ curbate, cu ochi fosforescenți,/ care să vadă-n adânc./ O giruetă i se-nvârtea veșnic pe cap/ vânturându-i ideile, nelăsându-l să doarmă.” Cu timpul poezia lui Aurel Gurghianu capătă unele însemne ale unei modernități studiate, avide de materie, de privirea care sfredelește orizontul primar al tainei lucrurilor: „aud cum se rup norii,/ cum crește oul în păsări,/ cum fierul îmbătrânește,. Cum se-negrește țărâna-/ cum asudă oglinda,/ cum masca-și tocește surâsul,/ cum ochiul își schimbă culoarea,/ cum părul se face de iar-/ aud cum se-ntinde girafa/ să ne pască puțin” (*Timp III*). Poet Car e își schimbă treptat vocea lirică, îmbogățindu-se cu noi priveliști, poetul Gurghianu este un visător și înregistrator al fenomenelor originare, au unei dinamici veritabile a naturii, care își caută mereu sunetul originea. Muzica ciudată a lucrurilor, vocile nedomolite ale străzii, adună în el milioane de reminiscențe care dau o muzică aparte a celor văzute și ascultate, organizându-se într-o orchestrație stranie, pe care doar el, dirijorul, știe s-o descifreze din partitura imaculată a unei naturi tainice, pe care sufletul său nedomolit de senzațiile primare o captează și o poartă cu sine spre a o multiplica în gestică interioară a unei orchestrații savante, al cărei cifru e secretul său personal, niciodată divulgat pe deplin. La cei o sută de ani de la naștere poetul Aurel Gurghianu continuă să aibă sentimentul unui inadaplat la tipologia schimbărilor diurne, ascultând *Zilele care cântă în noaptea fără odihnă a zeului nemuritor* care să-i impregneze figura pe torsul nemilos și imanent al timpului: „Mă rog de Orion să ardă pururi/ Pe cerul sudic, ca în vremi eline./ Mă rog de zei să-ți ocrotească anii./ De timp mă rog, să nu se mai termine.” E parcă asemenea unei inscripții cioplită în zidul ce-i poartă în crustat numele pe strada Napoca din Cluj, unde a locuit ultimii ani vegheat de privirea blândă și devotată a soției sale Cornelia.

Ruxandra DEMETRESCU

Moștenirea lui Alois Riegl

Am scris aceste rânduri despre Alois Riegl cu gândul la seminarele din vremea studenției mele, când Victor Ieronim Stoichiță, pe atunci tânăr asistent proaspăt întors de la studiile la Roma, ne-a dat să citim *Arte tardoromana*, prima traducere a istoricului de artă vienez. Am înțeles atunci semnificația acestei cărți despre care Walter Benjamin afirmase că este „epocală”; aveam să înțeleg mai târziu dimensiunea profund înnoitoare a savantului vienez în constituirea științei artei (*Kunstwissenschaft*) și a moștenitoare sale contemporane, știința despre imagini (*Bildwissenschaft*).

În parcursul său de revizitare a istoriei artei, în care aceasta este asimilată istoriei universale, Alois Riegl subliniază o dimensiune esențială pe care acest demers o implică: relația dintre artă și timp. Savantul vienez demonstrează faptul că nu se poate vorbi despre o operă de artă fără ca problema timpului să fie integrată discursului, în măsura în care timpul și trecerea timpului determină modificări reflectate în artele vizuale și în receptorii lor. Astfel, în cadrul tentativei de explicare a parcursului universal al istoriei artei prin intermediul modurilor de percepție, Alois Riegl arată că în actul de receptare a operelor de artă vizuală timpul este experimentat senzorial de către privitor, cea de-a doua problemă pe care istoricul de artă vienez o tratează fiind cea a receptorului/spectatorului. În acest sens, Riegl a fost considerat un continuator al esteticii hegeliene, conform căreia opera de artă nu există pentru ea însăși, ci în conexiune cu lumea exterioară, subliniindu-se astfel importanța relației dintre operă și privitor.

Studii recente au propus o recitare a scrierilor lui Riegl din perspectiva rolului pe care acesta îl conferă *timpului* în relație cu artele plastice, reliefând importanța pe care istoricul de artă vienez o acordă *suportului vizual* al discursului însuși. Henri Zerner subliniase, într-un articol faimos, aportul fundamental al lui Riegl de a fi demonstrat că istoria artei nu poate fi scrisă odată pentru toți, căci ea se (re)construiește în permanență¹. Această observație are ca suport teza lui Riegl privind *schimbarea modului de percepție* de-a lungul timpului. În acest sens, era necesară completarea exegezei cu imagini, fiind astfel afirmată prioritatea *evidenței vizuale* și necesitatea contactului direct al cititorului cu ilustrațiile operelor la care se face referire. Cititorul se transforma astfel în spectator, în acord cu Riegl însuși, care afirmase că discursul nu trebuie să se suprapună în mod descriptiv imaginii. În acest mod, istoricul de artă vienez deplasează accentul de pe

cercetarea documentară pe *actul lecturii limbajului imagini*. Pe parcursul demersului său de reevaluare a istoriei artei, Riegl și-a pus problema *relației dintre o opera din trecut și receptor* (privitorul modern), evidențiind astfel angajarea privitorului și a operei într-o „negociere asupra semnificației”² acesteia. De-a lungul timpului, semnificației originare, obiective, păstrate în materialitatea ireductibilă a operei de artă, i s-a adăugat și o semnificație subiectivă, reînnoită cu fiecare moment temporal pe care opera îl străbate. Se poate astfel reconstitui *o istorie a receptării unei opere de-a lungul timpului*, datorată modului diferit în care privitorii săi o asimilează prin intermediul simțurilor, contribuind astfel la completarea semnificației sale. Imagine obiectivizată a trecutului, având propria sa istoricitate ca dimensiune constitutivă, opera de artă este receptată de privitorul marcat, la rândul său, de istoricitatea sa (conștiință a trecutului și anticipare a viitorului). În acest sens, Riegl se întreabă cum poate un istoric de artă, condiționat de propria sa temporalitate, să pună stăpânire pe temporalitatea operelor de artă și să le înțeleagă universul temporal. Ca mod de a organiza cunoașterea, istoria artei este condiționată atât cultural, cât și istoric, așa încât judecățile sale sunt determinate istoric, devenind astfel cadrul propice al instalării relativismului și subiectivității. Pentru a ieși din acest impas, Riegl postulează o apropiere de istoria artei care să permită studierea științifică și obiectivă a fenomenelor, așa încât ele să vorbească cu proprii lor termeni și să reflecte propriul lor timp. Această sarcină trebuie să fie îndeplinită de *știința istoriei artei*. Aceasta va porni de la aspectul formal al operelor de artă, analizând elementele de natură materială ale limbajului artistic, deci elementele perceptibile senzorial – motivul, forma, suprafața – urmând să traseze o evoluție a acestor elemente, pentru ca apoi să identifice factorul care le determină evoluția. Vizând *înțelegerea științifică a limbajului artistic*, Riegl îi stabilește o *gramatică*, refăcând istoria dezvoltării elementelor sale în cea de a doua versiune a *Gramaticii istorică a artelor plastice*. Stabilind datele pozitive decelabile în forma artistică, știința artei aplică *metoda empirică*, dar empirismul lui Riegl nu se reduce la o verificare strict senzorială, ci pornește de la datele formale imanente, analizând elementele formale și modurile de reprezentare ce reflectă tipul de percepție senzorială, pentru a ajunge să circumscrie stratul aflat dincolo de formele materiale. În acest sens, formele artistice aduc mărturie cu privire la competiția creatoare³ dintre artist și natură, competiție din care au rezultat operele de artă, acestea devenind efectul modului în care artistul a ales să reprezinte natura într-o anumită epocă. Dacă formele sunt înscrise într-un *stil* al unei perioade istorice, Riegl vede în această *unitate culturală* a unui cadru spațio-temporal anume

existența unor *structuri mentale esențiale*. Acestea se reflectă în artă în configurarea – conștientă sau inconștientă – a unor „legi generale pe care le urmăresc toate operele de artă plastică fără excepție și în egală măsură”⁴. Elementele comune existente în operele de artă demonstrează că evoluția creației plastice trebuie privită ca unitară în ansamblu.

În spatele configurării formelor artistice și a evoluției lor se află, după Riegl, *viziunea asupra lumii a artistului și a epocii sale*, iar modul în care sunt receptate dezvăluie *viziunea asupra lumii a spectatorului său*. O anume *Weltanschauung* determină o anume voință artistică (*Kunstwollen*) ce caracterizează fiecare popor într-o anumită perioadă de timp și care este, de fapt, *cauza creației artistice și semnificația sa ultimă*. Este totodată și cauza care determină felul receptării. Voința artistică s-a inserat în mod obiectiv în fenomenul artistic, realizându-se pe sine într-o formă materială, vizuală. Citită în cheie neokantiană de Erwin Panofsky, *voința artistică* implică ansamblul culturii din care provine, devenind, în descifrarea hegeliană a lui Hans Sedlmayr, un principiu central formator, o forță creatoare⁵. Desemnarea voinței artistice a unei opere de artă era, pentru Riegl, sarcina istoricului de artă care-și exercită profesia sa în „noua fază”⁶ în care a intrat cercetarea/disciplina. În acest sens, Riegl afirma că orice știință modernă se bazează pe convingerea în supremația legii cauzalității și a imposibilității miracolului. Fiecare fenomen este efectul inevitabil al unei cauze anumite, care devine obiectul ce „interesează știința”. Conformându-se acestui postulat, după „precizarea epocii și a locului”, istoria artei trebuie să identifice „cauzele corespunzătoare”⁷. Refăcând traseul spațio-temporal al istoriei artei, Riegl trasează o istorie universală a artei, dublând cunoașterea istorică cu un proces de teoretizare. Pe parcursul configurării „sistemului” său, el își stabilește conceptele cu care operează. După cum arăta Otto Pächt, „ideile lui Riegl erau într-un flux constant. Și-a revizuit constant poziția modificând-o radical în timp”⁹. Astfel, gândirea sa a cunoscut o devenire continuă pe măsura exersării sale în contactul direct cu operele și a acumulării experienței. Cea mai mare parte a acestor concepte au rădăcini empirice și nu survin din speculații abstracte. În acest mod, ca urmare a concluziilor desprinse din analiza unor piese textile orientale, Riegl dovedește că motivul arabescului islamic nu este altceva decât un motiv clasic într-o formă orientală, așa încât, de-a lungul timpului, motivele persistă cunoscând însă o varietate stilistică. În *Problemele stilului (Stilfragen)* istoricul de artă vienez formulează teza sa conform căreia evenimentele și faptele umane sunt subsumate evoluției/progresului, așa încât *istoria este evolutivă*, fiecare etapă a sa fiind înțeleasă în termenii

continuității. Ea are la bază un *proces causal* ce leagă fenomenele culturale de trecut (de predecesorii săi) și de viitor (de succesorii săi). În acest context, „opera de artă este văzută ca un punct de popas în drumul dintre trecut și viitor”¹⁰. Viziunea lui Riegl este marcată de un *determinism istoric* pe care își întemeiază teoria causală a ordinii timpului, conform căreia el respinge ideea discontinuității, arătând că un eveniment anterior este cauza celui care îi urmează, iar *voința artistică* este cauza creației artistice și a percepției acesteia, determinând în același timp creativitatea percepției vizuale.

În cazul istoriei evolutive se poate afirma că totul se subordonează timpului, așa încât în ceea ce privește artistul, opera de artă și receptorul, își are fiecare istoricitatea sa. Elementul temporal integrat artei conduce la caracterul dinamic al formei vizuale¹¹. Actul receptării devine o *experiență temporală* a privitorului¹². Tensiunea distanței dintre trecutul operei și prezentul din care ea este apreciată conduce la o *dublă mișcare*: prima are ca urmare prezentificarea trecutului, iar cea de-a doua vizează străbaterea de către privitor a intervalului de timp dinspre prezent spre trecut. Deoarece opera de artă este „imaginea obiectivizată a trecutului”¹³, metoda de cercetare este una empirică, așa încât, timpul dobândește o realitate obiectivă datorită experimentării lui prin intermediul simțurilor.

Dacă Riegl istoricizează privitorul în termenii unei percepții în schimbare a reprezentărilor¹⁴, opera de artă este la rândul său constituită temporal. În acest caz, se poate vorbi despre o *juxtapunere*

Ion Vlasiu - Macheta (ulei pe carton)

temporală. Opera și-a integrat un *timp istoric* ce o face să fie un segment în cadrul continuității istorice. Riegl subliniază *valoarea sa istorică* , ce constă în proprietatea de a elucida trecutul, opera fiind materializarea trăsăturilor timpului din care provine, prezentând ceea ce Riegl numește eveniment istoric definit ca „ceea ce a fost odată și acum nu mai există” și subliniind faptul că „orice eveniment istoric este de neînlocuit”. Pe de altă parte, opera are o autosuficiență formală, o poziție proprie în cadrul sistemului evolutiv al istoriei artei. Această autosuficiență și autonomie fac ca în paralel cu discursul despre opera de artă ca *document istoric al unei perioade* , ea să fie recunoscută de exegeză ca *o creație ce are o durată proprie* , condiționată de forma sa materială și de trăsăturile specifice ale acesteia: materialul, culoarea, forma și suprafața. Aceste elemente conferă operei valoarea ei intrinsecă numită de Riegl *valoare artistică* . Dar configurarea acestor elemente se modifică în timp în acord cu evoluția modului de organizare al percepției senzoriale. Anticipându-l pe Bergson, care va formula conceptul de *durată ca mobilitate lăuntrică a lucrurilor* , recunoscând astfel *aspectul dinamic al materiei aflată într-un continuu proces de transformare (Evoluția creatoare, 1906) și încadrare într-o dinamică perpetuă a lucrurilor* , Riegl vorbește despre *o evoluție internă a artei* . În cadrul evoluției formale a artei de-a lungul timpului, și deci, a succesiunii stilurilor, Riegl arată că modificările formale se datorează *voinței artistice* ce acționează din interiorul artei ca un impuls creator ce tinde spre autorealizarea ei. Deoarece scopul artei este atingerea *armoniei formei* , Riegl recunoaște întruparea perfecțiunii în artă în operele pe care el le aseamănă *motivelor cristaline* , anorganice. Astfel, descrierea perfecțiunii cristalului ca formă geometrică poate fi citită ca o descriere a operei de artă¹⁶ ce este „închisă în mod necesar în sine printr-o simetrie a totului”¹⁷. Cu privire la elementele cristaline, Riegl observă că unele dintre acestea, ca piramida și triunghiul, sunt caracterizate de o mișcare internă. Astfel, piramida este rezultatul luptei dintre forța de creștere și cea de gravitație, cele două opunându-se reciproc, iar triunghiului îi este imprimată o mișcare și o direcție. Acest tip de mișcare este numit de istoricul de artă vienez *mișcare pură* și este asociată celei ce caracterizează operele de artă. Conform lui Riegl, *simetria* este legea formală a materiei, iar *mișcarea pură* este legea formală a spiritului, ambele fiind descifrabile la nivelul suprafeței vizuale.

Conceperea artei ca *descriere a trecerii temporale* îl conduce pe Riegl la configurarea demersului său prin care atribuie operei de artă obiectivitate, în măsura în care pe suprafața sa vizibilă poate fi descifrată alcătuirea sa temporală. Pentru că și privirea și interpretarea artei au o încărcătură

temporală și istorică, *arta trebuie privită ca un construct cultural dinamic ce nu poate fi epuizat printr-o exegeză imuabilă* .

Arta era înțeleasă de Riegl ca principala sursă creatoare a cosmosului în procesul de concurarea a naturii. Izvorâtă sin aspirația umană către fericire, arta reprezintă idealul de armonie necesar omului pentru a ordona haosul.

Alois Riegl își începea întotdeauna cercetările prin analiza gramaticii limbajului plastic al operei de artă, înțelegând că aceasta, înainte de a fi un document specific al spiritualității umane dintr-o anumită epocă istorică, poartă cu sine intenția înscrisă în însăși structura ei de a fi percepută estetic, înțelegând astfel diferența fundamentală între obiectul artistic și documentul istoric. Aceasta veste chintesența lecției savatului vienez, care evoca, spre sfârșitul vieții, cu o remarcabilă intuiție, cartea de tinerețe a Sfântului Augustin, *De pulchro et apto* , al cărei titlu îi sugera prima distincție dintre scopul artistic și cel exterior, precum și prima întrupare a frumosului în creația umană a formelor vizuale.

¹ Henri Zerner, „Alois Riegl: Art, Value and Historism”, *Daedalus*, Cambridge (Mass.), 1976

² Michel Coubser, „Temporality in Visible Form”, in *Time's Visible Surface. Alois Riegl and the Discourse of History and Temporality in Fin-de-siècle Vienna*, Detroit Michigan, 2006, p.153

³ Alois Riegl, „Gramatica istorică a artelor plastice” (Prima versiune. Manuscritul din 1897-1898), în Alois Riegl, *Istoria artei ca istorie a stilurilor*; Antologie, traducere și prefață de Ruxandra Demetrescu, Editura Meridiane, 1998, p.258

⁴ Ibidem, Versiunea a doua, p.307

⁵ Henri Zerner, *op.cit.*, p.40

⁶ Alois Riegl, „Gramatica istorică a artelor plastice” (Versiunea a doua. Manuscritul din 1899), în *op.cit.*, p.307

⁷ Ibidem, p.307

⁹ Otto Pächt, „Art Historians and Art Critics VI: Alois Riegl”, în *Burlington Magazine*, mai 1963

¹⁰ Otto Pächt, *op. cit.*, p.190;

¹¹ Benjamin Binstock, „Foreword: Alois Riegl, Monumental Ruin. *Why We Still Need to Read Historical Grammar of the Visual Arts*, in Alois Riegl, *Historical Grammar of the Visual Arts*, translated by Jacqueline E. Jung, Zone Books, New York, 2004, p.25

¹² Michel Gubser, „History and the Perception of Monuments”, *op.cit.*, p.147

¹³ Idem, „Temporality in Visible Form”, *op.cit.*, p.151

¹⁴ Benjamin Binstock, *op.cit.*, p.25

¹⁶ Moshe Barasch, „Organic and Crystalline Beauty. Alois Riegl”, *Theories of Art 3, From Impressionism to Kandinsky*, p.162

¹⁷ Ibid.

Argument

Demersul artistic al lui Ion Vlasiu este un refuz de imobilizare a gândirii proprii și a expresiei într-un tipar prestabilit, fixarea în ceea ce deja a fost exprimat fiind resimțită ca un subterfugiu, în timp ce destinul creator al sculptorului, plasticianului și scriitorului e rodul asumării unor revelații succesive, autentice, exemplare, căutarea de sine implicând prezența unui itinerar inițiat în lumea formelor, printr-un fel de „emoție a îndoielii”: „Când simt că știu ceva lipsește emoția îndoielii. Creația este un drum prin întuneric (...) Când ajungi la sfârșit în plină lumină, te oprești. E firesc să cauți alt întuneric”. În destinul artistic al lui Ion Vlasiu expresia artistică și cea literară sunt două modalități distincte care pornesc din aceleași obsesii și interogații acute: „La Ion Vlasiu, între cele două forme de exprimare – plastică și literară – se instituie un *va et vient* perpetuu cu toate că, teoretic vorbind, se optează pentru cea dintâi în acord cu fibra țărănească din ființa artistului” (Mircea Muthu). Ca artist plastic, Ion Vlasiu e interesat de tensiunile, limitele și ritmurile ce definesc formele, ritmul fiind perceput ca o „respirație a materiei”. La rândul lor, cuvintele capătă dimensiuni și reprezentări spațiale, plastice, artistul ilustrând „o limbă sculpturală, fie că pictează, fie că narează în cuvinte” (Ion Frunzetti). În cărțile de proză ale lui Ion Vlasiu se împletesc armonios scriitura și metascritura, într-un joc de perspective *eu subiectiv/ eu obiectiv* care autentifică pactul autobiografic, cărțile de memorialistică ale artistului fiind lipsite de pericolul banalității, deoarece chiar ceea ce este aparent nesemnificativ capătă rezonanțe și dimensiuni inedite, prin proiectarea unui accent proaspăt asupra detaliului sau prin perceperea prozaicului dintr-un unghi afectiv, căci banalul este neconținut interogat, scos de sub conul de umbră al anonimatului. Romanul *Am plecat din sat* cumulează o diversitate de perspective epice, unificate structural și stilistic de prezența unei voci narative ferme, marcată de o veritabilă fervoarea a povestirii. Bildungsroman, roman social, „künstlerroman” (Mircea Zăciu), autobiografie spirituală – toate aceste formule definesc creația lui Ion Vlasiu, fără a-i epuiza substanța artistică. Notățiile precise, desenul sobru, pictural al unor figuri, exemplare prin gravitate existențială, fermitatea expunerii epice, toate acestea revelează în Ion Vlasiu un creator cu disponibilități narative exemplare, un scriitor care dozează cu abilitate accentele epice asupra personajelor și mediilor, fixând atmosfera iremediabil evanescentă a unui trecut arhetipal. Dosarul tematic intitulat *Ion Vlasiu – portret în posteritate* își propune să readucă în actualitate figura unui artist și scriitor important, relevant pentru un mod esențial de a trăi arta și literatura, un artist ancorat în locul și timpul său, dar deopotrivă de însemnat pentru vremea noastră grăbită, relativizantă, inconsistentă. Le mulțumesc celor care au contribuit la acest dosar tematic și îi asigur de întreaga mea prețuire!

Revista „Vatra”

În anii 30

Autoportret - 1969

vatra-dialog cu Ioana VLASIU

„În momentele de indecizie mi-a dat curaj, aveam încredere în ce-mi spunea, și simțeam că pot conta pe el în orice împrejurare, m-a ajutat să devin mai independentă.”

— *Stimată doamnă Ioana Vlasiu, aș începe dialogul pe care l-ați acceptat cu amabilitate, prin a vă întreba care este pentru dvs. rezonanța spațiului natal? Care sunt cele mai vii, cele mai relevante amintiri ale copilăriei dvs.?*

— Deși trăiesc la București de când aveam șase ani, mă simt în continuare sibiancă, am rămas foarte legată de Sibiu unde m-am născut. Am stat la bunicii materni până în 1949 când bunicul meu, istoricul Ioan Lupaș, a fost arestat și bunica evacuată. Părinții mei, plecați din Cluj în 1940, încercau să se acomodeze cu viața bucureșteană. Tot de Sibiu se leagă anul 1952-53, când din nou am ajuns la bunica pentru că mama mea, la rândul ei a fost arestată, ca fiică de fost demnitar politic. E perioada care mi-a marcat cel mai mult copilăria. Deși nu știam exact ce se întâmplă și spre deosebire de alți copii de vârsta mea tatăl meu m-a protejat și nu m-a lăsat la vorbitor, simțeam că mi se ascunde ceva. Ceea ce sigur că nu m-a împiedicat să am o copilărie obișnuită, să citesc mult Jules Verne, să visez să ajung marinar!, să citesc clasici ai literaturii pentru copiii de atunci – Rudyard Kipling, Dickens, Hector Malot, Fram ursul polar, dar și Povestea unui om adevărat de Boris Polevoi. Ultima era probabil o lectură cerută la școală, tocmai devenisem pionieră, dar mi-a lăsat o impresie durabilă. Îmi aduc aminte și de poza mare, pe toată pagina, a lui Stalin din cartea de citire, cu legenda „un om mare și bun” sau cam așa ceva. Dar nu și de moartea lui, tot atunci în 1953. Locuim la doi pași de extraordinarul parc Sub Arini în care mă aventuram în necunoscut, ca Hansel și Gretel din povestea fraților Grimm cu prietenii mei de joacă Bunica fusese evacuată și ocupa o minusculă verandă închisă, cu baia în capătul celălalt al casei și bucătăria la subsol. La baie se ajungea printr-un labirint de coridoare fără lumină. Grădina în schimb era paradisiacă, mâncam caise verzi cu Ucu și Didica, îmbrăcam pisica în haine de păpușă, prindeam cărăbuși, cred că a fost o invazie, de atunci nu am mai văzut atâția cărăbuși. Grădina aceea nu mai există.

— *Care dintre treptele, etapele, momentele pe care le-ați străbătut în făurirea destinului propriu le considerați esențiale în formarea dvs. intelectuală? Ce v-a marcat cel mai mult, din această perspectivă modelatoare?*

— În liceu nu am avut profesori memorabili. Profesorul de latină ne spunea chiar că nu trebuie să învățăm o limbă moartă. Degeaba mi-a trimis bunicul meu o carte poștală în latinește sperând să mă convertească la limba moartă, se pare că îndobrocarea din școală a fost mai puternică, cel puțin în privința asta! În schimb am învățat, fără elan și fără rezultate notabile, rusește – opt ani în școală și încă trei la facultate. Acasă luam ore de germană ca să nu-mi pierd exercițiul câștigat în copilăria mea sibiană; întâi cu văduva lui Mihail Dragomirescu de al cărei discret parfum franțuzesc, Arpège, îmi aduc aminte și acum. Citeam povești de Andersen din cărți cu caractere gotice. Am continuat să iau ore de germană cu Lia Pușcariu, fiica lui Sextil Pușcariu. De la ea învășasem poezia lui Heine, Lorelei, mai țin minte doar un vers. Cu Dan Dușescu, unul din cei mai cunoscuți traducători din Shakespeare la vremea aceea, m-am pregătit pentru facultate, voiam să dau la engleză. Dincolo de știința lui de carte, era plin de haz și prietenos, deloc profesoral. Mă duceam cu multă plăcere în garsoniera de pe Calea Victoriei, ticsită de cărți unde locuia cu soția lui, Viola (Uca), anglistă și ea, și cu Taina, fiica lor, de o vârstă cu mine. Făceam orele împreună. Abia aveam loc la o masă mică în mijlocul camerei. Taina era total nonconformistă, relațiile cu părinții ei erau camaraderesti. A devenit anglistă la rândul ei, dar și alpinistă de mare curaj. Din a doua expediție a ei în Himalaya nu s-a mai întors, avea doar patruzeci de ani. Părinților mei le datorzeam mult mai mult decât școlii. Cărțile de istorie din casă, printre care și ale bunicului, Ioan Lupaș, și mamei mele, istoric și ea, conversațiile de acasă pe teme de istorie veche și prezentă (cu perna pe telefon!) m-au făcut un timp să visez la profesiunea de arheolog. Pentru artă nu am avut un interes precoce. Tata, pasionat de desenele de copii pe care le colecționa încă din anii 1930, de la Cluj, m-a încurajat să desenez, să scriu povești și poezii. Mai am și acum un caiet confecționat de el cu poeziile mele de la 10-11 ani, dactilografiate și ilustrate cu desenele mele. Nu i-am împlinit așteptările. La atelierul lui mergeam foarte rar. Eram în liceu când m-a luat într-o vizită la Muzeul Simu (dărâmat în 1961 sau 62) și mi-a făcut rapid o introducere în artă, avea darul formulărilor concise și memorabile. Cu puțin înainte de moartea lui am mers împreună la Muzeul Țăranului Român, înființat imediat după căderea comunismului și admirabil conceput de Horia Bernea. Am stat după aceea pe o bancă la șosea și am vorbit mult despre fel de fel, era foarte impresionat de originalitatea gândirii muzeistice a lui Bernea de felul în care a eliberat de clișee și rutină percepția folclorului, a evocat și Muzeul etnografic de la Cluj unde mergeam în studenție și despre care avea să scrie cu entuziasm. Lumea rurală adusă pe simezele muzeului i se revelase, în spiritul timpului, din unghi estetic.

— *Ați absolvit Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”, Secția de istoria și teoria artei. Cum s-au răsfrânt asupra dvs. această experiență și acest spațiu academic?*

— Era prea puțin academic din păcate. După instalarea comunismului Seminarul de istoria artei de la Universitate fondat de G. Oprescu s-a desființat. Secția de Istoria și teoria artei a funcționat apoi, cu întreruperi, la Institutul de arte plastice din București. După o astfel de întrerupere de șapte ani, în 1961 când absolveam liceul, s-a dat din nou examen de admitere, cel mai probabil pentru a oferi catedre unor persoane care nu erau de specialitate, dar trebuiau să fie profesori. Ca să vă faceți o idee, profesorul meu de estetică a fost Nicolae Moraru, proletcultistul de cea mai tristă amintire. E adevărat că mai târziu corpul profesoral a câștigat cadre didactice de calitate și nivelul a crescut foarte mult. Generația mea a fost însă una de sacrificiu. Am rămas cu mari goluri de informație, greu de suplinit. În cinci ani cred că am făcut doar două lucrări de seminar. Singura amintire luminoasă din facultate se leagă de Eugen Schileru, care ne-a trezit apetitul pentru arta modernă. Ceea ce explică și de ce toți cei treisprezece studenți câți eram ne-am ales subiecte de artă modernă pentru lucrarea de diplomă. Seria mea nu a produs nici un medievist. Cu Schileru am făcut în primii trei ani mai multe cursuri, de istoria literaturii și cinematografului, artă universală, teoria artei, dar ceea ce se petrecea la ore era atât de imprecis circumscris tematic, încât fiecare întâlnire cu el devenea o plimbare fascinantă prin cultura secolului XX cu popasuri imprevizibile în zone necunoscute pentru noi. Schileru vorbea apăsător, cu pauze mari între cuvinte. Se întrerupea ca să ne pună întrebări, ne cerea părerea și cursul se transforma într-o causerie foarte diferită față de relația curentă ex catedra profesor/student. Îmi este foarte prezentă în minte silueta lui emaciată în contrast cu capul mare cu frunte bombată sprijinit pe un gât firav. Se plimba prin clasă cu un braț încolăcit peste piept, cuprinzându-se într-un gest cumva autoprotector. Avea ceva fragil, vulnerabil. Nelipsita țigară îi completa portretul. N-aș vrea să-l uit pe Mircea Popescu, o prezență discretă, adjunctul profesorului Oprescu la Institutul de Istoria Artei al Academiei, de formație și cultură germană, care fără să fi avut farmecul lui Schileru, ne-a învățat chestiuni elementare de tehnică a cercetării, ne-a trimis la muzeu și ne-a pus un pic la treabă. I-am rămas recunoscătoare.

— *Cum, când și de ce ați început să scrieți despre artă? Ați avut un mentor? Ați avut cărți, opere și creatori favoriți?*

— Întâlnirea cu spațiul academic s-a petrecut abia când am intrat la Institutul de Istoria Artei al Academiei ca cercetător stagiar în 1966. L-am mai prins pe George Oprescu, avea peste 80 de ani, foarte respectat, chiar puțin temut. Parte din foștii lui studenți formați în Universitatea antebelică, erau acum cercetători cu experiență – Ion Frunzetti, Remus Niculescu, Theodor Enescu, Teodora Voinescu, Amelia Pavel. A fost o șansă să le fiu colegă. Erau anii de deschidere spre Occident, constrângerile marxismului slăbiseră, Biblioteca Institutului primea multe cărți și avea abonamente la reviste de specialitate de tradiție din Europa și America sau le primea prin schimb cu revistele Institutului, care se adăogau fondul prețios provenind din biblioteca regală. Oprescu încercase

Marina și Ion Vlasiu, Timișoara, 1939

să organizeze Institutul după modelul unor mari institute de istoria artei din lume pe care le cunoscuse. În prin plan era studierea artei românești, existau sectoare de artă populară, medievală și modernă. O scurtă vreme a existat și un sector de artă universală. În legătură cu arta populară, am fost uimită să aud recent un istoric spunând că fetișizarea artei populare s-ar trage de la Lenin! Se uită că atât G. Oprescu cât și Coriolan Petranu, cu formații diferite, franceză în cazul primului, germană în cazul celui de al doilea, au consacrat și unul și altul încă din anii 1920 numeroase studii și cărți artei populare românești. Și nici unul nu era leninist! Disciplina ducea lipsă de lucrări de anvergură – nu exista o istorie a artei românești (va apărea abia în 2020, datorită eforturilor academicianului Marius Porumb), nu existau monografiile ale marilor artiști români moderni și nici cataloage *raisonné* (nu avem nici azi). Se revenise în anii '60 la metodologii antebelice – pura vizualitate, iconologia, Panofsky era un nume de referință, dar exista interes și pentru structuralism. Cărțile despre arta modernă europeană ale lui Giulio Carlo Argan pe care le-am citit întâi în italienește, dar care apoi au fost traduse și la noi, mi-au fost de folos. Zona mea de interes a fost perioada interbelică cu tensiunile ei între tradiționalism, care era de fapt un modernism de inspirație occidentală, și avangardă. Dintre pictori mi-a atras atenția, printre destui alții, cazul lui Dumitru Ghiață, artist autodidact, inventat de Ion Cantacuzino și prietenii lui medici colecționari și istorici de artă influenți – G. Oprescu și Henri Focillon (cel mai important istoric de artă francez atunci) – impresionați de autenticitatea picturii lui. În materie de sculptură, cred că am mai găsit ceva de spus despre Paciurea și după apariția monografiei scrise de Ion Frunzetti. M-am ocupat destul de mult de sculptură, de Brâncuși, despre Milița Petrașcu am scris o monografie apărută în condiții grafice excelente la Chișinău acum vreo douăzeci de ani, Medrea, etc. Tocmai de aceea când a prevalat la Institut ideea dicționarelor, am ajuns să coordonez dicționarul sculptorilor din România, apărut în 2011 cu tirajul ridicol de 200 de exemplare.

— *Ați avut o activitate bogată în cadrul Institutului de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” al Academiei Române, fiind și membru al Consiliului Științific al Institutului. Cum*

vedeți acum această perioadă de activitate rodnică, prin prisma cercetărilor, a articolelor și cărților publicate?

— În perioada confuză de după 1989 am fost director adjunct, îndeplinind de fapt funcția de director până în 1995. Nu mă simțeam pregătită pentru așa ceva. Am fost confruntată cu probleme administrative complicate, erau necesare decizii rapide și cel puțin unele cred că au fost bune, de pildă retragerea din ASSP (Academia de Științe Sociale și Politice) și revenirea Institutului la vechea Academie. Noutatea a fost posibilitatea neîngrădită de a stabili relații cu instituții similare din Occident. Cea mai profitabilă pentru Institut a fost relația pe care am stabilit-o cu Fundația Paul J. Getty din Statele Unite. După o vizită la București a unor reprezentanți ai Fundației, s-a decis acordarea unui grant important pentru aducerea la zi a colecțiilor de periodice și a publicațiilor de specialitate ale bibliotecii, care la momentul acela, cred că și acum, era cea mai cuprinzătoare bibliotecă de istoria artei din țară. Ceva mai târziu am făcut demersurile pentru admiterea Institutului în Asociația Internațională a Institutelor de Istoria Artei (RIHA). Aș adăoga, ca esențial pentru domeniul istoriei artei în ultimele decenii, rolul Colegiului Noua Europă din București, unde Andrei Pleșu și Anca Oroveanu au inițiat și susținut un program de burse pentru tineri istorici de artă și de prelegeri ale unor reputați istorici de artă europeni și americani – îi pomenesc doar pe Hans Belting și Victor Ieronim Stoichiță – moment irepetabil care s-a răsfrânt foarte pozitiv asupra breslei și la care privesc cu nostalgie

— Care sunt cele mai însemnate amintiri legate de tatăl dvs.? Ca artist, ca om, ca părinte?

— Asta e o întrebare foarte grea! Cu mama eram zi de zi, mă înconjura cu o dragoste totală și o grijă pe care am resimțit-o uneori, nedrept, ca excesivă. Tatăl meu era o prezență mai rară – asta și pentru că mult timp locuința noastră s-a rezumat la două cămăruțe mici – dar cu atât mai puternică. Îmi amintesc bine de cele câteva vacanțe petrecute împreună, în copilărie și adolescență. În momentele de indecizie mi-a dat curaj, aveam încredere în ce-mi spunea, și simțeam că pot conta pe el în orice împrejurare, m-a ajutat să devin mai independentă. Atelierul îl absorbea însă cu totul, era nu numai spațiu de lucru, dar și de întâlniri informale cu prieteni și cunoscuți, primul public al unei viitoare expoziții. Vlasiu a pus mare preț pe părerile spontane ale celor care-i vedeau lucrările sau îi citeau cărțile. În atelier era liber să fie singur sau cu oameni. A avut multă vreme, în tinerețe, ateliere foarte proaste, improvizate în spații impropii, pe unele le-a descris în cărțile lui. Avea de gând să scrie o carte numai pe tema asta, a atelierelor pe care le-a avut la Cluj, Timișoara și București. Mergeam din când în când la atelier încă din copilărie, mi se părea un loc nefamiliar, destul de misterios, care-mi stârnea o oarecare curiozitate. Nu aveam o idee prea clară despre profesiunea de artist și cred că nici prea bună!

— Cum îl vedeți pe tatăl dvs. în atelierul lui? Cum era în afara atelierului?

— N-aș putea spune că era într-un fel în atelier și altfel în afara atelierului. Nu avea o viață distinctă de cea profesională. Nu era genul de artist care să lucreze între ora 7 și 1. Am auzit că sculptorul Jalea avea un astfel de program riguros, de altfel cu rezultate dintre cele mai bune în plan

artistic. Nu mi-l imaginez pe tatăl meu decât în atelier, poate de aceea și expoziția permanentă de la Muzeul de artă din Tg. Mureș s-a axat pe ideea de atelier. Poate de aceea l-a preocupat mai puțin să aibă în București o locuință convenabilă și a preferat să-și construiască un atelier la Bistra. Atelierul se prelungea în grădină unde cioplea ansambluri sculpturale utopice și mai departe, dincolo de grădină în spațiul neîngrădit al naturii cu arborii și pietrele rostogolite de râuri. Era spontan, avea vervă, îi plăcea să vorbească cu fel de fel de oameni, nu numai cu artiști sau intelectuali. Vorbea cu plăcere despre lucrul lui, despre artiști ale căror lucrări le admira sau nu, despre lecturile numeroase și diverse despre care dau seamă și jurnalele, mai ales despre întâmplările proprii vieții pe care nu obosea să le povestească. Așa mi-am scris cărțile, obișnuia să spună, povestind și repovestind episoade care îi marcaseră parcursul biografic sau schițând portrete foarte vii ale oamenilor pe care îi cunoscuse, din care nu lipsea uneori un dram de maliție. Uneori nu își menaja interlocutorii și fidel nevoii de sinceritate, nu ținea seamă de susceptibilitățile firești ale oamenilor, care de obicei nu uitau. Și-a creat astfel destule inimizități. Mama era mult mai atentă la convențiile sociale și încerca să-l tempereze. Îi plăcea și să teoretizeze pe marginea artei, dar nu cred că era punctul lui forte. Știa și să asculte, să înțeleagă viețile altora. Dădea sfaturi cu prudență, tocmai pentru că știa că vor fi urmate. Prieteni sau doar cunoscuți i se mărturiseau în momente dificile ale vieții lor. Nu trecea neobservat și am putut să constat în timp că persoane care l-au cunoscut puțin sau l-au întâlnit doar odată își aminteau uneori în detaliu conversațiile cu el.

— Mai există lucrări plastice ale lui Ion Vlasiu nepuse în lumină așa cum ar trebui? Mai sunt opere literare inedite ale tatălui dvs. (pagini de jurnal, poeme, proză)?

— Există mult jurnal nepublicat, două volume pregătite pentru tipar, Memoria fluturilor și Războiul acasă, pe care nu a apucat să le propună vreunei edituri. Romanul *Nebunul din turn*, „roman realist satirico-teatral”, la care a lucrat mulți ani, îi fusese respins de Editura Dacia în anii 1980. După moartea lui am donat manuscrisul bibliotecii Academiei din Cluj. De acolo a ajuns, în 2011, cu acordul meu pe care l-am regretat, la Editura Dacia XX, urmașa prestigioasei edituri Dacia. Am fost foarte decepționată de colaborare, tirajul a fost mai mult decât confidențial, difuzare nu a existat. Nu am văzut în nici o librărie din Cluj sau București vreun exemplar. Am primit câteva, să mai cumpăr a fost imposibil. Așa că nu am mai riscat să mă adresez cu alte scrieri vreunei edituri. M-a bucurat inițiativa dnei Monica Breaz de la editura ASCR din Cluj, care a reeditat poveștile pentru copiii (editor Mircea Breaz), în trei limbi (română, maghiară, germană). Mai există încercări de roman – Alb Negru, Lumea largă, Orașul bolnav – nefinalizate. Tatăl meu regreta adeseori dispariția criticilor contemporani cu el – Wilhelm Beneș, Ionel Jianu, Petru Comarnescu, Ion Frunzetti. Îi lipseau ca prieteni, dar și ecoul criticii. Din generația următoare Vasile Drăguț, Horia Horșia, Dan Grigorescu, apoi tinerii anilor '70 – Ileana Pintilie, Magda Cârneci, Mihai Drișcu, Gheorghe Vida, Teodor Redlow, Călin Demetrescu au venit cu un ochi proaspăt, lecturi și interpretări diferite. În ultimii ani datorită interesului Muzeului de Artă din Tg. Mureș, Galeriei Quadro din Cluj sau al Fundației Art Safari din București au fost puse

în valoare lucrări care permit o mai bună perspectivă asupra întregului parcurs al operei. Cora Fodor și Ioan Șulea au venit cu o nouă viziune curatorială, punând în centrul demersului lor atelierul cu mitologia lui. David Morar, sculptor, și-a pus în joc talentul și răbdarea pentru a restaura Stihiiile războiului, lucrare de anvergură expusă la Bienala de la Veneția din 1976. Szekely Sebestyen a expus pentru prima oară fotografiile lui Ion Vlasiu împreună cu sculpturi și desene din anii '60-'90, corelate cu ansamblul operei. În aprilie se va deschide la Muzeul de Artă din București o expoziție Vlasiu, curatoriata tot de echipa de muzeografi de la Tg. Mureș. Deși interesul pentru generația care s-a afirmat în anii de criză antebelică, a traversat războiul și cel puțin în cazul lui Vlasiu a mai apucat căderea comunismului este scăzut, sper că expoziția Vlasiu, ca și cea imediat anterioară de la același muzeu bucureștean, Romulus Ladea, să anime puțin spiritele.

În ceea ce mă privește, ca istoric de artă, m-a pasionat în ultimii ani, climatul intelectual și artistic din Clujul anilor '30, pe care l-am descoperit ocupându-mă de anii de tinerețe ai lui Ion Vlasiu. În mod inexplicabil pentru mine, deși la Institut mă ocupasem tocmai de perioada interbelică, am ignorat Clujul, deși sursa de documentare ca să zic așa o aveam la îndemână, în familie! Sunt multe lucruri pe care aș fi putut să le află de la tatăl meu sau de la prietenii lui de atunci dintre care pe unii i-am cunoscut – pictorii Catul Bogdan, Eugen Gâscă, Nicolae Brana, scriitorii Olga Caba (recent a apărut o carte despre ea), Emil Giurgiuca, Nicu Caranica, Grigore Popa, Mihai Beniuc, Miron Radu Paraschivescu, Eduard Pamfil, medic psihiatru, poet și muzician, Eduard Mezincescu, medic cu înclinații literare și om politic. Un grup de prieteni pe care disensiunile politice îl vor dezbină. Existența artiștilor nu ar fi fost posibilă în Clujul anilor 1930 fără colecționarii și intelectualii de formație diversă dar cu solidă cultură umanistă care întrețineau prin scrisul lor entuziast o ambianță favorabilă vieții artistice. Am publicat acum câțiva ani un studiu despre colecțiile și colecționarii clujeni din anii '30, despre care cu o simplă întrebare aș fi putut afla multe de la tatăl meu. Cataloge de expoziții și presa de epocă suplinesc parțial informația directă pe care am ratat-o. Am insistat asupra câtorva colecționari, medici, psihologi, etc. – Victor Papilian, Elekes Miklos, Arthur Wagner, Coriolan Tătaru, Nicolae Mărgineanu - ale căror colecții s-au destrămat sau au dispărut cu totul în anii de război și mai ales de după. De aceea fiecare apariție a vreunei sculpturi, tablou sau desen din anii '30, cu parcursul întortocheat de-a lungul aproape a unui secol, are pentru mine ca istoric de artă ceva miraculos.

— Care considerați că este, acum, stadiul receptării operei lui Ion Vlasiu? Ce domenii ale operei sale au fost mai puțin studiate și ar merita să fie explorate cu mai multă perseverență?

— Cele trei cărți consacrate lui Vlasiu în anii '70-'80 de Dan Grigorescu, Călin Demetrescu și Ion Frunzetti sunt mai degrabă albume, concepute de artist în ceea ce privește ilustrația, cu texte introductive mai concise sau mai dezvoltate, mai generale sau mai aplicate. Catalogul masiv editat de Muzeul de Artă din Tg. Mureș în 2015 pe lângă textele datorate unei noi generații de critici – Cora Fodor, Ileana Pintilie, Gh. Vida, Mihai Drișcu și Theodor Redlow – aduce un material

documentar amplu, concentrat într-o cronologie amănunțită, o bibliografie a scrierilor despre și de Vlasiu, un grupaj bogat de referințe critice, o selecție restrânsă din corespondența artistului cu prietenii artiști, peste 300 de reproduceri după opere din toate perioadele. Nu este o monografie și nici un catalog raisonné, dar oferă o bază indispensabilă pentru viitoare incursiuni critice în hățișul operei unui artist prolific, care nu s-a cantonat într-o unică formulă stilistică, fie ea și originală și nu nici i-a plăcut să se autopastezeze. O publicație recentă a aceleiași muzeu, *Localism și europenism în arta transilvăneană după 1918*, a inclus și cronicile de artă de Ion Vlasiu apărute în presă între 1934-1947. Aș vrea să adaug că aceste remarcabile publicații, precum și deschiderea galeriei Ion Vlasiu, inițiată de Ioan Șulea, nu ar fi fost posibile fără sprijinul direcției muzeului.

Apoi modernismul clujean din anii 1930, în cadrul căruia Vlasiu este o figură de prim plan, mai rezervă încă surprize. Expoziția Boema. Tânăra artă clujeană din anii '30, curatoriata de Székely Sebestyén la Galeria Quadro în 2011 a făcut un pas important în reevaluarea subiectului. S-ar putea face o a doua expoziție, o Boema II, pentru că între timp au apărut și alte lucrări necunoscute ale artiștilor de atunci, care remodelează profilul epocii și obligă la reflecție. Cred că desenele, în mare parte inedite, cu titluri ca *Animale bolnave* sau *Vietăți posibile*, premerg o întreagă reflecție, foarte actuală legată de uman și animalitate. În imaginarul lui Vlasiu, indiferent de mediu – sculptură, pictură, desen, fotografie, există o latură fantastică și simbolică, lesne lizibilă în cicluri de lucrări ca Himerele și Stihiiile, temă recurentă, obsesivă.

— Există interferențe între opera artistică și opera literară a lui Vlasiu?

— Cred că nu pot fi concepute una fără alta, între ele a circulat un fluid continuu, autobiografismul fiind omniprezent. Dar dincolo de asta, există în opera plastică o intruziune a literarului. Vlasiu trecuse, în anii '30, printr-o sculptură foarte simplificată, văzută la timpul acela ca abstractă. Era răspunsul lui la problematica materiei și a ritmului, proprie modernității începutului de secol XX. Abstracția puristă și iconoclastă care

Ion Vlasiu, Stihiiile războiului, 1968

a cunoscut și la noi, cu decalajul obișnuit față de Occident, o mare răspândire în anii '60-'70, a proscris infuzia literarului. De aceea puțini au înțeles expoziția de pictură a lui Vlasiu din 1978 care continua să exploreze umanul, să aibă subiect. Gh. Vida doar a văzut atunci similitudini cu neoexpresionismul de succes în lumea artistică occidentală. Astăzi, într-o lume postmodernă, tablouri lucrate sub impresia puternică a unor lecturi ca *Nevermore* (trimite la poemul lui Edgar Allan Poe sau *Trichinele la Demonii* lui Dostoievski), recent expuse și au trezit mai mult interes decât la vremea primei lor ieșiri în public. Constat chiar că Poe revine în atenția pictorilor, vezi la foarte celebrul Adrian Ghenie, dar și la alții. Mă gândesc de pildă și la tema biblică, care pornește tot din text, fie el Vechiul sau Noul Testament. Foarte prezentă în anii '30 în guașele și reliefurile de atunci dar și mai târziu. Vechiul Testament este evocat și în sculpturi cu teme neobișnuite în epocă – de exemplu *Vițelul de aur*. A fost tentat de mai multe ori de figura lui Moise, a Sulamitei sau Salomeei. Ii sculptează pe Evangheliștii Ioan și Matei. Scenele narrative – *Pieta*, *Drumul crucii* și-au găsit loc în reliefuli de mici dimensiuni. Dar în toate aceste lucrări nu este vorba de o configurare convențională în respectul normelor artei religioase din epocă, ci de cultivarea unui limbaj modernist, cu surse diverse, de regăsit, în spiritul timpului, în artele primitive, autohtone și exotice – icoana pe sticlă și stampa japoneză și nu în ultimul rând desenul infantil.

— *Care e locul, stadiul și importanța teoriei artei, la noi, în acest moment? Există instrumente de referință, specialiști, un public avizat?*

— Lucrări de teoria artei nu sunt prea multe. Îmi vine în minte cartea Ancăi Oroveanu, *Teoria europeană a artei și psihanaliza*. Învățământul de istoria artei, ca și disciplina, trec, la noi, prin diverse dificultăți, deși sunt acum mai multe centre universitare unde se poate studia istoria artei. Profesia a avut și are parcă tot mai mult un statut incert. Cei care se formează azi au background-uri destul de diferite. Nu odată licența și masterul combină discipline uneori nici măcar înrudite. Asta poate fi bine, dar și mai puțin bine - perspective deschise

Ion Vlasiu, În prietenie, lemn, anii 1960

asupra unor discipline diverse, dar superficial asimilate, riscul abordărilor pluridisciplinare. Un fenomen interesant, deși nici el nou, mi se pare apariția unor critici de artă cu formație literară ca Sorin Alexandrescu, Magda Predescu, Ion Bogdan Lefter, Bogdan Ghiu care evident suplinesc o carență. Nu mai există ambiția de a epuiza o cercetare. În anii '70-'80 începuseră să apară monografii de anvergură, se pare că lumea avea mai mult timp. Monografia a devenit azi un gen obsolet.

— *Care este opinia dvs. cu privire la dezbaterile din sfera artei și a culturii? Sunt ele dezbateri, cu adevărat? Sunt dezbateri cu adevărat culturale? Au instituțiile de profil strategii culturale demne de urmat, linii directoare, principii bine puse în lumină?*

— Mi-ar place să pot răspunde cu da la toate aceste întrebări, dar sunt mai degrabă rezervată. Când vorbiți de instituții de profil mă gândesc în primul rând la muzee care în condiții de subfinanțare cronică și lipsă de personal, se străduiesc să facă față dublei lor meniri – deschiderea spre un public cu spectru cât mai larg și cercetarea patrimoniului. Asta presupune o echilibrată savantă în care liniile directoare și principiile rămân cumva subterane, se estompează. În ceea ce privește Institutul de istoria artei „G. Oprescu”, foarte diminuat numeric (în 1966 când am fost angajată erau în jur de 80 de cercetători, azi sunt sub 20), se axează deja de ceva timp pe dicționare de specialitate. Nimic de spus, necesare. Și care se și publică, din păcate în tiraje confidențiale care le împiedică să ajungă în librării. Conferințele anuale, sesiunile de comunicări, revistele Institutului oferă o tribună cercetărilor individuale axate pe artă românească medievală și modernă sau istoriografie.

— *Cum vedeți, astăzi, condiția artistului? Dar condiția criticului de artă și instituția criticii artistice?*

— Mi se pare dificilă și nu încetez să mă mir că sunt atât de mulți tineri atrași de artele vizuale, e drept de unele mai mult (foto video, modă), de altele mai puțin. Noul sistem de organizare al artelor vizuale, mai complicat și mai obscur, în care galeriile private și colecționarii asigură climatul indispensabil a început să funcționeze și la noi. Unele galerii asigură prezența la târguri internaționale de artă, ceea ce face ca artiștii români să poată pătrunde pe piața de artă occidentală și să fie cunoscuți în străinătate. Câțiva au intrat în colecțiile unor mari muzee de artă din Europa și America mă gândesc de pildă la Paul Neagu, Ana Lupaș, Ion Grigorescu, Dan Perjovschi, dar cred că mai sunt și alții. Foarte pozitivă mi se pare existența Muzeului de artă contemporană bucureștean, deși contestată de unii la înființarea lui, cu retrospectivile de anvergură produse în ultimul timp (Peter Jacobi, Ion Bițan, Mihai Olos, Ion Grigorescu, Octav Grigorescu și Geta Năpăruș, etc.), dar și cu expoziții de artiști foarte tineri. Ca și apariția Muzeului de artă recentă, muzeu privat care are o expunere permanentă a „clasicilor” anilor 1960, dar prezintă regulat și artă străină nouă sau mai veche (recenta excepțională expoziție Picasso). Uniunea Artiștilor Plastici face eforturi pentru a oferi un cadru de manifestare numărului foarte mare de membri pe care a ajuns să-i aibă (peste 5000 dacă nu mă înșel), organizând expoziții de anvergură, uneori tematice, cum s-a întâmplat anul trecut. Criticul de artă a pierdut teren în favoarea galeristului și a curatorului, care implicit sunt sau

ar trebui să fie și critici de artă. Revista Arta, editată de UAP, deși nu singura, continuă să fie cea mai importantă publicație consacrată artei contemporane din România și un loc unde criticii tineri au loc să scrie. Catalogele de expoziții, uneori volume impresionante editate în condiții grafice excelente cu contribuții critice substanțiale, suplinesc oarecum sărăcia de publicații din domeniu și quasi-dispariția cronicilor de artă.

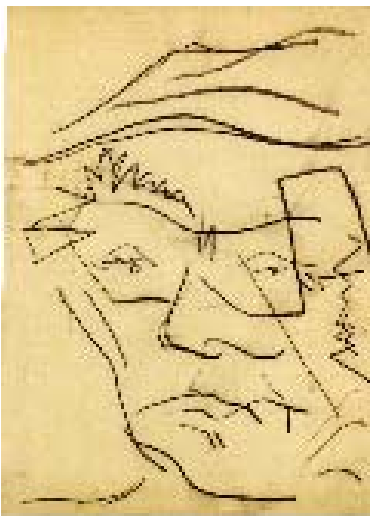
— *Cum priviți tânăra generație de artiști de astăzi? Aveți un pronostic de făcut asupra acesteia? Ce artiști tineri vi se pare că sunt cu adevărat promițători?*

— Cei pe care obișnuim să îi consider tineri au ajuns la 40, 50 de ani. Tatăl meu obișnuia să spună că au îmbătrânit și tinerii! Se fac frecvent expoziții ale absolvenților universităților de artă la care mă duc cu multă curiozitate. Am în general senzația de indistinție, dar și de explozie de energie, imaginație extravagantă, spirit ludic și ironic. Cutezanța a devenit norma, așa că surprizele nu au cum să fie prea mari. Totuși se mai întâmplă ca „marele public” să fie șocat, și asta nu e neapărat rău. Lucrările instalate în spațiul public stârnesc uneori scandal și polemici, dar nu cu adevărat dezbateri de substanță. Cu ocazia unor evenimente cum a fost cel de anul trecut de la Timișoara, capitală culturală europeană, s-a petrecut o mare desfășurare de forțe în zona artelor vizuale și asta mă face să fiu optimistă că arta de azi care țâșnește în multe direcții greu de cuprins, are un viitor.

— *Care sunt proiectele dvs. actuale și cele de viitor?*

— Aș vrea să reeditez jurnalul parizian din 1938 al lui Ion Vlasiu, publicat în 1970 la Cluj, însoțit de reproduceri după lucrări de atunci și de documente care au ieșit la iveală între timp, de pildă scrisorile trimise de Vlasiu de la Paris lui Romulus Ladea care îi fusese profesor și cele către Horea Stanca, jurnalist la ziarul Patria din Cluj, care i-a publicat cronici ale unor expoziții pariziene. E surprinzător că pe cât de mulți artiștii români au călătorit și studiat la Paris pe atât de puțini au lăsat mărturie, așa că o reeditare completată cu documente cred că și-ar avea rostul.

Interviu realizat de **Iulian Boldea**

Ion Vlasiu, Portret Nichita Stănescu, 1970

II. INTERPRETĂRI, EVOCĂRI ȘI COMENTARII

Cora FODOR

Printre arbori și stihii

Expoziția *Ion Vlasiu. Omul printre arbori*¹ concentrează în titlu² o parte consistentă din atitudinea și trăirile artistului Ion Vlasiu (1908–1997) avute de-a lungul vieții și creație sale. Acest titlu este inspirat din însemnările scriitoarei Olga Caba (1913–1995), publicate în 1934, dedicate sculptorului Ion Vlasiu pe care-l definește, prin prisma lucrărilor de atunci și premonitoriului pentru creația ulterioară, ca pe „Omul printre arbori” care: „În purpura amurgurilor de vară reînvie sufletele arborilor. Artistul, ademenit de chemarea lor, se afundă în păduri adânc, tot mai adânc. Cine ar pătrunde prin pasivitatea vegetală până la cântecul sevei? Noi ne-am mulțumi cu sugestii statice ignorând bucuros forța cauzelor. Numai el aude clocotul chinuit al formelor care zămislesc în sevă, în noduri și încrețituri, el singur ghicește gesturi ritmate... [...] A crea înseamnă pentru dânsul o înglobare în ritmul cauzelor, înțelegerea adâncilor fețe ale mării Treceri și conducerea lor spre întâlnire cu viața noastră în continuă devenire.”³

De asemenea, în capitolul *Crengi desăvârșite*, din volumul său memorialistic, *Drum spre oameni*, Vlasiu evocă trăirile din vara anului 1933 petrecută la Geoagiu, moment revelatoriu pentru esența conceptului sculpturii sale: „Crengile se desăvârșeau prin mâna mea și se îmbogățeau cu sensuri noi. [...] Nu mai văd moartea nicăieri. Văd numai viață peste tot. Tot ce vedem cu ochii trăiește. Apa, aerul, pământul, toate sunt vii. [...] Uite, vezi creanga din mâna mea? Parcă strigă! E un glas înăuntru. În fibre se aude o chemare, pâlpaie în lemn o dorință ascunsă. Are un fior, nu-l simți? Toată firea e animată de fiorul acesta. Nu ne dăm seama dar între om, piatră și lemn este o legătură ascunsă, tainică, și eu o văd aici în lemnul ăsta strâmb, în fibre și linii care se împletesc ritmic. *Ritmul* e un cuvânt de toate zilele, fără el nu se poate, l-am simțit eu mai demult, acum vreau să-i înțeleg rostul în sculptură.”⁴

Pornind de la aceste referințe, expoziția conduce privitorul foarte natural, prin alveolele și spațiile încăperilor, printre arborii-lucrări, urmând un fir imaginar în buclă de spirală, care curge, se desfășoară și apoi se adună elicoidal și iar se desface și iar se adună, cu ritmuri și tensiuni, cu dialoguri între lucrări, corespondențe între ceea ce se înalță de la sol și ceea ce este pe perete, în consonanță cu ceea ce scria Ion Vlasiu: „Ritmul leagă formele, amplifică dimensiunile, dă sens interior proporțiilor. [...] Ritmul e ca o respirație a materiei, un suflu în care natura învie formele și le dă mereu frumusețe deosebită.”⁵

Cu aceste gânduri, pătrundem în interiorul plin de sevă al celor două mari nuclee expoziționale:

Primul este o conturare a cadrului larg al creației lui Ion Vlasiu care prin sculptură, pictură și grafică punctează perioadele esențiale, de evoluție a fenomenului artistic specific lui și prin cele câteva obiecte personale reconstituie atmosfera specifică atelierului său de la Bistra Mureșului care absoarbe și transpune privitorul în acel loc prin imaginea de pe un panou uriaș, imagine-trompe l'œil a spațiului atelierului. Mare parte dintre lucrările expuse provin din colecția de artă a Muzeului Județean Mureș ajunse printr-o consistentă donație de aproape 100 de lucrări, făcută de autor în anul 1986 dar și lucrări ale colecției Muzeului Național de Artă al României și din colecții particulare⁶.

Și astfel căutăm ritmurile expoziției: începând cu biblica *Sulamita*, lucrare foarte timpurie, ne strecurăm ca într-o pădure cu arbori-lucrări și arbori-personaje, literați, oameni de cultură, personaje istorice – arbori-jaloane de referință care au marcat cursul devenirii noastre în acest spațiu românesc: *Eminescu, Argezi, Sadoveanu, Creangă, Luchian, Horea, Crișan, Cloșca, Avram Iancu* și alții. Ne strecurăm mai departe fără a tulbura *Somnul țăranilor* – un duet în piatră al celor ce întorc brazda și se întorc spre ea, surprinși într-un moment de odihnă, poate chiar cea eternă, ascultăm la sol cum germinează *Mirabila sămânță*, ne ridicăm și trecem prin *Paradisul terestru*, vedem înălțându-se alți arbori-*Coloane cu păsări*, traversăm repede orizontala *Satului uitat* fără să ne lăsăm copleșiți de tristețea caselor ghemuite, cu ferestrele abia mijite, dar cu un licăr de speranță în albul văruiei. Și iar ne înălțăm, pe verticala unor *Turnuri* de această dată. Urmărim cu privirea cum se descrie din sculpturi, o linie curbă: îmbrățișăm din priviri *Mama cu gemenii* (și ne gândim la vorbele lui Vlasiu „Spațiul maternității mele este spațiul de creștere a unui pom, simbol al rodului.” „... pe verticală, cu o dezvoltare în corolă, ca un pom”; pe tensiunea sacrificiului într-o creație, întâlnim un *Meșterul Manole* într-un duet redus la două structuri sumare, cvasirectangulare îndreptate una spre alta, peste care așterne genuin patina sură; apoi ovoidele: *Ileana, Mama, Masca geniului* și iar privirea urcă pe suprafața de bronz a unei *Maternități*, o mamă ce duce pe cap copaii cu copilul, o verticală fusiformă, alungită, contracarată de o orizontală scurtă, ce creează imaginea unui „T” cu trimitere la imaginea crucii inițiale. Și, tot aici, o rădăcină viguroasă marchează o puternică ancorare a Arborelui pe acest pământ iar verticalele trunchiurilor ce se creionează într-un desen se unduie într-o perspectivă „ce se afundă în păduri adânc, tot mai adânc”.

Tristia, cu iz elegiac, cu fețe ce deplâng soarta exilului poetului latin, face trecerea spre cel de-al doilea nucleu, a doua zonă (aproape tarkovskiană) unde stihii de tot felul: ale pădurii, ale timpului, ale războiului, himere și năluci își fac locul, dar printre ele: Omul! Artistul, care le-a creat, dar și cel care le-a recuperat de la degradare prin restaurare. De fapt, prin acest al doilea mare nucleu se intră în profunzimea creației sale, într-un detaliu al ei. Căci el este dedicat recuperării prin restaurare de către sculptorul David Morar, a monumentalei lucrări cu titlul *Stihiile războiului*⁷.

Lucrarea realizată în perioada 1968–1976, se află în dialog cu o variantă mai timpurie, cu același titlu, din colecția Muzeului Național Brukenthal, aducând în plus o notă de inedit expoziției, fiind alăturate pentru prima dată într-o expunere publică. Demersul parcurs pentru finalizarea restaurării lucrării este unul singular față de clasicul tratament de curare a unei opere de artă. Efortul sculptorului care s-a aplecat asupra lucrării și care a avut în mâini „sănătatea” lucrării artistului Ion Vlasiu a fost răsplătit de spectaculosul rezultatul obținut. Și, mai departe, a rezultat și această zonă expozițională care explică și documentează contextul conceperii lucrării de către artist și sursele sale de inspirație cât și, foarte important, etapele de desfășurare ale restaurării propriuzise.

Referitor la sursele și la locul conceperii lucrării *Stihiilor războiului*, este necesară creionarea unui scurt istoric⁸. Dorința de regăsire a naturii și frumusețea peisajului de pe valea Mureșului îl vor determina ca din anii '70 să-și instaleze atelierul de vară la Bistra Mureșului (Deda, județ Mureș), spațiu descoperit cu mult timp înainte, în anii '50. Aici, în grădina casei-atelier, prin lucrările pe care le-a conceput în armonie cu natura, a închipuit un „spațiu mitic” invocând râvnitul „Paradis terestru”. În acest cadru, s-a născut și lucrarea *Stihiile războiului*, o traducere în arta cultă a artei populare cu încărcătura semantică impregnată de artist. Deopotrivă inspirat, provocat, contrariat și sedus de formele create de natura locului, în același timp inspirat și de ingeniozitatea, expresivitatea și fragilitatea formelor create de natura umană a locului (în acest caz, sperietorile), întrepătrunzându-se uneori cele două aspecte, a declinat tema stihiiilor în multiple variante. Le regăsim atât în desene cât și în pictură și sculptură, conferindu-le sensuri diferite, cu straturi de înțelegere profundă. Parcurgând jurnalele, aflăm din gândurile sale că sperietorile sunt „fantezie grotescă în care spaima e soră bună cu umorul”, că stihiiile naturii: „vânturile și ploile toamnei le sunt fatale” și că *Stihiile războiului* „le-am făcut pornind de la sperietori”. Referindu-se tot la ele, menționează într-una dintre însemnările sale de jurnal – Deda Bistra, 11.VIII.1968⁹: „E puțin cât am putut transpune la alt nivel, un mod estetic fantast, adică incluzând forțe și porniri stihinice cu care omul luptă de veacuri și nu renunță.”; 21.X.1968¹⁰: „Cred că am reușit să ridic estetica populară a sperietorilor într-o lucrare semnificativă. Este lucrarea intitulată *Stihiile războiului*. Țăranii au botezat-o și mai expresiv: *Câinii războiului*. [...] nu știu când și unde își va face debutul această lucrare, nici ce ecou va avea. Nu putem prevedea ecoul public al unei lucrări, dar tocmai din această îndoială se naște tensiunea dintre artist și public.”

Ea are un istoric destul de lung și de tumultuos, de la concepere până în prezent, trecând prin situații extreme, de la expunerea la Bienala de la Veneția din 1976 până la agresarea ei și recuperarea actuală. Astfel, lucrarea a avut un parcurs greu de definit. Realizată între anii 1968 și 1976, a fost de două ori prezentată în spațiul public: prima oară, la Pavilionul românesc al Bienalei de la Veneția, în anul 1976, și a doua oară în 1984, la

Sala Dalles, București, în cadrul unei ample expoziții retrospective – „totală” – cum a fost numită într-un articol¹¹ de către criticul de artă Virgil Mocanu.

Ceea ce se dorește este ca finalmente să-și regăsească locul binemeritat, într-un spațiu public, pentru a putea fi apreciată în plenitudinea rezolvării ei formale, estetice și de mesaj.

Astfel, pe tot traseul expoziției suntem însoțiți de Omul printre acești arbori, atât Omul-artist-creator care se autoportrețizează filozofic, fie în piatră, fie în pictură, cât și Omul-artist care restaurează și astfel recuperează iar noi, toți cei care ne insinuăm printre ele ajungem finalmente la concluzia că Omul se confundă cu arborele văzut ca o contragere a întregii naturi, preluându-i ritmul, trăind simbiotic cu aceasta.

¹ Expoziție desfășurată în perioada 28 aprilie – 25 august 2024 la Muzeul Național de Artă al României. Mulțumim gazdelor evenimentului, în special domnului director Călin-Alexiu Stegorean și doamnei director Judit Balint precum și întregului personal de specialitate implicat în buna desfășurare a proiectului expozițional.

² Titlu folosit și de istoricul de artă Székely Sebestyén György pentru studiul său apărut în catalogul Expoziției *Ion Vlasiu. Poveste cu năluci*, Quadro, Cluj, 2018, pp. 5–9.

³ Olga Caba, *Însemnări (Omul printre arbori)*, în Pagini literare din 15.06.1934, Turda.

⁴ Ion Vlasiu, *Drum spre oameni*, vol. II, Editura Eminescu, 1970, București, pp. 183–184.

⁵ *Ibidem*, p. 184.

⁶ Colecția familiei Cojoc, colecția Lucian Pop, colecția Galeriei Quadro.

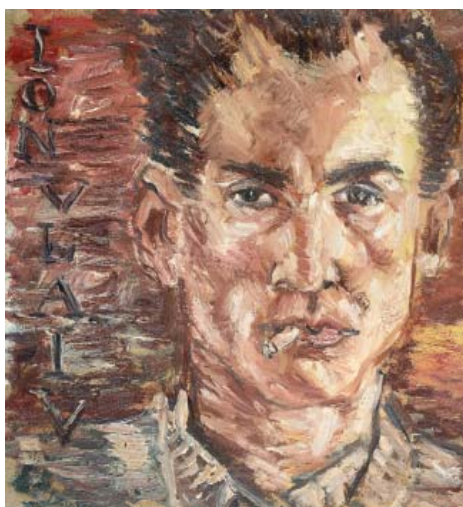
⁷ Colecția familiei Vlasiu.

⁸ Catalogul expoziției *Ion Vlasiu. Stihiiile războiului. Recuperarea unei capodopere*, Târgu Mureș, 2023, pp. 14–15.

⁹ Ion Vlasiu, *În spațiu și timp*, vol. IV, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987, p.232.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Virgil Mocanu, „O retrospectivă «totală»”, în *România literară*, 1 martie 1984, p. 18.

Ion Vlasiu - Autoportret (ulei pe carton)

Eugeniu NISTOR

Drumărind în spațiu și timp cu maestrul Ion Vlasiu

Avertizez cititorii acestor rânduri că expunerea mea este mai degrabă o evocare. Este o peregrinare prin spațiul și timpul amintirilor care mă leagă de maestrul Ion Vlasiu. Chiar dacă titlul ales pare a sugera o cronică sau o recenzie la reflecțiile Maestrului din volumele lui de însemnări, denumite chiar așa: *În spațiu și timp*.

Pe Maestrul Ion Vlasiu l-am cunoscut prin anii '80, când eram dascăl suplinitor la Școala generală din Ogra, iar în această calitate am fondat un cerc de creație literară a elevilor – cerc care îi purta numele. Sub acest patronim, câțiva elevi au publicat versuri în cotidianul local „Steaua roșie” și în revista „Albina” din București. Ca urmare a acestui modest succes publicistic, după ce i-am aflat cu greu adresa, i-am trimis Maestrului prin poștă câte un exemplar din publicațiile respective, dar și cartea mea de debut în poezie (*Primăvara pe o bicicletă albastră*), apărută chiar în acel an (1980). Maestrul s-a arătat încântat de „marfa” primită și mi-a trimis, chiar dacă nu imediat, o scrisoare caldă, de încurajare, pe care o mai păstrez și acum în arhiva mea sentimentală. Dar iată conținutul ei:

„Dragă Eugeniu Nistor,

Abia de două zile a ajuns la mine scrisoarea d-tale, trimisă în luna august. Și cartea. Din păcate nu mi-ai dat nici o adresă și nici nu mai știu dacă ai rămas, în continuare, la Ogra. Comunică-mi dacă ești tot acolo. Îți voi scrie și vom vorbi și despre cenacul. Ar fi fost mai bine să mă fi anunțat mai devreme. Firește că – într-un fel sau altul – te-aș fi ajutat. Nu va fi târziu nici de acum înainte.

Poeziile d-tale sunt scrise cu sentiment profund – cu simț pentru formă (încă nevicciată de caria avangărzii) și trebuie să-ți mărturisesc că le-am citit cu reală plăcere. Scrisoarea, de asemenea. Căci este scrisoarea poetului din Giuluș. Iar Giulușul mi-e foarte drag. Ca toate satele împrăștiate pe-acolo: Subpădure, Cucerdeia, Lăscud ș. a.

Mai scrie-mi când ai timp. Mă interesează tot ce se întâmplă la Ogra. Dacă știam că ești acolo, mă opream astă-vară. Am trecut prin Ogra de două ori.

Scrie-mi. Dacă vii la București, caută-mă!

Cu urări de bine și succes,

Ion Vlasiu

București, 16 XI 1981.”

La scurt timp după acest prim dialog epistolar, am și răspuns invitației Maestrului, vizitându-l la atelierul său din București, de pe strada Pangratti. Acolo aveam să descopăr întreaga anvergură a unui artist polivalent care, ani la rând, își exersase „spiritul de finețe” nu doar în artele plastice ci, poate chiar cu un plus de sensibilitate și de tensiune estetică, și în romanul autobiografic, și în

proza reflexivă, și, mai ales, în enigmaticele lui cicluri de poezii.

Nu mai știu exact cum s-a întâmplat că, după o vreme, am început să ne întâlnim din când în când în atelierul Maestrului, în următoarea formațiune: Ion Horea, Ion Brad, Alexandru Brad, cel care vă vorbește și, bineînțeles, gazda noastră. Se consuma câte o țuică mică de Ardeal (neapărat de prune) și discutam diverse probleme ale lumii culturale românești. Iar, cum amfitrionul nostru avea o memorie afectivă și o experiență de viață de invidiat, discuțiile alunecau ușor pe panta istoriei, a filosofiei de viață, a confesiunii artistice neliniștite. În cadrul unei astfel de întâlniri, Maestrul mi-a arătat și mie (ceilați erau deja, după câte se pare, demult avizați!) o grămadă întreagă de manuscrise conținând poezii, scrise prin anii '30, între care și ciclul *Vlăsiile*, toate având o mare calitate: esențializau unele aspecte lumești mustind de sensuri, fără a cădea deloc în banalitate, căci aceste „felii” elementare păreau a fi limpezite și unificate de un ciudat fluid magnetic. Erau acolo, în conținuturile acelor cicluri, strategia poetică și fiorul metafizic ale unui precursor al poeziei lui Nichita Stănescu, de mai târziu... Din păcate o anumită sficiune l-a oprit pe Maestrul să debuteze cu un volum de versuri în anii '30, când a scris acele frumuseți, atât de surprinzătoare prin noutatea lor expresivă! Iar acea sficiune persista: cu toate insistențele noastre, a refuzat sistematic propunerea „adunării” de a publica o carte de poezie. Doar târziu de tot, la câțiva ani după trecerea sa la cele veșnice (în 2004), i-am publicat Maestrului, împreună cu poezii Ion Horea și Ion Brad, volumul *Vlăsiile*, care dezvăluie și exprimă valențele lirice ale unui autentic poet!

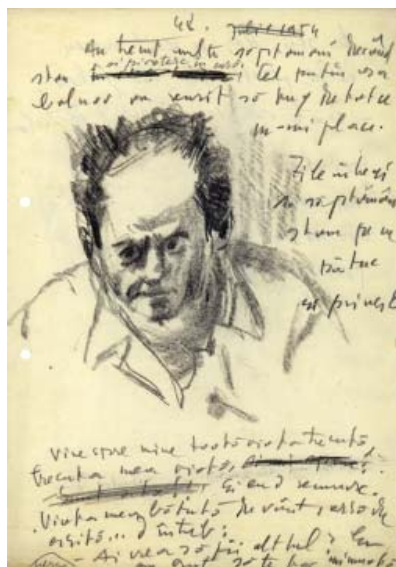
Într-o duminică de octombrie – din 1995 – am plecat cu Maestrul într-o drumeție magică în locurile noastre natale. Ideea Maestrului era să ne căutăm începuturile, așa că am umblat mai mult pe cărările înierbate ale cimitirelor. Era o frumoasă zi de toamnă, cu o revărsare de lumină cum rar întâlnești. Primul popas l-am făcut la Giuluș, unde ne așteptau părinții mei cu masa pregătită. Apoi ne-am oprit în cimitirul din Ogra, în fața unei cruci înguste de marmură, decorate cu trei fire de grâu înspicat. I-am simțit Maestrului emoția, pe care mi-a transmis-o și mie, mai ales atunci când am citit textul simplu, dar tulburător, al inscripției: „În amintirea bunicilor mei dragi, Anica și Vasile Ștef.”

Apoi am ajuns la Iernut, oprindu-ne preț de câteva minute la Monumentul Lupoaiței, din centrul noului oraș, al cărui cetățean de onoare fusese de curând declarat, și apoi, traversând Mureșul peste podul de piatră, construit pe locul unui vechi pod roman (căci locul din preajmă este numit de localnici „La podeț”), am intrat pe poarta deschisă a cimitirului din Lechința, într-un ținut al umbrelor care, în crepusculul de toamnă ce se lăsa tot mai intens, era luminat doar de flăcările plâpânde ale câtorva lumânări aprinse și, la căpătâiul unui podmol de pământ, am citit, dăltuite cu sufletul pe marmura albă, aceste rânduri emoționante: „În amintirea mamei mele, Maria

Vlas, și a tatălui meu, Ionaș Vlas, mort în 1918, pe frontul din Galiția, unde i s-a pierdut urma... Pentru tinerețea lor sacrificată, primește-i, doamne, în cerul tău liniștit. Fiul îndurerat.”

L-am evocat pe Maestrul în 2008, la împlinirea unui secol de la nașterea sa (la 6 mai 1908), când – la sugestia fiicei sale iubitoare, distinsa doamnă Ioana Vlasiu, binecunoscut critic și istoric de artă – am editat, în formă anastatică, volumul *Am plecat din sat* – glorioasa carte care i-a adus tânărului prozator ardelean, în 1938, prestigiosul premiu „Adamachi” al Academiei Române! A fost o primă treaptă în ascensiunea Maestrului către marea artă literară. Au urmat, apoi, multe altele! Și tot atunci, în 2008, am mai drumărit o dată cu Ion Vlasiu prin locurile noastre natale, eu – și fizic, el – doar spiritual, fiind ales cetățean de onoare (ca și alți membri ai „cercului cultural” de pe str. Pangratti) și evocat ca un zeu, acolo, în sala arhiplină a căminului cultural din Ogra,

Prin același gest îl evocam și în 2013, la scurgerea a 105 ani de la naștere, reeditând, editând pentru a doua oară ediția anastatică a cărții începuturilor sale literare. O făceam cu un pios gând pentru Maestrul Ion Vlasiu și cu sentimentul că volumul *Am plecat din sat* ne reamintește mereu de atmosfera incitantă a unei pelicule de film clasic, că acesta mai păstrează încă, în paginile lui, ceva din aromele vieții ardelenesti de altădată, uluindu-ne atât prin naturalitatea și simplitatea stilului său confesiv, cât și prin limpezimea derulării „cadrelor” succesive de acțiune românești, care sunt mai degrabă domoale decât dinamice, adică aidoma apelor unduitoare ale râului pe care Maestrul îl numea mereu, parcă în șoaptă: „Mureșul nostru sfânt”!

Ion Vlasiu, Filă de manuscris, cu autopoartret, anii 1950

Iulian BOLDEA

Căutarea de sine ca destin creator

Ion Vlasiu s-a remarcat ca o personalitate multivalentă, un creator dotat cu o uluitoare capacitate de percepție a lumii diversificată, proteică. Se poate spune că facultatea dominantă a lui Vlasiu (artistul și scriitorul deopotrivă) este forța de a plămădi multiple înfățișări ale universului în piatră, lemn, culoare sau cuvinte, căutând totodată sensurile originare ale lucrurilor, dintr-o irepresibilă nevoie de arhetip, de primordialitate, de elementaritate, demersul creator al lui Vlasiu extrăgându-și vigoarea și dintr-o asumată confruntare cu rezistența materiei pe care artistul își propune să o modeleze, impunându-i limite și ierarhii. Confruntarea cu piatra și lutul provine dintr-o voință irepresibilă de a *da formă*, de a delimita de a circumscrie un univers propriu, în care între expresie și idee există o consubstanțialitate.

Coerența interioară și voința constructivă sunt calități exprimate în formule diverse, artistul și scriitorul resimțind din plin agresiunea informului, amenințarea neantului, contracarată prin nevoia de ordine, rigoare, echilibru. În același timp, se poate spune că Ion Vlasiu nu este un artist de stirpe apolinică, împăcat cu sine, claustrat în tipare și forme stricte. Operele sale, cu interogații și neliniști care ne pun în fața unui artist problematic, mereu în căutare de sine, aflat în perpetuă stare de combustie sufletească, dar și de luciditate și raționalitate fecundă; de altfel, o dată configurat un *obiect* estetic, artistul îl resimte ca pe o *prezență* străină, amenințătoare, prin fermitatea sa ontologică, prin situarea sa autoritară în spațiu: „Un obiect, oricât de mărunț, după ce l-ai făcut și-l privești, devine de neînțeles și te sfidează cu certitudinea sa spațială”.

Proza lui Ion Vlasiu se caracterizează prin dinamismul discursiv, prin proteismul expresiei, care absoarbe emoții și idei, avataruri ale realului și interogații ale eului. Textele autobiografice ale lui Vlasiu, începând cu romanul *Am plecat din sat* și continuând cu *Poveste cu năluci*, *Drum spre oameni*, *O singură iubire*, *Cartea de toate zilele*, *Succes moral*, *Monolog asimetric*, *În spațiu și timp*, *Obraze și măști* – dispun de o scriitură energică, metaforică uneori, sobră alteori, prin care sunt reprezentate întâmplări și reflecții, avatarurile ale destinului și meandre ale căutării de sine. Există aici o obsesie a căutării propriei identități, într-o lume debordantă, derutantă, în care iluzia ia locul realității, iar realitatea se metamorfozează în himeră, în spiritul dialogului cu sine presupus de exigențele genului autobiografic ca joc al autenticității, duplicității sau inconsistenței estetice. Aporiile contemplării de sine rezultă din beneficiile autoanalizei și riscurile evaluării de sine, jurnalul fiind, pentru Ion Vlasiu,

repliere în interioritate, refugiu în autoscopie, tentație a definirii de sine, mijloc de supraviețuire morală și model compensatoriu în fața unui cotidian pauper, derizoriu. E vorba și de un efort sincretic în care reflecția se întâlnește cu notația nudă, anticalofilă și cu meditația asupra condiției artei, gestul artistic fiind dublat de o conștiință artistică fermă, aceste pagini autobiografice reunind meditația și creația artistică, într-o sumă de scriituri deschise, ample, proteice. Însemnările asupra jurnalului au irizări metafizice și o incontestabilă amprentă subiectivă: „Un jurnal intim plin de banalități nu contrazice genul, însă pierde caracterul său de intim. Genul include și sensul său de original (ceea ce este al tău, ceea ce te reprezintă), ceea ce tu poți descoperi despre tine și despre viață, cât îți poate fi accesibilă, cât o poți exprima. Acest efort de a te defini este o necesitate firească și jurnalul este un bun început, un fel de a te exersa în a trăi pe atâtea planuri câte pot fi accesibile conștiinței și talentului tău.”

Cărțile lui Ion Vlasiu au și alura unor „jurnale de idei”, prin nevoia de sinceritate și de autocunoaștere, autenticitatea rezultând dintr-o continuă raportare la sine, sau dintr-o incontestabilă energie demistificatoare. Un paradox al jurnalului constă în faptul că, într-un anumit fel, cu cât nevoia de sinceritate este expusă mai apăsat cu atât convenționalitatea notațiilor se amplifică. Scrierile autobiografice ale lui Ion Vlasiu se eliberează de servituțile și aporiile genului, exprimând tribulațiile zilnice ale eului aparent, dar și avânturile, căutările, exasperările artistului, stabilindu-se un echilibru relativ între *eul biografic* și *eul profund*, între desfășurarea heraclitică a timpului „fizic” și încremenirea eleată a timpului artistic, a trăirii estetice. Reflecția asupra existenței, asupra dimensiunii etice a propriului demers creator, expresia lapidar-aforistică, lirismul unor evocări cu relief subiectiv – sunt constante tematice și stilistice ale cărților lui Ion Vlasiu. De altfel, în *Obraze și măști*, autorul mărturisește că propria creație e alimentată de nevoia de afecțiune și de tentația recuperării trecutului: „Toată viața mi-am căutat copilăria. În mod greșit am alunecat spre memorialistică. Nu viața mea, copilăria trebuia explicată și era atât de simplă: o copilărie din care a lipsit mai ales dragostea părinților, echilibru pe care ți-l poate da prezența lor caldă. Mi-au lipsit acești poli, am crescut ca o apă împrăștiată”. Umbra timpului se regăsește în mai toate însemnările memorialistice ale lui Ion Vlasiu. Scriitorul caută să exorcizeze curgerea demonică a clipelor, tirania lui Cronos, prin apelul la confesiune, care fixează trecutul în enunțuri textuale lui Ion Vlasiu având alura unei asceze spirituale: înglobând timpul în efigia evocării, artistul îl transcende, recuperându-i demonia, într-un efort aproape ritualic.

Pe coordonatele majore ale timpului și ale expresiei evocatoare se înscrie romanul *Am plecat din sat*, a cărui primă ediție a apărut în 1938 la Editura Miron Neagu din Sighișoara. Romanul a fost scris la Paris, într-un moment de îndepărtare de spațiul genezei,

rememorarea având funcție exorcizantă, de abolire a distanțelor, de conturare a unei identități și de fixare a spațiului recuperator al satului, topos privilegiat în care ființa se simte ocrotită, *axis mundi* cu virtuți benefice, în care lucruri și oameni poartă amprenta sacrului. Conturul idealizant al topografiei satului rezultă din nevoia acută a scriitorului de a accede la un timp revolut, de a-și explica momentele prime ale formării, ca om și artist, dar și de a lumina, prin prisma confesiunii cu încărcătură afectivă, locul genezei, originea unei vieți și a unei vocații. În desfășurarea sa autobiografică, romanul se situează între două momente-cheie cu relevanță narativă, momente ce fixează un destin: moartea mamei, pe când copilul avea doar zece ani și momentul deschiderii primei expoziții de sculptură la Târgu Mureș. Scena morții mamei e redată în notații de intens dramatism, misterul extincției, reflectat de privirile ingenuie ale copilului fiind transcris în desen epic sobru, în tușe realist-obiectuale. Imaginea satului e alcătuită din întâmplări tipice, gesturile oamenilor redând mișcări arhetipale, de început de lume, fixate printr-o retorică epică realistă; scriitorul înregistrează, printr-o tehnică a notației abil regizată, detalii relevante, fizionomii tipice, decupează întâmplări și gesturi, din care se alcătuieste un univers de o fundamentală coerență internă, o lume armonioasă, alcătuită din *obiecte* scrutate de imaginația plastică a autorului.

Satul e circumscris nu doar prin înregistrarea realității cotidiene, vizibile, cu certuri pentru pământ, conflicte, întâmplările banale, ci și prin consemnarea rolului datinilor și obiceiurilor - redată cu sobrietate realistă, fără stilizări etnografice. Scriitorul sugerează prezența unei *infrarealități*, a instinctualității, a pornirilor fiziologice, în opoziție cu o *metarealitate*, o zonă de umbră a fabulosului și mitologiei, în care „fantasmele, coșmarele unei copilării pline de spaime, torturate de ispite și întrebări ieșite din comun, neliniștind mentalitatea părinților” (Mircea Zăciu). Spațiul satului e redat prin grila unei atitudini neutre, în

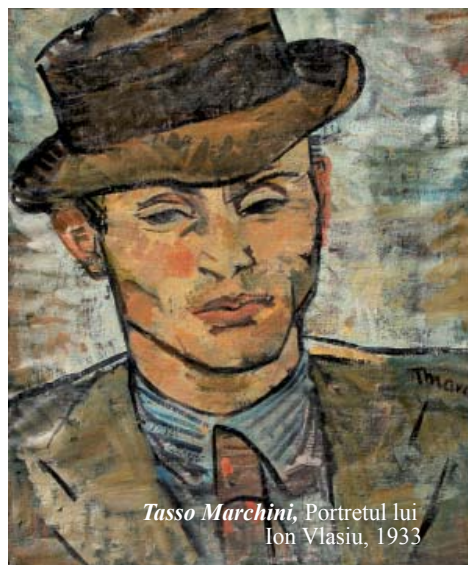
Mihai Olos, Portretul lui Ion Vlasiu, 1970

care reflexele obiectivității sunt relativizate, nu de puține ori, de accente afective, de înfiorări nostalgice. Faptele, gesturile, chipurile oamenilor sunt redată în notații sobre, fără exces de detalii, căci prozatorul nu își propune sondajul în interioritate sau explicarea mecanismelor lumii, cât, mai curând, transcrierea datelor realului, în spirit neutru, anticalofil, astfel încât chiar descrierile de peisaje sunt austere, discrete, printr-un inventar de notații pregnante: „În sat era o toamnă frumoasă cum nu s-a mai pomenit. Era în octombrie și Murășul era cald de te puteai scălda fără frică. Merii înfloriseră a doua oară iar prin miriști și prin răzoare murele erau mari și burate cu alb de nu te mai puteai sătura. Cum să lași satul acolo și sa nu ți se strângă inima de jale?” Portretele sunt sugestive, prin acuratețe descriptivă și rezonanță afectivă. Fizionomiile sunt redată prin detalii relevante, în tușe groase, ce fixează efigiile personajelor în timp și în spațiu, din unghiul nevoii de autenticitate narativă și de cunoaștere neconcesivă a lumii. Aceste portrete au funcționalitate narativă, ele nu au un aer „parazitar”, integrându-se cu naturalețe în fluxul epic. Confesiunea se coagulează, astfel, și prin intermediul unor caractere memorabile, cum este cel al Moșului: „Moșu era mic de statură, uscățiv, cu chipul osos și lunguiet. Fruntea îi era bolțită și se înălța dreaptă, descoperind o chelie de toată mândrețea. Nasul ușor acvilin, dinții albi și ochii mici, îl făceau plăcut la înfățișare. Era totdeauna ras proaspăt, cu mustața retezată deasupra buzei, dar nu și la capete. Părul de asemenea și-l scurta foarte adeseori. Purta o pălărie cu marginile atât de largi încât acoperea o pătrime din masa noastră, spre mai marele haz al meu.” Alteori, portretul capătă reverberații afective, exprimând duioșie și compasiune, ecouri nostalgice care înfioară notația concisă, imprimându-i o emoție unică, precum în portretul, cu halou idealizant, al Bacului, ființă de o mare bunătate și puritate morală, de care copiii se simt foarte atașați, în contrast cu Moșul („Cu moșu nu s-a prea împăcat, pentru că nu semănau la fire. Unul era aspru, neîndurător și zgârcit, celălalt era bun, cald și generos”). Bacu întruchipează o existență exemplară cu alură franciscană, adept al unei etici asumate cu demnitate. Blandețea, duioșia, candoarea sufletească și dragostea pentru faptele necuvântătoare, umile - sunt repere temperamentale ce alcătuiesc o efigie umană desprinsă de scriitor cu duioșie nostalgică din abisurile trecutului: „În zilele cu soare, se scula și se târa cu greu în stupină, unde rămânea o zi întregă acolo între albine, pe care nu le mai vedea, dar care se așezau pe mâini și pe capul lui alb, bătăindu-i prietenoase ca unui stăpân. (...)”.

Fascinația satului din apropierea Mureșului, se întâlnește cu fascinația depărtării, romanul *Am plecat din sat* fiind alcătuit din aceste impulsuri antinomice: prindere/ desprindere, apropiere/ depărtare. Desprinderea de spațiul protector al satului e o încercare de asumare a unei realități abia bănuite, din categoria *departelui*, o realitate pe care copilul și mai

apoi adolescentul o presimte ca ostilă, dar de care va fi irezistibil atras. Desprinderea de matca benefică a satului, despărțirea de lumea edenică a copilăriei, provoacă un seism afectiv în conștiința naratorului, care trăind în comuniune cu lucrurile, se distanțează, empatia însăși preschimbându-se în obiectivare rece. Perplexitatea în fața tainelor lumii e înlocuită acum de fascinația interogației lucide, de o privire necompletentă ce prospectează relieful adevărat al universului, revelând misterele și plasându-le în orizontul demitizant al rațiunii. Plecarea din *sat* presupune renunțarea la mirajul jocului, la participarea la ritualul muncii etc. amorsând sentimentul *deznădăcinării*. Eul este privat de reperele și momentele esențiale care îi ritmă existența, se simte amenințat, strivit de lumea nouă ce trăiește mecanic, în virtutea inerției. Relevant e episodul din capitolul *Oamenii negri...* ce relatează popasul naratorului la Atelierele C.F.R. din Cluj, cu oameni ce par a-și fi pierdut consistența, de o materialitate tautologică și o viețuire rigidă: „Oamenii negri erau numai la câteva sute de metri de locul unde eu mă odihneam și întârziam. Îi vedeam de parcă i-aș fi avut în față. Erau toți ghemotoc, încolăciți și strâmbi, cu obraji săpați... Orbitale lor groaznice mă priveau și-mi era rușine de scaunul care mă răbda.”

Romanul lui Ion Vlasiu redă „avatarurile unei voințe individuale înverșunate să-și afle drumul” (Anton Cosma), dar și tabloul satului transilvănean interbelic, impunându-se printr-o copleșitoare impresie de viață, de vitalitate și energie, sugerată de luxurianța detaliilor, de notațiile obiective, de asumarea directă a lumii de către o conștiință ce-și clarifică gradat relief afectiv și moral propriu, definindu-se pe sine prin descoperirea vocației

artistice. Cu toată anvergura realistă a unor scene, gesturi sau personaje, nu poate fi ignorat nici lirismul discret ce răzbate din paginile cărții: „Din trainicul acord de care vorbeam se desprinde, ca o boare de primăvară, un lirism fraged și învăluitor. Peste toate rănile unei copilării încercate, el toarnă balsamul esențelor simple și eterne”, cu precizarea că acest lirism „nu e un lirism molâu și confuz, ci unul viril și senin, care face cu puțință rânduirea, într-o admirabilă perspectivă etică, a materialului autobiografic” (Ion Chinezu). Pe de altă parte, Tudor Vianu observă că materialul autobiografic din roman e distribuit în concordanță cu o logică afectivă specifică ce conferă narațiunii coerență, dar și „interes dramatic” (Tudor Vianu), prin confruntarea eului cu lumea și cu exigențele artistice și morale ale artistului, drumul spre sine al creatorului începând în momentul desprinderii de *vatra* protectoare a satului, în momentul impunerii unei distanțe, a lucidității și reflecției, prin care dimensiunile lumii sunt circumscrise cu mai mare fidelitate. *Satul* ca mediu familiar, protector, reprezintă aici un orizont al genezei, spre care scriitorul se întoarce neîncetat, cu neobosită fervoare, căutând un punct de sprijin, într-o lume atomizată, lucru notat explicit într-o însemnare din 1937: „E nemaipomenit cum strigă în mine trecutul. Renunț la Paris pentru satul meu. Sunt ca fiul risipitor care se întoarce la căminul părintesc în căutarea unei mângâieri și n-o găsesc. Am reușit să-mi cumpăr o cutie de acuarele și pictez țărani. În felul acesta am închis fereastra spre Paris”.

Am plecat din sat este o carte a căutărilor și limpezirilor interioare, o carte a metamorfozelor unei conștiințe angajate în drumul afirmării propriilor opțiuni existențiale și artistice. E o carte definită prin nevoie de autenticitate și vocație a adevărului, cu momente de intensă luminozitate afectivă și înfiorări tragice, o creație revelatoare pentru transformarea alchimică subtilă a unei *vieți* într-un *destin*.

Rodica GRIGORE

Despre suferință și speranță

„Nu mai e loc pentru poezie după Auschwitz!”, afirma Theodor Adorno vorbind despre cruda realitate a Holocaustului și arătându-se extrem de sceptic în privința capacității esteticului de a mai exprima, după ororile lagărelor de exterminare, ceva valid și, eventual, lămuritor, asupra abominabilelor crime și a imensei suferințe umane. Căci stilizarea și conversiunea istoriei în materie sensibilă i se păreau de-a dreptul o trădare a ororilor care s-au petrecut în acele locuri, prin atenuarea implicită pe care o conțin. Scepticismul lui Adorno nu face însă decât să ilustreze faptul că există, în fond, un mare gol pe care nici istoria și nici politica nu pot să-l umple complet cu sens. Holocaustul ca spațiu al golului, extrem de dificil de abordat, a fost analizat, între alții, și de câțiva gânditori francezi precum Jean-François Lyotard și Philippe Lacoue-Labarthe, ambii ajungând, în linia aceluiași Adorno, la concluzia că, în fapt, cultura eșuează în orice proiect de a se apropia din punct de vedere estetic de Holocaust. Lyotard conchidea spunând chiar că „Auschwitzul nu poate fi reprezentat fără a-l pierde totodată din vedere, fără a-l minimaliza și reduce la uitare prin imagini și cuvinte.”

În romanul său *Trei surori**, apărut în anul 2021, Heather Morris abordează exact această temă, a suferințelor umane din lagărele naziste, însă nu analizează, așa cum au procedat alți autori contemporani – Bernhard Schlink fiind, prin *Cititorul* său, doar un exemplu în acest sens – conflictul între două generații ce

împart, fatalmente, același trecut (marcat de experiența terifiantă a celui de-al Doilea Război Mondial) pe care îl înțeleg complet diferit, ci aduce în prim plan o impresionantă poveste de viață a trei surori, Livi, Cibi și Magda, care devine, pe parcurs, prin intensitatea trăirii și prin acuitatea prezentării, și o extrem de lucidă meditație asupra trecutului și a tuturor rănilor sale, o meditație care doare, uneori, mai mult chiar decât trecutul însuși, confirmând convingerea lui Emmanuel Levinas că nu doar efortul de memorare contează, ci mai ales modul în care amintirile sunt interpretate și valorizate.

Reprezentând cel de-al treilea volum al seriei inițiate odată cu publicarea *bestseller*-ului internațional *Tatuatorul de la Auschwitz*, *Trei surori* este o carte ce aduce laolaltă calitatea mărturiei directe, a unui veritabil documentar (ce atestă, însă, și excelența documentare din partea autoarei), cu aceea de document autentic de viață, recompunând artistic existența celor trei adolescente din Slovacia în anii extrem de grei ai încarcerării în lagărul de la Auschwitz, dar având în vedere și unele dintre experiențele lor ulterioare. Mai mult, însă, decât simplu roman pe tema închisorilor, cartea aceasta vorbește, convingător și dureros de autentic, despre suferința umană, despre umilințe, dar și despre impresionante acte de demnitate, despre moarte și despre cum oamenii o pot învinge, despre posibilitatea existenței după anii de lagăr, reușind să spună cu adevărat ceva esențial despre condiția umană marcată, în secolul XX, de asemenea întâmplări, înregistrându-le cu minuțiozitate.

Totul pornește de la promisiunea pe care trei fetețe (pe atunci, în vârstă de trei, cinci și șapte ani) o fac tatălui lor. Acesta, simțindu-și sfârșitul aproape, le spune, la finele anilor '20: „Vreau să-mi promiteți și să vă promiteți că întotdeauna o să aveți grijă una de alta. Că întotdeauna o să vă ajutați între voi, orice-ar fi. Că n-o să lăsați nimic să vă despartă.” Timpul trece, Cibi, Livi și Magda cresc, iar istoria, marea și tumultuoasa istorie a primelor decenii ale secolului XX le dă lumea peste cap, situația lor devenind cu atât mai grea, cu cât fac parte dintr-o familie evreiască. Iar deportările, arestările și lagărele de muncă forțată devin, pe nesimțite, realitatea în mijlocul căreia trebuie să trăiască. Lucrurile se complică încă și mai mult atunci când până și tinerii evrei sunt duși în lagăre, iar Livi, în vârstă de cincisprezece ani, și Cibi, de nouăsprezece, vor ajunge la Auschwitz (Cibi alegând să-și urmeze sora mai mică și să aibă grijă de ea, așa cum îi promisese tatălui că va face), în vreme ce Magda, de șaptesprezece ani, rămâne la relativul adăpost al spitalului unde fusese internată de un medic prieten al familiei, pentru a fi salvată. Numai că, până la urmă, ajunge și ea la Auschwitz, iar cele trei surori se reîntâlnesc în adevăratul infern al celui mai temut lagăr nazist. Aici, ele trebuie să înfrunte suferințe teribile și incredibile orori, să facă față violenței dezlanțuite și chinurilor zilnice, spaimei continue, amenințărilor de

tot felul și întrebării care vine și revine obsedant în mintea tuturor prizonierilor: Oare aceasta va fi ultima mea zi pe acest pământ? În acest înspăimântător univers concentraționar, deținuții par a înceta, din punctul de vedere al călăilor, să mai fie oameni, devenind sunt simple numere de identificare (desigur, tatuate pe piele), romanul lui Heather Morris transformându-se, cel puțin pe alocuri, în expresia vie a unei incredibile coborâri în Infern.

Devine evident, pe parcurs, că pentru autoarea acestei cărți, a scrie înseamnă a coagula, prin intermediul desfășurării acțiunii, un adevărat ritual al semnelor, esențiale atât pentru personajele implicate, cât și pentru faptele relatate. Se poate întâmpla chiar ca unele din momentele esențiale ale desfășurării întâmplărilor să se întrepătrundă, simbolic, fenomenul fiind oarecum similar cu efectul pe care îl putem observa, de pildă, în pictura lui Paul Klee. Desigur, avem de-a face și cu o adevărată supradimensionare a elementelor de subiectivitate, iar asta va tinde să modifice ori să nuanțeze raporturile dintre om și lume, în primul rând prin intermediul unui foarte interesant proces de introversiune, de interiorizare acută a unei relatări atât de pline de detalii dureroase. Finalmente, cele trei surori vor supraviețui și vor fi eliberate, vor ajunge înapoi în Slovacia natală, iar de aici vor porni într-o altă călătorie, spre o nouă viață, în Israel.

Nu putem pierde din vedere nici modul realmente extraordinar în care scriitoarea aceasta, născută în Noua Zeelandă, ulterior stabilită în Australia, s-a apropiat de istoria impresionantă a supraviețuitorilor lagărelor de exterminare din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Astfel, ea l-a cunoscut, în anul 2003, pe Lale Sokolov, iar prima formă a poveștii lui a devenit scenariul cu care Heather Morris a câștigat International Independent Film Awards, în 2016. Impulsionată de acest succes, a rescris textul ca roman, *Tatuatorul de la*

Auschwitz (The Tattooist of Auschwitz, 2018), care va cunoaște un uriaș succes, fiind publicat în peste cincizeci de țări și recompensat cu numeroase premii literare internaționale. Apărut în octombrie 2019, al doilea roman semnat de Morris, *Călătoria Cilkăi (Cilka's Journey)*, urmărește destinul unuia dintre personajele cunoscute cititorilor din romanul anterior. Iar *Three Sisters* continuă, din alte perspective, aceeași mare poveste – de menționat e și faptul că cititorii fideli ai lui Morris vor reîntâlni și aici, fie și în treacăt, unele dintre personajele pe care deja le știu. Căci, după succesul primelor două romane ale sale, Heather Morris a primit invitația să meargă în Israel pentru a descoperi istoria a trei surori, supraviețuitoare ale lagărelor Auschwitz-Birkenau. Scriitoarea va petrece un timp alături de o familie extraordinară și, datorită rarului său dar de a asculta, află o nouă poveste fabuloasă. Bazat pe fapte reale, *Trei surori* este un roman vibrant despre dragoste și puterea speranței, despre încrederea în oameni și forța Binelui, chiar și în vremuri potrivnice, chiar și după pierderi devastatoare, chiar și atunci când totul pare distrus.

Dincolo, însă, de toate acestea, și dincolo de tendința spre tehnica montajului – căci numeroase fragmente ale cărții dau această impresie și întăresc ideea de autenticitate pe care, de altfel, Heather Morris o creează la un capăt la altul – remarcabile rămân atitudinile curajoase ale celor trei surori, în ciuda vârstei lor fragede, puterea lor, demnitatea fiecăreia dintre ele în parte, cutremurătoarea lor experiență de viață, mărturia lor de supraviețuitoare ale celui mai crunt infern al secolului trecut. Dar și efortul lui Morris de a se apleca asupra acestor impresionante fapte de viață – pentru ca nimic din toate acestea să nu se uite. Și, mai ales, pentru ca nimic asemănător ororilor lagărelor naziste să nu se mai repete.

* Heather Morris, *Trei surori*. Traducere de Luana Schidu, București, Editura Humanitas Fiction, 2022.

Ion Vlasiu, Procesul,
Ulei pe placaj

Anne SEXTON

Scrisori de altădată¹

Când te-am cunoscut erai în vîrstă de multă vreme,
blîndă și pură doamnă a sufletului meu. Se prea poate
să mă fi certat pentru că stau până târziu citindu-ți scrisorile,
ca și cum acestea mie mi-ar fi fost destinate.
Le-ai scris mai întîi la Londra, purtând blănuri
și o rochie nouă în iarna lui o mie opt sute nouăzeci.
Citesc că Londra-i plictisitoare de ziua Lordului Primar,
și cum ai trecut printre pâlcuri de hoți și pe lângă cocioabele triste
din Whitechapel, ținîndu-ți strîns portmoneul, mergînd arar
pe strada pe care Jack Spintecătorul-și executa celebrele disecții.
Miercurea aceasta la Berlin, scrii apoi, veți merge
într-un bazar la casa lui Bismarck. Și eu care
te vedeam ca pe-o fată tânără într-o lume liniștită și bună,
scriind cu trei generații înaintea mea. Te urmez în călătorie,
îți descifrez paginile, iar respirația-mi e deopotrivă...
dar viața-i un piseu vîrît într-un sac, e-o butaforie.

Aceasta-i capsula de timp din care moartea ta lipsește.
Cît de distantă ești pe patinele tale nichelate
pe patinoarul din Berlin, un trecut lunecînd prin fața mea,
tu cu contele tău, în timp ce-o fanfară militară
cîntă un vals de Strauss. Eu te-am iubit la sfîrșit,
o bătrână cu fața zbîrcită și cu mâinile deformate.
Odată citeai *Lohengrin* și gâștele zburau
prin văzduh în timp ce duceați viață de castelani
în Hanovra. În această seară, scrisorile tale reduc
povestea la o ghicitoare. Contele avea o soție în acei ani.
Apoi ai fost mătușa bătrână care locuia cu noi.
În această seară am citit cum iarna urla în jurul
turnurilor din Schloss Schwobber, și cît de greoi
se năștea limba în gura ta, cum îți plăcea
tropăitul șobolanilor pe pardoselile de piatră
de la etaj. Purtai proteză auditivă, când erai a mea.

Acum e miercuri, 9 mai, lângă Lucerna,
în Elveția, acum șaiszeci și nouă de ani. Învăț
despre primul tău urcuș pe Muntele San Salvatore;
poteca stîncoasă, gaura în pantof,
fata yankee, interiorul de fier
al dulcelui ei trup. L-ai lăsat pe conte să aleagă
următoarea ta cățărare. Ați mers împreună, înarmați
cu alpenstockuri, sandvișuri cu șuncă
și seltzer wasser. Nu te-ai speriat
de hățișul des de măceși și tufișurile încâlcite,
nici de malul accidentat și primul vertij
deasupra lacului Lucerna. Contele a transpirat
și și-a scos haina în timp ce tu te tăvăleai prin zăpadă.
te-a luat de mîină și te-a sărutat. Ați coborât ca prin vis
la tren pentru a prinde vaporețul cu aburi spre casă;
și alte repere poștale: Verona, Roma, Paris.

Acum ești în Italia. Îi înveți limba maternă.
 Citesc cum te-ai plimbat pe Palatin printre
 ruinele palatelor Cezarilor;
 singură în toamna romană, singură din iulie.
 Când ai fost a mea, ți-au ascuns fața sub
 cea mai bună pălărie. Am plâns
 pentru că aveam șaptesprezece ani. Sunt acum mai mare.
 Citesc cum ai fost lăsată să intri în capela privată a Vaticanului
 datorită legitimației de studentă și cum
 ai ovaționat alături de ceilalți așa cum se obișnuia
 în ziua de 4 Iulie. Într-o miercuri din noiembrie
 ai privit un balon, vopsit ca o bilă de argint,
 plutind peste Forum, peste împărații dispăruți,
 clătinându-și mica cușcă într-o boare
 întâmplătoare. Ți-ai exersat conștiința ta morală de New England
 în fața artizanilor, vânzătorilor de castane și credincioșilor.

În această seară voi învăța să te iubesc de două ori;
 să-ți cunosc zilele de început, fața ta de epocă victoriană.
 În această seară voi vorbi și voi întrerupe
 scrisorile voastre, avertizându-vă că vin războaie,
 că domnul conte va muri, că vei accepta să te întorci
 în America să trăiești ca și când ar fost cel mai firesc lucru
 la ferma din Maine. Îți spun, vei veni
 aici, în suburbiile Bostonului, pentru a vedea oameni cu nasul vânăt
 îmbătându-se în fiecare seară, pentru a vedea frumoșii
 copii plini de nervi, pentru a-ți ține urechea stângă astupată
 vinerea la Filarmonică. Și îți mai spun,
 îți vei scoate picioarele încălțate cu ghete din acea sală,
 topăind amar, afară pe
 strada aglomerată, lăsându-ți ochelarii să cadă
 cu plasa de păr încurcată în timp ce oprești câte un trecător
 să-ți murmure iubirea vinovată în timp ce urechile îți mor.

Pentru anul celui smintit

o rugăciune

O, Marie, gingașă mamă,
 auzi-mă, auzi-mă acum
 deși nu știu cuvintele către tine.
 Rozariul negru cu Hristosul său de argint
 minciuni nebinecuvântate în mâna mea
 căci eu sunt necredinciosul.
 Fiecare mărgea-i rotundă și tare între degetele mele,
 un mic înger negru.
 O, Marie, îngăduie-mi acest har,
 această traversare,
 deși urâtă sunt,
 scufundată în propriul meu trecut
 și propria nebunie.
 Deși există scaune,
 stau întinsă pe podea.
 Doar mâinile-mi sunt vii,
 rotind mărgelile.
 Cuvânt de cuvânt, mă poticnesc.

Un începător, simt că gura ta o atinge pe a mea.

Număr mărgelile ca pe valuri,
 năvălind peste mine.
 Sunt bolnavă de numărul lor,
 bolnavă, bolnavă în vipia verii
 iar fereastra de deasupra mea
 este singurul meu ascultător, ființa mea anostă.
 E o mare sugătoare, o suzetă.
 Dătătoare de suflu,
 murmură,
 exhalându-și largul plămân ca un pește enorm.

Din ce în ce mai aproape
 e ceasul morții mele
 în timp ce îmi cosmetizez fața și cresc înapoi,
 în devoluție și cu părul drept.

Toate acestea sunt moartea.
 În minte există o alee îngustă numită moarte
 și eu trec prin ea ca
 prin apă.
 Trupul meu e inutil.
 Zace încovrigat ca un câine pe covor.
 A renunțat.
 Nu există cuvinte aici, cu excepția celor pe jumătate
 învățate,
Bucură-te Marie și cea plină de har.
 Acum am intrat în anul fără cuvinte.
 Am remarcat intrarea ciudată și tensiunea exactă.
 Ele există fără cuvinte.
 Fără cuvinte cineva poate atinge pâinea
 și poate frânge pâinea
 fără să scoată vreun sunet.

O, Marie, doctor blând,
 vino cu prafuri și ierburi
 căci în miez mă aflu acum.
 E minuscul și aerul e cenușiu
 ca-ntr-o etuvă.
 Mi se dă vinul precum unui copil laptele.
 E dat într-un potir delicat,
 un bol rotund cu buza subțire.
 Vinu-i ca smoala, stătut și tainic.
 Paharul se ridică la propriu spre gura mea
 și observ asta și înțeleg asta
 numai pentru că așa a fost să fie.

Mi-e frică să nu mă înec, să nu tușesc,
 dar nu vorbesc,
 mi-e frică de ploaie, frică de călărețul
 care galopează spre gura mea.
 Paharul se înclină singur
 iar eu sunt foc.
 Văd două fulgere subțiri care-mi brăzdează obrazul.
 Mă văd pe mine ca și când aş vedea pe altul.
 Am fost tăiată în două.

O, Marie, deschide-ți pleoapele.
 Sunt în regatul tăcerii,
 regatul celui smintit și al celui adormit.
 Aici e fost sânge.
 și eu l-am înghițit.
 O, mamă a pântecelui,
 doar pentru sânge am venit?
 O, mamă mică,
 mă aflu în propria-mi minte.
 Sunt închisă într-o casă greșită.

August 1963

Trăiește

Trăiește sau mori, dar nu otrăvi totul ...

Ei bine, moartea a fost aici
 de multă vreme -
 al dracu de mult are
 de-a face cu bătaia
 necontrolată a ochiului
 și-a chestiilor religioase
 și cum i-am plâns
 când au ajuns nerușinați
 odată cu mângălitura inimii mele de gnom.
 Ingredientul principal
 e mutilarea.
 Și glodul, zi după zi,
 glod ca un ritual,
 și bebelușul la tavă,
 gătit, dar totuși uman,
 gătit și cu viermi mici,
 cusuți pe el probabil de mama cuiva,
 nenorocita de târfă!

Chiar și așa,
 am continuat să merg mai departe,
 un fel de declarație umană,
 târându-mă de parcă
 eram un corp tăiat în bucăți
 și trântit într-o oală aburindă.
 Încălcarea a legii sufletești.
 O minciună fățișă
 și chiar dacă am îmbrăcat corpul
 era tot gol, tot ucis.
 Agățat
 încă de la naștere,
 ca un pește.
 Dar iată că mă joc, îl îmbrac,
 îl dichisesc ca pe-o păpușă.

E viața o joacă?
 Și tot timpul vrei să scapi de ea?
 Și-apoi, toată lumea țipă la tine
 să-ți ții gura. Nu-i de mirare!
 Oamenilor nu le place să li se spună
 că ești bolnav
 și apoi forțați
 să te privească
 pe tine
 căzând
 jos făcut pulbere .

Astăzi viața s-a deschis în mine ca un ou
 și acolo înăuntru
 după săpături îndelungate
 am găsit răspunsul.
 Ce chilipir!

Acolo era soarele,
gălbenușul mișcându-se febril,
aruncându-și premiul -
și îți dai seama că face asta zilnic!
Știam că era purificatoare
dar nu mă gândisem
că e solidă,
nu știam că poate fi o rezolvare.
Doamne! E un vis,
îndrăgostiți lăstărind în curte
asemenea tulpinilor de țelină
și mai bine,
un soț drept ca un sequoia,
două fiice, doi arici de mare,
dărăcindu-mi tufele de trandafiri.
Dacă mă fac foc dansează în jur
și prăjesc bezele.
Și dacă-s de gheață
pur și simplu patinează pe mine
în costumașe de baletiste.

Aici,
neîncetat,
gândind că sunt un ucigaș,
ungându-mă zilnic
cu micile mele otrăvuri.
Dar nu.
Împărăteasă sunt.
Port șorț.
Mașina mea de scris bate mereu.
Avertizările nu iau pauză.
Chiar și nebună, sunt la fel de
savuroasă ca un baton de ciocolată.
Și se face abstracție de scâlâmbăielile-mi vrăjitoarești
și cetatea-mi secretă e încă de-ncredere,
la fel și patul meu venal.

O, triada mea dragă,
Iată o replică dulce.
Apare vrăjitoarea
și o pictezi în roz.
Vin cu sărutări în scufie
și cu soarele, acel inteligent,
rostogolindu-se în brațele mele.
Așa că spun *Trăiește*
și rotește-mi umbra de trei ori
să ne hrănim cățelușii pe măsură ce-apar,
cei opt dalmațieni pe care nu i-am înecat,
în ciuda avertismentelor: Avortul! Anihilarea!
În ciuda găleților cu apă gata pregătite
să-i înece, să-i tragă la fund ca pe pietre,
au apărut, cu capul înainte,
sufflând bule de culoarea albeții
și căutând orbește după țâțele mici.
Chiar săptămâna trecută, opt dalmațieni,

de un sfert de kil fiecare stivuiți ca lemnele de foc
fiecare
cât un
butucel de mesteacăn.
Promit să iubesc mai mult dacă vor veni,
pentru că-n ciuda cruzimii
și-a vagoanelor încărcate pentru cuptoare,
nu sunt ceea ce mă așteptam să fiu. Nu Eichmann.²
Pur și simplu otrava neluată.
Deci n-o să-mi găsesc refugiul în spital,
repetând Liturghia Neagră și toate celelalte.
Eu spun *Trăiește, Trăiește* datorită soarelui,
visului, harului neliniștit.

Traducere de Ioan Radu Văcărescu

¹ Anne Sexton a ales acest poem pentru faimoasa antologie **Poet's Choice (Alegerea poetului)**, editată de Paul Engle și Joseph Langland (A Delta Book, New York, 1966), în care sunt prezenți, fiecare cu propria alegere din opera lor, 100 de poeți de limbă engleză ai secolului XX, de la Robert Frost și William Carlos Williams până la Robert Lowell, Leonard Cohen sau Robinson Jeffers.

² Adolf Eichmann, ofițer nazist, criminal de război, condamnat la Nurnberg în contumacie, ca unul dintre coordonatorii genocidului sistematic asupra evreilor în Al Doilea Război Mondial, apoi capturat de israelieni, rejudecat la Ierusalim și executat în 1962.

Ion Vlasiu, Somnul țăranilor, piatră

FÜST Milán

Este un adevărat Kavafis maghiar, prin registru, manieră, atitudine, inclusiv prin numărul mic de poeme lucrate și cizelate minuțios.

S-a născut în 1888 la Budapesta, oraș în care și-a trăit întreaga viață și a murit în 1967. De tânăr, a luptat cu probleme de sănătate, toată viața sa desfășurându-se sub spectrul bolii. A luat parte la fondarea revistei *Nyugat*, în care i-au apărut primele scrieri. A debutat în 1914 cu volumul *Változtatnod nem lehet* (Nu poți schimba nimic). A excelat mai ales în dramaturgie și proză. Dintre dramele într-un act amintim: *A lázadó* (Nesupusul), *A zongora* (Pianul), *Atyafiak és a nők* (Rubedeniile și femeile), apoi drama *Catullus*, tragedia *Negyedik Henrik király* (Regele Henric al IV-lea). În 1942 a apărut romanul *A feleségem története* (Povestea soției mele). În 1948 a publicat un nou volum de poezii, *Szellemek utcája* (Strada fantomelor) și culegerea de povestiri *Véletlen találkozások* (Întâlniri inopinate), urmate de mai multe volume de microromane, povestiri, articole, eseuri. În 1965 a fost nominalizat la premiul Nobel. A primit premiile Baumgarten și Kossuth.

Plângere

(Panasz)

Mocăită-i lumea asta bătrână. Și-n zadar am asaltat-o și eu. Leneșă ți-e și urechea zbârlită.

Te miști atât de încet ca monștri lumii arhaice... somnoroasă,

Îți miști capul imens, te întorci spre poporul pitic care

Și-a înfipt lăncile în carnea ta și-și strigă prostește victoria.

Iar cel ce s-ar așeza lângă urechea ta și ți-ar cânta,

Chiar de-ar cânta gata să-și dea și sufletul, ciupindu-și febril lira...

Chiar dacă iubirea din sufletul lui și-ar lua zborul ca o privighetoare și ar ieși pe câmpiile cerești și ar cânta stăruitor până la moarte:

N-ar obține nimic de la tine – caști somnoroasă... La ce sunt toate acestea?

Ori nu mai înțeleg nici eu viața? De ce am glas, nu știi?

Precum cel ce umblă cu un sac de comori în spinare și pierde mereu câte ceva din el – și tot degeaba...

Comoara nu-i trebuie nimănui... așa am pățit și eu. O, existența asta nesfârșită și fără țel!

Și-i fără efect orice aș spune! Și chiar de-aș blestema ori mi-aș scutura pumnii,

Aș urla până mi-aș pierde mințile... toate ar fi în zadar!

Și când voi cădea de pe firmamentul înfrigorat ca un strop de foc topit...

Ce ați putea voi face? voi, poporul! somnoroșii, oneștii! – O, lume mare!

Aici, eu am pățit-o urât de tot!

Câini

(Kutyák)

Se crapă de ziuă. Iar tu, care urlă și ai trecut alături de câinii tăi negri Pe sub fereastră – însăși fantomă de animal –, te liniștești, în sfârșit.

Nu-ți urmăresc rătăcirea, totuși știu

Că faci un ocol mare, te duci într-acolo de unde soarele va ieși apoi

Din cețurile negre ale unei lumi de un cenușiu incert.

Însă până atunci nu te odihnești: treci încet dincolo de orizont...

Dezlegi lanțurile. Iar câinii tăi vânează pretutindeni.

Și astfel încep zorii.

*

Și-apoi se vor aprinde turlile

Și calmul slavei se va revărsa potopitor între cer și pământ

Și fremătător va răsună noianul căreia i se spune lume,

Realitatea zgomotoasă va prinde formă, se va arăta și se va opri. De multe ori am văzut eu zorii!

Călăreț intrând pe pod... S-a oprit față-n față cu discul solar. Stătea și fluiera, sărmanul,

Și seara nu mai era. Și câte popoare mândre s-au ridicat la luptă în pustiu, ca o furtună,

Încât au luat-o la fugă îngroziiți asceții și fiarele pustiei... Și seara nici nu mai erau.

Fierbi în flăcări, lume, și-n fiecare dimineață o iei de la capăt. O, asta nu-i reproș. Și tot nu înveți nimic? Tot apuci unealta sclipitoare?

Când se va întâmpla să te împotrivesți, ca un animal îndărătnic care a învățat

O dată pentru totdeauna care-i biciul,
 Și nu vei mai străluci? Dar pornești să urci și te duci după urletul câinilor,
 Care nu ți se potrivește,
 Care nu-i jeluire, dar în care prinde grai sufletul tuturor lucrurilor. O, urlă lume mare!
 Și urlând să gonească împreună cu tine și gândul și să piară.
 Și care te biciuiește, te incinerează acolo, întins la soare, ceată mare
 Care ai făcut față tuturor încercărilor și ți-ai dovedit curajul
 Și nu meriți drept pedeapsă încă-o zi de mâine.

Pe lespede a unui mormânt egiptean

(*Egy egiptomi sírkövön...*)

Trăiesc și strig, ca să mă auzi – dar oare câtă vreme voi mai striga?
 Și către cine strig oare?
 Și auzi-vor oare veacurile că aici a trăit un om?
 Și strigătul de durere nu se va rătăci oare în pădurea de veacuri – nu se va stinge?
 Și fi-va în continuare val în marea întunecată a secolelor
 Și după ce va descrește încet-încet într-o vreme,
 Fi-va ca-n marea furtună o infimă creastă de val?

Și cui îi strig oare, dacă nimeni altcineva nu înțelege,
 Dacă nimeni nu va înțelege vreodată ce spune-acest strigăt de durere?
 Și aude în zadar – nu-i minte să priceapă ce-am învățat eu,
 Ce am suferit și ce am văzut eu?

O, de ce mai vorbesc și de ce nu amuțesc mai bine?
 Și de ce vestesc o viață-ntreagă veșnica-mi durere
 Și că eu i-am fost și suferinței voastre strămoșul?!
 Și de ce trebuie să-ți cer pomană, Posteritate blestemată,

Ca să-ți întorci privirea către mine din imensitatea Vremilor
 Și Suferințelor și a Marilor Furtuni – trecând peste valuri și ceață,
 Gândește-te o clipă la mine – precum corăbierul încrunțat
 Care plutește-n marea furtună peste bezna hăului
 Și cu ochi de nălucă își vede tovarășul culcându-și
 Acolo-n adânc capul ostenit pe algele moi
 Și tandru-și strânge la pieptul obosit
 Unica-i comoară: noaptea fără de sfârșit!

Psalm

(*Zsoltár*)

Muzică și împăcare, un copil cu obraz delicat,
 Muncă, de care să fiu fericit, și-o femeie care mă iubește
 Mi le vei da odată, le vei da altădată...

Acum, zdrobit și cu capul descoperit stau în fața Ta,
 Așa cum m-ai creat, cu privirea îndurerată –
 Meditez la necazurile mele – părul brun mi-e bătut de ploaie
 Și-mi întind brațele spre Tine...

Și aș striga din adânc, ca să-mi auzi cuvântul... Dar mă mai recunoști?
 Ori m-ai uitat, nu mă mai iubești și nu-ți mai pui
 Mâna dreaptă pe inima mea împovărată?
 Ori nu mai ai lăcaș nici printre norii tăi febrili

Și-n zadar aștept de-acolo semnul tău întârziat?...

Tu, care m-ai creat și m-ai blestemat,
Care m-ai sărutat și m-ai renegat,
Doamne, eu nu-Ți mai pot vorbi!
Am devenit mut și nu te găsește nici inima mea.

Dar odată! poate la capăt de vreme, dacă mi-am terminat treaba aici
Și mă vei chema cândva și mă vei întreba: „de ce, băiatul meu, și cum?”
Iar la glasul acesta, ca un copil, ia aminte suferința adormită și cuvântul Tău
Va stoarce din nou vechile lacrimi din ochii mei închiși,
Căci ceea ce-i mut deja – unde-a dispărut, nu știu, dar simt, trăiește –
E rugă, Doamne... marea lumină a naturii tale mă trezește la o viață nouă:
O, atunci îmi voi descoperi inima în fața Ta...
Ce altceva decât rugă să fi fost? Căci din ea m-a frământat mâna ta
Și n-am iubit pe nimeni și-am fost blestematul renegat de inima de om...
Învață-mă să te slăvesc din nou
Și să uit că nu te-am găsit...
O, viața asta fă-mă s-o uit!

Psalm
(*Zsoltár*)

O, Doamne, eu sunt vătămat ---
Sunt liniștit, temător, mă aciuez într-un loc strâmt, în colț,
Dar vin după mine, groaznic mă împung cu bețe cu capătul aprins,
Împing în apă cu gheață trupul meu friguros ---

O, Doamne, eu nu-mi doresc să mă mișc ---
Eu vreau să stau zgribulit într-un ungher, eu mă tem de complicații:
Am haine și mâini curate, dar Fariseul mă împinge într-o baie de miere
Și ies de acolo și trăiesc în mizerie ---

Eu nu vreau să plâng: dar fântânile adânci
Ale ochilor mei varsă șiroaie de lacrimi ---
Mie mi-e scârbă de răsuflarea altora și-mi spăl frecvent mâinile ---

De ce trebuie să intru în contact cu alții, de ce trebuie să trăiesc, patul meu
Răcoros, imaculat, veșnic de ce nu-l aștern îngerii curați? ---
Sau de ce nu-i pot goni pe toți cu mușcături de câine? ---

O, nu există mângâiere!...
(*Oh, nincs vigasz!...*)

Care grele huruie la ceas de noapte...
De-aceea sare noaptea lacul din somn, mai apoi se liniștește.
Iar timpul-i dens, incert, prin apa neagră înoată leneș spre departe...
Iar luna își varsă-acum toată lumina asupra cavalerilor-nori cu armuri azurii:

Astfel nimeni nu știe de asasinatle din timpul nopții, hoțul fuge pe străzi pustii...
Și nimeni nu răspunde la gemete, la bătăi cu ecouri în ferestrele închise,
Numai strada răsună, nu-și găsește liniștea, vorbește-n somn despre chinurile zilei...

Și nu există mângâiere, o, știu de mult. Pentru că tot ce are viață
Are și soarta scrisă, trebuie să moară.

Oh, unde sunteți deci voi cei care m-ați iubit?
 Pentru că aş pleca, dar nu am unde...
 Sau unde-i acum fata pe care au crescut-o
 Frumos, cu blândețe, în taină și pentru mine?
 O, călugăre Gyula, nu mai amâna, cunună-ne,
 Leagă-ne inimile bolnave de jinduire...
 Am iubit-o, oameni buni, am iubit-o,
 Dar n-am văzut-o niciodată.

Mamă și fiu

(*Anya és fiu*)

– Aș vrea să mă pierd printre oameni... Dacă m-ar lua vântul pe sus, poate m-ar azvârli printre ei și în sfârșit, cu inima ușoară: resemnat, aş dispărea din propria mea față...

– Ce aud? Și-atunci cine-mi va fi descălecător pe-acest pământ?

– Încă nici acum nu-mi poți da drumul? Crezi că mai sunt cel de demult?

– Pentru mine? Tu ești soarele, luna și stelele de pe orbită...

– O, tu... care nu-ți găsești liniștea nici în mormânt...

Ochii tăi grijuții mă caută și-acum, îmi însoțesc pașii și suspini
 De îndată ce sunt pe cale de a-mi scăpa povara, împleticit
 De oboseală și beat de amărăciune...

Ascunsă în adânc! Îmi ești mamă, de ce mă hăituești?...

– Eu am fost părăsită, n-am avut pe nimeni, băiete... Nimeni nu m-a ajutat... Poate mă și ironizau că sunt murdară de la munca grea... Aveai un prieten – a râs –, îți amintești de el? Și de o altă pereche de ochi care mă bănuia că sunt vrăjitoare care îngroapă comori și care-i lipsită suflet... Poți îngădui asta, fiule? tu, care ești moștenitorul sufletului meu?

– Cui să-i impun? Ironia a amuțit – iar cel hain: a uitat – ori nu-i departe de tine: putrezește deja, bietul de el, sub pământ... Spune-mi acum! – încă am destulă putere – să-i scutur mormântul?

– Nu pe-acela... dar fii înflăcărat! Dezleagă-ți sufletul... Înalță-mi sufletul, care a suferit, atât de cumplit a suferit aici, înăuntru, că de furie aş fi fost în stare să sar și de pe patul morții... Asta încă nici nu s-a încheiat – la ce te gândești? – Adună suflet, băiete... Chiar și cu efort mortal: adună, comprimă încet – până când densitatea se încinge în interior, scoate fum și-i gata-gata să lumineze... Și când va izbucni în flăcări: aceea va fi singura lumină care îmi va lumina în noapte...

– Sărmana de tine!

– Așa sunt! Dar așa te-am și trimis în lume. Mi-am pus mâna pe inima ta și ți-am spus: fiule, sunt sărmană!

prezentare și traducere de **Kocsis Francisko**

Ion Vlasiu - Stihii, ulei pe carton

Mircea STREINUL

Cu toate încercările de recuperare de după 1989 – câteva reeditări, două studii monografice, un număr din „Jurnalul Literar” dedicat lui în 1995 –, Mircea Streinul (1910-1945) este un scriitor quasi-necunoscut. Istoriile literare nu-l recuperează, așa cum dezbaterile pe diferite teme îl ignoră; o fac și multele antologii de poezie. În cel mai bun caz, numele îi este asociat, dar într-o manieră aproximativă și vagă, cu Bucovina, cu Cernăuții interbelici, eventual cu rudimente de tradiționalism, chiar dacă în *Istoria* sa Călinescu vorbise despre „suprarealiști bucovineni”, niște suprarealiști care ar fi *devorat* expresionismul, îndreptându-și apoi atenția către literatura franceză. Or, dincolo de recuperarea operei lui privite în sine, câteva fenomene ar putea căpăta prin invocarea lui Mircea Streinul valențe noi. Am în vedere expresionismul, ba chiar și ceea ce Eugen Simon numea „existențialism românesc”.

Unul dintre puținele locuri unde înainte de 1990 numele lui Mircea Streinul fusese invocat era prefața

lui Nicolae Manolescu la antologia de poezie din 1968, publicată ulterior cu titlul *Metamorfozele poeziei*. După mărturisirea „Am întâlnit poeți care n-au lăsat o operă valabilă în ansamblu, dar pot fi memorabili pentru o poezia sau chiar două” (invocați fiind Teofil Bugnaru, Corneliu Moldovanu sau Yvonne Rossingnon), tânărul, pe atunci, critic continua: „Poate că exemplul cel mai bun este Mircea Streinul, autor de mari cantități de poezie, din care numeroase strofe și chiar poezii întregi ar fi meritat să fie citate, dar care, în totul, e un poet ilizibil și aproape fără valoare”. O dovadă, poate, în acest sens, *Bucolicele*, publicate în *Opera lirică. 1929-1939 (Cernăuți, 1939)*, constituie și o dovadă că Mircea Streinul merită să fie inclus în metabolismul poeziei românești.

Publicăm aici șase din cele șapte secvențe ale poemului. Alături de o selecție consistentă din opera lui poetică, alături de romanul *Prăvălia diavolului* și de o selecție din articolele lui Mircea Streinul, poemul va fi publicat în întregime în vol. *Scrieri*, în curs de apariție la Editura Știința din Chișinău, în colecția *Moștenire*. Numărul 104 al colecției îi este dedicat, așadar, lui Mircea Streinul. (Mircea A. Diaconu)

Bucolice

I.

Tânăr pom!

Când pe umerii frumoși îți cade rouă, o dulce-nfiorare
te cuprinde și-n mătăsoasa paloare de lumină,
care te plouă, sângele roadei viitoare trunchiul ți-aprinde.

Albine, blânda lumină pe-un fagure de-amurg.

Tu-i pregătești țărâni raiul cu ploi de primăvară;
serile vin la umbra ta, ca la un tânăr Isus.
Haitele-adulmecă izul de cerbi la trunchiul mai zvelt
decât a fost mângâietoarea mână care te-a culcat
în luminata țărână. Păsările-au suflat aburii sulcinei
spre-un cer de legendă. Sfântul soare-a suit din izvoare
ceruri de palide, nouroase amiezi. Tânărul pom privește-n
ploioase livezi bătrânețea clară a stejariilor albaștri
și pământul murmură-n ierburi dorul după sămânță.

Plimbarea noastră de noapte s-a sfârșit și morții se statornicesc
familiar în noi; să-i ținem pentru rădăcinile pomului.

Să fim înțelepți ca porumbii când zboară sub nouri ploioși;
Prietenii ai serii să fim, cavalerii ai pădurii;
când steaua va sta mărturie, să ducem stejarii pe măguri,
în solitudini înalte să creștem cu zările lor peste vis
și ciobanii ne vor aminti în fluier ca despre-o moarte-n pădure;
neguri... imense cum vin și-n ele intrăm solemn,
făcându-ne cruce; Capricornul de veghe lovește-n cremene;
copilăria trece prin frunzele-albastre și sângele nopții e cald
în fagii care mor sub secure; sub pasul ciutelor
sună clopote mici. O pajură cu ochiul verde tulbură
frunzișul serii, pe când din bezne lupii urlă-n urma cerbilor
pierduți sub zarea obosită de luceferi; – tac oierii, ca-n mănăstirea
de lumină să cânte îngeri nevăzuți.

Tânăr pom!

Îi văd cum crește din verde lumină, ca apa în curge
pe umeri frunzișul, cimbrul umbros și plăcuta sulcină
i-adie depărtate dumbrăvi și-n neguri îl cheamă feriga
cu dulcile-i otrăvuri de verde lumină. Șerpii albaștri
și roza auroră scutură zarea, stelele cad în palmile lui –
și le soarbe; soarele scoate din verdea pădurilor ciutură aburii nopții,
grei de mireasmă amară, iar melcii își urcă pe fugi și mesteceni
argintul. Sunt răsărituri mari în văile lumii!

E-o seară foarte veche, de ciine-știe-când, în care-adoarme, calmă, o leneșă livadă; nourii mai au o lumină și anii se-adună în jurul pomului; parc-ar fi ciobani veniți dintr-o lungă ploaie – sau niște cuvinte strănse-ntr-o carte; cerșetorii de lângă cimitire-și jupoaie rănile de-argint. În ascunzișul cărților curge-o apă albastră.

Ploaie ți-am fost, tânăr pom! Lumină și soare... Pentru tine-am îmblânzit umbra serii într-o caldă mângâiere. Împreună am fost o unică singurătate. Tu, țărna și veacul; eu, munte după furtună. Zăpezile-n cântec mă sună; șoimii fruntea nu mi-o umbresc; azurul, umerii aspri și-l cresc, în seară cobor sub frunza ciobanilor, odihnitoare mă cuprinde zarea, aproape mi-i toată depărtarea, luncile-mi îngână umbrele moi, de lână, nopțile mă spun lăudător cântec de dor peste slavă, peste moarte.

Sunt singur, totuși, cu tine. Înalt munte după furtună; în suflul mi-i o tăcere, încât aud cum sună rotitoarele stele în cerurile mele. Eu sunt peste lumi, peste toate, câte le gândești; sunt o imensă singurătate peste zboruri îngerești.

Nici o seară nu mă mai știe, veșnicia mă leagă de roată, s-o duc în spinare toată până-n altă veșnicie, mai albastră, mai târzie; îngerii au coborât în mărăciniș, să caute-însângeratele păsări de lumină; stejarii cercetează după o arătate, dar de nicăieri nu se-aude pas purtător de stele și frunzișul nu tresare sub nici un sărut de-ngenunchere; în veacuri fără fund, pajerile moarte zborul și-l ascund sub fruntea pădurii; țărani au ieșit să are anii și pământurile negre; ploile-au mirouns bătrânii stejari, dar duhul adevărului se-ascunde sub un sfârșit dureros; focul soarelui se pierde-n frunzișuri de ploaie bogată și-n asfințituri curge de tot mai sus sângele rănilor din palma lui Isus. Poeții seamănă cu hulubii cerurilor, pe care mănăstirile fumegă o vastă, suavă tăcere; moartea-și pregătește zările, sfinții își culeg în aur lepra cu bube albastre și gerurile-adi-e o înviere obosită. Dar să coborâm în mila pământului, să-i ascultăm vaierul tărâmurilor din adânc, unde-amurgul dăinuie-n amintirea adormirii cu zăpezile viorii din zâmbetul născătoarei Marii; neliniștită oră! te-adulmecă lupii și vulpile rād în ochii barbari; moartea veghează-n lumina târzie – și-n serile din mine, departe, Dumnezeu a-nceput să se poarte deasupra apelor; de-acuma pot îngenunchea și muri liniștit ca o apunere-n sângele serii.

Rănila cerului rouează ca un cântec în fluierul vântului.

Tânăr pom, înțelege că toate acestea au fost pregătirea zilei tale de aur? Mâine, sămânța ta va crește zări!

III.

Februarie; după-amiezile cern o moarte aurie, ca astăzi, peste fruntea mea obosită, pe care-a mai rămas pulberea umedă a stelelor. Prin cerurile palide ale ferestrelor curg râuri de aur și sânge spre-un fastuos amurg; cărțile mă invită la mari călătorii; discurile de patefon ridică melci de-azur spre-o floare sângerie. Orașul tace cu ploaia din vis; lunecă morții în nouri; pe ziduri se strânge jilavul mușchi în amintirea pădurilor pe care le-am trecut prin aburul soarelui; undeva, în imensitățile-albastre-ale miriștilor, un prinț lepros își adună convivii: ei beau văzduhul și chiuiie, speriind ogarii, care tresar în somn.

28 februarie; ce dulce sângeră vinu-n amurg! Câmpiile au de pe-acuma caldă prietenie-a ciobanilor porniți împotriva anilor; nopțile cad peste fruntea soarelui; pasul se-oprește sub ușă. Sărutul amintește albastra tăcere a lumii, când se făcea din dragostea unui cuvânt; gerurile ne lunecă-n privire toate cerurile unui 4 aprilie; magice, ascunse cifre, ca o moarte; dar să tăcem și-n amintirea lor să bem veninul nopților, ca pe-un vin, ascultându-ne destinul în cea mai înaltă stea a lui; fumul strujenilor

risipește-amintiri pe miriști; să nu pleci sub amenințarea sângelui pe mâni. Doamne, câte frunze roșii! Aș putea colora o mie de toamne cu sângele meu; unde se-aud luminile? Oare nu în inima noastră? Pasărea măiastră își tânguie-n zbor învierea pădurilor; împăratul din vale-o săgeată cu-ntunecimile sale.

28 februarie; nouri se-apropie de seară; imensul oraș lumina-și începe. Sumbrii mei prieteni, iată-ne ca la o nouă călătorie. Căii nechează-n stuful Prutului. Suntem împărații acestui-ntuneric, din care se-aude mersul morților înspre inima noastră. Un înger, bolnav de veșnicie, ne cade la picioare. Lumina mi-l doare pe fruntea albastră. Mi-i dor de-o largă și calmă dimineață, în care să gonim pe cai spre pădurile Cucurului-Mare, unde să bem în bărdace răcoarea stejarilor și să ne-ntindem ca niște ierburi la soare.

Unde ne mai așteaptă ca amiaza de dreaptă liniștea cu mierle-a pădurii din toate poemele mele?

Hei, serile-mi bat în tâmpile ca-ntr-o scândură de brad!

28 februarie; spun – și parcă mi-au înviat fânețele din Stânca. 4 aprilie; unde mi-s turmele? Rău păstor! Zilele-mi tac, nopțile-mi cântă, Albastre ploi de primăvară cu zăpezi bucovinene, lăsați-mă să vă sărut stelele-oprite-n gene.

28 februarie; luminile-mi curg într-un solemn și palid amurg. Tu nu mă știi, tu nu-mi ghicești pasul umblându-mi prin visele tale.

Doamne, oare de ce nopțile nu vor să ne mai știe urma prin copilărie, – și de ce zările își duc spre mine toate cărările?

Ploierii se-adună tăcut, tăcut, s-asculte sub imense ceruri cum sună crengile lunii inimi de lut; tăcerea-i atât de albă sub stejari, că doar îngerii i-au înțeles luminile aspre, din care cântecul mi l-au cules; primăveri enorme, cu licăriri de mit, la margini de pădure s-au strâns în somnorate; lucesc zăpezi albastre în muguru-adormit și cerbii vin s-asculte cum inima-mi bate singurătăți de-amurguri sub cerul nesfârșit. 28 februarie – pădure de ploi și cerbi îngenunchiați, iar fruntea de aur le-a căzut în albastru noroi. E o dimineață ca și cum Dumnezeu s-ar odihni pe-un munte-n furtună de lumini, din care răsare-o după-amiază de sângerii grădini sub vis. Și iarăși cad atâtea stele peste seara frunții mele ! 28 februarie; oare pasul tău va mai suna sub fereastră o nouă după-amiază albastră, prin care să trecem spre seară ca o pajură prin legendă?

IV.

Hei, ochelarii verzi! Munți de omăt nouri, munți verzi de omăt! Deasupra, doar cerul cu pajuri nevăzute și cal tropotitori, inhămați la caleașca de aur a morților călători.

Mai sus e raiul cu-ntinsul și verdele-i pomăt. În zare sunt nouri, munți verzi de omăt. Pe verzile-amiezii talazuri își scaldă aripa de sânge omul cu coasa – și caldă se zbate-n gura vulpii cloșca de aur; Doamne, puii ei cum se tânguiesc prin grăiele grele, iar vulpea pânđește iarăși printre nevăzutele stele. Cu pușca de-argint am plecat în zori, ochelarii verzi: abureau ninsori; căpriori stăteau la dunga de pădure, zbatându-se. Corbii veneau dintre coarne să le fure-adamantul. Am avut întâlnire mare la-un hat. Venise din serile-i Roș-Împărat.

În spânzurătoare l-au pus pe bietul Păcală –
 hei! prea știa cântece multe. Pot să vă spun un secret:
 Păcală era, de fapt, poet.
 Visul – știți prea bine! – trebuie pedepsit.
 Hoții de cai is mai puțin păcătoși.
 Lupii râdeau la spânzurătoare,
 Sfânta Vineri își avea ziua cea rea
 și l-a ocărât pe sfântul soare,
 iar Joița jelea c-a bârfit-o Miercurea.
 În schimb, Făt--Frumos se veselea
 că bietul Păcală – creatorul de iluzii – în sfârșit murea!

Dar din vâlceaua lor albastră
 și din smârcuri au venit – fetele-au fugit de la fereastră... –
 cumpliți zmei; totuși, umiliți și sfioși erau;
 telegarii cu aripi mâncau jărătic,
 Tândală înfulica bulci muiate-n lapte,
 stelele îi cădeau ca niște muște-n mâncare
 și Tândală înghițea ca la hram –
 vezi, că mânca stele numai odată pe an.

Ochelarii verzi îmi aduceau tot ce voiam:
 păsări de aur, cu ochii albaștri, amurguri cu turme
 pe care le mânau ciobani împărătești,
 inorogi albaștri, albastre fânețe, dar peste toate
 curgea ploaia verde-a ochelarilor verzi.

Păcală murise. Din hoitul lui aburea poezia –
 alcooluri rare, pe care doar zeii le beau.
 Păunii au venit să-l acopere cu largile lor cozi,
 iar oamenii încremeneau ca niște irozi
 la vederea capului de profet! Scorburile plângeau cu sângele lor
 de dimineață, ascuns în cele mai tainice vine.

Zmeii jeluiu, ei, oprimații, bațjocura tuturor babelor,
 Care – stând după horn – speriau copiii cu cavalerii
 întunerici lui, înstelati pe umeri și-având noaptea cea mare în ochi.

Făt-Frumos râdea și pupa toate fetele – că alta nu știe,
 de era-n prostime răs mare și mare veselie.
 Păcală: după moarte ca un munte-nconjurat de neguri –
 el, de care toți tonții râdeau cu gura până la ureche.

Orașul dintre cețuri! Cernăuți... Prin livezile de piatră
 toamne fumurii se pierd; îngeri palizi de lumină visul
 cerului și-l poartă prin albastre ploi de Prut înnegurat
 și fumul cartierului industrial – și vine zeul câmpiei,
 cu plete de ploaie; străzile miroasă deodată a țarnă și cimbru.
 Het! Jidovi bătrâni și blânzi vând sulcină la teighele; hamalii
 descarcă la gară snopi de soare; Liviu Rusu, Rudd Rybiczka,
 Leon Țopa și cu mine mergeam pe marginea liniei ferate: un tren
 de marfă aduce câmpiile Cuciuru lui-Mare; ce solemnă plimbare!

Amurgul risipește liniști de aur pe Weinberg; în fabrici imense
 stau nopțile și Prutul ascunde-n luncile albe silvanii;
 la noapte, luna-și va revărsa apele-n lumina electrică
 a străzilor; și, totuși, vom veghea pentru Doctorul Faust;
 să fim în ploaia amurgului iubitori, prieteni! – sau alții
 ne-au ucis și suntem morți într-o familiară plimbare duminicală?
 Da! Noi am omorât fagii albaștri și sângele lor ne curge
 mereu pe mâni – și ni-l ling cerbii ingenuncheați
 într-o amintire, ca-n tinda unei biserici.

Prietenii s-au dus în case. Doamne, cât de singur am rămas !
 Totuși, minunată mi-i singurătatea. Spăl stelele-n sudoarea
 frunții mele. Ascult somnul pământului. Oamenii cu păr albastru
 se plimbă sub cimitir. George Drumur duce la Horecea-Mănăstirii,
 Nr. 75, o inimă cât soarele. Hei, unde ți-i seara, Leon Țopa?
 Ziua ta e dureroasă. Da, vei sta odată pe malul unei ape
 și vei plânge. Liviu Rusu s-a burghezit și-și vinde stelele.
 De cresc înaltele turnuri un cer de legende. Cu mâni

de-aramă cuprind sicriile voastre, Ion Roșca și George Stratoiu!
Da, cred că-n curând voi fi printre voi și totul va-ncolți
pentru o lume nouă, a poeziei.

Tăcută-i șura. Fânul miroasă a ploaie.
Vitele rumegă liniști în grajd. Copilăria mi s-a dus
între cai și iată-mă-s alergând hoțește pe miriști.

V.

Șerpii poeziei urcau dealul de aur, absconsul,
păzitul; săgetători albaștri vegheau; înseși cerurile
ocoleau înaltul turn: poezia; atât de tainică era !
Numai ciobanii cu femeile sau simplii călători
ai visului îndrăzneau. Simplitate! Și ploile de aur
se revărsau, ca și cum poetul ar fi scuturat frunzele
mărului de aur. Hei, Faust! Ignorabimus... Doftorii
și-au pus ochelarii pe nas, ca să poată număra
cuvintele, crezând că ele sunt poezia, iar alții
câte amante-a avut poetul, spunând: „Vai, ce
tragic!” Aceștia, dacă Eminescu ar mai
trăi, ar zvârli cu pietre-n dânsul. Iertare
tristilor belferi! De unde să știe aceștia ce-nseamnă
poezie. Arta poetică e înțelepciunea lui Dumnezeu
trecută prin suava moarte de fiecare zi a poetului.
Cunoașterea lirică! – să te duci cu jivina pădurii
prin zorii apoși ai unei zile de toamnă, ca
negura să te-nvăluiească-n aripile ei adormitoare,
să te joci cu lupii și urșii în calde-amiezi,
când soarele curge-n fluvii enorme peste țărini,
să legi frăție cu iarba pământului și s-ascuți
sub tine cum freamătă viitoarele grăie – și
înger să fii, ca lacrima să te dăruiești, mângâiere
și slavă, toate Americile visului, Australia imaginii
și Asia somnului euforic, liniștita savană a
calmei ode – toate acestea să le cunoști.

Dacă n-ai plâns, nu poți fi poet.

Ah, lavaliererele stupide și pletele – cum au compromis
poezia! Acești indivizi sinistri cred că e suficient
să vezi luna și stelele, ca să scrii poezie,
când, de fapt, trebuie să le faci din nou,
ca Dumnezeu din nimic luna și stelele !

Mai sunt, apoi, inspirații, care cred ca panglicile
scoase de ei pe nas sunt versuri, ignorând
travaliul clăditorilor de solemne și albe coloane.

Și poezia este lumina primită de Isus pe rănile Sale,
adusă de hulubul Sfântului Duh! Mai mare decât
cerul este, mai mare ca moartea, mai mare ca totul
ce este din cele ce se văd. Căci a fi poet
înseamnă să știi a crea munți de aramă
și fluvii de aur, păduri cu inorogi și păsări
măiestre, dealuri cu limpezi coline și-oceane,
liniștite cătune în seară, mori de vânt pentru un
zânatic și sfânt don Quijote.

Pentru marea
și calmai binecuvântare-a poeziei am scris,
în timp ce șerpii ei urcau dealul de aur spre
cerul deschis, dealul de aur, absconsul, păzitul.

VI.

Elegie, seara. Sau ninsori albastre. Poate brumi
pe-nalte poduri, la stâlpii cărora balaurii au murit.
Molcumă chemare luna, stinse naiuri iarba, calme
unde poezia peste marea moartă a tăceri; un ied

sălbatic l-a trezit pe-al nostru Pan; cu cimbru și sulcină-n blană, iedul fruntea de-amăruia scoarță a unui fag și-o freacă; zeul beat de mied – vin vechi turnatu-i-am pe furis în băutură – se ia la harță cu iedul ale cărui cornițe l-au durut dulce-n primăvară; culeg în palme ploaia serii care va crește sub luminile tăcutelor stele.

Unde-am puteai veni s-ascultăm din ramuri cum se revarsă-n vale sufletul morților, dacă nu-n această pădure-a poeziei? Cerul își scutură pe fruntea ta furtuna, poete. Mâinile tale-au crescut ca rădăcinile, din lut, iar stelele și-au muiat luminile-n ochii tăi. Înălță coroană stejarii și-au pus pe creștet. Parc-ar fi cununa de spini a lui Isus. În vale ti-ai lăsat coiful, spada și-nsângeratele zale; bucuriile, în livada cu stupi, ca să se-mprăști ca albinele. Tu gol a venit aici – ca trupul așezat pe-al învierii pristol. Ai venit cu marea tristețe să stai, să nu te mai petreacă lumescul orgolios alai; iată, pe fiecare mână ai câte-un semn; le-ad răstignit pe care lemn?

Ai venit să fii cu zmeul și cu singurătatea; te-a uitat, zgomotoasă, cetatea; acolo alții sunt astăzi zei; versul tău e uitat, uitată și-i fruntea pe care se-odihnea privirea atâtor popoare de vis.

Să ne facem, deci, o nouă lume, după inima ta anume, poete. Pan s-a trezit!

Marele poet – stejarul! El scrie albastru-nserării poezie pe cerurile-nalte. Cerneală de aur – atâtea stele-n călimara lui, călimara-craielui, stejarului... Hai să mergem sub coroana lui stufoasă – cufundare-n umbra pământului. Luncile să-i fie argintată foaie de hârtie.

Departa de vulgara frământare-a hapsânilor de ieftină glorie, să mergem în dulcea serilor singurătate. Cântecul să-și bată aripa de melancolie peste fruntea noastră, pe care-o liniștește albastru pădurea ne-ncercată de securea harțășilor tocmiți de negustorii visului. Iată, suntem cu zmeul și singurătatea. Pan aleargă cu albinele, să prindă-n cornițe luminile. Ehe! Copitele-i de țap cum scot scântei de aur și pe frunte i se-ațin vâpăi ca de-o comoară-n noaptea de Sânziene.

O pasăre geme în vis, măiastra.

Lângă ea să mergem, s-o mângâiem – ca trecerea albă a lui Dumnezeu printr-un poem.

VII.

Dacă vrei să fii fericit, stai departe de frământările lumii deșarte.

Ridică-ți casă-n pădure (v. W. Thoreau), cărți ia cu tine, câinii, motanul și mâța, singur lucrează din bărne trainice de fag adăpostul și-un grajd pentru cal. Pușcă nu lua cu tine; numai prietenie pentru lumea pădurii. Lasă iepurii lui Walt Disney să vină la tine, viezurii lui, ciutele și-ndrăgostitele turturele. Chiar lupii, urșii și vulpile se vor împrieteni cu tine.

Cărți: Tolstoi, Dostoievski, Gonțearov, Gogol și Cehov, Andreev, Balzac, Zola – și nu-l uita pe Rabelais; Gustav Freytag, Galsworthy, Hardy, *Vicarul din Wackefield*, teatrul lui Shakespeare,

Goldoni, Molière și *Faust*, Ibsen și Strindberg, Holberg – țărănosul! nu-l uita pe năsosul erou al lui Rostand! mai pune-n geamantan: *Spiel im Morgengrauen* al lui Arthur Schnitzler, *Danton* al lui Camil Petrescu și *Wozzek*; apoi: Ion Creangă și *Ion*, *Intunecare*; unde-i *Don Quijote*? Așa! Nuvelele lui Pavel Dan nu le uita. Iarși: poezie, poezie... Eminescu, *Fântâna Blanduziei*, Grigore Alexandrescu, Rainer Maria Rilke, Baudelaire, Georg Trakl, Valéry, d'Annunzio, *Clopotul scufundat*, Ștefan George, Salmon, Cocteau, Esenin, în traducerea lui Zaharia Stancu, Maiakovski, Voiculescu, Ion Vinea, Perpessiciu și Ion Pillat, E. A. Poe, Radu Boureanu, Vesper, Giurgiuca, George Popa, Meniuc și Teofil Lianu; Argezi, magul, Vladimir Streinu – cât de superb versul acela: „Salt lin albind sub lună cavalin”!, *Paludes*, *Cina cea de taină*; nu uita reproducerile din Breughel și pe Van Gogh nu-l uita, Vlaminck, Turner, Rodin și Kolbe. Discuri: fugele lui Bach, sonatele pentru pian ale lui Beethoven, cântate de Wilhelm Kempff, concertul în la minor de Schumann, cântat de Cortot (pe *His Masters Voice*), *Pasărea de foc*, Ravel și Debussy, Busoni și *Maestrii cântăreți*, *Boris Godunov*, *Prințul Igor*, *Petrușca* și *Marșul evreiesc* al lui Jora. Ca lectură ușoară: seria africană a lui Edgar Wallace, Ponson du Terrail, Sue, Karl May și Jules Verne.

Când prietenii vor veni în casa ta, să le torni în ulcele de lut generosul vin sau mustul cel dulce, în talgere albe faguri de aur să le pui și-n șerveț mămăliga, iar laptele să aburească din plinul șiștar, nuci să le-aduci, alune, mere ca o Dumnică și cuvinte bune de prietenie; primăvara, vara, toamna și iarna vor trece plăcut; oh! iarna cu lină fulguire și vesel foc în sobă ori cu nopți înghețate, când luna lunecă peste ceruri de brumă și lemnul trosnește în sobă! Fantasme plutind peste mături! Amurguri cu aur și purpură peste-ntinsele zăpezi! După-amiezi cu dulce lene, ascultând motanul visând vânători de șoareci; țări fără sfârșit, superbe ierni, muzicile zăpezi; voi citi cu voi, prieteni, scrisorile lui Rainer Maria Rilke sau poeziile lui Eminescu. Și totul va fi minunat de frumos. Să mergem spre vis, prieteni! Aceasta e marea-nțelepciune. O, tu, pădure!

Haide, să colindăm Cernăuții, să-i prefacem în legendă; pădurea noastră să fie! – până când mi-oi putea ridica bordei în adevărata pădure; seară uriașă, pe Weinberg; mare de piatră; fumul uzinelor, fascinant cartier industrial. Doamne, cum aș vrea să fiu frate cu stejarul acela, ori cu grâul din valea Prutului; ascult ploile, aceste unice ploi ale Cernăuților, cetatea mea dintre neguri! Fie bucolicele-acestea ție laudă, tu, orașul cel mai frumos din lume, orașul în care-a visat și-a iubit pentru-ntâia oară Mihai Eminescu, și unde toamnele-s o-mpărătească ploaie de aur pe umerii și fruntea poetului.

Radu Mareș, corespondență inedită

Nota editorului:

Deosebit de importantă în întregirea portretului lui Radu Mareș este arhiva acestuia, care cuprinde materiale încă necunoscute publicului, scrisori, schimburi epistolare și conversații inedite, primite de la prietenii și scriitorii apropiați. Descoperite în camera sa de lucru, majoritatea acestor documente e constituită din pagini scrise de mână, începând cu anii 80. Filele îngălbenite de timp sau arse cu țigara, au fost păstrate cu o meticulozitate exemplară, împăturite în plicurile originale sau în mape de carton, legate cu pânză. O parte dintre aceste scrieri sunt nedatate, însă am încercat gruparea lor cât de cât cronologică pentru fiecare corespondent (foarte mulți dintre ei, prieteni moldoveni, ca un liant cu Bucovina lăsată acasă). Printr-un gest de recuperare, realizat într-o manieră detectivistică, minuțioasă, sub lupă, am descifrat și tehnoredactat pagini de cele mai multe ori ilizibile. Am păstrat conținutul și forma originală a scrisorilor, fără să intervin asupra textului. Au existat corespondenți cu care Radu Mareș, deși considerat un tip expeditiv, a conversat regulat, cum este cazul lui Paul Goma, însă au fost situații în care avem un singur schimb de replici (cel puțin din ce s-a găsit). De asemenea, unele epistole sunt scurte răvașe, urări sau felicitări, iar altele sunt lungi confesiuni. Autenticitatea rândurilor transcrise se poate constata prin intermediul facsimilelor atașate. În primul episod din valorificarea acestei corespondențe am selectat-o pe cea cu Mircea Iorgulescu. Cuvintele subliniate de corespondent le-am transpus în italice.

Raluca - Nicoleta Uilean

Corespondența cu Mircea Iorgulescu

I.

București, 5 aprilie 1987

Stimate Domnule Radu Mareș,

Scrisoarea Dvs. m-a bucurat, în ciuda unei amărăciuni aproape declarate, în orice caz neascunsă; m-a bucurat pentru franchețe.

Dar – și cred că mă înțelegeți – nu am avut încotro. Cu (ori față de) o carte semnată de Dvs. nu pot, nu am dreptul să folosesc vreuna din atât de folositele (inclusiv de mine) tehnici de disimulare a impresiei. Și, de ce mă ascund?, *Pe cont propriu* mi-a lăsat o impresie amestecată (să nu spuneți că însăși cartea este „amestecată”!); poate și fiindcă așteptam altceva, poate și fiindcă, socotesc, „jurnalul de creație” în genul Radu Petrescu nu are nici o șansă (teoretic; practic, știți, e posibil orice, doar e vorba, totuși, de literatură) și nici nu „răspunde” în vreun fel „solicităților” cărora literatura română de azi (biata de ea!) le este, încă, vai, atât de „datoare”. Știți ce *nu e* în cartea Dvs.? Nu e dramă, nu e suferință, nu e disperare, nu e durere; și, lipsind toate acestea, lipsesc și contrariile, perechile lor – antonimele. E prea multă tihnă, prea multă (s)cufundare în literar; uite, spuneți undeva (spune autorul) că e atât de frig încât numai o carte alină, îndepărtează, asigură o protecție: asta înseamnă, de fapt, că „frigel” (nu în sens neapărat meteorologic) e suportabil (sau suportat): totul e să ai un remediu pasiv, să te refugiezi, undeva, în ceva. Așa să fie?!

Înțelegeți că e vorba de rezerva mea față de o anumită atitudine *în fața existenței*: și nu, nu în fața existenței pur și simplu, ci de atitudine literară (sau *în*, sau *prin* literatură). Știți vorba lui Preda („nu sunt Tudor Vladimirescu”), desigur; o știu și eu; e vorba însă de a fi, totuși, Tudor Vladimirescu în scris, scriind.

Sunt multe de spus în legătură cu efectele „împăcării” și ale „suportabilizării” (ier-te-mi-se barbarismul); noi, toți, îmblânzim,

domesticim ceea ce nu poate fi îmblânzit, domesticit – în scris. Un exemplu: ceea ce spuneți Dvs. despre gazetărie e în conflict brutal cu o realitate pe care o cunosc bine (am fost gazetar la un cotidian, am făcut „teren” 10-15 zile pe lună, în toată țara, vreme de patru ani). Despre această experiență *nu pot* vorbi ori scrie; dar, atunci, nu o îmblânzesc, nu-i creez o „față umană”. O las, așa cum e, în memorie, o memorie, firește, trădătoare.

Sunt convins că, de fapt, suntem mai aproape în gânduri și neliniști decât s-ar zice; poate că e într-adevăr nevoie să stăm, cum spuneți, „la un pahar” (poate veniți la București, am un vin bun, curat, stau într-o casă, nu la bloc).

Despre distincția biografie/destin se poate vorbi mult – și fără rezultat concret. Nu e nimic rău în asta, dacă suntem de bună credință.

În legătură cu *Hamlet* și cetățeanul din Jibou, însă, nu pot fi decât categoric. Astfel de asociații nu se fac – ori, dacă se fac, ele vin dintr-un „fond” nu nelatin, ci neriguros în gândire. O rachetă tahionică ridicată de un meșter rural este o imposibilitate (o figură de stil gen Ilie Purcaru); o capodoperă artistică nu are nici o legătură cu nivelul tehnic și tehnologic al momentului istoric, nici măcar cu nivelul „cunoașterii” științifice, nici cu acela al orânduirii sociale etc. (amintiți-vă că și clasicii marxiști erau încurcați de arta elină *creată în sclavagism!*). Pur și simplu a face astfel de apropieri înseamnă a aduna cai cu măgari, v-amintiți, nu?, din clasele primare: „cât fac doi cai cu trei măgari?” Ei bine, *nu fac*.

Cu admirație prietenească, ambele constante,
M. Iorgulescu

II.

București, 9 iulie 1987

Dragă Radu Mareș,

Fac, la „Caiete critice”, un număr special Marin Preda. Te rog să-mi trimiți, până la 1 septembrie, un răspuns la întrebarea (e o „anchetă” numai cu prozatori) „Ce credeți azi despre Marin Preda?”. Dimensiuni: de la o pagină (minimum) la zece (maximum). Nu e nevoie să-ți spun că doresc un răspuns neprotocolar.

Cu prietenie,
Mircea Iorgulescu

III.

Paris, 29 apr. 2002

Dragă Radu Mareș,

Adresa mea este chiar asta, *11 rue Taine. 75012 Paris*. Am și o adresă electronică, *M. Iorgulescu@Wanadoo.fr*; în caz că ai este soluția cea mai ușoară pentru a comunica rapid.

Am reluat cronică literară (la 22, fiindcă revistele „literare” sunt cam lamentabile...) mai mult dintr-o reacție, poate excesivă, la prăbușirea instituțională din țară; cum nu sunt legat de nimic din România și nu am nici un fel de ambiții, pot – mi-am închipuit – profita de această libertate. Dar poate că mă înșel.

Entuziasmul meu pentru porci a trecut. Nu știu dacă l-aș mai putea reîncălzi; ca și supele, lucrurile rămase nescrise nu prea mai au gust la reluări târzii. Aș putea doar încerca să recitesc, să văd dacă mai rezistă ceva; în general, când mă recitesc, îmi vine să arunc la coș. Dar trebuie să fie vreo câteva zeci de pagini, preț de-o broșură. La ce bun, însă?!

Nu știu mare lucru despre producția de la *Dacia*; m-ar interesa să văd/ află câte ceva.

Și să fim sănătoși,
M. Iorgulescu

IV.

Dragă Radu, îți mulțumesc pentru urări, aștept să-mi parvină cartea ta (mi-o aduce, oare, G. A.?!), îți doresc sănătate și viață lungă și-ți trimit un ipotetic antidot împotriva sinuciderii, cel puțin după unele teorii, nici confirmate, nici infirmate,

M. Iorgulescu
ian. 2004

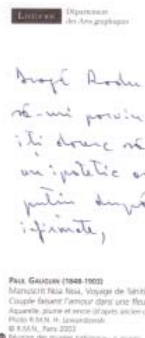
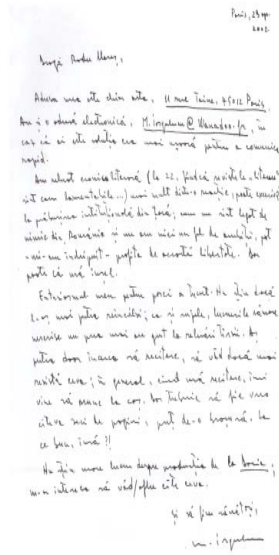
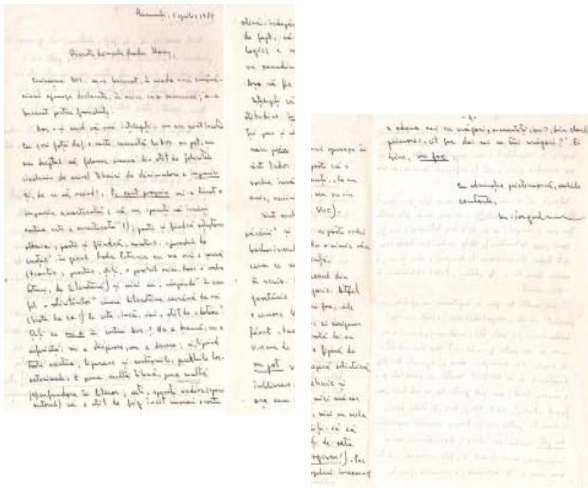
V.

31 martie 2004
Dragă Radu,

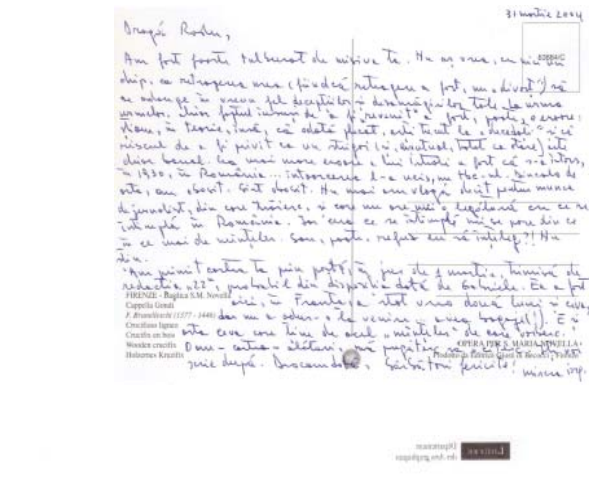
Am fost foarte tulburat de misiva ta. Nu aș vrea, cu nici un chip, ca retragerea mea (fiindcă retragere a fost, nu „divorț”) să se adauge în vreun fel decepțiilor și dezamăgirilor tale. La urma urmelor, chiar faptul însuși de a fi „revenit” a fost, poate, o eroare: știam, în teorie, însă, că odată plecat, ești trecut la „decedați” și că riscul de a fi privit ca un strigoi (și, eventual, tratat ca atare) este chiar banal. Cea mai mare eroare a lui Istrati a fost că s-a întors, în 1930, în România... întoarcerea l-a ucis, nu tbc-ul. Dincolo de asta, am obosit. Sunt obosit. Nu mai am vlagă decât pentru munca de jurnalist, din care trăiesc, și care nu are nici o legătură cu ce se întâmplă în România. Iar ceea ce se întâmplă mi se pare din ce în ce mai de neînțeles. Sau, poate, refuz eu să înțeleg?! Nu știu.

Am primit cartea ta prin poștă, în jur de 1 martie. Trimisă de redacția „22”, probabil din dispoziția dată de Gabriela. Ea a fost aici, în Franța, a stat vreo două luni și ceva, dar nu a adus-o la venire... avea bagaje (!). E și asta ceva care ține de acel „neînțeles” de care vorbesc. O am – cartea – alături, mă pregătesc să o citesc. Îți voi scrie după. Deocamdată, Sărbători fericite!

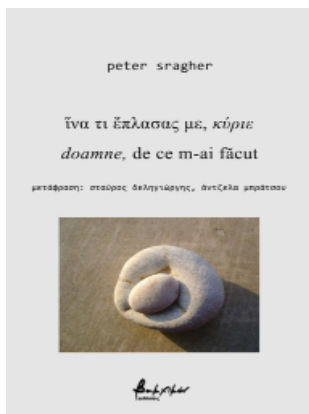
Mircea Iorg.

ANEXE

Lucian SCURTU

„doamne/ n-am mâini/
dar o să te-mbrățișez/
cu lacrimile mele”

Cu un titlu ce pare mai degrabă un reproș adus divinității, „doamne, de ce mai făcut” (deși absența semnului întrebării mai atenuează fraza interogativă), revine Peter Sragher cu un elegant volum de versuri, Editura *Vakkikon*, Atena, 2022. Fiecare poem beneficiază și de versiunea în limba greacă (inclusiv ultimele cinci poeme scrise de autor în limba engleză), datorată traducătorilor Stavros Deligiorgis și Angela Bratsou. Nota biobibliografică de la finele cărții relevă un autor multidisciplinar (poet, traducător, artist fotograf, co-organizator de festivaluri de literatură/poezie, coordonator al unicei reviste despre traducerea literară din România), prezență activă la manifestări artistice din țară și străinătate.

Prologul volumului conține un poem cu rezonanță testamentară, „vreau să trăiesc în poezie”, veritabil crez poetic, prin intermediul căruia autorul, de formație umanistică, nu numai că se identifică lucid și în întregime cu poezia, dar, în spiritul concepției eleate despre lume și viață, își impune să o „trăiască” atât prin duranță rațională, cât și prin susținere senzorial-emoțională, ca unică modalitate de a se releva și mărturisi ontologic. Asemenea lui Midas, făcătorul și făuritorul de minuni aurite, Peter se dorește oarecum continuatorul lui, dar, spre deosebire de regele frigian, într-un domeniu evanescent, care implică fundamentul lexical al emergențelor livrești și al emoțiilor motivaționale trăite și sublimate la modul fățiș, lipsite de arabescuri metaforizante ori nebuloase adiționări inutile: „și la fiecare suflare-a mea/ să se însuflețească/ un cuvânt/ dintr-un vers demult/ așternut pe pergament/ sau cioplit în piatră/ aleasă/ sunt piatra/ în care s-a adâncit/ spirit/ și cum mai fug de bucurie/ dintr-o literă în alta/ ușoară precum aerul/ împins de vânt/ în culoare/ gravitez în adâncimile/ lui alfa/ gândit de-un înțelept grec/ acum două mii de ani?”. (*vreau să trăiesc în poezie*). Cronotopul

este al unei „elade” primordiale și primitoare, spațiu ideal al desfătărilor spirituale și deliciilor creatoare, din care nu puteau lipsi grandioasele personaje mitologice, Zeus și Afrodita, dar și legendarul autor al Iliadei și Odiseei, (pre)dispus la incitarea imaginației și fanteziei muritorilor de rând, cei care, asemenea poetului, se pot regăsi oricând „în mâinile calde/ ale lui homer”.

În aproape toate poemele, invocarea divinității supreme („oh doamne/ iarăși îți șiroiesc/lacrimile”, „învață-mă doamne”, „de ce am dreptul/ doamne”, „ce minune/ doamne”, „nu mai luat doamne/ în ceruri”, „doamne/ noaptea îți strălucește/ a ploaie/ pe trup”, „nu mai văd nimic/ doamne” etc.) presupune supușenie și credință necondiționată, mai puțin mister sau îndoială, dar și sfioase doleanțe adresate aceluia care poate face posibilă izbăvirea prin credință și iertare. Inclusiv pe a inocentei pasări, poetul rugând să i se ierte până și abilitățile cele mai delicate, precum ciripitul, grația și zborul, elemente convergente sacralității imuabile, deoarece „ea nu vrea decât să-ți cânte/ cu ochii/ să te ajungă cu aripile/ mereu întinse către/ tine”. (*Iartă-i doamne*).

Efemerida umană („azi e/ mâine/ îl ștergi ca o lacrimă/ de pe fața pământului”) este tot o consecință a voinței divine, care cu dreaptă și chibzuită măsură analizează, separă și cântărește binele de rău, nelegiuitul de evlavios, frumosul de urât, scriptorul pios apelând imperios la sfaturile și învățăturile lui sempiternice („doamne/ dintotdeauna mi-am întins/ brațele și iubirea/ spre tine”), veritabile ideograme ale înțelepciunii și smereniei asumate conștient: „(...)învață-mă/ doamne/ arzând/ cum se vede/ cântând/ cum se aude/ simțind/ cum se pune iubire/ în suflet”. (*ce pot face*). Preferă a se lăsa sedus de esența divină, dar nu la modul umilității reprobabile sau al penitenței echivoce, ci nimbant de o demnitate magnanimă, decomplexat de tarele robului închistat în poncife și misticisme, provocat de melanjul principiului *Ratio et Revelatio*.

O gravitate nedisimulată învăluie și dezvăluie, prin monologuri dialogale, poemele lui Peter Sragher, căci stările lui de alertă interogativă ar trebui să amplifice imprezizibilitatea și tensiunea răspunsurilor care mereu întârzie, și atunci autorul e (pre)dispus de unul singur a le problematiza și semnifica (conform enunțului lui Leon Bloy, „Nu se știe cine dă și cine primește”), vădindu-se un excelent cunoscător al Cărților și textelor sacre, ale simbolurilor ezoterice care le întruchiează. Preferă ipostaza de a se afla sub lupa propriilor nedumeriri și conflicte ideatice cu Providența, pe un fundal anistoric, atemporal, aspațial, încât ai impresia că poemele au fost scrise cu mii de ani în urmă, pe un pergament descoperit recent, dar și consemnate într-un prezent la fel de indefinit, extrem de difuz și de sideral, dar ambele durate predispunând la esențializare, reflecție și mărturisire: „doamne/ prin mine/ cum își ascute/ timpul/ aripile albite/ de ani/ până secunda prinde/ lumina în suflet/ și începe/ să cânte/ ochii roșii/ ai timpului îmi/ ating privirea/ sângerând/ suferinzi/ de singurătate/ doamne/ dă-i timpului/ trist/ tandru/ trecător/ spațiu/ să-și afle/ iubirea”. (*cum trece timpul*

trosnind). Cu toate acestea, reproșurile, unele aproape nevinovate, adresate Instanței supreme nu sunt puține, fiind de o amplă diversitate, fie de natură temporală („de ce am dreptul/ *doamne*/ la timp”), senzorială („de ce am dreptul/ *doamne*/ să simt culoarea/ cum iese din/ soare”), vizuală („cât mi-ai cernit fruntea/ *doamne*”), ontologică („*doamne*/ de ce mi-ai luat/ răsul și inocența/ și mi-ai schimonosit/ chipul a suferință”), materială („de ce am dreptul/ *doamne*/ la piatră și lemn/ la apă și aer”), umană („la gând și desăvârșire”), la care se adaugă alte *dece-uri* cărora expeditorul le așteaptă dezlegarea *hic et nunc*. Putem deduce că poetul se află într-o relație apropiată cu mult invocatul *doamne*, mereu în preajma și aura lui (considerat un *centrummundi*) de la care speră/preinde să obțină clarificări & iluminări asupra enigmelor care, totuși, îl frământă, a tainelor care îl împovărează, identice, într-o oarecare măsură, celor dinpsalmii arghezieni, similare multiplelor dileme legate de relația omului cu Dumnezeu. Și chiar dacă mesajele întârzie, poetul își impune, cel puțin virtual, a le da crezare, a le respecta și, mai cu seamă, a le confesa cititorului, deși, într-o clipă de vinovată sinceritate recunoaște „*doamne*/ nu mai pot/ să fiu gândul tău”. Face abstracție de semeni, pentru credincios ei sunt inexistenți, nicio trimitere, chiar și aluzivă, la prezența lor, la realitatea din jurul lor, nicio vorbă despre cele lumești, dezorientat de existența unui Dumnezeu despre care, asemenea autorului *Cântării omului*, ar dori să exclame izbăvit: „Vreau să te pipăi și să urlu: Este!”

Spirit transcendental, poetul are, uneori, îndoiele vizavi de propria credință, de propriile viziuni religioase, de aceea, în momentele de maximă sinceritate, este capabil a se substitui cucernic aceluia care vremelnic i-a zdruncinat principiile ori certitudinile, dar realizează prompt zădărnicia gestului său dizident, „*doamne*/ mai am o singură/ dorință/ vreau să fiu ca tine/ dar oriunde mă duc/ găsesc doar un/ chip cioplit/ *doamne*/ nu mai pot/ să fiu gândul tău”. Poetul nu cere nici iertare, nici îndurare, evlavie lui fiind plină de demnitate și consistență, dar își monitorizează sinuoasele rătăcirii și ezitări printre cuvinte care, deși ziditoare, „nu mai știu care le e/ rostul”, printre labirinturi hieratice cu finaluri exorcizante ori escapisme controlate de reverii a căror redempțiune implică hierofania necesară ataraxiei și salvării unui suflet care, până la urmă, e nevoit a mulțumi creatorului pentru înfăptuirile sale minunate, contrazicând oarecum conținutul din titlul cărții: „îți mulțumesc *doamne*/ pentru ziua asta/ de lumină/ că mi-ai îngăduit să văd/ frumusețea lumii încă/ o dată/ nu m-ai luat *doamne* la tine/ unde lumina nu dispăre/ niciodată/ căci tu ești lumina/ îți mulțumesc *doamne* pentru/ florile care-mi mângâie/ privirea/ și nu m-ai luat lângă tine/ de unde pleacă fulgerele/ cu care privești/ lumea”. (*îți mulțumesc doamne*).

Peter Sragher, un poet care, asemenea lui Daniel Turcea (cel ce se întreba exclamativ „cum să trăiesc acum și ce să fac?”), merită citit pentru autenticele sale dileme, viziuni și, uneori, terapii sacerdotale.

Ion BUZAȘI

O arhivă epistolară revelatoare

D-na Rodica Lăzărescu a editat ani de-a rândul o bună revistă de cultură „Pro saeculum”, la care au colaborat condeie celebre ale scrisului contemporan*. Unul dintre colaboratorii statornici a fost Niculae Gheran cunoscutul editor al lui Liviu Rebreanu și, aproape concomitent revelat ca scriitor, povestitor, umorist din familia narativă a lui Creangă, Anton Pann, Păcală și Herșcu Rudel „întrupat din plămada multietnicului Obor, în care s-a născut și a crescut” – cum îl prezintă autoarea ediției.

Despre importanța corespondenței ca izvor al istoriei literare s-a scris adeseori, Rodica Lăzărescu reproduce câteva opinii ale unor scriitori și istorici literari referitoare la această chestiune: *Emil Cioran*: „Adevărul despre un autor e de căutat mai degrabă în *corespondență* decât în opera sa. Cel mai adesea opera este o mască”. Urmează aserțiunea a doi istorici și teoreticieni literari: *Ion Vlad*: Epistolariile sunt totdeauna un motiv de reflecție: *omul*, raporturile lui, seismele vieții, *obligațiile* [...] sunt adunate în scrisori; *Constantin Călin*: „Scrisorile sunt nu numai oglinzi ale autorilor, ci și ale celor care le primesc. Lângă *autoportretul*, celor dintâi e și, *portretul* (uneori difuz, alteori concentrat al celor din urmă)”. Iar adresantul acestor scrisori sintetizează aceste opinii, exprimându-și convingerea că din aceste epistole putem cunoaște deopotrivă geneza unei cărți și personalitatea autorului: „Eu cred că atare corespondențe din arhiva personală sunt ilustrative nu doar pentru geneza unei cărți, dar și pentru cunoașterea autorului și, implicit a unui sistem de relații.”

În aceste opinii sunt exprimate coordonatele fundamentale ale acestei ediții, despre specificul căreia, notează, într-un fel de preambul Rodica Lăzărescu subliniind că „lucrarea de față și-a propus să iasă puțin din canoanele genului, și să țină cont în *primul rând* de protagonist”: Niculae Gheran.

Corespondenții lui Niculae Gheran sunt „prietenii, rude și paparude”. Cei mai mulți laudă ediția Liviu Rebreanu, la care acesta a trudit: „S-a autopăgubit de peste 50 de ani din viață” dăruiți cu atâta generozitate, creatorului romanului românesc modern. Efortul editorial al lui Niculae Gheran pentru ediția Rebreanu este comparat cu truda pe același tărâm al lui Perpessicius pentru ediția Eminescu, care nefiind finalizat a fost continuat de alți editori eminenți precum D. Vatamaniuc, Petru Creția ș.a. „La ora de față, când ediția Rebreanu s-a confundat cu propria-ți existență, nu mai e altceva de făcut decât s-o continui. Să te oprești, ar fi un non-sens... Ce e drept, un alt Gheran n-o să se mai ivească, de altfel nici n-ar mai avea ce să facă, de vreme ce problema Rebreanu ai reușit s-o scoți de pe rol.” Iar ca prozator de mare talent, „paginile tale constituie o încântare pentru cine are încă urechea sensibilă la literatura română” – îi scrie Paul Cornea într-o epistolă amicală concluzionând că prin ediția Rebreanu și prin paginile sale memorialistice „a lăsat o mărturie strălucită, inefabilă a trecerii sale prin pulberea lumii.” Nicolae Gheran este adeptul înțelepciunii latine: „Amicus Plato, sed magis amica veritas”, de aceea nu

ezită să amendeze unele opinii cu care nu este de acord, dar întotdeauna într-un stil epistolar de aleasă urbanitate: nu este de acord în privința prea asprei acuze la adresa mareșalului Antonescu, de mai tinerii săi confrăți, se disociază în privința onestității lor gazetărești. Ediția Rebreanu nu a avut o traiectorie editorială fără poticniri și greutăți. Nicolae Gheran s-a dovedit un spirit diplomatic, reușind să înfrângă uneori pretențiile cenzurii comuniste, iar alții preferând să amâne publicarea decât să facă modificările recomandate.

Există în aceste epistole și chestiuni ce țin de partea anecdotică sau cancanieră a literaturii române, care ar completa foarte bine opera lui Marian Popa, *O istorie a literaturii române de azi pe mâine* (v. scrisorile lui V. Fanache, Ion Vlad și nu în ultimul rând ale lui Mircea Zăciu). Această arhivă epistolară e dominată de doi mari epistolieri: Nicolae Gheran și Mircea Zăciu în relație cu opera lor fundamentală – ediția Rebreanu, și în continuare editarea uriașului volum de manuscrise și *Caiete* ale autorului *Răscoalei* și *Dicționarul Scriitorilor Români* în cazul lui Mircea Zăciu.

Dicționarul Scriitorilor Români a avut o soartă vitregă – a apărut cu greu și cu destule împotriviri din partea cenzurii. Lucrurile sunt cunoscute din *Jurnalul* lui Mircea Zăciu și din *Dialogul epistolar M. Zăciu - Ion Brad*. La un moment dat, supărat că prietenul său din anii studenției clujene și ai colaborării la *Almanahul literar*, viitoarea revista „Steaua”, Zăciu îi reproșează public întârzierea apariției *Dicționarului*. Între cei doi scriitori a intervenit o ruptură de câțiva ani, lucrurile s-au lămurit, în sensul că Mircea Zăciu, și-a dat seama că Ion Brad nu putea face mai mult atunci, din poziția pe care o avea, pentru apariția *Dicționarului*. Ion Vlasiu a intermediat împăcarea celor doi. La un moment dat întreg materialul *Dicționarului* risca să fie dat la topit. Nicolae Gheran a intervenit salvator. „Nu-i vremea să dezgropăm morții, dar mi-aș îngădui să mă opresc la u moment dat din istoria *Dicționarului*, când pe ultima sută de metri, am intervenit salutar, împotriva deciziei oficiale. Se hotărâse darea la topit a zăului ca urmare a motivării direcției de „specialitate” din C.C. E. S.. L-am convins pe Măciu să nu ne rezumăm la o indicație telefonică fiind recuperate numeroase șpalturi.” „Și totuși la apariția primelor volume din *Dicționar*, - notează mohorât Nicolae Gheran, n-aveam să primesc nici un exemplar, măcar de la Buzura”.

În *Dedicația* pe volumul *Scriitori români* „rudă bună cu *Dicționarul*”, M. Zăciu recunoaște meritul lui N. Gheran: „Lui Nicolae Gheran, prieten al nostru, prin toate intemperiiile acestui *Dicționar*, fără ale cărui nopți albe această carte n-ar fi apărut, „dragostea frățească și recunoștința lui Mircea Zăciu.”

Correspondența între cei doi este un savuros dialog epistolar, în care mâhnirea și satisfacția editorială alternează; Cei doi scriitori se consultă reciproc în apariția unor cărți sau în schițarea unor proiecte editoriale. Ambii au meritul că au antrenat în munca lor câțiva colaboratori, făcând o adevărată școală de tehnică editorială. Nicolae Gheran își asociază câțiva scriitori bistrițeni, între care trebuie pomenit în primul rând regretatul Andrei Moldovan, și dacă ar fi fost sprijinit așa cum nădăjduia de autoritățile culturale bistrițene ar fi continuat cu acest harnic colectiv de profesori editarea manuscriselor lui Liviu Rebreanu.

Fișele de dicționar erau adunate de Mircea Zăciu care le viza și le expedia lui Nicolae Gheran. Uneori se produceau

nedorite dublări. La Caragiale – sigur că specialist recunoscut era Șerban Cioculescu, dar s-a comandat scrierea acestui articol lui Mircea Tomuș: „În legătură cu *Caragiale*, mi se pare că totuși introducerea lui Cioculescu ne-ar strica niște socoteli. În primul rând, faptul că-l scoatem pe Tomuș, căruia i-am comandat materialul și care bineînțeles se va supăra. În al doilea, nici materialul „dens”?? a lui Ș. C. nu e mai bun la urma urmelor.” Într-un fel de „paranteze epistolare” îi comunică atacurile din presă: „În fine ai văzut *Steaua* 12? Ești atacat în sens odios de N. Liu. Ai și d-ta „prietenii” care se gândesc să-ți trimită o urare de noul an... Ce să zic? Să fi fost în locul lui Rău nu publicam „misiva” fiindcă nu e propriu-zis un răspuns la cestiune: ci un atac ordinar”. Îi comunică, de asemenea mâhnit că în „Săptămâna”, foaia securistă a lui Eugen Barbu, este atacat de Dan Ciachir, că s-ar fi opus la „reabilitarea” lui Blaga și la introducerea *Poemelor luminii* în programa școlară.

Scrisorile lui Mircea Zăciu sunt o completare a *Jurnalului* său, vădind o adevărată voluptate pamfletară și hotărârea de a „rupe definitiv” cu cei care i-au înșelat prietenia. Primul vizat este firește Ion Brad cel care la începutul „dialogului epistolar” era „Dragă Ionule”: „Dacă ești bun, te-aș mai ruga să mă informezi dacă e adevărat zvonul auzit prin urbea noastră că adică Brad n-ar mai fi directorul unei trupe care și-a bătut joc de Rebreanu (fie și numai făcând dintr-un excelent altfel) actor de comedie (M. Diaconu) un personaj tragic (Apostol Bologna); și că sus zisul ar fi acum un fel de director general al tuturor editurilor (fostul post al lui Martin ?) și că, prin urmare ar dicta într-un fel la C.C.E.S., alături de amicul său D.? [Inițiala ascundea numele unui inflexibil cenzor comunist – Dulea – și simpla alăturare a lui Brad de acest personaj echivalează cu o voită jignire n.n.]. Zvon ori realitate? Firește, nu întreb fiindcă aș intenționa vreodată, în scurta-mi viață câtă mai am, să apelez la acea persoană”. Și spunând lui Nicolae Gheran că este dator să încheie uriașa operă de editare a lui Liviu Rebreanu și „că ești mai ales dator cu o *monografie* (sau o biografie) completă. Nu poți neglija acum aceste datorii, acum, după atâta muncă, atâția ani în care ai adunat tot materialul marii construcții?” „Și-l ambiționează la această muncă printr-o interogație ce cuprinde rânduri pamfletare proprii jurnalului și epistolarului său: „Vrei s-o scrie Zaharia Sângeorzan, un fel scridon rebrenian, așa cum celălalt Gavrilă Prostalău a făcut-o cu Coșbuc?”

Mircea Zăciu își asociază doi tineri și competenți istorici literari: pe Aurel Sasu și Marian Papahagi. Acest trio editorial este numit de autoarea ediției *Cei trei muschetari*, pentru că, precum eroii lui Al. Dumas, au de luptat cu adversari ai apariției *Dicționarului*. Coordonând seria „Restituiri”, în care publicau scriitori „de al doilea raft” sau opere mai puțin cunoscute ale unor scriitori celebri, îi solicită colaborarea lui Nicolae Gheran și-l asigură că A. Căprariu, directorul Editurii Dacia va fi bucuros să publice *Caietele* Liviu Rebreanu. Colaborarea între Nicolae Gheran și trio-ul editorial clujean, M. Zăciu, Aurel Sasu și Marian Papahagi statornicește, așa cum arată corespondența o frumoasă prietenie literară, impulsionată din dorința de a înzestra literatura română cu instrumente de lucru absolut necesare.

* Nicolae Gheran, *În oglinda corespondenței*, Editura Semne, 2024

KOCSIS Francisko

Carpe diem (11)

Vasile Voiculescu: Ei bine, urâtul, singurătatea, pustiul, încordarea în vid, așteptarea, chinurile fără rost, necurătenia, spaima, dezastrul, astea sunt pura existență, în toată tragică, rușinoasă ei goliciune! (*Capul de zimbru*).

Trebuie să fii anume hărăzit ca să te viziteze un vis profetic (*Căprioara din vis*).

Cuvântul e un brut material pentru zidire, dar zadarnic facem edificii mărețe de vorbe, dacă nu le locuiește nici un gând (*Așchii de meditație*).

*

Lev Tolstoi: Muzica, cea mai subtilă expresie a voluptății (*Sonata Kreutzer*).

*

Luigi Pirandello: Fantasticul nu poate dobândi realitate decât prin artă (*Caietele lui Serafino Gubbio, operator*).

Gelozia feroce e o adevărată boală mentală, o formă de nebunie rațională (*Caietele lui Serafino Gubbio, operator*).

*

André Gide: Sunt multe lucruri foarte frumoase pe care le-am vedea dacă am fi mai puțin răi (*Falsificatorii de bani*).

Multe lucruri scapă rațiunii, iar cel care, pentru a înțelege viața, s-ar conduce numai după rațiune, se aseamănă cu unul care ar vrea să prindă flacăra cu cleștele (*Falsificatorii de bani*).

*

Arthur Conan Doyle: Muzica bine cântată la vioară îi încântă și pe zei (*Un studiu în roșu*).

Luat ca individ, omul este o șaradă de nedezlegat, în timp ce privit în ansamblu devine o certitudine matematică (*Semnul celor patru*).

*

Simone de Beauvoir: Nu e o dezonoare să-ți mărturisești slăbiciunea (*Toți oamenii sunt muritori*).

Suntem prea civilizați pentru a nu iubi pacea (*Toți oamenii sunt muritori*).

Pentru unii a trăi înseamnă doar a se ține în viață (*Toți oamenii sunt muritori*).

*

Marta Petreu: Moartea ca moarte este pentru fiecare o învățătură târzie (*Acasă, pe Câmpia Armaghedonului*).

Poate că există destin nu numai în sens omenesc, de trăire-tip, de mereu-revenire, ci și în acela de divin și arhaic, că soarta-și are drumul ei și că de ce ți-e scris nu scapi (*Acasă, pe Câmpia Armaghedonului*).

Pentru a face o poveste e nevoie de învoirea amândurora, dar pentru a o desface ajunge unul, care calcă înțelegerea și devine altceva (*Acasă, pe Câmpia Armaghedonului*).

*

Mircea Ciobanu: Ce fel de om sunt? Întrebarea asta mi s-a pus de nenumărate ori, iar eu nu mă încumet să-mi răspund nici în gând (*Martorii*).

Din nefericire, memoria mulțimii n-are bătaie lungă (*Martorii*).

Despre oamenii care mint circulă prejudecata că au imaginație (*Martorii*).

*

Cees Nooteboom: Omul este un mamifer trist care-și piaptână părul (*Ritualuri*).

În primul rând, grav bolnavă era lumea, iar traumele indivizilor nu constituiau decât efecte secundare (p. 12).

*

J.D. Salinger: Caracteristica definitorie a omului imatur e că vrea să moară în mod nobil pentru o cauză, în timp ce caracteristica definitorie a omului matur e că vrea să trăiască umil pentru una (*De veghe în lanul de secară*).

Nu poți să găsești niciodată un loc plăcut și tihnit, pentru că nu există nici unul (*De veghe în lanul de secară*).

*

Heinrich Böll: Tradiția poruncește ca bărbatul să aibă inițiativa (*Fotografie de grup cu doamnă*).

Oamenii fac mereu greșeala de a crede că ceea ce e interzis nu se face (*Fotografie de grup cu doamnă*).

*

Italo Svevo: Nu există decât o singură remușcare cu adevărat mare: aceea de a nu fi știut să-ți faci propriul tău interes (*Conștiința lui Zeno*).

Și bărbatul care se însoară, și cel care rămâne holtei au motive să se căiască (*Conștiința lui Zeno*).

*

Miguel Angel Asturias: Din coșmar te trezești, dar din realitate nu. Din realitate nu se trezește nimeni (*Ocelotle 33*).

Istoria e ca o bătrână care a văzut multe... Atunci când spune adevărul. Pentru că bătrânii, ca și istoria, mai mint și ei câteodată (*Boureaunul*).

*

Vicente Blasco Ibáñez: Miraculoasa intensitate mintală, ceea ce se numește în mod vulgar inspirație (p. 59).

Pe lume nu exista decât o singură femeie, a sa; celelalte erau modele (*Frumoasa lui Goya*).

Ne credem artiști pentru că știm să reproducem un chip, dar chipul nu este decât o parte a corpului (*Frumoasa lui Goya*).

*

John Steinbeck: Un domn fără bani nu e decât un coate-goale (*Iarna vrajbei noastre*).

Când e vorba de bani, regulile obișnuite de conduită sunt trimise în concediu (*Iarna vrajbei noastre*).

Banii constituie un subiect grosolan și lipsit de eleganță numai atunci când îi ai (*Iarna vrajbei noastre*).

*

Théophile Gautier: Femeile care se dovedesc asemănătoare cu zeițele nu pot aduce decât nenorocire unor bieți muritori; ele sunt create pentru adulterele cerești, iar bărbații, chiar și cei mai curajoși, nu se avântă decât cu teamă în asemenea iubiri (*Regele Candaule*).

Adevărul nu poate fi presupus (*Regele Candaule*).

Nimeni nu posedă chiar toate formele de curaj (*Regele Candaule*).

*

Aldous Huxley: Nu poți picta un nud dacă n-ai învățat pe dinafară corpul omenesc cu mâinile, cu buzele și cu propriul tău corp (*Punct contrapunct*).

Intelectul mândru trebuie să se umilească puțin și să admită că inima, intestinele, șalele, oasele, pielea și mușchii au și ele dreptul să se bucure de viață (*Punct contrapunct*).

Să trăiești treaz, dar treaz cu adevărat, nu-i o glumă, ci un lucru primejdios (*Punct contrapunct*).

*

Constantin Pricop (din *Verglas*): am experimentat/ toate modurile de a-i vorbi// cel mai bun este liniștea (*trece luna*).

dacă ea, poezia, nu are efectul unei lovituri/ năucitoare/ n-are valoare// (...) dureroasă poezia.../ ce să-i faci... (*da, cred*).

*

Cesare Pavese: Am înțeles că pentru a se face război trebuie să fie mai mulți. Să omori pe cineva, tu singur, e faptă de nebun (*Noapte de sărbătoare/ Prieteni*).

Din asta e zidită închisoarea: din tăcerea lumii (*Noapte de sărbătoare/Închisoarea*).

*

Friedrich Michael: A cunoaște ceva înseamnă a avea pe altul în tine ca pe tine însuși. (...) Prin cunoaștere ceva este cuprins în alt ceva și ajunge să aparțină acestuia (*Mihail Grădinaru: metodă și sistem*).

Sentimentul fundamental al iubirii este modalitatea de cunoaștere proprie sufletului (*Mihail Grădinaru: metodă și sistem*).

*

Kocsis: Când medicul se crede Dumnezeu pacientului, vai de bietul năpăstuit. Un astfel de medic se va trezi la realitate foarte târziu, când va fi pacient îndoit de suferință. Evitați-i pe medicii care nu vă întreabă, ci vă spun ce vă doare.

Orice evadare din prezent e iluzie, chiar și când pare să ofere o clipă de fericire – iluzia ei, de fapt. Există o singură formă de ieșire din prezent, restul e fantezie.

Suntem primitivi în mai mare măsură decât am vrea și decât recunoaștem.

*

Mihai Ursachi: În nebunie și lumină/ părul se face mai alb decât neaua/ și singuras clipă = toată viața// O, lasă naibii învățăturile (totuși/ martirii, asceții...) și astrofizica/ și biogenetica iată mânerul acesta/ e poate acela al eternității/ „mânerul balamuculu8, balamalele ușei/ de la ospiciu”// Dar în lumină eu/ contemplan încă o dată ciudata eflorescență/ a cerului, marea lui floare albastră/ de Myosotis// și-mi spun: ai să poți vre o dată uita/ că ai existat?// În nebunie și lumină (*În nebunie și lumină*).

*

iz de vechime

dereș – cal roșcat pătat cu negru și alb; **povidlă**, **silvoiz**, **magiun** – gem de prune; **tăgârță** – traistă, sac

Ion Vlasiu, Satul uitat, ulei pe carton

Eugenia SARVARI

Teatrul Maghiar din Satu Mare la șaptezeci de ani

Trupa „Harag György” din Satu Mare a aniversat, între 10-15 aprilie 2024, șaptezeci de ani de teatru. La sărbătoare au fost prezenți foști membri veniți de departe – din Ungaria, Germania, Israel – sau de mai aproape – din Tîrgu Mureș, Cluj, Baia Mare – cărora li s-au alăturat directori și critici de teatru. Piatra de temelie a actualei clădiri s-a pus la 18 mai 1889. Trupa „Harag György” și-a desfășurat activitatea mai întâi - între anii 1953-1956 - ca secție a Teatrului de Stat din Baia Mare. Atunci, un grup de optsprezece absolvenți ai Institutului de Teatru din Tîrgu Mureș, coagulându-se în jurul figurii legendare a regizorului Harag György (omagiât printr-un extraordinar film documentar *in memoriam*) au făcut un teatru la cote foarte înalte. La 15 septembrie 1956 s-a aprobat cererea de mutare a trupei la Satu Mare, cu Harag György ca director până în 1960.

În zilele sărbătorii, între momentele de evocare s-au intercalat spectacole din stagiune, Ziua Liricii Maghiare, o conferință despre istoria trupei, expoziții. *Nenea Cini și domnul Gerő* a fost un moment-evocare, dedicat unuia dintre „stîlpii” teatrului, actorul Czintos József, plecat de curînd la cele veșnice. Rolul principal din *Moartea unui comis voiajor* de Arthur Miller în regia lui László Bérczes a fost ultimul. Spectacolul urma să aibă premiera în martie 2020, dar din cauza restricțiilor pandemice nu a mai avut loc. Din aceeași categorie a momentelor-evocare au făcut parte documentarul-omagiu dedicat actriței-doamne a teatrului sătmărean, Méhes Kati – *O ceașcă de cuvinte*, precum și *Concertul cu melodiile lui Jack Kole* pe versurile poetului Kovács András Ferenc. Casa Meșteșugarilor, unde a avut loc proiecția filmelor documentare a găzduit și expoziția *Chipurile teatrului* cu portrete de actori, regizori, scenografi, vernisajul fiind onorat de primarul orașului,

Kereskény Gábor, de președintele Consiliului Județean, Pataki Csaba și de Zamfir Danciu, director executiv al Direcției Județene de Cultură Satu Mare.

În cuvîntul de deschidere al manifestării, directorul artistic, dramaturgul Bessenyei Gedő István a subliniat sarcina dificilă pe care teatrul și-a asumat-o la acest ceas de sărbătoare în încercarea de a atinge nivelul stagiunii din 1953, lucru reușit deplin prin invitarea a doi regizori „de o importanță incontestabilă, un maestru român și un maestru maghiar din România: Andrei Șerban și Bocsárdi László”. De sub bagheta magică a lui Andrei Șerban a ieșit un regal de culoare cu partituri interpretative de excepție: musicalul *My Fair Lady* de Frederick Loewe și Alan Jay Lerner.

Dacă Andrei Șerban a deschis stagiunea aniversară cu povestea spumoasă a Elizei Doolittle, a doua premieră a actualei stagiuni a fost semnată de Bocsárdi László, el optînd pentru povestea lui *Amphitryon* de Heinrich von Kleist. Decorul realizat de scenograful Bartha Jozsef este de o simplitate austeră, sobrietate „spartă” de costumele pline de culoare ale Irinei Moscu. Povestea complicată a dedublării celor doi bărbați – comandantul de oști Amphitryon și sluga sa Sosias – primește în viziunea lui Bocsárdi László, claritate de cristal, dînd prilej actorilor să-și etaleze lucrătura elaborată a rolurilor: Nagy Csongor Zsolt (Amphitryon), Rappert-Vencz Gabor (Zeus sub chipul lui Amphitryon), Sosovicz Anna (Alcmena), Diószegi Attila (Sosias), Orbán Zsolt (Hermes sub înfățișarea lui Sosias), Budisza Evelyn (Charis), Nagy Orbán (Photidas) ș.a. la care s-au adăugat muzica lui Bakk-Dávid László și coregrafia lui Bezsán Noémi. Bocsárdi László și echipa condusă de el au reușit să creeze o atmosferă specială, misterioasă, hărăzită să declanșeze în spectator o stare meditativă. Așa încît întrebarea pe care Hans Neumann o pune în *Prefața* la ediția românească a piesei: „Îi este permis individului să chestioneze acțiunea instanței cerești sau trebuie privită

teofania ca un act de grație divină, ca o inițiere fatal însoțită de supunerea recunoscătoare a umanității?” să devină firească.

Un regizor prezent în mai multe rânduri pe scena sătmăreană, Sardar Tagirovski, jucându-se cu textul lui Molière *Mizantropul* i-a adăugat o notă extrem-contemporană, așa încât piesa clasică a primit ca subtitlu *vitrina în curs de amenajare* (dramatizarea: Bessenyei Gedő István și Sardar Tagirovski). Regizorul a păstrat cea mai mare parte din textul molieresc, dar, probabil, din teama de a nu plictisi publicul a introdus în spectacol multe momente muzicale ce, e-adevărat, sunt antrenante, dar, din păcate, diluează (oarecum) mesajul. Rezultatul este un *mizantrop* cu multe personaje inventate, cu multă muzică și cu mult antren.

În cadrul intim al Sălii Studio „Ács Alajos”, recent renovată – numită astfel în memoria primului director general al Teatrului de Nord – s-au putut urmări mai multe spectacole. *Schilodul din Inishmaan* de Martin McDonagh în regia lui Béla Marcel îngemănează inspirat secvențe de umor negru cu un pronunțat naturalism, în decorul creat de Fornwald Gréti. Cruzimea și compasiunea, grija și lipsa de menajamente, dar mai ales iubirea pentru aproapele au fost auspiciile sub care s-a desfășurat povestea rostită / jucată cu multă dăruire de Szabó János Szilárd (Billy șchiopul), Nagy Csongor Zsolt (Johnny), Bogár Barbara (Eileen), Kovács Nikolett (Kate), Gaál Gyula (Bartley), Budizsa Evelyn (Helen), Poszet Nándor (Bobby), Nagy Orbán (Medic), Diószegi Attila (Mammy, travesti).

Spectacolul *Haos* de Mika Myllyaho a adus un public foarte numeros, Sala Studio dovedindu-se neîncăpătoare. Piesa surprinde momente dificile / comice din viața a trei femei ale zilelor noastre – o profesoară, o psiholoagă și o ziaristă – oferindu-le celor trei actrițe – Gál Ágnes, Keresztes Ágnes și Rappert-Vencz Stella – posibilitatea de a trece cu naturalețe

de la comicul spumos la scene de un real dramatism. Regizoarea Csába Anna construiește cu pricepere o atmosferă în care explodează problemele personale, angoasele, nesiguranțele, rezultatul fiind un spectacol de o frenezie ieșită din comun.

Ziua liricii maghiare a fost sărbătorită printr-un spectacol realizat de Szugyczky István, bazat pe *Jurnalul* și poezia lui Márai Sándor, *Dispar eu, cel care am fost odată*, susținut cu sensibilitate și dăruire de o parte din actorii trupei cărora li s-a alăturat Bogdán Zsolt și Csutak Reka de la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj.

Un moment de vârf al manifestării l-a constituit *Gala cu foștii membri ai trupei*, un spectacol emoționant ai cărui prezentatori, Nagy Orbán și Gál Ágnes au reușit să introducă cu eleganță în scenă momentele poetice, muzicale, ori dramatice susținute de colegii lor, ori de actorii invitați. *Gala* a fost un potrivit prilej pentru a oferi diplome de societari lui: Lőrincz Ágnes, Manfrédi Annamária, Kilyén László, Gabriela Tănase, Diószeghy Iván, Miklós Tamara, Fornwald László, Lőrincz Erika, Török József, Zákány Mihály, Emőke Kató, Ervin Szűcs. Seara *Galei* a continuat cu un spectacol tulburător de lumini: pe treptele din fața teatrului, în semn de omagiu s-au aprins lumânări în fața a cincizeci de portrete ale actorilor plecați în eternitate.

Întru împlinirea sărbătoririi celor șaptezeci de ani de teatru maghiar la Satu Mare, au mai fost prezentate cele două musicaluri de mare succes, *My Fair Lady* de Frederick Loewe și Alan Jay Lerner în regia lui Andrei Șerban și *Scripcarul pe acoperiș* de Shaldon Harnick, Jerry Bock și Joseph Stein în regia lui Márkó Eszter, despre povestea tristă a micii comunități de evrei din Anatevka, care a încheiat aniversarea „H 70”. Îi dorim Trupei „Harag György” la acest ceas aniversar succese depline în toate proiectele viitoare și un public numeros și entuziast.

Maria ZINTZ

Limite în/călcate – la Galeria Galateea Contemporary Art, București Georgiana Cozma și Andrea Eva Szócs, Curator: Ana Negoită

Proiectul amplei instalații *Limite în/călcate* aparține unor artiste ceramiste cunoscute, apreciate pentru creația lor, absolvente ale universităților de artă în anul 1997, Georgiana Cozma la Universitatea Națională de Artă din București și Andrea Eva Szócs la Universitatea de Artă și Design din Cluj-Napoca. Expoziția care s-a încheiat firesc, datorită interesului comun pentru transpunerea în creații ceramice a unor întrebări prezente în legătură cu raportul omului cu societatea, cu celălalt, dar și cu el însuși, despre limite și dorința de libertate, fără de care ființa nu poate evolua. Tema feminității, a condiției femeii în lume de-a lungul timpului le-a preocupat de asemenea constant, prin câteva proiecte reprezentate în arta lor. În anul 2012, cele două creatoare au mai expus împreună *Forme ale feminității*, tot la Galeria Galateea (instalație ceramică și proiecție video).

Și expoziția de acum s-a născut din întrebări pe care cele două artiste și le-au pus în legătură cu statutul lor personal, ca femei în societate, vis-a-vis cu celălalt și cu sinele lor, realizând ”un exercițiu de sinceritate”, prin care să arate cât de mult pot fi încălcate limitele.

Georgiana Cozma mărturisește: „Idea mi-a venit în anul 2021, când am fost invitată să particip la o expoziție de grup ce avea ca temă sărbătorirea femeii în 8 martie. Atunci am început acest exercițiu de sinceritate, plecând de la întrebarea: cât și cum e prețuită femeia din mine de cei din jur, dar și dintr-o introspecție fără menajamente. Am început să analizez experiențe negative care m-au marcat și gradul meu de suportabilitate. Mi-am pus întrebarea: Eu când am încălcat limita altora și când mi-a fost mie încălcată? În ce măsură mi-au deviat propriile valori? Pentru a putea răspunde sau măcar să pot să găsesc câteva răspunsuri, am lucrat cu «oglindea» în față o perioadă destul de lungă. A fost un exercițiu dureros, dar m-a ajutat să văd sufletul femeii în esență, al meu și al altor femei”. Georgiana Cozma ne mai dezvăluie: „Sunt genul de artist care îmi construiesc procesul de creație în jurul unui concept, o idee care-mi dictează în cele din urmă tehnica, materialele și forma lucrărilor și ale proiectelor mele. Subiectele abordate vin din stările provocate și accentuate de situații ale timpului prezent și, de cele mai multe ori, acestea sunt abordate ca un semnal de alarmă pe care încerc să-l trag”.

În expoziția *Forme ale feminității* din anul 2012, imaginea feminină era reprezentată doar prin chipurile și expresiile lor din spatele unui obstacol ce ascunde, deformează, limitează personalitatea, îi bruschează sensibilitatea. Georgiana Cozma aducea o notă critică și față de reclamele și emisiunile TV în care sunt mediatizate vedete de carton, inexpresive, fără performanțe care să le justifice prezența, iar „expunerea exagerată a femeilor le transformă într-un motor de publicitate prin care orice produs de lenjerie intimă este asociat cu o prezență feminină” (G.C.). Titlurile lucrărilor erau însoțite de motto-uri aparținând unor personalități, cu rolul de a exprima poetic expresia subiectelor. Barierele sunt mai mult sau mai puțin numeroase, oprind eliberarea, unele sunt mai elastice, dar nu mai puțin periculoase, iar chipul personajului feminin la fel de neliniștit, de traumatizat.

În anul 2015, Maxim Dumitraș, artist plastic cunoscut și datorită simpozioanelor cu o largă participare de la Sângeorz-Băi, a organizat Simpozionul „Art Forest 2015”. Georgiana Cozma a participat cu proiectul *Land Art pâine amară* – instalație ce cuprindea spice de grâu cu tulpinile îndoite, „căzute”, oprite să se înalțe, să se dezvolte de forțe potrivnice, exprimând o stare dezolantă. Tulpinile au diferite înclinări, unele sunt îngenuncheate, altele încearcă să reziste și chiar să-și mențină verticalitatea, ceea ce determină o stare de agitație, de tensiune. Formele transmit stări ale unui dramatism intens, greu de suportat. Mai mult, petele în roșu pe albul firelor de grâu măresc impresia de tragism. Spicele simbolizează pâinea cea de toate zilele, viața, prezente în diferite forme în obiceiurile și arta populară.

Apoi, în septembrie 2015, Georgiana Cozma revenea cu *Liniște furată* - instalație din patru piese rectangulare, despre care istoricul de artă Ioana Savu

Gruică observa într-o cronică că „ele se modificau la contactul cu un element extern care, deși pare inocent, afectează echilibrul inițial (...)”.

În Ianuarie 2016, propunea pentru expoziția *The Facets of Hiperconnectivity* de la Berlin, instalația *Online*, în legătură cu conceptul globalizării. Iar lipsa dialogului în graba zilnică și prin înlocuirea lui cu mijloacele de comunicare virtuale, omul este prins în aparențe, tot mai însingurat. În 2014, crease lucrarea *Online*, din gresie, cu oxid de cupru 1200°C. Firește, preocupările artistei sunt și mai diverse, cu rezolvări încărcate de empatie, de forță expresivă.

Iar acum, pentru *Limite în/călcate*, ne spune: „Am ales să asemăn femeia cu o floare cală – ca simbol al feminității, al purității, al inocenței și al frumuseții, știind că în multe culturi ea simbolizează renașterea, noi începuturi, iar în creștinism, în cultul catolic cala reprezintă învierea, viața veșnică.” Cală este un simbol al luxului și eleganței iubitoare de lumină, florile având o fascinantă capacitate de metamorfoză, simboluri ale frumuseții, ale reînvierii, ale credinței și purității, ale depășirii obstacolelor, ale energiei și tinereții, având cupa deschisă generos spre soare, spre a fi admirată, iubită. Și totuși ... alba cală poate fi (în sens metaforic) agresată, oprită să se înalțe ori să-și deschidă cupa și, din păcate, privitorul observă că pe albul imaculat al unor corole apar picături roșii. Sunt rănite. Iar lângă o cală ce a reușit să se înalțe se află alta, cu tija scundă și cupa florii deformată prin acțiuni traumatizante. Unele se înalță pe verticală, altele sunt ușor îndoite, aplecate, iar florile stropite cu roșu sângerieu. Cea în cădere, prinsă de plafon, are floarea maculată de pete întunecate, dispuse într-un ritm agitat, dramatic.

În instalația *Limite în/călcate*, Georgiana Cozma a gândit și un drum cu fragmente din ceramică ale corpului uman, suprapuse pe o bază din cioburi, aluzii la trupurile chinute, distruse, bulgări de porțelan ca un traseu al momentelor dureroase, aranjate în așa fel încât să refacă starea de descompunere ori recompunere a vieții individuale. Cioburile ceramice ale unor figurine umane cu trupuri sfărâmate fac trimitere la ființe mutilate prin traume fizice și psihice care au renăscut pentru că aveau ele însele ceva de apărut, pentru că încă sperau, deși nu o dată, din nou, erau agresate până la

distrugere. Sunt exprimate situații limită, sunt abordate probleme grave cu care femeia se confruntă chiar acum. Fragmentele albe sunt marcate și ele de mici pete în roșu sângerieu, aluzie la stările fizice și lăuntrice ale victimelor. Privitorul este „prins” în instalație prin empatia provocată, este adus în starea de a medita, de a-și face o introspecție ca într-o oglindă, fără menajamente, de a se întreba dacă a abuzat sau a fost abuzat de cineva, la fel cum și-a propus și Georgiana Cozma să procedeze cu ea însăși: *Limite încălcate!*. Acest drum acoperit cu cioburile unor vieți interacționează perfect cu rețeaua albă, creată de Andrea Szócs, o structură ce sugerează zbaterea continuă în speranța le a ieși la lumină din plasa ce îngrădește libertatea. Drumul Georgiane se oprește lângă grupul de cale albe sau poate e invers, ele ajung la acel drum ce dezvăluie traume? Florile cală sunt aranjate în plan vertical, câte două, ca un duet al trăirilor personale, speranțe și deznădejdi, aspirație la puritate, frumusețe și traume ce stopează înălțarea, marcând sau maculând formele. Alte cale sunt parietale, iar una este atârnată de plafon.

Andreea Eva Szócs, care acum lucrează și creează la Budapesta, în Ungaria, a precizat în legătură cu acest proiect: „Când spunem limite ne referim la granițele personale care ne ajută să ne formăm o identitate distinctă. Iar când acestea sunt încălcate, trauma suferită influențează modul nostru de a ne raporta la lume și la propriile limite. Proiectul *Limite în/călcate* abordează această temă din perspectiva propriilor experiențe, dar și din cele ale altor femei, expoziția fiind o mărturisire, o exprimare a unor trăiri. Dezastrele naturale, războiul, violența domestică, abuzul fizic, abuzul emoțional, cel sexual, agresiunea, intimidarea financiară, boala, pierderea locului de muncă, moartea sunt experiențe trăite de femei, provocând traume. Am gândit împreună expoziția ca un tot unitar, format din instalații ceramice ce au rolul de a oferi o oglindire și o perspectivă intimă. Faptul că instalațiile sunt dispuse într-un mod anume, aduce privitorul în starea de a se confrunta cu propria realitate și de a decide dacă va interacționa cu lucrările”.

Andreea Szócs a absolvit Universitatea de Artă și Design din Cluj-Napoca în 1997, specializarea ceramică. Încă din primii ani de activitate creatoare, începând cu lucrarea de diplomă, a dorit să exprime condiția omului, în special a femeii, ceva despre aspirațiile ei, dar și despre traume, zbatere, deformări cauzate de nepăsare, neînțelegere, agresivitate, de lipsa de libertate. Un exemplu, lucrarea *Colț* (1998) pentru care a aruncat păsări din porțelan moale într-un colț, ele primind forma acestuia. Păsările au fost turnate într-un negativ și fiecareia i-a stabilit un număr pe aripă. A fi într-un colț înseamnă a fi într-un loc barat, unde există o singură ieșire. Lucrarea exprimă contrariul ideilor de zbor, de libertate, e o metaforă gravă despre agresiune.

Conceptul a fost important, chiar primordial în lucrările artistei care a ales acele materiale ce se potriveau ideilor sale, folosind modalități abstracte, dar și figurative, adecvate temelor abordate. În anul 2002, la finalul studiilor doctorate în Ungaria, când a lucrat la fabrica Zsolnay timp de un an universitar, a creat seria *Stereotipuri*. Până atunci nu făcuse lucrări figurative. A modelat un nud feminin fără să omită trăsăturile lui caracteristice, amănunte, precum felul în care era pieptănată. Realismul era important, pentru că figurinele aminteau de bibelourile prezente prin case, lipsite de expresivitate. Fiecare avea un titlu ce însemna un clișeu verbal, făcând parte dintr-o serie de 12 piese - 11 figurative și un scaun gol, cu titlul *Nu vreau să te pierd*. În 2009 a expus această serie la Galeria Galateea. Nota de ironie este exprimată prin pozițiile stereotipe și afectarea personajului, aluzie la comportamentul superficial, până la ridicol, al vedetelor de carton.

Aș menționa și lucrarea *Punct de vedere* (porțelan) unde apare, din nou, critica socială, exprimată figurativ prin portrete ce seamănă între ele, fiind sugerată o notă de uniformizare. Văzute de sus, nu se deosebesc, nici nu se descifrează clar ce sunt, dar schimbând unghiul de vedere, se văd portretele care, văzute din nou din alt unghi, diferă unul de celălalt.

Firește, a abordat și alte teme, dar a revenit mereu la întrebări în legătură cu identitatea oamenilor: Cine suntem, doar apartenențe? Doar trupuri? Cum ne raportăm la celălalt, la ceilalți? Cum suntem priviți? Ce oferim pentru a fi cunoscuți cu adevărat? Există multe contradicții, multă superficialitate în relațiile interumane, ne comportăm adesea așa cum i-ar place celui alt, societății. Întrebarea persistă: cine suntem dincolo de corpul nostru cu piele, carne, sânge. Ne aparținem întru totul? Cel mai adesea ducem o bătălie doar pentru a părea că suntem altcineva – „cineva” – și nu ceea ce suntem cu adevărat. Apoi, probleme legate de feminitate, de locul femeii în lume. Multe contradicții, multă aparență. Și dorința de a ne cunoaște, totuși, de a fi apreciați, dar și de a fi noi, cu adevărat. Teama de a nu perfecți / perfecte. Aspirația femeii de a face performanță pentru a avea un loc într-o societate dominată de bărbați, de a dovedi sau măcar de a părea că este puternică în detrimentul autenticității, a vieții interioare, a propriilor sentimente și vise. Sunt neîmpliniri personale care devin răni. Mereu într-un echilibru instabil. În lucrarea *Aaahh...* a exprimat nimicul, ca atunci când strângi în mână baloane

și aerul scapă. Sunt cel mult vise, himere. Să rămână doar un oftat? De fapt, asta este: trebuie pus ceva mai consistent în locul aparențelor, ceva care să ne definească.

Iar acum, la Galeria Galateea, alături de Georgiana Cozma, *Limite în/călcate*. Despre acest proiect Andreea Szócs precizează: „Când spunem limite ne referim la granițele personale care ne ajută să ne formăm o identitate distinctă, iar când acestea sunt încălcate, trauma suferită influențează modul nostru de înțelegere a raportării la propriile limite. Am gândit împreună expoziția ca pe un tot unitar format din instalații ceramice care au rolul de a oferi o oglindire a noastră, dar și a celui care privește”.

Cele două instalații create de Andreea Szócs, ce determină trasee simbolice parcurse fie în interior fie în exterior (în sensul fizic al cuvintelor), sunt compuse din numeroase piese abstracte de dimensiuni mai mici, așezate într-un anumit sistem. Una dintre instalații se bazează pe o serie de lucrări anterioare care reprezintă rețele din porțelan, organizate parietal, unele suspendate, legate prin trasee marcate cu ajutorul unei benzi din material elastic. Liniile drepte, realizate prin întinderea benzilor între lucrări determină o contradicție vizuală cu caracterul organic al porțelanului. Datorită modului de expunere se realizează o conotație în plus care determină un nou mod de descifrare a lucrărilor, intersecțiile, nodurile importante fiind accentuate vizual pe tot acest traseu.

A doua instalație, cu dimensiunea, aproximativ, de trei metri lungime, a fost așezată pe jos, urcând puțin și pe perete. Instalația numită *Pas cu pas* constă din lame foarte subțiri, lame cu tășuri ascuțite. Pe alocuri, tășurile sunt tocite, murdărite, indicând o potecă ce duce însă până la capăt, unde lamele urcă ușor pe verticală, aici ele fiind curate (netocite). În unele locuri, ca un contrapunct vizual, apare glazura roșie, aluzie la rană, la sângerare. Astfel instalația ne aduce mai aproape experiențele proprii – aluzii la drumurile parcurse de noi zi de zi, nu o dată pe muchie de cuțit. Drumul e reluat, adeseori cu poticneli, cu răniri, dar merită să îl parcurgem dacă astfel ajungem la cunoaștere, la autocunoaștere, la adevăr.

Alexandra-Ioana Harapu

Alexandra-Ioana Harapu, născută pe 22 februarie 2002, în județul Bacău. În prezent, studentă în anul 3 la Actorie, la Facultatea de Teatru și Film din Cluj-Napoca. A mai publicat poezii și în revista *Echinox*, *O mie de semne*, *Noise Poetry*, *Literomania*. Interesată și de dramaturgie.

aici se termină

și mă gândesc la iubirea care moare în uber
pe bancheta din spate
în timp ce șoferul cântă *sarà perché ti amo*
cum finalurile au ceva extrem de banal și ușor stupid
și nu vin ca în filme cu urlate și zgomot de farfurii sparte
ci cu ceva complet random ca ricchi e poveri
nu știu
aici se termină
și mă gândesc câtă iubire am lăsat după mine în sutele
de mașini cu care am mers spre casă
bucăți de iubire leșinată boțită nedorită
cu câtă iubire plecam și cu ce mai rămâneam
după o seară de plâns mut pe canapeaua ta în timp ce tu
te jucai pe ps
când tu spuneai *fi-e somn* iar eu spuneam *nu*
cred că doar aș vrea să mor
ba fi-e somn
cu câtă iubire am rămas după ce mi-am strâns lucrurile
la 3 dimineața
până și pantalonii pe care îi țineam la tine în dulap
când așteptam să mă oprești dar tot ce ai zis a fost
că nu știi ce să zici
când afară erau 13 grade și eu stăteam la 3 dimineața în
pantaloni scurți și maieu în fața blocului tău
și mă temeam (și speram)
că n-o să vină uber-ul și o să mă întorc înfrântă înapoi la ușa ta
dar mașina a venit și tot drumul am ascultat ac/dc
și am zis că nu mă mai întorc vreodată
două săptămâni mai târziu eram înapoi pe aceeași canapea
în rochia roz pe care am împrumutat-o pentru nuntă
am făcut sex atunci și ne-am petrecut dimineața vorbind despre familie
și mă gândeam că poate totuși o să fie bine
că mai e loc de iubire aici

de câte ori am zis că iubirea asta e moartă era doar în comă
și uite că aici se termină

urăsc faptul că sunt cum sunt
adică așa high maintenance
cum ar fi că vin la mare și mă ard în primele 10 minute de stat pe plajă
pe umeri pe glezne și în spatele genunchilor
așa că pe orice parte dorm mă doare
și mă pișcă țânțarii și mă mănâncă tot corpul
nu știu cum dar fac rost de o vânătaie care se umflă rău
îmi apare un coș mare în frunte cum n-am mai avut de la 14 ani
și când ies din apă mă izbește un val și cad lată

aproape dau peste un copil
 și mă sperie alunița aia de pe spate
 cu mine nimic nu e vreodată simplu
 nu beau gin sec pentru că mă doare stomacul
 și oricât aş bea nu mă îmbăt niciodată
 nu suficient cât să mă bag în seamă cu oameni random
 sau să mă fac de râs fără să-mi pese
 nu urlu nu dau cu pumnul
 nu fac pot să fac pipi în aer liber
 nu pot să dorm pe lumină și gălăgie
 nu-i spun omului pe care îl iubesc că îl iubesc
 nu știu să aleg niciodată unde să mergem sau ce să facem
 mi-e foarte rușine să mănânc shaorma la 4 dimineața
 și n-am știut niciodată
 când să plec acasă

e doar o dimineață

în care nu mă trezesc cu spatele la tine
 în care lumina trece printre blocuri prin perdea
 și lasă modele pe pereți
 după care se scurge pe gresie și nu-i pare rău
 o dimineață în care mă trezesc singură la mine în pat
 și nu mă doare
 în care nu pun prea multă cafea în filtru
 în care îmi tund bretonul strâmb și nu sufăr pentru asta
 o dimineață în care îmi ard fruntea cu ondulatorul
 și mă mir că nu mi se întâmplă mai des
 și faptul că a fost aici e mai important decât faptul că a plecat
 și șoferul de autobuz mă vede alergând și nu-mi închide ușile în nas

o dimineață în care la mine în bloc e nuntă
 și realizez că la noi și cea mai mare bucurie vine cu
unde gătu mă-tii ai pus baloanele că vine mireasa

s-a văzut aurora boreală în românia

și faptul că încă se mai întâmplă lucruri frumoase mă doare
 pentru că lumea nu ține cont de micile suferințe
 sunt tragedii și tragedii mărunte
 pentru care mori câte puțin dar mai mult pe interior
 și nu suficient cât să însemne ceva
 tatăl vitreg al cuiva moare în capătul celălalt al țării
 în timp ce eu încerc să îmi recapăt respirația
 într-o garsonieră de 19 metri pătrați din mănăstur
 când îmi spui că te-ai îndrăgostit de altcineva
 că m-ai vrut și pe mine ba chiar mi-ai fost fidel un timp
 dar tu vrei să poți ieși cu prietena ta de mână
 și spui că m-ai fute pe toți pereții dar
 nu vrei să îi murdărești în fiecare seară
 tu ai o vârstă vrei o familie ai de plătit facturi și chirie
 eu nu am vârstă deloc
 și nu am nimic de oferit
 iar după ce enumeri toate modurile în care nu mă vrei
 îmi spui că pot să mă masturbez lângă tine
 că ți-ar plăcea asta

sunt tragedii și tragedii mărunte
 iar asta nu e niciuna dintre ele

Suprarealismul azi

Conferința Asociației de Literatură Generală și Comparată din România (ALGCR) s-a derulat anul acesta la Brașov, în 11-12 iulie, cu participarea președintelui de onoare, prof. univ. dr. Mircea Martin, a prof. univ. dr. Caius Dobrescu, a numeroși specialiști precum Muguraș Constantinescu, Angela Martin, Simona Popescu, Carmen Mușat, Alina Buzatu, Petrișor Militaru, etc.

În cadrul generos, elegant și interdisciplinar al Centrului multicultural al Universității Transilvania din Brașov, organizatorul și gazda evenimentului, conf. univ. dr. Adrian Lăcătuș, a deschis împreună cu Mircea Martin, sesiunea din acest an dedicată împlinirii a 100 de ani de la primul manifest suprarealist. Sub egida acestei aniversări centenare au fost prezentate lucrări interesante, de bilanț al poeziei suprarealiste, de conexiuni ideatice, de semnalare a emergențelor culturale interdisciplinare, lucrări susținute de personalități ale vieții academice, de cercetători, specialiști, literați, specialiști în arte vizuale, în filosofie și istoria ideilor.

Atmosfera caldă și totodată emulația intelectuală s-au concretizat în dialoguri fertile, autentice, în care specialiștii comparațiști a susținut și dezbătut ideile din câmpul literar în corelații binevenite cu artele vizuale, cu ideile și teoriile generate de suprarealism, cea mai longevivă și cea mai productivă dintre avangardele istorice.

Cu ocazia încheierii lucrărilor colocviului, au fost decernate premiile ALGCR de către juriul de specialitate, format din Mircea Martin, Corin Braga, Carmen Mușat, Alina Buzatu, Caius Dobrescu, Adrian Lăcătuș, președintele asociației. Astfel, pentru anul 2022 s-au acordat Adrianei Babeți (coordonator), *Dicționarul romanului central-european din secolul XX*, Polirom, 2022-**Premiul special pentru lucrare de referință**.

Premiul pentru literatură comparată a fost acordat Mihaelei Ursa, pentru *Indisciplina ficțiunii. Viața de după carte a literaturii*, Casa Cărții de Știință, 2022.

Premiile pentru **debut pentru 2022** au revenit Senidei Poenariu, cu studiul *Reveriile Vestului. Lecturi americane în poezia optzecistă*, Editura Universității Transilvania din Brașov, 2022 și Mădălinei Stoica, autoarea *Personajului absent și poetica absenței în literatură*, Pro Universitaria, 2022.

Pentru anul 2023, din producția de carte de specialitate juriul a decernat: **Premiul pentru literatură comparată** a revenit lui Imre József Balázs, autorul *Rețelelor avangardiste, afiliieri multiple*, Editura Tracus Arte, 2023.

Premiul special pentru lucrare de referință a fost acordat lui Andrei Corbea-Hoișie, Rudolf Gräf, *Limbă și cultură germană în România (1918-1933)*, Polirom, 2023 și de asemenea unui colectiv tenace format din Muguraș Constantinescu, Daniel Dejica, Titela Vilceanu, coordonatorii necesarei *Istoriei a traducerilor în limba română secolele XVI-XIX*, Volumul III, Editura Universității Ștefan cel Mare din Suceava, 2023.

Premiul pentru perspective teoretice și comparatiste asupra literaturii române i-a revenit Laurei Lazăr Zăvăleanu, pentru studiul *Timpul unde odihnește cerul. Timpul și spațiul în literatura română veche*, Pro Universitaria, 2023.

Limbajul estetic al suprarealismului, programele și revoluția propusă/ produsă de manifestele bretoniene au dovedit nu doar acțiune în dimensiunea poetică și culturală europeană, dar și mondială, caracterul specific manifestărilor unei *World Literature* au fost semnalate și probate atât de câmpul estetic, cât și de cel intelectual, politic, social specifice secolului trecut și actual.

Expresiile idealurilor suprarealiste *changer la vie și transformer le monde* sunt lizibile și vizibile astăzi nu doar în poezie, ficțiune, în cinematografie, ci și în (hiper)realitatea imediată, în interacțiunile cognitive produse de arte, de IA sau de discursurile filosofiei politice. (**Rodica Ilie**)

Rememorări

La zece ani de la dispariția lui Andrei Bodiu și unsprezece ani de la cea a lui Alexandru Mușina, se ivește, iată, un proiect inedit, coordonat de Cristian Cosma (un cristian), prin colaborare cu Casa de pariuri literare (CDPL) și finanțare AFCN. Astfel, proiectul „Alexandru Mușina și Grupul de la Brașov” a apărut în primă instanță ca o surpriză editorială, pe de-o parte prin lansarea studiului *Școala de la Brașov* al lui Ioan Șerbu, la origine teză de doctorat sub coordonarea profesorului și criticului literar Virgil Podoabă, și apoi prin cele patru numere de revistă a câte 24 de pagini, în format de ziar, dedicate Maestrului Mușina și primei sale școli de poezie, așa-numitul *Grup de la Brașov*, format din Andrei Bodiu, Caius Dobrescu, Marius Oprea și Simona Popescu. „Fiecare dintre aceste reviste reprezintă nu doar o pagină de dicționar, ci o micromonografie individuală și în același timp completă prin firul tematic care le unește – Grupul de la Brașov. Este aici istoria creșterii și formării unor scriitori/ intelectuali în mediul ostil al anilor ‘80, ai dictaturii și formelor complexe de viețuire. Alexandru Mușina este personajul de prim-plan prin raportare la ceilalți. Personalitatea sa, prin spiritul critic, polemic și profesionist în literatură și crearea ei, se conturează în jurul ideii de lider în sens profesoral, de prieten, de mentor și antrenor” afirma Ioan Cristescu, directorul Muzeului Național al Literaturii Române despre această inițiativă în revista *Apostrof* (2024, nr. 6/ 409). La acestea se adaugă și documentarul emoționant, excelent realizat, despre viața și opera lui Alexandru Mușina, pornind de la poemul definitoriu atât pentru propria operă poetică, cât și pentru o întreagă generație, *Budila Express*. Acesta a fost proiectat pe data de 19 iulie 2024 la Cinema Union și, pentru o perioadă limitată, a putut fi vizionat pe youtube.

Tot din seria rememorărilor, se cade menționat și evenimentului *Remember Andrei Bodiu. Poezia și Adevăr*, din data de 24 iulie, organizat de Muzeul Național al Literaturii Române în colaborare cu Facultatea de Litere a Universității Transilvania din Brașov. Au vorbit despre Andrei Bodiu Simona Popescu, Caius Dobrescu, Mircea Martin, Livius Ciocârlie, Rodica Ilie, Ruxandra Novac ș.a. (**S.P.**)

KOCSIS Francisko**Cărțile mele. Pregătirea pentru anticariat
(după poemul Lămpile mamei. Curățând sticlele lămpilor vechi)**

(fragment)

Am intrat în biblioteca personală ca de obicei
mânat de **melancolii în formă continuată** *;
cele trei rafturi vechi, din lemn de tei,
rămase de la părinți, se vedea că n-o să mai poată
susține greutatea cărților groase și prăfuite;
le-am scos pe rând de pe rafturile fragile
să le curăț de praf, câteva erau și mucegăite,
și mi-am adus aminte de acele zile
din copilărie când mama înlătura mucegaiul din
casă, unde apărea, cu un lichid mirositor,
oțet de furnici îi zicea și efectul era imediat și deplin,
îmi amintesc cum mucegaiul dispărea din fiecare colțișor
în care se ascundea, precum un animal hăituit;
eu îl înlăturam de pe cărți acum
cu alcool și apoi puneam cărțile la aerisit,
să nu fie mirositoare pe drum;

pentru drum le pregăteam mai abitir,
mă mutam în alt apartament și era inevitabil
să mă desparte de câteva cărți, să le duc ca într-un cimitir
la anticariatul din colț, singurul din județ, probabil,
bătrânul anticar posedând, se vede, **arta**
de a evita necazul tranziției românești,
dar desigur și pe el l-a obligat soarta
să inventeze fel de fel de tertipuri contabilești
pentru a supraviețui și a păstra pe rafturi
sute de cărți roșii din colecția „Cartea rusă”,
Cehov, alături de Lenin, fără mofturi,
dar asta este o altă poveste încă nespusă.

*Cuvintele scrise cu aldine reprezintă sau fac referire la titluri de volume ale autorului